



PLAN RAZVOJA ZADARSKE ŽUPANIJE 2021. – 2027.

DODATAK II. OSNOVNA ANALIZA STANJA

- NACRT -

Zadar, ožujak 2021. godine

SADRŽAJ

1. OSNOVNA OBILJEŽJA ZADARSKE ŽUPANIJE	9
1.1. PROSTORNA OBILJEŽJA	9
1.1.1. Položaj i osnovne karakteristike Zadarske županije.....	9
1.1.2. Površina i teritorijalno ustrojstvo	10
1.1.3. Prostorno-razvojne cjeline Zadarske županije.....	11
1.1.4. Reljefna i hidrološka obilježja prostora	14
1.1.5. Klimatska obilježja Zadarske županije	15
1.2. STANOVNIŠTVO NA PODRUČJU ZADARSKE ŽUPANIJE	16
1.2.1. Analiza broja stanovnika na području Zadarske županije	17
1.2.2. Osnovne značajke prirodnog kretanja stanovništva.....	19
1.2.3. Migracijska kretanja na području Zadarske županije.....	20
1.2.4. Dobno-spolna struktura stanovništva	21
1.2.5. Obrazovna struktura stanovništva	22
1.3. KLJUČNI RAZVOJNI POTENCIJALI, IZAZOVI I POTREBE	23
2. GOSPODARSTVO I RAZVOJ PODUZETNIŠTVA.....	24
2.1. INSTITUCIONALNO I STRATEŠKO UPRAVLJANJE	24
2.2. PREGLED GOSPODARSKE SITUACIJE	25
2.2.1. Utjecaj pandemije na gospodarstvo Zadarske županije	33
2.3. STRUKTURA PODUZETNIŠTVA ZADARSKE ŽUPANIJE.....	35
2.3.1. Trendovi gospodarstva Zadarske županije po sektorima i veličini poduzetnika	35
2.3.2. Pregled poduzeća po jedinicama lokalne samouprave	37
2.3.3. Mikro, malo i srednje poduzetništvo.....	39
2.3.4. Utjecaj pandemije na mikro, male i srednje poduzetnike	40
2.3.5. Obrtništvo	41
2.4. VANJSKOTRGOVINSKA RAZMJENA	42
2.5. KONKURENTNOST REGIONALNOG GOSPODARSTVA.....	47
2.5.1. Razvijenost poslovnog okruženja	49
2.5.2. Razvijenost poslovnog sektora	52
2.6. KLJUČNI RAZVOJNI POTENCIJALI, IZAZOVI I POTREBE	54
3. TEHNOLOŠKI RAZVOJ, DIGITALNO DRUŠTVO I INOVACIJE.....	55
3.1. INSTITUCIONALNI I STRATEŠKI OKVIR.....	55
3.2. POTPORA INFRASTRUKTURA ZA TEHNOLOŠKI RAZVOJ I INOVACIJE.....	57
3.3. DIGITALNO DRUŠTVO	58
3.3.1. Digitalizacija javne uprave.....	60

3.3.2.	Digitalizacija sustava obrazovanja	61
3.4.	OBRAZOVANJE I ISTRAŽIVANJE U PODRUČJU RAZVOJA TEHNOLOGIJA I INOVATIVNOSTI.....	62
3.5.	NOVA ZNANJA I INOVACIJE U GOSPODARSTVU	64
3.6.	UDRUŽIVANJE I SURADNJA GOSPODARSKOG SEKTORA	67
3.7.	KLJUČNI RAZVOJNI POTENCIJALI, IZAZOVI I POTREBE	69
4.	HRANA I BIOEKONOMIJA.....	70
4.1.	POLJOPRIVREDA.....	70
4.1.1.	Institucionalni i strateški okvir upravljanja poljoprivredom	70
4.1.2.	Struktura poljoprivrednih površina u Zadarskoj županiji.....	71
4.1.3.	Struktura poljoprivrednih gospodarstava	73
4.1.4.	Biljna proizvodnja.....	74
4.1.4.1.	Povrćarstvo.....	74
4.1.5.2.	Voćarstvo.....	75
4.1.4.3.	Ljekovito bilje.....	76
4.1.4.4.	Žitarice	77
4.1.4.5.	Vinarstvo i vinogradarstvo	77
4.1.4.6.	Maslinarstvo	78
4.1.5.	Ekološka i integrirana poljoprivreda.....	79
4.1.6.	Stočarstvo	80
4.1.7.	Šumarstvo	82
4.1.8.	Lovstvo.....	84
4.1.9.	Poljoprivredne zadruge.....	84
4.1.10.	Zaštita autohtonih proizvoda Zadarske županije	85
4.1.11.	Gospodarska analiza sektora poljoprivrede	85
4.2.	RIBARSTVO	86
4.2.1.	Institucionalni i strateški okvir upravljanja ribarstvom.....	86
4.2.2.	Ribolovno područje Zadarske županije	86
4.2.3.	Karakteristike ribolovne flote i statistika morskog ulova Zadarske županije	87
4.2.4.	Ulov ribe	88
4.2.5.	Iskrcaj ribe.....	89
4.2.6.	Akvakultura	92
4.2.7.	Prerada	92
4.2.8.	Ribarska infrastruktura	93
4.2.9.	Ribarske zadruge.....	95
4.2.10.	Gospodarska analiza sektora ribarstva.....	96
4.3.	KLJUČNI RAZVOJNI POTENCIJALI, IZAZOVI I POTREBE	97

5. TURIZAM	99
5.1. INSTITUCIONALNI I STRATEŠKI OKVIR.....	99
5.2. ANALIZA TURISTIČKIH POKAZATELJA	99
5.2.1. Struktura smještajnih kapaciteta	102
5.2.2. Financijski pokazatelji djelatnosti.....	105
5.2.3. Profil turista Zadarske županije.....	106
5.2.4. Analiza promidžbenih inicijativa u turizmu	107
5.3. INDEKS TURISTIČKE RAZVIJENOSTI ZADARSKE ŽUPANIJE	109
5.4. KLJUČNI RAZVOJNI POTENCIJALI, IZAZOVI I POTREBE	111
6. KULTURA I KREATIVNE INDUSTRIJE	113
6.1. INSTITUCIONALNI I STRATEŠKI OKVIR.....	113
6.2. KULTURNO-POVIJESNA BAŠTINA	114
6.2.1. Materijalna kulturna dobra.....	115
6.2.2. Nematerijalna kulturna dobra	120
6.3. REVITALIZACIJA I VALORIZACIJA KULTURNE BAŠTINE.....	123
6.4. MUZEJSKA DJELATNOST	126
6.5. KAZALIŠNA DJELATNOST.....	130
6.7. AUDIOVIZUALNE DJELATNOSTI U KULTURI	134
6.8. KULTURA NA OTOCIMA I RURALNIM PODRUČJIMA	137
6.8.1. Kultura na otocima	137
6.8.2. Kultura u ruralnim prostorima zadarskog priobalja i zaobalja	138
6.9. KLJUČNI RAZVOJNI POTENCIJALI, IZAZOVI I POTREBE	139
7. ODGOJ I OBRAZOVANJE	141
7.1. INSTITUCIONALNI I STRATEŠKI OKVIR.....	141
7.2. PREDŠKOLSKI ODGOJ I OBRAZOVANJE	142
7.3. OSNOVNOŠKOLSKO OBRAZOVANJE	144
7.4. SREDNJOŠKOLSKO OBRAZOVANJE.....	148
7.5. ŠKOLE NA OTOCIMA	153
7.6. VISOKO OBRAZOVANJE.....	155
7.7. CJELOŽIVOTNO OBRAZOVANJE.....	163
7.8. KLJUČNI RAZVOJNI POTENCIJALI, IZAZOVI I POTREBE	165
8. TRŽIŠTE RADA	166
8.1. STRATEŠKI I INSTITUCIONALNI OKVIR.....	166
8.2. ANALIZA RADNO SPOSODNOG STANOVNIŠTVA	167
8.3. ANALIZA AKTIVNOG STANOVNIŠTVA	168
8.3.1. Nezaposleni	168

8.3.2. Mjere aktivne politike zapošljavanja	174
8.3.3. Zaposleni.....	175
8.3.4. Plaće	180
8.4. ANALIZA NEAKTIVNOG STANOVNIŠTVA	182
8.5. KLJUČNI RAZVOJNI POTENCIJALI, IZAZOVI I POTREBE	183
9. ZDRAVSTVENA ZAŠTITA	185
9.1. INSTITUCIONALNI I STRATEŠKI OKVIR.....	185
9.2. STRUKTURNA OBILJEŽJA SUSTAVA ZDRAVSTVENE ZAŠTITE.....	185
9.2.1. Zdravstvene ustanove na području Zadarske županije	186
9.2.2. Državne zdravstvene ustanove na području Zadarske županije.....	188
9.3. STANJE ZDRAVLJA.....	193
9.3.1. Vodeće bolesti	195
9.4. PROJEKTI I MJERE ZA UNAPRJEĐENJE ZDRAVSTVENOG SUSTAVA.....	195
9.5. PANDEMIJA UZROKOVANA VIRUSOM SARS-CoV-2	196
9.5.1. Odražavanje pandemije COVID-19 na zdravstveni sustav Zadarske županije	197
9.5.2. Cijepljenje	197
9.6. SPORTSKA REKREACIJA KAO PREVENCIJA BOLESTI	198
9.7. KLJUČNI RAZVOJNI POTENCIJALI, IZAZOVI I POTREBE	199
10. SOCIJALNA ZAŠTITA.....	200
10.1. INSTITUCIONALNI I STRATEŠKI OKVIR.....	200
10.2. SOCIJALNI STATUS STANOVNIŠTVA	200
10.2.1. Umirovljenici	203
10.2.2. Nezaposleni	204
10.2.3. Osobe s invaliditetom	205
10.2.4. Djeca s teškoćama u razvoju	206
10.2.5. Naknade za novorođenu djecu	207
10.3. STRUKTURNA OBILJEŽJA SUSTAVA SOCIJALNE SKRBI	208
10.4. KLJUČNI RAZVOJNI POTENCIJALI, IZAZOVI I POTREBE	212
11. SIGURNOST	214
11.1. INSTITUCIONALNI I STRATEŠKI OKVIR.....	214
11.2. PRIRODNE KATASTROFE I OPASNOSTI.....	215
11.2.1. Požari	215
11.2.2. Potresi.....	217
11.2.3. Poplave	218
11.2.4. Suše	221
11.2.5. Olujno ili orkansko nevrijeme i jak vjetar	221

11.2.6. Ekstremne temperature	222
11.2.7. Epidemije i pandemije	222
11.2.7.1. Gripa	223
11.2.7.2. Epidemija/Pandemija COVID-19 uzrokovana koronavirusom SARS-CoV-2	223
11.3. TEHNIČKO-TEHNOLOŠKE KATASTROFE (UZROKOVANE LJUDSKIM FAKTOROM)	224
11.3.1. Tehničko-tehnološke katastrofe i velike nesreće izazvane nesrećama u gospodarskim objektima i prometu	224
11.3.2. Ratna djelovanja i terorizam	226
11.3.3. Ugroza od minskoeksplozivnih i neeksplozivnih ubojnih sredstava	227
11.4. ŽUPANIJSKI CENTAR 112.....	228
11.5. KLJUČNI RAZVOJNI POTENCIJALI, IZAZOVI I POTREBE	229
12. KOMUNALNA INFRASTRUKTURA.....	231
12.1. INSTITUCIONALNI I STRATEŠKI OKVIR.....	231
12.2. VODNO GOSPODARSTVO	231
12.2.1. Vodoopskrba na području Zadarske županije	232
12.2.2. Stanje vodoopskrbe na otocima Zadarske županije	233
12.2.3. Vodoopskrbni sustav Zadarske županije	234
12.2.4. Projekti vodnog gospodarstva	235
12.3. ODVODNJA OTPADNIH VODA.....	236
12.3.1. Institucionalni i strateški okvir	236
12.3.2. Javna odvodnja na području Zadarske županije.....	237
12.3.3. Stanje javne odvodnje na otocima Zadarske županije	239
12.3.4. Projekti razvoja sustava javne odvodnje	240
12.4. GOSPODARENJE OTPADOM	241
12.4.1. Institucionalni i strateški okvir	241
12.4.2. Davatelji usluga javne usluge prikupljanja otpada i odlagališta otpada	242
12.4.3. Centar za gospodarenje otpadom Biljane Donje.....	246
12.4.4. Podaci o količini otpada	247
12.4.5. Sustav za recikliranje otpada.....	251
12.5. DIGITALNA ZEMALJSKA TELEVIZIJA.....	252
12.6. ELEKTRONIČKE KOMUNIKACIJE	253
12.7. POŠTA.....	254
12.8. ENERGETSKA UČINKOVITOST	255
12.8.1. Institucionalni i strateški okvir	255
12.8.2. Ukupna neposredna potrošnja u Zadarskoj županiji	256
12.8.3. Neposredna potrošnja u sektoru industrije	257

12.8.4. Neposredna potrošnja energije u prometu	257
12.8.5. Neposredna potrošnja u kućanstvima	259
12.8.6. Neposredna potrošnja u uslužnim djelatnostima	259
12.8.7. Neposredna potrošnja energije u objektima u vlasništvu Zadarske županije	260
12.9. OBNOVLJIVI IZVORI ENERGIJE.....	261
12.10. KLJUČNI RAZVOJNI POTENCIJALI, IZAZOVI I POTREBE	262
13. ODRŽIVI OKOLIŠ	264
13.1. INSTITUCIONALNI I STRATEŠKI OKVIR.....	264
13.2. TLO	265
13.3. VODE	266
13.3.1. Slatka voda.....	266
13.3.2. More	268
13.3.2.1. Kakvoća mora	268
13.4. ZRAK	269
13.5. VEGETACIJA	270
13.5.1. Fauna	271
13.5.2. Biološka raznolikost	272
13.6. PODRUČJE ZAŠTITE PRIRODE I NATURA 2000	273
13.7. PRIRODNA BAŠTINA.....	274
13.8. BUKA I SVJETLOSNA ONEČIŠĆENJA.....	275
13.8.1. Zaštita od buke	275
13.8.2. Zaštita od svjetlosnog onečišćenja.....	277
13.9. RAZVOJNI POTENCIJALI, IZAZOVI I POTREBE	278
14. PROMET	280
14.1. INSTITUCIONALNI I STRATEŠKI OKVIR.....	280
14.2. PROMETNI POKAZATELJI.....	280
14.2.1. Cestovni promet	280
14.2.2. Željeznički promet Zadarske županije	284
14.2.3. Zračni promet	285
14.2.4. Pomorski promet	285
14.3. KLJUČNI RAZVOJNI POTENCIJALI, IZAZOVI I POTREBE	290
15. REGIONALNI RAZVOJ I INSTITUCIONALNO UPRAVLJANJE.....	291
15.1. SUSTAV DRŽAVNE UPRAVE.....	291
15.2. ZADARSKA ŽUPANIJA	292
15.3. JEDINICE LOKALNE SAMOUPRAVE ZADARSKE ŽUPANIJE	296
15.4. PREGLED JAVNOPRAVNIH TIJELA NA PODRUČJU ZADARSKE ŽUPANIJE.....	298

15.5. INSTITUCIONALNI OKVIR ZA UPRAVLJANJE	299
15.6. RAZVIJENOST GRADOVA I OPĆINA ZADARSKE ŽUPANIJE I PODRUČJA S RAZVOJNIM POSEBNOSTIMA	301
15.7. KLJUČNI RAZVOJNI POTENCIJALI, IZAZOVI I POTREBE	307
POPIS KRATICA.....	308
POPIS SLIKA.....	310
POPIS TABLICA.....	314
POPIS IZVORA	318

1. OSNOVNA OBILJEŽJA ZADARSKE ŽUPANIJE

1.1. PROSTORNA OBILJEŽJA

Povoljan geografski položaj svake regije od presudnog je značaja za njezin sveukupan razvoj i funkcionalne odnose unutar nje. Polazeći stoga od važnosti kvalitetne analize prostornih obilježja, u ovom se poglavlju analiziraju položaj i osnovne značajke Zadarske županije: površina i teritorijalno ustrojstvo, prostorno–razvojne cjeline, reljefna i hidrološka obilježja prostora te klimatska obilježja.

1.1.1. Položaj i osnovne karakteristike Zadarske županije

Zadarska županija zemljopisno je **smještena na središnjem dijelu hrvatske obale Jadrana**, te povezuje sjeverno i južno hrvatsko primorje. Položaj uz obalu Jadranskog mora od velike je važnosti za prometni i gospodarski razvoj županije, te omogućuje izvrsnu povezanost s državnim i međunarodnim okruženjem.

Brojnost otoka, morskih prolaza, kanala, razvedena obala, morske površine duboko uvučene u kopno, uz plodno područje Ravnih kotara kao i brojna brdsko-planinska krška područja, predstavljaju posebnost i bogatstvo županijskog područja te ga čine jednim od najraznolikijih područja Republike Hrvatske.¹

Najvećim dijelom Zadarska županija prostire se na području Južne Hrvatske (Dalmacija), dok se preostali manji dio prostire u Gorskoj Hrvatskoj gdje obuhvaća područje istočnog dijela ličko–krbavskog prostora s Pounjem. Otočni dio Zadarske županije geografski okružuju sljedeće otočne skupine: kornatska, žutsko-sitska, murterska te cresko-lošinjska.

S kopnene strane, županiju okružuju planinski lanac Dinarida, odnosno masiv Velebita, Plješivica, Ličko sredogorje, Ujilica (BiH), te sjevernodalmatinska zaravan. Veći dio kopnenog dijela Zadarske županije prostire se na području Ravnih kotara gdje se nalazi većina obradivih površina pogodnih za poljoprivrednu proizvodnju. Izdašne su rezerve vode od rijeka Zrmanje i Krke, te Vranskog jezera i niza manjih vodotoka.²

U administrativnom smislu, Zadarska županija graniči sa Šibensko-kninskom i Ličko-senjskom županijom, dok na sjeverozapadu ima morsku granicu s Primorsko-goranskom županijom. Zadarska županija na istoku graniči, u duljini od 24 km, s Bosnom i Hercegovinom, dok se zapadna međunarodna morska granica s Italijom proteže u duljini od 83,43 km.

¹ *Prostorni plan Zadarske županije, Izmjene i dopune*, Zadarska županija, Zadar, 2015.

² *Gospodarske specifičnosti Zadarske županije*, HGK, dostupno na: <https://www.hgk.hr/zupanijska-komora-zadar/geografske-specificnosti-zadarske-zupanije> (20.07.2020.)



Slika 1.1. Položaj, gradovi i općine Zadarske županije
Izvor: Zadarska županija, www.zadarska-zupanija.hr (22.02.2021.)

Po geoprometnom položaju unutar RH, Zadarska županija ima ključnu ulogu u povezivanju sjevera i juga Hrvatske, kako cestovnim tako i željezničkim prometom. Tu ulogu ostvaruje povezanošću državnim cestama i autocestom A1 (tzv. Dalmatina), a zračnim linijama putem Zračne luke Zadar omogućuje vezu županije i ovog dijela Hrvatske s brojnim odredištima u Europi i svijetu. Željeznički promet, odnosno tzv. Lička željeznička pruga povezuje Zadarsku, Šibensko-kninsku i Splitsko-dalmatinsku županiju sa središnjom Hrvatskom. U Zadru kao najvažnijem središtu Zadarske županije, siječe se jedna od paneuropskih transverzala Sjever–Jug te Jadransko–jonska longitudinala. Za geoprometni položaj Zadarske županije veliku važnost ima i međunarodni trajektni pravac Zadar–Ancona koji pomorskim putem povezuje hrvatsku i talijansku stranu Jadrana.³

1.1.2. Površina i teritorijalno ustrojstvo

Zadarska županija zauzima prostor ukupne površine 7.276,23 km² što čini 8,3% površine Republike Hrvatske. Kopneni dio površine Zadarske županije zauzima 3.643,33 km² (6,4% površine RH), a morski dio 3.632,9 km² (11,6% teritorijalnih voda Hrvatske). Prema površini kopnenog dijela, Zadarska je županija peta po veličini u Republici Hrvatskoj, dok je Zadar, administrativno središte županije, po broju stanovnika peti po veličini grad u Hrvatskoj.

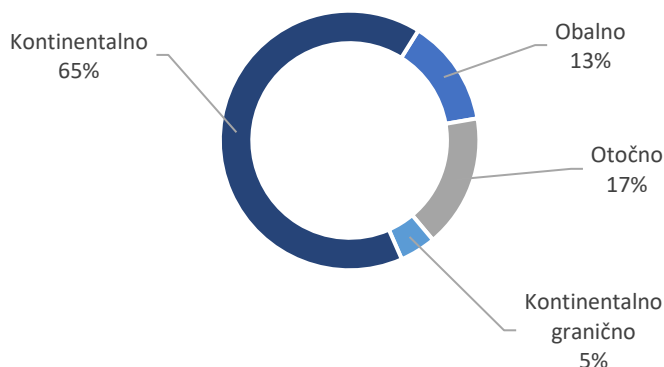
Teritorijalni ustroj Zadarske županije čine ukupno 34 jedinice lokalne samouprave, od čega 28 općina (Bibinje, Galovac, Gračac, Jasenice, Kali, Kolan, Kukljica, Lišane Ostrovičke, Novigrad, Pakoštane, Pašman, Polača, Poličnik, Posedarje, Povljana, Preko, Privlaka, Ražanac, Sali, Stankovci, Starigrad, Sukošan, Sveti Filip i Jakov, Škabrnja, Tkon, Vir, Vrsi i Zemunik Donji) te 6 gradova (Zadar, Benkovac, Biograd na Moru, Obrovac, Pag i Nin). Benkovac je s površinom od 514 km² najveći grad županije,

³ Ibid.

slijedi Obrovac površine 352,73 km², a na trećem mjestu je Zadar s površinom od 191,71 km². Po površini najveća općina u županiji (ali i u Hrvatskoj) je Gračac s 955,45 km².

Prema Prostornom planu, gotovo tri četvrtine površine Zadarske županije (70%), spada u kontinentalno područje, dok preostalih 30% površine zauzimaju otoci i obalno područje. Zadarska županija ima najduže obalno područje u Republici Hrvatskoj s ukupno oko 1.300 km morske obale, što je svakako jedna od njezinih brojnih komparativnih prednosti.

Prema nomenklaturi prostornih jedinica za statistiku Europske unije (NUTS), **Zadarska županija predstavlja zasebnu statističku regiju na razini NUTS 3**, a sastavni je dio Jadranske Hrvatske koja je statistička regija na razini NUTS 2. Naime, Republika Hrvatska je administrativno podijeljena na dvadeset županija i Grad Zagreb, što prema NUTS-u odgovara podjeli na regije NUTS 3 razine (21 NUTS 3 regija). Te regije razine NUTS 3 objedinjene su u višu statističku razinu, odnosno u dvije regije na NUTS 2 razini, i to: Jadranska Hrvatska i Kontinentalna Hrvatska. Razinu NUTS 1 regije čini područje cijele Republike Hrvatske. Ovakva podjela utvrđena je od strane Državnog zavoda za statistiku 2012. godine da bi krajem 2019. Državni zavod za statistiku odredio novu Nacionalnu klasifikaciju statističkih regija 2021. (HR NUTS 2021.) kojom se na razini NUTS 2 uvode četiri neadministrativne jedinice nastale grupiranjem županija kao administrativnih jedinica niže razine, i to: Panonska Hrvatska, Sjeverna Hrvatska, Jadranska Hrvatska i Grad Zagreb. Statističke regije prve i treće razine (NUTS 1 i NUTS 3) ostaju nepromijenjene (Narodne novine 125/2019).



Slika 1.2. Prikaz udjela kontinentalnog, obalnog i otočnog područja Zadarske županije
Izvor: Prostorni plan Zadarske županije, Zadarska županija, 2015.

1.1.3. Prostorno-razvojne cjeline Zadarske županije

Prostornim planom Zadarske županije, s obzirom na njezina prirodno-geografska obilježja, županija je podijeljena na sedam prostorno-razvojnih i geomorfoloških cjelina, i to: Zadarska urbana regija, Zadarski otoci, Ravnokotarski zaobalni prostor, Prostor (Pod)Velebitskog kanala, Bukovica, Ličko-pounski prostor te Otok Pag (dio).

Zadarska urbana regija

Zadarska urbana regija je najrazvijeniji i najviše urbaniziran dio Zadarske županije, s dominantnom ulogom Zadra kao sveopćeg centra kojemu cjelokupni prostor županije gravitira. Zadarska urbana regija prostire se duž obalnog prostora, od Općine Vir do Općine Pakoštane. Na tome području, osim Zadra kao najvećeg grada cijele županije, ističe se i Biograd kao subregionalni centar. Čak 66,11%

stanovništva Zadarske županije živi na tome području (110.739), a gustoća naseljenosti tog prostora iznosi 210 stanovnika/km², na ukupnoj površini od 526,63 km².

Zadarski otoci

Otočni prostor Zadarske županije jedno je od njezinih najosjetljivijih i najugroženijih područja sa specifičnim demografskim i razvojnim problemima kao što su: starenje i raseljavanje stanovništva te posljedično odumiranje gospodarskih aktivnosti koje bi trebale biti jamac ostanka ljudi na otocima. U nešto povoljnijem položaju u odnosu na ostale otoke nalaze se otoci Ugljan i Pašman, s obzirom na blizinu Zadra i Biograda, a koji se razvijaju kao prigradske zone spomenutih gradova. Gustoća naseljenosti tog područja gotovo desetorostruko zaostaje za Zadarskom urbanom regijom te iznosi 27 stanovnika/km². Otočna područja na prostoru Zadarske županije dijele se na sjevernu usitnjenu skupinu, ugljansko-pašmanski niz, te dugootočku skupinu. Sjevernu usitnjenu skupinu čine Silba, Olib, Premuda, Ist, Škarda, Molat te Tun. U ugljansko-pašmansku skupinu otoka spadaju Ugljan, Sestrunj, Rivanj, Ošljak, Pašman, Babac te Vrgada. Dugootočka skupina, uz Dugi otok, obuhvaća Ravu, Iž, Zverinac, Lavdaru te Katinu.⁴

Ravnokotarski zaobalni prostor

Prostor ravnih kotara jedan je od najplodonosnijih poljoprivrednih područja u Republici Hrvatskoj te svakako najznačajniji kraj Jadranske Hrvatske po udjelu obradivih poljoprivrednih površina. Poljoprivreda na području Ravnih kotara važna je odrednica razvoja i opstanka stanovništva tog područja, a važna je u opskrbi cijelog područja Zadarske županije, kako na priobalnom području tako i u njezinoj unutrašnjosti. Unaprjeđivanjem uzgoja raznih kultura, Ravni kotari su veliki potencijal kao značajno područje za proizvodnju i izvoz hrane (povrća i voća) i cvijeća.⁵ Ravni kotari odlikuju se visokom razinom očuvanosti prirode te brojnim zaštićenim područjima prirode. Zbog svojih geomorfoloških obilježja, geografskog položaja i klimatskih uvjeta na tome području, Ravni kotari su strateški važno područje i razvojni resurs. Ravnokotarski zaobalni prostor obuhvaća 6 općina s ukupno 18.385 stanovnika, dok gustoća naseljenosti iznosi 31 stanovnika/km². Jedinice lokalne samouprave na tome prostoru su: Grad Benkovac (dio Grada Benkovca je u Bukovici) te općine Lišane Ostrovičke, Stankovci, Polača, Zemunik Donji, Galovac, Poličnik, Vrsi i Škabrnja. Područje šire okolice Benkovca poznato je i po eksploataciji pločastog vapnenca iznimno važnoga graditeljskog materijala.⁶

Prostor Velebitskog kanala

Prostor Velebitskog kanala je specifičan krajobraz s izrazito složenim geomorfološkim obilježjima, smješten između Velebita i Ravnih kotara, uključujući Novigradsko more, Karinsko more i ušće Zrmanje. Taj dio Zadarske županije čini pet općina (Starigrad, Jasenice, Novigrad, Posedarje i Ražanac) smještenih s južne i sjeverne strane Velebitskog kanala, dok gustoća stanovništva iznosi 24 stanovnika/km². Bogatstvo prirodnih znamenitosti kojima obiluje ovo područje – poput zaštićenog kanjona rijeke Zrmanje, Parka prirode Velebit te Nacionalnog parka Paklenica, uz očuvan biljni i životinjski svijet, predstavljaju osnovu na kojoj se temelji i razvija turizam ovoga kraja. Raznolikost i bogatstvo ovog prostora u velikoj mjeri čini planinski prostor koji dominira u reljefu Zadarske županije, dajući tako prepoznatljivost ovom dijelu Republike Hrvatske. Osim planinskog dijela, prostor

⁴ Prostorni plan Zadarske županije, Izmjene i dopune, Zadarska županija, 2015.

⁵ Magaš, Damir. (2001). *Osnovna geografska obilježja - Zadarska županija* / Main geographical features - The County of Zadar., str. 21.

⁶ *Regija Ravni kotari*, Ethno Dalmatia, dostupno na: <http://www.ethnodalmatia.com/hr/destinacije/sjeverna-dalmacija/item/regija-ravni-kotari> (24.07.2020.)

Velebitskog kanala odlikuje se i duboko usječenim dolinama, spiljama i jamama koje također čine atraktivnu osnovu i doprinose razvitku turizma na tom području.⁷

Bukovica

Prostor Bukovice je u zaobalju Zadarske županije. To je prostor tipičnog krškog pobrđa, tj. sredogorja i krških zaravni, smještenog podno južnog Velebita, prostirući se na teritoriju triju jedinica lokalne samouprave – Obrovca, (dijela) Benkovca i Lišana Ostrovičkih. Bukovica je kraj s oskudnim površinama plodnog poljoprivrednog zemljišta, te je glavna djelatnost na tom području stočarstvo (uzgoj ovaca i koza). S tek 10 stanovnika/km², jedno je od najslabije naseljenih područja ne samo u Zadarskoj županiji već i na području cijele Hrvatske. Radi se o siromašnom krškom prostoru gdje se uslijed prirodnih obilježja nije uspjela razviti ratarska proizvodnja. Zalihe ugljena i boksita na bukovičkom prostoru uglavnom su potrošene, odnosno nisu rentabilne za eksploataciju. Kompenzacija tih prirodnogeografskih nedostataka i ograničenja može se pronaći u razvitku turizma, lovstva, vađenju i korištenju kamena, vodeći pritom brigu o zaštiti prirode.⁸

Ličko-pounski prostor

Ličko-pounski dio Zadarske županije u cijelosti je u sastavu Općine Gračac. Zadar je gravitacijsko središte tog dijela Like. Obilježje Ličko-pounskog prostora čini bogatstvo porječja rijeka ponornica, dok se uz Velebit u krajoliku ističu i južni dijelovi planine Plješevice. Potencijali koji se naslanjaju na geomorfološke osnove ovog kraja, jesu u razvoju ratarstva te stočarstva uz mogućnosti razvoja šumarstva i lovstva. Važnu ulogu u razvitku tog prostora i što boljeg uključivanja u život županije ima cestovna povezanost putem autoceste koja povezuje sjever i jug Hrvatske, posebno nakon probijanja tunela kroz Velebit.⁹ I na tom području prisutni su izraziti problemi vezani uz nedovoljno razvijene gospodarske aktivnosti i nisku kvalitetu života kao što je to slučaj s područjem Bukovice, a što je vidljivo i po maloj gustoći stanovništva od samo 5 stanovnika/km².

Otok Pag (dio)

Specifičnost područja Paga je u tome što je riječ o jedinom otoku u Republici Hrvatskoj koji je administrativno podijeljen između dvije županije: sjeverni dio otoka pripada Ličko-senjskoj županiji, a južni dio je u Zadarskoj županiji (Grad Pag, te općine Kolan i Poveljana). Uz središnji i južni dio otoka Paga Zadarskoj županiji pripadaju i otoci Maun i Škrda. Površina dijela otoka koji je pod nadležnošću Zadarske županije iznosi 200,17 km². Osim južnog dijela otoka koji je administrativno vezan uz Zadar, cijeli otok je u gravitacijskoj zoni Zadra u pogledu korištenja gospodarskih, prometnih, zdravstvenih te kulturnih potencijala Zadarske županije. Takvom gravitacijskom efektu svakako je pripomogla činjenica izgradnje Paškog mosta koji je ta dva područja značajno približio zemljopisno i društveno-gospodarski.¹⁰

⁷ Prostorni plan Zadarske županije, *Izmjene i dopune*, Zadarska županija, 2015.

⁸ Magaš, Damir. (2001). *Osnovna geografska obilježja - Zadarska županija* / Main geographical features - The County of Zadar., str. 23.

⁹ Ibid., str. 24.

¹⁰ Prostorni plan Zadarske županije, *Izmjene i dopune*, Zadarska županija, 2015.



Slika 1.3. Geografski položaj prostorno-razvojnih cjelina Zadarske županije
Izvor: Prostorni plan Zadarske županije, Izmjene i dopune, Zadarska županija, 2015.

1.1.4. Reljefna i hidrološka obilježja prostora

Prostor Zadarske županije karakterizira šarolik i bogat kontrast brojnih, raznolikih geomorfoloških cjelina. **Razlikuju se tako niske ravnokotarske udoline i lička polja te brdoviti, brežuljkasti, gorski i planinski krajevi Bukovice, Like i Velebita. Obala je izrazito razvedena, a najbolji je primjer dalmatinskog tipa obale, koji je kao pojam ušao u svjetske geografske i oceanografske radove.** Čine ga kopnene obalne i otočne morfostrukture koje se pružaju paralelno u više nizova. Vrlo duga razvedena obala s mnogim zaljevima, uvalama, poluotocima i rtovima (duljine oko 1.250 km), uz 200 otoka, otočića, grebena i hridi raznih veličina (među kojima je najveći Dugi otok), bitna je odrednica priobalja Zadarske županije.

More te nadzemne i podzemne vode čine vodno bogatstvo Zadarske županije. Kakvoća mora na području Županije je visoka, prosječni salinitet je 38‰, temperatura mora zimi iznosi oko 11°C, dok u ljetnom razdoblju iznosi oko 26°C.¹¹ Rijeke na području Zadarske županije često su usječene u krškim terenima, u uske doline tipa sutjeski i kanjona. Najistaknutije tekućice na prostoru Županije su Zrmanja, Una, Otuča, Ričica, Miljašić Jaruga, Baščica, Kličevica i Kotarka. Zbog svojih privlačnih izvora te slapišta, turističku vrijednost, odnosno atraktivnost, imaju Una i Zrmanja, a turističku i društveno reljefnu vrijednost ima i Vransko jezero smješteno u blizini Biograda i Pakošтана.

Spomenuta različitost prostora Zadarske županije prikladna je osnova za razvoj mnogih gospodarskih područja, i to poljoprivrede, ribarstva i marikulture, te posebice za razvoj turističkog sektora kojemu pogoduju brojni elementi bio- i georaznolikosti. Morska obala je najatraktivniji je dio Županije i do sada najvažniji s aspekta gospodarskog korištenja prirodnih resursa. Spomenuta visoka kakvoća i ugodna temperatura mora na ovom području doprinose razvoju kupališnog turizma koji je značajan s aspekta gospodarske aktivnosti, ne samo za Zadarsku županiju već i za prostor cijele hrvatske obale

¹¹ Jadransko more. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2020., dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=28478> (27.07.2020.)

Jadrana. Bolja iskoristivost morskih obalnih područja omogućena je izgradnjom i razvojem prometne infrastrukture te povezivanjem Vira i Paga putem mosta s kopnom, a ostalih otoka češćim i bržim trajektnim i brodskim vezama omogućavajući tako i intenzivniju izgradnju te razvoj kopnenog dijela obale.¹²

1.1.5. Klimatska obilježja Zadarske županije

Geografski položaj i velika reljefna raznolikost utječu na vremenske prilike, odnosno na klimatska obilježja Zadarske županije. Najveći dio Zadarske županije ima različite podtipove **umjereno tople kišne klime**. Na primorskom području Županije ljeta su uglavnom suha i topla, dok su razdoblja zime uglavnom blaga i kišovita, što su obilježja **sredozemne klime** (klime masline). Obilježje **submediteranske** klimatske zone su oštrije zime na području Bukovice i Ravnih kotara te nešto veća količina oborina u ljetnim mjesecima nego li su u području uz morsku obalu i na otocima. Uz Bukovicu i Ravne kotare i u području Velebitskog kanala karakterističnije su oštrije zime s većim kolebanjima temperatura.

U višim planinskim predjelima prevladava snježno-šumska klima za koju su karakteristične hladne i snježne zime, odnosno ugodna ljeta sa svježim noćima. Temperaturni ekstremi se pojačavaju udaljavanjem od obale, prvenstveno zbog slabljenja morskog utjecaja i istovremenog jačanja kontinentalnih obilježja, s time da kontinentalni uvjeti ublažavaju ljetni maksimum na Ličko-pounskom dijelu Zadarske županije. Gorski te brdski predjeli Like i Bukovice imaju svježije ljetne noći što za posljedicu ima niže prosječne temperature koje se na vrhuncima planina još više spuštaju, sve do oko 10°C. Opću cirkulaciju zraka obilježava izrazita vjetrovitost, a tipični vjetrovi u Zadarskoj županiji su bura (osobite jakosti na području otoka Paga te Velebitskog kanala), jugo (vlažan i topliji vjetar popraćen velikim valovima uz obalno područje koji nosi naoblaku i kišu) i maestral. I bura i jugo karakteristični su vjetrovi u zimskim mjesecima, kada mogu uzrokovati i prekid veza s otocima, a povremeno i prekide cestovnog prometa, dok u ljetnima prevladava maestral (sjeverozapadni vjetar) koji je povoljan jer ublažava ljetne vrućine i dobra je osnova za nautički turizam. Neugodan i hladan poput bure relativno je čest i istočnjak (levant), dok je u ljetnim mjesecima za nevera potencijalno opasan vjetar zapadnjak (polenat). Među tim vjetrovima najistaknutija je bura koja je ostavila znatne tragove na biljnom pokrovu, poljoprivrednim aktivnostima te izvršila utjecaj na tip izgradnje nastambi, gospodarskih objekata, te na izgradnju i razmještaja naselja, luka, itd., a uz prekid prometa može izazvati velike štete voćnjacima, vinogradima i povrtnjacima mehaničkim udarima i posolicom.

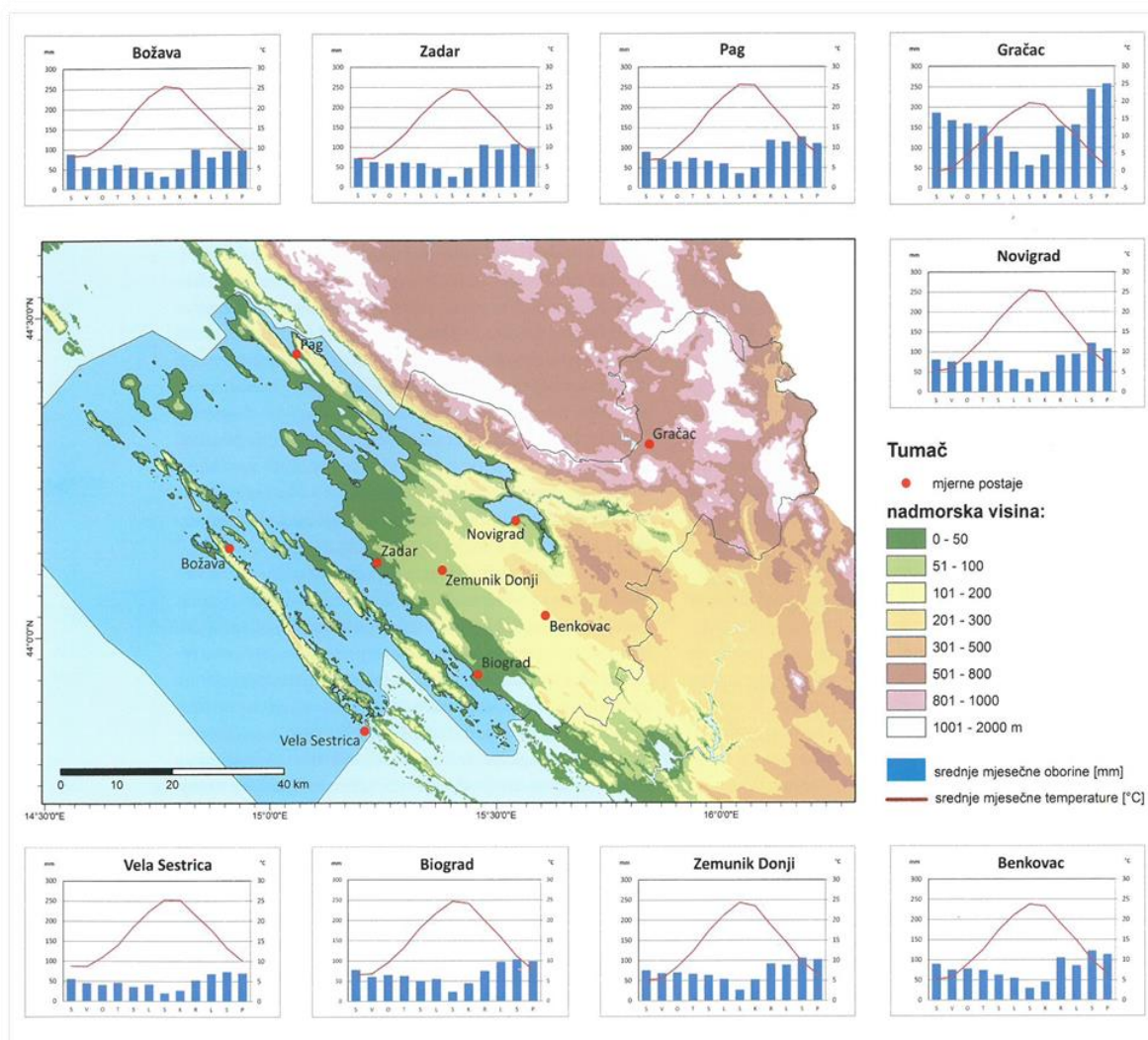
Bura je najčešće suh i hladan vjetar koji sa sobom nosi vedro vrijeme. Nerijetko na području Županije, zbog velikih valova uzrokovanih burom ili jugom, manji brodovi koji povezuju obalu i naselja na otocima, ne mogu ploviti te se moraju skloniti u neku od luka, dok se na kopnu posljedice očituju uslijed jakih povremenih udara (refula) te drugih pratećih meteoroloških pojava poput poledice, i snijega na cestama, poglavito lošijim i uskim, te na željezničkim prugama zbog visoka snijega. Snijeg je redovita pojava na planinskom i ličkom predjelu Županije, dok je u preostalim dijelovima dosta rjeđa pojava, pogotovo uz obalna područja te na otocima.¹³

Temeljem provedene analize kroz 30-godišnje razdoblje (1981.-2011.), a na temelju podataka meteorološke postaje Zadar, **prosječna godišnja količina oborina iznosila je 915 mm**, dok je u prosjeku bilo 107 dana s kišom te jedan dan sa snijegom. U srpnju se javljala najmanja količina oborina

¹² Prostorni plan Zadarske županije, Izmjene i dopune, Zadarska županija, 2015.

¹³ Ibid.

(27,5 mm). U navedenom 30-godišnjem razdoblju analiza, središnja godišnja temperatura iznosila je 15,3°C. Siječanj i veljača bili su najhladniji mjeseci s prosječnom temperaturom od 7,3°C, dok su srpanj i kolovoz najtopliji mjeseci s prosječnom temperaturom od 36,2°C. Prosječna vrijednost relativne vlage zraka je 72%. Područje Zadra u navedenom razdoblju bilo je iznad prosjeka Republike Hrvatske po prosječnom broju sunčanih sati godišnje (2.475 sati), mjesec srpanj imao je najveći broj sunčanih sati u prosjeku (356 sati), a prosinac je bio mjesec s najmanje sunčanih sati (109 sati). Na južnijim otocima padne najmanje padalina, u prosjeku između 800 i 900 mm godišnje (Sestrice Tajerske, Dugi otok, Pašman), dok na području sjevernijih otoka te na području Ravnih Kotara padne između 900 i 1100 mm. Na planinskim predjelima i području Like padne najviše kiše, i to između 1200 i 2300 mm.¹⁴



Slika 1.4. Klimatski dijagrami za odabrane meteorološke postaje u Zadarskoj županiji (1981. – 2011.)
Izvor: Faričić J., Marelić T.: *Potencijali društveno-gospodarskog razvitka Zadarske županije*, Sveučilište u Zadru, 2014.

1.2. STANOVNIŠTVO NA PODRUČJU ZADARSKE ŽUPANIJE

Stanovništvo je neizostavni parametar planiranja društvenog, gospodarskog i kulturnog razvoja društva. Temelj je napretka svake zajednice te pokretač društvenih, kulturnih i gospodarskih promjena. Demografska analiza Zadarske županije obuhvaća sljedeća poglavlja i pokazatelje: analizu

¹⁴ Faričić, J., Marelić, T. (2014.): *Potencijali društveno-gospodarskog razvitka Zadarske županije*, Sveučilište u Zadru, Zadar

broja stanovnika (uključujući i popisne podatke i procjenu broja stanovnika), osnovne značajke prirodnog kretanja stanovništva, migracijska kretanja te dobno-spolnu i obrazovnu strukturu stanovništva.

1.2.1. Analiza broja stanovnika na području Zadarske županije

Prema Popisu stanovništva iz 2011. godine Zadarska županija imala je 170.017 stanovnika, od toga 86.513 žena, dok je muškaraca bilo 83.504. Prema Procjeni broja stanovnika 2019. godine, izračunatoj na temelju podataka Popisa 2011. godine, prirodnog kretanja i migracijskog salda, **u 2019. godini na području Zadarske županije živjelo je 168.055 osoba (od toga 83.036 muškarca i 85.177 žena), odnosno 1,15% manje stanovnika nego 2011. godine.**

U usporedbi s drugim županijama Zadarska županija bilježi slabiji pad broja stanovnika. Istarska županija bilježi porast od 0,58% stanovnika dok Grad Zagreb bilježi porast od 2,22%. Sve ostale županije u Republici Hrvatskoj imaju negativnu razliku broja stanovnika između 2011. i 2019. godine. Najveći demografski pad imaju Vukovarsko-srijemska (-15,89%), Požeško-slavonska (-15,09%) te Ličko-senjska (-12,60%) županija.

Rast broja stanovnika zabilježen je u otočnim, obalnim i priobalnim JLS, a pad broja stanovnika je važno demografsko obilježje JLS u zaleđu Zadarske županije (Tablica 1.1.). Najveći rast je zabilježen u JLS na otocima, u općinama Vir (+32,80%), Kolan (+15,17%), Sali (+15,31) i Pašman (+11,39%), dok je najveći pad zabilježen u zaleđu Zadarske županije, u općinama Gračac (-38,74%) i Lišane Ostrovičke (-20,88%) te gradovima Benkovcu (-20,88%) i Obrovcu (-15,59%).

Tablica 1.1. Analiza broja stanovnika prema Procjeni broja stanovnika u 2019. g. i Popisu iz 2011. g.

R.br.	JLS	Popis 2011.	Procjena 31.12.2019.	Pad/rast	% pada / rasta
1.	Grad Zadar	75.062	75.627	565	0,75
2.	Grad Biograd n/M	5.569	5.878	309	5,55
3.	Grad Benkovac	11.026	8.724	-2.302	-20,88
4.	Grad Obrovac	4.323	3.649	-674	-15,59
5.	Grad Pag	3.846	3.731	-115	-2,99
6.	Grad Nin	2.744	2.943	199	7,25
7.	Općina Bibinje	3.985	4.200	215	5,40
8.	Općina Galovac	1.234	1.262	28	2,27
9.	Općina Gračac	4.690	2.873	-1.817	-38,74
10.	Općina Jasenice	1.398	1.362	-36	-2,58
11.	Općina Kali	1.638	1.655	17	1,04
12.	Općina Kolan	791	911	120	15,17
13.	Općina Kukljica	714	744	30	4,20
14.	Općina Lišane Ostrovičke	698	548	-150	-21,49
15.	Općina Novigrad	2.375	2.068	-307	-12,93
16.	Općina Pakoštane	4.123	4.226	103	2,50
17.	Općina Pašman	2.082	2.317	235	11,29
18.	Općina Polača	1.468	1.299	-169	-11,51
19.	Općina Poličnik	4.469	4.588	119	2,66

20.	Općina Posedarje	3.607	3.557	-50	-1,39
21.	Općina Poveljana	759	756	-3	-0,40
22.	Općina Preko	3.805	4.005	200	5,26
23.	Općina Privlaka	2.253	2.308	55	2,44
24.	Općina Ražanac	2.940	2.957	17	0,58
25.	Općina Sali	1.698	1.958	260	15,31
26.	Općina Stankovci	2.003	1.836	-167	-8,34
27.	Općina Starigrad	1.876	1.910	34	1,81
28.	Općina Sukošan	4.583	4.914	331	7,22
29.	Općina Sv. Filip i Jakov	4.606	4.703	97	2,11
30.	Općina Škabrnja	1.776	1.684	-92	-5,18
31.	Općina Tkon	763	810	47	6,16
32.	Općina Vir	3.000	3.984	984	32,80
33.	Općina Vrsi	2.053	2.064	11	0,54
34.	Općina Zemunik Donji	2.060	2.004	-56	-2,72
Ukupno		170.017	168.055	-1.962	-1,15

Izvor: Popis stanovništva 2011.; Procjena stanovništva RH u 2019.g., DZS, 2020., obrada ZADRA NOVA

Prema Popisu stanovništva iz 2011. godine većina gradova Zadarske županije imala je porast broja stanovnika u odnosu na Popis stanovništva 2001. godine. Grad Zadar imao je rast od 3,12% u desetogodišnjem razdoblju, međutim prema Procjeni stanovništva 2019. godine Grad Zadar ima slabo vidljiv porast broja stanovnika od tek +0,75%. Manji gradovi Zadarske županije prema Popisu stanovništva 2011. imali su rast u većem postotku – Benkovac (+11,25%), Biograd na Moru (+5,57%) i Obrovac (+21,65%), međutim prema Procjeni stanovništva 2019. godine Grad Benkovac i Grad Obrovac bilježe veliki pad broja stanovnika (Benkovac preko 20%, a Obrovac preko 15%), dok gradovi Nin i Biograd na Moru i dalje bilježe blagi porast.



Slika 1.5. Usporedba broja stanovnika u gradovima ZŽ (Popis 2011. i Procjena 2019.)

Izvor: Popis stanovništva 2011.; Procjena stanovništva RH u 2019.godini., DZS, 2020., obrada ZADRA NOVA

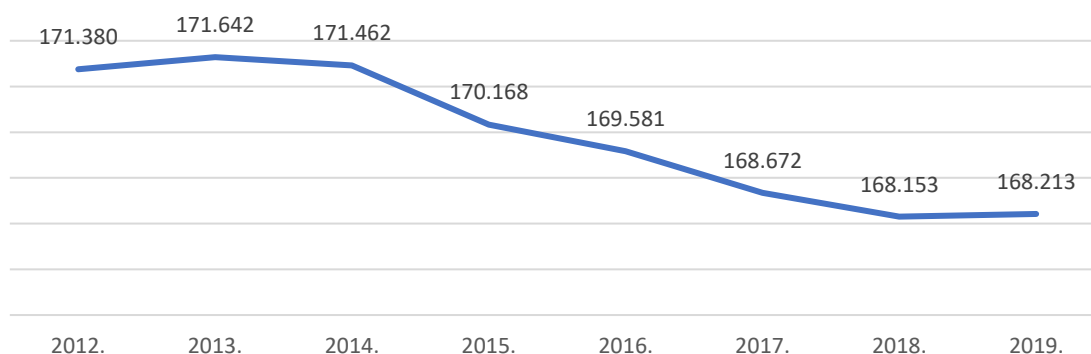
Od 28 općina Zadarske županije prema Procjeni stanovništva 2019. godine utvrđeno je kako 5 općina ima manje od 1.000 stanovnika (Kolan, Kukuljica, Lišane Oštrovičke, Poveljana i Tkon), dok 8 općina ima manje od 2.000 stanovnika. Međutim, 14 općina ima više od 2.000 stanovnika što je porast u odnosu na Popis stanovništva iz 2011. godine.

Prema Popisu stanovništva iz 2011. godine, 92,6% stanovnika Zadarske županije se izjasnilo Hrvatima, što ukazuje na to da je Zadarska županija po svom nacionalnom sastavu vrlo homogena iako su u nacionalnom sastavu Zadarske županije zastupljene i 22 nacionalne manjine. Najbrojnija je srpska

nacionalna manjina koja čini 4,81% stanovništva županije, zatim albanska 0,53%, i bošnjačka manjina 0,32%, dok slovenska manjina ima najmanji udio u ukupnom broju stanovništva županije s tek 0,16%.¹⁵

59,88% stanovništva Zadarske županije živi u gradovima. Gustoća naseljenosti u gradu Zadru, središtu Županije, je 392 stanovnika po km², dok je gustoća naseljenosti u Zadarskoj županiji je 46,66 stanovnika/km², što je iznad prosjeka Republike Hrvatske (23 stanovnika/km²). Prema kriteriju OECD-a¹⁶ na regionalnoj razini, Zadarska županija spada u značajno ruralne regije s 15-50% stanovništva koje živi u ruralnim područjima.

Godine 2013. prekinut je pozitivan trend rasta broja stanovnika u Zadarskoj županiji. Lagani pad prema Procjenama broja stanovnika Državnog zavoda za statistiku uočen je 2014. godine (-0,10%), dok je 2015. godine zabilježen najveći pad (-0,75%), nakon čega se nastavlja negativan trend sve do 2019. godine, kada je pad broja stanovnika u Zadarskoj županiji zaustavljen.



Slika 1.6. Procjena broja stanovnika u Zadarskoj županiji 2012. – 2019. g.¹⁷

Izvor: Procjena stanovništva u RH 2021. - 2019.g., DZS, 2020., obrada ZADRA NOVA

1.2.2. Osnovne značajke prirodnog kretanja stanovništva

Prirodno kretanje stanovništva podrazumijeva omjer broja rođenih i umrlih u nekom razdoblju, a dinamika tog omjera u nekom razdoblju predstavlja prirodno kretanje stanovništva.

Tablica 1.2. Prirodno kretanje stanovništva u Zadarskoj županiji 2007. – 2019. godine

God.	Rođeni ZŽ			Umrli		Prirodni prirast	Vitalni indeks	Prirodni prirast RH	Vitalni indeks RH
	Ukupno	Živorodeni	Mrtvo rođeni	Ukupno	Od toga dojenčadi				
2007.	1.683	1.676	7	1.794	8	-118	93,4	-10.457	80,0
2008.	1.789	1.784	5	1.784	4	0	100,0	-8.393	83,9
2009.	1.836	1.828	8	1.867	6	-39	97,9	-7.837	85,0
2010.	1.784	1.776	8	1.751	8	25	101,4	-8.735	83,2
2011.	1.681	1.676	5	1.704	9	-28	98,4	-9.822	80,7
2012.	1.775	1.766	9	1.889	5	-123	93,5	-9.939	80,8
2013.	1.694	1.688	6	1.787	5	-99	94,5	-10.447	79,3

¹⁵ Dodatak 2 - Osnovna analiza, Županijska razvojna strategija Zadarske županije 2016. - 2020., Zadarska županija, Zadar 2017. str.13

¹⁶ Kriterij prema gustoći naseljenosti odnosno definicija OECD-a - najčešći je međunarodno priznat i korišten kriterij za razlikovanje ruralnih i urbanih područja. Na lokalnoj razini područja se klasificiraju kao ruralna ili urbana temeljem praga od 150 stanovnika po km².

¹⁷ Procjena broja stanovnika za 2019. godinu nije ista, jer su izvor dvije različite publikacije DZS-a

2014.	1.642	1.635	7	1.933	5	-298	84,6	-11.273	77,8
2015.	1.573	1.568	5	2.072	7	-504	75,7	-16.702	69,2
2016.	1.578	1.571	7	1.950	11	-379	80,6	-14.005	72,8
2017.	1.537	1.532	5	2.159	6	-627	71,0	-16.921	68,4
2018.	1.546	1.535	11	1.982	8	-447	77,4	-15.761	70,1
2019.	1.551	1.543	8	1.938	1	-395	79,6	-15.659	69,8

Izvor: Prirodno kretanje stanovništva 2007.- 2019. godine., DZS, 2020., obrada ZADRA NOVA

Zadarska županija prati trend negativne prirodne promjene broja stanovnika na državnoj razini, međutim znatno manjim intenzitetom od razine RH. Vitalni indeks Zadarske županije od 2007. do 2019. godine bolji je u odnosu na vitalni indeks Republike Hrvatske i to u prosjeku 11,4% godišnje, u 2019. godini prirodna promjena u Zadarskoj županiji je bila -395 (umrlo je 1.938 ljudi, a rođeno ih je 1.551).

Svi gradovi u Zadarskoj županiji prema podacima Državnog zavoda za statistiku za 2019. godinu, imaju negativnu prirodnu promjenu, s time da najmanji pad ima Biograd na Moru (-2), a najveći Benkovac (-55). Od općina najveći (ali ipak niski) prirodni prirast imaju Općine Bibinje (3) i Privlaka (1), a najveći prirodni pad imaju Općine Preko (-39), Gračac (-31) i Sv. Filip i Jakov (-24).

U 2019.¹⁸ godini stopa nataliteta u Zadarskoj županiji je iznosila 9,10‰, dok je u Republici Hrvatskoj iznosila 8,9‰. U 2019. godini je u Zadarskoj županiji zabilježen pad broja živorođene djece u odnosu na prethodnu godinu za 0,2%, tj. rođeno je 3 djece manje nego u 2018. godini. U 2019. godini je rođeno ukupno 1.551 dijete, od toga 1.543 živorođene djece i 8 mrtvorođene djece.

U 2019. godini stopa mortaliteta u Zadarskoj županiji je iznosila 11,50‰, dok je u Republici Hrvatskoj iznosila 12,7‰. U 2019. godini zabilježen je pad broja umrlih osoba u odnosu na prethodnu godinu, tj. umrle su 44 osobe ili 2,22% manje nego u prethodnoj godini.

1.2.3. Migracijska kretanja na području Zadarske županije

Zadarska županija je 2008. godine imala pozitivan migracijski saldo, koji je u zatim imao trend opadanja (Tablica 1.3.). Zbog pristupanja Hrvatske Europskoj Uniji, što je olakšalo ekonomsku migraciju, u 2014. godini dolazi do velike negativne promjene u migracijskom saldu. Takav trend se nastavio do 2018. godine kada se smanjio za 146,68% u odnosu na prethodnu godinu, što je **naznaka pozitivnog trenda, koji se nastavlja i u 2019. godini kada je saldo ukupne migracije pozitivan (+419).**

Tablica 1.3. Migracijska kretanja u Zadarskoj županiji 2008. - 2019. godine

Godina	Doseljeni		Odseljeni		Saldo ukupne migracije
	Iz druge županije	Iz inozemstva	U druge županije	U inozemstvo	
2008.	1.661	1.368	1.019	504	1.456
2009.	1.480	669	923	477	749
2010.	1.460	373	796	368	669
2011.	1.643	563	931	533	742
2012.	1.749	473	949	546	727
2013.	1.577	561	1.059	718	361
2014.	1.600	534	1.255	1.248	-369
2015.	1.571	612	1.259	1.542	-324

¹⁸ Za izračun je korišten broj stanovnika prema Procjeni stanovništva 2019. godine

2016.	1.480	745	1.110	1.283	-168
2017.	1.455	732	1.197	1.367	-377
2018.	1.343	1.289	1.086	1.370	176
2019.	2.668	2.145	2.477	1.917	419

Izvor: Migracija stanovništva RH 2008. - 2019. godine., DZS, 2020., obrada ZADRA NOVA

1.2.4. Dobno-spolna struktura stanovništva

Na području Zadarske županije **kontinuirano se raste broj stanovnika starijeg od 65 godina, dok se istovremeno smanjuje broj mlađeg stanovništva**. Prema Procjeni stanovništva 2019. godine, udio stanovništva u dobi 0 – 14 godina (24.980 ili 14,82%) znatno je manji od udjela stanovništva od 65 i više godina (37.934 ili 22,51%), što je pokazatelj starenja stanovništva.

Prema Procjeni stanovništva za 2019. godinu, na području Zadarske županije u skupini +65, visok je udio stanovnika starijih od 85 godina, čak 11%. Uspoređujući podatke iz Popisa stanovništva 2011. godine, kada je udio starijih od 85 godina u skupini 65+ činio 8,56%, vidljiv je **trend produljenja trajanja života**. Prema Popisu stanovništva 2011. godine Zadarska županija je u skupini sedam županija s najvišim udjelom stanovništva u skupini 65+ (Dubrovačko-neretvanska s 9,68%, Splitsko-dalmatinska s 8,85%, Grad Zagreb s 8,83%, Istarska s 8,78% te Primorsko-goranska s 8,67%).

Tablica 1.4. Stanovništvo prema starosti i spolu na području Zadarske županije u 2019. godini

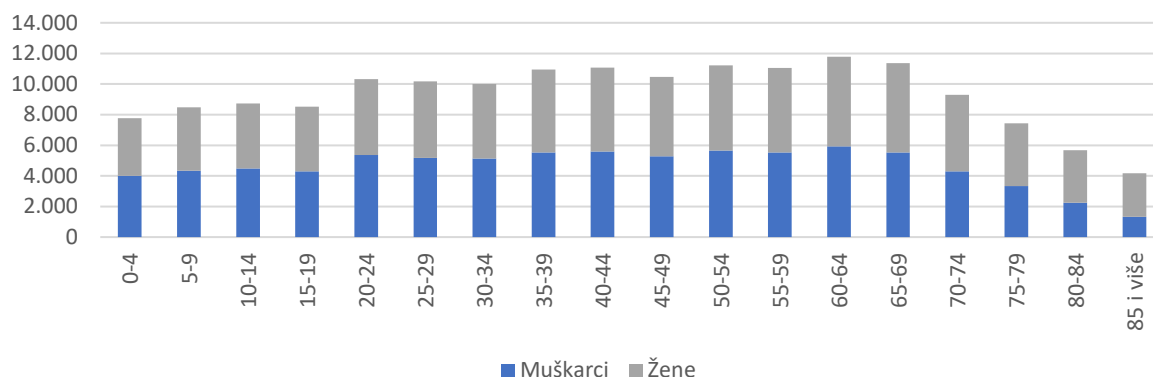
Dob	Muškarci	Žene	Ukupno
0-4	4.004	3.773	7.777
5-9	4.348	4.128	8.476
10-14	4.490	4.237	8.727
15-19	4.306	4.210	8.516
20-24	5.356	4.966	10.322
25-29	5.174	4.991	10.165
30-34	5.133	4.878	10.011
35-39	5.530	5.423	10.953
40-44	5.586	5.486	11.072
45-49	5.272	5.201	10.473
50-54	5.649	5.571	11.220
55-59	5.534	5.515	11.049
60-64	5.925	5.866	11.791
65-69	5.533	5.835	11.368
70-74	4.304	4.990	9.294
75-79	3.328	4.101	7.429
80-84	2.248	3.421	5.669
85 i više	1.316	2.585	3.901
Ukupno	83.036	85.177	168.213

Izvor: Procjena stanovništva u RH u 2019. godini, DZS, 2020., obrada ZADRA NOVA

Prema Popisu stanovništva 2011. godine, prosječna dob stanovništva Zadarske županije je bila 41,9 godina, dok je prosjek dobi stanovništva Republike Hrvatske bila 41,7 godina.

Najveći udio starijeg stanovništva živi u demografski ugroženim područjima (otoci i rijetko naseljena područja), na svih 17 naseljenih otoka Zadarske županije (9 općina i jedan grad) živi 20.914 stanovnika

od kojih je 27,2% starijih od 65 godina (5.707), što je za 10% više od prosjeka Hrvatske (17,7% stanovništva starijeg od 65 godina)¹⁹.



Slika 1.7. Procjena st. prema dobnim skupinama i spolu u Zadarskoj županiji, sredinom 2019.godine
Izvor: Procjena stanovništva u RH u 2019.godini, DZS, 2020., obrada ZADRA NOVA

Analizirajući dobne skupine prema spolu, vidljivo je da je **veći udio žena u starijim dobnim skupinama**, dok je u mlađim dobnim skupinama veći broj muškaraca²⁰. Udio stanovnika starijih od 65 godina po gradovima i općinama Zadarske županije pokazuje kako je u svim općinama i gradovima veći broj žena u navedenoj dobi.²¹

1.2.5. Obrazovna struktura stanovništva

Prema Popisu stanovništva iz 2011. godine, 53,15% radno sposobnog stanovništva Zadarske županije ima završeno srednjoškolsko obrazovanje, 19,37% radno sposobnog stanovništva ima završeno osnovnoškolsko obrazovanje i 7,87% radno sposobnog stanovništva ima završene razrede osnovne škole od 4.-7. razreda²², što je vidljivo u Tablici 1.5.

Tablica 1.5. Obrazovna struktura radno sposobnog stanovništva u Zadarskoj županiji 2011. godine

Spol	Bez škole	1.-3. razred	4.-7. razred	Osnovna škola	Srednja škola	Ukupno	Visoko obrazovanje			Ukupno
							Stručni studij	Sveučilišni studij	Doktor znanosti	
Svega	4.153	2.145	11.266	27.742	76.097	143.180	8.102	12.854	223	21.179
Muško	770	441	3.727	12.110	42.067	69.766	4.260	5.854	144	10.258
Žensko	3.383	1.704	7.539	15.632	34.030	73.414	3.842	7.000	79	10.921

Izvor: Popis stanovništva 2011., DZS, obrada ZADRA NOVA

Usporedbom obrazovne strukture radno sposobnog stanovništva Zadarske županije s Republikom Hrvatskom iz 2011. godine u odnosu na 2001. godinu, bilježi se **kontinuirani porast visoko obrazovanog stanovništva na području Zadarske županije** i Republike Hrvatske. U Zadarskoj županiji je 2001. godine 480 studenata završilo/diplomiralo sveučilišni ili stručni studij, taj broj kontinuirano raste iz godinu u godinu te je 2011. godine čak 1.305 studenata završilo sveučilišni ili stručni studij, u narednim godinama se prekida trend rasta te broj ostaje okvirno isti, pa 2018. godine iznosi 1.343.

¹⁹ Dodatak 2 - Osnovna analiza, Županijska razvojna strategija Zadarske županije do 2020., Zadarska županija, 2017., str. 14

²⁰ Ibid., str.15

²¹ Socijalni plan Zadarske županije 2015. - 2020., Zadarska županija, 2015., str.3

²² Dodatak 2 - Osnovna analiza, Županijska razvojna strategija Zadarske županije do 2020., Zadarska županija, 2017. Str. 15

RAZVOJNI IZAZOVI

Starenje stanovništva
Udio starijih od 65 u Zadarskoj županiji je viši od nacionalnog prosjeka
Neravnomjerna raspoređenost stanovništva na području županije; velika koncentracija u urbanoj regiji grada Zadra
Gustoća naseljenosti je ispod prosjeka RH
Kontinuiran pad broja stanovnika u županiji

RAZVOJNE POTREBE

Kreirati sustav pronatalitetne politike temeljen na povećanju životnog standarda
Unaprijediti socio-ekonomske uvjete na slabije razvijenim područjima županije (uključujući i otoke)

1.3. KLJUČNI RAZVOJNI POTENCIJALI, IZAZOVI I POTREBE

Zadarska županija je središnje položena hrvatska obalna regija koja obuhvaća geografski profil od otoka, priobalja, ravnokotarskoga i bukovičkog zaobalja, velebitskoga prostora do ličko-pounskog prostora. To je prostor velike geomorfološke razvedenosti i najvećim dijelom umjereno tople vlažne klime (s pretežito suhim i vrućim ljetima) te dijelom šumsko-snežne klime u visinski istaknutijim predjelima i velike bioraznolikosti. Premda su vodni resursi bogati (Zrmanja, Vransko jezero i dr.) neravnomjerno su raspoređeni tako da na otocima nema većih površinskih pojava niti većih podzemnih zaliha vode. Jedna od ključnih prirodnih resursa je more kao izvor života i medij komunikacije. Zahvaljujući razvoju mreže naselja koja se stoljećima zasnivala na vrednovanju prirodnih resursa i komunikacija, kao i modernim procesima urbanizacije i litoralizacije, Županija je u demografskom pogledu raščlanjena na gusto naseljeni obalni pojas veće gospodarske dinamike i koncentracije ljudskih resursa (posebno u Zadru) i na rijetko naseljeni i intenzivnom depopulacijom zahvaćen ruralni prostor otoka i zaobalja. Velika fragmentacija Županije u pogledu ustroja velikog broja jedinica lokalne samouprave ne pridonosi koheziji prirodnih i funkcionalnih cjelina.

Razvojni potencijali

- Velika bioraznolikost i očuvanost prirodne baštine
- Komplementarnost prirodno različitih geografskih cjelina koja može pridonijeti smanjenju sezonalnosti pojedinih gospodarskih djelatnosti i većoj sinergiji među njima
- Ljudski resursi koji se zasnivaju na obrazovnom i kulturnom kapitalu

Razvojni izazovi

- Veliki dijelovi obale i mora izloženi su saturaciji izgradnjom i intenzivnom eksploatacijom
- Neravnomjeran prostorni raspored stanovništva, posebno biološki i ekonomski aktivnoga
- Velika fragmentarnost upravno-teritorijalnog ustroja na razini jedinica lokalne samouprave

Razvojne potrebe

- Funkcionalno objedinjavanje jedinica lokalne samouprave
- Disperzija poslova iz nadležnosti regionalne (samo)uprave u subregionalne centre
- Uključivanje sektorski različitih dionika u planiranje, provedbu i nadzor aktivnosti koje se zasnivaju na valorizaciji prirodnih resursa

2. GOSPODARSTVO I RAZVOJ PODUZETNIŠTVA

Analiza gospodarstva ima za cilj utvrditi najznačajnije potencijale gospodarskog rasta i razvoja konkurentnog gospodarstva Zadarske županije te prioriteta područja na koja je posebno potrebno usmjeriti mjere i aktivnosti u sljedećem planskom razdoblju. U svrhu analize gospodarstva Zadarske županije u nastavku se daje pregled institucionalnog i strateškog okvira upravljanja, trendova u gospodarstvu, stanje vanjskotrgovinske razmjene, malo i srednje poduzetništvo, obrtništvo te konkurentnosti regionalnog gospodarstva s aspekta razvijenosti poslovnog sektora i poslovnog okruženja.

2.1. INSTITUCIONALNO I STRATEŠKO UPRAVLJANJE

Koordinacija, usmjeravanje te upravljanje sektorom gospodarstva provodi se na nacionalnoj, županijskoj i lokalnoj razini. Na nacionalnoj razini institucionalni okvir čine Vlada Republike Hrvatske te različita središnja tijela državne uprave: Ministarstva gospodarstva i održivog razvoja (energetika, rudarstvo, industrija, trgovina), Ministarstva prostornoga uređenja, graditeljstva i državne imovine (građevinarstvo), Ministarstva pomorstva, prometa i infrastrukture (brodogradnja, promet), Ministarstva poljoprivrede (poljoprivreda, stočarstvo, ribarstvo, šumarstvo), Ministarstva turizma i sporta (turizam). Uz navedena tijela središnje državne uprave, značajnu ulogu u koordinaciji i usmjeravanju razvoja gospodarskih djelatnosti ima i Ministarstvo regionalnog razvoja i fondova Europske unije te nacionalne agencije osnovane za obavljanje stručno-analitičkih i izvršno-operativnih poslova kojima potiču pojedine aspekte gospodarskog razvoja (Hrvatska agencija za malo gospodarstvo, inovacije i investicije HAMAG BICRO; Centar za praćenje poslovanja energetskeg sektora i investicija; Fond za zaštitu okoliša i energetske učinkovitost; Agencija za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju; Hrvatska poljoprivredna agencija).²³

Potporu gospodarskim subjektima na nacionalnoj i regionalnoj razini pružaju tijela i pravne osobe s javnim ovlastima i njihove podružnice, kao što su Hrvatska gospodarska komora Županijska komora Zadar, Hrvatska obrtnička komora te druge institucije, poput Hrvatske udruge poslodavaca, Hrvatskog saveza zadruga te Hrvatske banke za obnovu i razvitak.²⁴

Na županijskoj razini Upravni odjel za gospodarstvo, turizam, infrastrukturu i EU fondove Zadarske županije poduzima niz aktivnosti u cilju razvoja konkurentnog i održivog gospodarstva Zadarske županije. Osim nadležnog odjela Zadarske županije, na regionalnoj razini djeluju Ustanova za razvoj kompetencija, inovacija i specijalizacije Zadarske županije INOVAcija, koja pruža stručnu pomoć malim i srednjim poduzetnicima te potiče inovativnost poslovnog sektora te Agencija za ruralni razvoj Zadarske županije AGRRA koja djeluje s ciljem podrške poduzetničkim aktivnostima u poljoprivredi.²⁵

Na lokalnoj razini najznačajniji su gradovi i općine koji različitim programima i projektima ciljano usmjeravaju razvoj gospodarstva na svojim područjima.

Temeljni važeći strateški dokument iz područja gospodarstva je Nacionalna razvojna strategija Republike Hrvatske do 2030. Godine. Dodatkom 4. Nacionalne razvojne strategije predviđeno je

²³ *Razvoj gospodarskih djelatnosti u prostoru*, IRMO, 2014., str. 17., MINGOR, dostupno na: <https://mingor.gov.hr/o-ministarstvu-1065/1065> (31.12.2020.)

²⁴ *Osnovna analiza - Dodatak 2., Županijska razvojna strategija Zadarske županije do 2020.*, Zadarska županija, 2017., str. 24.

²⁵ Ibid.

donošenje sektorskih nacionalnih planova, od kojih su najznačajniji: Nacionalni plan razvoja poduzetništva 2021. - 2030., Nacionalni plan za digitalnu transformaciju gospodarstva 2021. – 2027. , Nacionalni plan poticanja inovacija 2021. – 2027., Nacionalni plan za internacionalizaciju gospodarstva 2021. – 2029. te Strategija pametne specijalizacije 2021. – 2029.²⁶

2.2. PREGLED GOSPODARSKE SITUACIJE

Pregled položaja Zadarske županije u hrvatskom gospodarstvu i širem okruženju prikazan je kroz analizu bruto domaćeg proizvoda (BDP) kao najčešće korištenog makroekonomskog pokazatelja stanja gospodarskih aktivnosti nekog područja. Bruto domaći proizvod (BDP) predstavlja vrijednost ukupne proizvodnje dobara i usluga određene prostorne jedinice tijekom godine, a mjeri se kao vrijednost kupljenih finalnih proizvoda. Radi usporedbe prostornih jedinica različite demografske veličine korišten je BDP *per capita* ili BDP po stanovniku (BDP pc) kao relativni, usporedivi pokazatelj razine proizvodne razvijenosti pojedine države ili regije.²⁷ Pregled gospodarstva dan je i kroz sagledavanje stanja gospodarskog razvoja Zadarske županije u odnosu na Republiku Hrvatsku i Europsku uniju kako bi se analiziralo gospodarsko okruženje, popratili trendovi te nadomjestila nedostupnost podataka o bruto domaćem proizvodu (BDP) na NUTS 3 razini za razdoblje nakon 2017. godine.

Tablica 2.1. Bruto domaći proizvod za RH i prema NKPS-u 2012. i županije u 2017. godini

NKPS 2012. – 2. razina i županije	Bruto domaći proizvod, mil. HRK	Bruto domaći proizvod, mil. EUR	Struktura po županijama (RH = 100)	BDP po stanovniku, HRK	BDP po stanovniku, EUR	Indeksi (RH = 100)	BDP po stanovniku po SKM (EU 28 = 100)
Republika Hrvatska	366.426	49.118	100,0	88.726	11.893	100,0	61,7
Kontinentalna Hrvatska	247.188	33.135	67,5	89.984	12.062	101,4	62,6
Grad Zagreb	125.020	16.758	34,1	155.541	20.850	175,3	108,2
Zagrebačka županija	21.034	2.820	5,7	67.457	9.042	76,0	46,9
Krapinsko-zagorska županija	7.324	982	2,0	57.918	7.764	65,3	40,3
Varaždinska županija	12.746	1.709	3,5	75.514	10.122	85,1	52,5
Koprivničko-križevačka županija	7.362	987	2,0	67.363	9.030	75,9	46,8
Međimurska županija	8.250	1.106	2,3	74.280	9.957	83,7	51,6
Bjelovarsko-bilogorska županija	6.504	872	1,8	59.214	7.937	66,7	41,2
Virovitičko-podravka županija	3.711	497	1,0	48.080	6.445	54,2	33,4
Požeško-slavonska županija	3.463	464	0,9	49.604	6.649	55,9	34,5
Brodsko-posavska županija	7.187	963	2,0	49.885	6.687	56,2	34,7
Osječko-baranjska županija	19.190	2.572	5,2	67.657	9.069	76,3	47,0
Vukovarsko-srijemska županija	8.322	1.116	2,3	52.026	6.974	58,6	36,2
Karlovačka županija	7.660	1.027	2,1	64.668	8.669	72,9	45,0
Sisačko-moslavačka županija	9.414	1.262	2,6	61.593	8.256	69,4	42,8
Jadranska Hrvatska	119.239	15.984	32,5	86.227	11.558	97,2	60,0
Primorsko-goranska županija	31.088	4.167	8,5	108.365	14.526	122,1	75,3
Ličko-senjska županija	3.181	426	0,9	69.201	9.276	78,0	48,1
Zadarska županija	12.424	1.665	3,4	73.601	9.866	83,0	51,2
Šibensko-kninska županija	7.353	986	2,0	72.466	9.714	81,7	50,4
Šplitsko-dalmatinska županija	30.703	4.116	8,4	68.226	9.145	76,9	47,4
Istarska županija	23.092	3.095	6,3	110.906	14.866	125,0	77,1

²⁶ Nacionalna razvojna strategija Republike Hrvatske do 2030., NN 13/2021, od 11.02.2021., str. 135.

²⁷ Ibid., str. 26.

Dubrovačko-neretvanska županija	11.398	1.528	3,1	93.810	12.575	105,7	65,2
---------------------------------	--------	-------	-----	--------	--------	-------	------

Izvor: Bruto domaći proizvod za Republiku Hrvatsku, NKIPS 2012.- 2. razina i županije u 2017., DZS, 2020., obrada ZADRA NOVA

U 2017. godini BDP Zadarske županije iznosio je 12.424 mil. HRK. Ostvarenim rezultatom Zadarska županija je osma hrvatska županija po iznosu ostvarenog bruto društvenog proizvoda (BDP-a), a BDP Zadarske županije čini tek 3,4% BDP-a Hrvatske, odnosno 10,4% BDP-a Jadranske Hrvatske. Tako BDP pet gospodarski najjačih županija (Grad Zagreb, Primorsko-goranska, Splitsko-dalmatinska, Istarska i Zagrebačka) čini čak 62% ukupnog BDP-a Hrvatske, BDP Grada Zagreba točno trećinu, a BDP gospodarski najslabije Ličko-senjske županije nešto ispod 1% ukupnog BDP-a RH. Ovakvi rezultati proizlaze iz velike razlike u gospodarskoj snazi pojedinih županija, a posebice zbog snage i veličine urbanih središta (Zagreb, Split i Rijeka).²⁸

U Zadarskoj županiji BDP po stanovniku u 2017. godini dosegao je 73.601 HRK čime su nakon punih osam godina napokon nadmašene vrijednosti iz 2008. godine. Pozitivni trendovi rasta BDP-a po stanovniku značajni su zadnjih nekoliko godina, a posebno u odnosu na 2016. godinu kada je Zadarska županija ostvarila rast od 8,53%, što je druga najveća stopa promjene na području Republike Hrvatske, odmah iza Šibensko-kninske županije (9,64%). **Time je Zadarska županija zauzela 7. mjesto najuspješnijih županija u RH na temelju ostvarenog BDP-a po stanovniku u 2017. godini.**

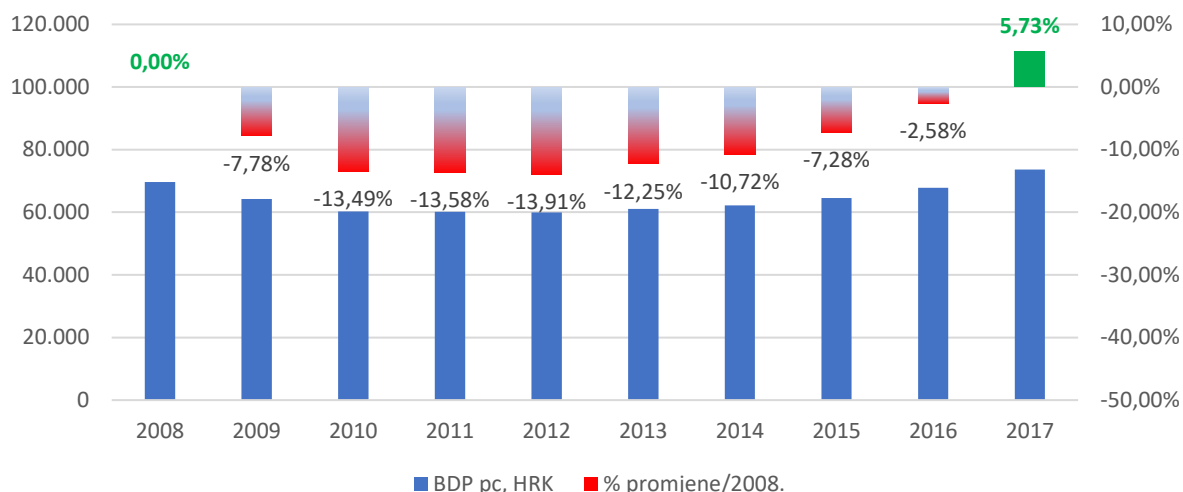
Tablica 1.2. Kretanje BDP (mil. HRK) i BDP *per capita* (HRK) na razini RH i Zadarske županije 2008. - 2017. godine

	RH (BDP, mil. kn)	% pad/rast BDP-a	RH (BDP, per capita)	% pad/rast BDP per capita	ZŽ (BDP, mil.kn)	% pad/rast BDP-a	ZŽ (BDP, per capita)	% pad/rast BDP per capita
2008.	346.735	-	80.433,00	-	11.682	-	63.612,00	-
2009.	330.771	-4,6	76.811,00	-4,5	10.841	-7,2	64.195,00	0,9
2010.	328.824	-0,6	76.536,00	-0,4	10.218	-5,7	60.219,00	-6,2
2011.	333.215	1,3	77.801,00	1,65	10.252	0,3	60.161,00	-0,1
2012.	330.509	-0,8	77.412,00	-0,5	10.253	-	59.930,00	-0,4
2013.	331.209	0,2	77.850,00	0,6	10.477	2,2	61.085,00	1,9
2014.	331.343	0,04	78.820,00	1,2	10.647	1,6	62.153,00	1,7
2015.	339.696	2,5	80.726,00	2,4	10.999	3,3	64.545,00	3,8
2016.	351.169	3,4	84.164,00	4,3	11.500	4,6	67.814,00	5,0
2017.	366.426	4,3	88.726,00	5,4	12.424	8,0	73.601,00	8,5

Izvor: Bruto domaći proizvod – pregled po županijama, DZS, 2020., obrada ZADRA NOVA

Usporedbom gospodarskih kretanja na nacionalnoj razini s onima na području Zadarske županije te drugim regijama u Republici Hrvatskoj moguće je utvrditi kako Zadarska županija i dalje ostvaruje ispodprosječnu razinu BDP-a po stanovniku (indeks 83,0).

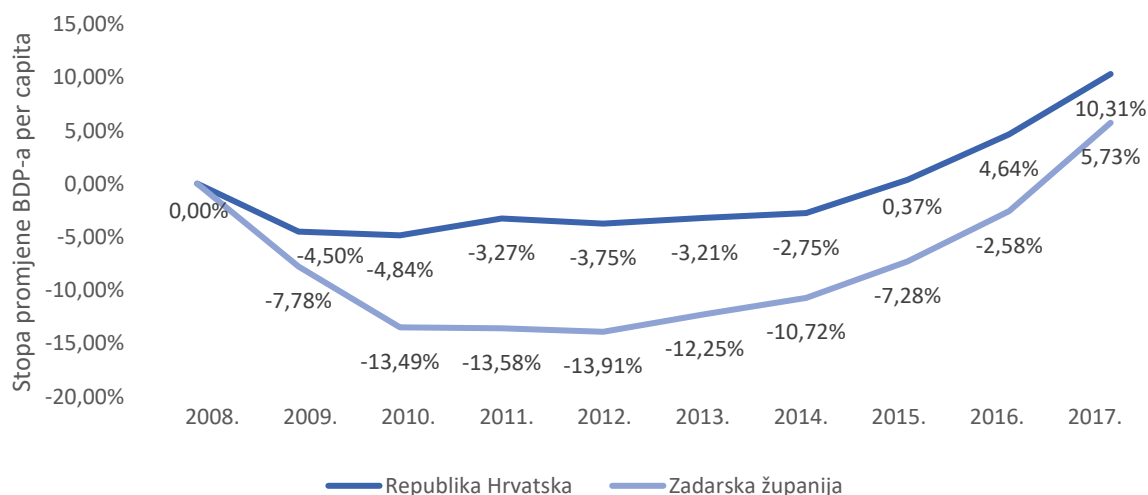
²⁸ ŽUPANIJE – razvojna raznolikost i gospodarski potencijali 2018./2019., HGK, 2019., str. 7.



Slika 2.1. BDP *per capita* i stopa promjene u odnosu na 2008. godinu za Zadarsku županiju 2008. – 2017., tekuće cijene (ESA 2010)

Izvor: Bruto domaći proizvod – pregled po županijama, DZS, 2020., obrada ZADRA NOVA

Gospodarska kretanja u Republici Hrvatskoj u proteklom razdoblju obilježio je dugotrajan i postupan oporavak od krize 2008. godine nakon koje je uslijedilo sedmogodišnje razdoblje pada razine gospodarskih aktivnosti. Globalna gospodarska kretanja odrazila su se i na stanje gospodarstva u Zadarskoj županiji te je nakon prosječne stope rasta od 9,0% uslijedio pad BDP-a od 7,2% u prvoj godini recesije (2008: 11.681.564 HRK; 2009: 10.841.291 HRK), a potom još dodatnih 5,8% u drugoj godini recesije (2010: 10.217.583 HRK). Najnižu razinu BDP-a u odnosu na predkriznu 2008. godinu Zadarska županija dosegla je u drugoj godini recesije 2010. kada je pad BDP-a bio čak 12,5%.



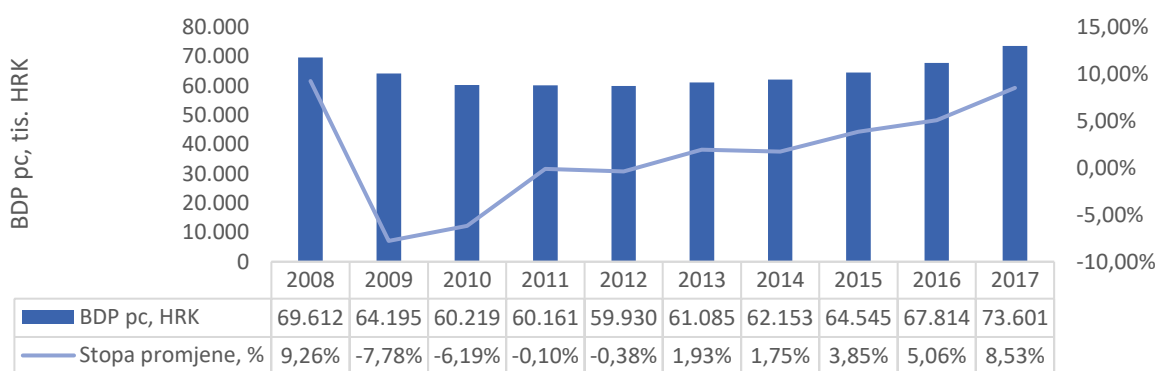
Slika 2.2. Stopa promjene bruto društvenog proizvoda *per capita* (BDP pc) u odnosu na 2008. godinu za RH i Zadarsku županiju 2008. – 2017. (ESA 2010)

Izvor: Bruto domaći proizvod – pregled po županijama, DZS, 2020., obrada ZADRA NOVA

Mjereno BDP-om po stanovniku negativni rezultati gospodarskih aktivnosti u Zadarskoj županiji u navedenom razdoblju još su izrazitiji, a najniža razina BDP-a po stanovniku zabilježena je 2012. godine s padom od 13,9% u odnosu na 2008. godinu (2008.: 69.612 HRK; 2012.: 59.930 HRK). Snažan utjecaj globalne gospodarske krize na gospodarstvo Zadarske županije očituje se i kod usporedbe gospodarskih kretanja s drugim županijama.

Negativni trendovi gospodarstva Zadarske županije obuhvatili su razdoblje od 2009. do 2015. godine u kojem su tvrtke s područja Zadarske županije bilježile višak rashoda u odnosu na prihode. Do zaokreta trendova dolazi 2015. godine kada gospodarstvo Zadarske županije prvi put nakon šest godina ostvaruje agregiranu dobit prije oporezivanja od ukupno 341,7 mil. HRK. U razdoblju nakon 2015. godine gospodarstvo Zadarske županije nastavlja s rastom agregirane dobiti prije oporezivanja, a rekordnu razinu postiže 2019. godine kada iznosi 976,5 mil. HRK.

U 2019. godini gospodarstvo Zadarske županije karakterizira rast svih relevantnih pokazatelja uspješnosti gospodarstva. Ukupni prihodi poduzetnika sa sjedištem u Zadarskoj županiji iznosili su 16 milijardi kuna, a u odnosu na prethodnu 2018. godinu uvećani su za 7,8%. U istom razdoblju zabilježeni su ukupni rashodi u iznosu od 15,1 milijardu HRK ili 5,8% više nego u prethodnoj godini. Zabilježena dobit razdoblja iskazana je u iznosu od 1,2 milijarde HRK (8,1% više), dok je gubitak u ovom razdoblju čak 38,2% manji, odnosno iznosi 379,3 mil. HRK. Najistaknutija stavka je neto dobit u iznosu od 823,4 mil. HRK koja je čak 65% veća nego u 2018. godini.

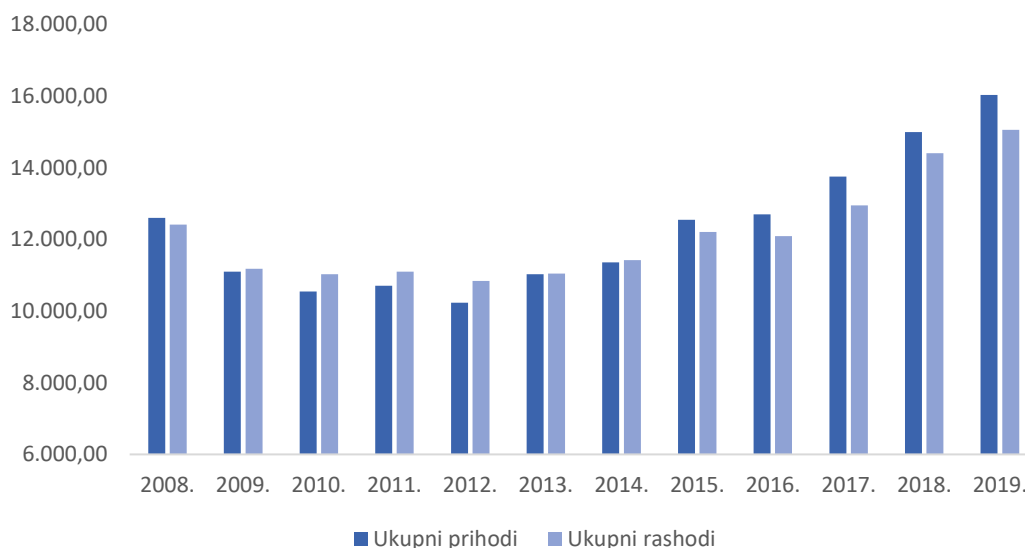


Slika 2.3. BDP *pc* i godišnja stopa promjene za Zadarsku županiju 2008. – 2017., tekuće cijene (ESA 2010)

Izvor: Bruto domaći proizvod – pregled po županijama, DZS, 2020., obrada ZADRA NOVA

Tijekom 2019. godine rasli su prihodi od prodaje za 2,6% u usporedbi s 2018. godinom te su dosegli iznos od 3,7 milijardi HRK. Istovremeno je zabilježen i snažniji rast uvoza za 3,3%, međutim i uvećanje trgovinskog salda za 1,9% čime je trgovinski suficit premašio 2 milijarde HRK.

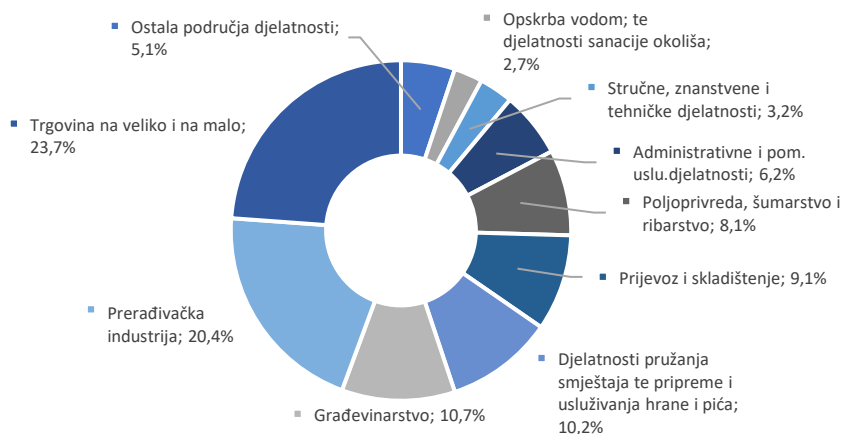
Vrijednost aktive gospodarstva Zadarske županije uvećana je za 7,6% te je prešla iznos od 30 milijardi HRK. Uvećanje je zabilježeno i po stavkama *Kapital i rezerve* za 10,1%, *Rezerviranja* 23,5%, *Dugoročne obveze* za 13,3%, dok je već drugu godinu za redom zabilježen pad na stavci *Bruto investicija*. Značajnije smanjenje po ovoj stavci zabilježeno je 2018. godine kada je *Bruto investicija samo u novu dugotrajnu imovinu* bila za čak 50% manja od vrijednosti investicija u 2017. godini. Pad po predmetnoj stavci u 2019. godini u odnosu na 2018. je dodatnih 3,4%.



Slika 2.4. Kretanje ukupnih prihoda i rashoda gospodarstva Zadarske županije 2008. – 2019. godine (mil. HRK)
Izvor: FINA, prema Analiza gospodarstva Zadarske županije u 2019. godini, HGK, 2020.

Gospodarstvo na nacionalnoj razini ostvarilo je više stope rasta ukupnih prihoda (10,4%), ali i ukupnih rashoda (10,8%) od Zadarske županije, kao i više stope izvoza (5,6%) te uvoza (7,6%). Istovremeno gospodarstvo Zadarske županije bilježi značajan rast agregirane dobiti prije oporezivanja (54,7%), odnosno neto dobiti koja je čak 65% viša nego u 2018. godini, dok nacionalno gospodarstvo bilježi stope rasta agregirane dobiti prije oporezivanja od 3,2%, odnosno rast neto dobiti od 0,7% u odnosu na 2018. godinu. Međutim, kod pitanja ulaganja u novu dugotrajnu imovinu za razliku od Zadarske županije koja je bilježila pad u posljednje dvije godine, nacionalno gospodarstvo zabilježilo je porast vrijednosti investicija od 17,2%.

U gospodarstvu Republike Hrvatske Zadarska županija sudjeluje s tek 2% u ukupnim prihodima i rashodima, odnosno s 2,6% u ukupnoj neto dobiti razdoblja. U usporedbi s drugim županijama Zadarska županija zauzela je 10. mjesto po ukupnim prihodima, odnosno sedmo mjesto prema dobiti razdoblja. U gospodarstvu Zadarske županije dominiraju poduzetnici s područja grada Zadra koji s 8,8 milijardi HRK prihoda zauzimaju 9. mjesto, odnosno s 497,1 mil. HRK dobiti osmo mjesto na nacionalnoj rang listi. U ukupnim prihodima u Zadarskoj županiji poduzetnici s područja grada Zadra sudjeluju s 55,1%, a u neto dobiti razdoblja s čak 60,4%.



Slika 2.5. Struktura ukupnih prihoda gospodarstva Zadarske županije u 2019. godini
Izvor: Analiza gospodarstva Zadarske županije u 2019. godini, HGK, 2020., obrada ZADRA NOVA

Gospodarstvo Zadarske županije temelji se na sektorima trgovine, prerađivačke industrije, turizma, pomorskog prometa, građevinarstva te ribarstva i poljoprivrede.²⁹ Ovi sektori u strukturi ostvarenih prihoda u 2019. godini čine najznačajniji dio u ukupno ostvarenim prihodima što ukazuje na nastavak trendova iz prethodnih godina.

Trgovina i prerađivačka industrija su dominantni sektori u Zadarskoj županiji na temelju visine ostvarenih prihoda (Slika 2.5.). Udio djelatnosti Trgovine na veliko i malo u 2019. godini iznosio je 23,7% ukupnih prihoda gospodarstva Zadarske županije, što je nešto više nego u prethodnoj godini, ali znatno manje nego u godinama prije krize kada je ovo područje bilo izrazito dominantno u gospodarstvu Zadarske županije s gotovo 34,8%. Unatoč tome Trgovina na veliko i malo i dalje zadržava svoj vodeći položaj u gospodarstvu Zadarske županije, kako po ukupnim prihodima i rashodima, tako i po broju zaposlenih u Zadarskoj županiji. U djelatnosti Trgovine na veliko i na malo broj zaposlenih bio je za 5,9% veći, a prihodi su povećani za 18,8% u odnosu na 2018. Za razliku od prošlogodišnjeg gubitka u iznosu od 36,4 mil. HRK, u 2019. godini iskazana je bruto dobit od 188,6 mil. HRK. Sektor bilježi i povećanje prihoda od prodaje u inozemstvu za 25,4% i bruto investicija za 11,3%.³⁰

Osim trgovine u zadnjih 10 i više godina u gospodarstvu Zadarske županije dominira sektor prerađivačke industrije, usko povezan uz preradu ribljih i poljoprivrednih sirovina. Kako po ostvarenim prihodima i veličini poslovanja, tako i po broju zaposlenih, prerađivačka industrija nalazi se neposredno uz sektor trgovine u gospodarstvu Zadarske županije.

Tako je udjel prerađivačkog sektora industrije u 2018. godini činio gotovo 20,4% ukupnih prihoda gospodarstva Zadarske županije. Za razliku od sektora Trgovine koja postupno smanjuje svoj udjel ukupnih prihoda u gospodarstvu Zadarske županije, Prerađivačka industrija ga kontinuirano povećava od 2015. godine, otkada je udjel prerađivačke industrije stalno na razinama iznad 20%. U 2018. godini u odnosu na prethodnu godinu zabilježen je rast ukupnih prihoda od 8,2%, prihod od prodaje u inozemstvu za 7,2%, ali su smanjene investicije u dugotrajnu imovinu za 42,0%.

Također, i u 2019. godini Prerađivačka industrija, kao najvažniji segment Industrijskog sektora, povećala je broj zaposlenih za 6,0%, ukupne prihode za 3,4%, manje od povećanja rashoda, pa je bruto dobit manja za 22,6% u odnosu na prethodnu godinu. Prihodi od prodaje u inozemstvu povećani su za 4,1%, dok su bruto investicije bile veće za 48,0%. Najveći broj zaposlenih je u odjeljcima djelatnosti Proizvodnja prehrambenih proizvoda (1.270 zaposlenika) i Proizvodnja metala (1.260 zaposlenika). Proizvodnja metala prednjači i u ostvarenim ukupnim prihodima (1.379,1 mil. HRK), ostvarenoj bruto dobiti (62,0 mil. HRK), prihodima od prodaje u inozemstvu (1.037,9 mil. HRK) i bruto investicijama (218,5 mil. HRK). Većina drugih odjeljaka poslovala je s dobiti, značajniji gubitak zabilježen je jedino u odjeljku Proizvodnja strojeva i uređaja (-8,0 mil. HRK).³¹

Osim Trgovine i Prerađivačke industrije u 2019. godini u strukturi ostvarenih ukupnih prihoda gospodarstva Zadarske županije treće mjesto zauzima Djelatnost pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane s 10,2%. Ukupni prihodi u ovoj djelatnosti nastavljaju svoj kontinuirani rast, kako u fizičkom obujmu dolazaka i noćenja turista, tako i u financijskoj uspješnosti. Turistički promet, s 2,02 milijuna dolazaka i 15,13 milijuna noćenja rekordan je do sada u Zadarskoj županiji. U 2019. godini ostvareni su dosad najbolji rezultati poslovanja. U odnosu na prethodnu godinu, zaposlenih je bilo

²⁹ Osnovna analiza - Dodatak 2., Županijska razvojna strategija Zadarske županije do 2020., Zadarska županija, 2017., str. 31.

³⁰ Gospodarska kretanja Zadarske županije broj 36, HGK, 2020., str. 7.

³¹ Ibid., str. 6.

6,6% više, prihodi su rasli 7,6%, bruto dobit 4,3%, prihodi od prodaje u inozemstvu 18,1%. Bruto investicije su bile za 30,3% manje nego u 2018. godini, međutim njihov iznos od 328,3 mil. HRK pojedinačno je bio najveći među svim područjima djelatnosti gospodarstva Zadarske županije.³²

Značajni sektori, kako po ostvarenim financijskim rezultatima, tako i po broju zaposlenih, su Prijevoz i skladištenje s 9,1%, Građevinarstvo s 10,7% te Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo s udjelom od 8,1% u ukupno ostvarenim prihodima gospodarstva Zadarske županije u 2019. godini.

Promatrano u razdoblju 2014. – 2019. godine **udjel djelatnosti Trgovine** u ukupnim prihodima gospodarstva Zadarske županije iznosio je između 24,3 % i 22,6 %.

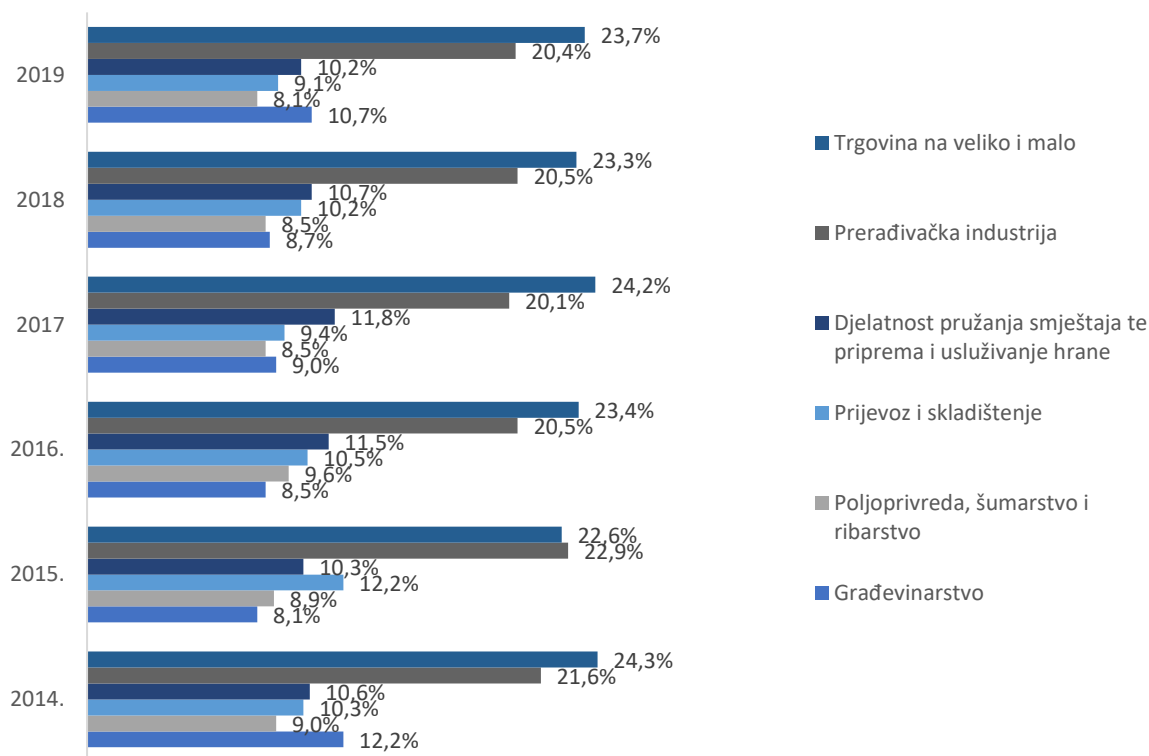
Prerađivačka industrija prati sektor Trgovine i sudjeluje u promatranom razdoblju u ukupnim prihodima gospodarstva Zadarske županije između 22,9% i 20,1%. Ohrabrujuć je trend što prerađivačka industrija u zadnjem desetljeću kontinuirano bilježi rast za razliku od kretanja trgovačke djelatnosti koja bilježi značajan pad u odnosu na predkriznu 2007. godinu i koja i dalje postupno smanjuje svoj udjel u ukupnim prihodima gospodarstva Zadarske županije.

Turizam, odnosno Djelatnost pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane, bilježi kontinuirani rast kako u broju dolazaka te noćenja turista, tako i u ostvarenim financijskim rezultatima.³³ Broj dolazaka i noćenja u Zadarskoj županiji je u stalnom porastu. U odnosu na 2015. godinu, broj dolazaka je u 2018. godini porastao za 30,4 %, a broj noćenja za 24,05%. Sektor turizma u ukupnim prihodima Zadarske županije u razdoblju 2014. – 2019. godine sudjeluje s između 10,2% i 11,8%. Razdoblje 2014. – 2019. godine karakterizira nastavak trenda iz prethodnog razdoblja.

Djelatnosti prijevoza i skladištenja kontinuirano ostvaruju rast prihoda i participiraju u ukupnim prihodima gospodarstva Zadarske županije po stabilnoj stopi s između 12,2% i 9,4% ponajviše zahvaljujući najvećoj hrvatskoj brodarskoj kompaniji sa sjedištem u Zadru.

³² Ibid., str. 7.

³³ *Gospodarska kretanja Zadarske županije broj 34*, HGK, 2018., str. 7.



Slika 2.6. Struktura ukupnih prihoda gospodarstva Zadarske županije 2014. – 2019.

Izvor: FINA, prema Analiza gospodarstva Zadarske županije u 2019. godini, HGK, 2020.

Djelatnost poljoprivrede, šumarstva i ribarstva značajno sudjeluje u ukupnom gospodarstvu Zadarske županije, posebno ribarstvo koje je svakako jedan od najvažnijih sektora Zadarske županije. Ono je tradicionalna djelatnost, ali i djelatnost koja je jedna od najznačajnijih u strukturi gospodarstva ne samo Zadarske županije, već i šire. U sektoru ribarstva Zadarska je županija u mnogočemu najznačajnija županija u RH, a posebno u ribolovu i marikulturi.³⁴

Djelatnost građevinarstva u Zadarskoj županiji, jednako kao i na nacionalnoj razini, nakon duboke i dugotrajne krize u razdoblju 2014. – 2019. bilježi rast prihoda, a još više i rashoda. Udjel građevinarstva u strukturi prihoda županijskog gospodarstva među najnižima je u zadnjih deset godina. Građevinarstvo je djelatnost u kojoj se promjene nabolje ne događaju naglo već je potreban dugi niz godina za oporavak koji je zabilježen u protekle tri godine, a posebno u 2019. godini kada su se ostvarili značajno bolji financijski rezultati.

Kretanja gospodarstva Zadarske županije u razdoblju od 2016. do 2019. godine ukazuju na nastavak trendova iz proteklog desetljeća, odnosno kontinuitet dominacije djelatnosti Trgovine na veliko i malo, Prerađivačke industrije te Djelatnosti pružanja smještaja, a zatim Građevinarstva te Djelatnosti prijevoza i skladištenja. U promatranom razdoblju (2016. – 2019.) najveću stopu rasta bilježi Djelatnost građevinarstva koju karakterizira snažni oporavak nakon kriznih godina od gotovo 56% u odnosu na početnu 2016. godinu.

³⁴ Osnovna analiza - Dodatak 2., Županijska razvojna strategija Zadarske županije do 2020., Zadarska županija, 2017., str. 100.

Tablica 2.2. Struktura gospodarstva Zadarske županije po prihodima 2016. – 2019. godine

	Djelatnost	2016. tis. HRK	2017. tis. HRK	2018. tis. HRK	2019. tis. HRK
1.	Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	1.214.980	1.172.208	1.278.085	1.267.631
2.	Rudarstvo	32.206	45.418	101.413	105.032
3.	Prerađivačka industrija	2.599.684	2.766.965	3.077.420	3.199.968
4.	Opskrba el. energijom, plinom, vodom i gospodarenje otpadom	423.117	476.066	497.128	586.418
5.	Građevinarstvo	1.073.367	1.232.923	1.303.156	1.678.525
6.	Trgovina na veliko i malo	2.975.550	3.327.548	3.489.838	3.762.350
7.	Prijevoz i skladištenje	1.326.629	1.297.002	1.531.156	1.552.667
8.	Djelatnost pružanja smještaja	1.462.504	1.620.128	1.608.604	1.692.016
9.	Ostalo	1.586.684	1.813.937	2.108.811	2.189.806
10.	Ukupno	12.694.721	13.752.195	14.995.611	16.034.413

Izvor: FINA, 2020., obrada ZADRA NOVA

Sektor Prerađivačke industrije također bilježi kontinuirani rast, te je u promatranom razdoblju evidentiran rast od 23%. Navedeni podaci ukazuju na pozitivne trendove, pogotovo u usporedbi udjela Prerađivačke industrije u ukupnim prihodima gospodarstva koji bilježe blagi rast, za razliku od djelatnosti Trgovine koja svojim udjelom u ukupnom gospodarstvu lagano stagnira. Uz prethodno istaknute sektore kontinuirani rast u cijelom promatranom razdoblju ostvaruje i Djelatnost pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane i pića.

2.2.1. Utjecaj pandemije na gospodarstvo Zadarske županije

Prognoze te analize učinaka pandemije koronavirusa na gospodarstva država i regija predmet su sve većeg broja autora s područja ekonomskih znanosti, ali i institucija koje djeluju u području poticanja razvoja gospodarstva. U svrhu prognoziranja očekivanih učinaka korištene su različite metode te podaci dostupni za 2020. godinu. Pojedini autori kao Aračabić (2020.) analiziraju utjecaj koronakrize na tekuće pokazatelje u gospodarstvu te provode usporedbe s iskustvima iz prijašnjih recesija hrvatskog gospodarstva 1998. – 1999. te 2009. – 2014. Slijedeći iskustvenu metodu zaključuje se kako su gospodarske recesije u Hrvatskoj duboke i dugotrajne, a jednak zaključak može se primijeniti i na gospodarstvo Zadarske županije.³⁵ Negativni trendovi gospodarstva Zadarske županije obuhvatili su razdoblje od 2009. do 2015. godine u kojem su tvrtke s područja Zadarske županije bilježile višak rashoda u odnosu na prihode, a BDP je nakon prosječne stope rasta od 9,0% u predkriznom razdoblju zabilježio pad od 7,2% u prvoj godini, te potom još dodatnih 5,8% u drugoj godini recesije. Najnižu razinu BDP-a u odnosu na predkriznu 2008. godinu Zadarska županija dosegla je u drugoj godini recesije 2010. kada je pad BDP-a bio čak 12,5%, dok je povratak na predkrizno razdoblje zabilježen gotovo osam godina kasnije, odnosno tek 2017. godine. Podaci o visini BDP-a na razini županija bit će dostupni tek tijekom 2022. godine, dok je Državni zavod za statistiku objavio prve procjene na razini Republike Hrvatske za prva tri tromjesečja koje ukazuju da je BDP u trećem tromjesečju 2020. godine

³⁵ Aračabić, V. (2020.) *Korona kriza: pouke iz dosadašnjih recesija*, Ekonomski lab, dostupno na: <https://arhivanalitika.hr/blog/korona-kriza-pouke-iz-dosadasnjih-recesija/> (11.11.2020.)

manji za 10,0% nego u istom tromjesečju 2019., što je ipak nešto blaži pad nego onaj zabilježen u drugom tromjesečju 2020. godine, kada je iznosio 15,4%.³⁶

Hrvatska gospodarska komora Županijska komora Zadar objavila je sažetak analize utjecaja pandemije koronavirusa na gospodarstvo Zadarske županije koristeći se podacima o zaposlenosti i nezaposlenosti, podacima o broju i vrijednostima fiskaliziranih računa, zatim o broju otvorenih i zatvorenih tvrtki te podacima o poslovanju u prvih devet mjeseci 2020. godine sukladno izvješćima Zagrebačke burze i anketiranjem gospodarstvenika, a zaključci su izneseni kako slijedi:

- struktura gospodarstva Zadarske županije takva je da ima veliku zastupljenost sektora koji su i inače najviše pogođeni koronakrizom, odnosno uslužne djelatnosti i turizam s pratećim djelatnostima te djelatnosti prijevoza i industrija zabave koji čine više od četvrtine gospodarstva Zadarske županije,
- izvansezonska zaposlenost u Zadarskoj županiji u 2020. bila je veća nego 2019., a takav trend se nastavlja i u siječnju 2021. godine,
- ukupan iznos fiskaliziranih računa za 25,8% bio je manji nego 2019. godine,
- pad fizičkog obujma turističkog prometa bio je blaži od državnog prosjeka (51,4 % manji dolazak gostiju i 34,9% manji broj noćenja nego u prethodnoj godini),
- broj novootvorenih poduzeća na području Zadarske županije bio je za 36,4% veći nego u 2019. godini,
- anketa provedena među gospodarstvenicima ukazuje na blagi optimizam prema očekivanim rezultatima u 2021. godini.³⁷

Dostupni podaci ukazuju kako su pandemija koronavirusa te restriktivne mjere provedene u svrhu suzbijanja pandemije imale izrazit utjecaj na gospodarstvo, međutim ističu se bitne razlike između prijašnjih recesija u odnosu na sadašnju situaciju. Prije svega ukupni osnovni pokazatelji gospodarstva Republike Hrvatske i Zadarske županije znatno su bolji nego što su bili 2009. godine, ukupno okruženje i situacija u bliskom okruženju je iskazana kao povoljna, nacionalne mjere za pomoć gospodarstvu i očuvanje radnih mjesta zaustavile su gubitak radnih mjesta, dok je za gospodarski oporavak, razvoj i jačanje otpornosti gospodarstva Republike Hrvatske osigurano 24,2 milijardi eura sredstava Europske unije u okviru novog sedmogodišnjeg razdoblja. Ovi čimbenici ukazuju na potencijal za brži oporavak gospodarstva, no isti će značajno ovisiti i o duljini ukupnog trajanja pandemije.

RAZVOJNI IZAZOVI

Županija i dalje bilježi ispodprosječnu razinu razvijenosti (mjereno BDP-om po stanovniku)
Nedovoljna razina poduzetničke aktivnosti, posebice u ruralnim područjima (otoci i unutrašnjost županije)
Značajne unutar županijske razlike u razvijenosti gospodarstva, pristupna koncentracija poduzetništva u gradu Zadru
Nastavak pada proizvodnog obrtništva, dominacija uslužnog obrtništva s niskom dodanom vrijednosti

³⁶ Učinci pandemije bolesti COVID-19 na društveno-ekonomske pokazatelje, DZS, 2021., dostupno na: https://www.dzs.hr/Hrv/Covid-19/bdp_3_q.html (01.02.2021)

³⁷ Utjecaj koronavirusa na gospodarstvo Zadarske županije u 2020. godini, HGK Županijska komora Zadar, 2021. dostupno na: <https://www.hgk.hr/zupanijska-komora-zadar/utjecaj-korona-virusa-na-gospodarstvo-zadarske-zupanije-u-2020-godini> (24.02.2021.)

Zastupljena tradicionalna proizvodnja, nedovoljno razvijeni sektori s proizvodima više dodane vrijednosti
Unatoč oporavku ukupnog prerađivačkog sektora, negativne rezultate bilježe sektor proizvodnje ostalih nemetalnih proizvoda, proizvodnje pića, proizvodnje strojeva i uređaja, proizvodnja namještaja, proizvodnja papira i proizvoda od papira
Nepovoljna struktura izvora sredstava ukupnog gospodarstva Zadarske županije, velika zaduženost uz dominaciju kratkoročnih obveza

RAZVOJNE POTREBE

Odrediti prioritetne sektore razvoja gospodarstva te iste sustavno poticati (institucionalna, zakonodavna i financijska podrška)
Izraditi program i provoditi mjere za slabije razvijena područja Zadarske županije (s naglaskom na otoke i unutrašnjost županije)
Osigurati poticajno i privlačno okruženje za prerađivačke tvrtke visokih tehnologija (adekvatna infrastruktura, savjetodavna podrška, uključivanje obrazovnih i znanstvenih institucija).
Pružati potporu postojećim proizvodnim tvrtkama za izgradnju i proširenje proizvodnih kapaciteta te nabavu novih tehnologija
Poticati osnivanja novih proizvodnih tvrtki visokih tehnologija

2.3. STRUKTURA PODUZETNIŠTVA ZADARSKE ŽUPANIJE

U 2019. godini u Zadarskoj županiji broj aktivnih poduzetnika bio je 5.144, kod kojih je bilo 27.197 zaposlenih, što je u odnosu na prethodnu godinu povećanje broja zaposlenih za 7,3%.³⁸ U 2018. godini broj poduzetnika bio je 4.755 kod kojih je bilo 25.584 zaposlenih. Trend rasta primjetan je i kad se analizom obuhvate i brojke iz ranijih godina, pa je tako 2017. godine 4.273 poduzetnika zapošljavalo 23.534 osobe, dok je 2016. godine 3.918 poduzetnika zapošljavalo 21.644 osobe.

2.3.1. Trendovi gospodarstva Zadarske županije po sektorima i veličini poduzetnika

U strukturi prihoda gospodarstva Zadarske županije analizirano prema sektorima i veličini poduzetnika prihodi mikropoduzetnika najznačajniji su u sektoru Trgovine na veliko i malo, u Građevinarstvu te u sektoru Pružanja smještaja, dok su u sektoru Poljoprivrede i usluga Prijevoza i skladištenja mikropoduzetnici manje zastupljeni. Mali poduzetnici najznačajniji su u strukturi prihoda Trgovine na veliko i malo i Građevinarstvu, a srednje veliki poduzetnici najzastupljeniji su u sektoru Poljoprivrede, šumarstva i ribarstva te u sektoru Prerađivačke industrije te u sektoru Građevinarstva i usluga Pružanja smještaja. Tvrtke u kategoriji velikih poduzetnika nisu zastupljene u sektoru Građevinarstva u Zadarskoj županiji. Veliki poduzetnici nositelji su prerađivačke djelatnosti i sektora prijevoza i skladištenja. Struktura zastupljenosti sektora kao i struktura vrste poduzetništva po sektorima ujednačena je u svim promatranim godinama, te stoga gore navedene činjenice predstavljaju trend kretanja strukture gospodarstva Zadarske županije.

³⁸ Rezultati poslovanja poduzetnika Zadarske županije u 2019. godini, FINA, 2020.

U strukturi ukupnih prihoda gospodarstva Zadarske županije promatrano po veličini poduzetnika u svim promatranim godinama malo poduzetništvo ostvaruje najveći prihod, zatim slijede srednje veliki poduzetnici, veliki poduzetnici, dok udio u prihodima gospodarstva ostvaruju mikro poduzetnici.

Tablica 2.3. Struktura mikro, malog, srednjeg i velikog poduzetništva u gospodarstvu Zadarske županije po prihodima 2016. – 2019. godine

2019. godina (tis. HRK)						
	Poljoprivreda, šumarstvo, ribarstvo	Prerađivačka industrija	Građevinarstvo	Trgovina na veliko i malo	Prijevoz i skladištenje	Djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane
MIKRO	100.279	384.617	516.762	783.615	235.966	532.108
MALO	275.718	623.643	683.443	1.688.184	254.250	265.442
SREDNJE	379.786	815.757	478.320	975.189	160.790	419.074
VELIKO	511.849	1.375.951	-	315.362	901.661	475.392
UKUPNO	1.267.631	3.199.968	1.678.525	3.762.350	1.552.667	1.692.016
2018. godina (tis. HRK)						
MIKRO	141.997	317.609	413.968	812.873	209.267	507.813
MALO	190.060	585.017	510.635	1.440.663	249.871	304.127
SREDNJE	511.432	832.453	378.553	930.508	446.302	365.482
VELIKO	434.597	1.342.341	-	305.793	625.715	431.181
UKUPNO	1.278.085	3.077.420	1.303.156	3.489.838	1.531.156	1.608.604
2017. godina (tis. HRK)						
MIKRO	102.561	269.169	367.308	843.865	187.203	443.418
MALO	295.529	762.092	441.849	1.359.168	204.639	327.787
SREDNJE	386.103	550.638	423.766	1.124.516	416.947	453.948
VELIKO	388.015	1.185.066	-	-	488.213	394.975
UKUPNO	1.172.208	2.766.965	1.232.923	3.327.548	1.297.002	1.620.128
2016. godina (tis. HRK)						
MIKRO	119.188	272.604	301.957	743.685	161.080	441.131
MALO	349.681	599.154	475.293	1.301.261	167.161	292.389
SREDNJE	384.368	519.641	196.117	930.604	399.055	380.450
VELIKO	361.743	1.208.284	-	-	599.333	348.534
UKUPNO	1.214.980	2.599.684	1.073.367	2.975.550	1.326.629	1.462.504

Izvor: FINA, 2020., obrada ZADRA NOVA

2.3.2. Pregled poduzeća po jedinicama lokalne samouprave

Grad Zadar je administrativno, obrazovno i gospodarsko središte županije. U njemu se nalazi preko 60% ekonomskih kapaciteta županije (ostvarenih prihoda, zaposlenih, izvoza, broja tvrtki).³⁹

S vrijednošću od 8.833,8 mil. HRK ukupnih prihoda tvrtke sa sjedištem na administrativnom području grada Zadra održavaju svoj iznimno visoki udjel u prihodima cjelokupnog gospodarstva. U odnosu na 2018. godinu ostvarile su rast od 7,7%, gotovo identičan rastu županijskog gospodarstva. Značajne prihode imaju poduzetnici na administrativnom području Poličnika (1.532,2 mil. HRK), Biograda na Moru (1.334,4 mil. HRK) i Benkovca (875,5 mil. HRK).⁴⁰

Osim u gradu Zadru zamjećuje se trend povećanja broja poduzetnika u jedinicama lokalne samouprave u ruralnim područjima koje su ulagale u razvoj poduzetničkih zona, poput općina Poličnik i Bibinje te Sukošan. Ujedno, veća poduzetnička aktivnost zabilježena je u većim županijskim gradovima, Biogradu na Moru i Benkovcu. Na rang listi 34 jedinice lokalne samouprave Zadarske županije poduzetnici Zadra najbrojniji su (2.948) te prvi po broju zaposlenih (16.220), po ukupnom prihodu (8,8 milijardi HRK) i neto dobiti (497,1 milijun HRK). Najveći broj zaposlenih u 2019. godini zapošljavaju poduzetnici registrirani u gradu Zadru, ukupno 59,63% što je razumljivo s obzirom na prisutnu koncentraciju poduzetništva u gradu Zadru.⁴¹ Nakon Zadra slijedi Biograd na Moru, Benkovac, Sukošan i Poličnik, gdje poduzetnici zapošljavaju 19% zaposlenih u Zadarskoj županiji iz čega proizlazi da je gospodarstvo Zadarske županije koncentrirano uglavnom u navedenim područjima.

Tablica 2.4. Broj tvrtki i broj zaposlenih po JLS u mikro, malim, srednjim i velikim tvrtkama u 2019. godini

GRAD/OPĆINA	MIKRO (broj zaposlenih/broj tvrtki)	MALO (broj zaposlenih/broj tvrtki)	SREDNJE (broj zaposlenih/broj tvrtki)	VELIKO (broj zaposlenih/broj tvrtki)	UKUPNO (broj zaposlenih/broj tvrtki)
BIBINJE	202	174	0	0	356
	79	6	0	0	85
BENKOVAC	361	517	0	579	1.457
	132	19	0	1	152
BIOGRAD	410	488	521	334	1654
	261	32	5	1	299
OBROVAC	138	110	1	0	248
	53	7	1	0	61
ŠKABRNJA	69	0	0	0	69
	25	0	0	0	25
NOVIGRAD	27	34	0	0	61
	26	3	0	0	29
PAG	161	139	286	0	586
	79	6	3	0	88
PAKOŠTANE	170	116	59	0	342
	89	7	1	0	97

³⁹ *Gospodarski profil Zadarske županije*, HGK Županijska komora Zadar, dostupno na: <https://www.hgk.hr/zupanijska-komora-zadar/gospodarski-profil-zadarske-zupanije> (31.12.2020.)

⁴⁰ *Rezultati poslovanja poduzetnika Zadarske županije u 2019. godini*, FINA, 2020.

⁴¹ *Osnovna analiza - Dodatak 2., Županijska razvojna strategija Zadarske županije do 2020.*, Zadarska županija, 2017., str. 34.

PAŠMAN	105	20	0	0	125
	50	4	0	0	54
SUKOŠAN	209	214	114	0	537
	133	9	1	0	143
SV. FILIP I JAKOV	107	40	0	0	147
	66	3	0	0	69
POLAČA	42	40	0	0	82
	12	2	0	0	14
POLIČNIK	174	266	220	775	1.400
	77	15	4	1	97
GALOVAC	6	0	0	0	6
	7	0	0	0	7
ZEMUNIK DONJI	88	128	180	0	392
	44	4	1	0	49
STANKOVCI	71	39	123	0	233
	33	3	1	0	37
JASENICE	34	0	0	0	34
	15	0	0	0	15
POSEDARJE	114	19	60	0	193
	50	2	1	0	53
STARIGRAD	82	5	121	0	203
	41	1	1	0	43
RAŽANAC	60	0	0	0	60
	45	0	0	0	45
KOLAN	60	114	0	0	174
	27	5	0	0	32
NIN	169	124	0	0	289
	89	8	0	0	97
GRAČAC	104	20	0	0	124
	49	3	0	0	52
VRSI	72	0	83	0	155
	28	0	1	0	29
VIR	206	144	0	0	350
	134	6	0	0	140
PRIVLAKA	75	12	0	0	87
	52	1	0	0	53
PREKO	193	112	0	0	305
	127	6	0	0	133
KALI	107	269	164	0	540
	35	12	2	0	49
KUKLIJA	57	49	0	0	87
	26	2	0	0	28
TKON	32	40	97	0	169
	20	3	1	0	24
LIŠANE OSTROVIČKE	15	17	0	0	32
	10	1	0	0	11

POVLJANA	31	12	0	0	43
	17	1	0	0	18
SALI	125	102	75	0	302
	63	3	1	0	67
ZADAR	6.003	4.890	3.541	2.277	16.771
	2.708	205	25	6	2.944
UKUPNO	9.879	8.254	5.645	3.965	27.743
	4.702	379	49	9	5.139

Izvor: Digitalna komora, HGK, 2020., obrada ZADRA NOVA

2.3.3. Mikro, malo i srednje poduzetništvo

Mikro, mala i srednja poduzeća zamašnjaci su pokretanja gospodarskog rasta kako u Zadarskoj županiji, tako i u čitavoj Republici Hrvatskoj. Pri prikazu strukture poduzeća po veličini u pregled ulazi 4.755 pravnih subjekata koji su do kraja travnja 2019. godine podnijeli godišnja financijska izvješća FINA-i. U gospodarstvu Zadarske županije dominiraju male tvrtke, njih ukupno 4.698 (349 malih i 4.349 mikro poduzetnika) što čini 98,8 % svih tvrtki u Zadarskoj županiji. Srednje velikih tvrtki bilo je 49, što čini 1,03 % tvrtki na području županije, dok je velikih tvrtki bilo 8, što je samo 0,17 % svih tvrtki u županiji.

Prema podacima dostavljenima FINA-i, od ukupno 25.584 zaposlena na području Zadarske županije najviše njih zapošljavaju mikropoduzetnici, čak 35,5% (9.074) te mali poduzetnici, 27,5%. Prosječne plaće su niže kod mikro i malih poduzetnika, a više od prosjeka kod srednjih i osobito kod velikih poduzetnika.

Tablica 2.5. Ukupni prihodi i rashodi gospodarstva Zadarske županije u 2018. po veličini poduzetnika (u HRK)

Veličina poduzetnika	Ukupni prihodi			Ukupni rashodi		
	2017.	2018.	Indeks	2017.	2018.	Indeks
Veliki	2.846.987.178	3.222.341.652	113,2	2.608.766.647	2.936.812.195	112,6
Srednji	3.799.157.152	3.906.208.628	102,8	3.518.804.198	3.886.605.641	110,5
Mali	4.126.066.553	4.434.645.124	107,5	3.947.973.148	4.201.923.660	106,4
Mikro	2.707.466.751	3.432.415.843	126,8	2.630.905.218	3.380.257.369	128,5
Ukupno	13.479.677.634	14.995.611.247	111,2	12.706.449.211	14.405.598.865	113,4

Izvor: Gospodarska kretanja Zadarske županije broj 35, HGK, 2019., obrada ZADRA NOVA

Svi segmenti gospodarstva, neovisno o veličini gospodarskih subjekata, ostvarili su agregiranu dobit. Najveći rast ukupnih prihoda zabilježen je kod mikropoduzetnika, čak 26,8% veći od prethodne godine. Veliki poduzetnici povećali su prihode za 13,2%, srednji za 2,8%, a mali za 7,5%.⁴²

Podaci iz 2018. godine pokazuju kako velike tvrtke imaju dobru pokrivenost vlastitih sredstava u pasivi (47,58%), dok male (11,87%) i srednje tvrtke (39,6%) imaju nepovoljnu strukturu pasive što uzrokuje nedovoljno ulaganja u dugotrajnu imovinu, slabu konkurentnost tvrtki te slabe izvozne rezultate. Nedovoljna konkurentnost uzrokovana je i nedostatkom inovacija i ulaganja u istraživanje i razvoj te nedovoljnim aktivnostima umrežavanja. Mala i srednja poduzeća u Zadarskoj županiji, ali i na

⁴² Gospodarska kretanja Zadarske županije broj 35, HGK, 2019., str. 27.

nacionalnoj razini, nisu dovoljno kapacitirana za izlazak na zahtjevno i dinamično EU i globalno tržište⁴³ što ne znači da oni svojim kooperantskim uslugama i proizvodima ne doprinose većim gospodarskim subjektima u njihovim izvoznim rezultatima.

Mikropoduzetnici imaju 28,9% vrijednosti imovine (od ukupno 28,07 milijardi HRK aktive cjelokupnoga gospodarstva), ali u izvorima sredstava njima pripada tek 7,2% od ukupno 7,62 milijarde kuna vlastita kapitala i rezervi gospodarstva Zadarske županije, što ukazuje na veliku zaduženost ovog dijela gospodarstva. Nešto povoljnija situacija zabilježena je kod malih poduzetnika, koji imaju 22,3% aktive uz 15,2% udjela u vlastitom kapitalu. Srednji poduzetnici dodatno su u povoljnijem položaju s 27,1% udjela u aktivi i 39,6% udjela u kapitalu i rezervama. Tako mikro i mali poduzetnici imaju veći udjel u rashodima nego u prihodima, a srednji poduzetnici imaju isti udjel.⁴⁴

U ukupnoj vrijednosti od 2,41 milijarde HRK bruto investicija u dugotrajnu imovinu sudjelovali su srednji poduzetnici s 42,1%, mikro s 23,7%, veliki s 18,2%, a mali poduzetnici sa 16,0%. Zamjetno je slab udjel mikro i malih poduzetnika u strukturi prihoda od prodaje u inozemstvu, odnosno u izravnom izvozu proizvoda i usluga - zajedno samo 12,7%.⁴⁵

Mali i srednji poduzetnici zauzimaju značajnu ulogu u gospodarstvu Zadarske županije, međutim još uvijek postoje brojne prepreke koje usporavaju ostvarivanje njihovih punih potencijala. Godišnje izvješće Svjetske banke *Doing Business 2020*. objavljeno 24. listopada 2019. Hrvatsku pozicionira na 51. mjesto u ukupnom poretku svih država, što je napredak od sedam mjesta u odnosu na godinu prije. U usporedbi s 27 država članica Europske unije Republika Hrvatska smjestila se na 19. mjestu. *Doing Business* je izvješće koje prati napore država na jačanju pravnih institucija te smanjenju složenosti i troškova regulativnih procesa za male i srednje poduzetnike, a napredak je zabilježen u sljedećim segmentima: digitalizirana uknjižba zemljišta 2019. godine, smanjenje iznosa vodnih doprinosa kod ishođenja građevinske dozvole za gradnju skladišta i poslovnih objekata, snižen je trošak registracije vlasništva uslijed rezanja poreza na promet nekretnina na 3%, a ujedno je i smanjeno vrijeme potrebno za registraciju vlasništva, smanjen broj poreznih plaćanja na 12 godišnje, što uključuje i glavna neporezna davanja te smanjenje broja dana ishođenja električnog priključka sa 65 na 33 dana.⁴⁶ Od najvećih prepreka i dalje se ističe velik broj fiskalnih, parafiskalnih i poreznih nameta koje karakteriziraju brojne izmjene i spore reforme što negativno utječe na poslovno okruženje.

2.3.4. Utjecaj pandemije na mikro, male i srednje poduzetnike

Kriza uzrokovana pandemijom korona virusa imat će značajan utjecaj na malo i srednje poduzetništvo koje je zbog svojih karakteristika (niske razine kapitala i obrtnih sredstava) izloženo i tijekom normalnih ciklusnih kretanja gospodarstva, a posebice u vrijeme velikih kriza. Međutim, upravo zbog svoje veličine ona su i najprilagodljiviji dio gospodarstva te često i najinovativniji. Učinak restriktivnih mjera ekonomskog zatvaranja (eng. *lockdown*) bio je razarajući za brojne sektore. Zbog obustave rada tijekom mjera sprječavanja širenja pandemije koronavirusa očekuje se da su najjače pogođena mala i srednja poduzeća u uslužnom sektoru poput turizma i ugostiteljstva te u djelatnostima usko povezanim s njima (putničke agencije, prijevoznici, mali obiteljski hoteli, OPG-ovi, trgovine,

⁴³ Osnovna analiza - Dodatak 2., Županijska razvojna strategija Zadarske županije do 2020., Zadarska županija, 2017., str. 38.

⁴⁴ Gospodarska kretanja Zadarske županije br. 35, HGK, Zadar, 2019., str. 7.

⁴⁵ Ibid. str. 8.

⁴⁶ Evo što za Hrvatsku znači *Doing Business 2020* izvješće, Poslovni dnevnik, 26. listopada 2019., dostupno na: <https://www.poslovni.hr/hrvatska/evo-sto-za-hrvatsku-znaci-doing-business-2020-izvjesce-358945>, (13.11.2020.)

iznajmljivači turističkih plovila, restorani i kafići, frizeri, kozmetičari i dr.). Osim uslužnih djelatnosti i mnoge industrijske djelatnosti bile su suočene sa smanjenjem potražnje uzrokovane mjerama potpunog gospodarskog zatvaranja te otežanom komunikacijom distribucijskih lanaca. Međutim, treba istaknuti iznimno brzu prilagodbu pojedinih djelatnosti potpunom prelasku na *online* poslovanje i poslovanje s dostavom (restorani, trgovine prehrambenim i ostalim proizvodima, OPG-ovi), te provoznu (*drive-in*) prodaju (poput, primjerice, tržnica), što potvrđuje gore istaknutu veliku prilagodljivost malih i srednjih poduzeća novim okolnostima te uspješno održavanje određene razine potražnje kod kupaca njihovih proizvoda za vrijeme zatvaranja (*lockdowna*) i zabrane tzv. „normalnog“ rada.⁴⁷

Kako bi ublažila posljedice krize te mjera ekonomskog zatvaranja, Vlada Republike Hrvatske donijela je paketa od 66 mjera pomoći gospodarstvu uslijed posljedica uzrokovanih pandemijom koronavirusa (COVID – 19) te osigurala brojne potpore u svrhu očuvanja radnih mjesta i likvidnosti odnosno održavanja tog dijela gospodarstva. Mjere su obuhvatile otpis poreznih i drugih davanja, naplatu PDV-a po naplati računa, povoljnije zajmove i kreditna jamstva za obrtna i druga potrebna sredstva poslovanja, reprogramiranje ili potpuni moratorij za postojeće kredite te druge mjere za održavanje likvidnosti poslovanja poput beskamatnih kredita turističkom sektoru. Za opstanak malih poduzetnika u Hrvatskoj zasigurno je najznačajnija mjera usmjerena zadržavanju postojećih radnih mjesta kroz isplatu minimalnih plaća po radniku u iznosu od 4.000,00 HRK, a ovisno o pogođenosti pojedinog sektora.⁴⁸ Iako su brojna poduzeća koristila različite mjere za očuvanje radnih mjesta te je prema podacima Hrvatskoga zavoda za zapošljavanje do listopada 2020. godine poslodavcima isplaćeno gotovo 7 milijardi HRK, odnosno uz iznos otpisanih doprinosa, više od 10 milijardi HRK⁴⁹ izvjesno je da sva mikro, mala i srednja poduzeća neće moći preživjeti prilagodbu na „novo normalno“ poslovanje i u ovom će razdoblju svakako bolje proći one tvrtke koje su spremnije na bržu prilagodbu poslovanja, koje su fleksibilnije i u smislu tržišnih zaokreta, imaju veće kapacitete za brzu digitalizaciju dijelova poslovanja i brže stvaraju nove proizvode i usluge.⁵⁰

2.3.5. Obrtništvo

Obrtništvo je samostalno i trajno obavljanje dopuštenih gospodarskih djelatnosti od strane fizičkih osoba sa svrhom postizanja dobiti koja se ostvaruje proizvodnjom, prometom ili pružanjem usluga na tržištu.⁵¹ U Zadarskoj županiji bilo je 4.745 aktivnih obrta u 2020. godini. Broj aktivnih obrta u odnosu na proteklo razdoblje karakterizira blagi rast.

U strukturi obrtništva Zadarske županije značajno dominira uslužno zanatstvo s niskom dodanom vrijednošću proizvodnje. Uslužnim obrtima bavi se 36,5% obrtnika u 2020. godini, Ugostiteljstvom i turizmom 24,9%, Trgovinom 13,2%, Proizvodnim zanatima bavi se samo 5,6% obrtnika, Prijevozom osoba i stvari 8,5% dok se Ribarstvom, poljoprivredom i akvakulturom bavi 5,9% obrtnika.

⁴⁷ Čučković, N. (2020.): *Mala i srednja poduzeća u borbi s krizom: Ključna riječ – prilagodba*, dostupno na: <https://seebiz.eu/kolumne/mala-i-srednja-poduzeca-u-borbi-s-krizom-kljucna-rijec-prilagodba/233224/> (13.11.2020.)

⁴⁸ Ibid.

⁴⁹ Glavni cilj mjera potpore je osigurati zaposlenost i plaće u sektorima koji su posebno pogođeni pandemijom Covid-19, MINT, 2020., dostupno na: <https://mint.gov.hr/vijesti/glavni-cilj-mjera-potpore-je-osigurati-zaposlenost-i-place-u-sektorima-koji-su-posebno-pogodjeni-pandemijom-covida-19/21972> (31.12.2020.)

⁵⁰ Čučković, N. (2020.): *Mala i srednja poduzeća u borbi s krizom: Ključna riječ – prilagodba*, dostupno na: <https://seebiz.eu/kolumne/mala-i-srednja-poduzeca-u-borbi-s-krizom-kljucna-rijec-prilagodba/233224/> (13.11.2020.)

⁵¹ Zakon o obrtu, NN 143/2013, od 02.12.2013., čl. 2.

Tablica 2.6. Cehovski ustroj u aktivnim obrtima prema oznaci glavne djelatnosti (RH i Zadarska županija)

Područje	Proizvodno zanatstvo	Uslužno zanatstvo	Ugostiteljstvo i turizam	Trgovina	Prijevoz osoba i stvari	Ribarstvo, marikultura i poljodjelstvo	Frizeri, kozmetičari, njege tijela, fitness	UKUPNO Aktivni obrti	Udjel Aktivni obrti u RH
Ukupno aktivni obrti RH	7.846 8,8%	41.537 46,5%	11.884 13,3%	9.170 10,3%	8.165 9,1%	3.903 4,4%	6.766 7,6%	89.271	100 %
Zadarska županija	267 5,6%	1.733 36,5 %	1.182 24,9	626 13,2	403 8,5 %	279 5,9 %	255 5,4 %	4.745	5,3%

Izvor: Statističke informacije, lipanj 2020., HOK, 2020., obrada ZADRA NOVA

U ukupnoj vlasničkoj strukturi obrta u Zadarskoj županiji žene su zastupljene s 32,3%, a muškarci su vlasnici 67,7% ukupnog broja obrta. U dobnoj strukturi vlasnika obrta može se istaknuti da su vlasnici obrta uglavnom ljudi između 34 i 54 godine, i to 58,5% ili 2.842 obrta. U Zadarskoj županiji bilo je samo 96 obrta ili 2% svih obrta u vlasništvu osoba do 24 godine.

RAZVOJNI IZAZOVI

Slaba izvozna orijentiranost mikro i malih poduzeća te nedovoljno konkurentni proizvodi za izlazak na inozemna tržišta
Usitnjenost, nedovoljna povezanost, suradnja i opredijeljenost poduzetnika za udruživanje
Veliki broj fiskalnih, parafiskalnih i poreznih nameta koje karakteriziraju brojne izmjene i spore reforme što negativno utječe na poslovno okruženje
Slaba iskorištenost EU fondova namijenjenih privatnom sektoru i nedovoljna ponuda specijaliziranih konzultantskih usluga
Velika sezonalnost poslovanja u obrtništvu i pojava nelojalne konkurencije (siva ekonomija)
Nedostatak inovacija i ulaganja u istraživanje i razvoj
Slabija uključenost žena u poduzetništvo u odnosu na nacionalnu razinu

RAZVOJNE POTREBE

Poticati aktivnosti umrežavanja poduzetnika i njihov zajednički nastup na tržištu – stvoriti prepoznatljive tržišne brendove
Podržati programe koji pridonose integriranju malih i srednjih poduzeća u gospodarske tokove Europske unije
Financirati sektore i područja koji su od strateškog značaja za razvoj regionalnog gospodarstva, a koji nisu financirani iz nacionalnih i EU izvora financiranja
Razvijati nove usluge poduzetničkih potpornih institucija (PPI) za potporu MSP-ovima u svim fazama poslovanja
Poboljšanje i stvaranje nove poslovne infrastrukture za MSP
Poboljšati pristup financijskim sredstvima MSP-ovima (bespovratna sredstva, kreditna sredstva, jamstvene sheme, tehnička pomoć)

2.4. VANJSKOTRGOVINSKA RAZMJENA

Izvozno orijentirano gospodarstvo održava pozitivnu bilancu razmjene roba i usluga s inozemstvom, a izvozom usluga turističkog i broderskog sektora ta je izvozna orijentacija još naglašenija.⁵²

⁵² *Gospodarski profil Zadarske županije*, HGK Županijska komora Zadar, dostupno na: <https://www.hgk.hr/zupanijska-komora-zadar/gospodarski-profil-zadarske-zupanije> (31.12.2020.)

Tablica 2.8. Robna razmjena Zadarske županije i udjel u RH 2013. – 2019. godine

	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.
Robni izvoz, tis. EUR	171.168	182.028	234.854	226.710	245.574	265.817	272.596
Robni uvoz, tis. EUR	160.027	179.639	231.240	224.724	250.318	257.829	283.826
Saldo robne razmjene, mil. EUR	11.141	2.389	3.614	1.986	-2.212	7.988	-11.230
Udjel izvoza županije u RH, %	1,8	1,80	2,0	1,8	1,8	1,8	1,8
Udjel uvoza županije u RH, %	1,0	1,0	1,3	1,1	1,1	1,1	1,1
Rang u RH po vrijednosti izvoza	14.	14.	14.	14.	14.	15.	15.
Vrijednost izvoza pc, EUR	998	1.062	1.380	1.337	1.456	1.576	1.621
Rang u RH po izvozu pc	16.	17.	15.	15.	15.	16.	16.

Izvor: Robna razmjena županija RH s inozemstvom u 2019. godini – privremeni podaci, str.35, HGK, 2020., obrada ZADRA NOVA

Gospodarstvo Zadarske županije u godinama nakon krize bilježilo je pozitivnu vanjskotrgovinsku bilancu u svim promatranim godinama, izuzev 2017. godine kada je vanjskotrgovinska bilanca bila u deficitu. Također, do 2015. godine udjel izvoza Zadarske županije u izvozu RH konstantno se povećavao do rekordnih 2% iste godine, a nakon toga je u blagom padu što se relativnog udjela tiče. 2016. godine izvoz se i apsolutno smanjio s 234.854 milijuna EUR na 226.710 milijuna EUR. U 2017. godini prvi put nakon recesijske 2008. godine zabilježen je vanjskotrgovinski deficit od 2.212 mil. EUR, a u 2019. godini on iznosi čak 11.230 milijuna EUR.

Tablica 2.9. Izvozni rezultati Zadarske županije 2014. – 2019. godine

Stavke	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.
Ukupni prihodi (mil. HRK)	11.354,7	12.547,0	12.694,7	13.752,2	14.870,0	16.034,4
Prihodi od prodaje u inozemstvu (mil. HRK)	2.547,3	3.158,8	2.932,9	2.992,6	3.628,9	3.722,0
Udjel u ukupnim prihodima	22,4 %	25,2 %	23,1 %	21,8 %	24,4 %	23,2 %
Robni izvoz (mil. HRK)	1.388,8	1.790,5	1.711,1	1.834,2	1.973,0	2.023,4
Nerobni izvoz - izvoz usluga (mil. HRK)	1.158,5	1.368,3	1.221,8	1.158,4	1.747,0	1.698,6
Udjel izvoza roba	54,5 %	56,7 %	58,3 %	61,3 %	54,4 %	54,4 %
Udjel izvoza usluga	45,5 %	43,3 %	41,7 %	38,7 %	45,6 %	45,6 %

Izvor: FINA, prema Analiza gospodarstva Zadarske županije u 2019. godini, HGK, 2020., obrada ZADRA NOVA

Prema godišnjim financijskim izvještajima poduzetnika u 2019. godini, gospodarstvo Zadarske županije ostvarilo je prihode od prodaje u inozemstvu u iznosu od 3,72 mlrd. HRK što je povećanje u odnosu na prethodnu 2018. godinu od 2,56%.⁵³ Udjel izvoza u ukupnim prihodima u 2019. godini iznosio je 23,2%, i nešto je manji nego prethodne 2018. godine. Udjel izvoza se u ukupnim prihodima Zadarske županije od 2015. do 2019. godine kreće na razini od oko 22% do čak i više od 25,5%.

Glavno obilježje vanjskotrgovinskog suficita Zadarske županije je da se u recesijskom i postrecesijskom razdoblju prvenstveno oslanjao na nerobni izvoz usluga koji je premašivao i 50% u ukupnom izvozu (57,2% 2010. godine). Ipak, od 2011. do 2019. godine taj se iznos kontinuirano smanjivao do rekordno niskih 38,7% u 2017. godini. Posljednja godina za koju su podaci dostupni, 2019., pokazuje uzlazni trend udjela izvoza usluga u ukupnom izvozu, koji je iznosio 45,6%, kao i prethodne 2018. godine što je najviši udjel u posljednjih 5 godina. Sve do posljednje promatrane godine robni izvoz je značajno rastao, te je udjel istoga u ukupnom izvozu veći u odnosu na izvoz usluga još od 2012. godine. Tako je posebno značajno povećanje robnog izvoza s 2014. na 2015. od čak 28,92% te čak 63,11% u odnosu na 2010. godinu. Povećanje robnog izvoza u 2018. godini u odnosu na prethodnu je za čak 7,1%, ali u

⁵³ Gospodarska kretanja Zadarske županije broj 36, HGK, 2020., str. 44.

istom tom razdoblju izvoz usluga porastao je za ogromnih 50,8%. U 2019. godini robni izvoz je rastao za 2,55% dok se istovremeno prvi put u postkriznom razdoblju izvoz usluga smanjio za 2,77%.

Vanjskotrgovinsku razmjenu Zadarske županije karakteriziraju dvije stvari: visoki udjel nerobnog izvoza, odnosno izvoza usluga u ukupnom izvozu (vozarine brodarskih tvrtki na inozemnom tržištu i turističke usluge fakturirane stranim kupcima) te pozitivna bilanca robne razmjene u kriznom razdoblju od 2009. godine.⁵⁴

Tablica 2.10. Struktura **robnog izvoza** Zadarske županije po djelatnostima (%) 2017. - 2019. godine

	Djelatnost	2017.	2018.	2019.
C	Prerađivačka industrija	64,4	62,9	63,8
A	Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	31,8	33,0	31,3
G	Trgovina na veliko i na malo; popravak motornih vozila i motocikala	1,8	2,1	2,7
N	Administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti	0,4	0,9	0,5
B	Rudarstvo i vađenje	0,6	0,4	0,4
F	Građevinarstvo	0,5	0,3	0,6
E	Opskrba vodom; uklanjanje otpadnih voda, gospodarenje otpadom te djelatnosti sanacije okoliša	0,1	0,2	0,3
I	Djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane	0,1	0,0	0,0
H	Prijevoz i skladištenje	0,1	0,0	0,0
L	Poslovanje nekretninama	0,1	0,0	0,0
J	Informacije i komunikacije	0,0	0,0	0,0
M	Stručne, znanstvene i tehničke djelatnosti	0,0	0,0	0,0
S	Ostale uslužne djelatnosti	0,0	0,0	0,0

Izvor: Robna razmjena županija RH s inozemstvom (2017., 2018., 2019.), HGK, 2020., obrada ZADRA NOVA

Tablica 2.11. Struktura **robnog uvoza** Zadarske županije po djelatnostima (%) 2017. - 2019. godine

	Djelatnost	2017.	2018.	2019.
C	Prerađivačka industrija	47,5	44,2	45,3
A	Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	21,1	26,3	25,5
G	Trgovina na veliko i na malo; popravak motornih vozila i motocikala	19,4	18,1	17,0
N	Administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti	5,4	4,6	6,4
B	Rudarstvo i vađenje	0,9	0,6	0,5
F	Građevinarstvo	0,5	0,9	0,7
E	Opskrba vodom; uklanjanje otpadnih voda, gospodarenje otpadom te djelatnosti sanacije okoliša	0,0	0,0	0,0
I	Djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane	1,4	2,2	2,3
H	Prijevoz i skladištenje	1,4	2,2	1,0
L	Poslovanje nekretninama	0,6	0,2	0,0
J	Informacije i komunikacije	0,0	0,1	0,1
M	Stručne, znanstvene i tehničke djelatnosti	0,2	0,4	0,2
S	Ostale uslužne djelatnosti	0,0	0,0	0,0

Izvor: Robna razmjena županija RH s inozemstvom (2017., 2018., 2019.), HGK, 2020., obrada ZADRA NOVA

Prema područjima djelatnosti, odnosno poduzetnicima iz pojedinih djelatnosti, robnu razmjenu Zadarske županije predvodi Prerađivačka industrija, i to sa 63,8% robnog izvoza i 45,3% robnog uvoza u 2019. godini. Izvoz ovog područja djelatnosti najvećim dijelom obuhvaća proizvode metalske industrije (alumijski odljevi i folije), a u uvozu uglavnom repromaterijal za potrebe iste industrije. Nakon Prerađivačke industrije slijedi Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo s 31,3% izvoza i 25,5% robnog uvoza. Najveći dio izvoza te djelatnosti odnosi se na uzgojenu tunu i bijelu ribu, a najveći dio uvoza odnosi se na opremu i hranu za uzgoj ribe.⁵⁵

⁵⁴ Ibid., str. 8.

⁵⁵ Ibid. str. 47.

Prerađivačka industrija te Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo bilježe pozitivan trgovinski saldo u poslovanju s inozemstvom, dok Djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane te sektor Trgovine na veliko i malo bilježe negativan trgovinski saldo u poslovanju s inozemstvom.

Tablica 2.12. Najveći izvoznici u Zadarskoj županiji u 2018. godini

Rb.	Naziv poslovnog subjekta	Grad/općina	Izvoz u HRK
1.	ALUFLEXPack NOVI d.o.o.	Poličnik	672.178.445
2.	TANKERSKA PLOVIDBA d.d.	Zadar	580.958.657
3.	LTH METALNI LIJEV d.o.o.	Benkovac	350.961.705
4.	CROMARIS d.d.	Zadar	326.976.712
5.	TANKERSKA NEXT GENERATION d.d.	Zadar	297.585.817
6.	TURISTHOTEL d.d.	Zadar	205.632.850
7.	KALI TUNA d.o.o.	Kali	126.258.485
8.	CESTE ZADARSKE ŽUPANIJE d.o.o.	Zadar	87.967.052
9.	ANGELINA TOURS d.o.o.	Biograd na Moru	84.696.387
10.	HSTEC d.d.	Zadar	54.669.213
11.	JADRAN-TUNA d.o.o.	Biograd na Moru	54.366.849
12.	KORNAT ITTICA d.o.o.	Pakoštane	49.489.194
13.	RIBARSKA ZADRUGA OMEGA 3	Kali	41.680.988
14.	PELAGOS NET FARMA d.o.o.	Zadar	41.287.975
15.	ILIRIJA d.d.	Biograd na Moru	37.017.116
16.	ZRAČNA LUKA ZADAR d.o.o.	Zemunik donji	35.647.494
17.	MARINA DALMACIJA d.o.o.	Sukošan/Bibinje	34.110.095
18.	INTERMOD d.o.o.	Zadar	30.376.332
19.	HOTEL ALAN d.d.	Starigrad Paklenica	28.560.001

Izvor: FINA, prema Gospodarska kretanja Zadarske županije br. 35, HGK, 2019., obrada ZADRA NOVA

Izvoz usluga u prvom redu čine brodske vozarine tvrtki Tankerska plovidba d.d. i Tankerska Next Generation d.d. te turističke usluge fakturirane stranim kupcima. U robnom izvozu dominiraju srednje velike i velike tvrtke u prerađivačkom sektoru, Aluflexpack Novi d.o.o., LTH Metalni lijev d.o.o. te HSTEC d.d., dok u sektoru uzgoja i prerade ribe dominiraju tvrtke Cromaris d.d., Kali tuna d.o.o., Jadran-tuna d.o.o. te Ribarska zadruga Omega 3 i Pelagos net farma d.o.o.⁵⁶

Tablica 2.13. Robna razmjena Zadarske županije s inozemstvom u 2018. g., prema zemljama partnerima, u tis. HRK

Zemlja partner	Robni izvoz	Udjel (%)	Zemlja partner	Robni uvoz	Udjel (%)
Italija	376.260	19,1	Italija	526.651	27,5
Slovenija	337.397	17,1	Njemačka	371.385	19,4
Njemačka	279.414	14,2	Slovenija	184.303	9,6
Japan	205.296	10,4	Francuska	177.842	9,3
Francuska	172.394	8,7	Španjolska	87.446	4,6
Češka	70.897	3,6	Belgija	59.900	3,1
Poljska	68.732	3,5	Austrija	53.158	2,8
Austrija	62.630	3,2	Nizozemska	48.440	2,5
Španjolska	62.248	3,2	Grčka	41.186	2,2
Srbija	49.838	2,5	Bosna i Hercegovina	38.008	2,0

⁵⁶ Osnovna analiza - Dodatak 2., Županijska razvojna strategija Zadarske županije do 2020., Zadarska županija, 2017., str. 36.

Bosna i Hercegovina	37.146	1,9	Poljska	37.752	2,0
Kanada	28.171	1,4	Mađarska	35.904	1,9
Mađarska	24.545	1,2	Švedska	33.615	1,8
Ujedinjena Kraljevina	23.817	1,2	Srbija	33.115	1,7
Švicarska	21.473	1,1	Češka	29.435	1,5
Belgija	19.116	1,0	Tunis	20.042	1,0
Grčka	18.488	0,9	Slovačka	16.456	0,9
Albanija	12.106	0,6	Kina	15.967	0,8
Kina	11.755	0,6	Sjeverna Makedonija	10.619	0,6
Danska	10.846	0,5	Ujedinjena Kraljevina	10.614	0,6
Rusija	9.883	0,5	Turska	10.367	0,5
Ostali	70.596	3,6	Ostali	70.368	3,7
Ukupno	1.973.047	100	Ukupno	1.912.573	100

Izvor: Gospodarska kretanja Zadarske županije br. 35, HGK, 2019., obrada ZADRA NOVA

Italija, Njemačka i Slovenija najveći su vanjskotrgovinski partneri Zadarske županije. S tim zemljama obavi se više od polovice cjelokupne robne razmjene (50,4% robnog izvoza i 56,5% robnog uvoza). U izvozu na četvrtom mjestu u 2018. godini bio je Japan, najveći svjetski uvoznik uzgojene tune.⁵⁷

U prvih šest mjeseci 2020. došlo je do osjetnog smanjivanja vrijednosti robnog izvoza i uvoza. Rezultat je to negativnog utjecaja pandemije izazvane širenjem koronavirusa, odnosno globalno otežanog protoka roba te smanjene domaće i inozemne potražnje. Za Hrvatsku su pritom najznačajnija zbivanja na području Europske unije na čije tržište Hrvatska plasira oko 70% svog robnog izvoza. Na razini EU-a je u prvih šest mjeseci 2020. došlo do realnog pada BDP-a od 8,3% te do realnog pada robnog uvoza od čak 9,7%. Pritom je u Italiji, koja je pojedinačno najveće tržište Hrvatske i najveći vanjskotrgovinski partner Zadarske županije, došlo do pada BDP-a od 12%, a uvoza od čak 14,1%. Sve je to dovelo do pada izvoza Hrvatske od 5,9 % te do pada uvoza za 11,3% na godišnjoj razini (uzimajući u obzir prvih šest mjeseci 2020.). Promatrano prema tržištima najveći pad vrijednosti izvoza zabilježen je prema pet najvećih vanjskotrgovinskih partnera (Italija, Njemačka, Slovenija, Austrija i BiH). Pad izvoza prema Italiji iznosio je čak 33,5% odnosno 242 milijuna eura. Ipak treba naglasiti da je Hrvatska zabilježila manji pad vrijednosti izvoza u odnosu na druge članice EU-a te da se prema podacima Eurostata nalazi tek na 22.mjestu.⁵⁸

RAZVOJNI IZAZOVI

Visok udjel izvoza usluga u ukupnim prihodima od izvoza Zadarske županije – što znači da se gospodarstvo Zadarske županije još uvijek u velikoj mjeri oslanja na turizam i poslovanje jedne od najvećih tvrtki – Tankerske plovidbe

U izvoznim aktivnostima slabo su zastupljene mikro i male tvrtke, većina izvoza otpada na velike tvrtke

U izvoznim aktivnostima nedovoljno zastupljeni inovativni proizvodi i usluge visoke dodane vrijednosti

RAZVOJNE POTREBE

⁵⁷ Gospodarska kretanja Zadarske županije broj 36, HGK, 2020., str. 46.

⁵⁸ Znatno smanjena vrijednost robnog izvoza i uvoza, HGK, 2020., dostupno na: <https://www.hgk.hr/znatno-smanjena-vrijednost-robno-izvoza-i-uvoza> (06.11.2020.)

Poticati umrežavanje malih i srednjih poduzetnika radi kreiranja cjelovitih finalnih proizvoda konkurentnih za izlazak na inozemna tržišta
Poticati individualne nastupe kao i udruženja poduzetnika za zajednički nastup na inozemnim tržištima – sajmovi, izložbe i slične manifestacije (institucionalna i financijska podrška)
Daljnje obrazovanje i savjetovanje poduzetnika o planiranju i provedbi izvoznih aktivnosti
Pružati podršku aktivnostima/projektima MSP-ova usmjerenih na izvoz

2.5. KONKURENTNOST REGIONALNOG GOSPODARSTVA

Konkurentnost regionalnog gospodarstva može se promatrati kroz različite pokazatelje. Primjerice, korištenjem BDP-a *per capita* koji je glavni pokazatelj i pri usporedbi regionalne razvijenosti EU i njezinih NUTS 3 regija.⁵⁹ BDP po stanovniku u Zadarskoj županiji u 2017. godini iznosio je 73.601 HRK čime su nakon punih osam godina napokon nadmašene vrijednosti iz 2008. godine. Pozitivni trendovi rasta BDP-a po stanovniku značajni su zadnjih nekoliko godina, a posebno u odnosu na 2016. godinu kada je Zadarska županija ostvarila rast od 8,53%, što je druga najveća stopa promjene na području Republike Hrvatske, odmah iza Šibensko-kninske županije (9,64%). Time je Zadarska županija zauzela 7. mjesto najuspješnijih županija u RH na temelju ostvarenog BDP-a *per capita* u 2017. godini.

Na razini EU28 BDP-a *per capita* Zadarska županija, kao i veći dio RH, znatno zaostaje u odnosu na prosjek EU28 (indeks 49) što nas svrstava u nedovoljno razvijene regije EU-a.⁶⁰ Osim ovog pokazatelja realniju, skupnu sliku regionalne razvijenosti daje HGK indeks gospodarske snage koji obuhvaća sedam najvažnijih pokazatelja, i to: BDP po stanovniku, ukupni prihod poduzetnika po zaposlenom, prosječnu neto plaću, neto dobit poduzetnika po zaposlenom, prihod na inozemnom tržištu poduzetnika po zaposlenom, stopu nezaposlenosti i projekcije rasta stanovništva.⁶¹ Dobiveni rezultati pokazuju velike razlike među županijama RH, veliku gospodarsku snagu Grada Zagreba i njegov snažan utjecaj na prosjek RH, ali i znatno zaostajanje ostalih dijelova RH.

Promatrano na EU razini, od 274 NUTS2 regije Europske unije Kontinentalna Hrvatska nalazi se na 234. mjestu, dok se Jadranska Hrvatska nalazi na 242. mjestu što je pokazatelj loše trenutne pozicije te velikog prostora za napredak naših regija u budućnosti.⁶²

Tablica 2.14. Poredak županija prema odabranim pokazateljima i HGK indeksu gospodarske snage županija

Županija	BDP po stanovniku, prosjek 2014.-2016., indeksi, RH=100	Prosječne neto plaće po zaposlenom, prosjek 2015.-2017., indeksi, RH=100	Ukupni prihodi poduzetnika po zaposlenom, prosjek 2016.-2018., indeksi, RH=100	Neto dobit poduzetnika po zaposlenom, prosjek 2016.-2018., indeksi, RH=100	Prihod na inozemnom tržištu po zaposlenom, prosjek 2016.-2018., indeksi, RH=100	Stopa nezaposlenosti, prosjek, 2016.-2018., indeksi RH u odnosu na županiju	Demografija - indeks promjene broja stanovnika 2021./2011.	HGK indeks gospodarske snage, RH=100
Grad Zagreb	176,7	117,5	129,1	136,2	96,1	216,9	100,9	149,3
Istarska	125,9	99,1	85,2	102,8	149,2	214,7	98,8	129,0
Varaždinska	84,0	81,9	77,9	57,9	146,0	194,7	98,1	106,0

⁵⁹ HGK indeks gospodarske snage županija, HGK, 2019., str. 9.

⁶⁰ Razvijenost statističkih regija NUTS 3 razine u Europskoj uniji, HGK, Zagreb, 2019., str. 9, (podatak se odnosi na 2015. godinu)

⁶¹ ŽUPANIJE – razvojna raznolikost i gospodarski potencijali 2020./2021., HGK, 2020. str. 100.

⁶² Ibid., str. 5.

Primorsko-goranska	121,5	99,8	79,6	72,7	87,3	135,8	97,0	105,8
Zagrebačka	76,8	97,1	117,8	96,8	92,9	122,0	102,3	97,6
Međimurska	84,9	82,7	65,2	58,1	113,0	148,4	97,9	94,8
Dubrovačko-neretvanska	100,2	100,4	69,7	102,7	70,5	87,8	98,4	92,8
Vukovarsko-srijemska	57,8	85,7	121,2	96,2	215,1	55,8	92,3	91,8
Zadarska	81,1	94,2	76,1	91,4	95,4	104,8	102,1	91,5
Krapinsko-zagorska	65,4	85,3	76,8	76,9	131,5	126,4	97,0	90,6
Koprivničko-križevačka	82,3	91,4	83,7	63,4	106,5	109,4	96,5	90,5
Karlovačka	75,5	92,6	73,7	95,2	92,8	82,4	90,2	84,4
Osječko-baranjska	78,5	90,7	85,1	75,4	92,7	56,0	96,1	81,1
Splitsko-dalmatinska	77,4	93,7	77,6	82,5	62,6	65,9	98,1	79,8
Šibensko-kninska	78,8	92,6	69,7	75,2	63,9	72,6	89,2	78,4
Ličko-senjska	76,5	89,9	66,9	76,3	67,7	73,0	85,6	77,2
Sisačko-moslavačka	72,3	91,4	72,4	38,9	126,0	49,0	87,1	75,3
Brodsko-posavska	55,8	88,6	67,4	50,7	118,6	60,5	93,4	72,7
Bjelovarsko-bilogorska	68,0	83,8	65,7	43,8	50,5	61,3	91,8	68,0
Požeško-slavonska	56,8	86,9	60,1	46,6	66,0	72,0	89,5	67,5
Virovitičko-podravska	54,8	82,8	65,6	47,9	85,2	49,5	92,3	66,2

Izvor: ŽUPANIJE – razvojna raznolikost i gospodarski potencijali, HGK, 2019./2020.

Promatrajući cjelokupno razdoblje od kada HGK izračunava indeks gospodarske snage Zadarska se županija u 2018. godini najviše približila državnom prosjeku s indeksom gospodarske snage od 92,2 što je rast od 1,2% u odnosu na 2016. godinu odnosno 0,9 % u odnosu na 2017. godinu. Međutim, 2019. godine indeks gospodarske snage pada na 91,5 što Zadarsku županiju spušta sa sedmog na deveto mjesto na ljestvici županija.

Jedino Grad Zagreb, Istarska, Varaždinska i Primorsko-goranska županija imaju indeks iznad nacionalnog prosjeka. Najniže su pozicionirane Virovitičko-podravska, Požeško-slavonska i Bjelovarsko-bilogorska županija, čiji se indeksi nalaze na razini od oko 2/3 prosjeka Republike Hrvatske.⁶³ Promatrajući pojedine pokazatelje, kao što je projekcija demografskih kretanja, uočava se da uz Grad Zagreb i Zagrebačku županiju još jedino Zadarska županija ima pozitivan demografski saldo. Indeks stope nezaposlenosti u Zadarskoj županiji u odnosu na prosjek RH također pokazuje da je stopa nezaposlenih značajno manja od nacionalnog prosjeka. Ipak, i kod nje se bilježi negativno kretanje jer je u 2018. godini njezin indeks bio 106,6, a u 2019. godini 104,8. Prema indeksu neto plaće po zaposlenom u Zadarskoj županiji, kao i prihodima na inozemnom tržištu po zaposlenom, Zadarska je županija gotovo dostigla prosjek RH.

Tablica 2.15. Promjene rangiranja županija prema HGK indeksu gospodarske snage 2018. - 2019.

	Promjena pozicije prema indeksu, 2019./2018.
--	--

⁶³ Ibid.

Županija	Smjer promjene	Broj mjesta promjene
Grad Zagreb	•	0
Istarska	•	0
Varaždinska	↑	+1
Primorsko-goranska	↓	-1
Zagrebačka	•	0
Međimurska	•	0
Dubrovačko-neretvanska	↑	+1
Vukovarsko-srijemska	↑	+3
Zadarska	↓	-2
Krapinsko-zagorska	•	0
Koprivničko-križevačka	↓	-2
Karlovačka	•	0
Osječko-baranjska	↑	+1
Splitsko-dalmatinska	↓	-1
Šibensko-kninska	•	0
Ličko-senjska	↑	+1
Sisačko-moslavačka	↓	-1
Brodsko-posavska	•	0
Bjelovarsko-bilogorska	•	0
Požeško-slavonska	•	0
Virovitičko-podravska	•	0

Izvor: ŽUPANIJE – razvojna raznolikost i gospodarski potencijali, HGK, 2019./2020.

Zadarska županija se prve tri godine mjerenja indeksa gospodarske snage nalazila na sedmom mjestu, ali je 2019. godine pala na deveto mjesto.

2.5.1. Razvijenost poslovnog okruženja

U svrhu razvoja i izgradnje kvalitetnog poslovnog okruženja osnivaju se poduzetničke zone i potporne institucije. Zakon o unapređenju poduzetničke infrastrukture (NN 93/13, 114/13, 41/14, 57/18) navodi da poduzetničke zone i potporne institucije omogućavaju obavljanje poduzetničkih aktivnosti u standardiziranim uvjetima visoke infrastrukturne opremljenosti, kako u fazi početnog investiranja, tako i u fazi proširenja postojećih investicijskih aktivnosti poduzetnika koji posluju unutar poduzetničke infrastrukture.⁶⁴

U 2020. godini u Zadarskoj županiji registrirane su 74 poslovne zone. Od toga broja ukupno je aktivnih njih 26. Poslovne su zone različitih veličina (od 1 ha do 400 ha) i različitih namjena.

Brojne opremljene gospodarske zone nude povoljne mogućnosti za nove investicije u prerađivačkoj industriji i trgovini, s osiguranom poduzetničkom infrastrukturom. Poslovna zona Crno najveća je planirana poslovna zona u Zadarskoj županiji i obuhvaća gotovo 400 ha. Odlikuje ju izvrstan položaj u odnosu na sve oblike transporta (autocesta A1, željeznica, pomorska i zračna luka su u blizini), ali do izrade ove analize nije započela gradnja infrastrukture.

⁶⁴ Poduzetnička infrastruktura, Središnji državni portal, dostupno na: <https://gov.hr/moja-uprava/poslovanje/pokretanje-poslovanja/poduzetnicka-infrastruktura/1842> (31.12.2020.)

Najveći broj poduzetnika te zaposlenih u zonama krajem 2019. godine imala je Općina Poličnik, u čijim zonama Murvica Donja i Grabi posluje 48 poduzetnika koji zapošljavaju oko 1.400 zaposlenika. Ostale veće zone u Zadarskoj županiji su Industrijska zona Biograd na Moru (15 aktivnih poduzetnika, 179 zaposlenih), zona Novi Stankovci u Općini Stankovci (10 aktivnih poduzetnika, 200 zaposlenih) te zona Vela Lamjana u Općini Kali (4 aktivna poduzetnika, 135 zaposlenih).⁶⁵

Tablica 2.16. Pregled aktivnih poduzetničkih zona u Zadarskoj županiji u 2020. godini

Br.	Naziv poduzetničke zone	Jedinica lokalne samouprave	Broj aktivnih poduzetnika	Broj zaposlenih
1.	Šopot	Grad Benkovac	7	178
2.	Benkovačko selo	Grad Benkovac	3	60
3.	Komunalno servisna zona Bučina	Grad Biograd na Moru	4	41
4.	Industrijska zona Biograd na Moru	Grad Biograd na Moru	15	179
5.	Zona poljoprivrednih gospodarstava "Jankolovica"	Grad Biograd na Moru	1	128
6.	Zona poljoprivrednih gospodarstava "peradarska"	Grad Biograd na Moru	1	17
7.	Mirila	Grad Nin	3	7
8.	Poljica Brig	Grad Nin	1	7
9.	Bivši Bagat	Grad Nin	2	35
10.	Karlovac 1 i 2	Grad Obrovac	1	6
11.	Sridnjak	Općina Bibinje	9	30
12.	Lonići	Općina Bibinje	4	110
13.	s	Općina Kali	4	135
14.	Novigrad 1	Općina Novigrad	1	2
15.	Servisna zona Pakoštane	Općina Pakoštane	6	83
16.	Primat	Općina Polača	3	40
17.	Kamenolomi	Općina Polača	5	70
18.	Murvica Donja	Općina Poličnik	23	680
19.	PZ Grabi	Općina Poličnik	25	750
20.	Posedarje – Slivnica	Općina Posedarje	2	14
21.	Vrdijan	Općina Preko	1	10
22.	Ugljan-Fortaščina-Strihine	Općina Preko	2	5
23.	Lokardenjak	Općina Sali	1	70
24.	Dumboka	Općina Sali	1	4
25.	Zaglavski vršak	Općina Sali	1	6
26.	Novi Stankovci	Općina Stankovci	10	200

Izvor: Prema podacima dostavljenim od JLS Zadarske županije, 2021., obrada ZADRA NOVA

U Zadarskoj je županiji u posljednjih nekoliko godina učinjeno mnogo na razvoju poslovne infrastrukture i to prvenstveno zahvaljujući sredstvima Europske unije. Izgrađeni su poslovni inkubatori koji pružanjem svojih poslovnih i tehničkih usluga, uz povoljnu naknadu za najam poslovnih prostora, olakšavaju početnu fazu rada poduzetnicima i stvaraju poticajno poslovno okruženje.

InZad poslovni inkubator nalazi se u poslovnoj zoni na Novom Bokanjcu. Objekt nudi preko 1200 m² neto korisne površine. Izgrađen je 2007. godine, a 2018. godine obnovljen je sredstvima EU-a u iznosu

⁶⁵ Osnovna analiza - Dodatak 2., Županijska razvojna strategija Zadarske županije do 2020., Zadarska županija, 2017., str.49., izvor podataka jedinice lokalne samouprave Zadarske županije.

od 6,17 milijuna kuna. Sastoji se od 28 poslovnih prostora različitih veličina i namjena (uredi, manje proizvodne hale), raspoređenih na tri etaže.⁶⁶

U Poličniku, poslovnoj zoni Grabi, izgrađen je Centar za razvoj i edukaciju, poznat kao i Pčelarski centar. On će služiti kao središte za unaprjeđenje poslovanja u industrijama koje kao sirovine koriste pčelinje proizvode. Ukupna vrijednost projekta iznosi 27,8 milijuna kuna, od čega su 20 milijuna kuna bespovratna sredstva Europskog fonda za regionalni razvoj. Centar će pružati usluge inkubacije i konzultantske usluge mikro, malim i srednjim poduzetnicima te specijalizirane edukativne usluge.⁶⁷

U Biogradu na Moru izgrađen je Poduzetnički inkubator vrijedan 38 milijuna kuna, od čega je 20 milijuna bespovratnih sredstava iz EU fonda za regionalni razvoj. Njime se nastoje riješiti problemi niske održivosti malih i srednje velikih poduzeća na širem području grada Biograda. Korisnici Poduzetničkog inkubatora Biograd na Moru imaju na raspolaganju ukupno 9 hala za proizvodnju i 17 poslovnih ureda na tri etaže (2.403 m²).⁶⁸

U Zadru je izgrađen **Centar za kreativne industrije**. Vrijednost projekta je 30 milijuna kuna, a 20 milijuna kuna je iz Europskog fonda za regionalni razvoj. Centar za kreativne industrije ima 1.650 m² (tri kata i podrum), a namijenjen je prvenstveno malim i srednjim poduzetnicima.

U Zadru je planirana izgradnja novog poduzetničkog inkubatora na predjelu Biloga Briga, a trebala bi započeti početkom 2021. godine. Vrijednost projekta je gotovo 25 milijuna kuna uz EU sufinanciranje od 18,3 milijuna kuna.

Tablica 2.17. Inozemna izravna ulaganja (FDI) kumulativno 1993. - 2018.

Županija	Izravna ulaganja kumulativno 1993. – 2018., mil. EUR	Izravna ulaganja kumulativno 1993. – 2018. po stanovniku, u EUR
Republika Hrvatska	30.792,2	7.456,6
Kontinentalna Hrvatska	23.391,5	8.529,0
Grad Zagreb	19.973,1	24.880,5
Zagrebačka	1.533,6	4.924,6
Krapinsko-zagorska	262,8	2.080,1
Varaždinska	397,1	2.355,7
Koprivničko-križevačka	89,5	820,2
Međimurska	111,8	1.007,5
Bjelovarsko-bilogorska	86,6	788,9
Virovitičko-podravska	16,0	207,6
Požeško-slavonska	45,2	649,6
Brodsko-posavska	153,3	1.065,8
Osječko-baranjska	381,1	1.346,6
Vukovarsko-srijemska	135,5	850,8
Karlovačka	176,6	1.493,6
Sisačko-moslavačka	29,2	191,5
Jadranska Hrvatska	7.400,6	5.355,2
Primorsko-goranska	2.013,5	7.023,5
Ličko-senjska	123,4	2.685,5
Zadarska	560,5	3.323,2
Šibensko-kninska	283,2	2.791,6
Splitsko-dalmatinska	2.091,1	4.651,0

⁶⁶ O nama, Inovativni Zadar d.o.o., dostupno na: <https://inzad.hr/o-nama-1/> (31.12.2020.)

⁶⁷ 20 milijuna kuna bespovratnih sredstava Općini Poličnik za izgradnju Centra za razvoj i edukaciju, Općina Poličnik, dostupno na: <https://www.opcina-policnik.hr/vijesti/obavijesti/20-milijuna-kuna-bespovratnih-sredstava-opcini-policnik-za-izgradnju-centra-za-razvoj-i-edukaciju> (31.12.2020.)

⁶⁸ Poziv za poduzetnike i potencijalne poduzetnike, Grad Biograd na Moru, dostupno na: <https://biogradnamoru.hr/obavijesti/1428-poziv-za-poduzetnike-i-potencijalne-poduzetnike> (31.12.2020.)

Istarska	1.699,1	8.159,6
Dubrovačko-neretvanska	629,9	5.189,3

Izvor: ŽUPANIJE – razvojna raznolikost i gospodarski potencijali, HGK, 2019./2020.

Izravna strana ulaganja u Zadarskoj županiji također su pokazatelj razvijenosti poslovnog okruženja. Analiza izravnih inozemnih ulaganja u Zadarsku županiju pokazuje da je u razdoblju od 1993. do 2018. godine na području županije uloženo oko 560,5 mil. EUR što je 1,8% ostvarenih izravnih inozemnih ulaganja u Hrvatskoj u istom razdoblju. U promatranom razdoblju inozemna su ulaganja u Grad Zagreb činila gotovo 65% svih inozemnih ulaganja u RH.⁶⁹

U promatranom razdoblju inozemnih ulaganja vidljivo je da osim Grada Zagreba i Zagrebačka županija, Primorsko-goranska, Splitsko-dalmatinska i Dubrovačko-neretvanska županija imaju veća inozemna ulaganja od Zadarske županije. Međutim, u usporedbi s ostatkom RH Zadarska je županija među atraktivnijima za strana ulaganja. U razdoblju od 1993. do 2018. visina inozemnih ulaganja u Zadarskoj županiji iznosila je 3.232,2 EUR po stanovniku.

Izravna strana ulaganja u 2017. godini u Zadarskoj županiji iznosila su 123,4 mil. EUR, dok su u 2018. ona bila niža i iznosila 94,4 mil. EUR.

Tablica 2.18. Inozemna izravna ulaganja (FDI), najvažnije zemlje ulagači i najvažnije djelatnosti ulaganja (1993. – 2018.)

Područje obuhvata	Najveći ulagači po zemljama	Vrijednost ulaganja, mil. EUR	Djelatnosti u koje je najviše uloženo	Vrijednost ulaganja, mil. EUR
Republika Hrvatska	Austrija	4.414,2	Financijske uslužne djelatnosti, osim osiguranja i mirovinskih fondova	7.168,1
	Nizozemska	4.011,5	Trgovina na veliko, osim trgovine motornim vozilima i motociklima	2.949,3
	Italija	3.416,3	Poslovanje nekretninama	2.180,6
Zadarska županija	Slovenija	503,8	Vlasnička ulaganja u nekretnine	292,5
	Nizozemska	103,8	Proizvodnja metala	111,2
	Austrija	95,5	Vodeni prijevoz	68,7

Izvor: ŽUPANIJE – razvojna raznolikost i gospodarski potencijali, HGK, 2019./2020.

Najveća ulaganja u Zadarsku županiju bila su iz Slovenije, Nizozemske i Austrije. Struktura ulaganja u promatranom razdoblju ukazuje da je najveći interes ulagača bio u području ulaganja u nekretnine (292,5 mil. EUR), proizvodnju metala (111,2 mil. EUR) i vodeni prijevoz (68,7 mil. EUR).

2.5.2. Razvijenost poslovnog sektora

U analizi razvijenosti poslovnog sektora svakako kao jedan od pokazatelja moraju biti bruto investicije u dugotrajnu imovinu. Bruto investicije 2017. godine u novu dugotrajnu imovinu iznosile su 2,39 mlrd. HRK što čini 5,1% svih ulaganja u novu dugotrajnu imovinu u RH, a u 2018. taj iznos je još manji i iznosi 1,98 mlrd. kuna odnosno svega 4% od ukupnih bruto ulaganja na nacionalnoj razini. Zadarska je županija po bruto investicijama na 6. mjestu u 2017. godini te na 7. mjestu u 2018. godini u ukupnom poretку županija RH.⁷⁰

⁶⁹ Osnovna analiza - Dodatak 2., Županijska razvojna strategija Zadarske županije do 2020., Zadarska županija, 2017., str. 50.

⁷⁰ Investicije u 2018. godini, DZS, 2019.

Prema pokazatelju produktivnosti rada mjerenim odnosom ukupnih prihoda i broja zaposlenih Zadarska županija je u odnosu na druge županije u 2019. bila na 13. mjestu po uspješnosti.⁷¹

Poduzetnici u Zadarskoj županiji u 2019. godini ostvarili su 589.566 HRK po zaposleniku čime su postigli značajno slabije rezultate od nacionalnog prosjeka koji je iznosio 820.938 HRK. Promatrajući 2017. i 2018. godinu vidljivo je da je Zadarska županija ostvarivala približno iste ukupne prihode po zaposlenom, i to 567.049 HRK po zaposlenom u 2018. godini, i 565.212,90 HRK po zaposlenom u 2017. godini, što je indeksno gledano rast od 0,03%. Na nacionalnoj razini je u istom razdoblju ostvarivan ukupni prihod po zaposlenom u iznosu od 764.300,20 HRK u 2018. godini, te 703.877 kn gledajući godinu prije. Dakle, 2017. godine u Zadarskoj županiji ukupni prihod po zaposlenom bio je 24,5% niži u odnosu na nacionalnu razinu, dok je u 2018. godini isti pokazatelj bio čak 34,78% niži od nacionalnog, a u 2019. godini iznos ukupnog prihoda po zaposleniku bio je 28,18 % niži nego na nacionalnoj razini.

S aspekta ekonomičnosti poslovanja u 2019. godini poduzetnici Zadarske županije bili su uspješni. Na 1.000 HRK rashoda ostvarili su 1.064 HRK prihoda, dok je nacionalni prosjek iznosio 1.052 HRK prihoda na 1.000 HRK rashoda. U 2018. godini poduzetnici su u Zadarskoj županije na 1.000 HRK rashoda ostvarivali 1.044 HRK prihoda, dok su na istu visinu rashoda poduzetnici u RH ostvarivali 1.056 HRK prihoda. Iz navedenih podataka vidljivo je da je ekonomičnost Zadarskih poduzetnika u 2019. godini u odnosu na prethodnu 2018. porasla za gotovo 2 %, dok je u istom razdoblju ekonomičnost poduzetnika na nacionalnoj razini smanjena za 0,4%.⁷²

RAZVOJNI IZAZOVI

Nekoordinirani razvoj tijekom godina, bez strateških usmjerenja
Veliki broj potencijalnih poduzetničkih zona u županiji od kojih tek mali broj aktivno djeluje, dok je većina bez potrebne infrastrukture
Nedostatak kvalitetnih i educiranih kadrova za potrebe gospodarstva
Nedostatak proizvoda visoke dodane vrijednosti i zastarjelost proizvodne opreme
Unatoč pozitivnim kretanjima investicija u dugotrajnu imovinu, radi se o malom broju velikih i srednje velikih tvrtki u urbanim područjima
Niska produktivnost i rentabilnost poduzetnika
Nedovoljno korištenje suvremenog marketinga u poduzećima
Slaba razvijenost i raširenost proizvodnih klastera

RAZVOJNE POTREBE

Sustavno poboljšavati poslovno okruženje u županiji i jedinicama lokalne samouprave za razvoj poduzetništva i privlačenje investicija
Završiti sve predviđene poslovne zone i omogućiti njihovo poslovanje korištenjem EU fondova
Poticati umrežavanje poduzetnika i osnivanje proizvodnih klastera
Poticati suradnju privatnog i obrazovnog sektora radi primarnog i cjeloživotnog obrazovanja kvalitetnih i stručnih kadrova
Smanjivati sve administrativne zapreke u županiji i jedinicama lokalne samouprave u svim fazama ciklusa poduzetničkoga pothvata

⁷¹ Rezultati poslovanja poduzetnika Zadarske županije u 2019. godini, FINA, 2020.

⁷² Registar godišnjih financijskih izvještaja, FINA, 2020.

2.6. KLJUČNI RAZVOJNI POTENCIJALI, IZAZOVI I POTREBE

Dugogodišnjim razvojem turizma na uštrb razvoja drugih gospodarskih djelatnosti, došlo je do osiromašenja svih segmenata gospodarstva, te je Zadar u gospodarskom smislu značajno oslabio u nacionalnim okvirima u odnosu na period prije Domovinskog rata. Najveći izazov ovog strateškog dokumenta uz demografsku obnovu leži upravo u unaprjeđenju gospodarstva i stvaranja poželjne poduzetničke klime u županiji.

Razvojni potencijali

- Dobra prometna povezanost za razvoj gospodarstva – luka, autocesta
- Postojanje potporne poduzetničke infrastrukture (inkubatori, poduzetničke zone, razvojne agencije) uključivo i za tvrtke visokih tehnologija
- Postojanje niza kreditnih ili potpornih linija za razvoj gospodarstva i poduzetništva

Razvojni izazovi

- Dugogodišnji nekoordinirani, i strateški nepromišljen razvoj
- Snažna ovisnost ukupnog gospodarstva o turizmu koji je sezonski orijentiran
- Ispodprosječna razina razvijenosti, niska produktivnost i rentabilnost
- Nedostatak visokoeduciranog kadra iz područja STEM-a
- Korištenje zastarjelih tehnologijama, nedostatak inovacija i ulaganja u istraživanje i razvoj, transfer tehnologije
- Neravnomjerna raspoređenost poduzetničkih aktivnosti u županiji, koncentracija poduzetništva u gradu Zadru
- Postojanje sive ekonomije

Razvojne potrebe

- Poticati suradnju privatnog i obrazovnog sektora radi primarnog i cjeloživotnog obrazovanja kvalitetnih i stručnih kadrova
- Smanjivati zapreke i osmisliti sustav aktivne potpore gospodarstvu u županiji i jedinicama lokalne samouprave u svim fazama ciklusa poduzetničkoga pothvata
- Poticati osnivanje klastera
- Stvaranje poduzetničke i investicijske klime na prostoru cijele županije
- Unaprjeđenje usluga poduzetničkih potpornih institucija (PPI) u svim fazama poslovanja i razvoj prateće infrastrukture
- Poboljšanje iskoristivosti EU fondova namijenjenih privatnom sektoru
- Poticati suradnju gospodarstva i akademske zajednice, te transfer znanja i tehnologija

3. TEHNOLOŠKI RAZVOJ, DIGITALNO DRUŠTVO I INOVACIJE

U okviru ovog poglavlja definira se institucionalni i strateški okvir u području tehnološkog razvoja, digitalnog društva i inovacija, daje se pregled poslovne infrastrukture u funkciji razvoja predmetnog područja, obrađuje se pitanje transformacije društva i gospodarstva ka digitalnom, što uključuje digitalizaciju javne uprave i sustava obrazovanja. Osim toga, obrađuje se i tema obrazovanja i istraživanja u području razvoja tehnologija i inovativnosti, kao i novih znanja i inovacija u gospodarstvu.

3.1. INSTITUCIONALNI I STRATEŠKI OKVIR

Na području Zadarske županije institucionalni okvir čine različite ustanove i organizacije koje djeluju s ciljem poticanja tehnološkog razvoja, digitalnog društva i inovacija, a obuhvaćaju poduzetničke potporne institucije, organizacije civilnog društva te institucije u području znanosti.

Kao poduzetničke potporne institucije djeluju Ustanova za razvoj kompetencija, inovacija specijalizacije Zadarske županije INOVAcija, Centar za razvoj i edukaciju te Inovativni Zadar d.o.o.

Ustanova za razvoj kompetencija, inovacija specijalizacije Zadarske županije INOVAcija osnovana je s ciljem razvoja i poticanja implementacije strategije pametne specijalizacije na području Zadarske županije.⁷³ Strateški cilj Ustanove INOVAcija jest izgraditi mrežu poduzetničkih potpornih institucija te razvojno-istraživačke, kao i poslovne infrastrukture kako bi se potpomoglo stvaranje mreže gospodarskih subjekata zasnovanih na znanju i visokim tehnologijama koji će osnažiti Zadarsku županiju i pretvoriti je u atraktivan razvojno orijentiran gospodarski prostor.⁷⁴

Ustanova Centar za razvoj i edukaciju Poličnik osnovana je s ciljem poticanja poslovanja u industrijama koje kao sirovine koriste pčelinje proizvode – vosak, propolis, pčelinji otrov, pelud, matičnu mliječ i med (prvenstveno farmaceutska, prehrambena i kozmetička industrija), a u djelatnostima ustanove sukladno statutu ulazi provedba politike i programa pametne regionalne specijalizacije, poticanje inovacija i inovativnosti poslovnog sektora i njegovo povezivanje s obrazovnim, istraživačkim i znanstvenim institucijama te poticanje tehnološkog transfera i komercijalizacije rezultata istraživanja.⁷⁵

Inovativni Zadar d.o.o. osnovan je s primarnim ciljem poticanja razvoja malog i srednjeg poduzetništva na području Grada Zadra. Ideja je bila pružanjem poslovnih i tehničkih usluga, a sve uz povoljan zakup poslovnog prostora olakšati početak rada poduzetnicima početnicima. Mogućnost korištenja prostora ove tvrtke pogodan je za čitav niz djelatnosti uglavnom vezanih uz ICT tehnologije, a ideja je da osim potpore malom i srednjem poduzetništvu Inovativni Zadar bude nositelj koordiniranog i integriranog razvoja ICT usluga i infrastrukture za potrebe lokalne uprave. Pozitivne posljedice ovakvog pristupa trebale bi biti efikasnija i transparentnija lokalna uprava, budući je konačni cilj razvoj što većeg broja on-line servisa i usluga lokalne uprave namijenjenih građanima, poduzetnicima i turistima. U 2020. godini Inovativni Zadar d.o.o. je imao 26 korisnika.⁷⁶

Na području Zadarske županije dvije su ustanove upisane u upisnik znanstvenih organizacija. **Opća bolnica Zadar** je institucija koja se prilikom provođenja svojih znanstveno-nastavnih aktivnosti

⁷³Strategije pametne specijalizacije Republike Hrvatske za razdoblje od 2016. do 2020. godine, NN 32/2016, od 13.04.2016., dostupno na:

https://www.obzor2020.hr/userfiles/obzor2020/pdfs/Strategija_pametne_specijalizacije_RH_2016_2020.pdf, (15.12.2020.)

⁷⁴ Inovacija, dostupno na: <https://www.inovacija-zadar.hr/o-nama/> (14.12.2020.)

⁷⁵ Osnovna analiza - Dodatak 2., Županijska razvojna strategija Zadarske županije do 2020., Zadarska županija, 2017., str.54.

⁷⁶ Inovativni Zadar d.o.o., dostupno na : <https://inzad.hr/o-nama-1/> (14.12.2020.)

rukovodi sa odgovarajućim strateškom aktima Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta te aktima obrazovnih institucija kojima služi kao nastavna baza. Opća bolnica Zadar također sudjeluje u raznim projektima koji provode istraživačke aktivnosti kao što su PATH, PaSQ, ECDC – praćenje CVK bakterijemija, UTI – infekcija urinarnog trakta, WHO – kirurška profilaksa, multiplo rezistentni mikroorganizmi.⁷⁷ Na temelju dopusnice izdane od strane Ministarstva znanosti i obrazovanja OB Zadar je u 2020. godini dobila ovlaštenje za provedbu znanstvenih aktivnosti u području biomedicine i zdravstva, čime su stvoreni preduvjeti za rad Znanstvene jedinice u sklopu OB Zadar, u čijem sklopu je takva Znanstvena jedinica već djelovala od 1977. do 2007. godine.⁷⁸

U sklopu **Sveučilišta u Zadru** kao temeljne institucije visokoškolskog obrazovanja na području Zadarske županije djeluje **Ured za znanost, projekte i transfer tehnologija** čiji je rad utemeljen na kontinuiranom praćenju specijaliziranih Europskih strukturnih i investicijskih fondova i programa Unije, izradi projektne dokumentacije za dobivanje sredstava iz fondova te obavljanje svih potrebnih poslova s ciljem planiranja i provedbe znanstvenih, infrastrukturnih, i stručnih projekata Sveučilišta u Zadru. Osnovna djelatnost Ureda je stvaranje uvjeta za modernu znanstveno-istraživačku i tehnološku infrastrukturu s ciljem razvitka obrazovnih programa Sveučilišta, interakcije s gospodarstvom, visokoškolskim ustanovama, istraživačkim organizacijama, unaprjeđenje obrazovnih programa i sustava te poboljšanje pristupa visokom obrazovanju za studente. Godine 2019. Sveučilište u Zadru je osnovalo i trgovačko društvo **Tehnologija, inovacije, poduzetništvo d.o.o.** (TIP d.o.o.). Temeljna djelatnosti tvrtke je savjetovanje u vezi s poslovanjem i ostalim upravljanjem. TIP d.o.o. u okviru svog poslovanja pruža poduzetnicima pomoć u njihovu sveukupnom razvoju, posebice u području razvitka inovacija, savjetodavne, mentorske, poslovne, financijske, razvojno-istraživačke i tehničko-tehnološke usluge te pružanju pomoći za upravljanjem intelektualnim vlasništvom. Tvrtka je usmjerena i na prikupljanje znanja i olakšavanje razvitka lokalnog, regionalnog i nacionalnog gospodarstva, prijenos znanja te na razvoj suradnje između znanstvenika i gospodarstva, čime se omogućuje povoljno poduzetničko okruženje, razvija se poduzetnička klima te se stvaraju preduvjeti za razvoj poduzetničkih sposobnosti na području Grada Zadra i cijele Zadarske županije.⁷⁹

Zajednica tehničke kulture u Zadarskoj županiji djeluje s ciljem poticanja stvaralačkog i znanstvenog rada, tehničkog odgoja i obrazovanja, znanstvenog i tehničkog opismenjivanja te promicanja dostignuća u tehničkoj kulturi. Tehnička kultura ima za cilj podizanje razine tehnološke pismenosti stanovništva kroz različita polja djelovanja. Osnaživanje pojedinca na način da se podiže njegova razina znanja i vještina u području tehničke kulture dovodi do jačanje njegove konkurentnosti na tržištu rada, ali i do poboljšanja kvalitete vlastitog života koji je danas uglavnom ovisan o informacijskim tehnologijama. Tehničko kulturno opismenjivanje zajednice kroz uvođenje inovacija i kritičkog promišljanja u području tehničke kulture stvara temelj konkurentnog gospodarstva 21. stoljeća. Kao krovna organizacija koja potiče navedene aktivnosti u Zadarskoj županiji je Zajednica tehničke kulture Zadarske županije koja je sastavni dio je nacionalne krovne organizacije Hrvatske zajednice tehničke kulture. Zajednica tehničke kulture Zadarske županije okuplja:

1. Aeroklub „Zadar“, Zadar
2. Astronomsko astronautičko društvo „Zadar“, Zadar
3. CB radio klub „Donat“, Zadar
4. Društvo energetičara „Zadar“, Zadar

⁷⁷ OB Zadar, 2020., dostupno na: <https://www.bolnica-zadar.hr> (14.12.2020.)

⁷⁸ Ibid.

⁷⁹ Sveučilište u Zadru, dostupno na: <https://unizd.hr> (14.12.2020.)

5. Društvo informatičara „Zadar“, Zadar
6. Društvo pedagoga tehničke kulture „Zadar“, Zadar
7. Foto klub „Kornat“, Kukljica
8. Foto-kino-video klub „Zadar“, Zadar
9. Hrvatska gorska služba spašavanja – Stanica Zadar, Zadar
10. Planinarski klub „Sveti Bernard“, Zadar
11. Planinarsko društvo „Paklenica“, Zadar
12. Radio klub „Jadera“, Zadar
13. Radio klub „Zadar“, Zadar
14. Ronilački klub „KPA Zadar“, Zadar
15. Ronilački klub „Sveti Roko“, Bibinje
16. Udruga inovatora „Zadar“, Zadar
17. Udruga tehničke kulture „Faust Vrančić“, Obrovac
18. Foto video film atelje Karin, Karin

3.2. POTPORNA INFRASTRUKTRA ZA TEHNOLOŠKI RAZVOJ I INOVACIJE

Potporna infrastruktura u funkciji tehnološkog razvoja i poticanja inovacija na području Zadarske županije obuhvaćena je poduzetničkom potpornom infrastrukturom u vidu *coworking* prostora te specijaliziranih poduzetničkih inkubatora. Specijalizirani poduzetnički inkubatori na području Zadarske županije su Centar za kreativne industrije i Centar za razvoj i edukaciju Poličnik.

Centar za kreativne industrije je specijalizirani poduzetnički inkubator za kreativnu industriju s težištem na IT-u i audiovizualnoj industriji. Lokacija objekta Centra za kreativne industrije ukupne površine 1.560 m² je u gradu Zadru. Izgradnja Centra za kreativne industrije je najvećim dijelom financirana sredstvima Europskog fonda za regionalni razvoj u sklopu projekta ukupne vrijednosti 24.426.848,76 HRK kojemu je nositelj Ustanova za razvoj kompetencija, inovacija i specijalizacije Zadarske županije INOVAcija. Izgradnjom Centra za kreativne industrije doprinosi se jačanju konkurentnosti navedenog sektora gospodarstva i povećanju zaposlenosti putem stvaranja potrebne infrastrukture i osiguravanja potrebne opreme. Također Centar za kreativne industrije predstavlja prostor u kojem se može odvijati razmjena znanja između industrije i obrazovnog sustava kroz organizaciju događaja i edukacija.⁸⁰

Centar za razvoj i edukaciju je specijalizirani poslovni inkubator za industrije koje kao sirovine koriste pčelinje proizvode – vosak, propolis, pčelinji otrov, pelud, matičnu mliječ i med. Ponajviše su obuhvaćene prehrambena i kozmetička industrija. Centar pruža usluge inkubacije i konzultantske usluge poduzetnicima, specijalizirane obrazovne usluge poslovnim subjektima, zaposlenima, nezaposlenima, studentima i učenicima koji planiraju poduzetničke poduhvate, te nudi usluge razvoja proizvoda i podrške te povećanje konkurentnosti proizvodnje uz stručni nadzor. Unutar Centra nalazit će se nekoliko zasebnih funkcionalnih cjelina, koje će ujedno služiti kao praktikumi za učenje i aktivno sudjelovanje u tehnološkim procesima pod stručnim vodstvom.⁸¹

Od ostale infrastrukture s potencijalom za poticanje inovacija obuhvaćeni su poduzetnički inkubatori u Zadru i Biogradu te *coworking* prostori COIN ZADAR te CODE HUB.

⁸⁰ Inovacija, 2020. dostupno na: <https://www.inovacija-zadar.hr> (10.12.2020.)

⁸¹ Centar za razvoj i edukaciju Poličnik, 2020., dostupno na: <https://www.centar-policnik.eu/o-centru/> (10.12.2020.)

COIN coworking je zajednički prostor za rad i suradnju poduzetnika, startup-ova i samozaposlenih. Postojanje mogućnosti korištenja ovog tipa prostora rezultira unaprjeđenjem uvjeta u kojima posluju mali i srednji poduzetnici. Prostor koriste poduzetnici različitih profila koji žele unaprijediti svoj posao u okruženju stimulativne zajednice kreirajući prostor za razvoj novih inovativnih proizvoda i usluga. Stalni korisnici su različitih struka a djelatnosti su sljedeće: *web* i *software developeri*, agencije za promidžbu, agencije za poslovno savjetovanje, turističke agencije, agencije za poslovanje nekretninama, arhitekti, grafički dizajn, video produkcija, sportska djelatnost. Tijekom 2016. godine COIN je ugostio 100-njak korisnika, od kojih na je dnevnoj bazi svakodnevno njih 15 koristilo COIN kao svoj poslovni prostor. Broj stalnih korisnika kontinuirano je rastao kroz godine, a u prosincu 2019. godine COIN je imao 32 stalna korisnika, od kojih je 18 svakodnevno koristilo prostor, a 14 povremeno. Tijekom 2020. godine broj korisnika COIN-a je varirao ovisno o epidemiološki mjerama donesenim radi sprječavanja širenja bolesti COVID-19 koje su bile na snazi u određenom trenutku.

CODE HUB je *coworking* prostor namijenjen postojećim i potencijalnim IT poduzetnicima i studentima i ostalim ciljanim skupinama projekta CODE. Otvoren je u Zadru u srpnju 2018. godine u zgradi Studentskog doma Sveučilišta kao rezultat aktivnosti projekta CODE čiji je glavni cilj unapređenje poduzetničkog okruženja u prekograničnom području kroz razvoj poslovne infrastrukture i usluga podrške inovativnim poduzetničkim idejama. Projektom je, među ostalim, predviđeno uspostaviti model suradnje privatnog i javnog sektora radi pokretanja i razvoja IT klastera, provedba različitih specijaliziranih treninga i edukacija vezanih za razvoj ciljanih skupina u IT sektoru, odnosno pokretanje *coworking* prostora u gradovima partnerima. Prostor Code Huba u Zadru je u 2020. godini imao 115 upisanih korisnika.

3.3. DIGITALNO DRUŠTVO

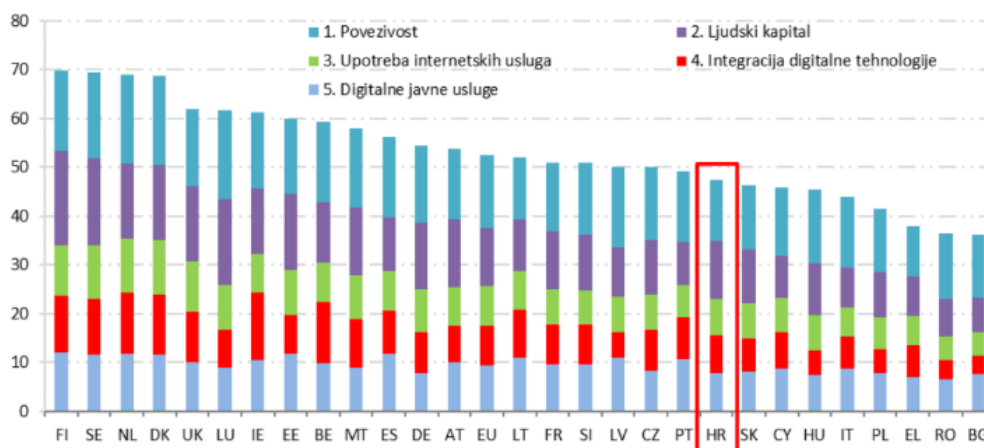
U ovom dijelu obrađuje se pitanje transformacije društva i gospodarstva ka digitalnom, data je analiza glavnih pokazatelja odnosno kategorija relevantnih za digitalizaciju, prikazano je stanje u obrazovanju te javnoj upravi po pitanju digitalizacije, te prikazani su relevantni podaci vezani uz područje istraživanja i razvoja.

Europska komisija je uspostavila program **Digitalna Europa** za oblikovanje i potporu digitalnoj transformaciji europskih društava i gospodarstava. Ovim programom obuhvaćena su ulaganja u **pet ključnih digitalnih sektora**: računalstvo visokih performansi (superračunalstvo), umjetnu inteligenciju, kibersigurnost i povjerenje, napredne digitalne vještine te osiguranje široke upotrebe i implementacije digitalnih tehnologija u svim dijelovima gospodarstva i društva.⁸² Programom Digitalna Europa ulaže se u izgradnju digitalnih kapaciteta i infrastrukture unutar EU-a, čime se europskim građanima, poduzećima te europskim regijama olakšava poslovanje i očuvanje konkurentnosti na globalnom tržištu.

Prema **analizi DESI indeksa** (*The Digital Economy and Society Index*) za 2019. godinu, Hrvatska se nalazi na 21. mjestu među 28 država članica Europske unije (uključujući Veliku Britaniju) te se nalazi u kategoriji manje uspješnih zemalja. Analiza pokazuje kako je Hrvatska ostvarila napredak u kategorijama uporabe Interneta, digitalnih javnih usluga i ljudskom kapitalu. Na području integracije digitalne tehnologije ostvaren je blagi napredak. Hrvatske tvrtke koriste *cloud* tehnologije i

⁸² *Digitalna Europa za razdoblje od 2021. do 2027.*, Europska Komisija, 2019., dostupno na : https://ec.europa.eu/croatia/news/eu_negotiators_agree_to_set_up_new_european_rules_to_improve_fairness_of_online_platforms%27_trading_practices_hr (11.11.2020.)

mogućnosti internetske trgovine iznad europskog prosjeka te se povećava korištenje e-računa, pridonoseći tako putem digitalizacije, građanima lakše korištenje njihovih roba i usluga.⁸³



Slika 3.1. Indeks digitalnoga gospodarstva i društva (DESI), poredak za 2019. godinu
Izvor: DESI (The Digital Economy and Society Index), 2020. (

Prema DESI indeksu (*The Digital Economy and Society Index*) za **2020. godinu** Hrvatska je ostala na istoj poziciji kao prethodne 2019. godine. Izvješće za Hrvatsku pokazuje da se slabiji rezultati ostvaruju na području digitalnih javnih usluga i području povezivosti. Od 2015. godine kad je počelo za Hrvatsku mjerenje indeksa digitalne konkurentnosti gospodarstva i društva, Hrvatska je ostvarila napredak na svim područjima, **no još u većini područja zaostaje** za prosjekom Europske unije.⁸⁴

Jedan od pokazatelja stanja digitalne transformacije je i **stanje na tržištu rada** koje upućuje na stanje ljudskog kapitala. Djelatnost koja u najvećoj mjeri obuhvaća digitalne vještine je djelatnost Informacije i komunikacije, prema NKD (2007). Glavne komponente ovog područja su izdavačke djelatnosti, uključujući izdavanje softvera, zatim proizvodnja filmova, video filmova i televizijskog programa, djelatnosti snimanja zvučnih zapisa i izdavanja glazbenih zapisa, emitiranje programa, telekomunikacije, računalno programiranje, savjetovanje i djelatnosti povezane s njima te informacijske uslužne djelatnosti⁸⁵. Na nacionalnoj razini u **rujnu 2020. godine**⁸⁶, tek je **3.36%** ukupno zaposlenih zaposleno u ovoj djelatnosti. Na razini **Zadarske županije**, u 2019. godini je od ukupno zaposlenih tek njih **1.14%** zaposleno u navedenoj djelatnosti. Tržište rada sa svojim kapacitetima potencijalnih zaposlenika ne odgovara potražnji s druge strane. Od 2017. godine brojevi zaposlenih u toj djelatnosti su u **stalnom rastu**, dok su žene podzastupljena populacija s obzirom da su u 2019. godini činile tek 27.75 % radne snage djelatnosti Informacije i komunikacija.

⁸³ Ibid.

⁸⁴ Sandalić, D. (ur.) (2020.) *Digitalna transformacija u Hrvatskoj 2020.*, Zagreb: Apsolon d.o.o., dostupno na: https://digitalni-indeks.hr/wp-content/plugins/b4b-angular-plugin/views/assets/data/studija_2020.pdf (11.11.2020.)

⁸⁵ Metadata, Statistička klasifikacija ekonomskih djelatnosti u Europskoj zajednici, Rev. 2., Europska komisija, Eurostat, 2020., dostupno na:

https://ec.europa.eu/eurostat/ramon/nomenclatures/index.cfm?TargetUrl=DSP_NOM_DTL_VIEW&StrNom=NACE_REV2&StrLanguageCode=HR&IntPcKey=&IntKey=18514214&StrLayoutCode=HIERARCHIC&IntCurrentPage=1 (15.11.2020.)

⁸⁶ Zaposleni prema djelatnosti u rujnu 2020., DZS, 2020., dostupno na: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2020/09-02-01_09_2020.htm (12.11.2020.)

Slika 3.2. Kretanje broja slobodnih radnih mjesta u djelatnosti Informacije i komunikacije u Zadarskoj županiji 2015.-2019. (NKD 2007.)

Izvor: HZZ PS Zadar, 2020., obrada ZADRA NOVA

3.3.1. Digitalizacija javne uprave

Prema izvješću Europske komisije o stupnju digitalizacije javnih uprava i dostupnosti digitalnih usluga zemalja članica *eGovernment Benchmark 2019*.⁸⁷, hrvatska javna uprava je jedna od najslabije digitaliziranih u Europskoj uniji. Izvješće ocjenjuje 4 glavne kategorije: usmjerenost na korisnike, transparentnost, prekograničnu mobilnost, te dostupnost ključnih usluga. Na začelju liste prema stupnju digitalizacije nalaze se Rumunjska, Slovačka, Hrvatska te Cipar. Procjena Europske komisije jest da imamo 46% digitaliziranih usluga, u odnosu na prosjek EU od 65%. Nedostatak cjelokupne digitalizacije odražava se najviše na ekonomski rast i rast investicija, ponajviše stranog kapitala koji uslijed nedostatne digitalizacije, ulaže u društva koja su digitalno razvijenija.⁸⁸

Pojam „e-uprave“ odnosi se na digitalizaciju javne uprave, a s obzirom na vrstu i odnose među korisnicima digitalnih sučelja za razmjenu i pohranu informacija, razlikuju se slijedeće vrste e-uprave:

- Između uprave i građana
- Između uprave i privatnog sektora
- Između uprave i tijela jedinica lokalne i područne samouprave te drugih državnih organa i institucija
- Između uprave i njezinih službenika.

U Hrvatskoj je 2014. godine uspostavljen **sustav e-Građani**, sa svrhom modernizacije i pojednostavljenja komunikacije građana i javnog sektora, te privatnog i javnog sektora. Uz pojednostavljenje komunikacije, ovim sustavom se povećava transparentnost u radu odnosno pružanju javnih usluga. Na razini cjelokupne RH, bilježi se kontinuiran **rast korisnika** svake godine, kao i proširenje dostupnih usluga putem sustava e-Građani.

U Statističkom izvještaju iz nacionalnog identifikacijskog i autentifikacijskog sustava (NIAS) za razdoblje od 1. lipnja 2014. do 31. svibnja 2020. godine dan je prikaz broja jedinstvenih korisnika (broj e-Građana koji su se barem jednom autentificirali kroz sustav, na jednu od usluga) po svim županijama te omjer broja korisnika u pojedinoj županiji u odnosu na ukupni broj korisnika na području čitave Republike Hrvatske.

Tablica 3.1. Rang lista županija u RH po broju jedinstvenih korisnik sustava e-Građani

R.br.	Naziv Županije	Broj jedinstvenih korisnika	Udjel %
1.	Grad Zagreb	293.343	28,92%
2.	Splitsko-dalmatinska	91.411	9,01%
3.	Primorsko-goranska	82.216	8,11%
4.	Zagrebačka	73.349	7,23%
5.	Istarska	56.629	5,58%
6.	Osječko- baranjska	56.411	5,56%
7.	Varaždinska	41.970	4,14%
8.	Zadarska	34.834	3,43%

⁸⁷eGovernment Benchmark 2019: trust in government is increasingly important for people, Europska Komisija, 2019. dostupno na :

<https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/egovernment-benchmark-2019-trust-government-increasingly-important-people> (12.11.2020.)

⁸⁸ Ibid.

9.	Sisačko-moslavačka	30.065	2,96%
10.	Krapinsko-zagorska	28.612	2,82%
11.	Vukovarsko-srijemska	27.153	2,68%
12.	Međimurska	26.960	2,66%
13.	Brodsko-posavska	24.486	2,41%
14.	Dubrovačko-neretvanska	24.231	2,39%
15.	Koprivničko-križevačka	22.773	2,25%
16.	Karlovačka	22.579	2,23%
17.	Bjelovarsko-bilogorska	18.669	1,84%
18.	Šibensko-kninska	17.374	1,71%
19.	Virovitičko-podravska	13.201	1,30%
20.	Požeško-slavonska	11.690	1,15%
21.	Nepoznato	8.405	0,83%
22.	Ličko-senjska	7.912	0,78%
	UKUPNO	1.014.273	99,99%

Izvor: Portal otvorenih podataka Republike Hrvatske, 2020., obrada ZADRA NOVA

Povećanju broja korisnika usluge e-Građanin, znatno je doprinijela situacija uzrokovana **krizom** uzrokovanom pandemijom COVID-19 od ožujka 2020. godine, kada su se izdavale e-propusnice kojima se građanima omogućavalo kretanje unutar jedinica lokalne samouprave te između županija. Zbog novonastale situacije, velik broj građana je po prvi put koristio usluge sustava e-Građanin.

3.3.2. Digitalizacija sustava obrazovanja

Digitalizacija sustava obrazovanja predstavlja važan korak u ukupnoj digitalizaciji društva. Reformu obrazovanja Hrvatska je započela 2016. godine, dok je od 2017. godine u reformu uključena i **digitalna transformacija** koja uključuje poboljšanje digitalnih vještina učenika, nastavnika, učitelja, stručnih suradnika i ravnatelja te opremanje škola.⁸⁹ Godine 2018. reformirani su kurikulumi Informatike, nastavnici su educirani za provedbu i podučavanje novih digitalnih vještina. Ministarstvo znanosti i obrazovanja objavilo je **Strateški okvir za digitalno sazrijevanje škola i školskog sustava** u Republici Hrvatskoj (2030). Strategija digitalnog sazrijevanja ponajprije je namijenjena ravnateljima i nastavnicima kao nositeljima procesa proučavanja i upravljanja školama. Proces strateškog planiranja pokrenut je kako bi se usmjerile politike, aktivnosti i projekti u području primjene tehnologije u školskom sustavu do 2030. godine.⁹⁰ Kao važna mjera za napredak digitalne budućnosti u sustavu obrazovanja je uvođenje izobrazbe o digitalnim vještinama u školama.

Digitalnom izobrazbom učenika u školama u vremenu brzih tehnoloških napredaka može se osigurati konkurentnost radne snage na suvremenom tržištu rada. Stručni razvoj područja primjene digitalnih tehnologija u obrazovanju nemoguć je bez snažnog i razvijenog istraživačkog kapaciteta domaćih znanstveno-istraživačkih ustanova, te obrazovnih ustanova koje su sposobne primijeniti znanja stvorena kroz provođenje istraživačkih aktivnosti u svojoj praksi.⁹¹ Osnovne i srednje škole Zadarske županije će u skoroj budućnosti sigurno morati transformirati svoj način djelovanja na način da se ono temelji na informacijsko-komunikacijskim tehnologijama, koje međutim ne smiju posve nadomjestiti oblike rada u nastavnom procesu u kojemu je važno razvijati mnoge kompetencije kojima nisu poželjni ili nisu mogući e-supstituti (na polju odgoja, socijalnih interakcija i dr.). Situacija uzrokovana **Covid-19 pandemijom** odrazila se i na obrazovni sustav i pitanje digitalizacije cjelokupnog školstva i obrazovanja u RH. Nužno je bilo uspostaviti nastavu na daljinu te privesti školsku odnosno akademsku godinu kraju.

⁸⁹ Akcijski plan za provedbu nastave na daljinu, MZO, 2020.

⁹⁰ Strateški okvir za digitalno sazrijevanje škola i školskog sustava u Republici Hrvatskoj (2030.), MZO, Zagreb, 2020.

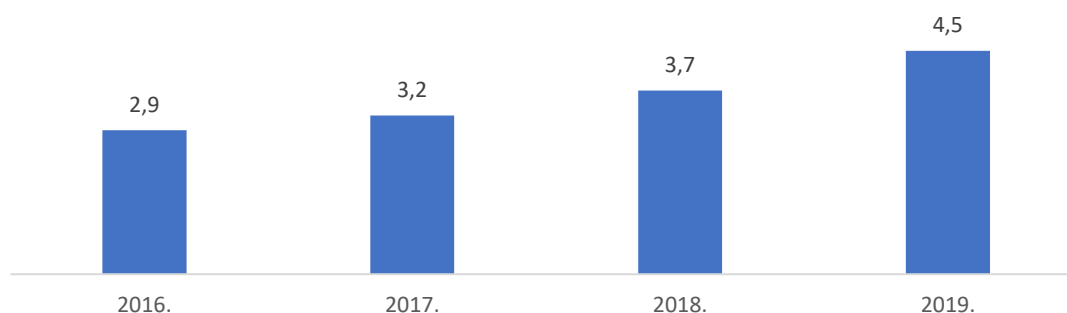
⁹¹ Ibid.

Nastava na daljinu krenula je 16. ožujka 2020. godine, uspostavljena je suradnja sa nacionalnim televizijskim kućama radi emitiranja školskog programa putem televizije. Također je uspostavljena komunikacija putem društvenih mreža i mobilnih aplikacija, za nesmetano odvijanje nastave na daljinu u situaciji uzrokovanoj pandemijom na svjetskoj razini. Omogućen je besplatan pristup edukativnim sadržajima na internetu svim učenicima i studentima, a na mnoge su načine korišteni i informacijski sustavi namijenjeni obrazovanju (MS Teams, Merlin i dr.). Nastava na daljinu na svim razinama obrazovanja frontalno je primijenjena i krajem 2020. i početkom 2021. godine.

3.4. OBRAZOVANJE I ISTRAŽIVANJE U PODRUČJU RAZVOJA TEHNOLOGIJA I INOVATIVNOSTI

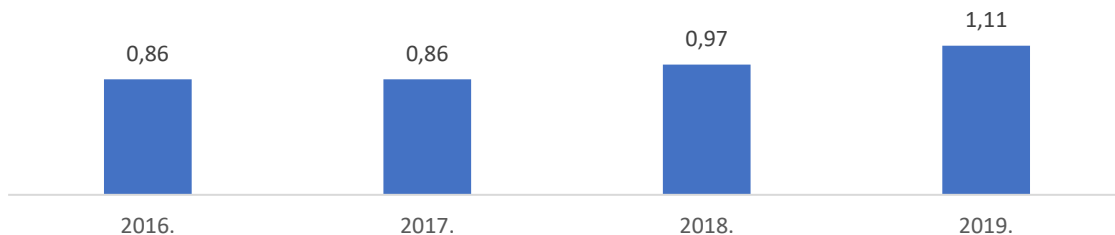
U **2019.** godini u Republici Hrvatskoj, na **istraživačko-razvojnu djelatnost** utrošeno je **4,5 milijardi** HRK, što je za gotovo petinu više u odnosu na ulaganja u 2018. godini. Udio izdataka za istraživanje i razvoj u BDP-u za 2019. godinu iznosio je 1,11%. Od ukupnog utroška sredstava za istraživanje i razvoj, najviše je utrošeno u poslovnom sektoru: 49%, dok je na području visokog obrazovanja utrošeno 32,3%, te preostalih 18,7% u državnome i privatnome sektoru. **Najveći dio izvora** financiranja sredstava za istraživanje i razvoj kod poduzeća su vlastita sredstva (70,3%), dok državni i privatni neprofitni sektor, te visoko obrazovanje većinom financira državna i lokalna uprava. Ukupno zaposlenih u području istraživačko-razvojne djelatnosti bilo je 23.859, a od tog broja žena je bilo 11.784 (49,4%). Kako bi se realno prikazao stvarni angažman zaposlenih na IR-u, prema normama međunarodne statistike upotrebljava se ekvivalent pune zaposlenosti (**FTE**). Izraženo ekvivalentom pune zaposlenosti u 2019. u djelatnosti istraživanja i razvoja ukupno je bilo zaposleno 14.491,7 čovjek-godina (osoba zaposlenih puno radno vrijeme), od toga 47,6% žena. Istraživača izraženih FTE-om bilo je 8.820,1.⁹²

Ulaganja u istraživanje i razvoj na području RH u stalnom su porastu, također i izdaci za istraživanje i razvoj kao udio u Bruto društvenom proizvodu **bilježe kontinuirani rast** udjela iz godine u godinu. Povećanjem izdataka odnosno s novim ulaganjima, osigurava se daljnji razvitak i konkurentnost na globalnom tržištu. Ipak ta su ulaganja mnogo manja nego li je prosjek EU-a, što znači da je potrebno znatno više ulagati u znanstvena istraživanja i poticati njihovu značajniju implementaciju u društveni i gospodarski razvoj.



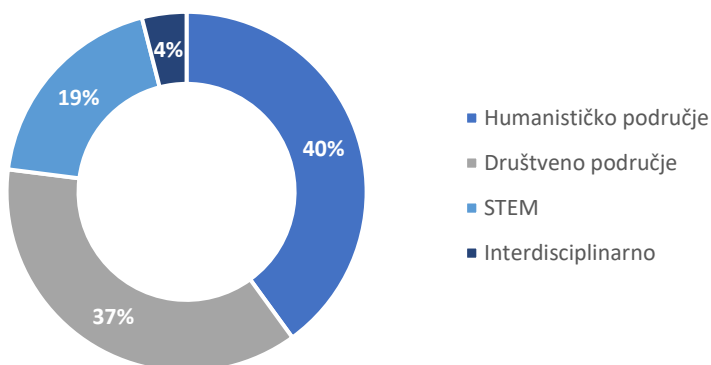
Slika 3.3. Ulaganja u Istraživanje i razvoj u RH od 2016. do 2019. godine, izraženo u milijardama HRK
Izvor: Priopćenja i Statistička izvješća, DZS, 2020., obrada ZADRA NOVA

⁹² Istraživanje i razvoj u 2019., Priopćenje br. 8.2.1, DZS, 2020.



Slika 3.4. Izdaci za istraživanje i razvoj kao udio u BDP-u od 2016.-2019. godine, Izraženo u postotcima
Izvor: Ciljevi održivog razvoja, DZS, 2020., obrada ZADRA NOVA

Na području Zadarske županije, temeljni institucionalni izvor istraživanja i razvoja čini **Sveučilište u Zadru**, kao jedino visoko učilište na području županije. Do prije nekoliko godina Sveučilište je zahvaljujući svojoj tradiciji bilo više usmjereno na humanistička i društvena područja znanosti. Od 2002. godine, znanstvena područja koja pripadaju **STEM** području počinju činiti sve važniji sastavni dio sveučilišne nastavne i znanstvene djelatnosti. U tom pogledu ističu se znanstveni i nastavni sadržaji iz nautike, brodogradarstva, agronomije, marikulture, informacijskih tehnologija, biomedicine i zdravstva i primijenjene geografije dok se priključenjem Sveučilišta alijansi europskih sveučilišta EU-CONXUS i drugim oblicima internacionalizacije znanstvenih istraživanja otvaraju nove perspektive. Sveučilište u Zadru je početkom 2020. godine bilo nositelj ili partner u provedbi 95 projekata od čega je njih 18 bilo u STEM području, a 4 interdisciplinarno.



Slika 3.5. Zastupljenost znanstvenih područja u projektima u provedbi na Sveučilištu u Zadru
Izvor: Ured za znanost, projekte i transfer tehnologija, Sveučilište u Zadru, 2020., obrada ZADRA NOVA

Godine 2019. Sveučilište u Zadru je osnovalo i trgovačko društvo Tehnologija, inovacije, poduzetništvo d.o.o. Tvrtka je osnovana s ciljem transfera znanja i tehnologija te približavanja sveučilišnih aktivnosti potrebama gospodarstva. Na taj način se Sveučilište prilagodilo praksama koje provode europska i druga svjetska sveučilišta.

Sukladno Strategiji obrazovanja, znanosti i tehnologije, Vlada RH donijela je u rujnu 2016. godine Program razvoja sustava strukovnog obrazovanja i osposobljavanja, kojim su uspostavljeni **regionalni centri kompetentnosti**. Regionalni centri kompetentnosti predstavljaju mjesta izvrsnosti strukovnog obrazovanja, stručnog usavršavanja i cjeloživotnog obrazovanja te druge oblike formalnog i neformalnog obrazovanja (primjerice učenje temeljeno na radu i sl.). Temeljna obilježja centara kompetentnosti su inovativni modeli učenja, izvrsnost nastavnika i predavača, visokokvalitetna

infrastruktura, te suradnja sa socijalnim partnerima, javnim sektorom , gospodarskim subjektima i drugim zainteresiranim institucijama.⁹³

Na području **Zadarske županije** regionalnim centrima kompetentnosti imenovane su **dvije strukovne škole** – Medicinska škola Ante Kuzmanića u (pod)sektoru zdravstva te Strukovna škola Vice Vlatkovića u (pod)sektoru strojarstva. Obje strukovne škole provedbom predviđenih projekta ojačat će svoje prostorne, materijalne, kadrovske i institucionalne kapacitete za provedbu strukovnog obrazovanja i osposobljavanja kroz unaprjeđenje prostornih i materijalnih kapaciteta za učenje temeljeno na radu. Također, u suradnji s predstavnicima gospodarskog sektora i visokog obrazovanja razvijat će nove standarde zanimanja, standarde kvalifikacija, strukovne kurikule i kurikule za obrazovanje odraslih koji su usklađeni s potrebama tržišta rada u (pod)sektorima **strojarstva i zdravstva**. Ulaganjima u digitalizaciju nastavnih procesa omogućit će se kvalitetniji svakodnevni rad nastavnika uz jačanje njihovih vlastitih digitalnih vještina te lakše i učinkovitije usvajanje gradiva i stjecanje potrebnih ishoda učenja za učenike i odrasle polaznike regionalnih centara kompetentnosti.

3.5. NOVA ZNANJA I INOVACIJE U GOSPODARSTVU

Rast gospodarstva nezamisliv je bez inovacija i primjene novih znanja u poslovanju. Kako bi se poslovanje razvijalo u suvremenom svijetu koje je obilježeno velikom konkurencijom i naprednim stručnim i znanstvenim otkrićima, potrebno je motivirati poduzetnike da postanu inovatori te podržavati njihovu kreativnost i osobnost u procesu razvoja poslovanja.⁹⁴

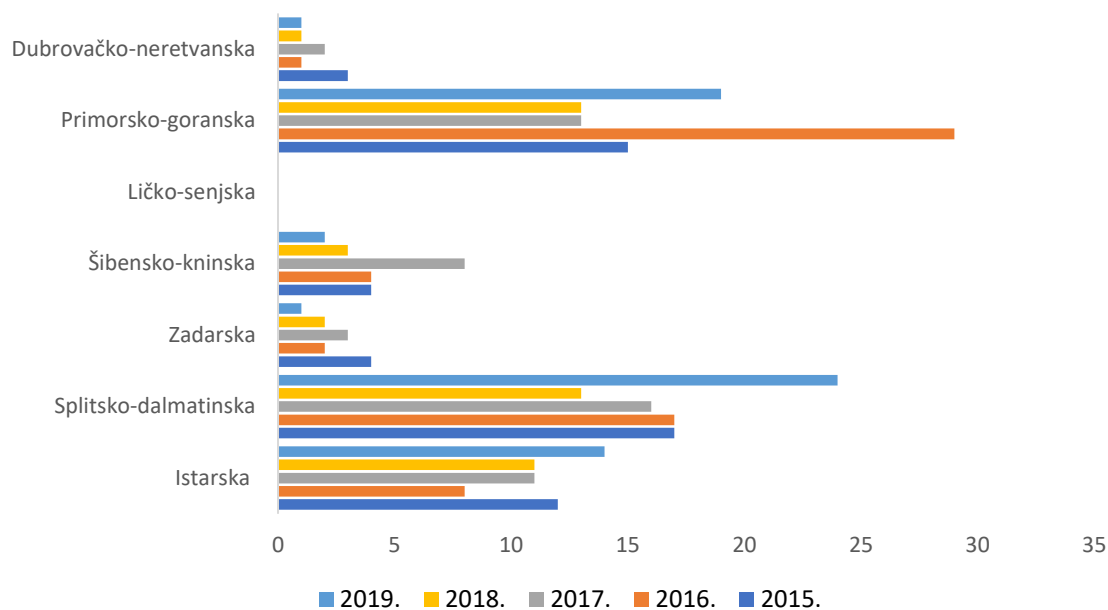
U Izvješću o globalnoj konkurentnosti 2019.⁹⁵ godine, Hrvatska se nalazi na 63. mjestu među 141 gospodarstava svijeta te je poboljšala svoju poziciju za 5 mjesta u odnosu na godinu ranije. Konkurentnost određenog područja čine i kapaciteti inovacija. U tom smislu, pokazatelji inovacija su patent, žigovi i industrijski dizajni za neko područje. Navedeni pokazatelji ukazuju na produktivnost gospodarstva u aspektu inoviranja novih tehnologija, rješenja i dizajna. **Na području inovacija, stanje u Zadarskoj županiji je ispod zadovoljavajućeg.** U odnosu na većinu drugih županija Jadranske Hrvatske, broj patenata, žigova i industrijskih dizajna za Zadarsku županiju je općenito nizak.

Patent je pravo, priznato od strane ovlaštenog tijela, za izum kojim se nudi rješavanje nekog tehničkog problema i odnosi se na proizvod, postupak ili primjenu. Od 2015. do 2019. godine subjekti na području županije su podnijeli 12 patentnih prijava do čega su odobrene tek dvije, i to 2018. godine.

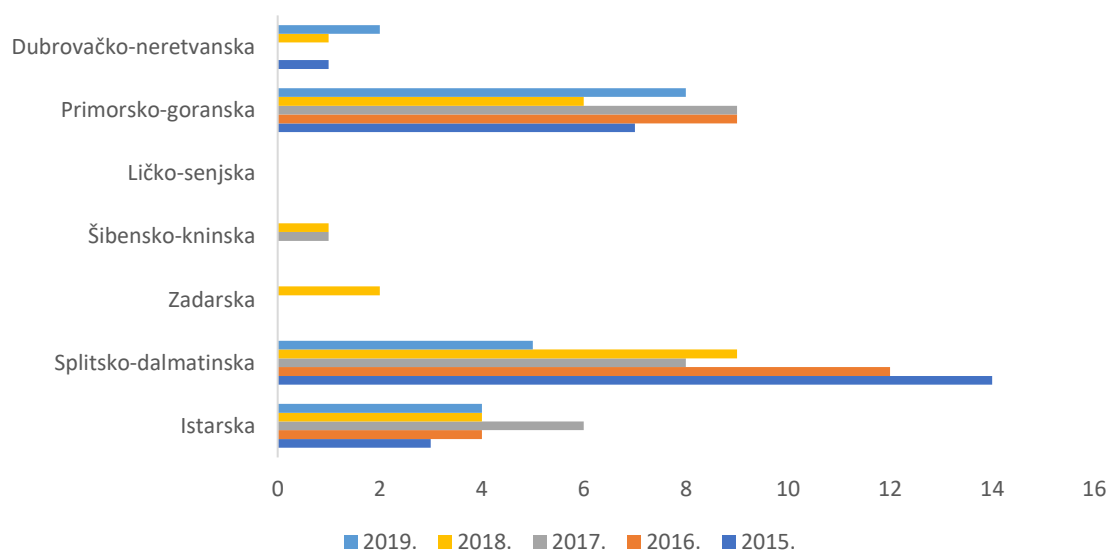
⁹³ Regionalni centri kompetentnosti, MZO, 2020., dostupno na : <https://mzo.gov.hr/>, (16.11.2020.)

⁹⁴ Gregorić, M., Hegeduš, I., Kolenko, K. (2018.) *Važnost inovacija i poduzetništva za ekonomski razvoj Republike Hrvatske*, Obrazovanje za poduzetništvo, br. 8., posebno izdanje, str.23-43., dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/196926> (16.12.2020.)

⁹⁵ Schwab, K. (2019.) *The Global Competitiveness Report*, World Economic Forum, Cologny/Geneva, dostupno na: http://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf (16.12.2020.)

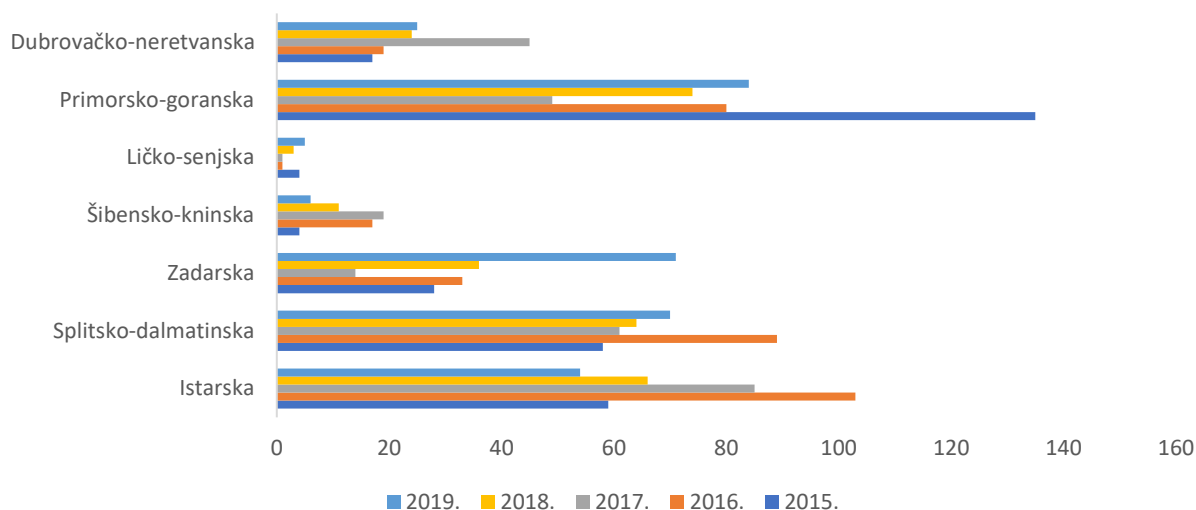


Slika 3.6. Patentne prijave po županijama Jadranske Hrvatske u razdoblju od 2015. do 2019. godine
Izvor: Državni zavod za intelektualno vlasništvo, 2020., obrada ZADRA NOVA



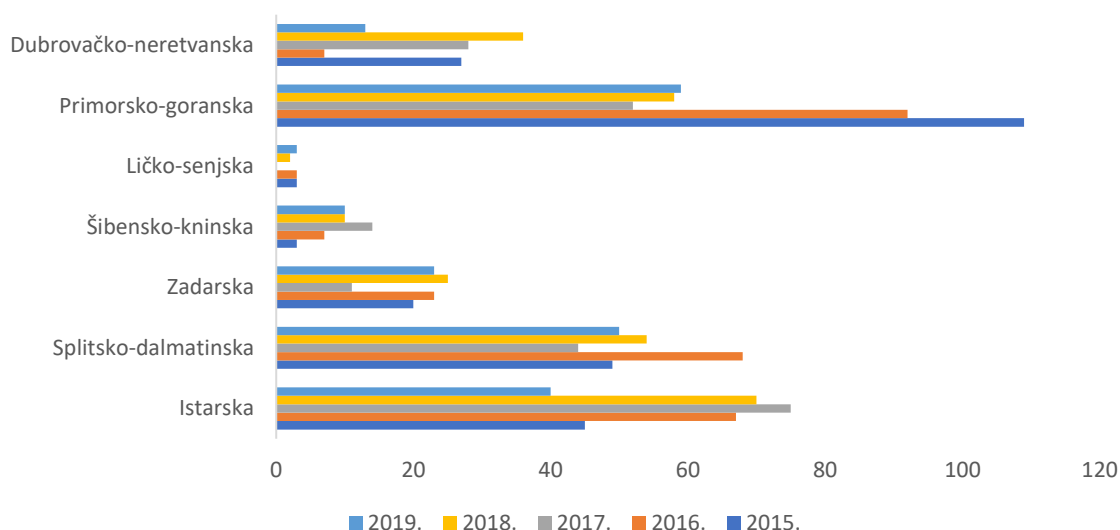
Slika 3.7. Priznati patenti po županijama Jadranske Hrvatske u razdoblju od 2015. do 2019. godine
Izvor: Državni zavod za intelektualno vlasništvo, 2020., obrada ZADRA NOVA

Žig („trademark“) je oblik tržišne zaštite kojom vlasnik žiga posjeduje isključivo pravo da određeni proizvod ili usluga stavlja na tržište i obilježava ga. Žigom su najčešće zaštićeni proizvodi i usluge koji se značajno razlikuju, po utjecaju, kvaliteti ili ciljanoj populaciji, i prepoznati su kao takvi. U odnosu na prijavljene i odobrene patente, Zadarska županija pokazuje blago bolje stanje ali je i dalje ispod prosjeka za područje Jadranske Hrvatske. Od 2015. do 2019. podnesene su ukupno 182 prijave za registraciju žigova (prosjeak po županiji je 216).



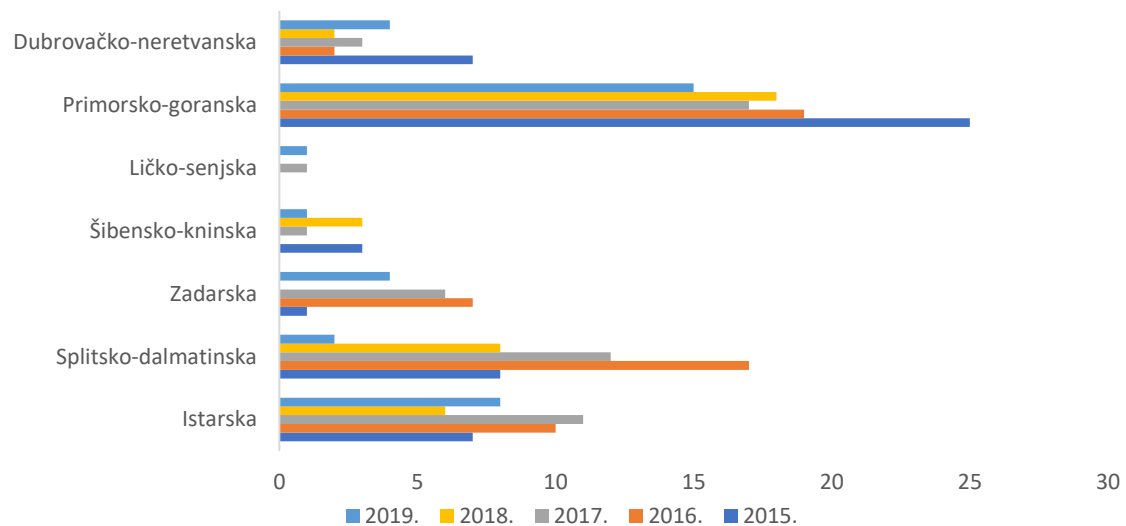
Slika 3.8. Prijave žigova po županijama Jadranske Hrvatske u razdoblju od 2015. do 2019. godine
Izvor: Državni zavod za intelektualno vlasništvo, 2020., obrada ZADRA NOVA

Od 182 prijave, Državni zavod za intelektualno vlasništvo odobrio je registraciju 44 žiga. Prosjek registriranih žigova po županiji iznosi 171 žig.

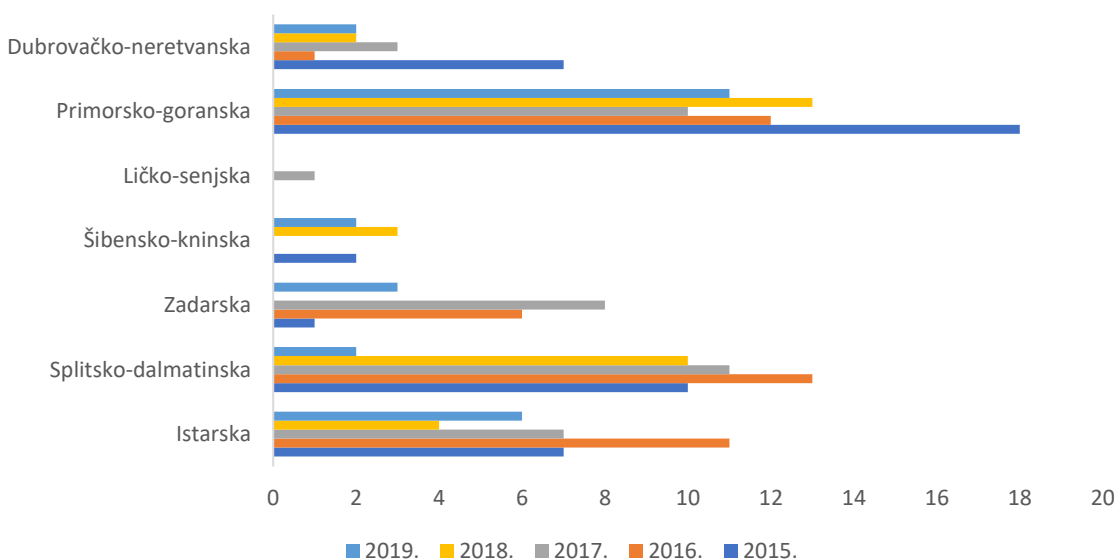


Slika 3.9. Registrirani žigovi po županijama Jadranske Hrvatske u razdoblju od 2015. do 2019. godine
Izvor: Državni zavod za intelektualno vlasništvo, 2020., obrada ZADRA NOVA

Još jedan oblik intelektualnog vlasništva je i industrijski dizajn. Registriranjem industrijskog dizajna, proizvod se zahvaljujući vizualnim i prostornim karakteristikama može zaštititi kao inovativan i individualan pa je samim time i dodatno komercijalno vrijedan.



Slika 3.104.1.1. Prijave industrijskih dizajna po županijama Jadranske Hrvatske od 2015. do 2019. godine
Izvor: Državni zavod za intelektualno vlasništvo, 2020., obrada ZADRA NOVA



Slika 3.11. Registrirani industrijski dizajni po županijama Jadranske Hrvatske od 2015. do 2019. godine
Izvor: Državni zavod za intelektualno vlasništvo, 2020., obrada ZADRA NOVA

Prema broju prijava industrijskog dizajna, Zadarska županija pokazuje na stanje slično kao i kod prijave žigova. Od 2015. do 2019. godine subjekti na području Zadarske županije podnijeli su 18 prijava za registracijom. Prosječno, županije Jadranske Hrvatske su u istom razdoblju prijavile po 32 industrijska dizajna. Svi prijavljeni dizajni na području županije su ujedno i uspješno registrirani.

3.6. UDRUŽIVANJE I SURADNJA GOSPODARSKOG SEKTORA

S ciljem razmjene znanja i drugih kapaciteta, konkurentnost gospodarskog sektora je moguće povećati inovativnim oblicima udruživanja i suradnje koji istovremeno i educiraju dionike o načinima poslovanja u poduzetništvu.

Zadarska županija je u svrhu razvoja i poticanja implementacije strategije pametne specijalizacije osnovala Ustanovu za razvoj kompetencija, inovacija i specijalizacije Zadarske županije **INOVAciju**. Kroz rad INOVAcije realizirala se izgradnja Centra za kreativne industrije i Centra za razvoj i edukaciju. Centar za kreativne industrije i Centar za razvoj i edukaciju predstavljaju značajan pomak u pružanju pomoći gospodarskom sektoru putem stvaranja potrebne infrastrukture i osiguravanja potrebne opreme za rad. Rezultati funkcioniranja navedenih potpornih institucija će biti vidljivi za vrijeme implementacije plana razvoja Zadarske županije za razdoblje od 2021. do 2027. godine.

Primjer dobre prakse u ovom smislu čine i aktivnosti projekta STRONGER. Projekt je za cilj imao ojačati i organizacije i istraživačke institucije koje pružaju podršku poslovanju kroz savjetodavne usluge u području plasmana proizvoda, uspostavljanja i promocije prekograničnog klastera za sakupljače, uzgajivače i prerađivače bilja. Dana 31. siječnja.2020. godine, nakon 27 mjeseci, projekt je završio s provedbom. Projektom se osnovao prvi prekogranični klaster potpomognut grupnom e-plattformom za poslovnu suradnju (po modelu B2B), e-učenje i funkcionalna potpora radu klastera. Osnažili su se znanstveno-istraživački kapaciteti i poduzetničke potporne institucije kako bi bolje i učinkovitije pružali usluge malim poduzetnicima u sektoru proizvodnje i prerade začinskog i ljekovitog bilja; tradicionalno u kontekstu podrške ženskom poduzetništvu.⁹⁶ Ukupna vrijednost projekta iznosila je 979.310,00 EUR, od čega Ustanovi INOVAcija pripalo 182.983,00 EUR. Programom je osigurano 85% bespovratnih sredstava. Preko 50 zainteresiranih za mogućnosti gospodarske valorizacije ljekovitog bilja s područja Jadranske Hrvatske je prošlo specijalizirane edukacije, a njih 7 je prošlo program savjetovanja koji je vezan za poboljšanje poslovnih procesa. Ustanova INOVAcija je kroz specijalizirane obuke osposobila tri trenera za daljnju podršku prerađivačima. Kroz projekt je nabavljen službeni automobil Ustanove, dok je Centar za razvoj i edukaciju u Poličniku opremljen namještajem i informatičkom opremom.

RAZVOJNI IZAZOVI

Slab tehnološki razvoj temeljem vlastitih istraživanja i ulaganja poduzeća u istraživanje i razvoj
Nedovoljna suradnja između poslovnog sektora i sustava obrazovanja i istraživanja
Nespремnost poduzetnika u kreiranju ukupnog izvoznog proizvoda (inovativnost u pogledu dizajna proizvoda i marketinga)
Nedovoljno razvijena tehnologijska i razvojno-istraživačka infrastruktura i usluge
Nedostatni ljudski potencijali u cjelokupnom području tehnološkog razvoja i inovacija
Mali broj zaposlenih u ICT sektoru u odnosu na prosjek RH
Nedostatak inovacija u gospodarstvu te mali broj inovativnih proizvoda na tržištu
Nekonkurentnost javnog sektora za visokotehnološki obrazovane osobe

RAZVOJNE POTREBE

Regionalna specijalizacija u smjeru novih tehnologija i inovacija u funkciji proizvodnje
Podržavati poduzeća koja svoje poslovanje i rast zasnivaju na primjeni znanja, razvoju tehnologija i inovacija i koja su usmjerena na proizvodnju proizvoda više dodane vrijednosti
Povećati kapacitete Sveučilišta u Zadru kao jednog od nositelja gospodarskog razvoja i znanstveno-istraživačkih djelatnosti

⁹⁶ Stronger –Zajedno jači kroz razvoj poduzetništva, 2020. (16.11.2020.)

Pružati podršku projektima malih i srednjih poduzetnika sa obrazovno-znanstvenom zajednicom
Snažnije povezivanje javnog, privatnog i znanstveno-istraživačkog sektora i pametna specijalizacija

3.7. KLJUČNI RAZVOJNI POTENCIJALI, IZAZOVI I POTREBE

Razvoj informacijskih tehnologija i visokih tehnologija realnost umnogome pridonosi razvoju društva i gospodarstva. U tom pogledu digitalna transformacija je nužnost, ali ne i jedina bitna u unaprjeđenju tehnološki napredne proizvodnje.

Razvojni potencijali

- Rastuće Sveučilište u Zadru i njegova usmjerenost prema razvoju studijskih područjima iz područja STEM-a posebice IT
- Postojanje više MSP koji mogu biti zametak budućeg razvoja
- Postojanje potpornih linija u okviru EU za proces pametne specijalizacije, potpore digitalnom društvu, istraživanju i razvoju

Razvojni izazovi

- Nedovoljna suradnja između poslovnog sektora i istraživanja, i time povezana nedostatna razina transfera tehnologije
- Nedovoljno razvijena tehnologijska i razvojno-istraživačka infrastruktura i usluge
- Nedostatni ljudski potencijali u cjelokupnom području tehnološkog razvoja i inovacija
- Niska razina ulaganja u istraživanje i razvoj u gospodarstvu
- Niska razina inovativnosti proizvodnje

Razvojne potrebe

- Osmisliti sustav potpore za razvoj istraživanja i transfer tehnologija
- Snažnije povezivanje javnog, privatnog i znanstveno-istraživačkog sektora u istraživanju i razvoju, transferu tehnologija i pametnoj specijalizaciji županije
- Regionalna specijalizacija u smjeru novih tehnologija i inovacija u funkciji proizvodnje
- Poboljšati kapacitete Sveučilišta u Zadru kao jednog od nositelja gospodarskog razvoja i znanstveno-istraživačkih djelatnosti
- Podržavati poduzeća koja svoje poslovanje i rast zasnivaju na primjeni znanja, razvoju tehnologija i inovacija

4. HRANA I BIOEKONOMIJA

4.1. POLJOPRIVREDA

Na području Zadarske županije maslinarstvo, vinogradarstvo i stočarstvo (uzgoj ovaca i koza) imaju dugu tradiciju. Geografski položaj Županije, uz povoljnu klimu te velike površine kvalitetnog poljoprivrednog zemljišta, glavni su preduvjeti za poljoprivrednu proizvodnju, odnosno uzgoj različitih poljoprivrednih kultura. Postojeći uvjeti omogućuju razvoj ekološke i integrirane poljoprivrede koja na tržištu može ponuditi visokokvalitetne proizvode. Uspješan razvoj i unaprjeđenje poljoprivrede potiče i razvoj pratećih djelatnosti kao i cjelokupni održivi razvoj Zadarske županije.

U nastavku se daje uvid u analizu sektora poljoprivrede koja obuhvaća: institucionalni i strateški okvir upravljanja poljoprivredom, strukturu poljoprivrednih gospodarstava i površina u Zadarskoj županiji, biljnu proizvodnju, voćarstvo, povrćarstvo, uzgoj ljekovitog bilja, žitarica, maslina te vinarstvo i vinogradarstvo. Ovo poglavlje sadrži također i analizu ekološke i integrirane proizvodnje na području Zadarske županije, stočarstvo, šumarstvo, lovstvo i zaštitu autohtonih proizvoda te gospodarsku analizu sektora poljoprivrede.

4.1.1. Institucionalni i strateški okvir upravljanja poljoprivredom

Ministarstvo poljoprivrede nadležno je za provedbu strateških mjera Vlade RH koje se odnose na poljoprivredni sektor. Zakonskim i podzakonskim aktima osnovane su sljedeće pravne osobe druge razine zadužene za pojedine resore unutar poljoprivrednog sektora:

1. Hrvatska agencija za poljoprivredu i hranu
2. Agencija za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju

Zadarska županija pruža institucionalnu podršku na regionalnoj razini, u svom djelokrugu obavlja poslove iz područja poljoprivrede koji doprinose gospodarskom razvoju Županije. Na razini Županije uređeno je ustrojstvo i djelokrug upravnih tijela Županije od kojih je za poljoprivredni sektor najvažniji Upravni odjel za poljoprivredu, ribarstvo, vodno gospodarstvo, ruralni i otočni razvoj. Navedeni Odjel obavlja upravne i stručne poslove u području poljoprivrede, šumarstva, lovstva, ribarstva i vodnog gospodarstva, poslove ruralnog razvitka odnosno poslove vezane uz djelovanje poljoprivrednih gospodarstava, razvoja i obnove sela i seoskih područja. Institucionalnu podršku sektoru poljoprivrede na lokalnoj razini čine sljedeće institucije⁹⁷:

1. AGRRA – Agencija za ruralni razvoj Zadarske županije
2. ZADRA NOVA – Agencija za razvoj Zadarske županije
3. Lokalne akcijske grupe – odlučuju o smjeru i strategijama razvoja ruralnih područja te donose odluke o financiranju projekata

Od 2016. do 2020. godine Zadarska županija je podupirala poljoprivredu te ribarstvo i marikulturu kroz *Program potpore ruralnom razvoju* u ukupnom iznosu od gotovo 3 milijuna kuna, raspoređeno na 347 poljoprivrednih gospodarstava. Kroz *Potpore udrugama u poljoprivredi i ruralnom razvoju* u 2018. godini, odobrene su potpore u ukupnom iznosu od 89.601,61 HRK, a u 2019. potpore su iznosile 90.313,26 HRK. Iz proračuna Zadarske županije u 2018. godini odobreno je 54.790,86 HRK za pet

⁹⁷ Dodatak 2 - Osnovna analiza, Županijska razvojna strategija Zadarske županije do 2020., Zadarska županija, 2017. Str. 71.

korisnika kroz *Program za ostvarivanje potpora iz područja ribarstva i marikulture*, dok je kroz isti Program u 2019. godini odobreno 59.469,01 HRK za pet korisnika.

Na području Zadarske županije provodi se značajan broj projekata iz sektora poljoprivrede financiranih sredstvima iz EU fondova kao što su izgradnja sustava navodnjavanja Baštice i Lišanskog polja. U poduzetničkoj zoni Grabi izgrađen je **Centar za razvoj i edukaciju** obuhvaća izgradnju i opremanje specijaliziranog poslovnog inkubatora za industrije koje kao sirovine koriste pčelinje proizvode (ukupna vrijednost projekta 25.857.851,20 HRK). Zadarska županija priprema projekt **Plavo-zeleni centar** – izgradnja poduzetničke infrastrukture, specijaliziranog poduzetničkog inkubatora za prehrambeno-prerađivačku industriju i to „plavi“ dio za preradu ribe i „zeleni“ dio za preradu voća, koja potiče poduzetništvo i inovacije pružajući poduzetnicima pristup visoko kvalitetnim uslugama kao i modernu infrastrukturu za obavljanje poslovnih djelatnosti.

4.1.2. Struktura poljoprivrednih površina u Zadarskoj županiji

Za potrebe izrade analize strukture poljoprivrednih površina korišteni su podaci iz ARKOD sustava koji predstavlja evidenciju uporabe poljoprivrednog zemljišta u digitalnom obliku. Poljoprivredne površine u ARKOD sustavu razvrstane su u sljedeće kategorije: oranica, staklenici na oranici, livada, krški pašnjak, vinogradi, iskrčeni vinogradi, maslinik, voćnjak, rasadnik, miješani trajni nasadi, ostale vrste upotrebe zemljišta, privremeno neodržavane parcele.

Tablica 4.1. Struktura županija prema poljoprivrednoj površini i broju poljoprivrednih gospodarstava u 2019. g.

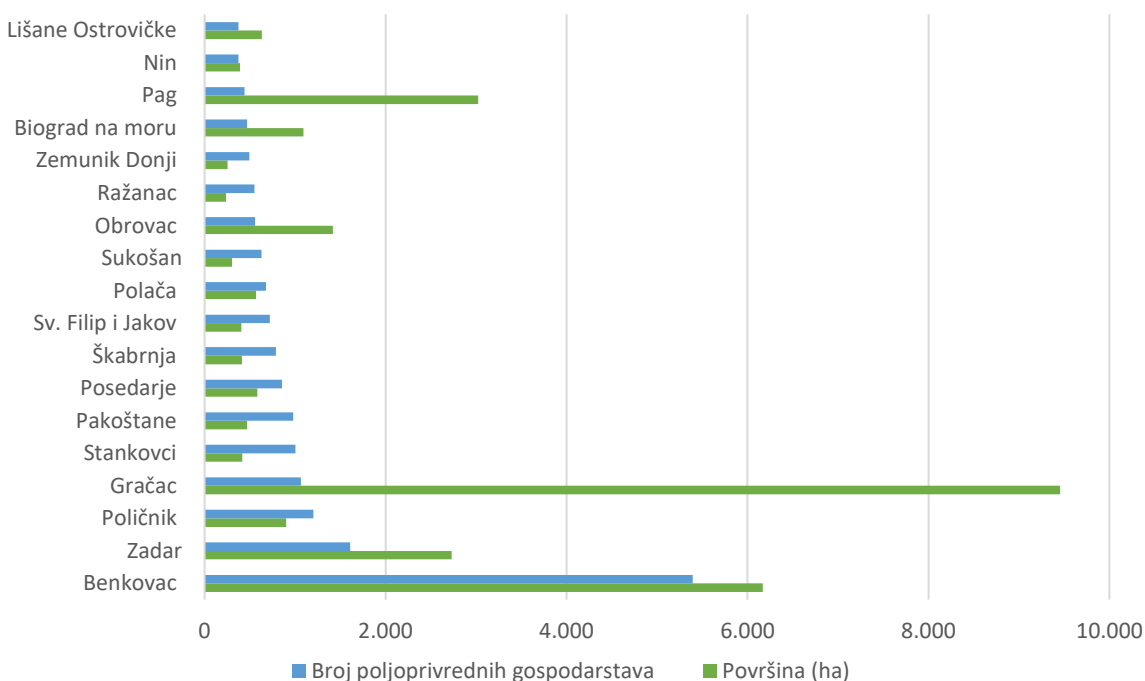
ŽUPANIJA (PREMA SJEDIŠTU PG-A)	POVRŠINA (ha)	BROJ PG	BROJ PARCELA	PROSJEČNA POVRŠINA (ha) PO PG-u	PROSJEČAN BROJ PARCELA PO PG-u
ZADARSKA	36.630,55	7.674	2.628	4,8	0,3
ŠIBENSKO-KNINSKA	22.164,78	5.140	1.958	4,3	0,4
SPLITSKO-DALMATINSKA	21.346,55	11.457	2.975	1,9	0,2
DUBROVAČKO-NERETVANSKA	9.416,41	7.797	1.826	1,2	0,2
ISTARSKA	24.970,58	6.005	3.261	4,1	0,5
PRIMORSKO-GORANSKA	15.471,91	3.242	1.346	4,8	0,4
LIČKO-SENJSKA	47.939,16	4.916	2.421	9,7	0,5
UKUPNO JADRANSKA HRVATSKA	177.939,94	46.231	16.415	3,8	0,3
UKUPNO RH	1.145.175,25	159.681	60.581	7,2	0,4

Izvor: Upisnik poljoprivrednika, ARKOD, APPRRR, 2020., obrada ZADRA NOVA

Prosječna poljoprivredna površina po poljoprivrednom gospodarstvu u Zadarskoj županiji je 4,8 ha što je svrstava na treće mjesto među županijama Jadranske Hrvatske. U usporedbi s prosječnom površinom u ha po PG-u na razini RH (7,2 ha), sve su županije Jadranske regije, osim Ličko-senjske županije ispod državnog prosjeka.

Ovaj broj je na razini prosjeka u RH koji iznosi 0,4 parcele po PG-u. **Iz dostupnih podataka razvidno je da poljoprivredu Zadarske županije karakterizira mala prosječna veličina gospodarstva (4,8 ha) i usitnjenost posjeda (u prosjeku 0,3 parcela).** Poljoprivredom se kao dopunskom aktivnošću bavi

mnogo veći broj stanovnika županije nego li su oni evidentirani u sustavu poljoprivrednih gospodarstava. Broj obradivih čestica je dakle, znatno veći nego li je onaj obuhvaćen statistikom ARCOD-a, ali su pravi razmjeri geografskog aspekta poljoprivredne proizvodnje nepoznati zbog činjenice da katastarski podatci (o kategorijama korištenja zemljišta) već desetljećima nisu ažurirani. K tome, metodološki su manjkavi podatci Popisa poljoprivrede provedenog 2003. (obrađeni su na razini JLS-a, ali prema prebivalištu posjednika pa je tako npr. u Gradu Zagrebu registrirano oko 14.500 stabala maslina, od kojih 13.500 daju plod), a detaljni podatci Popisa poljoprivrede provedenog 2020. još nisu dostupni.

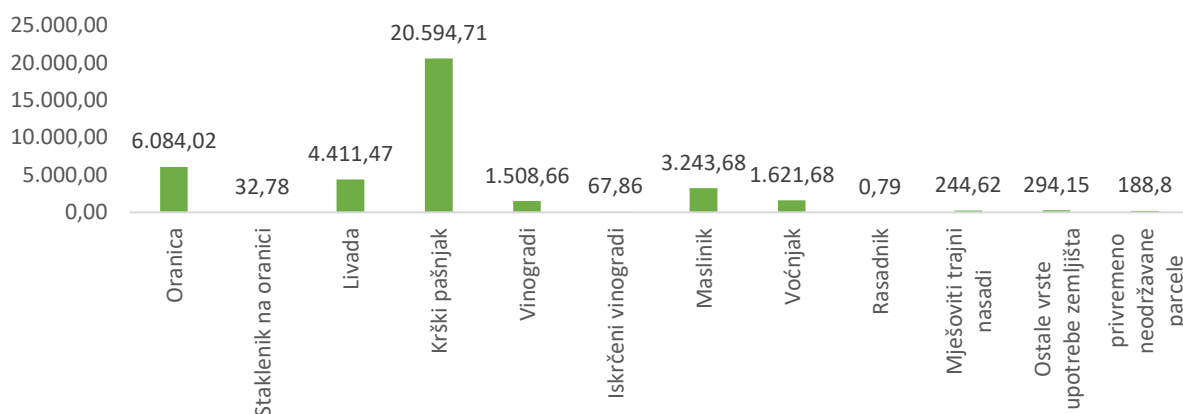


Slika 4.1. Poljoprivredna gospodarstva po površini po JLS Zadarske županije u 2019.g.

Izvor: Prikaz broja, površine ARKOD-a i broja PG-a s obzirom na veličinu i sjedište PG-a, 31.12.2019., ARKOD, APPRR, 2020., obrada ZADRA NOVA

Najveća poljoprivredna površina u Zadarskoj županiji nalazi se na upravnim područjima Gračaca, Benkovca, Paga i Zadra. Po broju poljoprivrednih gospodarstava, na području Grada Benkovca se nalazi 5.394 poljoprivrednih gospodarstava, tako da Grad Benkovac čini udio od čak 26,5% ukupnog broja gospodarstava u Županiji.

Prema strukturi poljoprivrednih zemljišta u Zadarskoj županiji, najveću površinu od 20.594,71 ha zauzimaju krški pašnjaci, što je 53,8% ukupnih poljoprivrednih površina Županije. Slijede oranice koje prekrivaju 15,9% ukupne poljoprivredne površine, livade se prostiru na 11,5%, a maslinici na 8,5% ukupne poljoprivredne površine. Najmanje površine zauzimaju voćnjaci i vinogradi.



Slika 4.2. Poljoprivredne površine u Zadarskoj županiji prema vrsti i površini parcele

Izvor: Prikaz broja i površina ARKOD-a po naseljima i vrsti uporabe poljoprivrednih zemljišta za 31.12.2019., ARKOD, APPRRR, 2020., obrada ZADRA NOVA

4.1.3. Struktura poljoprivrednih gospodarstava

Na području Zadarske županije u 2019. godini u Upisnik poljoprivrednih gospodarstava bilo je upisano 8.000 poljoprivrednih gospodarstava.

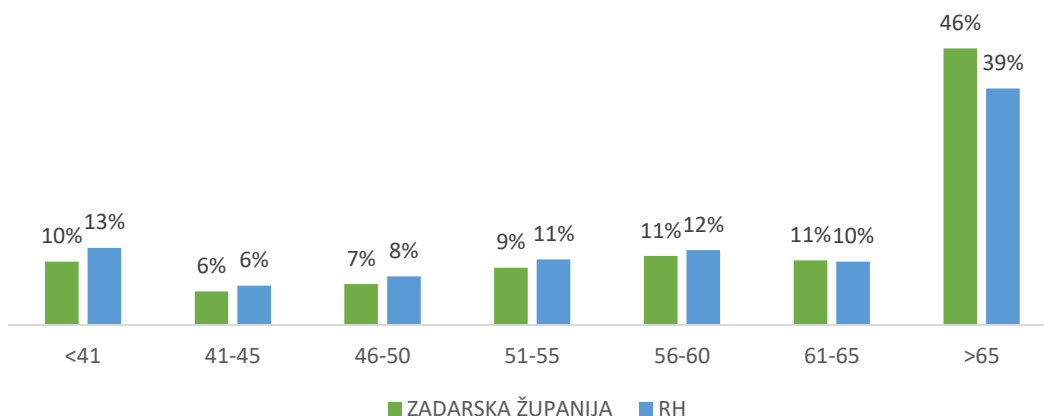
Tablica 4.2. Kretanje broja poljoprivrednih gospodarstava prema tipu u Zadarskoj županiji 2016. – 2019. g.

TIP PG-a	2016.	2017.	2018.	2019.
Obiteljsko gospodarstvo	7.329	7.332	7.556	7.807
Obrt	57	51	51	54
Trgovačko društvo	74	81	85	92
Zadruga	26	23	24	24
Ostali	9	10	10	10
UKUPNO	7.495	7.497	7.726	8.000

Izvor: Upisnik poljoprivrednika, ARKOD, APPRRR, 2019., obrada ZADRA NOVA

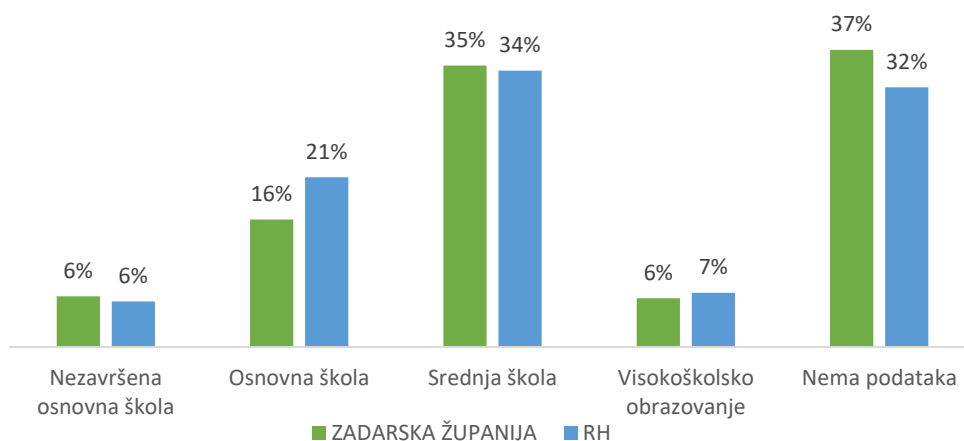
Od ukupnog broja PG-a u 2019. godini, 97% su obiteljska poljoprivredna gospodarstva. Iz prethodne tablice evidentan je kontinuiran porast poljoprivrednih gospodarstava.

Prema podacima iz Agencije za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju za 2019. godinu, **preko 68% ukupnih nositelja OPG-a u Zadarskoj županiji starosne su dobi iznad 55 godina.** U starosnu skupinu **iznad 65 godina ulazi čak 46% nositelja OPG-a.** To je čak i iznad prosjeka za RH gdje udio ukupnih nositelja OPG-a sa 65 i više godina iznosi 39%.



Slika 4.3. Dobna struktura nositelja OPG-a u Zadarskoj županiji i RH (po razredima u %)
Izvor: Upisnik poljoprivrednika, ARKOD, APPRRR, 2019., obrada ZADRA NOVA

35% nositelja OPG-a u Zadarskoj županiji ima završenu srednju školu, a fakultetsko obrazovanje ima 6% nositelja OPG-a. Slična je struktura i na nacionalnoj razini. U usporedbi s podacima iz 2015. godine, vidljiv je blagi porast nositelja OPG-a sa srednjoškolskim obrazovanjem i fakultetskim obrazovanjem.



Slika 4.4. Obrazovna struktura nositelja OPG-a u Zadarskoj županiji i RH
Izvor: Upisnik poljoprivrede, ARKOD, APPRRR, 2019., obrada ZADRA NOVA

Kao najveći problemi s kojima se suočavaju nositelji (malih) poljoprivrednih gospodarstava ističu se nedostatak opreme te nepostojanje adekvatnih prodajno-doradbenih i skladišnih kapaciteta kao i neuređeno tržište.

4.1.4. Biljna proizvodnja

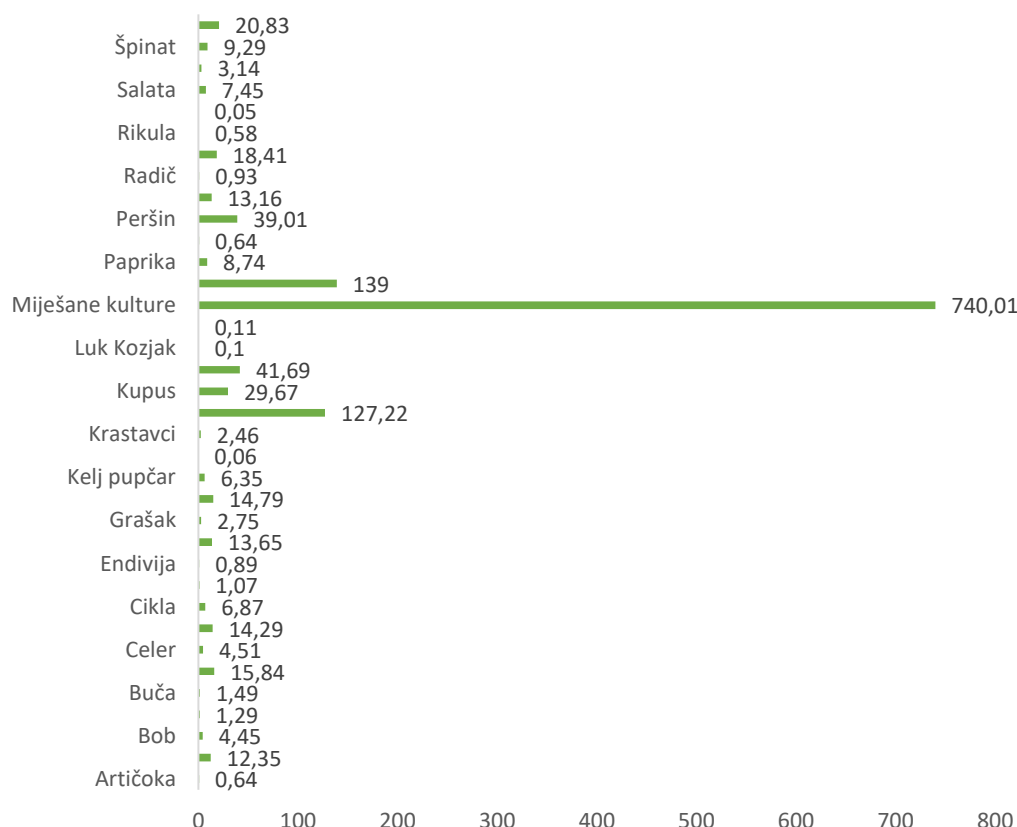
S obzirom na zemljopisni položaj, područje Zadarske županije obilježavaju idealni klimatski i pedološki uvjeti za biljnu proizvodnju. Na širem području Županije tradicionalno se uzgaja voće (višnja maraska, breskva, nektarina, bajam, trešnja, smokva i jabuka), povrće, masline, vinova loza te ljekovito bilje.

4.1.4.1. Povrćarstvo

Prema podacima APPRRR-a za 2019. godinu, različite povrtnje kulture u Zadarskoj županiji uzgajaju se na ukupno 1.304,9 ha površina. U uzgoju povrća na području Županije zastupljene su sljedeće povrtnje kulture: artičoka, batat, blitva, bob, brokula, buća, bundeva, celer, češnjak, cikla, cvjetača,

endivija, grah, grašak, kelj, koraba, krastavci, krumpir, kupus, luk, matovilac, mrkva, paprika, patlidžan, peršin, poriluk, radič, rajčica, rikola, rotkvica, salata, slanutak, špinat, tikvice.

Najveća površina nalazi se pod miješanim povrtnim kulturama (što podrazumijeva uzgoj različitih sezonskih kultura na jednoj parceli), a ona zauzima 740,01 ha zemljišta, što je 56,7% ukupne površine pod povrtnim kulturama. Slijedi proizvodnja mrkve na 139 ha (10,6% površina) te krumpira koji se uzgaja na 127,22 ha (9,7% površina). Krumpir se, primjerice, 2015. godine uzgajao na 24% ukupnih površina pod povrtnim kulturama, što znači da se u četiri godine (2015.-2019.) bilježi smanjenje površine uzgoja krumpira za čak 50,5%. Luk se uzgaja na 41,69 ha, peršin na 39,01 ha, kupus na 29,67 ha, tikvice na 20,83 ha i rajčica na 18,31 ha.



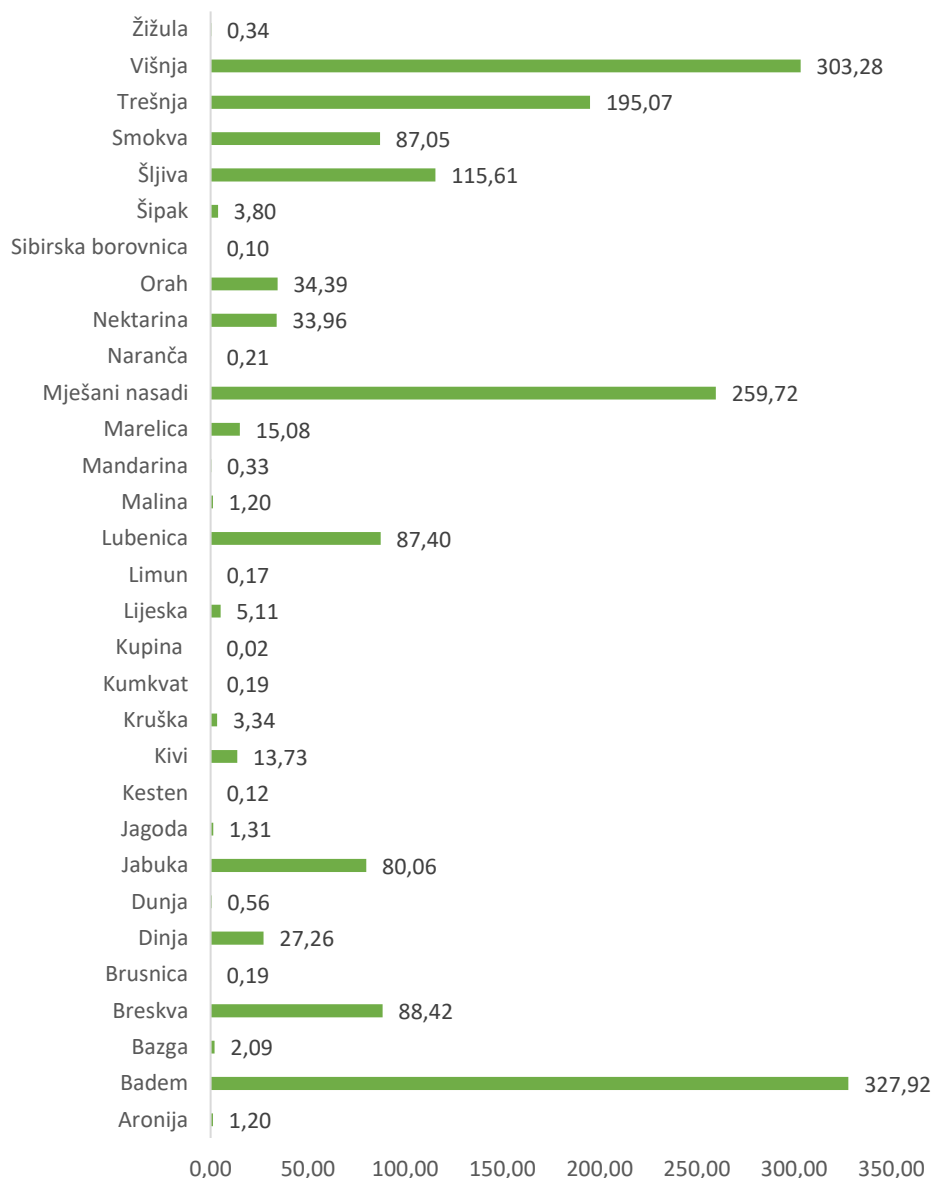
Slika 4.5. Uzgoj različitih povrtnih kultura na površinama, u ha u Zadarskoj županiji u 2019. g.

Izvor: APPRRR, 2019., obrada ZADRA NOVA

4.1.5.2. Voćarstvo

Prema podacima APPRRR-a za 2019. godinu, različite voćne vrste u Zadarskoj županiji uzgajaju se na ukupno 1.689,23 ha površina. Na području Županije, prema površinama u ha na kojima se uzgajaju, najzastupljenije voćne vrste su badem (uzgaja se na 19,4% ukupnih površina pod voćnim nasadima) i višnja (uzgaja se na 17,9% površina), a po udjelu površina slijede mješoviti voćni nasadi, što podrazumijeva uzgoj različitih sezonskih kultura na jednoj parceli (15,4% površina).

U usporedbi s podacima iz 2015. godine, može se vidjeti kako je uzgoj badema premašio uzgoj višanja i trešanja. Površine na kojima se uzgaja badem su 50% veće u odnosu na površine na kojima se uzgajao 2015. godine.



Slika 4.6. Uzgoj različitih voćnih vrsta na površinama, u ha, u Zadarskoj županiji u 2019. g.
Izvor: APPRRR, 2019., obrada ZADRA NOVA

4.1.4.3. Ljekovito bilje

Prema podacima APPRRR-a za 2019. godinu, različito ljekovito bilje uzgaja se na svega 298,5 ha površina Zadarske županije. Smilje se uzgaja na 96,5 % ukupnih površina pod ljekovitim biljem, lavanda na 2,4% ukupnih površina, a matičnjak na 0,9% površina.

Klimatske prilike i vrste tla u Zadarskoj županiji izuzetno su pogodni za uzgoj različitih vrsta ljekovitog bilja. Ružmarin se uzgaja na svega 0,2 ha zemljišta. Na području Zadarske županije u prirodi se nalaze kamilica, lovor, majčina dušica, gospina trava, trputac i drugo ljekovito bilje koje se koristi ekstenzivno, bilo u pčelarstvu bilo u proizvodnji različitih ljekovitih i aromatičnih pripravaka.

4.1.4.4. Žitarice

Žitarice se u Zadarskoj županiji uzgajaju na ukupnoj površini od 1.203,46 ha, i to poglavito: heljda, ječam jari, ječam ozimi, kukuruz, kukuruz šećerac, kukuruz kokičar, pšenica jara, pšenica ozima, tritikale jare, tritikale ozime, tvrda pšenica jara, tvrda pšenica ozima, zob jara i zob ozima. Najveću površinu, od čak 30%, zauzima uzgoj kukuruza, pa slijedi ječam ozimi koji prekriva ukupno 21,7% površina, pšenica ozima na 20,8 % ukupnih površina i ječam jari koji zauzima 18,7% ukupnih površina.

4.1.4.5. Vinarstvo i vinogradarstvo

Vinogradarstvo ima dugu tradiciju i važna je grana poljoprivredne proizvodnje u Zadarskoj županiji. S obzirom na geografske, pedološke i klimatske prilike Zadarska županija ima goleme potencijale u proizvodnji vina. Zadarsko područje bogato je autohtonim sortama grožđa, koje je potrebno zaštititi.

Tablica 4.1. Županije Jadranske Hrvatske prema površini zemljišta pod vinogradima, br. parcela i br. PG

ŽUPANIJA	POVRŠINA (ha)	BROJ PARCELA	BROJ PG-a	PROSJEČAN BROJ PARCELA PO PG-u	PROSJEČNA POVRŠINA PO PG-U
Dubrovačko-neretvanska	2.124,00	13.447	3.181	4,2	0,7
Istarska	2.947,76	6.282	2.756	2,3	1,1
Ličko-senjska	16,84	110	63	1,7	0,3
Primorsko-goranska	194,87	1.533	361	4,2	0,5
Splitsko-dalmatinska	1.648,73	10.701	4.183	2,6	0,4
Šibensko-kninska	913,27	3.126	2.062	1,5	0,4
Zadarska	1.452,30	4.032	2.814	1,4	0,5
UKUPNO JH	9.298,15	39.231	15.420	2,5	0,6
UKUPNO RH	19.022,09	73.670	37.9133	0,2	0,1

Izvor: Podaci iz Vinogradarskog registra za 2019., APPRRR, 2020., obrada ZADRA NOVA

Iz analize podataka Vinogradarskog registra za 2019. godinu proizlazi kako ukupne površine poljoprivrednog zemljišta pod vinogradima u Jadranskoj Hrvatskoj (JH) čine 48% svih površina pod vinogradima Republike Hrvatske. **Od ukupnih površina pod vinogradima Jadranske Hrvatske, 15% otpada na površine na području Zadarske županije.** U apsolutnoj vrijednosti, na području Zadarske županije, pod nasadima vinograda upisano je 1.452,30 ha, što svrstava ovu Županiju na 4. mjesto među županijama Jadranske Hrvatske.

Također, u Vinogradarski registar (u koji se upisuje svaka fizička ili pravna osoba koja koristi vinograd, proizvodi grožđe, mošt i/ili vino ili obavlja djelatnost punjenja), u 2019. godini upisano je ukupno 2.814 poljoprivrednih gospodarstva s područja Zadarske županije. Prosječna površina vinograda po PG-u u Zadarskoj županiji je 0,5 ha, dok je prosječan broj parcela po PG-u 1,4. Iz toga se, nadalje, može izračunati kako je prosječna površina parcele vinograda po PG-u 0,36 ha.

Što se tiče vlasničke strukture vinograda, 80% površina vinograda Zadarske županije je u vlasništvu obiteljskih gospodarstava. U Vinogradarskom registru je u 2019. godini registrirano 28 obrta, 23 pravne osobe i 1.589 fizičkih osoba.

Prema podacima iz *Vinogradarskog registra*, u Zadarskoj županiji je za vinsku godinu 2018. (01.08.2018. – 31.07.2019.) zabilježena ukupna proizvodnja od 6,205.96 hl vina što čini svega 2% ukupne proizvodnje Jadranske Hrvatske, odnosno 0,8% ukupne proizvodnje u RH (Tablica 4.4.).

Tablica 4.2. Struktura vinske proizvodnje po županijama Jadranske Hrvatske

Županija	Grožđe(t)	Vino (hl)	Broj podnositelja
Dubrovačko-neretvanska	12.172,12	86.943,83	294
Istarska	18.420,69	122.412,39	774
Ličko-senjska	65,17	400,75	8
Splitsko-dalmatinska	4.782,79	28.347,24	501
Šibensko-kninska	3.580,82	22.291,89	311
Zadarska	1.126,37	6.205,96	196
Jadranska Hrvatska	40.147,96	266.602,06	2.084
Hrvatska	109.137,88	732.578,35	3.820

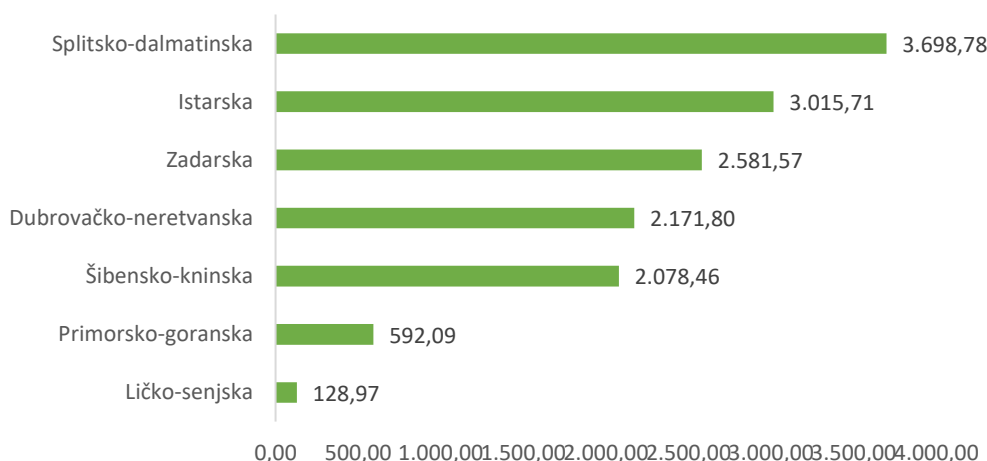
Izvor: Podaci iz Vinogradarskog registra za 2019., APPRRR, 2020., obrada ZADRA NOVA

Od ukupne proizvodnje vina u Zadarskoj županiji za 2019. godinu, 54% je proizvodnja vrhunskog vina dok proizvodnja vina bez zaštićene oznake izvornosti (ZOI) iznosi 31% ukupne proizvodnje.

Proizvođači vina ističu kako je potrebno očuvati autohtone sorte, a time i kreirati vinske *brandove* sa subregionalnim identitetom, uz adekvatnu promociju te unaprijediti i povećati plasman vina i na lokalnom tržištu. S obzirom na već istaknuto nepostojanje tržišnog reda, potrebno je regulirati cijene vina s područja Zadarske županije. Vinari navode i potrebu za tehnološkom modernizacijom proizvodnje vina, a time i edukaciju gospodarskih subjekata u vinogradarstvu i vinarstvu.

4.1.4.6. Maslinarstvo

Prema evidenciji u ARKOD sustavu za 2019. godinu, pod nasadima maslina u Zadarskoj županiji upisano je 2.581,57 ha površina, što je svrstava na treće mjesto među županijama Jadranske Hrvatske.



Slika 4.7. Površine u ha, po županijama na kojima se uzgajaju masline

Izvor: Registri, APPRRR, 2020., obrada ZADRA NOVA

Dominantna sorta masline na području Zadarske županije je oblica (orkula), a u ostatku sortimenta zastupljenije sorte masline su drobnica, oštrica, *leccino*, *ascolana tenera* i *pendolino*.

RAZVOJNI IZAZOVI

Usitnjenost i raštrkanost: male površine poljoprivrednih zemljišta i veliki broj parcela

Nesređeni katastar i zemljišne knjige

Nedostatak kvalificirane radne snage
Starosna struktura nositelja OPG-a
Nedostatna opremljenost malih OPG-a
Nepostojanje adekvatnih prodajno-doradbenih i skladišnih kapaciteta
Nepostojanje uređenog tržnog reda

RAZVOJNE POTREBE

Poticanje korištenja raspoloživog poljoprivrednog zemljišta u vlasništvu RH
Povećanje površina pod povrćem i ulaganje u proizvodnju u zaštićenom prostoru
Izgradnja prodajnih, preradbenih i skladišnih kapaciteta
Uređenje rasadničarske proizvodnje
Navodnjavanje
Očuvanje autohtonih vrsta/sorta
Kreiranje vinskih „brandova“ sa specifičnim subregionalnim identitetom i njihova promocija
Edukacija gospodarskih subjekata u vinogradarstvu i vinarstvu
Tehnološka modernizacija proizvodnje vina
Plasman vina na lokalnom tržištu
Reguliranje cijena vina s područja Zadarske županije
Registracije oznaka izvornosti i zemljopisnog podrijetla proizvoda od masline
Poticanje proizvođačkih organizacija i zadružnog povezivanja poljoprivrednih gospodarstava
Transfer znanja do krajnjeg korisnika/poljoprivrednika
Stipendiranje učenika i studenata poljoprivrednih zanimanja

4.1.5. Ekološka i integrirana poljoprivreda

Ekološka i integrirana poljoprivreda je dio sustava održivog razvoja, temelji se na brizi za tlo ali i ostala prirodna bogatstva s ciljem očuvanja postojećeg stanja ili njegova poboljšanja, a istodobno prihvatljiva s ekonomskog i socijalnog stajališta.

Na području Zadarske županije, na dan 17.1.2020. godine, registrirana su 253 ekološka proizvođača. Bilježi se trend porasta ekološke proizvodnje u posljednjih pet godina tako da je broj registriranih ekoloških proizvođača, u odnosu na 2015. godinu, porastao je za 47%.

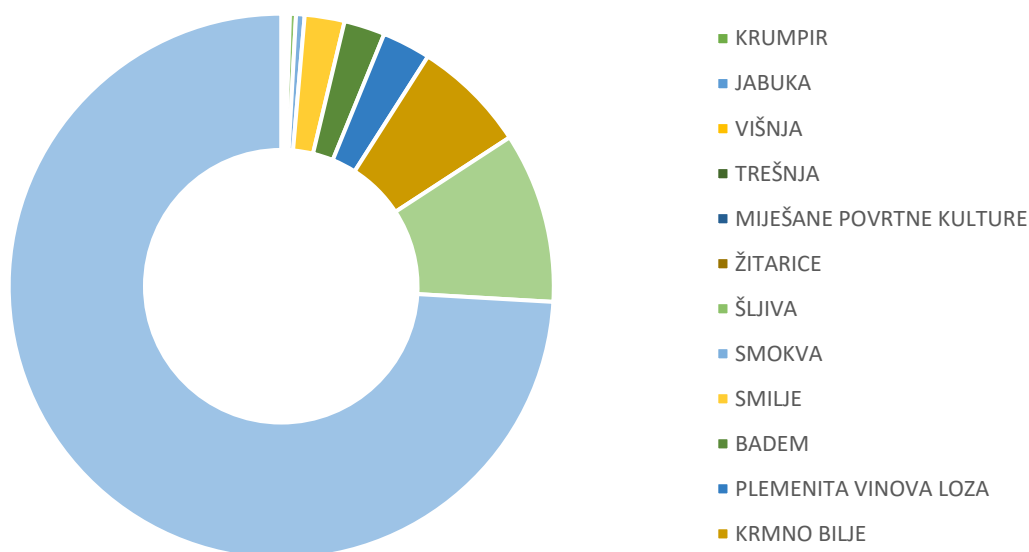
Tablica 4.3. Broj registriranih ekoloških proizvođača u Zadarskoj županiji 2015. – 2019. godine

Županija	Broj registriranih ekoloških proizvođača po godinama				
	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.
Zadarska	120	151	177	206	253

Izvor: Popis subjekata u ekološkoj proizvodnji, Ministarstvo poljoprivrede, 2020., obrada ZADRA NOVA

Prema podacima iz Ministarstva poljoprivrede za 2018. godinu, na području Zadarske županije registrirano je 6.750 ha površina koje se nalaze pod ekološkom proizvodnjom. Polovica ekoloških poljoprivrednih površina nalazi se pod trajnim travnjacima (52%), dok je 44% ukupnih površina pod trajnim nasadima, a 4% zauzimaju oranice i vrtovi.

Od ukupnih poljoprivrednih površina pod ekološkom proizvodnjom u 2019. godini, najveći dio (73%) otpada na krške pašnjake. Na 10% od ukupnih ekoloških površina uzgajaju se masline, dok krmno bilje zauzima 6%, ukupnih površina.



Slika 4.8. Poljoprivredne površine pod ekološkom proizvodnjom, u 2019. godini
Izvor: Popis subjekata u ekološkoj proizvodnji, Ministarstvo poljoprivrede, 2020., obrada ZADRA NOVA

RAZVOJNI IZAZOVI

Nedostatni sustavi potpora za ekološku poljoprivrednu proizvodnju
Zastupljenost konvencionalne poljoprivrede koja onemogućuje rast i razvoj ekološke i integrirane poljoprivrede
Malo domaće tržište za razmjerno skupe proizvode ekološke poljoprivrede

RAZVOJNE POTREBE

Značajne nekorištene poljoprivredne površine dobar su potencijal za razvoj ekološke poljoprivrede
Promocija i poticanje komercijalizacije ekoloških i proizvoda dobivenih integriranom poljoprivrednom proizvodnjom
Poticanje uzgoja autohtonih sorti i pasmina prema ekološkim načelima
Promocija eko i agroturizma
Organizacija edukacija/radionica na temu prednosti ekološke i integrirane proizvodnje
Dostupnost EKO proizvoda (reguliranje cijena)

4.1.6. Stočarstvo

U stočarstvu Zadarske županije najzastupljenije su grane ovčarstvo i kozarstvo. Prema *Registru stočarskih farmi* u 2019. godini, u Zadarskoj županiji je bilo registrirano 155 gospodarstava, što predstavlja porast od 35% u odnosu na 2018. godinu.

Od 2007. do 2019. godine na području Zadarske županije registrirano je 5.478 posjednika.

Ovčarstvo

Prema podacima iz *Godišnjeg izvještaja ovčarstva, kozarstva i malih životinja*, u Republici Hrvatskoj je u 2019. godini uzgojeno 699.870 ovaca, a od toga u Zadarskoj županiji 113.133 grla (što predstavlja 16% ukupnog broja na razini RH) na 1.690 gospodarstava. U Zadarskoj županiji zastupljene su u uzgoju Paška ovca, Lička pramenka i Dalmatinska pramenka. Proizvodnja i isporuka ovčjeg mlijeka najveća je u Zadarskoj županiji, koja je vodeća po broju proizvođača s udjelom od 54,2%.

Kozarstvo

U 2019. godini, u RH je u uzgoju bilo oko 82.290 koza. U Zadarskoj županiji su zastupljene Hrvatska šarena koza (12,3%) i Hrvatska bijela koza (0,7%). Udio Zadarske županije u ukupnom uzgoju kozarstva u RH je 13%. Od 2014. godine Zadarska županija bilježi trend porasta proizvodnje kozjeg mlijeka. U 2019. godini udio Zadarske županije u ukupnoj proizvodnji kozjeg mlijeka u RH je 6%.

Peradarstvo

Udio Zadarske županije u uzgoju izvornih pasmina peradi u RH iznosi 3,6%. U Zadarskoj županiji je 2018. godine ukupno sneseno 28.945 jaja, nasađeno 8.619 jaja, 8.020 izvaljenih pilića i 7.278 odgojenih pilića.

Govedarstvo

U Zadarskoj županiji 39% stada ima manje od 6 krava, dok nema ni jednog stada s više od 250 krava. Udio Zadarske županije u ukupnom broju goveda u RH iznosi 1,29%, dok uzgoj krava iznosi 1,97%. Od 2014. godine isporučena količina kravljeg mlijeka u Zadarskoj županiji je u stalnom padu. Broj proizvođača mlijeka u Zadarskoj županiji je pao za 50% u odnosu na 2014. godinu, dok udio Županije u ukupnom broju proizvođača mlijeka iznosi 0,1%.

Svinjogojstvo

U Zadarskoj županiji je registriran samo jedan uzgajivač koji uzgaja do 5 krmača i jedan uzgajivač koji u uzgoju ima 10 – 19 krmača.

Konjogojstvo

U Zadarskoj županiji je registriran ukupno 591 kopitar što čini 2,14% ukupnog uzgoja u RH, dok 64% uzgoja u Županiji čini uzgoj magaraca, zatim 34,7 % uzgoj konja i 0,5% uzgoj mazge te 0,17% mule. Broj vlasnika kopitara u Zadarskoj županiji čini udio od 2,4% u RH, a udio posjednika kopitara u Županiji u odnosu na RH je 2,25% .

RAZVOJNI IZAZOVI

Neorganiziranost tržišta (nema zagaraniranog otkupa i zajamčenih cijena)
Mala prosječna veličina stada
Dobna struktura (mali broj uzgajivača mlađih od 40 godina)
Nezainteresiranost uzgajivača za stjecanje novih znanja, vještina te tehnoloških i organizacijskih promjena

RAZVOJNE POTREBE

Udruživanje uzgajivača u poljoprivredne zadruge
Poticanje otvaranja novih klaonica
Poticanje razvoja malih farmi
Poticati program stručnog obrazovanja za zanimanje ovčar i kozar
Poticanje konkurentnog ekološkog ovčarstva, kozarstva te ekološke proizvodnje

4.1.7. Šumarstvo

Prema vrstama šumskih zajednica kojima raspolaže, Zadarska županija obuhvaća dvije biogeografske regije: najvećim dijelom nalazi se u mediteranskoj regiji dok manji, sjeverni dio Županije pripada eurosibirsko–sjevernoameričkoj regiji. Šume mediteranske regije sastoje se od zimzelenih i listopadnih šuma. Ove šume imaju značajnu socijalnu i ekološku funkciju, ali nisu pogodne za ekonomsku eksploataciju. Provođa se gospodarenje šumama koje podržava biološku raznolikost, prirodnost i stabilnost šumskih ekosustava.

Prema Zakonu o šumama, šume i šumska zemljišta su specifično prirodno bogatstvo te s općekorisnim funkcijama šuma iziskuju zaseban način upravljanja i gospodarenja. Temeljno načelo upravljanja šumama je održivo gospodarenje kojim se nastoji održati ravnoteža između proizvodnje biomase, općih koristi od šuma te sveukupnog korištenja. Održivo gospodarenje šuma podrazumijeva korištenje šuma i šumskih zemljišta na način da se održi njihova bioraznolikost, produktivnost, sposobnost obnavljanja, vitalnost i potencijal, a da se istovremeno ispunjavaju bitne gospodarske, ekološke i socijalne funkcije. Ovakav način upravljanja se osigurava provedbom propisa šumskogospodarskih planova, koji su izrađeni na temelju osnovnih principa održivog upravljanja, očuvanja i unaprjeđenja šuma i šumskih ekosustava, te zakonskih i podzakonskih akata. Gospodarenje šumama, kakvo je danas najzastupljenije, koje se temelji isključivo na prihodima drvne industrije ne može biti optimalno. Potrebno je razmotriti druge koristi šuma koje uključuju socijalne, rekreacijske, estetske i ekološke vrijednosti.

Helsinški proces iz 1993. godine definira šest temeljnih mjerila za održivo gospodarenje u kojima su osim proizvodnih funkcija šume istaknute i opće korisne funkcije šuma i socijalno-ekonomska funkcija:

- održavanje i odgovarajuće poboljšanje šumskih ekosustava i njihov doprinos globalnome ciklusu ugljika,
- održavanje zdravlja i vitalnosti šumskog ekosustava,
- održavanje i poticanje proizvodnih funkcija šume,
- održavanje, očuvanje i odgovarajuće poboljšanje biološke raznolikosti u šumskom ekosustavu,
- održavanje i odgovarajuće poboljšanje zaštitnih funkcija u upravljanju šumom (posebno tla i vode),
- održavanje drugih socijalno-ekonomskih funkcija i uvjeta

Navedena mjerila su ugrađena su u Zakon o šumama iz 2005. godine u članku 7. kao sveeuropski kriteriji za održivo gospodarenje šumama.

Šume imaju izuzetnu važnost u biološkom i ekološkom smislu, vezivanjem ugljika umanjuju emisiju stakleničkih plinova. U Zadarskoj županiji šumama i šumskim zemljištem upravlja trgovačko društvo u vlasništvu Republike Hrvatske “Hrvatske šume d.o.o.”. Šume su pod nadležnošću triju uprava šuma: podružnica Gospić, Senj i Split. Teritorij županije je podijeljen na devet šumarija (Donji Lapac, Gračac, Sv. Rok, Pag, Benkovac, Biograd, Obrovac, Šibenik, Zadar.

Prema podacima Ministarstva poljoprivrede – Uprave šumarstva, lovstva i drvne industrije, **ukupna površina šuma i šumskog zemljišta na području Zadarske županije je 222.022,41 ha**, od toga 194.963,28 ha u državnom vlasništvu. Od ukupne površine šuma i šumskih zemljišta trgovačko društvo

Hrvatske šume d.o.o. gospodare s 191.427,84 ha, a preostalih 3.535,44 ha koriste tijela državne uprave i pravne osobe čiji je osnivač RH. Ukupna površina šuma privatnih šumoposjednika na području Zadarske županije je 27.039,13 ha.

Na području Nacionalnog parka Paklenica se nalazi sastojina iskonskih bukovich šuma koja je uvrštena na Popis svjetske baštine UNESCO-a. Obuhvaća 2.031,87 ha na lokacijama Suva draga – Klimenta I Oglavinovac – Javornik.

Važnost očuvanja šuma Zadarske županije kroz ekološku vrijednost odnosi se na ulogu šuma u vezivanju ugljika iz atmosfere u biomasu, čime se smanjuje emisija stakleničkih plinova. Također, šume imaju i vrlo važnu ulogu s biološkog stajališta kao glavni izvor za očuvanje biološke raznolikosti.

Šumarstvo kao gospodarska grana treba biti prepoznato kao temelj razvoja i drugih gospodarskih sektora i grana, kao što su turizam, lovstvo, drvno-prerađivačka industrija i dr., iz kojih se dobiva korist u vidu raznih drvnih i nedrvnih proizvoda⁹⁸.

U upisniku dobavljača šumskog reprodukcijskog materijala upisan je RASADNIK PIKET d.o.o. sa sjedištem u Zemunik Donjem.

Na otocima i u velikom dijelu kopnenoga obalnog pojasa na velikim je površinama koje se katastarski vode kao obradivo zemljište raširen je alepski bor. Njime su inicijalno pošumljavane zone bez vegetacije, a zatim je došlo do nekontroliranog širenja te alohtone vrste pa statistički nije evidentirana većina površina koje su obrasle tim borom.

S obzirom na geografski položaj i značajne površine pod šumama i drugim raslinjem, kao i razdoblja suša, Zadarska županija ima potencijal ugroze požarima otvorenog tipa. Požari raslinja stvaraju znatne izravne i neizravne štete, a njihovo gašenje ponekad iziskuje angažiranje velikog materijalnog, tehničkog i kadrovskeg potencijala sustava civilne zaštite⁹⁹. Ovaj je aspekt opterećenja šumskih ekosustava također posebno naglašen uz obalni pojas. Požari mogu nastati prirodnim putem, ali češći je slučaj da su uzrokovani ljudskim djelovanjem, bilo da je riječ o nepažnji ili namjernom zapaljenju prirodnih površina. Uređenost i sastav šumskih zajednica također ima utjecaj na količinu i intenzitet požara. Tako uređena šuma, s izgrađenom mrežom šumskih i protupožarnih prosjeka, može doprinijeti neširenju, odnosno lakšem zaustavljanju požara. Degradirane, teško prohodne šume sa smanjenim intenzitetom komunikacija (šumskih prosjeka, prometnica) otežat će pristup gašenju požara, a ujedno će omogućiti lakše i brže širenje vatrene linije¹⁰⁰.

RAZVOJNI IZAZOVI

Nepostojanje ažuriranoga katastra šuma, odnosno šumskog zemljišta
Rascjepkani šumski privatni posjedi
Nesustavno gospodarenje šumama u privatnom vlasništvu
Slaba educiranost privatnih vlasnika o upravljanju šumskih resursima
Nedovoljna razina svijesti korisnika šume o opasnosti od požara

RAZVOJNE POTREBE

⁹⁸ Program zaštite okoliša Grada Zadra, Grad Zadar, 2016., str.30

⁹⁹ Procjena rizika od velikih nesreća za područje Zadarske županije, Zadarska županija, 2019., str. 127

¹⁰⁰ Program zaštite okoliša Grada Zadra, Grad Zadar, 2016., str.30

Osnivanje udruge koja će okupljati privatne vlasnike šuma
Provoditi preventivne mjere zaštite od požara

4.1.8. Lovstvo

Gospodarenje lovištima u Zadarskoj županiji obuhvaća uzgoj, zaštitu, lov i korištenje divljači i njezinih dijelova. Prema podacima Lovačkog saveza Zadarske županije, na njezinu je području formirano 55 lovišta ukupne površine 364.255 ha, što čini 7% ukupne površine lovišta Hrvatske.

Na području Zadarske županije, od spomenutih 55 lovišta, 20 je državnih – površine 141.978 ha (39% ukupne površine lovišta Županije) i 35 zajedničkih lovišta – površine 222.277 ha (61% ukupne površine lovišta Županije).

Prema geografskoj konfiguraciji, 84% površina lovišta nalaze se na kontinentalnom području županije, dok je 16% površina na otocima.

Na području Zadarske županije registrirano je 28 lovoovlaštenika, a čine ih 16 lovačkih udruga/društava i 12 pravnih osoba.

Najbrojnije vrste sitne divljači u Zadarskoj županiji su: zec obični, fazan, jarebica kamenjarka, trčka skvržulja, lisica kuna bjelica, vrana siva, golub grivnjaš i prepelica pućpura. Od krupne divljači najbrojnije su: divlje svinje, srne obične, mufloni, divokoze, jelen obični i medvjed.

RAZVOJNI IZAZOVI

Nedovoljna povezanost lovo-ovlaštenika kao poduzetnika i niska razina organizacije za nastup na EU i svjetskom tržištu
Nedovoljna korištenost naizgled neiskoristivih dijelova divljači (kože, kosti, dlaka i perja)
Nepostojanje proizvodnih prerađivačkih pogona i radionica za zbrinjavanje, preradu i izradu
Nesustavno gospodarenje lovištima (npr. nema kontrole nad divljom svinjom na otocima)

RAZVOJNE POTREBE

Jačanje lovnog turizma i njegovo povezivanje s agroturizmom
Sinergija između lovo-zakupnika i domicilnog stanovništva
Poticanje interesnog udruživanja lovo-ovlaštenika, uključivanje u rad Lokalnih akcijskih grupa (LAG-ova)

4.1.9. Poljoprivredne zadruge

Zastupljenost zadruga po županijama, mjereno prema broju stanovnika u njima, je različita. Po tome, najviše zadruga imaju Šibensko-kninska (4,7 zadruga na 10.000 stanovnika) i Bjelovarsko-bilogorska županija (4,6 na 10.000 stanovnika). Najmanje zadruga na 10.000 stanovnika imaju Primorsko-goranska županija, Grad Zagreb i Međimurska županija (svaka po jednu zadrugu na 10.000 stanovnika). Poljoprivredne zadruge ostvaruju 51,9% svih prihoda zadruga te upravljaju s 50,3% imovine zadruga.

Danas na području Zadarske županije djeluje 85 zadruga u koje je učlanjeno 1.600 zadrugara. One se pretežito bave poljoprivrednom djelatnošću, a uz nju su zastupljene i prerađivačka industrija i

trgovina. Iako relativno mlada, osnovana 2008. godine, ribarska zadruga OMEGA 3 iz mjesta Kali koja se bavi ulovom i prodajom sitne plave ribe, jedna je od najuspješnijih zadruga u Hrvatskoj.

4.1.10. Zaštita autohtonih proizvoda Zadarske županije

Na nacionalnoj razini, od ukupno 16 proizvoda čiji su nazivi zaštićeni oznakom izvornosti na razini EU, tri ih je s područja Zadarske županije, a to su **Paška janjetina**, **Paška sol** i **Paški sir**. Identificirane ključne autohtone namirnice s područja Županije su: višnja maraska, plava riba (u zadarskom akvatoriju), maslinovo ulje, Ninska sol, šokol, janjetina i jaretina, baškotin, kolacić, štrika, ovčja skuta, med, češnjak, crno vino i prošek, dagnja (Novigradska dagnja), smokva¹⁰¹.

Udruga uzgajivača školjkaša “Novigradska dagnja” u suradnji sa Sveučilištem u Zadru i Agencijom za ruralni razvoj Zadarske županije započela je postupak zaštite “Novigradske dagnje” oznakom izvornosti.

RAZVOJNI IZAZOVI

Nepoznavanje prednosti i prava koja proizlaze iz zaštite autohtonih proizvoda
Nedostatak informacija i znanja o zaštiti autohtonih proizvoda
Nedostatna sredstva za financiranje postupka zaštite naziva proizvoda oznakama

RAZVOJNE POTREBE

Informiranje proizvođača o postupcima zaštite autohtonih proizvoda
Poticati plasman autohtonih proizvoda kroz turizam/ugostiteljstvo
Poticanje brendiranja, promocije i popularizacije lokalnih proizvoda Zadarske županije

4.1.11. Gospodarska analiza sektora poljoprivrede

Prema podacima iz *Gospodarskih kretanja Zadarske županije br. 35.*, u izdanju HGK-Županijske komore Zadar, u **prosincu 2019. godine, djelatnost A 01 (Biljna i stočarska proizvodnja, lovstvo i uslužne djelatnosti povezane s njima) vidljiv je značajan porast ukupne aktive za 33% i povećanje stavki kapitala i rezervi za 26%**. Dugoročne obveze su nepromijenjene dok su kratkoročne obveze povećane za 90%. Zaposlenost je porasla za 15% u 2018. godini u odnosu na 2017. godinu.

Tablica 4.4. Izabrane stavke bilance djelatnosti A 01 (Biljna i stočarska proizvodnja, lovstvo i uslužne djelatnosti povezane s njima) za 2017. i 2018. godinu

BILANCA	AOP	2017.	2018.	INDEX
Ukupno aktiva	065	327.699.506	436.690.853	133
Kapital i rezerve	067	143.069.752	180.527.346	126
Dugoročne obveze	095	103.645.733	104.159.660	100
Kratkoročne obveze	107	66.263.018	125.972.029	190
Zaposleni u djelatnosti A 01		307	353	115
Broj poduzeća djelatnosti A 01 koja su predala financijska izvješća: 94				

Izvor: *Gospodarska kretanja Zadarske županije 33, 34, 35, HGK, obrada ZADRA NOVA*

¹⁰¹ Dodatak 2 – Osnovna analiza, *Županijska razvojna strategija Zadarske županije do 2020.*, Zadarska županija, 2017., str.85

4.2. RIBARSTVO

Zadarska županija je predvodnik ribarstva i marikulture u Hrvatskoj. Kao jedan od najvažnijih sektora Županije, ribarstvo predstavlja tradicionalnu djelatnost zadarske obale i otoka, ali i jednu od najznačajnijih u strukturi gospodarstva ne samo Zadarske županije, već i puno šire. U nastavku analize ovog sektora daje se uvid u ribolovna područja i uzgajališta Zadarske županije, ribarsku infrastrukturu, karakteristike ribolovne flote, podatke o ulovu u Zadarskoj županiji, te općenito u gospodarsku analizu sektora ribarstva.

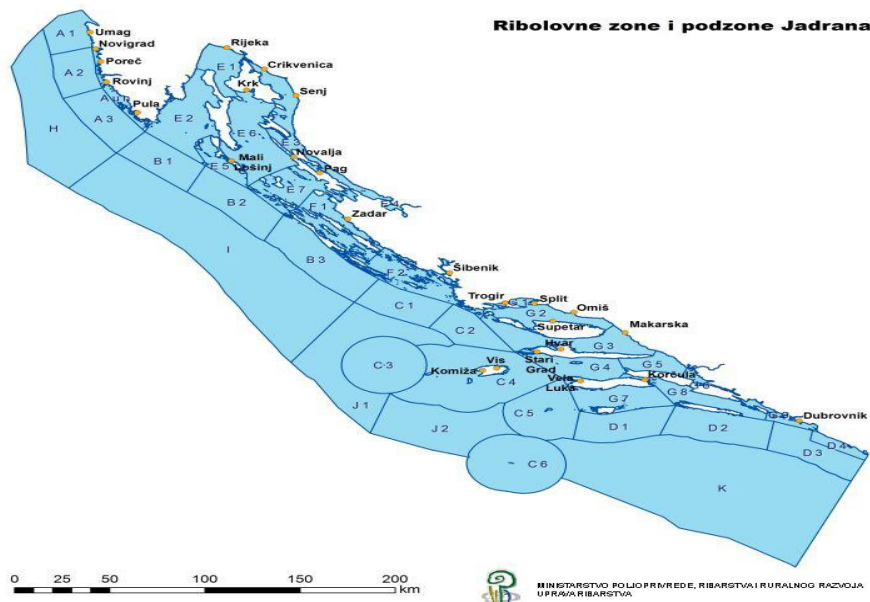
4.2.1. Institucionalni i strateški okvir upravljanja ribarstvom

Zadarska županija čini institucionalnu podršku poljoprivredi i ribarstvu na regionalnoj razini. Na razini Županije uređeno je ustrojstvo i djelokrug upravnih tijela Županije od kojih je za poljoprivredni sektor najvažniji Upravni odjel za poljoprivredu, ribarstvo, vodno gospodarstvo, ruralni i otočni razvoj.¹⁰² Institucionalnu podršku sektoru poljoprivrede na lokalnoj razini čine sljedeće institucije:

1. AGRRA - Agencija za ruralni razvoj Zadarske županije
2. ZADRA NOVA - Agencija za razvoj Zadarske županije
3. Lokalne akcijske grupe – odlučuju o smjeru i strategijama razvoja ribarstva te donose odluke o financiranju projekata

4.2.2. Ribolovno područje Zadarske županije

U Republici Hrvatskoj ribolovno more obuhvaća vanjsko ribolovno more i unutarnje ribolovno more, a dijeli se na 11 ribolovnih zona prema *Pravilniku o granicama u ribolovnom moru Republike Hrvatske* (NN 05/11). Ribolovne zone su podijeljene na podzone (prikaz na Slici dolje).



Slika 4.9. Ribolovne zone i podzone u RH
Izvor: Ministarstvo poljoprivrede, Uprava za ribarstvo, 2020.

¹⁰² Dodatak 2 – Osnovna analiza, *Županijska razvojna strategija Zadarske županije do 2020.*, Zadarska županija, 2017. str. 88.

Unutrašnje ribolovne zone u Zadarskoj županiji su E7 i F1, karakteriziraju ih plitki kanali koji su pogodni za mrijest i rast ribljih vrsta. B2 i B3 su vanjske ribolovne podzone s većom dubinom koja omogućuje izlov gospodarski važnih pelagijskih vrsta.

4.2.3. Karakteristike ribolovne flote i statistika morskog ulova Zadarske županije

Ribolovnu flotu Zadarske županije čini 448 plovila, što predstavlja 14,4% ukupne ribolovne flote RH, odnosno 29% ukupne ribolovne tonaže i 20,4 % kW ukupne snage. U odnosu na 2015. godinu, u Zadarskoj je županiji vidljiv pad od ukupno 117 plovila, odnosno za 20%. Pad broja plovila na razini RH u razdoblju od 2015. do 2019. godine, iznosi pak 23%.

Tablica 4.5. Kretanje stanja ribolovne flote u Zadarskoj županiji u razdoblju od 2015. do 2019. godine

Godina	Područje	Broj plovila	GT	Kw
2015.	RH	4.039	40.000	310.000
	Zadarska županija	565	24.463,00	173.144,00
	Ukupno ŽŽ (%)	14	61	56
2016.	RH	3.134	35.152,40	271.114,90
	Zadarska županija	461	10.412,00	55.037,00
	Ukupno ŽŽ (%)	14,7	29,6	20,7
2017.	RH	3149	34.004,24	266.421,89
	Zadarska županija	460	10.137,00	55.037,00
	Ukupno ŽŽ (%)	14,6	29,8	20,7
2018.	RH	3149	34.004	266.421,00
	Zadarska županija	460	10.137,00	55.037,00
	Ukupno ŽŽ (%)	14,6	29,8	20,7
2019.	RH	3107	33.649	262.751,00
	Zadarska županija	448	9.770,65	53.553,00
	Ukupno ŽŽ (%)	14,4	29,0	20,4

Izvor: Veličina, karakteristike i struktura ribolovne flote u 2107. u usporedbi s 2015. i 2016., Veličina karakteristike i struktura ribolovne flote u 2019. u usporedbi s 2018.; HGK, 2020., obrada ZADRA NOVA

Pokazatelji smanjenja ribolovne flote u 2019. godini, samo su nastavak trenda u posljednje četiri godine, uzrokovane sve restriktivnijim mjerama upravljanja ribolovom.

Tablica 4.6. Struktura plovila po dužini na području Zadarske županije i RH u 2019.

Godina	Područje	Dužine				
		do 12 m	12 - 18 m	18 - 24 m	preko 24 m	Ukupno
2018.	RH	2.685	287	84	93	3.149
	Zadarska županija	361	33	27	39	460
2019.	RH	2.657	273	87	90	3.107
	Zadarska županija	356	28	26	38	448

Izvor: Struktura ribarskih plovila u Republici Hrvatskoj i Zadarskoj županiji po duljini u 2015., 2016. i 2017. godini, Struktura ribarskih plovila u Republici Hrvatskoj i Zadarskoj županiji po duljini u 2018. i 2019. godini; HGK, 2020., obrada ZADRA NOVA

Najveći udio u ukupnoj ribolovnoj floti RH čine plovila do 12 m duljine (85,5%), a udio Zadarske županije iznosi 13,4%. Zadarska županija k tome, na razini RH, ima najveći udio u kategoriji plovila većih od 18 m.

Prema izvješću *Gospodarska kretanja Zadarske županije, br. 35*, u Zadarskoj županiji je 2019., u odnosu na 2018. godinu, smanjen ukupan broj ribarskih brodova u svim kategorijama, osim u kategoriji dužine 18-24 m.

Tablica 4.7. Broj plovila prema vrsti ribolovnih alata na području RH i Zadarske županije; kretanje broja u razdoblju od 2015. do 2019. godine

Broj plovila prema vrsti ribolovnih alata	Republika Hrvatska					Zadarska županija					Udio (%) ZŽ u RH				
	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.
Plivarice	214	219	176	176	169	75	72	63	63	60	35	32	35	35	35
Koćarice	547	433	376	376	351	102	52	45	45	41	18	12	11	11	11
Ukupno	761	652	552	552	520	177	124	108	108	101	23	19	19	19	19

Izvor: *Gospodarska kretanja Zadarske županije, 33, 34 i 35., HGK, 2020., obrada ZADRA NOVA*

U 2019. godini u Zadarskoj županiji se smanjio broj plivarica i koća u odnosu na 2015. godinu za 43%. Udjeli Zadarske županije u alatima plivarica i koćarica su nepromijenjeni u odnosu na 2018. godinu, što ukazuje na stabilnost i adekvatnost postojećeg broja plovila. Daljnji lagani pad ovih ribolovnih alata može se povezati i s postupkom autorizacije što je dodatno ograničilo rad pojedinih brodova i uzrokovalo izlazak iz ribolova.¹⁰³

4.2.4. Ulov ribe

Statistički registriran ulov ribe u Zadarskoj županiji najvećim se dijelom odnosi na malu plavu ribu. U 2019. godini mala plava riba činila je gotovo 98% evidentirane ulovljene ribe.

Tablica 4.8. Ulov morske ribe u Zadarskoj županiji za razdoblje 2016. – 2019. godine (kg)

Rb.	Vrsta	2016.	2017.	2018.	2019. ¹⁰⁴
1.	Bijela riba	303.057,37	385.970,14	411.032,55	300.283,55
2.	Glavonošci	130.452,34	90.726,03	94.899,38	81.295,77
3.	Hrskavična riba	20.230,90	22.077,40	17.874,76	16.837,45
4.	Mala plava riba	33.180.937,79	31.955.092,64	30.411.121,00	20.600.363,61
5.	Ostali organizmi	140,10	280,15	1.202,55	25.414,30
6.	Rakovi	42.434,37	43.970,50	54.173,21	21.783,25
7.	Školjkaši	956,90	424,80	495,50	289,50
8.	Velika plava riba	42.559,39	38.799,26	38.622,45	2.428,20
SVEUKUPNO		33.720.769,16	32.537.340,92	31.029.421,40	21.048.695,63

Izvor: *Uprava za ribarstvo, Ministarstvo poljoprivrede, 2020., obrada ZADRA NOVA*

Ukupan ulov ribe u Republici Hrvatskoj u 2019. godini, iznosio je 63.343.451,58 t, od čega na području Zadarske županije 33,23%. Zabilježen je blagi pad u ukupnom ulovu ribe kako u RH tako i u

¹⁰³ *Gospodarska kretanja zadarske županije broj 35., HGK, Zadar, 2019., str.48*

¹⁰⁴ preliminarni podaci

Zadarskoj županiji. Navedeni pad uzrokovan je negativnim trendovima stoka/izlova male plave ribe koji je za posljedicu imao provedbu značajnih mjera regulacije ribolova od 2014. godine i pojave lovostaja za plavu ribu. U odnosu na 2016. godinu, Zadarska županija bilježi pad ulova od 12.672 t.

Rast ulova je zabilježen kod bijele ribe, rakova i ostalih organizama u koje spadaju spužve, morski crvi, volci i koralji. Najveći ulov ribe u Zadarskoj županiji čine srdela, inćun i šarun. Ulov srdele bilježi pad od 4.049 t, dok inćun bilježi rast od 2.000 t.

4.2.5. Iskrcaj ribe

U Zadarskoj županiji se iskrca **34,1% ukupnog iskrcaja ribe u RH**. Na području Zadarske županije nalaze se 46 iskrcajnih mjesta od toga 27 nalazi na otocima. Najveći iskrcaj ribe zabilježen je u Kalima (Vela Lamjana) gdje se iskrca 7.609.318,8 kg ribe, slijedi iskrcaj u Zadru – Adria (iskrcajno mjesto u Gaženici) s udjelom od 4.908.676,12kg ribe te Biograd na moru s 4.196.641,619 kg ribe. Kao što je zabilježen smanjen ulov ribe u Zadarskoj županiji u **2018. godini zabilježen je i manja količina iskrcaje ribe**. Od 2014. godine do 2018. godine zabilježen je pad od 10.050 t.

Tablica 4.9. Ulov (iskrcaj) ribe i drugih morskih organizama (kg), Zadarska županija

Izvor:

Iskrcajno mjesto	Iskrcaj ribe (2015. – 2019.)
BIOGRAD - GLAVNI MUL	4.196.641,62
BRBINJ - LUČINA	11.692,70
BRGULJE	8.419,50
IST - KOSIRAČA	865,30
IŽ - BRŠANJ	764,50
JAKIŠNICA	818,80
JESENICE - MASLENICA TRAJEKTNO PRISTANIŠTE VAN FUNKCIJE)	180,70
KALI - VELA LAMJANA	7.609.318,80
KRAJ	4.586,40
KUKLIJICA - KOD GOSPE OD SNIGA	6.268,00
KUKLIJICA - RIBARKI GAT	585,00
KUKLIJICA - STARI GAT	72,00
LUKORAN	140,00
MANDRE	415.204,30
MILETIĆI	584,00
MOLAT - LUČINA	4.046,55
MULINE	217,00
NOVIGRAD (DALMACIJA)	38.078,60
OLIB	1.283,50
PAKOŠTANE	26.148,10
PAŠMAN	1.057,50
POVLJANA	154.634,15
PREKO	14.685,25
PREMUDA - KRIJAL	1.274,90
PRIVLAKA	48.602,00
PROBOJ	27.911,68
RAŽANAC	11.109,50
SALI - MARDEŠIĆ	756.061,40
SILBA - PORAT	13.990,00
ŠIMUNI	63.838,29
SUKOŠAN	14.435,50
TKON	73.230,70
TOVARNELA	3.359,80
TURANJ	6.738,50
UGLIAN	125.963,50
VELI RAT	5.032,00
VIR	783.455,00
VLAŠIĆI - OTOK PAG	293,65
ZADAR - ADRIA	4.908.676,12
ZADAR - BREGDETTI	5.712,68
ZADAR - FOŠA	13.220,00
ZADAR - GAŽENICA	2.986.431,89
ZADAR - KOD MOSTA	963.067,36
ZAGLAV	4.816,00
ŽIGLJEN	15,00
ŽMAN	741,30
Ukupno:	23.314.269,04

Uprava za ribarstvo, Ministarstvo poljoprivrede, 2020., obrada ZADRA NOVA

U Republici Hrvatskoj je od 2015. godine do 2019. godine zabilježen pad ukupnog iskrcaja morskih organizama u grupama: bijela riba, glavonošci, mala plava riba, velika plava riba, te znatan pad školjkaša od 2015. (962.433,55 kg) do 2019. (253.874,75 kg). Od grupa morskih organizama koji bilježe porast od 2015. do 2019. ističu se rakovi sa 871.955,42 kg 2015. godine na 1.016.628,10 kg 2019. godine, te različite vrste u kategoriji *ostalih organizama* bilježe znatniji rast.

Tablica 4.10. Ukupni iskrcaj u RH po grupama morskih organizama 2015. – 2019. (kg)

REPUBLIKA HRVATSKA	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.
BIJELA RIBA	3.635.626,43	3.223.366,79	3.591.920,83	3.498.163,98	3.586.417,39
GLAVONOŠCI	1.313.474,96	1.127.215,19	945.075,67	745.943,02	788.111,71
HRSKAVIČNA RIBA	217.037,57	201.072,46	218.724,42	201.572,60	228.693,49
MALA PLAVA RIBA	65.624.957,04	65.081.623,46	62.323.243,79	62.973.534,53	57.031.033,62
VELIKA PLAVA RIBA	232.155,14	202.499,28	152.325,43	215.326,42	221.536,52
RAKOVI	871.955,42	921.837,36	1.071.667,41	1.179.004,54	1.016.628,10
ŠKOLJKAŠI	962.443,55	751.056,70	479.587,72	393.525,96	253.874,75
OSTALI ORGANIZMI	78.537,60	69.222,82	87.888,46	189.566,78	217.156,00
UKUPNO	72.936.187,71	71.577.894,06	68.870.433,73	69.396.637,83	63.343.451,58

Izvor: Uprava za ribarstvo, Ministarstvo poljoprivrede, 2020., obrada ZADRA NOVA

Iskrcaj plovila iz Zadarske županije čini 46,2% ukupnog iskrcaja ribolovne flote u RH, što predstavlja značajan podatak jer plovila iz Zadarske županije ne moraju vršiti iskrcaj u matičnoj županiji već i u drugim županijama, što ovisi o lokaciji ulova.

Odluka o popisu iskrcajnih mjesta za ribarska plovila koja obavljaju gospodarski ribolov na moru utvrđuje popis iskrcajnih mjesta za ribarska plovila koja obavljaju gospodarski ribolov na moru, uzimajući pritom u obzir i članak 22. Uredbe Vijeća (EZ) br. 1967/2006 od 21. prosinca 2006. o mjerama upravljanja za održivo iskorištavanje ribolovnih resursa u Sredozemnom moru, o izmjeni Uredbe (EEZ) br. 2847/93 te stavljanju izvan snage Uredbe (EZ) br. 1626/94 (SL L 409, 30. 12. 2006.). Drugim riječima, predmetna Odluka utvrđuje popis iskrcajnih mjesta za sva plovila koja obavljaju gospodarski ribolov:

1. Ribolovnim alatima:
 - pridnenom povlačnom mrežama kočom
 - okružujućom mrežom plivaricom – srdelarom
 - dredžama
 - plutajućim parangalima
 - potegačama
 - malim plivaricama
2. U područjima s posebnim režimom upravljanja – Jabučka kotlina
3. Obuhvaćen višegodišnjim planovima upravljanja:
 - ribolov plavoperajne tune
 - ribolov igluna

Potrebno je naglasiti da se ne evidentira sav ulov ribe, glavonožaca i drugih morskih organizama jer u ribolovnom naporu sudjeluju i brojni korisnici dozvola za rekreacijski i sportski ribolov (koji zakonito mogu dnevno uloviti do 5 kg ribe) kao i oni koji nemaju nikakve povlastice i dozvole za ribolov. Premda su u pogledu nadzor učinjeni značajni iskoraci, on nije dovoljan pa su u praksi zabilježeni, odnosno poznati različiti oblici krivolova (s obzirom na nedopušten alat, količinu tog alata, količinu ulovljene ribe, veličinu ulovljenih jedinki, sezonski i teritorijalni lovosataja itd.) i nefiskaliziranog plasmana ribe na tržište.

4.2.6. Akvakultura

Na razini Republike Hrvatske u 2018. godini, registriran je ukupno 171 uzgajivač morske ribe, od čega 31 na području Zadarske županije. Ukupan broj uzgajališta u Republici Hrvatskoj je 474, od kojih se 61 **nalazi u Zadarskoj županiji**. Najveći broj uzgajivača u Županiji bavi se uzgojem školjkaša i bijele ribe, dok se uzgojem tune bave dva uzgajivača od sveukupno 4 registrirana u cijeloj RH. Na području Županije, nalazi se i jedno mrjestilište, odnosno, jedan uzgajivač koji se bavi uzgojem riblje mlađi.

Tablica 4.11. Broj uzgajivača i uzgajališta bijele ribe, školjka i tune na području RH i Zadarske županije u 2018.g

Zadarska županija	Bijela riba	Školjke	Tuna	Ukupno
Broj uzgajivača	8	13	2	23
Broj uzgajališta	30	15	15	60
Republika Hrvatska	Bijela riba	Školjke	Tuna	Ukupno
Broj uzgajivača	29	129	4	153
Broj uzgajališta	69	325	17	411

Izvor: Registar dozvola u akvakulturi, 2019., Uprava ribarstva, Ministarstvo poljoprivrede, 2019., obrada ZADRA NOVA

Tablica 4.12. Kretanje ukupne proizvodnje u marikulturi u RH u razdoblju od 2014. do 2018. g. (u tonama)

Vrsta	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.
Dagnja	714	746	699	920	882	947
Kamenica	32	52	64	62	54	61
Jakovljeva kapica	0	0,016	0,06	0,04	0,06	0,02
Tuna	2.224	2.603	2.934	2.162	3.227	2.747
Lubin	3.215	4.075	5.310	5.616	6.220	6.089
Komarča	3.655	4.488	4.101	4.830	5.591	6.774
Hama	60	67	125	253	808	725
Zubatac	7	4	1	0	0	0
Kalifornijska pastrva	13	0	0	0	0	0
Romb	0,5	7	1	0	0	0
Pagar	40	0	0	0	0	0
UKUPNO (t)	9.960	12.043	13.235	13.843	16.782	17.343

Izvor: Akvakultura, Uprava ribarstva, Ministarstvo poljoprivrede, 2020., obrada ZADRA NOVA

4.2.7. Prerada

Zadarska županija predvodnik je ribarstva i marikulture u Hrvatskoj. U Zadarskoj županiji se ulovi i istovaruje više od 50% ukupnog ulova ribe na hrvatskoj strani Jadrana. Veliku zaslugu za to ima i mjesto Kali s najvećom ribarskom flotom na Jadranu, ali i sa snažnim tvrtkama koje u tom mjestu imaju svoja uzgajališta poput Cromarisa i Kali tune. Najznačajniji riboprerađivači na području Zadarske županije su svakako Omega 3 iz mjesta Kali na Ugljanu (prva proizvođačka organizacija u ribarstvu na području čitave Republike Hrvatske), zatim Ostrea, koja se bavi preradom slanih inćuna, Mardešić d.o.o. iz mjesta Sali na Dugom otoku koji godišnje proizvede oko 1.000 tona ribljih konzervi i to sardine, sardine s povrćem i rajčicom, te Mišlov d.o.o. koji je u lipnju 2015. godine otvorio pogon za preradu plave ribe u Poličniku čime je proširio svoju djelatnost na preradu i veleprodaju proizvoda ribarstva.¹⁰⁵

¹⁰⁵ Dodatak 2 – Osnovna analiza, Županijska razvojna strategija Zadarske županije do 2020., Zadarska županija, 2017. Str. 94.

Tablica 4.13. Popis riboprerađivača u Zadarskoj županiji

NAZIV OBJEKTA	ANDRESA OBJEKTA	MJESTO I POŠTANSKI BROJ	SANTE DJELATNOS	NAPOMENA
Mardešić d.o.o.	Sali II 1	Dugi otok, Sali, 23281	VIII	
Adria octopus d.o.o.	Plitvička 6	Biograd n/m, 23210	VIII	
Cromaris d.o.o.	Gaženica 4/b	Zadar, 23000	VIII	
Kali tuna d.o.o.	Vela Lamjana b.b.	Kali, 23272	VIII	
Kornat ittica d.o.o.	Škabrnjska ulica 5	Pakoštane 23211	VIII	
Parma fish d.o.o.	Ulica hrvatske vlade 1	Stankovci, 23422	VIII	
Ribarska sloga d.o.o.	Uvala Batalaža b.b.	Kali, 23272	VIII	Mirovanje 01. 03. 2019.
Noclerius d.o.o.	Hrvatskog proljeća 18	Gračac, 23440	VIII	
Šiš-Mar, ribarsko-prerađivački obrt	Put Nehaja b.b., Kali, otok Ugljan	Kali, 23272	VIII	Mirovanje 15. 12. 2018.
Metro cash&carry d.o.o. VPC Zadar	Murvica 1d, Poličnik	Poličnik, 23241	0,VIII	
Davor obrt za trgovinu ribom na veliko i malo	Dobropoljana 30	Pašman, Nevidane, 23264	0,VIII	
Ribarski obrt Balk	Grgura Ninskog 5	Zadar, 23000	VIII	
Tajer d.o.o.	Grgura Budislavića 82	Zadar, 23000	VIII	
Limbora d.o.o.	Tkon b.b.	Tkon, 23212	VIII	
Adriatic shell j.d.o.o.	Ulica prva 13a	Ljubački stanovi, 23248	VII, VIII	Fleksibilnost
Ribarska zadruga Omega 3	Poslovna zona Šopot	Benkovac, 23420	0,VIII	
Marikomerc d.o.o.	Poslovna zona Grabi 54	Poličnik, 23241	0,VIII	
Jadran tuna d.o.o.	Vukovarska 86	Biograd n/m, 23210	0,VIII	
Orada j.d.o.o.	Braće Fabijanić 4	Pag, 23250	0,VIII	
Ribarski obrt Močun	Kaljskih ribara i pomoraca 26	Kali, 23272	VIII	
Mišlov d.o.o.	Grabi 44	Poličnik, 23241	VIII	
Padrele riba d.o.o.	Poslovna zona Lonići	Bibinje, 23205	0,VIII	
Teši tunolov d.o.o.	Grabi 60	Poličnik, 23241	VIII	
Pelagos net farma d.o.o.	Gaženička cesta 28b	Zadar, 23000	0,VIII	
Tajler d.o.o.	k.o. Poličnik č.z. 481/36, Poslovna zona Grabi	Poličnik, 23241	0,VIII	
Žuvela d.o.o.	Industrijska zona Šopot b.b.	Benkovac, 23420	0,VIII	
Denis Ramov	Put Ploča 6a	Zadar, 23000	VIII	

Izvor: Služba za podršku u korištenju mjera ribarstvene politike, Ministarstvo poljoprivrede, 2020., obrada ZADRA NOVA

4.2.8. Ribarska infrastruktura

Pod ribarskom infrastrukturom podrazumijevamo sve što je potrebno za neometano obavljanje prometa ribom: obalna infrastruktura, poduzetničke zone (prihvat, skladištenje i prerada ribe), brodogradilišta, mjesta za opskrbu gorivom, zbrinjavanje otpada.

Osnovni problem iskrcajnih mjesta u Zadarskoj županiji je nedovoljna duljina raspoložive obale za plovila dulja od 15 m, te iskrcaj ribe na mjestima koja ne udovoljavaju temeljnim higijensko- sanitarnim uvjetima. Iz navedenih razloga planirana je izgradnja tri ribarske luke (Vela Lamjana, ribarska luka Gaženica i ribarska luka u Tkonu s iskrcajnim mjestom u Biogradu).

U tijeku je modernizacija ribarske luke Vela Lamjana koja uključuje: dogradnju glavnog lukobranskog objekta, produžavanje obale za prihvrat ribarskih brodova i prekrcaj ribe, operativni vez za prihvrat brodica ukupne dužine 71 m, površinu za odlaganje ribarske opreme i kolni pristup.

Ribarska luka Gaženica provodi projekt uspostavljanja ukrcajno-iskrcajnih mjesta za ribarske brodove. U prvoj fazi radova proširit će se obala, izgraditi servisni plato za spuštanje i dizanje brodova, skladište te će se urediti prilazna prometnica i parkirališta s pripadajućom infrastrukturom.

Ministarstvo mora, prometa i infrastrukture i Županijska lučka uprava Zadar sklopili su sporazum o financiranju izrade projektno-tehničke dokumentacije u projektu izgradnje ribarske infrastrukture luke Biograd na moru.

Smještaj za većinu ribarskih plovila (preko 15 m) se rješava u formi privezišta gdje se brodovi vežu jedan uz drugoga i tada samo neki brodovi imaju izravan pristup obali. Na takvim privezištima otežan je ukrcaj i iskrcaj opreme i alata te redovno održavanje brodova. Glavna privezišta za brodove nalaze se u Kalima, Zadru (gradska luka i Gaženica), Biograd, Tkon i Kukljica (popis iskrcajnih mjesta prikazan u Tablici 4.16.).

Održavanje ribolovne flote se odvija u remontnim brodogradilištima koja su nužna kako bi se održala vrijednost plovila i sigurnost plovidbe. Na području Županije se nalaze dva remontna brodogradilišta:

- Nauta Lamjana, dioničko društvo za proizvodnju i popravak brodova "u stečaju", Kali
- Brodogradilište Filipi, društvo s ograničenom odgovornošću za gradnju, popravak, iznajmljivanje brodova, prijevoz putnika morem i trgovinu Sukošan, Ždralovac

Uz navedena brodogradilišta servisiranje plovila se vrši u marini Dalmacija, te na rezalištima športskih ribolovnih društava.

Tablica 4.14. Popis iskrcajnih mjesta u Zadarskoj županiji u 2020. godini

MJESTO	GEOGRAFSKA DUŽINA	GEOGRAFSKA ŠIRINA
Mandre	14,91926	44,47775
Šimuni	14,95898	44,46883
Pag	15,05209	44,4466
Proboj	15,03927	44,40336
Vir	15,10571	44,29431
Novigrad	15,54791	44,18328
Zadar – kod mosta	15,22882	44,11581
Zadar – Gaženica	15,25745	44,09573
Turanj	15,40864	43,9655
Biograd – glavni mul	15,43962	43,93805
Kali – Batalaža	15,21114	44,06158
Kali – Vela Lamjana	15,20296	44,04495
Kukljica – ribarski gat	15,24811	44,03399

Tkon	15,41956	43,92304
Silba – porat	14,69169	44,37369
Molat – Lučina	14,87214	44,21244
Sali – Mardešić	15,16832	43,93468

Izvor: Odluka o popisu iskrcajnih mjesta za ribarska plovila koja obavljaju gospodarski ribolov na moru, NN 10/2020

Ribarska plovila uglavnom koriste dizelsko gorivo, dok samo manji broj plovila koristi benzinske izvanbrodske motore. „Plavi dizel“ dostupan je ribarskim plovilima na 21 benzinskoj postaji u Zadarskoj županiji.

Zadarska županija nema riješen sustav odvodnje otpadnih voda iz pogona prerade što je od iznimne važnosti za budući razvoj proizvodnih objekata. Problem otpadnih voda predstavlja velik problem obzirom da direktno utječe na certificiranje proizvoda za tržište Europske unije.

4.2.9. Ribarske zadruge

Zadruga je dobrovoljno samostalno društvo kojim upravljaju njezini članovi s ciljem unaprjeđenja pojedinačnih i zajedničkih gospodarskih, ekonomskih i socijalnih interesa te ostvaruju ciljeve zbog kojih je zadruga i osnovana. Zadarska županija ima dugu tradiciju zadrugarstva koje značajno doprinosi unaprjeđenju ribarstva na njezinu području. Jedna od najistaknutijih ribarskih zadruga u RH je ribarska zadruga Omega 3 iz mjesta Kali, osnovana 2008. godine. Zadruga je otvorila pogon za skladištenje i preradu sitne plave ribe u Šopotu primjenjujući nove tehnologije u izlovu i obradi morskih proizvoda kako bi unaprijedila mikroekonomske pokazatelje malih i srednjih poduzeća s ciljem jačanja konkurentnosti na stranim tržištima.

Tablica 4.15. Ribarske zadruge u Zadarskoj županiji

Ribarske Zadruge u Zadarskoj županiji	Broj članova
Ribarska zadruga Omega 3	16
Ribarska zadruga Zadar	10
Ribarska zadruga Rivanj	7

Izvor: Uprava za stručnu podršku razvoju poljoprivrede i ribarstva, Ministarstvo poljoprivrede, 2021., obrada ZADRA NOVA

Lokalne akcijske grupe u ribarstvu (FLAG)

Lokalne akcijske grupe u ribarstvu (FLAG) predstavljaju partnerstvo između nositelja ribarskog sektora i ostalih lokalnih dionika iz privatnog i javnog sektora. Partnerstvo je uspostavljeno s ciljem održivog razvoja ribarstva i marikulture sa zadaćom izrade i provedbe zajedničke strategije za svoje područje. FLAG je pravna osoba s usvojenim statutom, definiranim ciljevima i usvojenom lokalnom razvojnom strategijom te mogućnošću da novi zainteresirani dionici mogu lako pristupiti.

Lokalna akcijska grupa (LAG) je javno-privatno partnerstvo predstavnika javnog, gospodarskog i civilnog sektora na određenom ruralnom području koje povezuju zajedničke značajke kao što su:

- zajednička tradicija
- lokalni identitet
- osjećaj pripadnosti
- potrebe i očekivanja.

Tablica 4.16. Lokalne akcijske grupe u ribarstvu (FLAG) u RH

Hrvatska	14
Istarska županija	4
Splitsko-dalmatinska županija	2
Šibensko-kninska županija	1

Dubrovačko-neretvanska županija	1
Ličko-senjska i Primorsko-goranska županija	1
Primorsko-goranska županija	2
Zadarska županija	3

Izvor: FLAG mreža, 2020., obrada ZADRA NOVA

LAGUR Plodovi mora obuhvaća područja: Grad Zadar, Općina Sali, Općina Kali, Općina Kukljica i Općina Preko. **FLAG Lostura** obuhvaća područja: Grad Biograd, Općina Sv. Filip i Jakov, Općina Pakoštane, Općina Pašman, Općina Tkon. **Područje LAGURA Tri mora** obuhvaća: Grad Obrovac, Općina Jasenice, Općina Novigrad, Općina Poličnik, Općina Posedarje, Općina Ražanac i Općina Starigrad.

4.2.10. Gospodarska analiza sektora ribarstva

Tablica 4.17. Izabrane stavke bilance djelatnosti A 03 (Ribarstvo) za 2017. i 2018.g.

Bilanca	2017.	2018.
Ukupno aktiva	2.066.069,26	2.252.693,48
Kapital i rezerve	585.037,18	629.889,65
Dugoročne obveze	411.840,99	343.362,74
Kratkoročne obveze	1.008.538,83	1.206.895,81
Zaposleni djelatnosti A 03	1.362	1.368
Broj poduzeća djelatnosti A 03 koja su predala izvještaj	79	77

Izvor: Gospodarska kretanja Zadarske županije 33, 34 i 35, HGK, obrada ZADRA NOVA

Promatrajući stavke bilance u Tablici razvidno je povećanje od 9% ukupne aktive u razdoblju od 2017. do 2018. godine. U istome razdoblju stavka kapital i rezerve povećana je za 7,6%, a smanjena stavka dugoročnih obveza za 19,9% te povećane kratkoročne obveze za 19,6%. Broj zaposlenih u ovoj djelatnosti porastao je u tome razdoblju za 0,4%.

RAZVOJNI IZAZOVI

Veličina sektora i razvojne potrebe ograničene nacionalnom razinom upravljanja biološkim resursima
Neusklađenost dimenzija kapaciteta flote s kapacitetom namjenski uređene obale
Kapaciteti flote ograničeni su na vrijednost koju je RH unijela u trenutku pristupanja EU i smije se samo smanjivati
Iskrcajna mjesta u dobrom dijelu, sadržajno ili organizacijski, ne udovoljavaju stvarnim potrebama
Nedovoljna iskorištenost otpada od riblje industrije
Nedovoljna povezanost proizvođača
Dugotrajan i zahtjevan proces dodjele koncesija na pomorskom dobru što, u konačnici, predstavlja prepreku u uzgoju bijele ribe
Niska potrošnja ribe i drugih morskih organizama <i>per capita</i>
Dobna struktura ribara (zastupljenost starijih dobni skupina)
Nedovoljan broj zaštićenih autohtonih proizvoda
Nedostatak prostora na pomorskom dobru i na kopnu za potrebe razvoja akvakulture

Neriješen tretman fekalnih otpadnih voda na otocima i u poslovnim zonama
Visoke koncesijske naknade
Degradacija kvalitete ribe zbog lošeg transporta i skladištenja, neprofesionalne manipulacije i nepravovremenog iskrcaja

RAZVOJNE POTREBE

Izgradnja i uređenje obalne infrastrukture za potrebe ribarskih brodova ŽŽ i migratorne flote RH koja iskrcava ribu na području Zadarske županije
Izgradnja iskrcajnog mjesta na sjeveru Županije
Izgradnja i uređenje primjerenih iskrcajnih mjesta za manja plovila
Različita koncentracija sudionika u ribarstvu, različita količina iskrcaje ribe i različit položaj u prostoru određuju potrebe za različitom razinom uređenja iskrcajnih mjesta
Izgradnja remontnih brodogradilišta
Nabava brodske opreme
Za potrebe iskrcajnih mjesta na dijelu obale izgraditi otpremne i purifikacijske centre te definirati prostore za te sadržaje
Standardizirati iskrcajna mjesta
Nastaviti provedbu Integralnog upravljanja obalnim područjem Zadarske županije kroz izradu podloga za proširenje marikulture
Daljnje jačanje udruživanja u ribarstvu s ciljem osnivanja organizacija proizvođača
Razvoj obiteljskih manufaktura za izradu finalnog proizvoda u procesu prerade
Izgradnja pogona za zbrinjavanje otpada i otpadnih voda iz prerađivačkih pogona
Riješiti problem onečišćenja mora fekalijama (na otocima)
Povezivanje turističkog i ribarskog sektora te plasman i promocija proizvoda kroz ribolovni turizam
Korištenje EU fondova za razvoj infrastrukture (u ribarskim lukama i na iskrcajnim mjestima)
Povećanje uzgoja školjkaša koji je trenutno daleko ispod svojih prirodnih potencijala
Promocija visoke nutritivne vrijednosti ribe i školjkaša
Potrebno predvidjeti mogućnost uzgoja školjkaša u polikulturi s ribom već na razini prostornog planiranja i određivanja zona za uzgoj
Diperzirati marikulturu na više prikladnih mjesta, podalje od otočnih i obalnih naselja, a ne ju izrazito koncentrirati u nekim dijelovima akvatorija
Osnivanje Centra kompetencije Sektora u ŽŽ koji će se baviti znanstvenim istraživanjima o novim tehnologijama u području uzgoja te obuci potrebnog stručnog kadra
Povećanje kapaciteta postojećih mrjestilišta i izgradnja novih
Osiguravanje dovoljnog broja iskrcajnih mjesta

4.3. KLJUČNI RAZVOJNI POTENCIJALI, IZAZOVI I POTREBE

Zadarska županija ima izvrsne prirodne preduvjete za razvoj zelene i plave ekonomije. Proizvodnja hrane koja je ekološki prihvatljiva, zdrava i različitim gastronomskim zahtjevima prilagođena ima mogućnost, koja je do sada samo u nekim poljima (u ribarstvu i marikulturi) i ostvarena, značajno nadići lokalne potrebe. Proizvodnja, priprema i konzumacija zdrave hrane sastavni je dio mediteranskog identiteta zadarske regije.

Razvojni potencijali

- Velike površine zemljišta koje se mogu koristiti u ekološkom i integriranom poljodjelstvu i stočarstvu

- Autohtone sorte i tradicijski proizvodi koji su sastavni dio mediteranske prehrane
- More kao izvor hrane u pogledu održivog ribolova i marikulture
- Sekundarno i tercijarno obrazovanje koji pridonose kvalitetnoj proizvodnji i preradi hrane

Razvojni izazovi

- Usitnjenost i raštrkanost posjeda
- Neriješeni imovinsko-pravni odnosi i zastarjeli katastarski podatci
- Nedovoljna educiranost svih dionika u poljoprivredi i ribarstvu
- Osiguravanje za dulje razdoblje stabilne isporuke kvalitetnih prehrambenih proizvoda
- Nekontrolirani izlov morskih organizama (unatoč unaprjeđenjima u pogledu nadzora nad ribolovnim naporom)
- Prevelika koncentracija marikulturnih aktivnosti u pojedinim dijelovima zadarskog akvatorija

Razvojne potrebe

- Funkcionalno (ako nije moguće vlasničko) okrupnjavanje posjeda putem zakupa
- Intenziviranje zadrugarstva koje neće ugroziti partikularne, a osigurat će zajedničke interese proizvođača hrane biljnog, životinjskog i ribljeg podrijetla
- Intenzivirati edukaciju putem programa cjeloživotnog obrazovanja i radionica za sve koji se bave poljoprivrednom proizvodnjom kao temeljnom ili kao dopunskom djelatnošću
- Povećati nadzor nad svim sudionicima gospodarskog i drugih oblika ribolova i dosljedno provoditi mjere zaštite nad ugroženim staništima ili nad ugroženim vrstama
- Redistribucija marikulture na više za to pogodnih lokacija, a da se vodi računa o zaštiti okoliša i o potrebama drugih (posebno lokalnim) korisnicima mora i obale

5. TURIZAM

Udio turizma u ukupnim gospodarskim kretanjima Zadarske županije, ali i multiplikativni efekti koje ima na gospodarstvo, prostor te društvo u cjelini zahtijevaju dodatno propitivanje stanja turističkog razvoja u Zadarskoj županiji. Ovom analizom obuhvaćeni su institucionalni okvir upravljanja turizmom, analiza turističkih pokazatelja, profil turista Zadarske županije, struktura smještajnih kapaciteta, prikaz financijskih pokazatelja djelatnosti te indeks razvijenosti

5.1. INSTITUCIONALNI I STRATEŠKI OKVIR

Institucionalni okvir upravljanja turizmom na području Zadarske županije čine Ministarstvo turizma Republike Hrvatske, nadležni upravni odjeli Zadarske županije, jedinice lokalne samouprave te sustav turističkih zajednica za područje Zadarske županije. Sukladno odredbama Zakona o turističkim zajednicama i promicanju hrvatskog turizma (NN 52/19, 42/20) turističke zajednice su organizacije koje djeluju po načelu destinacijskog menadžmenta, a osnivaju se radi promicanja i razvoja turizma Republike Hrvatske i gospodarskih interesa pravnih i fizičkih osoba koje pružaju ugostiteljske usluge i usluge u turizmu ili obavljaju drugu djelatnost neposredno povezanu s turizmom na način da upravljaju destinacijom na razini za koju su osnovane.¹⁰⁶

Sustav turističkih zajednica Zadarske županije čine 32 lokalne turističke zajednice te Turistička zajednica Zadarske županije kao regionalna destinacijska menadžment organizacija.¹⁰⁷ Od 32 lokalne turističke zajednice, 22 turističke zajednice osnovane su za upravljanje destinacijom koja obuhvaća isključivo područje jedne jedinice lokalne samouprave. Četiri jedinice lokalne samouprave na svome području imaju više osnovanih turističkih zajednica, i to: Grad Zadar (TZ Grada Zadra, TZ mjesta Silba), Grad Nin (TZ Grada Nina i TZ mjesta Zaton), Općina Preko (TZ Općine Preko, TZ mjesta Ugljan) te Općina Sali (TZ Općine Sali, TZ mjesta Božava), a samo jedna lokalna turistička zajednica (TZ Ravni kotari) djeluje na području više jedinica lokalne samouprave i obuhvaća područja općina Lišane Ostrovičke, Polača, Stankovci, Zemunik Donji, Škabrnja, Galovac i Grad Benkovac. Sukladno podacima iz Upisnika turističkih zajednica Ministarstva turizma i sporta Republike Hrvatske na dan 15. studenog 2020. godine, samo za područje Općine Gračac nije ustrojena lokalna turistička zajednica.

Uz sustav turističkih zajednica utjecaj na turistički razvoj imaju i druge institucije, a prije svega Sektor za turizam i Ceh ugostitelja i turističkih djelatnika Hrvatske gospodarske komore, Obrtnička komora Zadarske županije te različita udruženja.

Temeljni strateški okvir za razvoj turizma na regionalnoj razini postavio je Glavni plan razvoja turizma Zadarske županije 2013. – 2023.

5.2. ANALIZA TURISTIČKIH POKAZATELJA

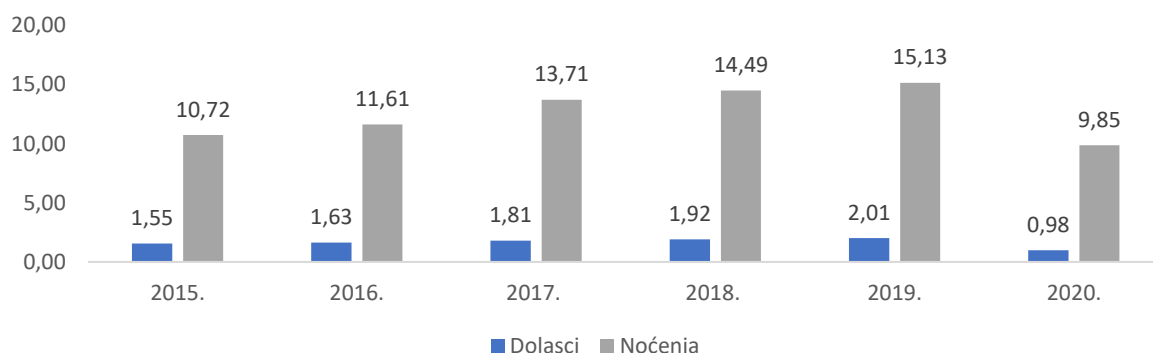
U svrhu identifikacije trendova u turizmu Zadarske županije analiziraju se opća kretanja u turizmu, odnosno dolasci i noćenja, njihova dinamika kroz godinu te distribucija u prostoru. Analiza turističkih pokazatelja obuhvaća razdoblje od 2015. do 2019. godine, dok se zasebno se promatraju podaci iz 2020. godine kada je zabilježen snažan pad turističkih pokazatelja uvjetovan pandemijom koronavirusa SAR-COV-2 (COVID-19).

¹⁰⁶ Zakon o turističkim zajednicama i promicanju hrvatskog turizma, NN 52/19, 42/20, čl. 4.

¹⁰⁷ Statut turističke zajednice Zadarske županije, od 31.08.2020, TZ Zadarske županije, Zadar, 2020., čl. 1.

Turizam je i dalje jedan od najznačajnijih smjerova u razvoju gospodarstva Zadarske županije. U 2019. godini zajedno s ostalim priobalnim županijama čini 87,1% svih dolazaka i čak 95,3% svih noćenja u Republici Hrvatskoj u 2019. godini. U ukupnim turističkim kretanjima Republike Hrvatske s 2.015.717 dolazaka te 15.128.176 noćenja Zadarska županija je na 5. mjestu po broju dolazaka te na 4. mjestu po broju noćenja. U Republici Hrvatskoj sudjeluje s 9,7% svih dolazaka te 13,9% svih noćenja. Na vodećem mjestu u broju dolazaka i noćenja nalazi se Istarska županija, a slijede Splitsko-dalmatinska i Primorsko-goranska županija te u broju dolazaka Dubrovačko-neretvanska. U 2020. godini s 980.820 dolazaka te 9.847.958 noćenja Zadarska županija je na 4. mjestu po broju dolazaka te 3. mjestu po broju noćenja s porastom učešća na 12,64% u dolascima te 18,10% u noćenjima. Vodeće mjesto zadržala je Istarska županija, dok su značajniji pad u učešću zabilježile Splitsko-dalmatinska i Dubrovačko-neretvanska županija.

Za potrebe utvrđivanja trendova u turističkim kretanjima u Zadarskoj županiji analiziraju se ukupni dolasci i noćenja od 2015. do 2020. godine. **U Zadarskoj županiji je od 2015. do 2019. godine zabilježen stabilan rast svih turističkih pokazatelja** s prosječnom stopom rasta od 5% u dolascima te 4,4% u noćenjima. U odnosu na 2014. godinu, 2019. godine zabilježeno je 37,2% više dolazaka i čak 50% više noćenja te je prema podacima Turističke zajednice Zadarske županije iz sustava eVisitor i eCrew u Zadarskoj županiji u 2019. prvi put nadmašen broj od 2 mil. dolazaka te 15 mil. noćenja. **Do zaokreta trendova dolazi 2020. godine kada je pod utjecajem mjera za sprječavanje širenja koronavirusa zabilježen snažan pad svih turističkih pokazatelja**, te je realizirano tek 49% u dolascima i 65% u noćenjima u odnosu na isto razdoblje 2019. godine.

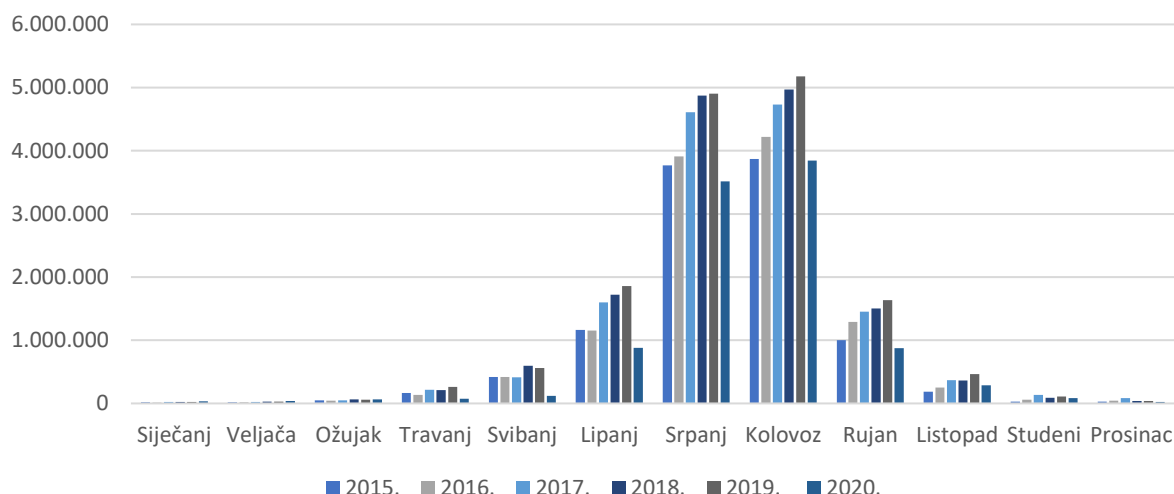


Slika 5.1. Prikaz broja noćenja i dolazaka u Zadarskoj županiji od 2015. do 2020. godine (u mil.)

Izvor: Turistička zajednica Zadarske županije, 2021., obrada ZADRA NOVA

Dinamika ostvarenja turističkog prometa promatrano po mjesecima i dalje upućuje na izrazitu sezonalnost turizma Zadarske županije. Najveći promet ostvaruje se tek u dva mjeseca u godini, odnosno u srpnju i kolovozu, u kojima je u 2019. godini zabilježeno čak 56% ukupnih dolazaka te 67% ukupnih noćenja. Nešto intenzivnija aktivnost bilježi se i u svibnju, lipnju i rujnu koji zajedno čine 31% ukupnih dolazaka te 27% ukupnih noćenja u 2019. godini. Od siječnja do travnja te od listopada do prosinca turistički promet u Zadarskoj županiji je i dalje zanemariv. U 2020. godini dinamika ostvarenja turističkog prometa promatrano po mjesecima odgovara distribuciji iz prethodnog razdoblja¹⁰⁸, no uz karakterističnu sezonalnost dodatno je uvjetovana mjerama ograničenja prelaska preko graničnih prijelaza većine država koja su identificirana kao najznačajnija emitivna tržišta Zadarske županije. Slijedom navedenoga u srpnju i kolovozu 2020. godini ostvareno je 75% cjelokupnog prometa promatrane godine i u dolascima i u noćenjima.

¹⁰⁸ Analiza gospodarstva Zadarske županije u 2019. godini, HGK, 2020., str. 72.



Slika 5.2. Prikaz broja noćenja po mjesecima za područje Zadarske županije od 2015. do 2020. godine

Izvor: Turistička zajednica Zadarske županije, 2021., obrada ZADRA NOVA

Zadarsku županiju karakterizira i nejednak prostorni razmještaj turističke aktivnosti stoga je temeljem zajedničkih obilježja u prethodnim procesima strateškog planiranja prostor Zadarske županije podijeljen na 8 turističkih i prostorno-razvojnih cjelina definiranih Glavnim planom razvoja turizma Zadarske županije 2013. – 2023. Analizom turističkih pokazatelja prema prostorno-razvojnim cjelinama utvrđuje se intenzitet turizma među prostorno-razvojnim cjelinama i opterećenost destinacija turističkim aktivnostima. Najveći broj dolazaka (56,4%) i noćenja (45,5%) bilježi Zadarska rivijera, međutim stopa turističke gustoće (TDR) je sa 57 noćenja dnevno na jedinicu površine (km²) najveća na području Rivijere Biograd. Stopa turističkog intenziteta najviša je na području Rivijere Pag s preko 3.000 dolazaka na sto stanovnika ove rivijere. Promatrano prema jedinicama lokalne samouprave najveći broj dolazaka i noćenja ostvaruju gradovi Zadar i Biograd na Moru te Općina Vir sa čak 50,6% svih dolazaka i 41% svih noćenja u Zadarskoj županiji. S druge strane gotovo neznatan turistički promet imaju Lika i gornje Pounje, Ravni kotari te Bukovica i Pozrmanje. Takav razmještaj turističkih aktivnosti proizlazi iz usmjerenosti dosadašnjeg turističkog razvoja Zadarske županije na kupališni turizam s obzirom na to da je i dalje primarni motiv dolaska u županiju upravo more i plaža.¹⁰⁹

Tablica 5.1. Prikaz turističkih prostorno-razvojnih cjelina Zadarske županije prema odabranim pokazateljima

Prostorno-razvojna cjelina	Površina u km ²	Br. stanovnika	Noćenja (2019.)	Dolasci (2019.)	Stopa tur. gustoće (TDR)	Stopa tur. intenziteta (TIR)
Zadarska rivijera	385,82	93.680	6.881.039	1.136.476	48,86	1.213,15
Biogradska rivijera	165,73	14.298	3.449.230	392.438	57,02	2.744,71
Ugljansko-pašmanska	134,19	9.002	854.146	77.009	17,44	855,47
Dugotočka rivijera	124,47	1.698	368.684	31.373	8,12	1.847,64
Rivijera Pag	200,17	5.396	1.660.769	179.771	22,73	3.331,56
Podvelebitski kanal	491,16	12.196	1.549.853	162.579	8,65	1.333,05
Ravni kotari	830,4	24.734	163.576	15.939	0,54	64,44
Bukovica i Pozrmanje	352,73	4.323	197.255	18.827	1,53	435,51
Lika i gornje Pounje	955,45	4.690	3.624	1.305	0,01	27,83
Zadarska županija	3.643,33	170.017	15.128.176	2.015.717	11,38	1.185,60

Izvor: ZADRA NOVA, 2020.

U 2020. godini upravo urbana područja, odnosno gradovi Zadar, Biograd i Nin zabilježili su značajno smanjenje broja dolazaka i noćenja. Grad Zadar je zabilježio najznačajniji pad te je u 2020. godini

¹⁰⁹ Osnovna analiza - Dodatak 2., Županijska razvojna strategija Zadarske županije do 2020., Zadarska županija, 2017., str. 64.

ostvareno tek 30% dolazaka, odnosno 43% noćenja u odnosu na 2019. godinu. Učešće TZ Grada Zadra u ukupnim noćenjima u Zadarskoj županiji smanjilo se sa 14,52% 2019. godine na 9,50% u 2020. godini. Najmanji pad zabilježile su otočne jedinice lokalne samouprave. TZ Ugljan i TZ Pašman ostvarile su preko 90% turističkog prometa 2019. godine, dok se u broju noćenja učešće TZ Vir povećalo sa 17,36% na 23,29%.

U strukturi gostiju prevladavaju strani državljani te čine 82% svih dolazaka i 71,9% svih noćenja u 2019. godini, kao i 74% svih dolazaka i 61,8% svih noćenja u 2020. godini. Promatrano prema emitivnim tržištima najveći pojedinačni udio imaju domaći gosti te su u 2019. godini ostvarili 28,1% noćenja te 18% svih dolazaka, a u 2020. godini 26,04% svih dolazaka te 38,17% svih noćenja. Od stranih državljana najviše gostiju u Zadarskoj županiji tradicionalno dolazi s područja središnje Europe, a posebice iz Njemačke (udio u dolascima: 14,8%, udio u noćenjima: 15,7%), Slovenije (udio u dolascima: 10,8%, udio u noćenjima: 12,7%), Austrije (udio u dolascima: 6,4%, udio u noćenjima: 5,4%), Poljske (udio u dolascima: 6,1%, udio u noćenjima: 5,7%), Češke (udio u dolascima: 6,0%, udio u noćenjima: 12,7%) i Slovačke (udio u dolascima: 4,8%, udio u noćenjima: 4,7%). Slična struktura zadržala se i tijekom 2020. godine, a najviše u broju dolazaka i noćenja ostvarili su gosti iz Slovenije (udio u dolascima: 17,3%, udio u noćenjima: 16,8%), Njemačke (udio u dolascima: 16,6%, udio u noćenjima: 15,5%) i Poljske (udio u dolascima: 9,0%, udio u noćenjima: 6,6%).

U destinaciji turisti ostvaruju 7 do 8 noćenja. Prosječan broj noćenja po gostu kontinuirano raste od 2015. godine kada je iznosio 6,9 noćenja, i to sve do 2019. kada je zabilježen neznatan pad u odnosu na 2018. godinu. Prosječan broj noćenja u 2019. godini je iznosio 7,5 noćenja, a u 2018. 7,6 noćenja. U destinaciji najdulje ostaju domaći gosti s prosječnim brojem od 13,8 noćenja po gostu, državljani Srbije koji ostvaruju u prosjeku 11 noćenja te Makedonije koji ostvaruju 10,3 noćenja. Slijede Slovenci sa 8,9 te Nijemci sa 8,0 noćenja. U destinaciji se najkraće zadržavaju gosti iz Kine (1,2 noćenja), Koreje (1,1 noćenja) te ostalih azijskih zemalja (1,6 noćenja). 2020. godina donijela je povećanje prosječnog broja noćenja na 10,0 noćenja, a u destinaciji su najviše ostvarili domaći gosti (14,7 noćenja), državljani Albanije (12,7 noćenja), Srbije (11,7 noćenja) te Makedonije (10,8 noćenja). Najkraće su se zadržali gosti iz azijskih zemalja (2,6 noćenja) te Španjolske (3,3 noćenja).

5.2.1. Struktura smještajnih kapaciteta

Smještajne kapacitete u turizmu u Zadarskoj županiji čine hoteli i turistička naselja, kampovi, privatni smještaj, odmarališta, marine i vikend-kuće. Ukupan smještajni kapacitet Zadarske županije u 2019. godini je 191.025 kreveta u 37.432 registrirana objekta. **U strukturi smještajnih objekata prevladava privatni smještaj** s čak 98,5% registriranih objekata. Promatrano prema broju kreveta ponovno dominira privatni smještaj sa 57,16% registriranih kreveta, slijede kampovi s 18,37% dok su hoteli i turistička naselja zastupljeni s tek 4,77% ukupnog kapaciteta. Koncept difuznih i integralnih hotela u Zadarskoj županiji još uvijek nije dovoljno prepoznat što potvrđuje podatak kako je na području županije registriran samo jedan difuzni hotel i jedan integralni hotel.

Trend rasta broja dolazaka i noćenja pratio je i **kontinuirani rast u broju smještajnih kapaciteta.** Ukupan broj kreveta 2019. godine se u odnosu na prethodnu godinu povećao za 5,49%. Najveći rast zabilježen je u kategoriji turističkih naselja (23,98%), dok je ukupni smještajni kapacitet u hotelima smanjen za 11,51%. U odnosu na 2015. godinu, privatni smještajni kapaciteti u 2019. godini narasli su za 42,9%, dok je u hotelskom smještaju kapacitet smanjen za 1,9%.

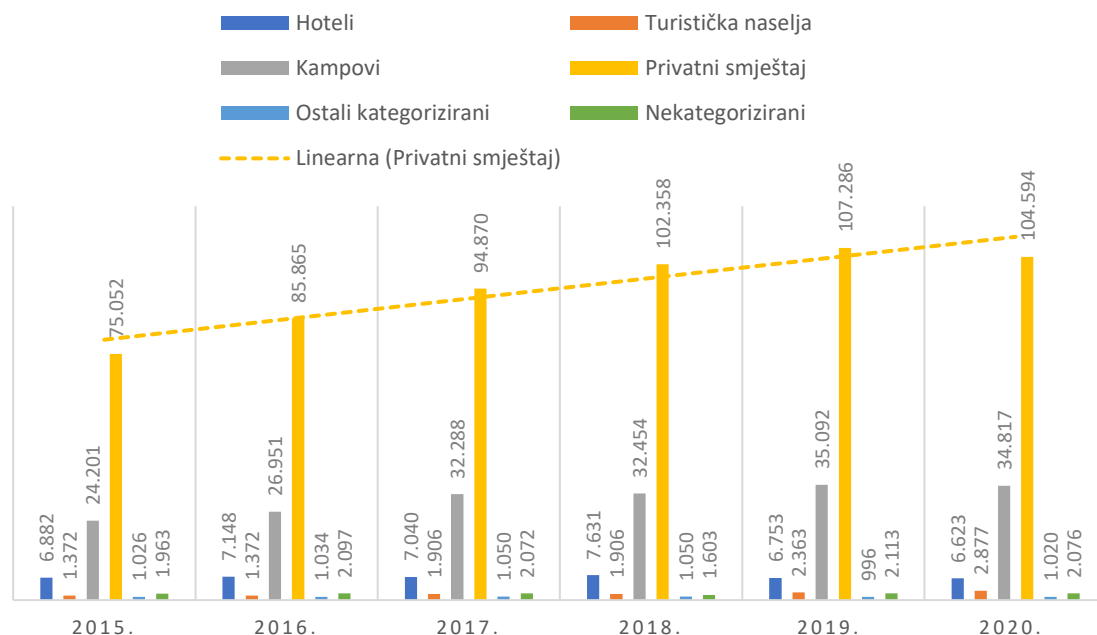
U 2020. godini dolazi do neznatnog pada broja smještajnih kapaciteta i to 2,2% u broju registriranih kreveta te 3,0% u registriranim objektima. Pad je zabilježen u svim smještajnim kategorijama, osim u

Tablica 5.2. Smještajni kapaciteti u Zadarskoj županiji u 2019.i 2020. godini

	2019. godina			2020. godina		
	Broj objekata	Broj osoba	Struktura	Broj objekata	Broj osoba	Struktura
HOTELI						
5* Hoteli	1	420	0,22	1	420	0,22
4* Hoteli	26	3.389	1,77	25	3.349	1,79
3* Hoteli	25	2.670	1,40	21	2.518	1,35
2* Hoteli	2	96	0,05	2	96	0,05
1* Hoteli	-	-	0,00	-	-	0,00
3* Aparthotel	-	-	0,00	3	91	0,05
Integralni hotel	1	30	0,02	1	30	0,02
Difuzni hotel	2	20	0,01	1	8	0,00
Bez kategorizacije	3	128	0,07	3	111	0,06
Ukupno hoteli	60	6.753	3,54	57	6.623	3,54
TURISTIČKA NASELJA						
4* Turistička naselja	1	534	0,28	2	1.838	0,98
3* Turistička naselja	5	1.829	0,96	4	1.039	0,56
Ukupno turistička naselja	6	2.363	1,24	6	2.877	1,54
KAMPOVI-PRAVNE OSOBE						
5* Kampovi	1	1.107	0,58	1	720	0,39
4* Kampovi	9	11.835	6,20	10	12.051	6,45
3* Kampovi	13	4.125	2,16	14	4.813	2,58
2* Kampovi	15	7.482	3,92	15	7.482	4,00
1* Kampovi	1	90	0,05	1	90	0,05
Kampirališta	40	2.766	1,45	38	2.637	1,41
Kamp odmorište	5	303	0,16	7	483	0,26
Kamp privremeno rješenje	7	1.815	0,95	4	830	0,44
Ukupno kamp-pravne osobe	91	29.523	15,46	90	29.106	15,57
KAMP-FIZIČKE OSOBE						
4* Kampovi	22	273	0,14	22	273	0,15
3* Kampovi	87	1.521	0,80	90	1.602	0,86
2* Kampovi	82	1.244	0,65	82	1.244	0,67
1* Kampovi	117	2.009	1,05	110	1.919	1,03
Kamp selo	11	447	0,23	17	602	0,32
Kamp odmorište	5	75	0,04	5	71	0,04
Ukupno kamp-fizičke osobe	324	5.569	2,92	326	5.711	3,06
KAMPOVI SVEUKUPNO	415	35.092	18,37	416	34.817	18,63
APARTMANI/SOBE/STUDIO/KUĆE ZA ODMOR-PRAVNE OSOBE						
5* Kuće za odmor	6	56	0,03	13	112	0,06
4* Apart./sobe/kuće za odmor	920	2.596	1,36	926	2.681	1,43
3* Apart./sobe/kuće za odmor	2.582	6.718	3,35	2.590	6.781	3,63
2* Apart./sobe/kuće za odmor	980	2.697	1,41	980	2.689	1,44
1* Apart./sobe/kuće za odmor	100	300	0,16	83	252	0,13
Ukupno apartmani- pravne osobe	4.588	12.367	6,47	4.592	12.515	6,70
APARTMANI/SOBE/STUDIO/KUĆE ZA ODMOR-FIZIČKE OSOBE						
5* Apart./sobe/kuće za odmor	36	173	0,09	41	205	0,11
4* Apart./sobe/kuće za odmor	1.582	5.120	2,68	1.710	5.750	3,08
3* Apart./sobe/kuće za odmor	20.737	60.260	31,55	20.015	58.379	31,24
2* Apart./sobe/kuće za odmor	8.727	26.018	13,62	8.266	24.599	13,16
1* Apart./sobe/kuće za odmor	1.167	3.195	1,67	1.077	2.940	1,57
Apartmani/Sobe/kuće za odmor-SELO	48	153	0,08	68	206	0,11
Ukupno	32.297	94.919	46,69	31.177	92.079	49,27
APARTMANI/SOBE SVEUKUPNO	36.885	107.286	56,16	35.769	104.594	55,97
PANSION Standard	12	544	0,28	13	568	0,30
PANSION Komfor	10	313	0,16	10	313	0,17
GUESTHOUSE Komfor	1	139	0,70	1	139	0,07
Ukupno	23	996	0,52	24	1.020	0,55
ODMARALIŠTA I NEKATEGORIZIR	43	2.113	1,11	38	2.076	1,11
POMOĆNE POSTELJE-SVI		36.422	19,06		34.872	18,66
U K U P N O	37.432	191.025	100,00	36.310	186.879	100,00

Izvor: TZ Zadarske županije, Zadarska županija, 2021., obrada ZADRA NOVA

kategoriji turističkih naselja koji bilježe rast u broju registriranih kreveta za 21,8% te u privatnom smještaju na ruralnim područjima gdje je zabilježen rast od 34,6%.



Slika 5.3. Kretanje rasta kapaciteta po vrsti turističkog smještaja za razdoblje od 2015. do 2020. godine¹¹⁰

Izvor: Turistička zajednica Zadarske županije, 2021., obrada ZADRA NOVA

U strukturi smještajnih kapaciteta s obzirom na kvalitetu istih prevladavaju objekti srednje kvalitete. Najviše registriranih objekata je u kategoriji 3 zvjezdice (Tablica 5.2.). Evidentan je nedostatak visoko kvalitetnog smještaja u turizmu jer u Zadarskoj županiji posluju tek jedan hotel i jedan kamp kategoriziran sa najvišom kategorijom.

Prema pojedinim vrstama smještaja u ukupnim dolascima u 2019. godini ponovno se ističe smještaj u privatnim domaćinstvima s 41% dolazaka, slijede hoteli i turistička naselja s 22% te kampovi s 15% dolazaka. Po broju noćenja jednako tako dominira smještaj u privatnim domaćinstvima s 36%, a visok udio od 29% otpada na nekomercijalni smještaj. Kampovi su zastupljeni s 14%, a hoteli s tek 9%. U 2020. godini objekti u domaćinstvu ostvarili su 46,1% dolazaka te 35% noćenja, a značajan porast u učešću ostvarili su kampovi i ostali ugostiteljski objekti za smještaj iz skupine kampovi s 23,2,9% dolazaka te 15,9% noćenja. Najveći broj noćenja u 2020. godini ostvaren je u nekomercijalnom smještaju (39,5%).

U lukama nautičkog turizma Zadarske županije u 2019. godini ostvareno je ukupno 115.944 dolazaka (6%), odnosno 738.538 noćenja (5%). Zadarska županija ima izrazit potencijal u razvoju nautičkog turizma. U usporedbi s ostalim primorskim županijama ima najveći akvatorij (1.155.124 m²), najveći broj nautičkih luka (47) te ima i najveći broj sidrišta na svome području (41% u ukupnom broju sidrišta Republike Hrvatske). Međutim, po broju vezova prednjači Šibensko-kninska županija (3.966), a slijedi je Zadarska (3.908), Istarska (3.085) te Primorsko-goranska (3.008). Najveći broj marina ima Šibensko-kninska županija (ukupno 14 + 1 suha marina, od čega čak 2 marine 1. kategorije), koja je ujedno u 2019. godini ostvarila i najveće prihode u nautičkom turizmu. Zadarska županija ima ukupno 8 marina

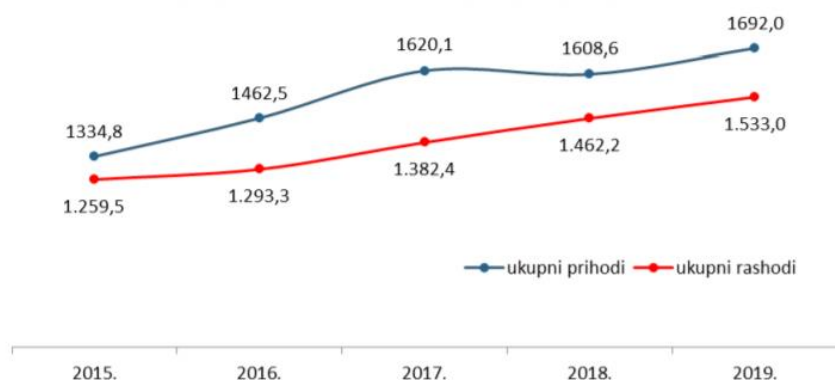
¹¹⁰ Smještajnim kapacitetom se smatra broj kreveta po smještajnoj jedinici, odnosno broj osoba koji može noćiti u smještajnoj jedinici. Privatni smještaj podrazumijeva apartmane, sobe, studija i kuće za odmor. Smještajni kapacitet u ovoj kategoriji uz fizičke osobe kao iznajmljivače uključuje i pravne osobe.

te 4 suhe marine, od čega je 50% marina 2. kategorije te 50% 3. kategorije. U 2020. godini zabilježen je pad od 47,3% u registriranom broju dolazaka (58.951) te 43,9% u broju noćenja (414.319) na plovnom objektima u Zadarskoj županiji.

Promatrano s aspekta iskorištenosti kapaciteta u danima ipak prednjače objekti iz kategorije hoteli i turistička naselja sa 155 dana, slijede kampovi sa 62 dana, a na posljednje mjesto dolaze objekti u domaćinstvu s 58 dana. Usporedno s podacima iz 2015. godine dolazi do pada iskorištenosti kapaciteta u hotelskim objektima i turističkim naseljima (2015.: 188 dana) te kampovima (2015.: 81 dan) dok je privatni smještaj zadržao jednaku iskorištenost (2015.: 58 dana). U 2020. godini dolazi do pada u iskorištenosti kapaciteta u svim kategorijama objekata, najvišu iskorištenost zabilježili su hoteli i turistička naselja međutim s tek 54 dana, dok su kampovi i objekti u domaćinstvu ostvarili nešto više od 30 dana. Upravo podaci iskorištenosti kapaciteta u danima ponovno potvrđuju izrazitu sezonalnost turizma Zadarske županije.

5.2.2. Financijski pokazatelji djelatnosti

Djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane ima značajan udio u gospodarstvu Zadarske županije. U ukupnim prihodima gospodarstva Zadarske županije u 2019. godini sudjeluje s 10,55%, a promatrano od 2015. godine, ova djelatnost bilježi kontinuirani rast prihoda i rashoda (Slika 5.4.), pa tako u odnosu na 2018. godinu bilježi rast prihoda od 7,6% te ukupnih rashoda od 7,9%.¹¹¹



Slika 5.4. Kretanje ukupnih prihoda i rashoda u Djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane u gospodarstvu Zadarske županije (mil. HRK)

Izvor: FINA prema Gospodarska kretanja Zadarske županije br. 36, HGK, 2020.

U 2019. godini stavka bruto dobit rasla je za 4,3%, a ostvarena dobit iznosila je 159 mil. kuna. Prema podacima Hrvatske gospodarske komore – Županijske komore Zadar Bruto investicije u Djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane su bile za 30% manje nego u 2018. godini, međutim njihov iznos od 328,3 mil. kuna pojedinačno je bio najveći među svim područjima djelatnosti Zadarske županije. Ovoj djelatnosti pripada i najveći dio aktivne cjelokupnog gospodarstva (16,5%) dok joj u strukturi vrijednosti vlastitih sredstava (stavka Kapital i rezerve, AOP067) pripada više od četvrtine (25,7%).¹¹² Među top 10 poduzetnika Zadarske županije prema rang listi FINA-e nalazi se tvrtka Turisthotel d.d. i to 6. po ukupnim prihodima, 2. po ukupnoj dobiti te 3. po broju zaposlenih. Među top 10 poduzetnika po dobiti razdoblja nalaze se još i Tankerkomerc d.d., Ilirija d.d. te Marina Dalmacija d.o.o.

¹¹¹ Analiza gospodarstva Zadarske županije u 2019. godini, HGK, 2020., str. 77.

¹¹² Ibid., str. 6.

Ocjena utjecaja pandemije konoravirusa na financijske pokazatelje djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane bit će moguća tek po objavi godišnjih financijskih izvještaja za 2020. godinu. U svrhu ocjene utjecaj koronavirusa na gospodarstvo Zadarske županije Hrvatska gospodarska komora analizirala je dostupne podatke o broju i vrijednostima fiskaliziranih računa te poslovanju u prvih devet mjeseci 2020. (izvješća sa Zagrebačke burze i anketiranje gospodarstvenika). Iako se većina prihoda gospodarstva, a posebice djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane ostvaruje bezgotovinskom naplatom računa, fiskalizirani računi mogu biti pokazatelj rasta ili pada poslovanja djelatnosti. Prema podacima Porezne uprave te Hrvatske gospodarske komore do studenog 2020. godine u odnosu na isto razdoblje 2019. godine na području Zadarske županije u djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane fiskalizirano je 36,2% računa manje, a njihov ukupni iznos bio je manji za 40,3%. Prema analizi Hrvatske gospodarske komore Županijske komora Zadar dvije velike tvrtke iz sektora turizma zajedno su do kraja 3. tromjesečja imale 233 mil. HRK ukupnih prihoda ili 52,2% prihoda ostvarenih u prva tri tromjesečja prethodne. godine. Bruto dobit za to razdoblje bila im je 35,0 mil. HRK ili tek 21,2% prošlogodišnje bruto dobiti u istom razdoblju.¹¹³ Zaključno, podaci o padu prihoda promatranih tvrtki, kao i podaci o padu u broju i ukupnom iznosu fiskaliziranih računa u suglasju su sa ukupnim fizičkim obujmom turističkog prometa u Zadarskoj županiji te mogu upućivati na opći pad financijskih pokazatelja djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane u 2020. godini.

5.2.3. Profil turista Zadarske županije

Za izradu profila i stavova turista Zadarske županije korišteni su podaci Instituta za turizam proizašli iz istraživanja *Stavovi i potrošnja turista u Hrvatskoj – TOMAS HRVATSKA 2019* te se za potrebe ove analize iznose osnovni zaključci:

- **Prosječna dob turista u Zadarskoj županiji u 2019. godini je bila 40.5 godina**, a najviše turista koji su posjetili županiju pripada skupini od 30 do 49 godina (58,2%). Najveći broj gostiju pripada generacijskoj skupini Y (1981.-1995.) 42,8% te generacijskoj skupini X (1961.-1980.) 41,3%.
- **Više od 80% gostiju je visokoobrazovano** i ima osobne mjesečne prihode više od 2.000 eura. 54,4% ispitanika navelo je osobne mjesečne prihode od 2.000,00 eura do 4.000,00 eura, dok više od 4.000,00 eura mjesečno zarađuje 30,1% ispitanika.
- **Najčešće su u turističkom posjetu s članovima obitelji**. 50,7% gostiju putuje s obitelji, a 37,2% samo s partnerom. Tek 6,3% putuje s prijateljima, odnosno 5,8% sami.
- **Glavni razlog putovanja u Zadarsku županiju je odmor za 95,4%, turista**. Poslovno u Zadarsku županiju dolazi tek 1,5%.
- **More i priroda glavni su motivi dolaska u Zadarsku županiju**. More je među glavnim motivima odabralo 85,4% gostiju te prirodu 67,9% gostiju.
- **Najčešći izvor informacija o županiji je Internet (45,3%) i to prvenstveno društveni mediji**, a potom mrežne stranice turističkih zajednica.

¹¹³ *Utjecaj koronavirusa na gospodarstvo Zadarske županije*, HGK Županijska komora Zadar, 2021., dostupno na: <https://www.hgk.hr/zupanijska-komora-zadar/utjecaj-koronavirusa-na-gospodarstvo-zadarske-zupanije>, pristup: 09.02.2021.

- **Smještaj rezerviraju kroz izravni kontakt sa smještajnim objektom.** 54,2% gostiju smještaj rezervira direktno kroz izravni kontakt sa smještajnim objektom, 38,2% posredstvom turističke ili putničke agencije i ne koriste paket aranžmane (95,6%)
- **Najčešće korišteno prijevozno sredstvo je automobil** (60,8%), a specifičnost je relativno visoki udjel turista koji u destinaciju dolaze zrakoplovom.
- **Aktivnosti za vrijeme boravka u Zadarskoj županiji su plivanje, kupanje (86,8%),** odlazak u restorane (68,5%), razgledavanje gradova (51,6%) posjet povijesnim građevinama (26,6%) , kupovina (24,1%) te posjet zaštićenim prirodnim područjima (23,0%).
- **Gosti su najzadovoljniji ljepotom prirode i krajolika, ljepote mjesta, osjećajem osobne sigurnosti te ukupnim boravkom.** Visoko su ocijenjeni i atmosfera u destinaciji, gostoljubivost lokalnog stanovništva i prilagođenost destinacije djeci.
- **Kao razlog nezadovoljstva ističu manjak mogućnosti za zabavu i noćni život, događanja i manifestacije,** gastronomsku ponudu u mjestu, biciklističke rute i staze, sportske sadržaje, lokalni javni prijevoz i promet u mjestu.
- **U destinaciji prosječno potroše 94,14 EUR, od čega najviše na smještaj (45,75 EUR),** hranu u restoranu i barovima (17,61 EUR) te u trgovini (16,06 EUR), a slijedi lokalni prijevoz (6,63 EUR), kultura i zabava (3,35 EUR), izleti (1,98 EUR) te sport i rekreacija (1,77 EUR).

5.2.4. Analiza promidžbenih inicijativa u turizmu

Za izradu analize promidžbenih inicijativa u turizmu Zadarske županije težište je stavljeno na aktivnosti Turističke zajednice Zadarske županije kao regionalne destinacijske menadžment organizacije koja za primarni cilj ima inspirirati i potaknuti goste na dolazak u Zadarsku županiju kao destinaciju, povećati svijest o samoj destinaciji i njenim proizvodima unutar ciklusa kupnje te povećati potražnju za destinacijom na odabranim emitivnim tržištima.¹¹⁴ Tijekom 2017. godine Turistička zajednica Zadarske županije pokrenula je izradu Strategije brendiranja turističke destinacije Zadarske županije u svrhu kreiranja strategije i novog vizualnog identiteta destinacije, a temeljem prethodno provedenih istraživanja stavova gostiju s ključnih emitivnih tržišta te lokalnih turističkih zajednica, tvrtki i drugih ključnih dionika s područja Zadarske županije.

Rezultati provedenog istraživanja stavova gostiju s ključnih emitivnih tržišta istaknuli su **nisku razinu prepoznatljivosti Zadarske županije te gradova i općina u samoj županiji:** tek je 36% ispitanika izjavilo da je čulo za Zadar i okolicu, dok je samo 16% upoznato s turističkom ponudom regije. Od destinacija u okviru Zadarske županije najviše ispitanika istaknulo je gradove Zadar i Pag, a ostale destinacije nisu istaknuli kao dovoljno poznate. Najmanje su prepoznate destinacije koje nisu smještene uz obalu. Kao turističke atrakcije koje ispitanici najčešće vezuju uz Zadarsku županiju ističu se Pozdrav suncu, Morske orgulje, rimski forum i Sv. Donat.¹¹⁵ Navedenim istraživanjem istaknuto je kako je imidž Zadarske županije „kao tople i gostoljubive destinacije, izražene prirodne raznolikosti, očuvanog okoliša i čistog mora te zanimljive nautičarima“ jednak imidžu ostalih regija Jadranske Hrvatske koje su ispitanici naveli kao neposredne konkurente Zadarskoj županiji, ali i da se ostale konkurentske regije uključene

¹¹⁴ Izvješće o izvršenju programa rada za 2019. godinu, Turistička zajednica Zadarske županije, Zadar, 2020.

¹¹⁵ Izvješće o izvršenju programa rada za 2018. godinu, Turistička zajednica Zadarske županije, Zadar, 2019.

u istraživanje više vezuju uz dobru prometnu dostupnost i bogat noćni život nego uz prirodne ljepote, koje samim time Zadarska županija može koristiti kao svoju kompetitivnu prednost.¹¹⁶

Temeljem provedenih istraživanja, strategije brendiranja turističke destinacije Zadarske županije te u skladu s Glavnim planom razvoja turizma Zadarske županije, ocjenama konkurentnosti i atraktivnosti proizvodnih kategorija i konkretne tržišne situacije individualnih proizvoda definirani su proizvodi od posebnih interesa koji čine užu osnovu novog turističkog brenda Zadarske županije: **nautika, sunce i more te avanture i aktivnosti**, dok proširenu proizvodnu ponudu tvore **kultura i rustikalna gastronomija**. Strategija brendiranja usvojena je 2018. godine te je u punoj primjeni od 2019. godine s ključnom porukom „**Say YES to Everything/Reci DA svemu!**“ (Slika 5.5.). Turistička zajednica Zadarske županije definiranu brend arhitekturu primjenjuje u svim svojim aktivnostima komuniciranja i potporama. Za potrebe prilagodbe okolnostima proizašlim iz pandemije virusa COVID-19 u tijeku je adaptacija kreativnog rješenja za SayYES kampanju 2021. koja komunicira distancu i sigurnost u prirodnom okruženju s domaćim proizvodima.



Slika 5.5. Osnovni koncept brenda turističke destinacije Zadarske županije
Izvor: Brend-priručnik turističke destinacije Zadarske županije, TZ Zadarske županije, 2018., obrada ZADRA NOVA

Svi **identificirani primarni proizvodi – aktivni turizam (outdoor) s potproizvodima ciklo-turizam i pješački (trail) turizam, kulturni i doživljajni turizam, nautički turizam, ruralni turizam i eno-gastro turizam** snažno su zastupljeni na mrežnim (web) stranicama i pripadajućim podstranicama kojima upravlja Turistička zajednica Zadarske županije, stranicama lokalnih turističkih zajednica te u promidžbenim materijalima, sajamskim nastupima, programima studijskih putovanja novinara i blogera te agenata. Međutim, uz prethodno istaknute kanale, **internetsko oglašavanje zauzima primarnu poziciju u promidžbenim aktivnostima destinacije** kroz primjenu „native“ oglašavanja, odnosno sponzoriranih članaka (*advertoriala*) objavljenih na vodećim portalima odabranih tržišta (Njemačka, Austrija, Slovenija, Ujedinjeno kraljevstvo, Benelux, Skandinavija i Italija). Tijekom 2019. godine ukupan broj čitanja *advertoriala* preko svih tržišta iznosio je 264.592 s prosjekom čitanja od 3 minute (s rasponom od 1:44 do 6:69 min.). Uz *advertoriale* najveći doseg prema ciljanoj publici ostvaren je kroz prikazivanje oglasa na relevantnim medijima/portalima (Display, Mobile,

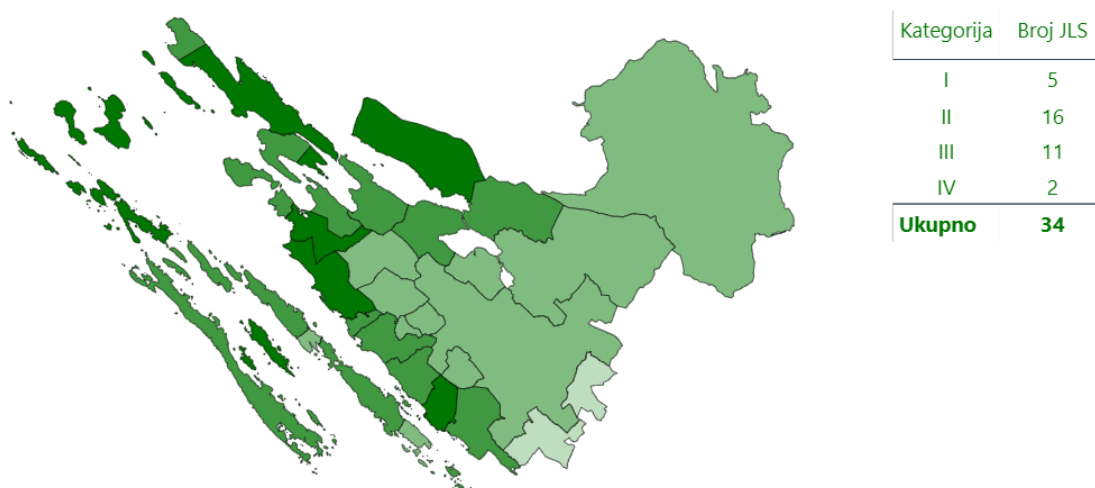
¹¹⁶ Ibid.

Programmatic, Google Display Network te kampanje na društvenim mrežama Facebooku i Instagramu) gdje je ukupno realizirano 47.965.132 impresija oglasa koji su rezultirali s 338.215 klikova na iste.

Posebno se ističe povećanje svijesti o učinkovitosti udruženog oglašavanja i zajedničkih inicijativa u promidžbenim aktivnostima subregionalnih destinacija. Tijekom 2019. godine provedene su dvije udružene kampanje: udružena kampanja TZ Grada Zadra, TZ Grada Nina, TZ Grada Paga, TZ Grada Biograda n/M, i TZO Starigrada SayYes! brend koncepta te udružena digitalna kampanja usmjerena isključivo na nautiku temeljem suradnje TZ Zadarske županije, TZ Grada Zadra, TZ Grada Biograda n/M, TZO Preko i TZO Sali. U 2019. godini osnovana je TZ Ravni kotari koja će zajedničkom brend-strategijom te pripadajućim promidžbenim aktivnostima obuhvatiti područja općina Lišane Ostrovičke, Polača, Stankovci, Zemunik Donji, Škabrnja, Galovac i Grad Benkovac, dok je krajem 2020. godine započela priprema za projektno udruživanje 10 turističkih zajednica TZO Sali, TZO Kali, TZO Preko, TZO Kukljica, TZO Tkon, TZO Pašman, TZM Ugljan, TZM Božava, TZM Silba, TZ Grada Zadra (za otočna mjesta: Brgulje, Ist, Veli Iž, Mali Iž, Molat, Olib, Premuda, Rava, Zapuntel) pod jednim brendom – zadarski arhipelag odnosno *Zadar Region Island Adventure*.

5.3. INDEKS TURISTIČKE RAZVIJENOSTI ZADARSKE ŽUPANIJE

Za potrebe praćenja u stupnju turističke razvijenosti i planiranja turističkog razvoja jedinice lokalne samouprave u Republici Hrvatskoj rangirane su prema indeksu turističke razvijenosti. Prema izrađivaču tog kompozitnog pokazatelja, Institutu za turizam njegova osnovna svrha je formuliranje hrvatske turističke politike na način da se maksimalno iskoriste raspoloživi resursi u svim dijelovima Hrvatske, uz istodobno osiguravanje održivosti turističkih aktivnosti s ekološkog, socijalnog i ekonomskog motrišta. Indeks turističke razvijenosti je kompozitni pokazatelj koji se izračunava temeljem podataka o ukupnom broju kreveta te broju kreveta u hotelima i sličnim smještajnim objektima, broju dolazaka, broju noćenja i broju zaposlenih u djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane. Pokazatelji su promatrani u apsolutnim i relativnim vrijednostima, a svi su gradovi i općine razvrstani su u pet razreda.



Slika 5.6. Indeks turističke razvijenosti 2019. po jedinicama lokalne samouprave Zadarske županije
Izvor: Institut za turizam, <http://www.iztg.hr/hr/itr/> (31.12.2020.)

Na području Zadarske županije u najviši razred razvijenosti spada 5 jedinica lokalne samouprave, a najviše jedinica lokalne samouprave ulazi u II. kategoriju razvijenosti. U pretposljednji razred

razvijenosti ulaze tek dvije općine, a u nultoj kategoriji u Zadarskoj županiji nije rangirana niti jedna jedinica lokalne samouprave.

Pregled jedinica lokalne samouprave prema kategorijama i indeksu razvijenosti je kako slijedi:

- I. **Kategorija:** Grad Nin (34,96), Grad Biograd na Moru (33,64), Općina Starigrad (32,34), Grad Zadar (32,18), Grad Pag (30,95)
- II. **Kategorija:** Općina Sveti Filip i Jakov (29,22), Općina Pakoštane (29,12), Općina Sali (29,07), Općina Kolan (28,10), Općina Privlaka (27,27), Općina Sukošan (26,15), Općina Ražanac (25,90), Općina Pašman (25,43), Općina Preko (25,42), Općina Vir (25,24), Općina Poveljana (23,33), Općina Kukljica (22,92), Općina Vrsi (21,24), Općina Jasenice (21,09), Općina Bibinje (20,30)
- III. **Kategorija:** Grad Obrovac (19,09), Općina Novigrad (18,74), Općina Tkon (16,89), Općina Kali (16,64), Grad Benkovac (16,40), Općina Galovac (15,11), Općina Polača (15,02), Općina Poličnik (14,67), Općina Gračac (13,05), Općina Zemunik (12,52), Općina Škabrnja (10,77)
- IV. **Kategorija:** Općina Stankovci (7,56), Općina Lišane Ostrovičke (4,23).

Najviše ocjene razvijenosti imaju Zadarska, Biogradska i Paška rivijera što je u skladu s prethodno iznesenim podacima o turističkoj gustoći, stopi turističkog intenziteta te drugim turističkim pokazateljima.

RAZVOJNI IZAZOVI

Zadarska županije je prepoznata kao isključivo ljetna (sezonska) destinacija
Kratka turistička sezona kao posljedica prevladavajućeg kupališnog turizma (izrazita sezonalnost turizma Zadarske županije)
Nedostatak kvalitetnih turističkih sadržaja koji bi privukli goste izvan glavne sezone
Nedostatak kvalitetnih turističkih sadržaja koji bi privukli goste u kontinentalno zaleđe Zadarske županije
Loša struktura smještajnih kapaciteta s naglaskom na privatni smještaj (u strukturi smještajnih objekata prevladava privatni smještaj s čak 98,26% registriranih smještajnih objekata)
Nedostatak kvalitetnih (luksuznih) smještajnih kapaciteta, a osobito hotelskog smještaja (u strukturi hotelskih smještajnih kapaciteta prevladavaju hoteli s tri zvjezdice)
Veliki broj ilegalnih kampova na području županije
Nedovoljno korištenje postojećih kapaciteta/resursa zbog slabe koordiniranosti turističkih dionika, javnog i privatnog sektora
Slabo udruživanje u stvaranju zajedničke turističke ponude i promocije
Nedovoljno korištenje novih tehnologija u turističkoj promociji Zadarske županije
Ne postoji marketing i strategija manifestacija (ima puno manifestacija, u nekim dijelovima i previše, ali nisu usklađene i nisu ciljane)
Nedostatak kvalificirane sezone radne snage u turizmu
Problem zagušenja prometne infrastrukture i vodoopskrbnog sustava i sustava odvodnje kao posljedica velikog broja gostiju u vrijeme glavne sezone

RAZVOJNE POTREBE

Razvoj selektivnih vrsta turizma (Zadarska županija ima potencijal za razvoj sljedećih vrsta turizma: kupališni turizam, kulturni turizam, gastro turizam, vjerski turizam, agro/seoski turizam, nautički i kamping turizam, MICE turizam, ciklo turizam, avanturistički turizam te speleoturizam)
Obogatiti ponudu turističkih i kulturnih sadržaja izvan glavne sezone, iskoristiti trend vikend putovanja, tzv. „city-break“
Razviti turističku ponudu u turistički slabije razvijenim područjima županije
Potaknuti daljnji razvoj hotelijerstva s naglaskom povećanja kapaciteta te njihove kvalitete (kategorije)
Poboljšanje kvalitete i poticanje profesionalizacije jedinica privatnog smještaja kroz njihovu prenamjenu u male obiteljske hotele i razvoj difuznih hotela
Potaknuti investicije u turizam te potaknuti ulaganje u poboljšanje kvalitete postojeće turističke ponude kroz subvencioniranje
Unaprijediti informacije o destinacijskoj ponudi te ih približiti turistima kroz nove tehnologije
Unaprijediti sustav upravljanja destinacijom kroz umrežavanje dionika turističkog sustava
Ojačati ljudske potencijale u turizmu kroz razvoj novih kurikuluma za potrebe turizma te razvoj sustava cjeloživotnog obrazovanja sukladno potrebama turističkog tržišta

5.4. KLJUČNI RAZVOJNI POTENCIJALI, IZAZOVI I POTREBE

Zbog svoje iznimno kvalitetne atrakcijske osnove Zadarska županija u posljednja dva desetljeća bilježi snažan rast u broju dolazaka i noćenja turista, no nažalost taj snažan rast ne prati i rast u kvaliteti i promjeni strukture smještajnih objekata. Visoka sezonalnost turizma, uz sezonski overtourism te nedostatak kvalificirane radne snage također su problemi turizam u Županiji. U sljedećem strateškom razdoblju potrebno je osmisliti optimalan način za razvoj kvalitetnog, održivog turizma.

Razvojni potencijali

- Visoko kvalitetna kulturna i prirodna atrakcijska osnova
- Očuvana autohtonost prostora i lokalne zajednice u zaobalju i na otocima
- Snažan potencijal za razvoj specifičnih oblika turizma
- Iznimno kvalitetna prometna infrastruktura (autocesta, Luka Gaženica, Zračna luka Zadar)
- Gostoprimstvo
- Pokretanje gospodarstva županije kroz pojačavanje akceleratorne funkcije turizma
- Visoko sigurna destinacija

Razvojni izazovi

- Iznimno visoka ovisnost cjelokupnog gospodarstva županije o turizmu
- Loša struktura i niska razina kvalitete smještajnih kapaciteta
- Visoko izražena sezonalnost, s prekoračenjem nosivog kapaciteta destinacije (overtourism)
- Nedostatna ponuda turističkih sadržaja u sezoni, a gotovo zanemariva izvan sezone
- Niska razina turističke potrošnje
- Nedostatak kvalificirane radne snage
- Visoka razina sezonskog zapošljavanja
- Postojanje sive ekonomije u turističkoj ponudi
- Nedostatna prometna i komunalna infrastruktura za prijem velikog broja turista u sezoni
- Nekoordiniranost i nedostatna suradnja između dionika u turizmu
- Nedostatno korištenje novih tehnologija u promociji i distribuciji turističkih usluga

- Ugovor s niskotarifnim zračnim prijevoznicima (Ryanair)
- Nepostojanje željezničke veze s emitivnim tržištima
- Nedostatna cestovna i pomorska povezanost između mjesta u županiji

Razvojne potrebe

- Unaprijediti kvalitetu smještajnih kapaciteta
- Poboljšanje kvalitete i poticanje profesionalizacije jedinica privatnog smještaja kroz njihovu prenamjenu u male obiteljske hotele i razvoj difuznih hotela
- Unaprijediti promociju destinacijske ponude, s posebnim naglaskom na velika „umorna“ tržište (Njemačka, Austrija, Italija) i kvalitetnije korištenje novih tehnologija
- Unaprijediti sustav upravljanja destinacijom kroz umrežavanje dionika turističkog sustava
- Ojačati ljudske potencijale u turizmu kroz razvoj novih kurikuluma za potrebe turizma
- Unaprjeđenje otpornosti turističkog sektora na vanjske ugroze razvojem kriznih planova

6. KULTURA I KREATIVNE INDUSTRIJE

Neizostavan čimbenik identiteta i održivog razvoja Zadarske županije je kulturno-povijesna baština, koju čine materijalna i nematerijalna dobra od umjetničkog, paleontološkog, arheološkog, antropološkog i znanstvenog značenja. Kroz ovaj sektor analizira se kulturno-povijesna baština materijalna i nematerijalna dobra, muzejska djelatnost, kazališna djelatnost, knjižnična i arhivska djelatnost, audiovizualne djelatnosti i novi mediji te kultura kao kreativna industrija.

6.1. INSTITUCIONALNI I STRATEŠKI OKVIR

Na lokalnoj i regionalnoj razini, planiranje kulture kao djelatnosti je zasada najčešće obuhvaćalo samo područje Grada Zadra, te je iz toga razloga potrebno analizu i planiranje razvijati na širem području Zadarske županije, posebice na ruralnom području i na otocima. Neke od istaknutijih institucija i ustanova koje djeluju u sektoru kulture na području Zadarske županije su:

- Upravni odjel za obrazovanje, kulturu i šport Zadarske županije
- Upravni odjel za kulturu i šport Grada Zadra
- INOVACIJA, Zadar Film Commission/Filmski ured Zadar
- Državni arhiv u Zadru
- HNK Zadar
- Muzeji (Narodni muzej, Arheološki muzej, Muzej antičkog stakla, Zavičajni muzej Benkovac...)
- Međunarodni centar za podvodnu arheologiju u Zadru (MCPA)
- Koncertni ured Zadar
- Kazalište lutaka Zadar
- Gradska knjižnica Zadar
- Znanstvena knjižnica Zadar

Najvažniji strateški dokument u sektoru kulture je **Plan razvoja kulture Grada Zadra 2019. – 2026.**, a kulturu na županijskoj razini obuhvaća i **Glavni plan razvoja turizma Zadarske županije 2013. – 2023.** Kulturna djelatnost je obuhvaćena i Županijskom razvojnom strategijom do 2020. godine.

Dvije ustanove u kulturi sa Zadarskom županijom kao osnivačem su izradile vlastite strateške dokumente kojima upravljaju razvojem: (1) Strateški plan razvoja kulturne ustanove Narodni muzej Zadar za razdoblje 2017. – 2020., (2) Strateški plan razvoja kulturne ustanove Kazalište lutaka za razdoblje 2017. – 2020. Gradska knjižnica Zadar također ima također svoj strateški akt - Strateški plan razvoja Gradske knjižnice Zadar za razdoblje od 2017. Do 2020. Sve strategije su istekle, a nisu usvojeni novi strateški dokumenti.

Početkom 2020. počeli su radovi na rekonstrukciji zapuštene vojne zgrade, u Vojarni Stjepana Radića, koja će postati društveno-kulturni centar (radni naziv: Centar za mlade), čime će se od 2022. godine riješiti dugogodišnji problem nedostatka prostora za mnoge aktivne udruge u gradu Zadru. Projektom će se rekonstruirati dvoetažni prostor površine 4498,24 m², koji se nalazi pokraj postojeće Gradske knjižnice. Novouređeni prostori bit će prilagođeni potrebama udruge, čije su potrebe utvrđene kroz analizu stanja i kroz izradu Smjernica za model upravljanja. U funkciji će biti višefunkcionalni prostori za urede, dvorane za predavanja, radionice, velika multimedijaska dvorana za koncerte i projekcije, dvorane za ples i drugo.

6.2. KULTURNO-POVIJESNA BAŠTINA

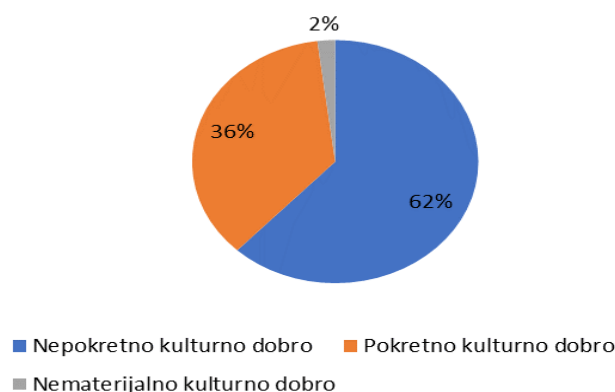
Povoljan prirodni položaj Zadarske županije uvjetovao je naseljavanje još od razdoblja prapovijesti. Na ovom prostoru nastala su najvažnija liburnska središta: Iader, Asseria, Aenona, Nedinium, Argyruntum, Corinium, Sidrona i dr. Dolaskom Rimljana ta središta su romanizirana, a danas su lokaliteti s prvorazrednim spomenicima rimske civilizacije.

Brojni lokaliteti i artefakti iz različitih povijesnih razdoblja neizostavan su dio proučavanja prošlosti čovječanstva. Sitni nalazi i vrijedni spomenici čuvaju se u muzejima na cijelom području Zadarske županije. Najveći dio prapovijesnog i antičkog materijala izložen je u Arheološkom muzeju Zadar. Antička građa čuva se i u Muzeju antičkog stakla čiji postav sadrži zbirku od preko 5000 staklenih predmeta.

Najbrojnija je kulturna baština srednjeg i novog vijeka. U novije vrijeme sve više pažnje pridaje se adekvatnoj i prijeko potrebnoj zaštiti iste. Značaj ovog područja u srednjem vijeku nezaobilazan je budući da je u neposrednoj blizini Zadra oblikovana jezgra hrvatske države o čemu svjedoče brojni elementi graditeljske baštine kao i epigrafski spomenici i pisani dokumenti koji se čuvaju u Zadru i u brojnim mjestima zadarskoga priobalja i zaobalja.

Područje cijele Zadarske županije iznimno je bogato kulturno-povijesnom materijalnom i nematerijalnom, pokretnom i nepokretnom baštinom. Međutim, baština Ravnih kotara, Bukovice i ličko-pounskog područja slabije je turistički valorizirana i prepoznata od one u priobalju i na otocima.

Središte Zadarske županije je grad Zadar. Zadar je poznat kao grad bogate kulturno-povijesne baštine, čiji je kulturni identitet prepoznat na svjetskoj razini.



Slika 6.1. Struktura kulturnih dobara prema registru kulturnih dobara RH

Izvor: Registar kulturnih dobara Ministarstva kulture, Ministarstvo kulture, 2020., obrada ZADRA NOVA

Na području Zadarske županije nalazi se 445 kulturnih dobara i ona čine 5,43% u ukupnom broju kulturnih dobara Republike Hrvatske. U ukupnom broju kulturnih dobara Zadarske županije najveći udio pripada nepokretnim materijalnim kulturnim dobrima (62,25%), a najmanje nematerijalnim kulturnim dobrima – tek 2,25%¹¹⁷.

¹¹⁷ Dodatak 2 – Osnovna analiza, Županijska razvojna strategija Zadarske županije do 2020., Zadarska županija, 2017. Str. 155

6.2.1. Materijalna kulturna dobra

Kulturno povijesni spomenici, zajedno s bogatstvom etnološke baštine, predstavljaju iznimno vrijedan resurs koji može značajno pridonijeti gospodarskom razvoju. Poticanjem gospodarskog razvoja kroz jačanje i valoriziranje kulturne baštine doprinijet će se većoj kvaliteti života na području Zadarske županije. Najznačajniji kulturno povijesni spomenici na području Zadarske županije su:

Rimski forum – Rimski forum smješten je na zapadnom dijelu zadarske gradske jezgre. Najveći je istražen rimski forum na istočnoj obali Jadrana. Izgradnja foruma odvijala se u nekoliko građevinskih faza, a sam početak seže u 1. st. pr. Kr. Forum je bio okružen trjemovima sa sjeverne, južne i istočne strane. Zapadna strana trga otvarala se prema hramu na uzvišenom kapitoliju koji je također bio okružen trjemovima sa tri strane. Tako je trg sa hramom, bazilikom i tavernama činio povezani i ograđeni kompleks Zapadni dio foruma veličala su i dva monumentalna stupa od kojih je jedan i danas na izvornom mjestu. Današnji izgled južne strane foruma sa rekonstrukcijom ostataka rimske bazilike i srednjovjekovnog trga sa zdencem kreirao je arhitekt Ante Uglešić. Projektom su različite povijesne faze prikazane na suvremeni način i funkcionalno odgovaraju današnjim potrebama javnog života grada.

Gradski bedemi – Gradski bedemi mogu se pratiti kroz četiri faze izgradnje: ranocarska iz vremena cara Augusta, kasnoantička iz 6. st. i srednjovjekovna iz kraja 11. i početka 12. st. i zatim ona iz 16. st. (s Kopnenim vratima). Najbolja lokacija za sagledavanje kronologije izgradnje bedema je Prolaz cara Augusta. Najveći dio zadarskih bedema potječe iz 16. st. i 17. st. Zbog izgradnje novog obrambenog sustava tijekom 16. i 17. stoljeća porušeni su mnogi vrijedni srednjovjekovni objekti, među kojima je glavna bazilika zadarske komune: Sv. Marija Velika, crkva u kojoj se dotada čuvala škrinja svetog Šimuna. Zbog izgradnje utvrde Forte porušeno je cijelo zadarsko predgrađe: Varoš svetog Martina. Rušenjem zadarskih zidina krajem 19. stoljeća, na zapadnoj i sjeverozapadnoj strani gradske jezgre, oblikovana je zadarska riva koja danas ima vrijednost zelene površine i time je posebna turistička atrakcija. Međutim, kada se govori o formiranju rive kakva danas jest treba napomenuti i to da je ona doživjela niz preinaka nakon rušenja zidina. Austrijska uprava krajem 19. i početkom 20. stoljeća izgradila je niz velikih zgrada od kojih se nakon razaranja u 2. svjetskom ratu očuvalo samo njih tri. Bedemi su zbog svoje važnosti uvršteni i na UNESCO-ov Popis svjetske baštine kao dio kulturnog dobra 2017. godine. Najduži niz očuvan je na istočnom dijelu grada, a obnovljen je u sklopu projekta „ZADAR BAŠTINI – Integrirani kulturni program Grada Zadra 2020“. Uređenje i revitalizacija Bedema doprinijeli su novom konceptu prezentacije kulture.

Crkva sv. Šime – Gradnja crkve okvirno se datira u 5. st., a brojni autori smatraju da se radi o najbolje očuvanoj starokršćanskoj crkvi na zadarskom području. Prvotno je bila posvećena sv. Stjepanu Prvomučniku, a titular mijenja 1632. godine kada je u crkvu donesena škrinja s relikvijama sv. Šime (Bogoprimca). Škrinja Sv. Šime predstavlja izniman primjer srednjovjekovne zlatarske umjetnosti u Hrvatskoj. Smještena je na glavnom oltaru, a njenu izradu naručila je kraljica Elizabeta Kotromanić. Sv. Šime je jedan od četiriju zaštitnika grada Zadra koji se slavi svake godine 8. listopada.

Crkva sv. Donata – Crkva sv. Donata prepoznatljivi je simbol grada Zadra. Podignuta je krajem 8. st. u ranom srednjem vijeku na ruševinama rimskog foruma, a početkom 9. st. provedena je dogradnja gornje galerije i stubišta. Crkva je podignuta na samom pločniku rimskog foruma koji je danas vidljiv u unutrašnjosti crkve, a kao materijal za izgradnju korišteni su kameni elementi rimskih građevina na

forumu. Izvorno je bila posvećena Sv. Trojstvu, a današnje ime koristi se od 15. st. po biskupu Donatu koji ju je dao sagraditi. Crkva pripada tipu raščlanjenih centralnih crkvi, a svojim oblikom i veličinom ističe se među najpoznatijim europskim predromaničkim crkvama. Bogoslužje se unutar crkve već dugo ne odvija, ali se posljednjih pedesetak godina crkva koristi kao prostor za održavanje poznatih „Glazbenih večeri u Donatu“ i drugih kulturnih manifestacija.

Katedralni kompleks – Katedralni kompleks smješten je na dijelovima nekadašnjeg rimskog foruma. Početak nastanka kompleksa datira se u 4. ili 5. st. Najstariji kršćanski objekt u sklopu tog kompleksa je **kršćanski oratorij**. Nastao je na prostoru starijih rimskih građevina na sjevernom dijelu Forumu. Oratorij je služio kao dvorana za potrebe molitve vjernika potvrđuje nalaz svećeničke klupe (subselij). Na prostoru oratorija nastao je **katakumenej** odnosno današnja sakristija. Riječ je o jednobrodnoj prostoriji koja je u starokršćanskim bazilikama prvenstveno služila za pripremu krštenja koje se odvijalo u baptisteriju (krstionica). **Krstionica** odnosno baptisterij u potpunosti je srušen za vrijeme Drugog svjetskog rata, a danas se na istom mjestu nalazi rekonstrukcija s izvornim materijalom. Dio katedralnog kompleksa čini i dijakonikon, čija je namjena čuvanje liturgijskih knjiga, posuđa i ruha. Crkva sv. Donata također je dio katedralnog kompleksa. Direktno je povezana sa krstionicom i katedralom. Njezin zvonik također je dio katedralnog kompleksa.

Katedrala sv. Stošije – Katedrala sv. Stošije nastala je na mjestu starokršćanske bazilike koja je bila posvećena Sv. Petru. Glavna je zgrada katedralnog kompleksa ujedno i najveća katedrala u Dalmaciji. Relikvije Sv. Stošije čuvaju se u sarkofagu čiju je izradu naručio biskup Donat. Crkva ima i kriptu i to je jedina kriptu na području grada Zadra.

Crkva sv. Krševana – Romanička crkva nosi ime po jednom od svetaca zaštitnika grada Zadra, svetom Krševanu. Izgrađena je u 10. stoljeću, a u sadašnjem obliku posvećena 1175. godine. Pripada trobrodnom tipu s tri polukružne apside. Pokraj crkve se nalazi zvonik iz 15. st. i ostatci benediktinskog samostana. U sklopu samostana djelovao je i skriptorij u kojem su nastali brojni rukopisi izrazito značajni za proučavanje cjelokupne hrvatske prošlosti.

Crkva sv. Frane i samostan franjevac – Riječ je o vrlo važnoj crkvi s obzirom na to da je ona najstarija dalmatinska gotička crkva iz 13. stoljeća. Uz crkvu se nalazi i samostan čija je gradnja započela 1249. godine. Vrlo važan podatak je i taj da se u sakristiji crkve sv. Frane potpisao Zadarski mir 1358. godine.

Narodni trg – u srednjem vijeku je poznat pod imenom *Platea magna* (Veliki trg) s pripadajućim zgradama gradske uprave (Gradska vijećnica, Gradska loža, Gradska straža). **Gradska vijećnica** izgrađena je 1934. godine na mjestu starije vijećnice. **Gradska loža** izgrađena je 1565. godine na mjestu ranije srednjovjekovne lože, a služila je za potrebe političkih i pravnih skupova. Danas je prostor namijenjen likovnim izložbama. **Gradska straža** smještena je nasuprot zgrade Gradske lože, prepoznatljiva je po tornju sa satom koji je u funkciji i danas. Na zapadnom dijelu Narodnog trga smještena je **Crkva sv. Lovre** iz 11. st.

Kneževa i Providurova palača – tvore značaju građevinsku cjelinu smještenu na istočnoj strani zadarske gradske jezgre. Palače su korištene u funkciji državnih zgrada. Kneževa palača je izgrađena u 13. st., na mjestu ranijih rimskih građevina. Sastoji se od četiri krila među kojima je smješteno unutarnje dvorište s pilonima i trjemovima. Na katu palače smještena je vijećnica i ostale dvorane.

Najveća razaranja palača je pretrpjela tijekom Domovinskog rata. Istočno od Kneževe palače sagrađena je Providurova palača u 17. st. Grad Zadar uspješno je realizirao projekt "Obnove i turističke valorizacije kulturno turističkog kompleksa Kneževe palače" koji je među prvima u RH odobren za financiranje iz strukturnih fondova EU na natječaju za razvoj poslovne infrastrukture iz Operativnog programa Regionalna konkurentnost 2007.—2013. Projekt obnove Providurove palače sufinancira se iz poziva na dodjelu bespovratnih sredstava "Priprema i provedba Integriranih razvojnih programa temeljenih na obnovi kulturne baštine" u okviru Operativnog programa „Konkurentnost i kohezija” 2014. - 2020.

Morske orgulje i Pozdrav Suncu – smješteni su na zapadnom dijelu zadarske rive. Jedinstvena arhitektonska djela osmislio je poznati arhitekt Nikola Bašić. Morske orgulje, orguljarskog ateliera Heferer, sastoje se od cijevi različitih promjera koje su ugrađene u rivu. Specifični zvukovi orgulja rezultat su djelovanja energije mora (valova koji potiskuju zrak koji različitom brzinom struji kroz cijevi). Instalacija Pozdrav Suncu sastoji se od preko 300 staklenih solarnih ploča. Ploče upijaju sunčevu energiju tijekom dana, a poslije zalaska sunca čine jedinstvenu svjetlosnu igru. Sklad postignut postavljanjem ovih jedinstvenih arhitektonskih djela predstavlja unikatan primjer urbanog hedonizma.

Neizostavna atrakcija grada Zadra su i **barkajoli** ili zadarski „gondolijeri“ koji prevoze turiste s jednog na drugi kraj gradske luke. Tradicija barkajola prenosi se generacijama, a duga je već 600 godina.

Područje Zadarske županije bogato je kulturno-povijesnom baštinom, koja je u većoj mjeri valorizirana u priobalju i gradovima, dok je zaleđe (Ravni kotari, Bukovica, Velebit te Ličko-pounsko područje) slabije turistički valorizirano. Zadarski arhipelag fenomen je vrijedan turističkog posjeta koji u obilju prirodnih ljepota čuva i raznoliku paletu kulturno-povijesnih znamenitosti. Posebnu pažnju među otocima zauzima najveći **otok Pag**, mjesto duge tradicije proizvodnje sira, soli i baškotina te izrade paške čipke koja je zaštićena kao UNESCO-ovo nematerijalno dobro. Međutim, na Pag se posebno ističe i po suhozidnoj gradnji koje je jedno od naših nematerijalnih dobara uvrštenih u UNESCO popis kao specifičan način gradnje diljem Mediterana. Na tom otoku izgrađen je i veliki broj starokršćanskih crkava. Kontinuitet sakralnih građevina može se pratiti i u kasnijim razdobljima. Međutim, unutar impozantnog broja sakralnih ostataka i nalaza posebnu pažnju privlači relikvija Svetog Trna s Kristove krune. Relikvija se od 15. st. čuva u Samostanu benediktinki sv. Margarite u Pagu. Izložena je u sklopu Izložbe crkvene umjetnosti paškog benediktinskog samostana. Unikatna relikvija primjer je izvrsnog potencijala za turističku valorizaciju na svjetskoj razini.

Kako bi se potaknuo razvoj održivih oblika turizma potrebno je poticati valorizaciju sveukupne baštine Zadarske županije, a poglavito zadarskog zaleđa koje je trenutno slabije turistički valorizirano. U vrijednoj kulturno-povijesnoj baštini zadarskog zaleđa brojni su ostatci fortifikacijskih sustava među kojima se ističu gradina Asseria, Kaštel Benković, utvrda Vrana, Kula Jankovića (Islam Grčki), tvrđava Ostrovica (Lišane Ostrovičke), utvrda Pustograd (Tkon), utvrda Fortica (Novigrad), Kaštel Perušić (Benkovac), Benje Posedarski, Kličevica (Benkovac), kaštel Ražanac, Večka kula (Starigrad). Na području zadarskog arhipelaga ističu se utvrda Kaštelina na Viru i Sveti Mihovil na Ugljanu.

Utvrda Vrana – Stari grad Vrana smješten je nedaleko od Biograda na Moru. Vrana je poznato srednjovjekovno središte u kojem se čuvala kraljevska kruna. Ovim područjem u prošlosti su upravljali

benediktinci, templari i ivanovci. Utvrda Vrana korištena je u vojne, sakralne i civilne svrhe. Nakon osmanlijskog osvajanja služila je kao njihovo snažno uporište. Razorena je tijekom osmanlijsko-mletačkih sukoba, a zatim prepuštena propadanju. Posljednjih nekoliko godina na utvrdu se provode potrebna arheološka istraživanja, a potrebna je njena cjelokupna obnova kako bi se spriječila daljnja devastacija.

U blizini utvrde smješten je **Mašković han** koji je ujedno najzapadniji primjer turske civilne arhitekture. Han je obnovljen 2014. godine u sklopu projekta „Obnova Maškovića hana i gospodarska revitalizacija mjesta Vrane“. Provedba projekta doprinijela je turističkom potencijalu Vrane koji je podignut na novu razinu. Privlačenje većeg broja posjetitelja može se očekivati jačanjem ostalih kulturno-povijesnih dobara na ovom području.

Asseria – Lokalitet Asseria smješten je nedaleko od današnjeg mjesta Podgrađe kod Benkovca. Asseria se iz liburnskog naselja razvila u rimski municipij. Prepoznatljiva je po megalitskim bedemima koji na mjestima dosežu i do 7 metara visine.

Kličevica – Srednjovjekovna utvrda Kličevica smještena je nedaleko od Benkovca. Hrvatski plemići Kurjakovići zaslužni su za izgradnju utvrde 1453. godine. Utvrda je bila smještena na nekadašnjoj granici između Hrvatsko-ugarskog kraljevstva i Mletačke Republike. Na utvrdu su provedena zaštitna arheološka istraživanja pri čemu su pronađeni brojni sitni uporabni predmeti. Brojne utvrde i fortifikacije s područja Benkovca značajne su za proučavanje hrvatske povijesti, a većina je u stanju propadanja.

Područje Zadarske županije prekriveno je ostacima crkvi, samostana, tradicijskih kuća i naselja. U velikom fundusu kulturne baštine zadarskog područja ističu se mirila te natpisi i rukopisi na glagoljici.

Mirila – pogrebna spomen mjesta ili posljednja počivališta duša. Vrijeme nastanka datira se od 17. do 20. st. Karakteristična je za područje južnog Velebita. Velika koncentracija Mirila nalazi se na planinskim obroncima Općine Starigrad, a najzastupljenija su u okolici Ljubotića. Nekadašnji stanovnici Velebita svoje pokojnike nosili su prema mjesnom groblju. Kako su groblja bila udaljena nekoliko kilometara, nosačima pokojnika trebao je odmor. Mjesto na kojem bi odmorili i položili pokojnika označili bi s jednim kamenom uz glavu pokojnika, a drugi uz noge pokojnika. Na taj način zapravo bi dobili mjeru pokojnika odakle i naziv za mirila.

Glagoljski natpisi i rukopisi – Na zadarskom području očuvano je mnoštvo glagoljskih natpisa i grafita. Glagoljski natpisi pronađeni su na nadvratnicima crkava, kuća i samostana, nadgrobnim pločama, krunama bunara i u obliku urezanih grafita na pragovima, a ponekad i na žbuci izvedeni bojom. Neka od mjesta gdje su pronađeni natpisi su: Zadar, Čokovac, Sali, Tkon, Sukošan, Posedarje, Turanj, Vrgada, Zaglav i dr. Glagoljica je očuvana i u brojnim rukopisima, uglavnom su to misali, brevijari i druge knjige korištene u bogoslužju te, posebno, matične knjige (krštenih, vjenčanih, krizmanih i umrlih) koje su na glagoljici vođene od 16. st. do početka 19. st.. Glagoljski rukopisi očuvani su u župnim uredima, neki od njih su: u Ravi, Velom Ižu, Dragovama, Božavi, Solinama, Velom Ratu, Molatu, Silbi, Olibu, Murvici, Bibinju, Sukošanu, Arbanasima, Ždrelcu, Banju, Pašmanu, Kožinu i Diklu. Danas se glagoljski rukopisi čuvaju u Državnom arhivu u Zadru i u Nadbiskupskom arhivu u Zadru.

Na zadarskom području smješten je **grad Nin**, jedan od najstarijih mediteranskih gradova. Star gotovo tri tisuće godina neiscrpan je izvor kulturne baštine i uvelike doprinosi razvoju kulturnog turizma u Zadarskoj županiji. U povijesti je bio liburnsko središte, zatim rimski municipij, a u srednjem vijeku hrvatski kneževski i kraljevski grad. Danas se često spominje kao europsko središte izvrsnosti. Neke od značajnijih znamenitosti i spomenika su: rimski mozaici, antički hram, Višeslavova krstionica, crkva sv. Anselma (nekoć katedrala), crkva sv. Ambroza, crkva sv. Nikole u Prahuljama, Gospa od Zečeva na istoimenom otočiću, brodovi Condura croatica i Serilia liburnica. Posebno je važna crkva Sv. Križa, koja je ujedno i simbol grada Nina.

Crkva sv. Križa u Ninu – Crkva sv. Križa smještena je u središtu grada. Izgrađena je u 9. st. na ranijim rimskim građevinama. Uz crkvu sv. Donata predstavlja najpoznatiju predromaničku crkvu. Crkva se koristila kao kapela, a ističe se zbog svojih specifičnosti i glagoljskog natpisa nad vratima.

Tvrđava sv. Mihovila – Tvrđava je smještena na istoimenom brdu iznad mjesta Preka na otoku Ugljanu. Podigla ju je Mletačka republika u 13. stoljeću. Iako je tvrđava danas u ruševnom stanju, postala je popularno izletišta. Jedan od razloga tome je i predivan pogled s tvrđave na grad Zadar skupa sa zaleđem i otocima zadarskog arhipelaga.

Ostaci tvrđave Zvonigrad – Zvonigrad je nekoć bila starohrvatska kraljevska utvrda koju je podigao hrvatski kralj Dmitar Zvonimir. Utvrda je bila smještena na gornjoj Zrmanji ponad kraljevskoga grada Knina, a osnovna zadaća bila joj je čuvanje prolaza kroz dolinu gornje Zrmanje na nekoć važnom prometnom smjeru koji je povezivao kontinentalnu Hrvatsku sa primorjem. Tijekom 16 st. mletačko-turski ratovi su opustošili taj kraj, a nedugo zatim i tvrđava je porušena. Do dan danas je ostala u tom istome stanju, jedna ruševna gradina na kojoj se razaznaju kule, a leži na istaknutom velebitskom brijegu ponad doline Gornje Zrmanje uz cestu Gračac – Knin, u blizini naselja Hrvatska Palanka.

Dvojna bazilika u Podvršju – premda značajniji ostaci iz rimskog doba za sada nisu dokumentirani, otkriće ranokršćanske dvojne bazilike u Podvršju svjedoči da je i tijekom kasne antike područje između dvaju plodnih polja ostalo centar naseljenosti. Pretpostavlja se da je negdje u blizini bazilike ranije postojao antički hram, od kojeg su pojedini dijelovi dospjeli u zidine bazilike. Taj važan ranokršćanski spomenik nije preživio najezdu barbara. Zapaljen je i zapušten, a težište života preselilo se iz pitome udoline ponovo na poluotok Ljubu, strateški položaj koji je u tim nemirnim vremenima bilo lakše braniti.¹¹⁸ Na Ljubi se, na liburnskim temeljima, razvilo snažno uporište, posebno u srednjem vijeku kada je bio jedna od najvažnijih točaka templara, a zatim ivanovaca.

Magazin soli na Pagu – skladišta soli koja su spomeničke kategorije. Nalaze se nasuprot gradske jezgre na Prosiki. Prva tri skladišta podignuta su u 17. Stoljeću, a ostalih šest za vrijeme Druge austrijske uprave. Svjedok su utilitarne arhitekture prošlog vremena. Priprema se projekt kojim će se rekonstruirati i prenamijeniti tri magazina soli u interaktivni prikaz proizvodnje soli.

¹¹⁸ Općina Ražanac (11.11.2020.)

6.2.2. Nematerijalna kulturna dobra

Nematerijalna kulturna dobra s područja Zadarske županije su: govor zadarskih Arbanasa, ojkanje ili orzanje, glagoljaško pjevanje, tradicijsko lončarstvo otoka Iža, silbenski tanac, paška čipka, paški teg, pivanje na kanat na otoku Pagu, tradicionalna proizvodnja paškog sira, Pokrivaca (paško ogavlje), glazbena praksa Tovareća mužika iz Sali, tradicijski godišnji običaj neviska koleda, umijeće gradnje suhozida, posmrtni običaji vezani uz mirila ili počivala, priprema tradicijskog ličkog sira škripavca, svetkovina Gospe od Zečeva iz Nina, umijeće izrade ukrasnog veza, priprema sira iz mješine s područja Dalmatinske zagore, Velebita i Like, umijeće izrade ukrasnog veza/četverokuka, mediteranska prehrana te tradicijski ribolov s običajima i vjerovanjima na razini hrvatskog Jadrana te klapsko pjevanje na razini RH. Većina nabrojanih dobara kvalitetno je prezentirana u lokalnim sredinama. Međutim, manji broj zahtijeva dodatnu prezentaciju i jačanje kako bi nastavili kontinuitet prenošenja generacijama. Neka od tih nematerijalnih dobara su:

Govor zadarskih Arbanasa – Arbanasi su ime zadarske gradske četvrti. Naseljavanje Arbanasa započelo je početkom 18. st., dolaskom katoličkog albanskog stanovništva iz okolice Skadarskog jezera na granici današnje Crne Gore i Albanije. Njihov arbanaški govor nastao je miješanjem gegskog narječja i jezika nove domovine. Arbanaškim govorom danas se koristi svega tristotinjak osoba starije životne dobi.

Ojkanje ili orzanje – Ojkanje je dijaloško pjevanje, a izvodi se potresanjem glasa. Stručnjaci smatraju da je ojkanje ostatak predslavenskog pjevanja s prostora antičke Dalmacije. Naziva se još i orzanje ili rozganje. U Zadarskoj županiji zastupljeno je u Podvelebitskom području, Bukovici i Ravnim kotarima. Za ojkanje su karakteristični kratki stihovi u obliku šaljive rime. Zahvaljujući narodnim pjevačima, tradicija ojkanja prenosila se generacijama. Danas se tradicija ojkanja njeguje zahvaljujući folklornim društvima. Jedan od takvih primjera je KUD Sv. Nikola Tavelić iz Lišana Ostrovičkih koji je 2011. godine pokrenuo manifestaciju „Večer ojkanice“ kako bi očuvali ovu vrstu pjevanja.

Umijeće gradnje suhozida – Umijeće gradnje suhozida predstavlja gradnju kamenih konstrukcija pri čemu se ne koriste vezivna sredstva. Suhozidi su karakteristični za cijelo zadarsko područje. Godine 2018. umijeće gradnje suhozida uvršteno je na UNESCO-ov popis nematerijalne kulturne baštine. Na području Zadarske županije često se održavaju radionice umijeća gradnje suhozida koje provodi Udruga Dragodid.

Majstorska cesta- Jasenice, zaštićeno kulturno dobro, otvorena 1832., prvi je suvremeni cestovni promet preko Malog Alana na Velebitu, spoj Dalmacije i kopnene Hrvatske

Smotra folklora Zadarske županije – održava se u ljetnim mjesecima te okuplja trideset i dva kulturno umjetnička društva iz jadranskog i dinarskog dijela Zadarske županije. Narodni muzej je nositelj smotre folklora. Kroz samu smotru sudionici, ali i šira javnost upoznaju se sa glazbom pojedinih folklora, tradicionalnim nošnjama, plesom, koji su važan dio kako kulturnog identiteta tako i kulturne baštine Zadarske županije.

Silbenski tanac- jedinstven ples s početka 18. st., važan simbol identiteta i žive plesne tradicije otoka Silbe

KUD-ovi – na području Zadarske županije djeluje veliki broj kulturno-umjetničkih društava, čak njih 44 (stanje na dan 14.12.2020.):

Tablica 6.1. KUD-ovi koji djeluju na području Zadarske županije

R.br.	Naziv	Sjedište
1.	KUD Kuntrada	Zaton
2.	KUD Sv. Nikola	Božava
3.	KUD Fortica	Novigrad
4.	KUD Sv. Ivan Krstitelj	Gorica
5.	KUD Sv. Mihovil	Poljana
6.	KUD Sv. Ante	Lukoran
7.	KUD Kukljica	Kukljica
8.	KUD Privlaka	Privlaka
9.	KUD Ugljanski Baul	Ugljan
10.	KUD Zlatna luka	Sukošan
11.	KUD Sidraga	Tinj
12.	KUD Sv. Duh	Posedarje
13.	KUD Sv. Roko	Sveti Filip i Jakov
14.	KUD Nadin	Nadin
15.	KUD Sv. Ante	Nadin
16.	KUD Skuti materini	Vrgada
17.	KUD Bokolje	Dobropoljana
18.	KUD Carza	Poličnik
19.	KUD Preko	Preko
20.	KUD Družina	Pag
21.	KUD Škabrnja	Škabrnja
22.	KUD Sv. Kuzman i Damjan	Slivnica
23.	KUD Nevijana	Neviđane
24.	KUD Sv. Luka	Ždrelac
25.	KUD Pakoštane	Pakoštane
26.	KUD Sv. Donat	Zadar
27.	KUD Ruža Hrvatska	Karin Gornji
28.	KUD Paljuv	Paljuv
29.	KUD Kolajna	Zadar
30.	KUD Sv. Nikola Tavelić	Lišane Ostrovičke
31.	Amatersko KUD Sloga	Sali
32.	KUD Banj	Banj
33.	KUD Sv. Mihovil	Galovac
34.	KUD Podgorac	Starigrad
35.	KUD Sv. Ivan Glavosjek	Donje Raštane
36.	KUD Luzarica	Pridraga
37.	KUD BIK	Zadar
38.	KUD Sv. Ivan Medviđa	Biograd n/m
39.	KUD Šokadija i prijatelji	Gračac

40.	KUD Ljiljan	Zadar
41.	KUD Parking i komunalno redarstvo	Zadar
42.	KUD Sv. Ante	Drage
43.	KUD Sv. Luka	Škabrnja
44.	KUD Kralj Tomislav	Biograd n/m
45.	KUD Gradina	Polača
46.	KUD Baul	Petrčane
47.	KUD Branimir	Benkovac
48.	KUD Ivan Goran Kovačić	Bibinje
49.	KUD Bartol Kašić	Kolan
50.	Izborna folklorna skupina Silba	Silba
51.	KUD Branimir	Nin
52.	KUD Popovići	Popovići
53.	KUD Vicko Zmajević	Zadar
54.	KUD Vukšić	Vukšić
55.	KUD Sv. Šime	Rtina
56.	KUD Slog	Veli Iž
57.	KUD Crno	Crno
58.	KUD Radovin	Radovin
59.	KUD Sv. Lovre	Vrsi
60.	KUD Sv. Jeronim	Vlašić
61.	KUD Vinac	Stankovci
62.	KUD Kamen Bukovica	Popovići
63.	KUD Zadarski tanac	Zadar
64.	Izborna pjevačka skupina Sokolovi Ravni kotari	

Izvor: Registar udruga, 2021., obrada ZADRA NOVA

U sklopu Smotre folklora Zadarske županije, stručni žiri odabire kulturno-umjetnička društva iz županije koja će nastupati na nacionalnim smotrama folklora kao što su: Vinkovačke jeseni, Državna smotra izvornog folklora, Đakovački vezovi itd.

Klapsko pjevanje – tradicionalna je hrvatska vokalna glazba bez pratnje instrumenta, a o važnosti iste govori to da je 2012. godine klapsko pjevanje uvršteno na UNESCO-v popis nematerijalne svjetske baštine. Klape postaju sve popularnije među širom javnosti o čemu govori i velika posjećenost **Smotra klape Zadarske županije** kao i manifestacije **Raspivano Bibinje** (najstariji je klapski susret Zadarske županije) koja već 40 godina okuplja klape. Već 30 godina organizira se i **Susret dalmatinskih klapa u Sv. Filipu i Jakovu**, gdje se ogledaju i natječu klape iz cijele Dalmacije.

Festival dječjih klapa – Gradska knjižnica Zadar u suradnji s maestrom Ljubom Stipišićem Delmatom pokrenula je 2009. godine **1. festival dječjih klapa** koji se od onda svake godine održava u Zadru te od 2012. godine u prostorima Hrvatskog narodnog kazališta Zadar. Cilj Festivala je promicanje kulturne i tradicionalne vrijednosti hrvatske baštine na našem području, koje pridonosi obogaćenju kulturnog života zajednice te potiče djecu i mlade na uključivanje i sudjelovanje u njegovanju tog oblika kulturne baštine. Festival okuplja mlade pjevače u dvije kategorije do 14 godina i do 16 godina od Istre do Korčule uključujući i međunarodne goste iz Crne Gore (Kotor).

6.3. REVITALIZACIJA I VALORIZACIJA KULTURNE BAŠTINE

Na području Zadarske županije provode se projekti revitalizacije i turističke valorizacije kulturne baštine:

Projekt **„Obnova Maškovića hana i gospodarska revitalizacija mjesta Vrane“**, odobren je za financiranje u okviru programa IPA 2009 – komponenta pomoć u tranziciji i jačanje institucija. Ukupna vrijednost projekta iznosila je 2.638.086,10 €. Radovi na obnovi Maškovića hana dovršeni su 2014. godine. Nositelj projekta bilo je Ministarstvo kulture, a krajnji korisnik Općina Pakoštane. Provedba projekta doprinijela je otvaranju novih radnih mjesta, poboljšanju turističke ponude i gospodarskom razvoju mjesta Vrane.

Projekt **„Sustainable tourism management of Adriatic HERitage – HERA – Održivo turističko upravljanje jadranskom baštinom“** – odobren je za financiranje u sklopu Programa jadranske prekogranične suradnje Europske unije na prvom pozivu za strateške projekte. Ukupna vrijednost projekta iznosila je 66.319.516,00 HRK. Nositelj projekta bila je Zadarska županija uz 19 projektnih partnera. Provedba projekta započela je 1. studenog 2013. godine, a završila je 23. studenog 2016. godine. Cilj projekta bio je razviti zajedničku prekograničnu platformu za upravljanje i promociju održivog turizma na jadranskom području baziranog na zajedničkom kulturnom naslijeđu. U sklopu projekta obnovljene su gradske zidine i tri građevine koje su dio gradskih zidina (**Prolaz cara Augusta, Vrata sv. Krševana i Mali Arsenal**).

Projekt **„Revitalizacija i uređenje Zavičajnog muzeja Benkovac“**, odobren je za financiranje u okviru Operativnog programa „Konkurentnost i kohezija“ 2014. – 2020. Nositelj projekta je Zavičajni muzej Benkovac, a partneri su Grad Benkovac i Razvojna agencija Grada Benkovca. Provedbom projekta će se urediti Zavičajni muzej Grada Benkovca s ciljem zaštite kulturne baštine (zgrade u kojoj se muzej nalazi) i unaprijediti kulturna i turistička ponuda u Gradu Benkovcu tijekom cijele godine osiguravanjem ponude (infrastrukturni i sadržajni zahvati) za daljnji razvoj turizma u kontinentalnom dijelu Zadarske županije. Provedba projekta započela je u svibnju 2020. godine, a planirani završetak je prosinac 2022. godine, a ukupna vrijednost projekta je 9.422.021,75 HRK.

Projekt **„Razvoj tematskih ruta starih antičkih i srednjovjekovnih gradova na prostoru Grada Benkovca – od mora do Velebita preko Ravnih Kotara i Bukovice“**, odobren za financiranje iz Operativnog programa „Konkurentnost i kohezija“ 2014. – 2020. Nositelj projekta je Grad Benkovac, a partneri na projektu su Turistička zajednica Ravni Kotari, Zavičajni muzej Benkovac i Razvojna agencija Grada Benkovca. Ciljevi projekta su: Potaknuti razvoj turizma kroz obnovu, valorizaciju, prezentaciju i interpretaciju kulturne baštine na putu od mora do Velebita kroz Ravne Kotare i Bukovicu te razvoj mreže biciklističkih i pješačkih staza u službi te interpretacije; te izgraditi i obnoviti kulturnu i turističko-rekreativnu infrastrukturu. Provedba projekta započela je u listopadu 2020., a planirani završetak je listopad 2022. Ukupna vrijednost projekta: 4.888.933,97 HRK.

Kao nastavak projekta HERA razvio se projekat **HERCULTOUR – „HERa trademark, CULTural TOURism routes and visitor centres strengthening“** u sklopu INTERREG Programa prekogranične suradnje Italija – Hrvatska 2014. – 2020. Uz Zadarsku županiju kao vodećeg partnera na projektu sudjeluju još tri

partnera iz Hrvatske i tri iz Italije. Projekt uključuje upravljanje i promidžbu kulturnim i turističkim rutama te posjetiteljskim centrima koji nose oznaku HERA što na području grada Zadra uključuje Mali Arsenal, Prolaz cara Augusta i Vrata sv. Krševana, zatim Asseriju, Kaštel Benković u Benkovcu, Stari grad Pag i Nin na području Zadarske županije.

Projekt **„Obnova i turistička valorizacija kulturno povijesnog kompleksa Kneževe palače“** odobren je za financiranje u okviru Operativnog programa Regionalna konkurentnost 2007. – 2013. Nositelj projekta bio je Grad Zadar, a projektni partneri bili su: Narodni muzej Zadar, Turistička zajednica grada Zadra, Sveučilište u Zadru i Agencija za razvoj Zadarske županije ZADRA NOVA. Ukupna vrijednost projekta iznosila je 37.799.651,00 HRK. Provedba projekta započela je 2. listopada 2014. godine, a trajala je ukupno 26 mjeseci. Provedba projekta doprinijela je stvaranju prepoznatljivosti novog integriranog kulturno-turističkog proizvoda Zadra kroz obnovu i turističku valorizaciju Kneževe palače. Nositelj projekta Grad Zadar ustupio je prostor Kneževe palače na korištenje, upravljanje i održavanje Narodnom muzeju Zadar i Koncertnom uredu Zadar.

Projekt **„ZADAR BAŠTINI– Integrirani kulturni program Grada Zadra 2020“** odobren je za financiranje u okviru Operativnog programa „Konkurentnost i kohezija“ 2014. – 2020. Nositelj projekta je Grad Zadar, a projektni partneri su: Narodni muzej Zadar, Turistička zajednica grada Zadra, Sveučilište u Zadru i Agencija za razvoj Zadarske županije ZADRA NOVA. Konzervatorski odjel u Zadru sudjeluje kao suradnik na projektu. Ukupna vrijednost projekta iznosi 66.461.390,13 HRK. Provedbom projekta doprinijeti će se stvaranju novog Integriranog kulturno-turističkog proizvoda Grada Zadra kroz obnovu i turističku valorizaciju nepokretnih kulturnih dobara te unaprjeđenje sustava za upravljanje i promociju turističke destinacije. Projektom se pristupilo rekonstrukciji i revitalizaciji Providurove palače, uređenju i revitalizaciji Bedema zadarskih pobuna te jačanju kapaciteta za promociju kulturno-turističkih proizvoda. Unutar Kneževe i Providurove palače integrirat će se odjeli Narodnog muzeja u Zadru te će zajedno činiti Baštinski muzej/Muzej 2 Palače.

Projekt **„RUINS –Održiva prenamjena, očuvanje i moderno upravljanje povijesnim ruševinama u Središnjoj Europi – izrada integriranog modela i smjernica prema najboljim primjerima europske prakse“**. Vodeći partner bilo je Tehnološko Sveučilište iz Lublina, a ostali projektni partneri bili su Agencija za razvoj Zadarske županije ZADRA NOVA i još sedam partnera iz Slovačke, Slovenije, Poljske, Italije i Češke te Grad Zadar. Ukupna vrijednost projekta iznosila je 1.765.421,00 €. Provedba projekta započela je 1. lipnja 2017., a završila je 30. rujna 2020. Tema projekta bile su srednjovjekovne ruševine kojih u Europi postoji barem nekoliko tisuća. Provedbom projekta na području Zadarske županije obnovljena je crkva Sv. Stošije na Puntamici i izrađen je Plan upravljanja sv. Stošijom. Primjer revitalizacije Crkve sv. Stošije doprinijet će daljnjem razvoju i provedbi projekata povezanih s očuvanjem srednjovjekovnih ruševina na području Zadarske županije.

Projekt „VirtualArch“

Visualize to Valorize - For a better utilisation of hidden archaeological heritage in Central Europe-

Grad Zadar u suradnji s Gradskom knjižnicom Zadar zamijenio je donedavno postavljeni “city light” s najsuvremenijim informativnim totemom na kojemu će se prikazivati kulturno-umjetnički i drugi informativni sadržaji, nabavljenim u sklopu EU projekta Visualize to Valorize – For a better utilisation of hidden archaeological heritage in Central Europe, akronima „VirtualArch“ kojeg je u suradnji s 10 partnera iz cijele Europe provodio Grad Zadar

Projekt „**Kulturna ruta putevima liburnskog, rimskog i hrvatskog nasljeđa Zadarske županije**“, odobren je za financiranje iz Europskog fonda za regionalni razvoj putem Operativnog programa Konkurentnost i kohezija. Nositelj projekta bila je Zadarska županija, a projektni partneri bili su: Grad Benkovac, Grad Pag, Grad Nin i Zavičajni muzej Benkovac. Ukupna vrijednost projekta iznosila je 5.230.860,80 HRK. Provedba projekta započela je u listopadu 2018. godine, a završila je u listopadu 2020. godine. Provedba projekta doprinijela je održivom društveno-gospodarskom razvoju Zadarske županije, valorizacijom kulturne baštine i njenom integracijom s kulturno-turističkom ponudom destinacije u svrhu poticanja razvoja malog i srednjeg poduzetništva te rasta zaposlenosti.

Projekt "**Obnova kompleksa bivše crkve i samostana sv. Nikole u Zadru**" – odobren je za financiranje iz poziva na dostavu projektnih prijedloga „Obnova kulturne baštine urbanog područja Zadar“, u okviru Prioritetne osi 6 „Zaštita okoliša i održivost resursa“, unutar Operativnog programa Konkurentnost i kohezija 2014.-2020. Nositelj projekta je Međunarodni centar za podvodnu arheologiju u Zadru, a projektni partner je Turistička zajednica grada Zadra. Ukupna vrijednost projekta iznosi 29.985.487,36 HRK. Provedba projekta započela je 1. svibnja 2020. godine, a završava 31. prosinca 2022. godine. Svrha projekta je obnova i valorizacija kompleksa bivše crkve i samostana sv. Nikole u Zadru s ciljem povećanja broja novozaposlenih u turističkom sektoru te porastom očekivanog broja posjetitelja kulturne baštine. Provedbom projekta, omogućit će se otvaranje novog kulturnog, znanstvenog i obrazovnog središta na području Zadarske županije.

Bogata kulturna baština u sinergiji s okolišnom i društvenom održivosti od izrazite je važnosti za turistički razvoj Zadarske županije. Nužno je da se kulturne znamenitosti pravovremeno prepoznaju i zaštite na adekvatan način, a potom i predstave javnosti na inovativni način vodeći se pritom načelima održivog razvoja.

RAZVOJNI IZAZOVI

Mali udio turista zainteresiranih za kulturni sadržaj
Nedostatak studija za konzervatore i srodne djelatnosti te nemogućnost usavršavanja
Nedostatak projektnih ideja zaštite i valorizacije kulturne baštine
Nedostatak adekvatnog financiranja

RAZVOJNE POTREBE

Iskoristiti napredak znanosti i tehnologije za kvalitetniju zaštitu kulturne baštine
Utvrditi nosive kapacitete spomeničke baštine
Povećati kapacitete u svrhu prijave na natječe za sredstva iz nacionalnih i EU fondova
Povećati promociju kulturne baštine
Povećati valorizaciju nematerijalne kulturne baštine
Educirati voditelje KUD-ova
Razvijati i poticati uključivanje djece u KUD-ove
Ostvariti bolju suradnju muzeja sa Konzervatorskim odjelom
Ostvariti bolju povezanost sa sektorom turizma u svrhu kvalitetnije ponude
Spriječiti devastaciju kulturne baštine
Nedovoljna uključenost građana u revitalizaciju, očuvanje i ponovni razvoj kulturne baštine

Povećati digitalizaciju kulturne baštine (u muzejima, virtualne šetnje kroz povijesne gradove, e-sadržaji)/ Povećati inovativne sadržaje u kulturnoj baštini

6.4. MUZEJSKA DJELATNOST

Prema Muzejskom dokumentacijskom centru, na području Zadarske županije djeluje ukupno 15 muzeja i to dva državna muzeja, četiri regionalna i devet lokalnih muzeja. Od toga su pet općih muzeja (jedan nacionalni i četiri zavičajna muzeja), dok ih je osam specijaliziranih (tri arheološka, jedan pomorski i četiri etnografske muzejske zbirke).

Tablica 6.2. Kategorizacija muzeja na području Zadarske županije

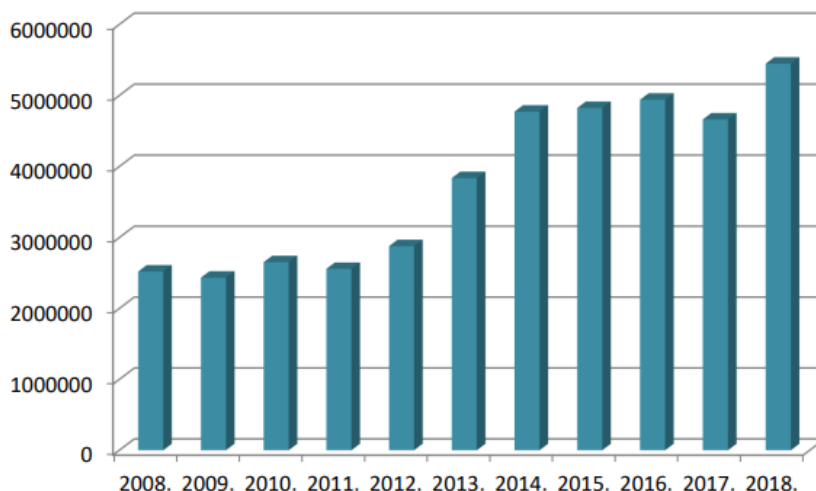
NAZIV	DJELOKRUG	VRSTA
Arheološki muzej Zadar	regionalni	specijalizirani muzej – arheološki
Arheološki muzej Zadar – Muzej ninskih starina	lokalni	specijalizirani muzej – arheološki
Etnografska zbirka Bibinje	lokalni	muzejska zbirka – etnografski
Etnografska zbirka Kolan	lokalni	muzejska zbirka – etnografski
Kula Stojana Jankovića	regionalni	opći muzej – zavičajni
Muzej antičkog stakla u Zadru	državni	specijalizirani muzej – arheološki
Narodni muzej Zadar	regionalni	opći muzej – nacionalni
Narodni muzej Zadar - Područna etnografska zbirka Veli Iž	lokalni	muzejska zbirka – etnografski
Narodni muzej Zadar - Područna kulturno-povijesna zbirka Mali Iž	lokalni	muzejska zbirka – etnografski
Pomorsko-povijesna zbirka Zavoda za povijesne znanosti HAZU	regionalni	specijalizirani muzej – pomorski
Stalna izložba crkvene umjetnosti (SICU)	državni	specijalizirani muzej – umjetnički
Zavičajni muzej Benkovac	lokalni	opći muzej – zavičajni
Zavičajni muzej Biograd na Moru	lokalni	opći muzej – zavičajni
Zavičajni muzej Obrovac	lokalni	opći muzej – zavičajni

Izvor: Upisnik javnih i privatnih muzeja u RH, Muzejski dokumentacijski centar, 2020., obrada ZADRA NOVA

Kategorizacija muzeja određena je Pravilnikom o stručnim i tehničkim standardima za određivanje vrste muzeja, za njihov rad, te za smještaj muzejske građe i muzejske dokumentacije.

Zahvaljujući kulturnoj manifestaciji Noć muzeja koja se od 2008. godine održava jednom godišnje i s ciljem populariziranja muzejske djelatnosti, muzeji na nacionalnoj razini bilježe rast posjetitelja.

Posjećenost muzeja 2008. – 2018.



Slika 6.2. Posjećenost muzeja 2008. – 2018. na nacionalnoj razini
Izvor: Upisnik javnih i privatnih muzeja u RH, Muzejski dokumentacijski centar, 2020.

Najznačajniji muzeji Zadarske županije su:

Arheološki muzej Zadar – utemeljen je 1832. godine i smješten je u centru grada Zadra. Muzej se sastoji od više odjela: odjel za prapovijesnu, antičku, srednjovjekovnu arheologiju, odjel za podmorska arheološka istraživanja, odjel za pedagoško-andragošku djelatnost, konzervatorsko-restauratorski odjel, knjižnica i suvenirnica. Od 1962. godine u Arheološkom muzeju organiziraju se različite radionice na kojima se izrađuju odljevi i kopije arheoloških predmeta, koji su zapravo suveniri namijenjeni prodaji. U sklopu Arheološkog muzeja je i Muzej ninskih starina. **Muzej ninskih starina** stalni je postav prapovijesnog, antičkog, srednjovjekovnog te novovjekovnog razdoblja. Unutar Arheološkog muzeja su stalni postavi antičkih i prapovijesnih zbirki.

Narodni muzej Zadar – muzej se sastoji od četiri odjela: Prirodoslovni odjel, Etnološki odjel, odjel Muzej grada Zadra i Galerija umjetnina. Narodni muzej posjeduje dvije područne zbirke: Etnografsku zbirku Veli Iž i Kulturno-povijesnu zbirku Mali Iž kao i tri izložbena paviljona: Gradsku ložu, Kneževu palaču i Mali arsenal. Otegotna okolnost Narodnom muzeju Zadar je ta što su sve jedinice prostorno razdvojene što je organizacijski i financijski problem. Fundus muzeja sadrži preko 100 tisuća predmeta kojima predstavlja identitet Zadra, ali i cijele Zadarske županije. Suradnjom s drugim ustanovama Narodni muzej Zadar organizira stručne i znanstvene skupove, radionice, razne kulturne manifestacije, promocije knjiga i slično. Vezano za problematiku prostorne razdvojenosti, u budućnosti bi taj problem trebao biti riješen. Obnovom Kneževe palače i Providurove palače financiranih sredstvima EU, Narodni muzej Zadar bit će prostorno objedinjen te će se svi muzejski odjeli naći na jednom mjestu. Očekuje se da će porasti broj posjetitelja zbog modernijeg koncepta izlaganja muzejske građe te jednostavnijeg pristupa svim sadržajima u isto vrijeme.

Muzej antičkog stakla u Zadru – obuhvaća zbirku od oko 2000 staklenih predmeta iz starog vijeka, nađenih u Zadru, Ninu, Starigradu kao i Asseriji kod Benkovca. Lokacija muzeja je obnovljena i dograđena palača Cosmacendi te se do muzeja dolazi preko novo obnovljenog Muraja. Osim stalnog postava, tijekom cijele godine u Muzeju antičkog stakla djeluje staklarska radionica u kojoj se metodom ručnog puhanja izrađuju replike antičkog stakla te radionica izrade staklenog nakita metodom rada na plameniku i izrade suvenira metodom fuzije. U muzeju se nalaze i dvije polivalentne dvorane za povremene izložbe, predavanja, predstavljanje knjiga i projekciju dokumentarnih filmova o izradi stakla te suvremena i veoma bogata suvenirnica u kojoj se mogu kupiti brojne publikacije i različiti suvenirni izrađeni u muzejskim radionicama¹¹⁹.

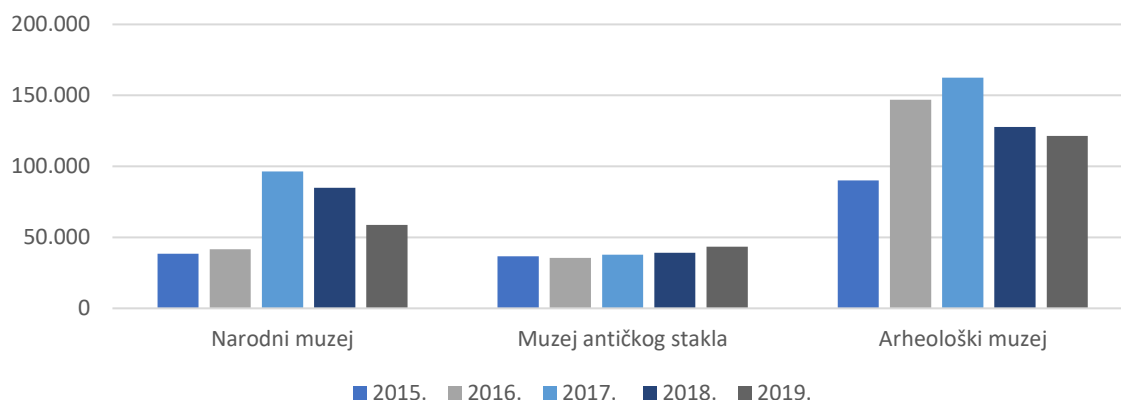
Stalna izložba crkvene umjetnosti (SICU) – datira u 1972. godinu, a sastavni je dio samostana sv. Marije u Zadru. Stalni postav obuhvaća Zlato i srebro Zadra, koje su stoljećima čuvala, a pojedine primjere i same izradile sestre benediktinke. Gledajući na veliku vrijednost umjetnina, rijetko koji grad u Hrvatskoj i u svijetu se može pohvaliti tako zavidnom zbirkom crkvenih umjetnina od VIII. do XVIII. stoljeća. Stalna izložba crkvene umjetnosti je važno turističko odredište, a daljnjoj popularizaciji trebao bi pridonijeti suvremenije organiziran muzejski postav.

Zavičajni muzej Benkovac – sa skupljanjem muzejske građe datira u 19. st. kada se osim arheološke građe skuplja i etno građa iz privatnih zbirki. Godine 1977. počela je djelovati mala zavičajna zbirka pri Narodnom sveučilištu Benkovac, temelj za osnivanje Zavičajnog muzeja benkovačkog kraja. Zavičajni muzej Benkovac osnivan je 1983. godine, obuhvaćajući arheološku zbirku od preko 15.000 predmeta, etnološku zbirku od preko 100 predmeta, kulturno-povijesnu zbirku, zbirku fotografija, razglednica te knjižnicu. Od 2007. godine Zavičajni muzej Benkovac djeluje kao samostalna ustanova, a ne više kao dio Arheološkog muzeja Zadra.

Zavičajni muzej Biograd Na Moru – samostalna je i jedina kulturna ustanova u biogradskom području, a čuva baštinu iz biogradskog primorja i okolice. Zgrada u kojoj je smješten muzej spomenik je kulture koji je podignut na ruševinama srednjovjekovnih zidina pri kraju 18. i početkom 19. stoljeća. Zavičajni muzej Biograd Na Moru ima u svojem sastavu: Arheološku zbirku, Zbirku "Teret potopljenog broda iz XVI. stoljeća", Etnografsku zbirku, Povijesni odjel i Zbirku umjetničkih slika.

Najvažniji muzeji Zadarske županije bilježe rast posjetitelja do 2017. godine, pri čemu se posebno ističe Arheološki muzej. U naredne dvije godine broja posjetitelja muzeja je smanjen, uz iznimku Muzeja antičkog stakla koji kontinuirano bilježi blagi rast broja posjetitelja.

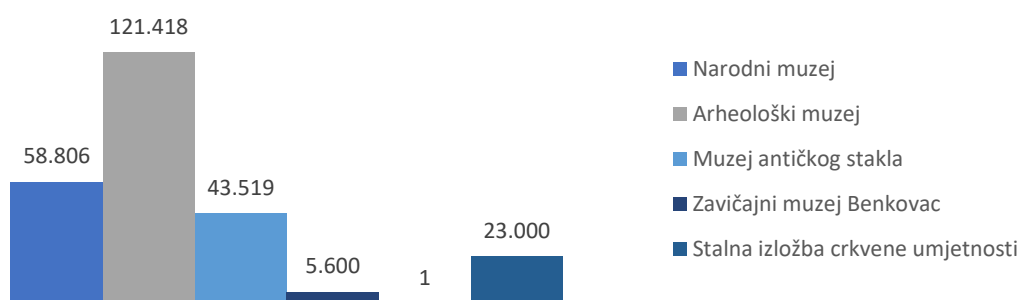
¹¹⁹ Dodatak 2 – Osnovna analiza, *Županijska razvojna strategija Zadarske županije do 2020.*, Zadarska županija, 2017. Str.160



Slika 6.3. Kretanje broja posjetitelja najznačajniji muzeja 2015. - 2019. g.

Izvor: Upisnik javnih i privatnih muzeja u RH, Muzejski dokumentacijski centar, Ustanove pojedinačno, 2020., obrada ZADRA NOVA

Najposjećeniji muzej na području Zadarske županije u 2019. godini je bio Arheološki muzej. Najveći porast broja posjetitelja vidljiv je kod Zavičajnog muzeja Benkovac +75%.



Slika 6.4. Broj posjetitelja muzeja Zadarske županije 2019. godine

Izvor: Ustanove pojedinačno, obrada ZADRA NOVA

Za dodatan razvoj muzejske, ali i kazališne djelatnosti zasigurno će značajan biti projekt REMEMBER (*REstoring the MEemory of Adriatic ports sites. Maritime culture to foster Balanced tErritorial growth*) koji je započeo s provedbom 1. siječnja 2020. godine te traje do 30. lipnja 2021. Vrijednost projekta je 2.813.460 eura, a glavni cilj je omogućiti održivi i uravnoteženi razvoj prirodne i kulturne baštine te osigurati ih temeljem razvoja pojedinice regije.

RAZVOJNI IZAZOVI

Nedostatak adekvatnog financiranja
Nedostatna mobilnost kulturnih djelatnika
Nedostatak projektnih ideja
Nedovoljno razvijena publika

RAZVOJNE POTREBE

Povećati marketinške aktivnosti i dostupnost svih informacija digitalnim kanalima
Razvijati publiku (unaprijediti i produbiti odnose s postojećom publikom te razvijati pristup prema novoj publici)
Povezivanje sa sektorom turizma kao i drugim kulturnim dionicima
Iskorištavanje dostupnih EU financijskih sredstava
Suradnja s drugim državama iz EU područja

Iskorištavanje mogućnosti koje nudi program Erasmus+
Digitalizacija sadržaja
Virtualno prikazivanje aktivnosti
Jačanje kapaciteta tehnološke pismenosti
Poboljšanje tehnološke imovine za stvaranje i prikazivanje virtualnih sadržaja

6.5. KAZALIŠNA DJELATNOST

Na području Zadarske županije službeno su registrirana 4 profesionalna kazališta. Po Očevidniku kazališta Republike Hrvatske to su:

- Hrvatsko narodno kazalište Zadar
- Kazalište lutaka Zadar
- Teatar "Teatro Verdi"
- Umjetnička organizacija "Dragon Teatar".

Kazališni život imao je u Zadru dugu tradiciju koja je u pogledu institucionalnog kontinuiteta naprasno prekinuta razaranjima tijekom Drugoga svjetskog rata.

Hrvatsko narodno kazalište Zadar je profesionalno kazalište osnovano 1944. godine. Prva profesionalna predstava održana u kazalištu bila je *Dundo Maroje* Marina Držića. Smješteno je na lokaciji Plemičkog kazališta (*Teatro nobile*) osnovanog 1783., a u zgradi nekadašnjeg Kino-varietea *Teatro Nazionale* uređenog 1924. Ansambl HNK Zadar prestao je djelovati 1962. Godine 1968. zgrada je rekonstruirana i uređena je nova kazališna dvorana. Tijekom 1993. godine osniva se Glumački studio HKK Zadar, a 1995. **Zadarsko kazališno ljeto**. Osim toga u sklopu HNK Zadar jedno vrijeme djelovao je Dramski studio HKK kojem je nastojao osnovati kazališni ansambl. Nakon niza pokušaja ansambl se osniva 2006. godine te se napokon Hrvatsko narodno kazalište Zadar može pohvaliti vlastitim glumačkim snagama. Od 2006. godine do danas kazalište je realiziralo više od 30 priznatih produkcija te osvojilo brojne nagrade. Važno je istaknuti da je Zadarsko kazalište od svojih samih početaka bila velika podrška **Glazbenim večerima sv. Donata** koje kao međunarodni festival počinje s djelovanjem 1961. godine. Program Hrvatskoga narodnog kazališta Zadar dijeli se na program za pretplatnike te program izvan pretplate sa sezonom od listopada do lipnja, te djeluje kroz Zadarsko kazališno ljeto od lipnja do kolovoza. U posljednjih nekoliko godina HNK Zadar godišnje ima 2-3 produkcije odnosno koprodukcije. S obzirom na nesrazmjer umjetničkog (3) naspram administrativnom i tehničkom osoblju (15) u strukturi zaposlenih (Tablica 6.3.), teško je očekivati veći broj predstava u vlastitoj produkciji, stoga se program većinski bazira na programima drugih nositelja.

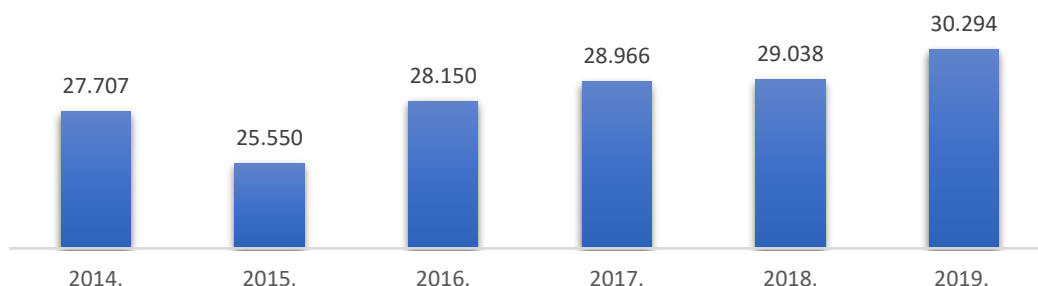
Tablica 6.3. Struktura zaposlenih u HNK Zadar u razdoblju 2014. – 2018. g.

HNK	Umjetničko osoblje	Administrativno osoblje	Tehničko osoblje	Ukupan broj zaposlenih
2014.	2	8	7	17
2015.	2	9	7	18
2016.	3	8	7	18
2017.	3	8	7	18
2018.	3	8	7	18

Izvor: HNK Zadar, 2020., obrada ZADRA NOVA

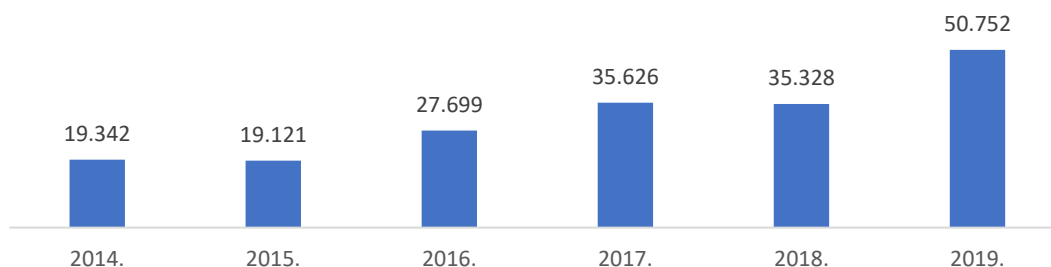
Tijekom 2019. godine u produkciji Hrvatskog narodnog kazališta Zadar organizirana su 34 dramska programa, 22 koncerta, 14 plesnih predstava, 5 ostalih programa te 14 programa za Zadarsko kazališno

ljetu (10 dramskih programa, 1 plesni program, 3 glazbena programa). Od 2016. godine konstantan je porast broja posjetitelja, pa su tako u 2019. godini HNK Zadar posjetila 30.294 posjetitelja.



Slika 6.5. Posjećenost HNK Zadar u razdoblju 2015. - 2019. g.
Izvor: HNK Zadar, 2020., obrada ZADRA NOVA

Kazalište lutaka Zadar osnovano je 1. studenog 1951. godine. Program kazališta je namijenjen djeci i mladima, a kako bi se privukla zrelija publika rade se lutkarske predstave nastale prema djelima starije hrvatske baštine. U Kazalištu lutaka Zadar izvedeno je više od 300 naslova domaćih i stranih autora, a predstave su obišle brojne festivale u zemlji i inozemstvu. Kazalištu lutaka od 2018. godine pod pokroviteljstvom Ministarstva kulture RH, Zadarske županije i Grada Zadra, organizira Mediteranski lutkarski festival - „MEDITERANEO“. Kazalište trenutno zapošljava 30 djelatnika, od čega njih 12 čini umjetnički ansambl, 13 djelatnika tehnički odjel i 5 administrativno-upravljačko osoblje KLZ-a. KLZ posjeduje novu zgradu s dvije dvorane (velika i mala) i svu potrebnu tehničku opremu za realizaciju kazališnih predstava, koncerata, predavanja i izložbi. U 2019. godini kazalište je posjetilo 50.752 posjetitelja (program kazališta u dvorani broji 27.846; teren 15.056; ostali programi 7.850).



Slika 6.6. Broj posjetitelja Kazališta lutaka 2014. – 2019.
Izvor: Kazalište lutaka Zadar, 2020., obrada ZADRA NOVA

Kazalište lutaka Zadar bilježi stalni rast posjetitelja. U prostoru kazališta se redovno održavaju i dječje radionice te povremeno i dječji koncerti. Kazalište nudi povoljnije ulaznice za organizirane dolaske, a pojedine skupine ostvaruju pravo na *gratis* ulaznice i popuste na cijenu ulaznice.

Stalno zaposlene osobe imaju HNK i Kazalište lutaka dok preostala dva kazališta nemaju stalno zaposlene djelatnike već povremeno angažiraju usluge, najčešće putem autorskih ugovora i ugovora o djelu.

RAZVOJNI IZAZOVI

Centraliziranost kazališne djelatnosti i kulture
--

Nedostatak adekvatnog financiranja koje onemogućuje angažman većeg broja glumaca i drugoga profesionalnog kazališnog osoblja
--

Nedostatna mobilnost kulturnih djelatnika
Nedostatak projektnih ideja
Izražena centraliziranost kulturne djelatnosti na području grada Zadra
Nedostatak adekvatnih prostora za veći broj ljudi (osobito u vrijeme epidemije)

RAZVOJNE POTREBE

Ojačati kapacitete za prijavu na natječaje za sredstva iz nacionalnih i EU fondova
Ostvariti međusektorsku povezanost posebno sa turističkim sektorom
Povećati broj godišnjih pretplatnika
Povećati marketinške djelatnosti u svrhu popularizacije
Rasporediti ravnomjerno događanja kroz godinu
Razvijati publiku (unaprijediti i produbiti odnose s postojećom publikom te razvijati pristup prema novoj publici)
Razviti mogućnost online predstava
Digitalizacija sadržaja
Virtualno prikazivanje aktivnosti
Poboljšanje tehnološke imovine za stvaranje i prikazivanje virtualnih sadržaja

6.6. KNJIŽNIČNA I ARHIVSKA DJELATNOST

Na području Zadarske županije nalazi se jedna županijska knjižnica (Gradska knjižnica Zadar), 4 gradske (Biograd, Benkovac, Pag i Obrovac) te 6 općinskih knjižnica (Sali, Kali, Gračac, Novigrad, Ražanac, Kolan) te knjižnični stacionari na otoku Silbi i Olibu i knjižnična stanica Bokanjac.¹²⁰ Na području županije djeluju i Sveučilišna knjižnica koja je u sastavu Sveučilišta u Zadru te Znanstvena knjižnica Zadar.

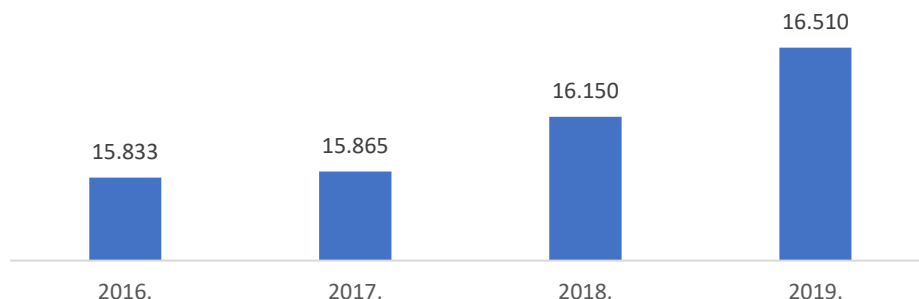
Gradska knjižnica Zadar središnja je knjižnica Grada Zadra koja samostalno djeluje još od 1949. godine. Tijekom godina aktivnog rada osnovano je više ogranaka (Arbanasi, Bili Brig, Crno, Ploča) na području Zadarske županije. Tijekom 2019. godine u prostoru Knjižnice održano je preko 1.409 različitih događanja s 26.980 posjetitelja. Očekuje se da će se djelovanje te knjižnice značajno pojačati osnivanjem odjela za mlade koji će biti smješten u novoj zgradi Centra za mlade.

Knjižnica posjeduje i dva **bibliobusa** koji obilaze 78 stajališta na području grada i okolice. Jedan bibliobus ima kapacitet od 4.500 jedinica, a drugi 3.000 jedinica građe. Knjižnična građa bibliobusa se redovito izmjenjuje i nadopunjuje kako bi iskoristio sve kapacitete iz spremišta. U pripremi je i prostor unutar Providurove palače koji će biti dostupan Gradskoj knjižnici Zadar pa će se knjižnični sadržaj, s naglaskom na Zavičajnoj zbirci, moći koristiti u samom centru grada. Konstantan rast uviđa se i kroz sve veću adaptaciju knjižnice novom digitalnom dobu. O uspješnosti adaptacije govori i sve veća posjećenost građana *online* stranicama knjižnice. **Online obnova zaduženja u 2018. porasla je 20% s obzirom na prethodnu godinu, a 2019. čak 105%.**

S 46 zaposlenih pruža usluge za 16.510 korisnika. Obzirom na veliki broj korisnika, u planu je zapošljavanje dodatnog osoblja. Gradska knjižnica Zadar središnje je mjesto okupljanja brojnih

¹²⁰Dodatak 2 – Osnovna analiza, Županijska razvojna strategija Zadarske županije do 2020., Zadarska županija, 2017. str. 165

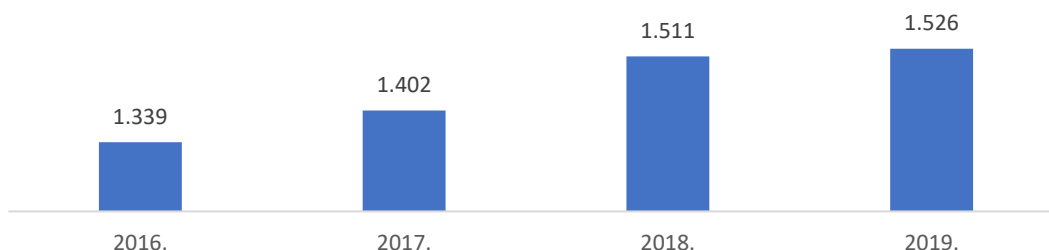
Zadrana svih generacija te je, uz svoju primarnu djelatnost, važno društveno okupljalište koje promiče interakciju i otvorenu konverzaciju. Broj aktivnih korisnika knjižnice blago raste (2016. – 15.833, a 2017. – 15.865 korisnika), a treba naglasiti i dobru dobnu raspoređenost korisnika knjižnice. Od 16.510 aktivnih korisnika u 2019. godini, usluge knjižnice je koristilo 8.082 djece osnovnih i srednjih škola te studenata.¹²¹



Slika 6.7. Broj korisnika Gradske knjižnice Zadar u razdoblju 2016. - 2019.

Izvor: Gradska knjižnica Zadar, 2020., obrada ZADRA NOVA

Znanstvena knjižnica Zadar pravni je slijednik više knjižnica. *Biblioteca Comunale Paravia* koja je najvažnija među njima osnovana je 1855., a s radom je započela 1857. godine. Knjižnica sadrži veliki fond po čemu je druga u Republici Hrvatskoj. Od 1949. stječe pravo na obavezan primjerak svih izdanja tiskanih u Hrvatskoj. Osim toga, jedna je od petnaest knjižnica u Hrvatskoj koja ima knjižničnu uslugu za slijepe i slabovidne osobe. Uz pomoć financijskih sredstava EU pokrenut je i projekt *Talking Books* u cilju osnivanja studio i nabavljanja opreme za snimanje zvučnih knjiga. **Samo tijekom 2019. godine knjižnica je imala čak 32.024 posjetitelja.**



Slika 6.8. Broj korisnika Znanstvene knjižnice Zadar u razdoblju 2016. - 2019. g.

Izvor: Znanstvena knjižnica Zadar, obrada ZADRA NOVA

Državni arhiv u Zadru obavlja javnu arhivsku službu na području Zadarske županije (osim na području Gračaca). Kao ustanova, osnovan je 1624. godine kao arhiv generalnog providura za Dalmaciju. Kasnije je, u doba austrijske uprave, djelovao u sklopu Namjesništva za Dalmaciju. Arhiv sadrži povijesnu građu iz područja cijele Dalmacije i Boke kotorske što je povezano uz činjenicu da je Zadar stoljećima bio sjedište mletačke Dalmacije i Albanije. U arhivu se čuvaju neki od najznačajnijih dokumenata za prošlost Hrvatske i susjednih država. U posljednje vrijeme velika pažnja posvećena je digitalizaciji građe i on-line dostupnosti, pa je i broj posjeta mrežnoj stranici arhiva porastao na oko 20.500 godišnje (sa 135.000 pregleda pojedinih mrežnih mjesta), a korisnici nisu samo iz Hrvatske već i iz mnogih zemalja svijeta.

Arhiv Zadarske nadbiskupije – Od samog početka postojanja Zadarske (nad)biskupije najvrjedniji spisi čuvali su se u posebnim ormarima ili škrinjama. O dobroj brizi o istima govori i činjenica da su mnogi spisi nastali djelovanjem Ordinarijata i drugih crkvenih ustanova sačuvani do danas. Nadbiskupski arhiv

¹²¹ Gradska knjižnica Zadar (11.11.2020.)

je po ugovoru o pohrani između Državnog arhiva u Zadru i Zadarske nadbiskupije, i uz suglasnost Ministarstva kulture, 15. studenog 2004., otvoren javnosti. Tijekom 2005. godine prebačen je u nove prostore zgrade Nadbiskupskog ordinarijata na Trgu sv. Stošije. Po prvi put Arhiv je dobio poseban prostor i stručnoga arhivista te se u jednoj ustanovi združeni Nadbiskupijski arhiv, Arhiv Ninske biskupije, Arhiv Metropolitanskoga kaptola i Arhiv župe Sv. Stošije. Preuzeti su i arhivi pojedinih župa kao i pojedinaca. Takav novi Arhiv Zadarske nadbiskupije počeo je radom početkom 2006. godine. Po ugovoru s Državnim arhivom u Zadru Zadarska nadbiskupija je osigurala prostor i opremu, a Državni arhiv u Zadru se obvezao priskrbiti 2 djelatnika arhivista koji će se brinuti o gradivu, sređivati ga i davati na korištenje.

Knjižnica samostana sv. Frane – Samostan sv. Frane smješten je u zadarskoj gradskoj jezgri. Osnivanje samostana datira u 1212. godinu kada su franjevci došli na jadransku obalu, a o njegovoj važnosti govore brojni dokumenti iz 13. stoljeća. U Knjižnici se uz teološku literaturu nalazi velik broj rječnika i gramatika mnogih jezika (hrvatskog, odnosno ilirskog, latinskog, talijanskog, njemačkog, engleskog, francuskog, hebrejskog itd.), a izuzetno su vrijedni i prijevodi teoloških tekstova na hrvatski jezik. Uz to, u Knjižnici je velik broj knjiga iz područja kanonskog prava. Godine 2008. pokrenut je projekt čišćenja i inventarizacije fonda knjižnice uz pomoć Sveučilišta u Zadru. Fond knjižnice sv. Frane procijenjen je na oko 40.000 svezaka.

RAZVOJNI IZAZOVI

Nedostatak financijskih sredstava
Ograničeni prostorni resursi
Fragmentiranost pojedinih ustanova iz područja knjižničarstva
Neadekvatna zakonska regulativa

RAZVOJNE POTREBE

Obnoviti infrastrukturu knjižnica diljem županije
Povećati kapacitete spremišta za arhivsko gradivo
Potaknuti veću konzumaciju knjižne građe među starijom populacijom
Ostvariti veću međusektorsku povezanost
Ojačati kapacitete za prijavu na natječe za sredstva uz nacionalnih i EU fondova namijenjenih kulturi
Povećanje konzumacije knjižnične građe među mladima
Prilagodba novim digitalnim vremenima

6.7. GLAZBENA I AUDIOVIZUALNA DJELATNOSTI U KULTURI

U ovom sektoru od 2014. godine institucionalno djeluje Koncertni ured Zadar, koji uz dugogodišnje i tradicionalne manifestacije, organizira Koncertnu sezonu Zadar s četiri različita ciklusa tijekom godine kao i ostala dodatna događanja u Kneževoj palači. Dugogodišnje manifestacije u organizaciji Koncertnog ureda (Glazbene večeri u sv. Donatu, Međunarodno natjecanje pjevačkih zborova) koje su ranijih godina organizirali HNK Zadar, a još ranije Koncertna direkcija Zagreb s podružnicom Koncertni ured Zadar, su tradicionalno dobro posjećene, a održavaju se na više lokacija: Sveučilište u Zadru, Koncertna dvorana braće Bersa u Kneževoj palači, crkva sv. Donata i sv. Nikole, katedrala sv. Stošije, Kazalište lutaka Zadar, HNK Zadar i dr.¹²²

¹²² Plan razvoja kulture Grada Zadra 2019. – 2026., Grad Zadar, 2020. Str. 56

U kontekstu veće participacije građana treba naglasiti kako ovi prostori nemaju veći kapacitet koji bi zajedno s programom privukao i mogao ugostiti veći broj građana i zainteresirao ih za događanja. O potrebi izgradnje suvremeno opremljene koncertne dvorane većeg kapaciteta jasno govore podaci o rastu broja posjetitelja u posljednje 4 godine, otkada je Ured započeo s radom, a osobito od kada je na korištenje i upravljanje dobio dio prostora Kneževe palače. Takav prostor mogao bi poslužiti i za druge namjene, a Zadar kao jedno od najvažnijih kulturnih središta Hrvatske u tom pogledu ima začuđujući deficit.¹²³

Tablica 6.4. Broj posjetitelja događanja u organizaciji Koncertnog ureda Zadar

Godina	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.
Broj događanja	48	51	90	111	178
Broj korisnika	9.007	10.847	16.683	20.495	20.655

Izvor: Koncertni ured Zadar (13.11.2020.), obrada ZADRA NOVA

Tablica 6.5. Broj koncerata u produkciji Koncertnog ureda Zadar 2015. - 2018. g.

	Pretplat a	Bersa	ZKO	Izvan	GVD	MNPZ	KvartArt	Klub	Mladi	Ples	SVE
2015.	9	4	3	1	9	0	0	0	4	0	30
2016.	9	4	3	1	10	4	0	0	2	0	33
2017.	9	4	5	12	11	0	4	2	3	1	51
2018.	9	4	5	3	13	4	6	6	10	4	64

Izvor: Koncertni ured Zadar, 2020., obrada ZADRA NOVA

Broj koncerata u produkciji Koncertnog ureda bilježi značajan rast iz godine u godinu, zahvaljujući u prvom redu razvoju novih programa i ciklusa. Međunarodno natjecanje pjevačkih zborova odvija se svake druge godine, a valja istaknuti porast broja koncerata Zadarskog komornog orkestra, koncerata u sklopu Glazbenih večeri u sv. Donatu, kao i broj koncerata namijenjenih mladima (ciklus Klub u Kneževoj i Mladi u Kneževoj), plesnih programa u sklopu ciklusa Ples u Kneževoj te koncerata u sklopu projekta KvartArt.

Za razliku od gradova poput Rijeke ili Dubrovnika, koji imaju javnu ustanovu u kulturi koja se bavi filmom, u Zadru ne postoji takva ustanova. Jedino mjestu u gradu u kojem građani mogu kontinuirano imati doticaj s filmskom umjetnosti je kino-lanac Blitz-Cinestar čija zadarska ispostava prikazuje strane i domaće komercijalne filmove. U 2017. godini kino je zabilježilo preko 170.000 posjeta¹²⁴. Međutim, filmski program definiran je isključivo komercijalnim potrebama, tako da građani, izuzev posebnih rijetkih projekcija u sklopu programa civilnih udruga, nemaju priliku biti u doticaju s filmskom produkcijom koja nije namijenjena širokoj komercijalnoj distribuciji. To se posebno odnosi na hrvatsku filmsku produkciju.

Od 2009. do 2016. godine u Zadru je organiziran međunarodni filmski festival Avantura Film Festival s fokusom na europske koprodukcije, u organizaciji tvrtke Avantura d.o.o.. U trajanju od tjedna dana, svake je godine uz filmski program, festival imao i bogat edukativni i *networking* sadržaj realiziran u suradnji s domaćim i inozemnim partnerima. U razdoblju od sedam godina ovaj projekt je bio iznimna

¹²³ Ibid.

¹²⁴ Prema podacima DZS, u 2017. godini su u Zadarskoj županiji postojala dva kinematografa sa 184.140 posjetitelja. Radi se o trgovačkom društvu i kino-lancu Blitz-Cinestar d.o.o. te kino u Sv. Filipu i Jakovu. Podjela broja posjetitelja među kinima nije poznata, ali se može pretpostaviti da se tek neznatni dio odnosi na kino program u Sv. Filipu i Jakovu.

prilika za brojne projekcije nekomercijalnih filmova različitih autora, a što je bilo iznimno dobro prihvaćeno i posjećeno od strane lokalne publike.¹²⁵

S obzirom na navedeno, u ljeto 2019. godine pokrenuta je inicijativa pod nazivom *Kino Zona* koju vodi udruga Centar nezavisne kulture u suradnji s Koncertnim uredom Zadar uz potporu Grada Zadra. Ova inicijativa uključuje ljetne projekcije filmova nezavisnih produkcija na otvorenom te zimski program koji se od listopada 2019. odvija u prostoru Koncertne dvorane braće Bersa u Kneževoj palači i u Kazalištu lutaka Zadar bilježi veliku popunjenost i značajan interes građana.

Osim Zadra niti jedan drugi grad u Županiji nema prikladan prostor za koncerte i kino-projekcije, a za te se prigode povremeno rabe školske sportske dvorane i sl. prostori koji ne udovoljavaju minimalnim standardima u pogledu ozvučenja, udobnosti i dr. Na području Zadarske županije djeluje i Filmski ured Zadar u sklopu Ustanove za razvoj kompetencija, inovacija i specijalizacije Zadarske županije INOVAcija. To je prvi hrvatski regionalni Filmski ured, a osnovan je u rujnu 2014. godine.

RAZVOJNI IZAZOVI

Netransparentnost financiranja subjekata u sektoru kulture
Nedostatak suvremeno opremljene koncertne dvorane većeg kapaciteta
Nedostatak adekvatne infrastrukture i usluga za razvoj audiovizualnih umjetnosti i novih medija te snimanja koprodukcija
Nedovoljan broj stručnjaka osposobljenih za rad na filmskom setu
Centraliziranost audiovizualnih umjetnosti
Loša povezanost obrazovnih institucija sa subjektima na području audiovizualnih umjetnosti i novih medija

RAZVOJNE POTREBE

Uskladiti obrazovni program s razvojem audiovizualnih djelatnosti i medija i njihovim potrebama
Ojačati kapacitete za prijave na natječaje za sredstva iz nacionalnih i EU fondova
Omogućiti edukaciju deficitarnih zanimanja
Suvremeno opremljena koncertna dvorana većeg kapaciteta
Povezati se sa sektorom turizma i turističkim zajednicama
Pojačati marketinšku djelatnost
Poticati prateće djelatnosti u filmskoj industriji
Omogućiti porezne olakšice gospodarstvenicima zainteresiranim za ulaganje u audiovizualne djelatnosti i nove medije
Ostvariti međusektorsko povezivanje
Omogućiti uspostavu nezavisnog kinoprikazivača
Povezati se sa zainteresiranim partnerima iz drugih zemalja u svrhu ostvarivanja koprodukcije

¹²⁵ Plan razvoja kulture Grada Zadra 2019. - 2026., Grad Zadar, 2020., str. 71

6.8. KULTURA NA OTOCIMA I RURALNIM PODRUČJIMA

U velikom broju otočnih i ruralnih naselja postoje izgrađeni objekti (tzv. domovi kulture) u kojima su se odvijali kulturni programi, ali ti su prostori velikim dijelom prenamijenjeni u prodavaonice, ambulante, i za druge uslužne namjene. Sakralne građevine velikog broja naselja se kao kulturna dobra nalaze na popisu kulturno-povijesne i prirodne baštine¹²⁶.

6.8.1. Kultura na otocima

Velik broj otočnih stanovnika bavi se turizmom, zahvaljujući čemu, u ljetnim mjesecima otoci oživljavaju te nude brojne zabavne i kulturne programe. Stanovništvo na otocima često je okupljeno u različite inicijative i udruge s ciljem zaštite svojih običaja i načina života te organizira dramske predstave i koncerte, sportska i zabavna događanja, radne akcije čišćenja i drugo. Na otocima je registrirano ukupno 13 udruga koje u svom imenu nose ime otoka odnosno promiču otočne vrijednosti.¹²⁷

Tijekom 2019. godine Ministarstvo kulture je za zaštitu kulturne baštine na otocima zadarskog arhipelaga odobrilo 1,945.213 HRK. Općina Preko je dobila sredstva za projekt revitalizacije vjetrenjača na Ošljaku kao i za nastavak obnove Tvrdave sv. Mihovila. Osim toga Općina Tkon sredstva je dobila za obnovu zvonika crkve sv. Tome Apostola i obnove Ugrinić dvora. Sredstva su odobrena i za obnovu kulturne baštine na otoku Premudi, Silbi i u gradu Pagu.

Svako mjesto na otoku zadarskog arhipelaga nastoji očuvati svoju baštinu i običaje tako da većina mjesta ima lokalni KUD koji skrbi o tome. Važno je naglasiti kako većina njih ipak nema adekvatan prostor gdje se okupljaju tako da u tu svrhu uglavnom služe mjesni odbori, škole i slično. U Velom Ižu se nalazi i etnografska zbirka koji ima oko 800 predmeta isključivo domaće etnološke građe te prikazuje raznolikost iških običaja, načina života i djelatnosti koje su se obavljale na otoku.

Neke od kulturnih manifestacija na zadarskim otocima:

Saljske užance – manifestacija je kulturno-zabavnog karaktera koja se održava više od 50 godina u ljetnim mjesecima na Dugom Otoku. Program traje tri dana tijekom vikenda koji prethodi blagdanu Vele Gospe. Petak je namijenjen za *Ribarsku noć* kojom se otvara manifestacija i u sklopu koje se priređuje natjecanje u pripremi gastronomskih specijaliteta. Subotom se održavaju razna sportska natjecanja te zabavni program pod imenom *Saljska noć*. Nedjeljom se već tradicionalno organiziraju budnice te u popodnevrim satima *Trke tovarov*.

Priješka legrica – središnja je fešta na otoku Ugljanu koja se održava od 1986. godine. Ime te manifestacije potječe od tal. *allegro* što znači veselo. Program počinje u popodnevrim satima sa igrama poput utrke u vrećama, ljudske kariole, utrke s kablčićima itd. Cijela fešta je popraćena bogatom gastronomskom ponudom.

Gospa od Sniga – fešta je i blagdan koji se slavi svake godine u mjestu Kukljica na otoku Ugljanu. Još od 1514. godine svaki 5. kolovoza namijenjen je slavlju u tom mjestu. Dan tradicionalno započinje procesijom koja vodi kroz cijelo mjesto sve do crkve uz pratnju kukljiških ribarskih brodova i brodica.

Škraping – jedinstven je među manifestacijama na hrvatskim otocima. To je međunarodna treking utrka na otoku Pašmanu. Utrka spada u domenu ekstremnih sportova jer se odvija po oštrom i nepristupačnom otočnom kamenju. Utrka se održava tijekom ožujka, a okuplja velik broj ljudi iz cijelog

¹²⁶ Ibid.

¹²⁷ Ibid.

svijeta. Svake godine utka okupi preko 1.000 natjecatelja, a osim adrenalina u ponudi je i različita gastronomija. U sklopu Škrapinga održava se i Sajam otočnih proizvoda na kojem sudjeluje oko 40 izlagača autohtonih proizvoda.

Tovareća mužika – svirači tradicionalno pušu u rogove, udaraju u metalne dijelove alati i u željezne pegle. Svirači su u prvom dijelu nastupa odjeveni u tradicionalnu ribarsku nošnju s mornarskim kapama, a drugom dijelu nastupa odjeveni su u svečanije odore. Dubok dojam na slušateljstvo ostavlja ritmičnost melodije, izvođena na raznim vrstama bubnjeva te starinskim željeznim peglama ispunjenim kamenčićima. Poseban doživljaj je Budnica, koja se izvodi u nedjelju ujutro za vrijeme Saljskih užanci. Udruga Tovareća mužika svojim nastupom upotpunjuje različite događaje po Zadarskoj županiji, a i diljem Hrvatske.

6.8.2. Kultura u ruralnim prostorima zadarskog priobalja i zaobalja

Pored dosadašnje turističke djelatnosti u ruralnim prostorima Zadarske županije sve više se pozicionira seoski turizam, kao jedan od važnih gospodarskih grana. Kako bi se privukao što veći broj turista gradovi, općine i njihove turističke zajednice, u ljetnim mjesecima organiziraju brojne kulturne, etno i gastro manifestacije. Pri razvijanju novih kulturnih sadržaja vodi se sustavna briga o zaštiti i očuvanju bogate kulturno-povijesne baštine zadarskog zaleđa s ciljem njihove gospodarske iskoristivosti i održivosti u životu lokalne zajednice.

Klape – Klape s prostora zadarskog zaobalja imaju važnu ulogu u razvoju klapskog pjevanja i širenju tradicijskih običaja Ravnih kotara. Neke od poznatijih i aktivnijih su: klapa *Asseria* iz Benkovca, *Koporan* iz Poličnika, *Težaci* iz Paljuva i *Kandelora* iz Zemunika Donjeg. Klapa *Asseria* je organizator susreta dalmatinskih klapa u kaštelu Benković u sklopu kulturne manifestacije Benkovačko ljeto.

Benkovački sajam – Na području Ravnih kotara i Bukovice poseban doživljaj stvara benkovački sajam koji se već preko 100 godina održava 10. dana u svakom mjesecu, a nudi istinski doživljaj ljudi i običaja tog kraja, autentične proizvode i hranu koji se još uvijek proizvode ručno u kućnoj radinosti.

Dani vitezova Vranskih – povijesnog kulturni događaj koji se održava zadnjeg vikenda kolovoza, oživljava sadržaje i kulise davnih vremena. Održava se neposredno uz Maškovića han. Prikazuju se srednjovjekovni tabori, viteški turniri, stari zanati, igrokazi, vitezovi-konjanici iz cijele Hrvatske, sokolari, pitoreskne nošnje, uniforme i ratne naprave. Program je popačen bogatom kulinarском ponudom plodova Vranskog polja.

Vlajternativa festival – festival alternativne glazbe koji se održava početkom kolovoza u Benkovcu, na kojem sudjeluju bendovi s područja cijele Hrvatske.

Etnofestival – etno i gastro manifestacija, koja se održava svake godine u Benkovcu s ciljem promocije tradicionalnih načina pripreme jela, izrade nošnji, oruđa za rad i sl.

Mauzolej obitelji Meštrović – sagrađen u obliku grobne kapele posvećene Sv. Jeleni Križarici smješten je u središtu rimokatoličkog groblja u Benkovcu. Predstavlja jedno od najcjelovitijih arhitektonskih ostvarenja kipara Ivana Rendića i jedno od najboljih secesijskih ostvarenja na širem zadarskom području.

RAZVOJNI IZAZOVI

Nedostatak adekvatnih prostora za održavanje kulturnih manifestacija
--

Nedovoljna zaštićenost i valoriziranost kulturne baštine na ruralnim područjima
Nedovoljna promocija kulturne baštine kroz turizam na ruralnim područjima
Slaba uključenost djece i mladih (posebice sa ruralnih područja i otoka) u kulturu
Nedostatak formalnog stručnog vodstva KUD-ova

RAZVOJNE POTREBE

Ojačati kapacitete za prijavu na natječeaje za sredstva iz nacionalnih i EU fondova
Rasporediti ravnomjerno događanja kroz godinu
Pojačati marketinšku djelatnost
Poboljšati međusektorsko povezivanje

6.9. KLJUČNI RAZVOJNI POTENCIJALI, IZAZOVI I POTREBE

Temeljni problem razvoja kulturne ponude županije, kao i kulturne ponude Hrvatske leži u nedostatnom i stihijskom financiranju. Bogata materijalna i nematerijalna kulturna baština stoga ostaje nedostavno valorizirana, ponekad i zapuštena. Stoga je potrebno educirati djelatnike u kulturi i osmisliti sustav kojim bi se kulturna i kreativna industrija većinski mogla samofinancirati, uz implementaciju novih znanja i tehnologija kako u zaštiti i tako i u njezinoj valorizaciji i prezentaciji.

Razvojni potencijali

- Bogata materijalna i nematerijalna kulturna baština
- Razvoj proizvoda kulturnog turizma
- Spremnost lokalnog stanovništva na uključivanje u aktivnosti vezane za kulturnu baštinu
- Mogućnost razvoja filmskog turizma

Razvojni izazovi

- Kontinuirani nedostatak financijskih sredstava i netransparentnost financiranja subjekata u sektoru kulture
- Nedosljedna ili nedorečena zakonska regulativa, posebice u dijelu intelektualnog vlasništva
- Nedostatna potražnja za kulturnim uslugama, kako lokalnog stanovništva tako i turist
- Nedostatak kvalitetnih kadrova u svim segmentima kulture
- Dio baštine je zapušten i/ili nevaloriziran
- Centraliziranost upravljanja kulturom, te visoka koncentriranost kulturne djelatnosti na području grada Zadra
- Nedostatak adekvatnih prostora za kulturna događanja koji bi omogućavao prijem većeg broja ljudi
- Sezonska orijentiranost kulturnih događanja

Razvojne potrebe

- Ispitivanje kulturnih potreba lokalnog stanovništva i turista i osmišljavanje kulturnih proizvoda sukladno njihovim potrebama
- Podizanje razine svijesti lokalnih stanovnika o potrebi očuvanja i valorizacije baštine u najširem smislu
- Kvalitetnija zaštite kulturne baštine
- Podizanje razine različitih specifičnih znanja djelatnika u kulturi, ali i članova neprofitnih operacija (stručnih, o EU fondovima, ekonomskih i sl.)

- Korišćenje novih tehnologija u prezentaciji i promociji kulturne baštine
- Mogućnost međunarodne suradnje na području kulture (kroz razne programe mobilnosti)
- Disperzija kulturnih događanja vremenski i prostorno
- Održivo upravljati kulturnom baštinom s precizno izračunatim kapacitetima nosivosti i korištenjem novih znanstvenih spoznaja i tehnologija

7. ODGOJ I OBRAZOVANJE

Obrazovni sustav Republike Hrvatske sastoji se od predškolskog, osnovnog, srednjeg i visokog obrazovanja. Redoviti sustav obrazovanja uključuje osnovno i srednje obrazovanje, dok posebno obrazovanje uključuje obrazovanje djece i mladeži s teškoćama u razvoju, obrazovanje odraslih i osnovno umjetničko obrazovanje koje priprema djecu za nastavak školovanja u srednjim umjetničkim školama.¹²⁸ Na području Zadarske županije ukupno djeluje 58 matičnih i 78 područnih osnovnoškolskih i srednjoškolskih ustanova te 2 matične i 1 područna umjetnička škola.

7.1. INSTITUCIONALNI I STRATEŠKI OKVIR

Djelatnost odgoja i obrazovanja obavlja se na nacionalnoj i županijskoj razini. Ministarstvo znanosti i obrazovanja obavlja upravne i druge poslove u području predškolskog, osnovnoškolskog i srednjoškolskog odgoja i obrazovanja u zemlji i inozemstvu. Također, nadležno je i u poslovima koji se odnose na razvoj visokoga obrazovanja, ostvarivanja nacionalnih strategija i programa za visoko obrazovanje. Agencija za odgoj i obrazovanje osnovana je od strane Republike Hrvatske, a prava i dužnosti osnivača obavlja Ministarstvo znanosti i obrazovanja. Njezina djelatnost je obavljanje stručnih i savjetodavnih poslova u odgoju i obrazovanju.

Upravni odjel za obrazovanje, kulturu i šport Zadarske županije i Upravni odjel za odgoj i školstvo Grada Zadra čine institucionalnu podršku na regionalnoj razini. Upravni odjel za obrazovanje, kulturu i šport u svom djelokrugu obavlja upravne i stručne poslove u području srednjeg i osnovnog obrazovanja, kulture, športa i tehničke kulture te prati i potiče razvitak znanosti i tehnologije. Upravni odjel za odgoj i školstvo Grada Zadra osigurava financijske i materijalne uvjete za rad gradskih ustanova odgoja i obrazovanja, vodi brigu o objektima gradskih ustanova odgoja i obrazovanja, stipendira darovite srednjoškolce i studente, sudjeluje u organizaciji posebnih prigoda iz područja obrazovanja i odgoja.

Hrvatski sabor na prijedlog Vlade Republike Hrvatske donosi državni pedagoški standard, jedinstven dokument za predškolski, osnovnoškolski i srednjoškolski odgojno-obrazovni sustav.

Strateški dokumenti nacionalne razine koji imaju utjecaj na razvoj sustava obrazovanja:

- **Strategija obrazovanja, znanosti i tehnologije** pridonosi stvaranju modernijeg i inovativnijeg sustava obrazovanja, znanosti i tehnologije te ju je donio Hrvatski sabor na prijedlog Vlade Republike Hrvatske.
- **Strateški plan Ministarstva znanosti i obrazovanja za razdoblje 2020. – 2022. godine**

Zadarska županija, donosi strateške dokumente za uspješniji razvoj sustava obrazovanja:

- *Socijalni plan Zadarske županije 2015. – 2020. godine*
- *Strategija razvoja ljudskih potencijala Zadarske županije 2014. – 2020. godine*

¹²⁸ Statistički ljetopis RH 2018, Državni zavod za statistiku, 2019., str. 481

7.2. PREDŠKOLSKI ODGOJ I OBRAZOVANJE

Predškolski odgoj obuhvaća programe odgoja, obrazovanja, zdravstvene zaštite, prehrane i socijalne skrbi koji se ostvaruju u dječjim vrtićima sukladno Zakonu o predškolskom odgoju i obrazovanju.¹²⁹ Predškolski odgoj i obrazovanje provodi se među djecom od navršenih 6 mjeseci života do polaska u osnovnu školu.

Na području Zadarske županije ukupno djeluje 85 dječjih vrtića sa svojim područnim objektima. Od toga je 59 osnovano od strane jedinica lokalne samouprave, 21 privatno vlasništvo, 4 vjerske zajednice te je 1 osnovala zajednica Talijana. U pedagoškoj godini 2015./2016. godini, u Zadarskoj županiji je djelovalo ukupno 80 dječjih vrtića od čega ih je 55 bilo osnovano od strane jedinica lokalne samouprave, 22 vrtića su bila u privatnom vlasništvu, 2 vrtića u vlasništvu vjerskih zajednica dok je postojao još jedan pravni subjekt s programom predškolskog obrazovanja. U razdoblju od 2015./2016. pedagoške godine, otvoreno je 5 novih vrtića od čega su gotovo svi novootvoreni vrtići ili u privatnom vlasništvu ili su osnovani od strane vjerskih zajednica dok je od strane jedinica lokalne samouprave osnovan jedan vrtić. **Međutim, u pedagoškom razdoblju od 2002./2003. do 2015./2016. osnovana su 34 vrtića pa se može reći kako je to razdoblje obilježilo intenzivno ispunjavanje potreba u razvoju institucionalnog predškolskog odgoja.**

Grad Zadar je osnivač dječjih vrtića Radost i Sunce sa svojim područnim objektima te dječjeg vrtića Latica. Dječji vrtić Latica je specijalizirana pedagoška ustanova koja provodi različite posebne edukacijsko-rehabilitacijske programe za djecu rane i predškolske dobi s teškoćama u razvoju uz suglasnost Ministarstva znanosti i obrazovanja.¹³⁰ Privatni vrtići na području Zadarske županije nalaze se svi na području Grada Zadra, osim DV Tulipan koji se nalazi u Općini Polača. Na području Grada Zadra djeluju 2 podružnice vjerskih dječjih vrtića Jordanovac i Blagovijest te DV Golubica osnovan od strane Samostana benediktinki Svete Marije.

Dječjim vrtićima osnovanim od strane privatnih, vjerskih ili drugih osnivača Grad Zadar pruža podršku sufinancirajući izvođenje redovitog cjelodnevnog 10-satnog programa predškolskog odgoja. Isplaćuje potporu u visini bruto plaće zaposlenog odgojitelja utvrđenu na način i u visini kako se utvrđuje bruto plaća odgojitelja u predškolskim ustanovama kojima je Grad osnivač.¹³¹

Jedinice lokalne samouprave osnovala su dječje vrtiće smještene u ostalim gradovima i općinama Zadarske županije. Uz navedeno, na području Općine Bibinje također djeluje 1 podružnica vjerske zajednice DV Svete Male Marije Terezije.

Dječji vrtići na području Grada Zadra imaju vrlo raznoliku ponudu programa (redoviti desetosatni i petosatni programi njege, odgoja, naobrazbe, zdravstvene zaštite, prehrane i socijalne skrbi, 2,5 satni program predškole, programi za djecu predškolske dobi s posebnim potrebama, program ranog učenja engleskog jezika, katoličkog vjeronauka, drugi programi umjetničkog, kulturnog i športskog sadržaja), dok vrtići u manjim općinama većinom provode jedan do tri programa (cjelodnevni, poludnevni,

¹²⁹ Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju, NN 10/97, 107/07, 94/13, 98/19, čl. 1., st.2.

¹³⁰ Dječji vrtić Latica., dostupno na: <https://www.dv-latica.hr/home/o-nama.html> (31.12.2020.)

¹³¹ Vrtići drugih osnivača, Grad Zadar, dostupno na: <https://www.grad-zadar.hr/vrtici-drugih-osnivaca-481/> (14.3.2021.)

kraći program predškole).¹³²

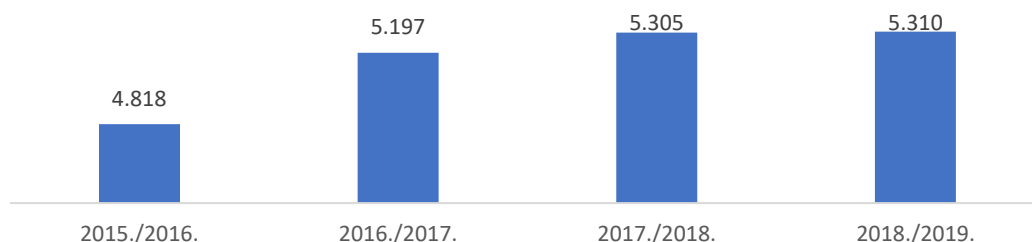
Broj upisane djece je u pedagoškom razdoblju od 2002./2003. do 2015./2016. kontinuirano rastao. U ovom razdoblju broj upisane djece je porastao za čak 40.5% s prosječnim rastom od 2.9% godišnje.

U pedagoškom razdoblju od 2015./2016. do 2018./2019. broj upisane djece se nastavio povećavati te je tako narastao za 9,2% s prosječnim godišnjim rastom od 2,3%.

Tablica 7.1. Struktura upisane djece u ustanove predškolskog odgoja u Zadarskoj županiji

Pedagoška godina	Broj upisane djece (ukupno)	Djeca do 3 godine	Od 3 do 5 godina	Od 5 do 7 godina i stariji
2019./2020.	5.359	767	1.917	2.675
2018./2019.	5.310	720	1.850	2.740
2017./2018.	5.305	636	1.998	2.671
2016./2017.	5.197	569	1.797	2.831
2015./2016.	4.818	519	1.718	2.581

Izvor: Dječji vrtići i druge pravne osobe koje ostvaruju programe predškolskog odgoja, Državni zavod za statistiku, 2020., obrada ZADRA NOVA



Slika 7.1. Kretanje broja upisane djece u ustanove predškolskog odgoja u Zadarskoj županiji

Izvor: Dječji vrtići i druge pravne osobe koje ostvaruju programe predškolskog odgoja, DZS, 2020., obrada ZADRA NOVA

Glavninu upisane djece čine djeca u dobi od 5 do 7 godina, njih 51.6% u pedagoškoj godini 2018./2019. Prema dobnoj strukturi, rast upisane djece je vidljiv za sve dobne skupine, ali posebno za djecu do 3 godine. U toj skupini, broj upisane djece je porastao za čak 27.9%. I u prethodnom razdoblju, od pedagoške godine 2002./2003. do 2015./2016. bilježi se porast upisane djece u ovoj kategoriji. Porast upisanih u ovoj dobnoj skupini se ostvaruje i na nacionalnoj razini i to od 10.5% u posljednje četiri pedagoške godine.

DV Radost, DV Sunce, DV Maslačak, DV Ribica, DV Golubica, DV Klokkan, DV Šuškalica sudjeluju u projektu „Mreža ZaDar“ – mreža inovativnih vrtića po mjeri djece i roditelja. Sudjelovanjem u tom projektu unaprijedit će svoj rad organiziranjem produljenog boravka i smjenskog rada na području Grada Zadra.

¹³² Ibid.

Od 2015. do 2019. godine obnovljeni dječji vrtići su¹³³: **DV Otok Pašman, DV Srdelica (Općina Kali), DV Bubamara (Grad Benkovac), DV Baltazar (Općina Gračac), DV Cvrčak (Općina Posedarje), DV Zlatna lučica (Općina Sukošan), DV Tkon (Općina Tkon), DV Lastavica (Općina Preko).**

U 2019. godini je započela izgradnja novog dječjeg vrtića u **Gradu Benkovcu** te u **Općini Sali**. Novi dječji vrtići su u međuvremenu izgrađeni u **Kukljici, Pakoštanima i Poveljani**. **Općina Novigrad** je u fazi izgradnje dječjeg vrtića.

Većina obnove i izgradnje novih objekata je sufinancirana proračunskim sredstvima dok glavninu sredstava čine EU fondovi ili poticaji Ministarstva za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku.

Prema podacima Državnog zavoda za statistiku u pedagoškoj godini 2018./2019. bilježi se 860 zaposlenika, od čega 490 odgojitelja i učitelja te 39 zdravstvenih radnika.

RAZVOJNI IZAZOVI

Neujednačena dostupnost usluga predškolskog obrazovanja na području Zadarske županije
Nedostatan broj predškolskih ustanova u ruralnim područjima
Nedostatan broj programa u dječjim vrtićima u ruralnim područjima i na otocima
Nedostatna opremljenost predškolskih ustanova
Nedostatna infrastruktura ustanova za osobe s invaliditetom

RAZVOJNE POTREBE

Izgraditi adekvatan broj predškolskih ustanova u ruralnim područjima
Povećati broj programa u dječjim vrtićima u ruralnim područjima i na otocima
Poboljšati prostorne uvjete te osigurati potrebna sredstva za opremanje vanjskih dvorišta predškolskih ustanova
Unaprijediti infrastrukturu ustanova za pristup osobama s invaliditetom

7.3. OSNOVNOŠKOLSKO OBRAZOVANJE

Prema državnom pedagoškom standardu osnovne škole se dijele na redovite, posebne, umjetničke i škole na jeziku i pismu nacionalnih manjina. Redovite osnovne škole su odgojno-obrazovne ustanove koje rade prema redovitome nastavnom planu i programu namijenjenome djeci čija kronološka, obrazovna, socijalna i emotivna dob odgovara razrednome stupnju kojim su obuhvaćena. Posebne odgojno-obrazovne ustanove rade prema posebnim nastavnim planovima i programima i ustrojavaju se za obvezno osnovno školovanje djece s teškoćama. Posebne programe mogu provoditi i redovite osnovne škole kao dio svoje djelatnosti.¹³⁴

¹³³ DV u Zadarskoj županiji, obrada ZADRA NOVA

¹³⁴ Državni pedagoški standard, NN 63/2008, 90/2010, čl. 4, st. 1., 2., 3., 4.

Broj učenika u svim redovnim školama u RH je u razdoblju od školske godine 2013./2014. do 2020./2021. pao za ukupno 9,90%. Ovaj pad je u Zadarskoj županiji nešto manji te se bilježi 7,40% manje učenika. Škole na otocima bilježe još manji pad – 5,83%.

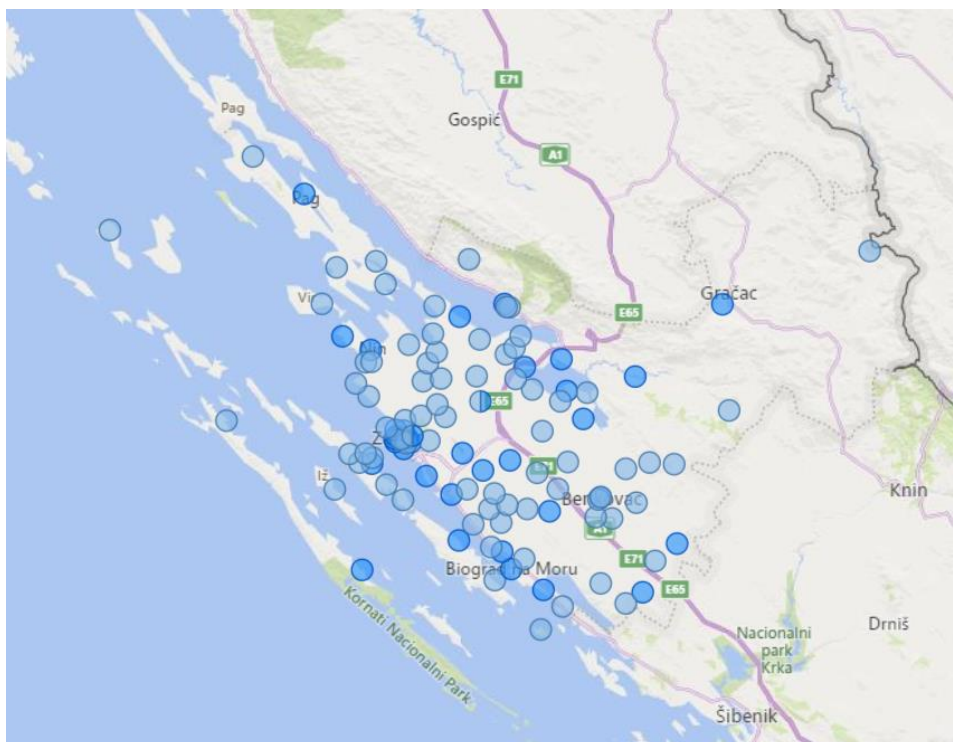
Prema Ministarstvu znanosti i obrazovanja na području Republike Hrvatske u školskoj godini 2020./2021. djelovalo je 919 matičnih osnovnih škola te su u svom sastavu imale 1.135 područnih ustanova.

Pad broja učenika u svim redovnim osnovnim školama Republike Hrvatske od školske godine 2013./2014. do 2020./2021. je za ukupno 4,98%. Stanje u Zadarskoj županiji je mnogo bolje te se bilježi pad od 1,41%, dok osnovne škole na otocima bilježe pad od 4,24%.

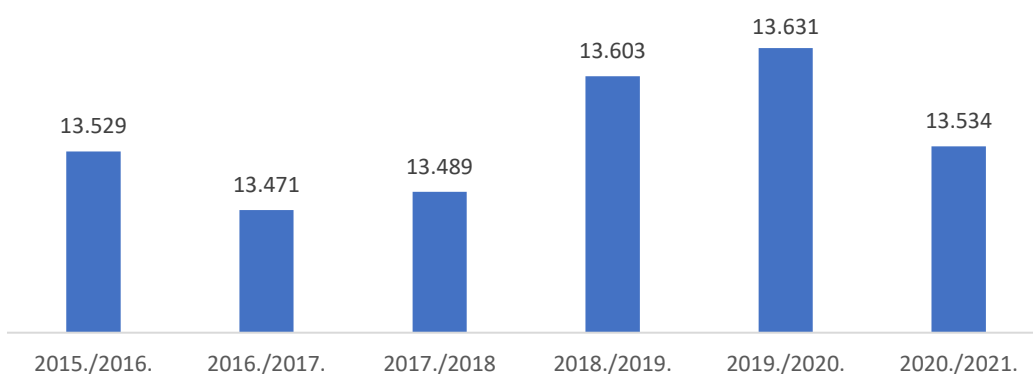
Zadarska županija je u školskoj godini 2020./2021. činila 4,99% ukupnog broja osnovnih i srednjoškolskih ustanova na nacionalnoj razini. U županiji djeluje jedna škola koja se evidentira kao škola s djelovanjem u brdsko-planinskom području (Srednja škola Kneza Branimira – Benkovac) te je u školskoj godini 2020./2021. imala 323 učenika, raspoređenih u 19 odjela. U usporedbi s drugim hrvatskim županijama Zadarska županija ima najmanji broj škola koje se evidentiraju kao brdsko-planinske.

Prema podacima Ministarstva znanosti i obrazovanja na području županije u 2020. godini aktivno djeluje 38 matičnih te 78 područnih osnovnih škola. Zadarska županija osnivač je 27 osnovnih škola, 19 srednjih škola te Glazbene škole Blagoje Bersa (suosnivač sa Gradom Zadrom). Grad Zadar je osnivač 9 osnovnih škola i suosnivač Glazbene škole Blagoje Bersa. U osnovnim školama u županiji je u školskoj godini 2019./2020. bilo upisano 13.631 učenika od čega je 6.998 učenika polazilo osnovne škole na području Grada Zadra. Prosječan broj učenika po školi na području Grada Zadra je u školskoj godini 2019./2020. iznosio 477, a na području županije 231.

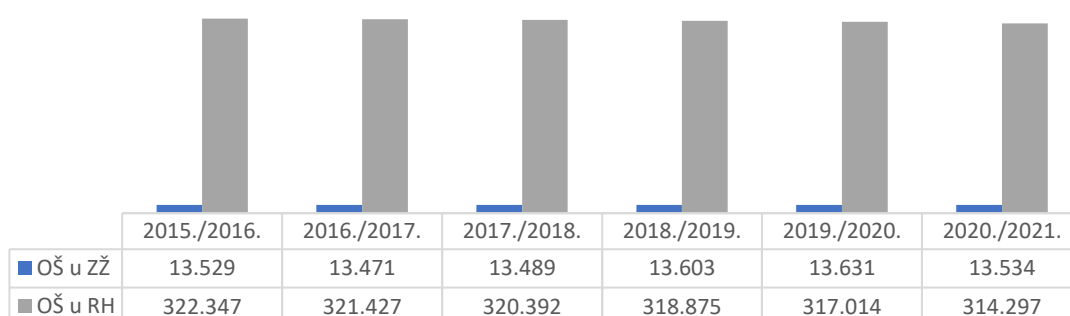
U školskoj godini 2020./2021. je upisano 13.534 učenika, što čini 4,31 % od ukupnog broja osnovnoškolaca na nacionalnoj razini. Glavnina djece, točnije 7.029 pohađaju škole na administrativnom području Grada Zadra što je 51,9 % od ukupnog broja osnovnoškolskih učenika Zadarske županije. Najveći broj učenika njih 7.002, odnosno 51,7 %, pohađa osnovne škole čiji je osnivač Grad Zadar. Na području Grada Zadra u školskoj godini 2020./2021., najviše upisanih učenika imaju OŠ Šimuna Kozičića Benje (1.141), OŠ Bartula Kašića (1.127) i OŠ Smiljevac (1.005).



Slika 7.2. Prikaz osnovnih škola na području Zadarske županije
Izvor: E-rudnik, Ministarstvo znanosti i obrazovanja, 2020., obrada ZADRA NOVA



Slika 7.3. Kretanje broja upisanih učenika u OŠ Zadarske županije 2015. – 2020. g.
Izvor: E-rudnik, Ministarstvo znanosti i obrazovanja, 2020., obrada ZADRA NOVA



Slika 7.4. Usporedba broja upisanih učenika u Zadarskoj županiji na nacionalnoj razini 2015. – 2020. g.
Izvor: E-rudnik, Ministarstvo znanosti i obrazovanja, 2020., obrada ZADRA NOVA

Na području Zadarske županije također djeluju 2 matične i 1 područna umjetnička škola (glazbena i plesna umjetnost) te ih je ukupno u školskoj godini 2020./2021. pohađalo 523 učenika, raspoređenih u 35 odjela. Zadarska županija je osnovala 2 te vjerska zajednica 1 umjetničku školu.

U školskoj godini 2020./2021. je 893 učenika u 70 ustanova osnovnoškolskog obrazovanja bilo obuhvaćeno programima za učenike s teškoćama u razvoju. Na području Grada Zadra djeluje 1 matična (Osnovna škola Voštarnica – Zadar) i 1 područna osnovna škola u Benkovcu koje provode samo programe za učenike s teškoćama u razvoju. U školskoj godini 2020./2021 pohađalo ih je 112 učenika.

Na području Grada Zadra provodi se projekt „Škola PUNA mogućnosti“ kojim se osiguravaju pomoćnici u nastavi učenicima s teškoćama u razvoju. U projektu sudjeluju OŠ Stanovi, OŠ Krune Krstića, OŠ Petra Preradovića, OŠ Šimuna Kožićića Benje, OŠ Šime Budinića, OŠ Smiljevac, OŠ Bartula Kašića i OŠ Zadarski otoci.

Zadarska županija provodi projekt „Inkluzija – korak bliže društvu bez prepreka“ kojim se radom pomoćnika u nastavi s učenicima s teškoćom u razvoju omogućuje socijalna uključenost i integracija u redoviti obrazovni sustav.

Programom produženog boravka u osnovnim školama Grada Zadra u školskoj godini 2020./2021. je obuhvaćeno 25 odgojno-obrazovnih skupina u 7 ustanova (OŠ Petra Preradovića, OŠ Šime Budinića, OŠ Krune Krstića, OŠ Bartula Kašića, OŠ Stanovi OŠ Smiljevac, OŠ Zadarski otoci).

U školskoj godini 2019./2020. na području Zadarske županije je bilo zaposleno 1.482 učitelja.

RAZVOJNI IZAZOVI

Ostarjela školska oprema
Ulaganja u infrastrukturu osnovnoškolskih ustanova na otocima Zadarske županije
Nedostatnost prostora za djecu s poteškoćama u razvoju te nedostatak obrazovnih programa nakon osnovne škole
Nedostatak stručnog kadra iz pojedinih područja (defektolog, fizika, matematika, informatika)
Problem kadra s neodgovarajućom stručnom spremom
Problem dislociranosti u ruralnim područjima te nedostatak izvannastavnih aktivnosti
Opterećenost minimalnog financijskog standarda osnovnih škola troškovima prijevoza učenika
Nepostojanje uvjeta za organiziranje cjelodnevne nastave

RAZVOJNE POTREBE

Izraditi dugoročne planove za neutraliziranje trenda smanjenja broja učenika
Obnova postojećih osnovnih škola na području otoka Zadarske županije i osuvremenjivanje školske opreme
Osigurati potreban prostor za djecu s poteškoćama u razvoju
Osigurati obrazovne programe za djecu s poteškoćama u razvoju nakon osnovne škole
Dodatno educirati nastavnike

Ulagati u školovanje deficitarnog kadra
Omogućiti školama organizaciju izvannastavnih aktivnosti u ruralnim područjima
Omogućiti uvođenje standarda za ocjenjivanje kvalitete nastavnih programa i nastavnika u skladu s EU smjernicama
Stvoriti uvjete za organizaciju cjelodnevne nastave

7.4. SREDNJOŠKOLSKO OBRAZOVANJE

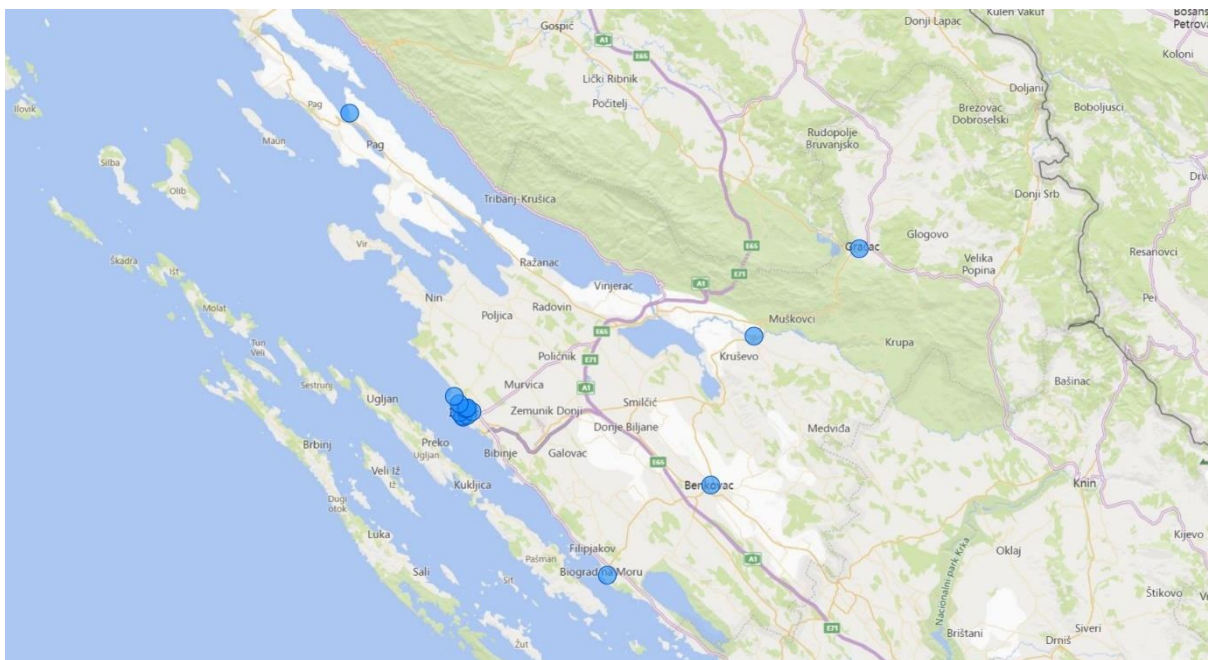
Djelatnost srednjeg odgoja i obrazovanja obavljaju srednjoškolske ustanove (srednje škole i učenički domovi) i druge javne ustanove. Srednje škole ovisno o vrsti obrazovnog programa dijele se na gimnazije, strukovne i umjetničke škole.

Programi srednjeg obrazovanja obuhvaćaju:

- programe za stjecanje niže razine srednjeg obrazovanja
- programi za stjecanje srednjeg obrazovanja
- programi osposobljavanja i usavršavanja

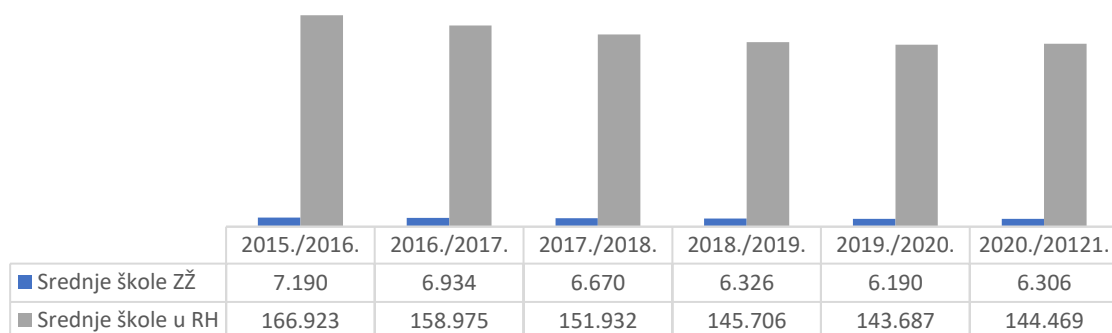
U Republici Hrvatskoj u školskoj godini 2020./2021. aktivno djeluje 401 dok na području Zadarske županije 20 redovnih srednjih škola. Većina ih je koncentrirana na području Grada Zadra – njih 15. Zadarska županija je osnivač 18 srednjih škola dok je su vjerska zajednica (Zadarska nadbiskupija) i fizička osoba osnivači po jedne srednje škole. Na području županije također aktivno djeluje 1 srednjoškolski đачki dom.

U srednjim školama u županiji je u školskoj godini 2019./2020. bilo upisano 6.196 učenika. Prosječan broj učenika po pojedinoj srednjoj školi na području Grada Zadra iznosi 360 učenika. U školskoj godini 2020./2021. bilježi se blagi porast broja učenika – njih 6.306. Raspoređeni su u 324 odjela te je prosječan broj učenika po odjelu 19,46. Od ukupnog broja srednjoškolaca njih 5.498 (87,19%) pohađaju srednje škole smještene na području Grada Zadra, a ostatak, njih 808 (12,81%) idu u jednu od škola na području gradova Benkovac, Biograd na Moru, Obrovac, Pag i Općine Gračac.

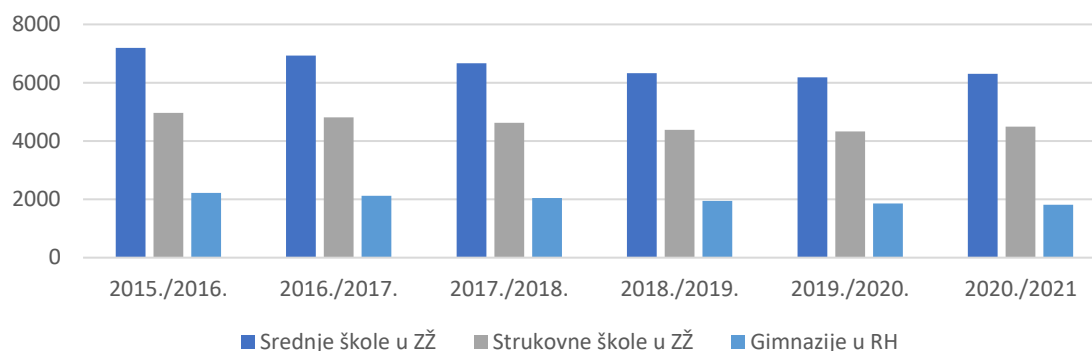


Slika 7.5. Prikaz srednjih škola na području Zadarske županije
Izvor: E-rudnik, Ministarstvo znanosti i obrazovanja, 2020., obrada ZADRA NOVA

Broj upisanih učenika u srednje škole Republike Hrvatske je od školske godine 2015./2016. u stalnom padu pa trend pada učenika prate i srednje škole na području Zadarske županije. Broj upisane djece u školskoj godini 2020./2021. bilježi blagi porast od 0,54% u odnosu na 2019./2020. Međutim, pad broja učenika je sporiji nego na nacionalnoj razini.

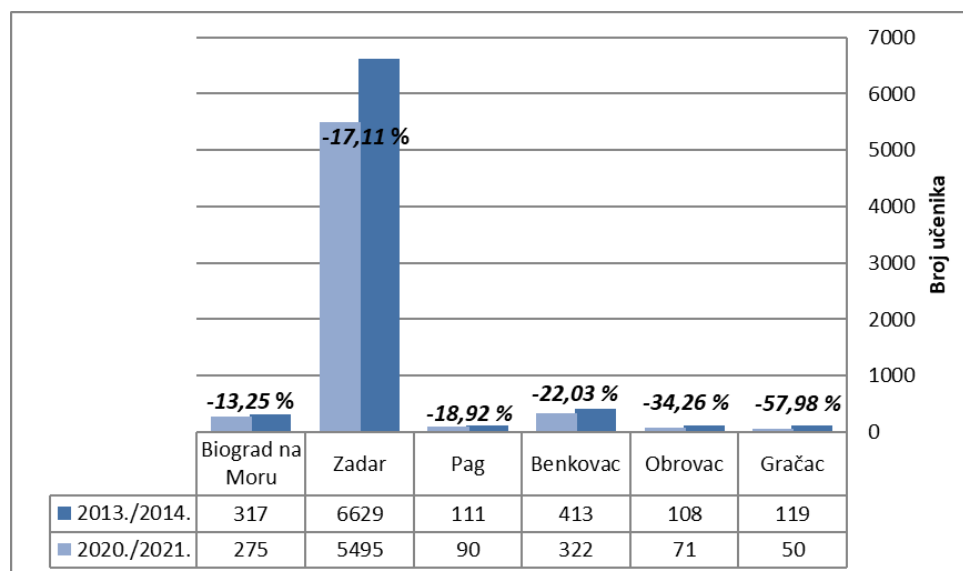


Slika 7.6. Kretanje broja upisanih učenika u SŠ Zadarske županije i na nacionalnoj razini
Izvor: E-rudnik, Ministarstvo znanosti i obrazovanja, 2021., obrada ZADRA NOVA



Slika 7.7. Kretanje broja učenika u srednjim školama Zadarske županije
Izvor: E-rudnik, Ministarstvo znanosti i obrazovanja, 2020., obrada ZADRA NOVA

Usporede li se podaci o broju upisanih učenika po strukturi srednjih škola, vidljivo je kako se pad učenika ne razlikuje značajno između srednjih strukovnih škola i gimnazija. Međutim, ako se kretanje broja upisanih uzima u obzir u duljem razdoblju (od školske godine 2013./2014. do 2020./2021.), broj upisanih učenika u srednje škole na području županije je pao za čak 18.07%, a na nacionalnoj razini iznosi 19.03%. Intenzivniji pad učenika na nacionalnoj razini se bilježi u strukovnim školama. S druge strane, na razini Zadarske županije, veći pad je zabilježen kod upisa u gimnazijske programe. Najveći broj učenika imaju Strukovna škola Vice Vlatkovića Zadar (622), Hotelijersko-turistička i ugostiteljska škola Zadar (574) i Gimnazija Vladimira Nazora (523), a najmanji Srednja škola Gračac (50).



Slika 7.8. Pad broja učenika u SŠ po JLS u razdoblju 2013./2014. - 2020./2021.
Izvor: E-rudnik, Ministarstvo znanosti i obrazovanja, 2020., obrada ZADRA NOVA

U istom razdoblju, vidljiva je i visoka heterogenost u padu i rastu broja učenika u srednjim školama po jedinicama lokalne samouprave Zadarske županije. Gradovi Obrovac i Benkovac bilježe pad od čak 34,26% i 22,03%. Među općinama, najveći pad bilježi Općina Gračac s čak 57,98% manje upisanih učenika.

U školskoj godini 2020./2021., 32 učenika u 2 ustanove (Hotelijersko-turistička i ugostiteljska škola i Poljoprivredna, prehrambena i veterinarska škola Stanka Ožanića Zadar) je bilo obuhvaćeno programima za učenike s teškoćama.

Na području Grada Zadra aktivno djeluje jedna glazbena škola (Glazbena škola Blagoja Berse Zadar), u školskoj godini 2020./2021. upisano je 118 učenika, raspoređenih u 8 odjela te ju je vlasništvu Zadarske županije. U razdoblju od 2013./2014. do 2020./2021. školske godine broj upisanih polaznika povećao se za 18,00%.

Radi velike koncentracije srednjih škola na području grada Zadra, velik broj učenika iz okolnih mjesta putuje svakodnevno ili tjedno u Zadar i povratno u mjesto prebivališta. Dio učenika koji pohađa neku od srednjih škola u Zadru, s mjestom prebivališta izvan grada, obitavaju u Srednjoškolskom đlačkom domu u Zadru. Dom raspolaže sa 294 mjesta (180 muški i 114 ženski) te zapošljava 37 osoba, od čega je 10 odgojitelja.

Hrvatski zavod za zapošljavanje je 2020. godine proveo analizu i potrebu za kvalificiranom radnom snagom te izradio preporuku za obrazovnu upisnu politiku i politiku stipendiranja za Zadarsku županiju. Deficitarna srednjoškolska zanimanja na području Zadarske županije su konobar, kuhar, zidar, pekar, stolar, tesar, elektroinstalater, soboslikar, armirač, bravar, slastičar, vrtlar, instalater kućnih instalacija, vozač motornog vozila, dimnjačar, medicinska sestra, hotelijersko-turistički tehničar, farmaceutski tehničar, tehničar zaštite osoba i imovine i strojarski te računalni tehničar. Grad Zadar te općine Kolan i Pašman dodjeljuju stipendije za srednjoškolce koji se školuju za deficitarna zanimanja.

Tablica 7.2. Broj i iznos stipendija darovitim i uspješnim učenicima u 2019. i 2020. godini (HRK)

Naziv JLS	Broj stipendija 2019. godine	Ukupan iznos 2019. godine	Broj stipendija 2020. godine	Ukupan iznos 2020. godine
Benkovac	26	62.400,00	29	26.100,00
Bibinje	-	-	-	-
Biograd na Moru	-	-	-	-
Galovac	-	-	-	-
Gračac	-	-	-	-
Jasenice	-	-	-	-
Kali	-	-	-	-
Kolan	-	-	4	18.000,00
Kukljica	-	-	-	-
Lišane Ostrovičke	-	-	-	-
Nin	12	60.000,00	14	70.000,00
Novigrad	-	-	-	-
Obrovac	-	-	-	-
Pag	17	24.800,00	7	13.200,00
Pakoštane	-	-	-	-
Pašman	-	-	2	21.000,00
Polača	-	-	-	-
Poličnik	-	-	-	-
Posedarje	-	-	-	-
Povljana	-	-	-	-
Preko	-	-	-	-
Privlaka	-	-	-	-
Ražanac	-	-	-	-
Sali	39	84.800,00		162.200,00
Stankovci	-	-	-	-
Starigrad	-	-	-	-
Sukošan	50	89.200,00	32	116.000,00
Sveti Filip i Jakov	-	-	-	-

Škabrnja	30	30.000,00	-	-
Tkon	7	11.700,00	7	14.100,00
Vir	21	315.000,00	27	405.000,00
Vrsi	9	24.300,00	14	37.800,00
Zadar	48	129.600,00	38	114.000,00
Zemunik Donji	-	-	-	-
UKUPNO	259	831.800,00	174	997.400,00

Izvor: Podaci jedinica lokalne (područne) samouprave, 2021., obrada ZADRA NOVA

Grad Zadar je u školskoj godini 2019./2020. isplatio 48 stipendija darovitim i uspješnim učenicima, u vrijednosti od 129.600,00 HRK, a 2020./2021. 38 ukupne vrijednosti 114.000,00 HRK. Prema broju dodijeljenih stipendije ističe se Općina Vir s 21 dodijeljenom stipendijom u vrijednosti od 315.000,00 kn u školskoj godini 2019./2020. te 27 stipendija u vrijednosti od 405.000,00 kn u školskoj godini 2020./2021. Uz Grad Zadar, stipendije za srednjoškolce dodjeljuju gradovi Benkovac, Nin, Pag te općine Kolan, Pašman, Sali, Sukošan, Škabrnja, Tkon, Vir i Vrsi. Na području Zadarske županije u školskoj godini 2019./2020. ukupno je dodijeljeno 259 stipendija ukupne vrijednosti 831.800,00 HRK te u školskoj godini 2020./2021. 174 ukupne vrijednosti 997.400,00 HRK.

Tablica 7.3. Ukupan iznos sufinanciranja troškova javnog prijevoza redovitih učenika srednjih škola (HRK)

JLS	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.
Benkovac	-	-	-	-	-	-
Bibinje	-	-	-	-	-	-
Biograd na Moru	-	-	-	-	-	-
Galovac	-	-	-	-	-	-
Gračac	47.971,80	47.175,90	48.658,88	68.224,34	47.960,00	40.624,90
Jasenice	54.012,00	51.876,00	48.237,00	28.091,00	25.403,00	15.598,80
Kali	-	-	-	-	-	-
Kolan	78.638,26	80.477,65	127.034,93	169.831,60	138.617,77	80.331,69
Kukljica	-	-	-	-	-	-
Lišane Ostrovičke	-	-	-	-	-	-
Nin	71.430,00	64.168,00	75.790,65	46.721,30	39.809,00	27.079,40
Novigrad	-	-	-	-	-	-
Obrovac	-	-	-	-	-	-
Pag	5.148,99	28.179,47	48.084,40	34.201,88	37.754,65	34.377,42
Pakoštane	-	-	-	-	-	-
Pašman	-	-	-	-	-	-
Polača	-	-	-	-	-	-
Poličnik	155.691,60	148.689,90	137.236,30	69.447,03	81.754,47	54.557,55
Posedarje	177.869,50	129.144,00	151.511,00	71.663,00	62.651,00	40.820,00
Povljana	65.000,00	70.000,00	70.000,00	55.000,00	25.000,00	15.500,00
Preko	-	-	-	-	-	-
Privlaka	55.317,00	46.431,00	43.477,50	29.715,10	30.252,00	19.959,80
Ražanac	69.532,00	75.602,00	74.936,00	93.156,00	102.374,00	98.798,00
Sali	-	-	-	-	-	-
Stankovci	37.635,00	36.702,00	34.214,00	32.027,00	29.593,00	16.600,00
Starigrad	72.748,50	63.768,00	54.241,50	32.341,30	30.099,20	20.181,00
Sukošan	142.352,85	134.364,00	117.283,10	79.277,60	81.653,00	65.059,50
Sveti Filip i Jakov	-	-	-	-	-	-
Škabrnja	-	-	-	-	-	-
Tkon	19.500,00	71.500,00	32.500,00	-	-	-
Vir	25.000,00	27.000,00	42.805,50	26.936,50	28.502,00	15.070,00

Vrsi	-	-	-	-	-	17.808,00
Zadar	-	-	-	-	-	-
Zemunik Donji	103.980,75	98.554,50	103.048,20	90.440,08	85.963,14	75.683,34
UKUPNO	1.181.828,25	1.173.632,42	1.209.058,96	927.073,73	847.386,23	562.366,06

Izvor: Podaci jedinica lokalne (područne) samouprave Zadarske županije, 2021., obrada ZADRA NOVA

Na području Zadarske županije iznos sufinanciranja troškova javnog prijevoza redovitih učenika srednjih škola bilježi pad od čak 52,42% od 2015. do 2020. godine. Najveći iznos sufinanciranja iznosio je 1.181.828,25 HRK 2015. godine, dok se najmanji bilježi 2020. godine - 562.366,06 kn. U razdoblju od 2015. do 2020. godine najveće smanjenje sufinanciranja bilježi Općina Posedarje za 77,1%, zatim slijedi Općina Poveljana 76,2% i Općina Starigrad za 72,3%. Grad Pag bilježi povećanje sufinanciranja u razdoblju od 2015. do 2020. godine za 85% te Općina Ražanac za 29,62%.

Na području županije nedostaje profesora iz prirodnih znanosti. Prema Državnom zavodu za statistiku u školskoj godini 2019./2020. na području Zadarske županije u srednjim školama je bilo zaposleno 1.142 nastavnika.

RAZVOJNI IZAZOVI

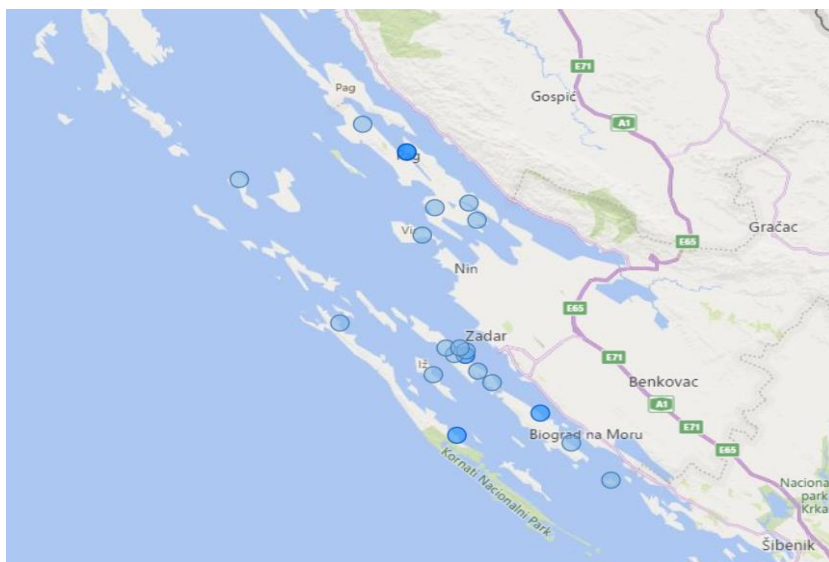
Pad broja učenika
Slaba povezanost sektora istraživanja, obrazovanja i tržišta rada
Nedostatak financijskih sredstava za realizaciju kapitalnih investicija u školstvu
Neusklađenost upisa u srednje škole s potrebama tržišta rada
Veliki broj izostanaka iz škole
Slaba motiviranost učenika za trogodišnje strukovne škole

RAZVOJNE POTREBE

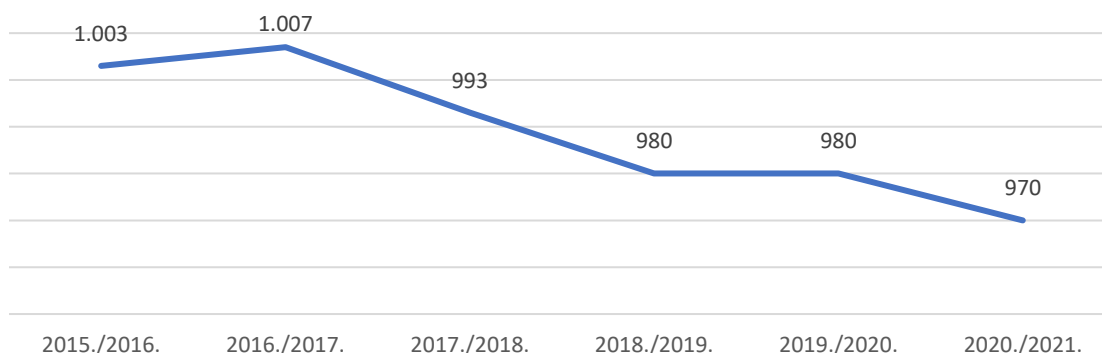
Izraditi dugoročne planove i potrebe za srednjoškolskim obrazovanjem vezano za potrebe društva i gospodarstva
Osigurati dodatno financiranje za obnovu i osuvremenjivanje srednjih škola te poboljšati prostorne uvjete istih
Modernizirati đачki dom
Utjecati na upis učenika u srednje škole deficitarnih zanimanja te smanjiti upisne kvote u školama u kojima se obrazuju zanimanja za koja ne postoji društveni i gospodarski interes
Stipendirati učenike srednjih škola deficitarnih zanimanja

7.5. ŠKOLE NA OTOCIMA

Na području Republike Hrvatske aktivno djeluju 53 matične i 69 područnih redovnih otočnih ustanova. Na otocima Zadarske županije djeluje 5 matičnih i 16 područnih ustanova, od čega jednu ustanovu čini Srednja škola Bartula Kašića na otoku Pagu, a ostalo su osnovne škole.



Slika 7.9. Osnovne i srednje škole na otocima Zadarske županije
Izvor: E-rudnik, Ministarstvo znanosti i obrazovanja, 2021., obrada ZADRA NOVA



Slika 7.10. Kretanje broja upisanih učenika na otocima Zadarske županije
Izvor: E-rudnik, Ministarstvo znanosti i obrazovanja, 2021., obrada ZADRA NOVA

U razdoblju od školske godine 2013./2014. do 2020./2021. može se primijetiti pad broja upisanih učenika za 5,83%. Najveći pad broja upisanih učenika bilježi se za gimnazijsko obrazovanje, čak 23,53%. Na početku ovog razdoblja, upisanih je bilo 1.030, a na kraju 970. Od ukupnog broja učenika njih 880 upisano je osnovnu školu te raspoređeno u 76 odjela dok ostatak od 90 učenika pohađa srednju školu (gimnazijsko i strukovno trogodišnje obrazovanje) podijeljeno u 7 odjela. U školskoj godini 2020./2021. najveći broj učenika (203) zabilježen je u Osnovnoj školi Jurja Dalmatinca Pag.

Tablica 7.4. Broj upisanih učenika u završnim razredima na otocima

Škola	2020./2021. – završni razredi
OŠ A.G. MATOŠA NOVALJA – PODRUČNA ŠKOLA KOLAN	-
OŠ BIOGRAD – PODRUČNA ŠKOLA TKON	-
OŠ JURJA DALMATINCA PAG	37
OŠ JURJA DALMATINCA PAG – PODRUČNA ŠKOLA DINJIŠKA	-
OŠ JURJA DALMATINCA PAG – PODRUČNA ŠKOLA POVLJANA	-
OŠ JURJA DALMATINCA PAG – PODRUČNA ŠKOLA VLAŠIĆI	-
OŠ ZADARSKI OTOCI – ZADAR – PODRUČNA ŠKOLA SILBA	Bez učenika

OŠ ZADARSKI OTOCI – ZADAR PODRUČNA ŠKOLA VELI IŽ	2
OŠ PRIVLAKA – PODRUČNA ŠKOLA VIR	-
OŠ VALENTIN KLARIN PREKO	43
OŠ VALENTIN KLARIN PREKO – PODRUČNA ŠKOLA KALI	-
OŠ VALENTIN KLARIN PREKO – PODRUČNA ŠKOLA KUKLIJICA	-
OŠ VALENTIN KLARIN PREKO – PODRUČNA ŠKOLA LUKORAN	-
OŠ VALENTIN KLARIN PREKO – PODRUČNA ŠKOLA POLJANA	-
OŠ VALENTIN KLARIN PREKO – PODRUČNA ŠKOLA SUTOMIŠĆICA	-
OŠ VALENTIN KLARIN PREKO – PODRUČNA ŠKOLA UGLJAN	-
OŠ PETAR LORINI	3
OŠ PETAR LORINI – PODRUČNA ŠKOLA BOŽAVA	2
OŠ VLADIMIR NAZOR	14
OŠ PAKOŠTANE – PODRUČNA ŠKOLA „DR.BLAŽ JURIŠIĆ“, VRGADA	Bez učenika
SREDNJA ŠKOLA BARTULA KAŠIĆA PAG	21

Izvor: E-rudnik, Ministarstvo znanosti i obrazovanja, 2021., obrada ZADRA NOVA

Među navedenim školama, 2 škole u školskoj godini 2020./2021. godini nisu imali upisane učenike u završne razrede. Većina škola nema stalno popunjene sve razrede, a razredi s manjim brojem učenika nastavu slušaju s drugim razredima.

U školskoj godini 2020./2021. 48 učenika u 4 matične i 5 područnih škola je bilo obuhvaćeno programima za učenike s teškoćama.

Na području Općine Preko djeluje 1 područni odjel glazbene škole, osnovan od strane Zadarske županije te je u školskoj godini 2020./2021 upisano 29 učenika raspoređenih u 5 odjela.

U mnogim otočnim školama predmetna nastava nije stručno pokrivena, posebno u prirodoslovnom području. U nekim školama uspješno je implementirana nastava na daljinu kako bi se učenicima omogućila pokrivenost svih predmeta kvalificiranim nastavnicima.

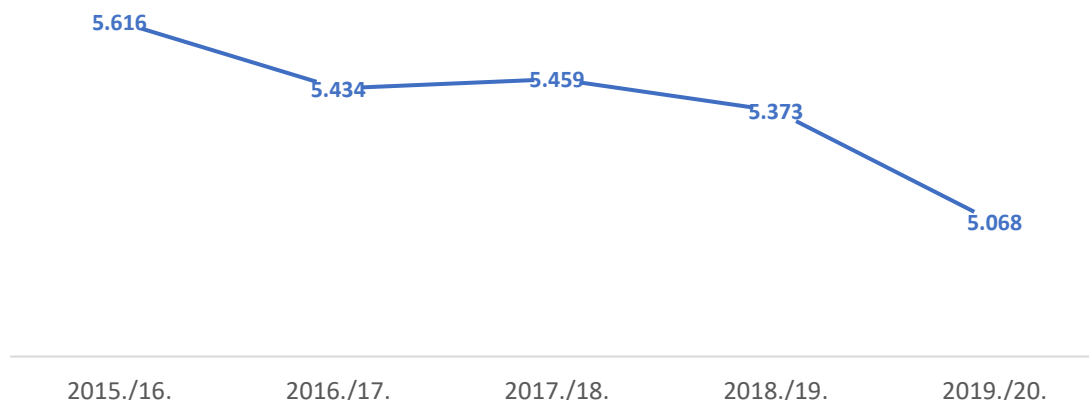
7.6. VISOKO OBRAZOVANJE

Djelatnost visokog obrazovanja obavljaju visoka učilišta u što spadaju sveučilišta, veleučilišta i visoke škole. Sveučilišni studiji osposobljavaju studente za obavljanje poslova u znanosti i visokom obrazovanju te obuhvaćaju tri razine: preddiplomski, diplomski i poslijediplomski studij. Glavna visokoškolska ustanova u Zadarskoj županiji je Sveučilište u Zadru. Ono baštini tradiciju sveučilišta osnovanog 1396. godine. To je bilo filozofsko-teološko visoko učilište dominikanskog reda i najstarije je hrvatsko sveučilište. Od 16. st. imalo je status privilegiranog sveučilišta koje je imalo pravo dodjeljivati doktorate znanosti.

Sveučilište u Zadru je najveće potpuno integrirano sveučilište u Republici Hrvatskoj. Sveučilište među svojim sastavnicama broji 27 odjela, 2 centra za nastavni rad i 4 znanstveno-istraživačka centra. Sveučilište nudi široki opseg preddiplomskih, diplomskih i poslijediplomskih studija, najviše iz područja društvenih i humanističkih znanosti. Na sveučilištu redovno studira oko 5000 studenata¹³⁵. Zapošljava ukupno 620 djelatnika, od toga u nastavi 420 (od toga 311 doktora znanosti i 16 magistara znanosti). U administrativnim i tehničkim službama Sveučilišta zaposleno je 200

¹³⁵ Uredi za studije, Sveučilište u Zadru, 2020.

djelatnika, a k tome je u Agenciji za studentski standard zaposleno 38 djelatnika¹³⁶. Najveći broj akademskog osoblja zaposlen je u humanističkom znanstvenom području (53,08%) te u društvenom znanstvenom području (24,41%), a slijede ih STEM (14,93%) te interdisciplinarna područja znanosti (5,45%). Najmanji broj zaposlenih je u umjetničkom području (2,13%).¹³⁷



Slika 7.11. Kretanje broja upisanih studenata na Sveučilištu u Zadru 2015. - 2019. g.

Izvor: Uredi za studije, Sveučilište u Zadru, 2020., obrada ZADRA NOVA

Sveučilište na godišnjoj razini broji od 5000 do 5500 upisanih studenata. Od 2015. do 2019. godine bilježi se pad broja upisanih studenata za 9,8%. U odnosu na 2015. godinu, a istodobno je porastao broj studija koji se održavaju na preddiplomskoj i diplomskoj razini¹³⁸. Pad broja studenata je u vezi s padom broja učenika u cijeloj Hrvatskoj i istodobnim povećanjem broja javnih i privatnih visokih učilišta. Mreža visokih učilišta nije usklađena s realnim potrebama hrvatskoga društva i gospodarstva, postoje jaka nastojanja da se obrazovanje sve više tretira kao usluga, a ne kao javno dobro pa je posljedično na svim hrvatskim javnim sveučilištima smanjen broj studenata, posebno u prostoru s najvećom depopulacijom (Sveučilište u Osijeku). Povećanje broja programa je rezultat nastojanja da se obogati ponuda studijskih programa, posebno onih izravniije prilagođenih potrebama društva i gospodarstva. Godine 2015. izvodila su se 32 preddiplomska sveučilišna studija, a u 2020. godini njih 35. S izvođenjem je započeo i jedan preddiplomski stručni studij (Informacijske tehnologije). Trenutno se izvodi 44 diplomskih sveučilišnih studija u odnosu na 41 u 2015. godini. Izvodi se i integrirani preddiplomski i diplomski Učiteljski studij. Broj poslijediplomskih sveučilišnih studija je ostao nepromijenjen te se izvodi jedan poslijediplomski specijalistički studij. Nastavne i znanstveno-istraživačke aktivnosti se odvijaju na 7 lokacija u Zadru te u Gospiću Odjel za nastavničke studije, koji je do 2011. godine bio u sastavu Sveučilišta u Rijeci.

Tablica 7.5. Kretanje broja upisanih studenata na preddiplomske studije Sveučilišta u Zadru

Jednopedmetni studij				
Akadska godina	2016./2017.	2017./2018.	2018./2019.	2019./2020.
Arheologija	145	138	132	111
Brodostrojstvo i tehnologija pomorskog prometa	173	171	145	146
Hrvatski jezik i književnost	154	143	128	90
Informacijske znanosti	97	106	104	80
Informacijske tehnologije		33	49	61

¹³⁶ Uredi za studije, Sveučilište u Zadru, 2020.

¹³⁷ Strategija razvoja Sveučilišta u Zadru 2017. – 2022. godine, Sveučilište u Zadru, str. 16

¹³⁸ Agencija za znanost i visoko obrazovanje, 2020.

Kultura i turizam	300	307	307	273
Menadžment	300	299	321	320
Nautika i tehnologija pomorskog prometa	355	330	294	260
Podvodne znanosti i tehnologije	118	136	138	121
Povijest	53	62	58	53
Povijest umjetnosti	34	23	15	11
Psihologija	117	120	127	122
Primijenjena ekologija u poljoprivredi	181	175	145	127
Primijenjena geografija	62	56	66	68
Rani i predškolski odgoj i obrazovanje	269	298	297	317
Predškolski odgoj (stručni)	53	25	6	6
Sestrinstvo	176	163	157	175
Ukupno	2.587	2.585	2.489	2.341

Dvopredmetni studij				
Akadska godina	2016./2017.	2017./2018.	2018./2019.	2019./2020.
Anglistika	269	274	297	279
Etnologija i antropologija	100	102	105	109
Filozofija	146	152	144	108
Francuski jezik i književnost	167	176	191	173
Geografija	106	102	90	68
Grčki jezik i književnost	31	23	20	16
Hrvatski jezik i književnost	-	-	-	24
Language and Communication in a Multilingual Society	-	-	15	32
Latinski jezik i književnost	55	42	37	25
Njemački jezik i književnost	161	135	128	110
Pedagogija	162	154	167	160
Povijest	70	72	60	65
Povijest umjetnosti	95	123	117	106
Ruski jezik i književnost	97	100	109	106
Sociologija	138	133	139	141
Španjolski jezik i književnost	139	151	160	147
Talijanski jezik i književnost	158	166	170	144
Talijanski jezik i književnost; smjer: prevoditeljski	68	65	72	54
Teološko-katehetski studij	60	66	67	59
Ukupno	1.011	1.018	1.044	963

Izvor: Uredi za studije, Sveučilište u Zadru, 2020., obrada ZADRA NOVA

Tablica 7.6. Kretanje broja upisanih studenata na diplomatske studije i integriranje preddiplomske i diplomatske studije Sveučilišta u Zadru

Jednopedmetni studij				
Akadska godina	2016./2017.	2017./2018.	2018./2019.	2019./2020.
Arheologija	67	59	63	64
Dvogodišnji studij Informacijskih znanosti - izv.	59	55	58	39
Ekologija u kulturi i turizmu	1	-	-	-
Hrvatski jezik i književnost; smjer: nastavnički	118	107	98	80

Informacijske znanosti	54	52	39	47
Kulturna sociologija	4	3	4	1
Kulturna i prirodna baština u turizmu	41	29	31	15
Lingvistika	1	3	1	1
Menadžment	182	142	135	138
Novinarstvo i odnosi s javnostima	52	45	36	20
Održivo upravljanje vodenim ekosustavima		30	45	61
Poduzetništvo u kulturi i turizmu	83	86	70	84
Povijest; smjer: nastavnički	42	22	21	24
Povijest umjetnosti; smjer: znanstveni	1	-	-	-
Povijest umjetnosti; smjer konz. i muz. galerijski	10	12	8	10
Prevoditeljski studij talijanistike	-	1	1	1
Primijenjena geografija	38	46	41	32
Psihologija	91	100	83	86
Rani i predškolski odgoj i obrazovanje	44	99	113	127
Razlikovni modul ranog i predšk. odgoja i obraz.	34	-	26	-
Ruski jezik i književnost; smjer: nastavnički	7	3	4	4
Sestrinstvo	38	38	17	32
Suvremena talijanska filologija; smjer: nastavnički	1	1	1	-
Ukupno	968	933	895	866

Dvopredmetni studij				
Akadska godina	2016./2017.	2017./2018.	2018./2019.	2019./2020.
Anglistika; smjer: nastavnički	104	111	108	95
Anglistika; smjer: znanstveni	38	48	56	65
Etnologija i antropologija	30	42	49	50
Filozofija; smjer: nastavnički	65	68	63	68
Francuski jezik i književnost; smjer: nastavnički	47	41	36	30
Francuski jezik i književnost; smjer: prevoditeljski	49	44	49	45
Geografija; smjer: nastavnički	31	34	37	40
Grčki jezik i književnost; smjer: nastavnički	8	10	12	4
Hispanistika; smjer: opći	11	16	22	20
Hispanistika; smjer: prevoditeljski	30	39	39	43
Latinski jezik i književnost; smjer: nastavnički	15	13	18	15
Lingvistika	4	5	8	10
Njemački jezik i književnost; smjer: nastavnički	97	110	101	76
Njemački jezik i književnost; smjer: prevoditeljski	20	26	29	28
Pedagogija	122	127	134	132
Povijest; smjer: nastavnički	19	24	33	33
Povijest umjetnosti; smjer: nastavnički	2	5	8	11
Povijest umjetnosti; smjer: opći	-	-	4	5
Prevoditeljski studij talijanistike	45	49	52	37
Ruski jezik i književnost; smjer: nastavnički	48	52	44	37
Ruski jezik i književnost; smjer: prevoditeljski	35	30	31	34
Sociologija	66	77	82	72

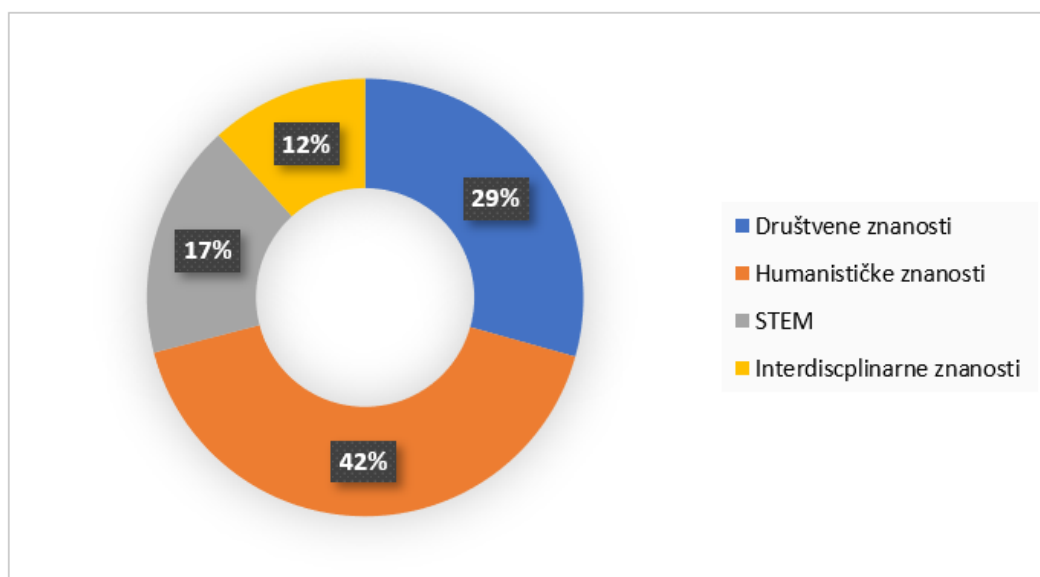
Suvremena talijanska filologija; smjer: nastavnički	82	89	79	80
Teološko-katehetski studij	4	14	20	34
Ukupno	486	537	557	532

Izvor: Uredi za studije, Sveučilište u Zadru, 2020., obrada ZADRA NOVA

Tablica 7.7. Kretanje broja studenata na integrirani preddiplomski i diplomski učiteljski studij u Zadru i Gospiću

Akadska godina	2016./2017.	2017./2018.	2018./2019.	2019./2020.
Učiteljski studij u Zadru	230	226	242	231
Učiteljski studij u Gospiću	152	160	146	135
Ukupno	382	386	388	366

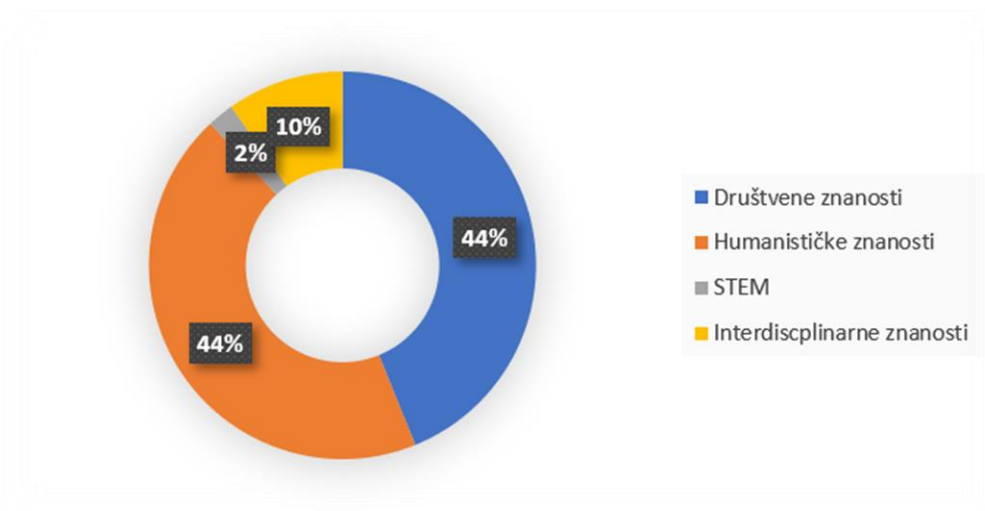
Izvor: Uredi za studije, Sveučilište u Zadru, 2020., obrada ZADRA NOVA



Slika 7.12. Prvostupnici prema području završenog preddiplomskog studija u razdoblju 2016. – 2019. g.

Izvor: Uredi za studije, Sveučilište u Zadru, 2020., obrada ZADRA NOVA

Znanstveno usmjerenje Sveučilište, pa time i ponuda obrazovnih programa, primarno su usmjereni na humanističke i društvene znanosti. Osim znanstvene produkcije, to je vidljivo i prema ostvarenim diplomama prvostupnika na preddiplomskim razinama studija. U razdoblju od 2016. do 2019. godine, najviše prvostupnika se bilježi iz područja humanističkih i društvenih znanosti. Broj diploma u iz STEM područja i interdisciplinarnih znanosti je znatno manji – 17% i 12%.

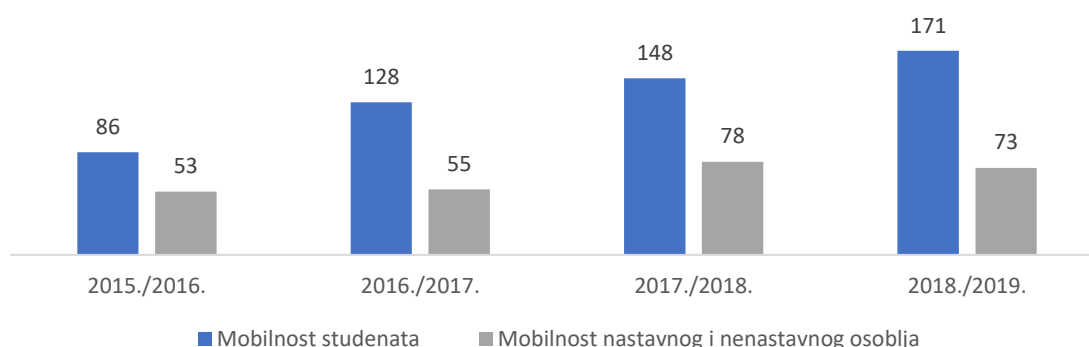


Slika 7.13. Magistri prema području završenog diplomskog studija 2016. – 2019. g.

Izvor: Uredi za studije, Sveučilište u Zadru, 2020., obrada ZADRA NOVA

Na razini ostvarenih diploma diplomskih studija, njih 88% je ostvareno iz humanističkih i društvenih znanosti. Iz interdisciplinarnih znanosti ostvareno je 10%, a iz STEM područja samo 2% diploma.

Važan čimbenik u razvoju i jačanju kapaciteta u visokom obrazovanju čini i međunarodna mobilnost studenata i nastavnog osoblja u svrhu razmjene i stjecanja znanja, iskustva i vještina. Sveučilište u Zadru mobilnost ostvaruje putem Erasmus, Erasmus+, CEEPUS i drugih programa. Odlazna mobilnost studenata i nastavnog i nenastavnog osoblja Sveučilišta u Zadru je u posljednje 4 godine u porastu.



Slika 7.14. Mobilnost studenata i osoblja Sveučilišta u Zadru

Izvor: Ured za međunarodnu suradnju, Sveučilište u Zadru, 2020., obrada ZADRA NOVA

Sveučilište ima 7 poslijediplomskih sveučilišnih studija (Sociologija regionalnog i lokalnog razvoja, Međunarodni odnosi, Kvaliteta u odgoju i obrazovanju, Jadran – poveznica među kontinentima, Humanističke znanosti, Društvo znanja i prijenos informacija i Arheologija istočnog Jadrana) i 1 poslijediplomski specijalistički studiji (Vođenje i upravljanje odgojno-obrazovnom ustanovom).

Sveučilište je opremilo Sveučilišni laboratorij te od Grada Benkovca na korištenje dobilo poljoprivredno zemljište na kojem je osnovano Sveučilišno dobro Baštica za potrebe izvođenja nastavnih i znanstveno-istraživačkih aktivnosti.

Sveučilište je osnovalo 4 znanstveno-istraživačka centra, a to su:

- Centar za jadranska onomastička istraživanja
- Centar Stjepan Matičević

- Centar za istraživanje krša i priobalja
- Centar za interdisciplinarno istraživanje mora i pomorstva (CIMMAR).

Također, na Sveučilištu djeluje Centar za tjelovježbu i studentski sport te Centar za strane jezike. Centar za strane jezike ima 189 kolegija razvrstanih u 3 skupine (strani jezik struke, strani jezik (za početnike) i vježbe prevođenja na pet razina od A1 do C1). U sklopu Sveučilišta od 2010. godine djeluje knjižara Citadela.

Sveučilište u Zadru nudi mogućnost smještaja u Studentski dom. Dom se sastoji od ukupno 94 sobe (18 trokrevetnih i 76 dvokrevetnih), te može prihvatiti 206 studenata.¹³⁹ Pravo smještaja ostvaruju redoviti studenti sukladno rezultatima natječaja. Smještajni kapacitet je vrlo malen s obzirom na to da čak 2/3 upisanih studenata ima prebivalište izvan Zadarske županije. Također, tijekom ljetnih mjeseci smještajni su kapaciteti Sveučilištu potrebni radi organizacije seminara i ljetnih škola.¹⁴⁰ Radi velikih potreba za smještajem, Sveučilište je pripremlilo projekt izgradnje studentskog doma i studentske menze. Provedba tog projekta sufinanciranog najvećim dijelom iz sredstava EU je u tijeku. Završetak radova očekuje se do početka akademskoj god. 2021./22.

Studentima se daje mogućnost prijave za smještaj u Srednjoškolski đачki dom ukoliko nisu dobili smještaj u Studentskom domu. Agencija za studentski standard Sveučilišta u Zadru organizira prehranu studenata.

U sklopu Novog kampusa Sveučilišta u Zadru planirana je izgradnja zgrade STEM odjela sa studentskim dormitorijem. Planirana je i obnova stare Tehničke škole te rekonstrukcija i opremanje vojnog objekta u uvali Lučina na otoku Molatu koji je namijenjen provedbi aktivnosti u sklopu programa Arhipelagos. U sklopu znanstvenog, visokoobrazovanog i tehnološkog programa Arhipelagos Sveučilište želi dislocirati dio svojih aktivnosti u otočni prostor s ciljem revitalizacije otoka.

Usvojena je Strategija razvoja Sveučilišta u Zadru 2017. – 2022. godine. To je temeljni strateški dokument kojim se određuje daljnji razvojni smjer Sveučilišta u Zadru. Glavni ciljevi su unapređenje uvjeta rada studentima i djelatnicima, jačanje kadrovske struke, implementacija inovativnih procesa i internacionalizacija Sveučilišta.¹⁴¹

U području visokog obrazovanja u Zadarskoj županiji djeluje i ekspozitura Veleučilišta Baltazar Krčelić sa studijskim programima koji se izvode u Biogradu.

Tablica 7.8. Broj upisanih studenata prve godine i prijelazi s drugih visokih učilišta na više godine

GODINA	1. godina		2. godina		3. godina		UKUPNO
	RED	IZV	RED	IZV	RED	IZV	
2016.	5	21	0	0	0	1	27
2017.	8	21	0	5	1	1	36
2018.	9	25	0	4	0	4	42
2019.	3	31	0	1	0	1	36
2020.	4	25	0	4	0	0	33
UKUPNO	29	123	0	14	1	7	174

¹³⁹ Uredi za studije, Sveučilište u Zadru, 2020., obrada: ZADRA NOVA

¹⁴⁰ *Strategija razvoja Sveučilišta u Zadru 2017. - 2022. godine*, Sveučilište u Zadru, str. 19.

¹⁴¹ *Ibid.*, str. 4.

Broj upisanih studenata prve godine i studenata koji su prešli s drugih visokih učilišta na više godine blago varira iz godine u godinu, uglavnom se kreće između 27-42 studenta po godini, od čega većina studenata pohađa izvanredan oblik nastave.

Tablica 7.9. Broj i iznos stipendija darovitim i uspješnim studentima u 2019. i 2020. godini (HRK)

Naziv JLS	Broj stipendija 2019. godine	Ukupan iznos 2019. godine	Broj stipendija 2020. godine	Ukupan iznos 2020. godine
Benkovac	60	282.600,00	36	167.400,00
Bibinje	64	403.800,00	62	351.000,00
Biograd na Moru	69	483.000,00	73	511.000,00
Galovac	-	-	-	-
Gračac	15	101.500,00	30	249.000,00
Jasenice	15	75.000,00	17	85.000,00
Kali	21	121.100,00	22	127.400,00
Kolan	18	81.000,00	20	180.000,00
Kukljica	20	79.999,91	18	69.590,31
Lišane Ostrovičke	6	21.600,00	8	25.600,00
Nin	14	98.000,00	18	126.000,00
Novigrad	24	64.800,00	20	53.100,00
Obrovac	51	378.000,00	53	420.000,00
Pag	37	131.100,00	24	73.600,00
Pakoštane	-	-	-	-
Pašman	24	148.000,00	26	152.000,00
Polača	-	-	-	-
Poličnik	67	301.500,00	50	225.000,00
Posedarje	55	199.200,00	46	132.800,00
Povljana	8	56.000,00	12	72.000,00
Preko	43	129.000,00	42	117.600,00
Privlaka	21	141.740,00	21	119.700,00
Ražanac	8	40.000,00	14	29.400,00
Sali		121.200,00	31	
Stankovci	34	346.000,00	30	312.000,00
Starigrad	11	84.500,00	13	84.750,00
Sukošan	86	155.200,00	42	150.000,00
Sveti Filip i Jakov	36	176.000,00	37	190.000,00
Škabrnja	-	-	-	-
Tkon	12	52.001,34	15	59.000,67
Vir	-	-	-	-
Vrši	21	94.500,00	19	85.500,00
Zadar	278	2.176.100,00	284	2.264.000,00
Zemunik Donji	24	98.000,00	26	111.120,00
UKUPNO	1.142	6.640.441,25	1.109	6.543.560,98

Izvor: Podaci jedinica lokalne samouprave Zadarsku županije, 2021., obrada ZADRA NOVA

U akademskoj godini 2019./2020. Grad Zadar je isplatio 278 stipendija za darovite i uspjezne studente ukupne vrijednosti 2.176.100,00 kn te 2020./2021. 284 stipendije vrijednosti 2.264.000,00 HRK. Nakon Grada Zadra slijedi Grad Biograd na Moru s dodijeljene 73 stipendije ukupne vrijednosti 511.000,00 kn te Općina Bibinje s 62 stipendije vrijednosti 351.000,00 HRK u akademskoj godini 2020./2021.. Na području Zadarske županije većina jedinica lokalne samouprave isplaćuju stipendije studentima te je

u akademskoj godini 2019./2020. dodijeljeno 1.142 stipendije, ukupne vrijednosti 6.640.441,25 HRK, a 2020./2021. 1.109 ukupne vrijednosti 6.543.560,98 HRK.

7.7. CJELOŽIVOTNO OBRAZOVANJE

Institucije koje provedu programe u sklopu cjeloživotnog obrazovanja su pučka otvorena učilišta, osnovne škole, srednje škole, visoka učilišta, škole stranih jezika, ustanove za smještaj i skrb osoba s posebnim potrebama te penološke i druge ustanove, ako ispunjavaju uvjete.

Tablica 7.10. Ustanove koje provode programe cjeloživotnog obrazovanja na području Zadarske županije

Ponuđač obrazovanja	Srednjoškolski program (formalno)	Programi u 2015.	Ostali programi (formalno i neformalno)	Programi u 2015.
ACRO – Ustanova za obrazovanje odraslih	0	Novootvoreno	2	Novootvoreno
Pučko otvoreno učilište ZADAR	0	0	28	23
Pučko otvoreno učilište Biograd n/M	0	0	3	3
Pučko otvoreno učilište ERUDIO	2	2	58	60
Algebra centar Zadar	Promjenjivo	0	Promjenjivo	Promjenjivo
Pučko otvoreno učilište AS-ZADAR	10	12	28	36
Pučko otvoreno učilište ZNANJE	0	0	3	4
Srednja strukovna škola Vice Vlatković	47	47	3	3
Pomorska škola Zadar	2	2	0	0
Gimnazija Vladimira Nazora	1	1	0	0
Zadarska privatna gimnazija	1	1	0	0
Poljoprivredna, prehrambena i veterinarska škola Stanka Ožanića	0	Novootvoreno	1	Novootvoreno
Srednja škola Bartula Kašića Pag	0	1	0	1
Srednja škola Kneza Branimira Benkovac	17	17	17	17
Medicinska škola Ante Kuzmanića	0	1	0	1
Ekonomsko-birotehnička i trgovačka škola	1	0	1	0
Tehnička škola	6	1	6	1
Hotelijersko-turistička i ugostiteljska škola	9	0	9	0
Učilišni centar Velebit	5	Novootvoreno	8	Novootvoreno
Učilište FINIS	2	Novootvoreno	18	Novootvoreno
UKUPNO	103	84	175	149

Izvor: Ustanove pojedinačno, 2021., obrada ZADRA NOVA

U odnosu na 2015. godinu, na području Zadarske županije djeluju još četiri ustanove koje provode programe u sklopu cjeloživotnog obrazovanja: ACRO – Ustanova za obrazovanje odraslih, Poljoprivredna, prehrambena i veterinarska škola Stanka Ožanića, Učilišni Centar Velebit i Učilište FINIS. U odnosu na 2015. godinu, broj srednjoškolskih programa u ovim ustanovama je narastao sa 84 na 103 programa. Drugi programi su također u rastu – 2015. se održavalo 149 programa za osposobljavanje i usavršavanje, a 2020. godine njih 175.

Uz navedene ustanove u kojima se provode programi cjeloživotnog obrazovanja nekoliko takvih programa izvodi se i na Sveučilištu u Zadru. To su programi za obrazovanje pomoraca, turističkih vodiča i za stjecanje nastavničkih kompetencija.

Sudjelovanje odraslih u cjeloživotnom obrazovanju te stjecanje tercijarnog obrazovanja su i dalje ispod prosjeka EU¹⁴². Troškovi dodatnog obrazovanja su često previsoki za većinu polaznika ciljanih skupina, neovisno o statusu zaposlenja. Osim toga, stanovnici najčešće nisu ni dovoljno dobro informirani o ovim mogućnostima. Hrvatski zavod za zapošljavanje stoga kontinuirano provodi mjere s ciljem podizanja razine obrazovanja i opsega kompetencija: a) obrazovanje zaposlenih b) obrazovanje nezaposlenih c) obrazovanje nezaposlenih za završetak osnovne škole i stjecanje prvog zanimanja d) aktivacijski program.

U 2018. i 2019. godini je na području Zadarske županije proveden projekt „Nova znanja za EU projekte lokalnog razvoja“, ukupne vrijednosti 994.250,71 HRK. Kroz aktivnosti ovog projekta ukupno je 42 dugotrajno nezaposlenih osoba dodatno obrazovano kroz program obrazovanja u području pripreme i provedbe EU projekata.

Na području RH djeluje 25 regionalnih centara kompetentnosti od čega su 2 na području Zadarske županije – Strukovna škola Vice Vlatkovića (u sektoru strojarstva) i Medicinska škola Ante Kuzmanića (u sektoru zdravstva). Cilj uspostave ovakvih centara je bolje povezivanje strukovnog obrazovanja s tržištem rada i gospodarstva. Kao regionalni centar kompetentnosti, Strukovna škola Vice Vlatkovića je dobila 29.924.449,28 bespovratnih sredstava za projektni prijedlog „Bolji uvjeti za učenje kroz rad – Unapređenje infrastrukture Strukovne škole Vice Vlatkovića – regionalnog centra kompetentnosti u sektoru strojarstva“ na natječaju „Uspostava infrastrukture regionalnih centara kompetentnosti u strukovnom obrazovanju kao podrška procesu reforme strukovnog obrazovanja i osposobljavanja“ u okviru Operativnog programa „Konkurentnost i kohezija 2014-2020.“ Navedena sredstva osiguravaju materijalan i drugi razvoj škole kao centra za stjecanje vještina u sektoru strojarstva, i za redovne učenike ali i za programe osposobljavanja i usavršavanja.

RAZVOJNI IZAZOVI

Iznimno nizak udio stanovništva uključenog u programe cjeloživotnog obrazovanja
Nezainteresiranost poslodavca za daljnja usavršavanja njihovih zaposlenika u cilju stjecanja novih znanja i vještina
Nedovoljno razvijena svijest i neinformiranost nezaposlenih i zaposlenih o značenju i potrebi cjeloživotnog učenja za daljnji razvoj
Smanjeno ulaganje resursa poslodavaca u dodatno obrazovanje
Previsoka cijena obrazovanja odraslih osoba
Nedovoljna educiranost i informiranost o EU fondovima

RAZVOJNE POTREBE

Izraditi dugoročne planove kako bi se postigao veći broj odraslih u nekom od oblika usavršavanja
Osigurati edukacije za poslodavce za daljnja usavršavanja njihovih zaposlenika

¹⁴² *Education and Training Monitor 2019: Croatia*, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2019., dostupno na: https://ec.europa.eu/education/sites/education/files/document-library-docs/et-monitor-report-2019-croatia_hr.pdf (31.12.2020.)

Osmišljavanje programa za cjeloživotno učenje te uključivanje postojećih obrazovnih institucija
Omogućiti edukacije nezaposlenih i zaposlenih o projektima i EU fondovima
Prilagoditi cijene obrazovanja prema životnim standardima u RH
Sufinancirati ustanove koje pružaju cjeloživotno obrazovanje
Izraditi novi model upisa komplementaran s potrebama regionalnog tržišta rada

7.8. KLJUČNI RAZVOJNI POTENCIJALI, IZAZOVI I POTREBE

Odgoj i obrazovanje ključna su područja u pogledu unaprjeđenja kvalitete života i formiranja odgovornih nositelja društvenoga i gospodarskog života. U Zadarskoj županiji institucionalno su razvijene sve razine obrazovanja s time da je, ako i u mnogim drugim sektorima, evidentna izrazita koncentracija u Zadru, što je u skladu s institucijskim kapacitetima ali i demografskim procesima. Uz općeobrazovnu funkciju važno je u većoj mjeri sekundarno i tercijarno obrazovanje prilagoditi potrebama društva i gospodarstva, tj. uz tržišne potrebe alimentirati i druge potrebe pojedinaca i skupina s obzirom da znanost i obrazovanje nije poželjno svoditi isključivo u okvire trenutačnih gospodarskih struktura.

Razvojni potencijali

- Razvijena mreža ustanova predškolskoga odgoja te primarnoga, sekundarnog i tercijarnoga obrazovanja
- Veliki intelektualni kapital (koji nije u cijelosti uključen u razvoj gospodarstva i izgradnju društvenih struktura)

Razvojni izazovi

- Nedovoljna povezanost sekundarnog i tercijarnog obrazovanja s potrebama društvene i gospodarske zajednice (upisne kvote u srednjim školama i na pojedinim sastavnicama Sveučilišta u Zadru nisu posve usklađene s tržištem rada)
- Raspršenost prostornih i ljudskih resursa s obzirom na postojanje velikog broja srednjih škola istoga ili sličnoga obrazovnog profila
- Neprimjerenost pojedinih školskih zgrada suvremenim obrazovnim standardima (rad u jednoj smjeni, rad s novim tehnologijama i dr.)
- Smanjenje broja učenika i studenata koje prate negativne demografske trendove u Zadarskoj županiji, ali i cijeloj Hrvatskoj
- Iseljavanje visokokvalificirane i visokoobrazovane radne snage izvan Hrvatske

Razvojne potrebe

- Prilagoditi nastavne programe u srednjim školama i studentskim programima na Sveučilištu u Zadru sadašnjim i pretpostavljenim (na temelju uočenih trendova) budućim potrebama društva i gospodarstva
- Prilagodba školskih zgrada suvremenim obrazovnim standardima i opremanje svih škola (rad u jednoj smjeni, rad s novim tehnologijama i dr.)
- Razmotriti objedinjavanje istovrsnih ili programima sličnih srednjih škola u veće škole
- U većoj mjeri stipendirati učenike i studente u deficitarnim zanimanjima u područjima tehnike, biotehnologije, medicine i prirodoslovlja (pri čemu stipendijama treba osigurati sve troškove života i školovanja ali za uzvrat treba tražiti bar na neko vrijeme obvezu rada u JLS ili u županiji gdje takvi učenici i studenti imaju prebivalište)
- Poticati kulturu meritokracije kao temeljnog preduvjeta pri zapošljavanju i uključivanju u sve sfere društvenoga i gospodarskoga života

8. TRŽIŠTE RADA

Tržište rada je ukupnost odnosa ponude i potražnje ljudskoga rada.¹⁴³ Zaposlenost je stanje ljudi koji obavljaju neki koristan posao za sebe ili su plaćeni kako bi radili za nekoga drugoga te dijeli stanovništvo na nezaposlene, zaposlene i radno neaktivne.¹⁴⁴

8.1. STRATEŠKI I INSTITUCIONALNI OKVIR

Ministarstvo rada, mirovinskog sustava, obitelji i socijalne politike i Hrvatski zavod za zapošljavanje provode institucionalnu podršku na regionalnoj razini. Ministarstvo rada, mirovinskog sustava, obitelji i socijalne politike obavlja upravne i druge poslove u području politike zapošljavanja, uređivanja radnih odnosa, tržište rada i aktivne politike zapošljavanja, evidencije nezaposlenosti i pomoći pri zapošljavanju. Također, nadležan je i u poslovima koji se odnose na programe radnih prekvalifikacija i povećanja zaposlenosti, sustav i politiku mirovinskog osiguranja, unapređenja sustava zaštite na radu te međunarodnu suradnju na području rada i zapošljavanja. Hrvatski zavod za zapošljavanje je javna ustanova čiji je osnivač Republika Hrvatska te ima glavnu ulogu u reguliranju ponude i potražnje na tržištu rada Republike Hrvatske. Ustrojen je Zakonom o tržištu rada.

Upravni odjel za zdravstvo, socijalnu skrb, udruge i mlade Zadarske županije i Hrvatski zavod za zapošljavanje – Područni ured Zadar te ispostave u Benkovcu, Biogradu na Moru, Gračacu, Pagu i Obrovcu čine institucionalnu podršku na regionalnoj razini.

Centar za inicijative u zapošljavanju i razvoju ljudskih potencijala djeluje kao poseban odsjek unutar Odjela za regionalni razvoj Agencije za razvoj Zadarske županije ZADRE NOVE. Obavlja poslove vezane uz poticanje, pripremanje, implementaciju, praćenje i evaluaciju projekata i drugih inicijativa s područja zapošljavanja i razvoja ljudskih potencijala.¹⁴⁵

Strateški dokumenti nacionalne razine u području tržište rada:

- Plan implementacije Garancije za mlade za razdoblje od 2019. do 2020. godine
- Smjernice za razvoj i provedbu aktivne politike zapošljavanja u Republici Hrvatskoj u razdoblju od 2018. do 2020. godine
- Strategija cjeloživotnog profesionalnog usmjeravanja i razvoja karijere u Republici Hrvatskoj 2016. – 2020. godine

Zadarska županija donosi *Strategiju razvoja ljudskih potencijala Zadarske županije 2014. – 2020. godine* u kojoj se prikazuje demografsko, socijalno i gospodarsko stanje s naglaskom na tržište rada. Strateški dokument, *Socijalni plan Zadarske županije 2015. – 2020. godine* ima za cilj osigurati okvir za praćenje i vrjednovanje mjera socijalne zaštite koje se planiraju provoditi kako bi se na vrijeme uočili i u što većoj mjeri izbjegli potencijalni rizici (osobni, gospodarski, socijalni i drugi) koji određene skupine stanovništva dovode u stanje siromaštva i socijalne isključenosti.¹⁴⁶

¹⁴³ *Tržište rada*, Hrvatski obiteljski leksikon, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, dostupno na: <http://enciklopedija.lzmk.hr/clanak.aspx?id=40823> (16.11.2020)

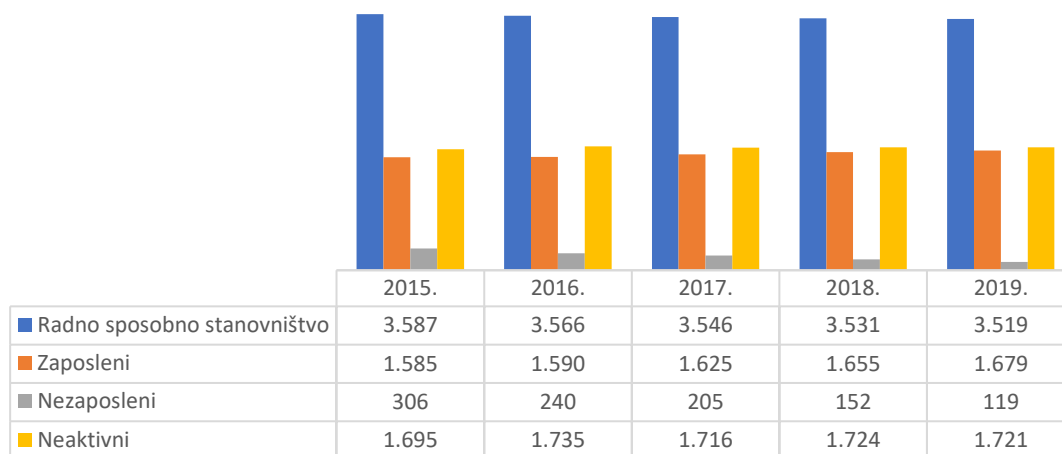
¹⁴⁴ *Zaposlenost*, Hrvatski obiteljski leksikon, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=66883> (16.11.2020)

¹⁴⁵ *Županijska razvojna strategija Zadarske županije do 2020.*, Zadarska županija, 2017.

¹⁴⁶ *Socijalni plan Zadarske županije 2015. – 2020. godine*.

8.2. ANALIZA RADNO SPOSODNOG STANOVNIŠTVA

Radni kontingent se odnosi na broj radno sposobnog stanovništva, tj. stanovništvo u dobi od 15 do 64 godine života. Radno sposobno stanovništvo se dijeli na aktivne (zaposleni i nezaposleni) i neaktivne.

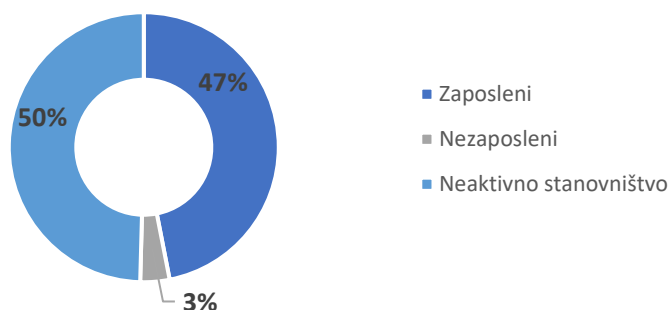


Slika 8.1. Radno sposobno stanovništvo u RH u razdoblju 2015. - 2019., u tis.

Izvor: Aktivno stanovništvo u Republici Hrvatskoj u 2015 – 2019. prosjek godine, tablica 1. Radno sposobno stanovništvo prema aktivnosti i spolu, DZS, 2020., obrada ZADRA NOVA

Prema podacima Državnog zavoda za statistiku promatrajući razdoblje 2015. – 2019. vidljivo je smanjenje broja radno sposobnog stanovništva za 68.000 ljudi, odnosno 1,9%. Za razliku od pada broja radno sposobnog stanovništva broj zaposlenih kontinuirano raste iz godinu u godinu. Godine 2015. je zabilježeno 1.585.000, dok 2019. iznosi 1.679.000 zaposlenih što je povećanje od 5,6%. Broj nezaposlenih se smanjio za 61,1%. U 2015. godini bilježi se broj neaktivnog stanovništva (1.695.000) veći nego broj zaposlenih za 110.000 ljudi. Broj neaktivnog stanovništva je u stalnom porastu te 2019. godine iznosi 1.721.000.

Državni zavod za statistiku u prvom tromjesečju 2020. godine evidentirao je 3.514.000 radno sposobnog stanovnika na području Republike Hrvatske, od čega 1.834.000 žena i 1.680.000 muškaraca.



Slika 8.2. Radno sposobno stanovništvo u RH u prvom tromjesečju 2020. g.

Izvor: G-1 Radno sposobno stanovništvo u prvom tromjesečju 2020. godine, DZS, 2020., obrada ZADRA NOVA

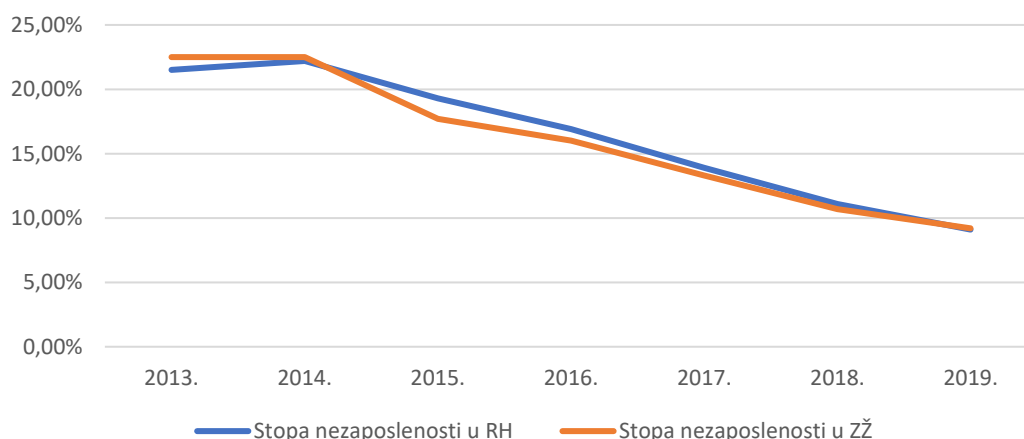
Prema Državnom zavodu za statistiku u 2020. godini od ukupnog broja radno sposobnog stanovništva 46,9% stanovnika Republike Hrvatske je zaposleno, 3,5% nezaposleno, a čak je 49,6% neaktivnog stanovništva. U radno neaktivno stanovništvo spadaju svi oni koji ne rade, a nemaju status nezaposlenih u dobi između 15. i 65. godine života (u toj su skupini najbrojniji učenici, studenti i umirovljenici). Na području Zadarske Hrvatske 1.192.000 je radno sposobnih stanovnika, od čega je 562.000 ekonomsko aktivnih osoba.

8.3. ANALIZA AKTIVNOG STANOVNIŠTVA

Aktivno stanovništvo ili radno aktivno stanovništvo je zaposleni dio stanovništva koji se bavi nekom djelatnošću od koje stječe dohodak, za razliku od uzdržavanog dijela stanovništva.¹⁴⁷ Aktivno stanovništvo se dijeli na zaposlene i nezaposlene.

8.3.1. Nezaposleni

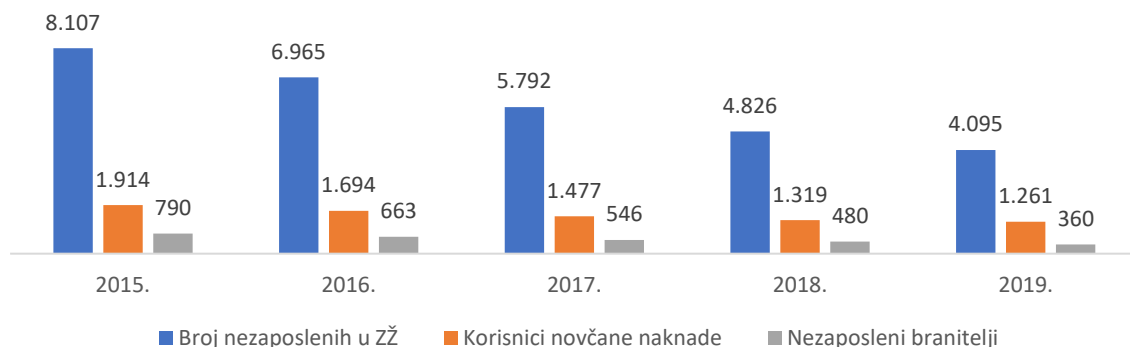
Nezaposlene osobe su starije od 16 godina, sposobne i voljne raditi i aktivno traže posao, ali su bez posla. Stopa nezaposlenosti je broj nezaposlenih radnika podijeljen s ukupnim brojem radno sposobnog stanovništva.



Slika 8.3. Stopa registrirane nezaposlenosti u RH i Zadarskoj županiji za razdoblje 2013. – 2019.
Izvor: *Zaposlenost i plaće – pregled po županijama 2013. – 2019., DZS, 2020., obrada ZADRA NOVA*

Trend kretanja nezaposlenosti u Zadarskoj županiji karakterizira sličnost s kretanjem na nacionalnoj razini. **Od 2013. godine do 2019. godine stopa registrirane nezaposlenosti je u opadanju** na razini Republike Hrvatske pa tako i u Zadarskoj županiji. U prvoj godini promatranja na županijskoj razini iznosila 22,5%, a na nacionalnoj 21,5%, da bi trendom pada u 2019. godini došla na razinu od 9,2% u Zadarskoj županiji, te 9,1% na razini Republike Hrvatske. S trendom oporavka gospodarstva te rasta BDP-a i gospodarske aktivnosti padala je i nezaposlenost (ne zanemarujući faktor trenda iseljavanja stanovništva zadnjih godina).

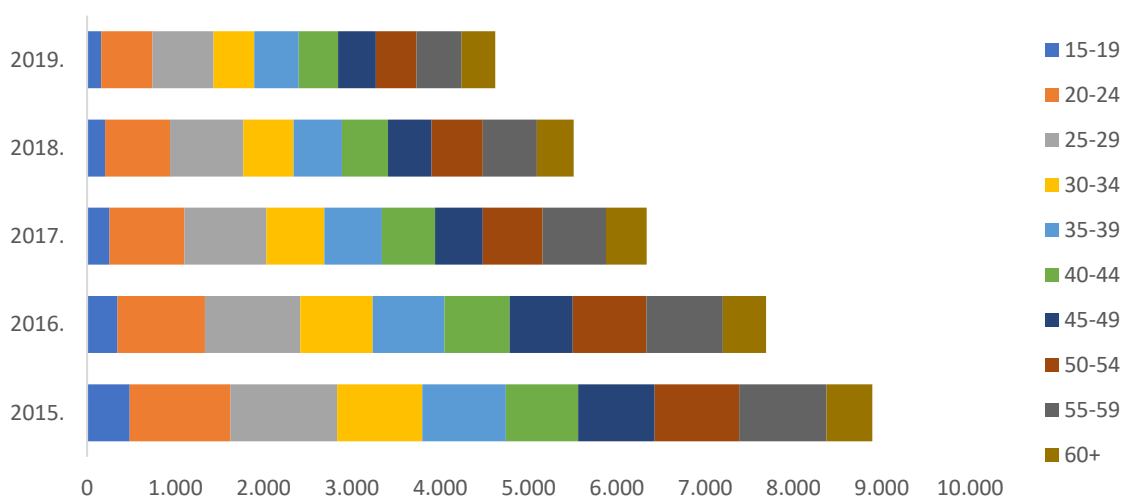
¹⁴⁷ *Aktivno stanovništvo*, Hrvatski obiteljski leksikon, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=1238> (16.11.2020)



Slika 8.4. Broj nezaposlenih osoba u Zadarskoj županiji u razdoblju 2015. – 2019. g.

Izvor: Mjesečni statistički bilten 12/2019, 12/2018, 12/2017, 12/2016, str. 28, 30 i 32, HZZ PS Zadar, 2020., obrada ZADRA NOVA

U 2015. godini bilo je 8.107, dok je u 2019. registrirano 4.095 nezaposlenih osoba. Promatrajući navedeno razdoblje vidljiv je pad broja nezaposlenih za 49,49% u Zadarskoj županiji. U 2015. godini od ukupnog broja nezaposlenih osoba njih 1.914 je primalo novčanu naknadu, a u 2019. se broj smanjio za 34,18% te je iznosio 1.261. Također, smanjio se broj nezaposlenih branitelja Republike Hrvatske za 54,34%. Godine 2015. je zabilježeno 790 nezaposlenih branitelja, a 2019. godine njih je bilo 360.

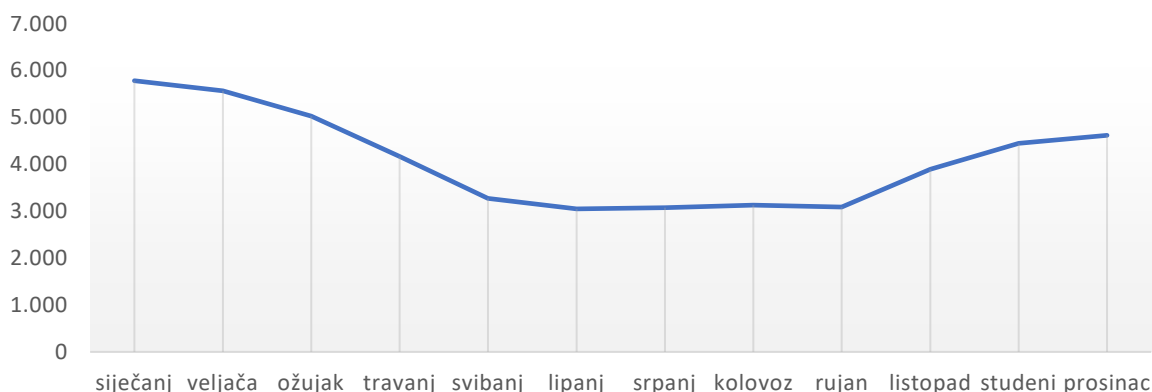


Slika 8.5. Broj nezaposlenih osoba po dobnoj strukturi u Zadarskoj županiji za razdoblje 2015. – 2019. g.

Izvor: Mjesečni statistički bilten 12/2015, 12/2016, 12/2017, 12/2018, 12/2019, str. 28.i 29., HZZ PS Zadar, 2020., obrada ZADRA NOVA

Prema podacima Hrvatskoj zavoda za zapošljavanje od 2015. do 2019. godine smanjio se broj nezaposlenih u svim dobnim skupinama. **Iz godine u godinu bilježi se visok udio nezaposlenosti mlađe populacije od 20 do 29 godina.** Najveće smanjenje za 67,25% bilježi se u dobnj skupini 15 – 19 godina. Krajem 2015. godine broj nezaposlenih u dobnj skupini 25 – 29 godina iznosio je 1.209 osoba, a u prosincu 2019. godine 691 osoba, što je u tom razdoblju pad od 42,85%.

Krajem 2018. godine na području Republike Hrvatske u evidenciji Hrvatskog zavoda za zapošljavanje bilo je 148.919 nezaposlenih osoba, dok se u prosincu 2019. godine nalazila 131.753 osoba, što je 11,5% manje. Na području Zadarske županije krajem 2018. godine prema dostupnim podacima je bilo 5.512 nezaposlenih osoba, a krajem 2019. godine 4.623, što je smanjenje za 16,13%.



Slika 8.6. Broj nezaposlenih u Zadarskoj županiji po mjesecima 2019. godini
Izvor: Statistički mjesečni bilten 12/2019, str. 24. i 25., HZZ PS Zadar, 2020., obrada ZADRA NOVA

Broj nezaposlenih osoba tijekom godine je pod utjecajem sezonskih čimbenika. Broj nezaposlenih je najviši početkom godine, dok u proljetnim i ljetnim mjesecima dolazi do izrazitog smanjivanja te se ponovno povećava od listopada pa sve do kraja godine. Najviše nezaposlenih je bilo u siječnju – njih 5.785, dok najmanje u lipnju 2019. godine – njih 3.051.

Problem nedostatka kvalificirane radne snage traje dulje razdoblje, posebice tijekom ljetne sezone u uslužnim djelatnostima. Nedostatku radne snage umnogome je pridonio trend iseljavanja stanovništva u razvijenije zemlje Europske unije u potrazi za boljim uvjetima rada. Otjecanjem radne snage u europske zemlje te nedostatkom kvalificiranih radnika dolazi do uvoza radnika iz slabije razvijenih zemalja.

Kako bi se zadržala profesionalnost jedan od preduvjeta je zapošljavanje kvalificirane radne snage. Upisne kvote u obrazovnim ustanovama potrebno je prilagoditi potrebama na tržištu rada. Primjerice, u Republici Hrvatskoj 2018. godine 3.800 učenika se željelo školovati za kuhara, dok je upisano njih 1.200. Hrvatski zavod za zapošljavanje je proveo analizu i potrebu za kvalificiranom radnom snagom te izradio preporuku za obrazovnu upisnu politiku i politiku stipendiranja za Zadarsku županiju.

Tablica 8.1. Obrazovni programi kojima treba povećati broj upisanih i stipendiranih učenika/studenata u Zadarskoj županiji

Dvogodišnji ili trogodišnji srednjoškolski	Konobar/ konobarica; Kuhar/ kuharica; Zidar/ zidarica; Pekar/pekarica; Stolar/ stolarica; Tesar/ tesarica; Elektroinstalater/ elektroinstalaterka; Soboslikar/ soboslikarica; Armirač/ armiračica; Bravar/ bravarica; Slastičar/ slastičarka; Vrtlar/ vrtlarica; Instalater/ instalaterka kućnih instalacija; Vozač/ vozačica motornog vozila; Dimnjačar/ dimnjačarka
Četverogodišnji ili petogodišnji srednjoškolski	Medicinska sestra/ medicinski tehničar; Hotelijsko turistički tehničar/ hotelijersko turistička tehničarka; Farmaceutski tehničar/ farmaceutska tehničarka; Tehničar zaštite osoba i imovine/ tehničarka zaštite osoba i imovine; Strojarski računalni tehničar/ strojarska računalna tehničarka
Stručni studij	Strojarstvo
Sveučilišni studij	Medicina; Matematika (nastavnički smjer) Sestrinstvo; Farmacija; Računarstvo; Građevinarstvo; Rehabilitacija; Fizika (nastavnički smjer);

	Elektrotehnika; Strojarsvo; Informatika (nastavnički smjer); Biologija (nastavnički smjer); Glazbena pedagogija; Likovna kultura (nastavnički smjer)
--	--

Izvor: Preporuke za obrazovnu upisnu politiku i politiku stipendiranja Zadarske županije, HZZ PS Zadar, 2019.

Tablica 8.2. Obrazovni programi u kojima treba smanjiti broj upisanih i stipendiranih učenika/studenata u ZŽ

Trogodišnji srednjoškolski	Cvječar/ cvječarica; Automehaničar/ automehaničarka; Frizer/ frizerka
Četverogodišnji srednjoškolski	Ekonomist/ ekonomistica; Komercijalist/ komercijalistica; Poslovni tajnik/ poslovna tajnica; Tehničar cestovnog prometa/ tehničarka cestovnog prometa; Arhitektonski tehničar/ arhitektonska tehničarka; Tehničar za računalstvo/ tehničarka za računalstvo; Grafički urednik-dizajner/ grafička urednica-dizajnerica; Tehničar za mehatroniku/ tehničarka za mehatroniku; Prehrambeni tehničar/ prehrambena tehničarka; Tehničar za elektroniku/ tehničarka za elektroniku
Stručni studij	Upravni studij; Predškolski odgoj; Ekonomija
Sveučilišni studij	Kultura i turizam; Učiteljski studij; Ekonomija; Pravo

Izvor: Preporuke za obrazovnu upisnu politiku i politiku stipendiranja Zadarske županije, HZZ PS Zadar, 2019.

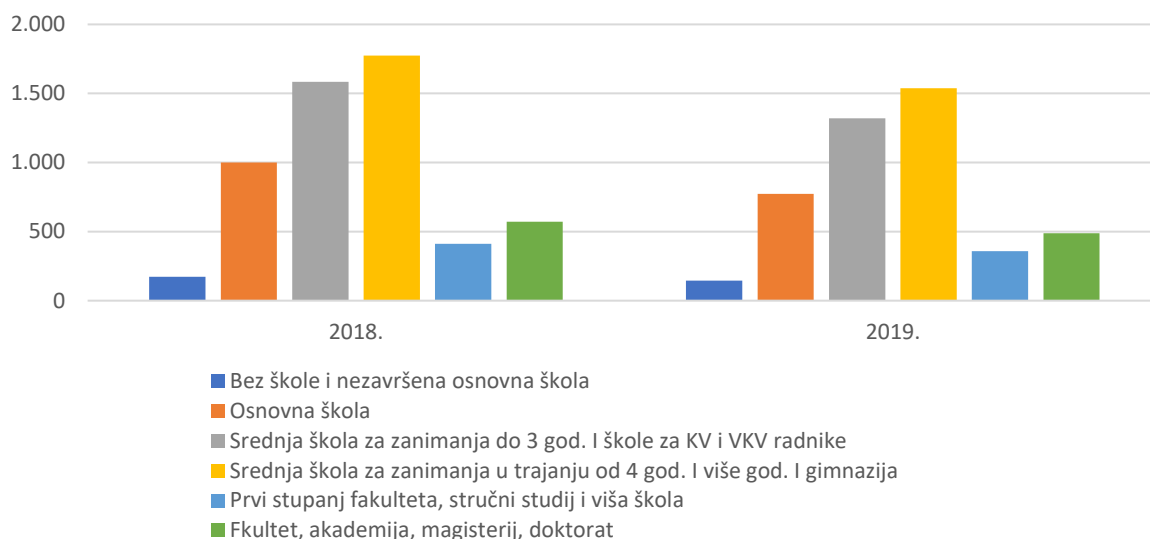
Grad Zadar provodi program stipendiranja studenata koji se školuju za deficitarna zanimanja (medicina, informatika, biologija, matematika, fizika, kemija, elektrotehnika i računarstvo, farmacija, strojarstvo, logopedija). Od ukupno 115 stipendija u akademskoj godini 2020./2021. 30 je namijenjeno za studente deficitarnih zvanja, od toga 15 za studente prve godine i 15 za studente starijih godišta.

Grad Pag dodjeljuje stipendije za studijska (građevinarstvo, geodezija, računarstvo, informatika, teološko-katehetski studij) i učenička deficitarna zanimanja (kuhar, konobar, medicinar, električar/ elektromehaničar, vodoinstalater, tokar, bravar, urar).

Grad Benkovac dodjeljuje stipendije studentima koji su upisali program deficitarnih zanimanja, a to su: magistar logopedije, magistar edukacijske rehabilitacije, magistar matematike, magistar fizike, magistar kemije, magistar etnologije i doktor medicine.

Općina Kolan i Općina Pašman dodjeljuju stipendije učenicima koji se obrazuju za deficitarna zanimanja.

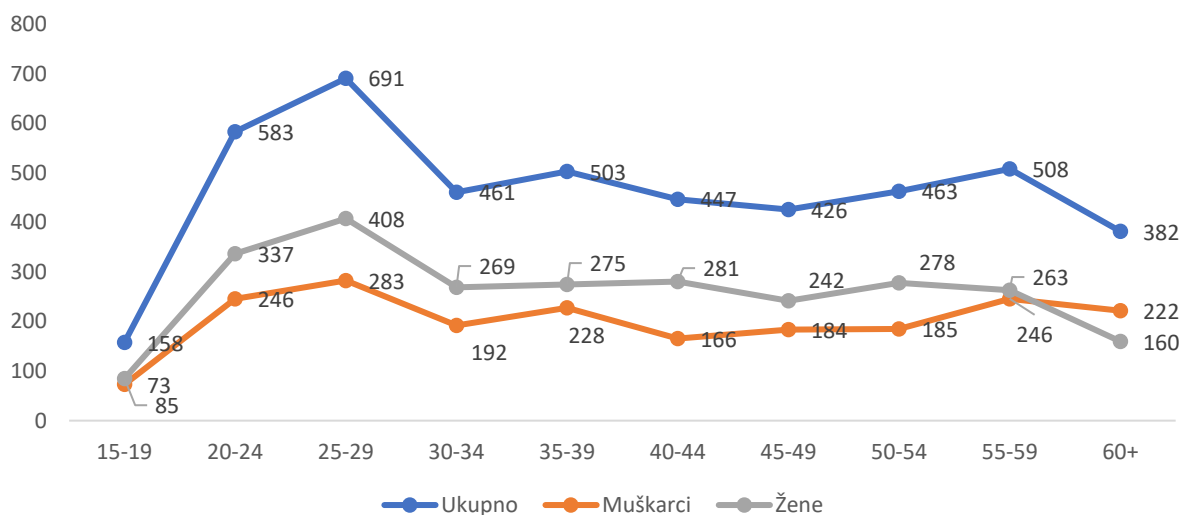
Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja raspisalo je Otvoreni javni poziv za dodjelu bespovratnih sredstava za projekt „Stipendiranje učenika u obrtničkim zanimanjima“, namijenjen učenicima srednjih škola koji se obrazuju za deficitarna zanimanja.



Slika 8.7. Broj nezaposlenih u Zadarskoj županiji prema obrazovanju u 2018. i 2019. godini
Izvor: Godišnjak 2018. i 2019. godine, HZZ PS Zadar, 2020., obrada ZADRA NOVA

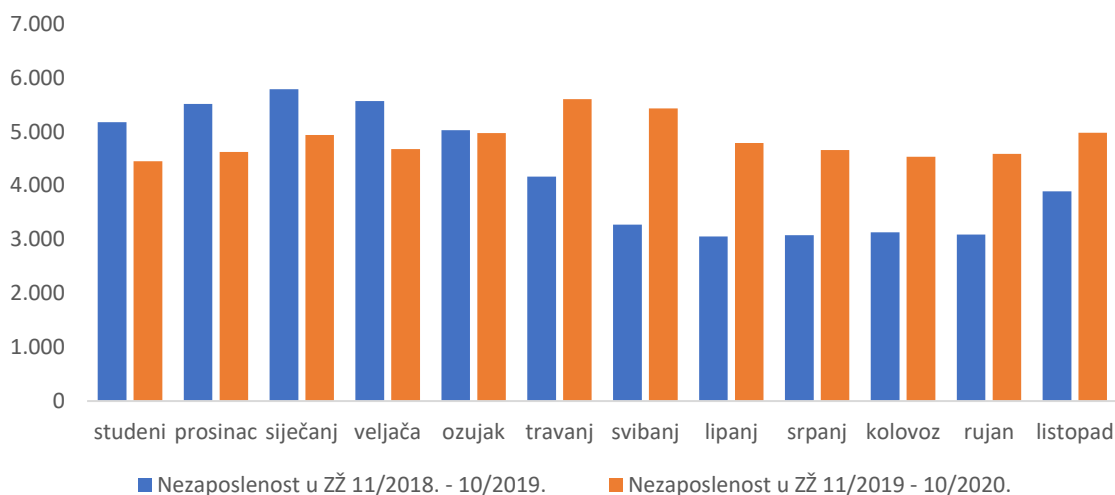
U usporedbi 2018. i 2019. godine vidljiv je pad broja nezaposlenih u svim obrazovnim skupinama.

Najveći pad se bilježi kod osoba sa samo završenom osnovnom školom. U strukturi nezaposlenosti prema razini obrazovanja i spolu krajem 2019. godine na području Zadarske županije registrirano je 4.623 osobe, od čega 2.025 muškaraca i 2.598 žena. Najveći broj nezaposlenih osoba – njih 1.539 (592 muškarca i 947 žena) je sa završenom srednjom školom u trajanju od 4 i više godina i gimnazijom. Zatim slijede osobe sa završenom srednjom školom za zanimanja do 3 godine i škola za KV i VKV radnike – njih 1.320 (752 muškarca i 568 žena), 773 osobe sa osnovnom školom (334 muškarca i 439 žena), 488 osoba (153 muškarci i 335 žene) s fakultetom, akademijom, magisterijem znanosti, doktoratom znanosti, 359 (123 muškarca i 236 žena) osoba sa završenim prvim stupnjem fakulteta, stručnim studijem i višom školom. Najmanji broj nezaposlenih osoba je bez škole i nezavršenom osnovnom školom – njih 144 (71 muškarac i 73 žene). Od ukupnog broja nezaposlenih u 2019. godini zabilježeno je 115 (2,49%) osoba s invaliditetom.



Slika 8.8. Registrirane nezaposlene osobe Zadarske županije po dobi i spolu u prosincu 2019. g.
Izvor: Mjesečni statistički bilten 12/2019, HZZ PS Zadar, str 28. i 29., obrada ZADRA NOVA

U 2019. godini zabilježen je najveći broj nezaposlenih osoba u Zadarskoj županiji, u dobi od 25 do 29 godina – njih 691 (14,9%), dok najmanji broj bilježi dobna skupina 15 – 19 godina – njih 158, što čini 3,4% od ukupno nezaposlenih osoba. Na nacionalnoj razini, dobna skupina 55 – 59 godina bilježi najveću nezaposlenost – njih 17.313 što je 13,1% od ukupno nezaposlenih osoba u Republici Hrvatskoj. Najmanji broj nezaposlenih je u dobnoj skupini 15 – 19 godina – njih 5.595 (4,2%). U svim dobnim skupinama vidljiva je veća nezaposlenost žena, osim u dobnoj skupini 60 i više gdje je više nezaposlenih muškaraca.



Slika 8.9. Nezaposlenost u Zadarskoj županiji uzrokovana virusom COVID-19
Izvor: Mjesečni statistički bilten, HZZ PS Zadar, 2020., obrada ZADRA NOVA

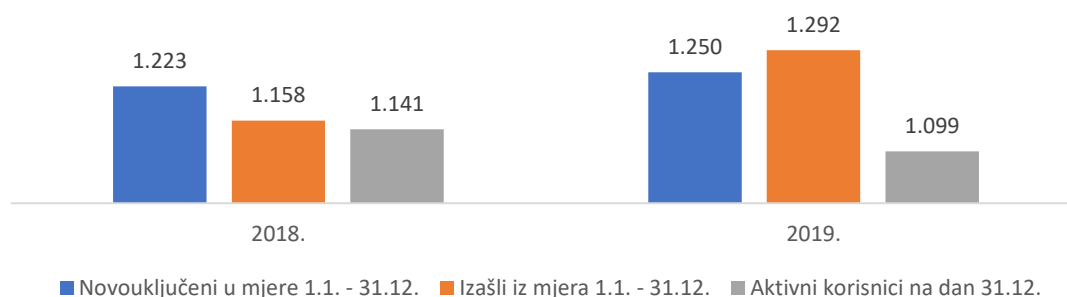
Novonastala situacija uzrokovana epidemijom COVID-19 snažno je utjecala na nezaposlenost u Zadarskoj županiji. Broj nezaposlenih se normalno kretao do ožujka 2020. godine te je iznosio 4.972 osobe, u usporedbi sa ožujkom 2019. gdje zabilježeno 5.028 nezaposlenih. U uvjetima karantene, mnoge su tvrtke smanjile broj zaposlenih te je nastao veći, za taj dio godine neuobičajen, pritisak na burzu rada. Usporedi li se travanj 2019. (4.166 nezaposlenih osoba) i 2020. godine (5.599 nezaposlenih

osoba), vidljivo je povećanje nezaposlenosti za 25,6%. U svibnju 2020. godine bilježi se najveći porast nezaposlenosti od čak 39,73% u odnosu na svibanj 2019. godine; broj nezaposlenih se povećao za 2.158 osoba u Zadarskoj županiji.

8.3.2. Mjere aktivne politike zapošljavanja

Ministarstvo rada i mirovinskoga sustava i Hrvatski zavod za zapošljavanje provode niz mjera aktivne politike zapošljavanja s ciljem poticanja zapošljavanja, dodatnih edukacija radnika i očuvanja radnih mjesta.¹⁴⁸ U nadležnosti Hrvatskog zavoda za zapošljavanje obuhvaćeno je 7 mjera aktivne politike zapošljavanja:

1. Potpore za zapošljavanje
 - 1.1. Potpore za zapošljavanje za stjecanje prvog radnog iskustva/ pripravništvo
2. Potpore za usavršavanje
3. Potpore za samozapošljavanje
4. Obrazovanje i osposobljavanje
 - 4.1. Obrazovanje nezaposlenih
 - 4.2. Obrazovanje zaposlenih
 - 4.3. Osposobljavanje na radnom mjestu
 - 4.4. Obrazovanje za završetak osnovne škole i stjecanje prvog zanimanja
 - 4.5. Aktivacijski programi
5. Javni rad
6. Potpore za očuvanje radnih mjesta
 - 6.1. Potpore za očuvanje radnih mjesta u sektoru proizvodnje tekstila, odjeće, obuće, kože i drva
7. Stalni sezonac.



Slika 8.10. Korisnici mjera aktivne politike zapošljavanja u Zadarskoj županiji u 2018. i 2019. godini
Izvor: Mjesečni statistički bilten 12/2018. i 12/2019., HZZ PS Zadar, 2020., obrada ZADRA NOVA

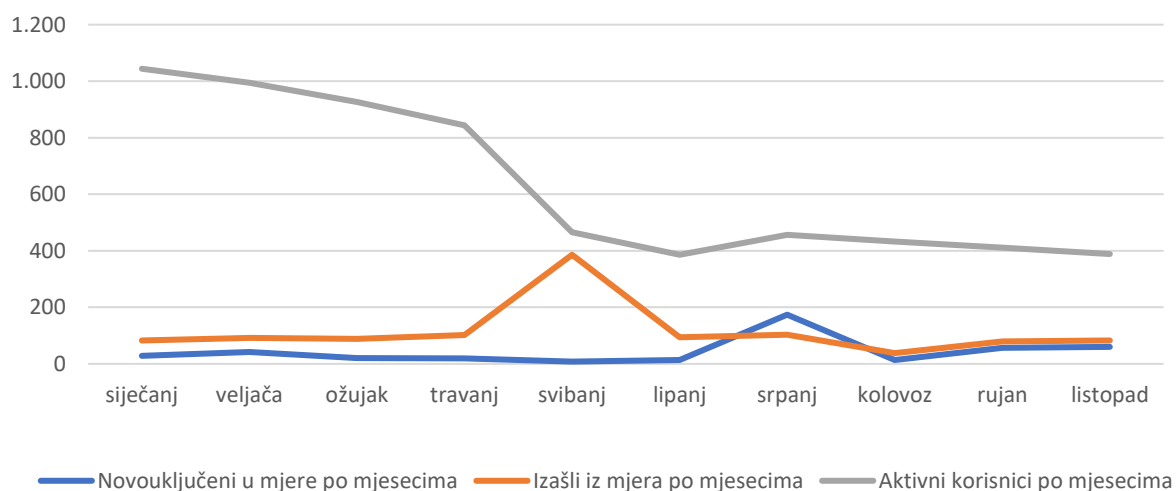
U prosincu 2019. godine zabilježeno je 1.099 aktivnih korisnika mjera aktivne politike zapošljavanja, što je za 3,7% manje u odnosu na prethodnu godinu. U prosincu 2018. godine zabilježeno je 1.141 aktivni korisnik.

Potpore za samozapošljavanje su državne potpore koje se dodjeljuju nezaposlenim osobama koje se odluče na pokretanje vlastitog posla, a prijavljene su u evidenciju Zavoda. Potpore za proširenje

¹⁴⁸ Mjere aktivne politike zapošljavanja, Središnji državni portal, 2021. dostupno na: <https://gov.hr/moja-uprava/poslovanje/potpore-poslodavcima/mjere-aktivne-politike-zaposljavanja/1784> (31.12.2020.)

poslovanja su potpore koje se dodjeljuju poslovnim subjektima koji su već ostvarili potporu za samozapošljavanje i čije su ugovorne obveze istekle te su dokazali da su ispunili sve obveze prema zavodu.¹⁴⁹ Cilj mjere je financijska podrška nezaposlenim osobama kako bi mogle pokrenuti vlastiti posao.

Novonastala situacija u gospodarstvu, uzrokovano epidemijom COVID-19 Hrvatski zavod za zapošljavanje aktivnosti usmjerava na očuvanje radnih mjesta u sektorima koji su najugroženiji. Kako bi se osigurala radna mjesta uvedena je mjera: Potpora za očuvanje radnih mjesta u djelatnostima pogođenima Korona virusom (uzročnikom pandemije COVID-19).



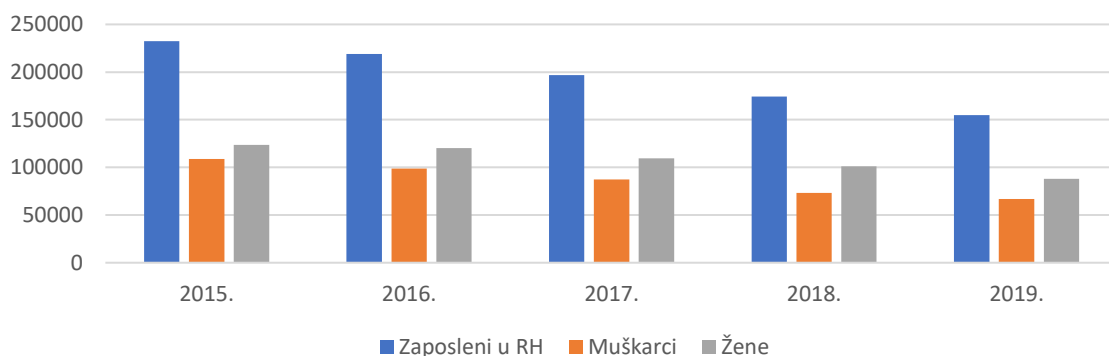
Slika 8.11. Korisnici mjera aktivne politike zapošljavanja u Zadarskoj županiji u razdoblju 1./2020. – 10./2020.
Izvor: Mjesečni statistički bilten, HZZ PS Zadar, 2020.

8.3.3. Zaposleni

Zaposleni su osobe koje su u referentnom tjednu obavljale bilo kakav posao za novac ili plaćanje u naturi. To su svi zaposlenici, samozaposlene osobe i članovi obitelji koji pomažu u poslovnom subjektu u vlasništvu člana obitelji ili u nekome drugom obliku obiteljske djelatnosti. Također, osobe koje su radile za naknadu prema ugovoru o djelu, autorskom ugovoru, na temelju drugoga ugovornog odnosa ili za neposredno plaćanje u novcu ili naturi.¹⁵⁰

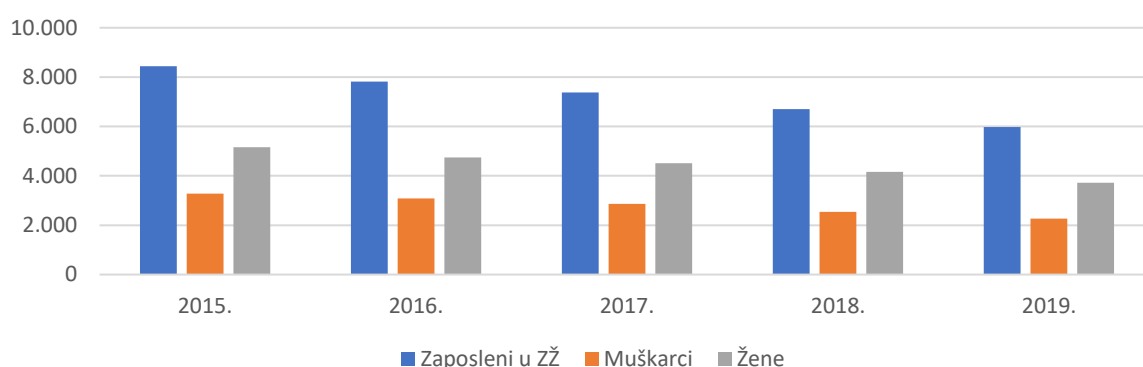
¹⁴⁹ Potpora za samozapošljavanje, HZZ, dostupno na: <http://mjere.hr/mjere/potpore-za-samozaposljavanje/> (31.12.2020.)

¹⁵⁰ Aktivno stanovništvo u Republici Hrvatskoj u prvom tromjesečju 2020., DZS, 2020., dostupno na: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2020/09-02-06_01_2020.htm (31.12.2020.)



Slika 8.12. Novozaposleni s evidencije HZZ u RH u razdoblju 2015. – 2019. g.

Izvor: Mjesečni statistički bilten 12/2016., 12/2017., 12/2018., 12/2019., 10/2020., HZZ PS ZADAR, 2020.



Slika 8.13. Novozaposleni s evidencije HZZ u Zadarskoj županiji u razdoblju 2015. – 2019. g.

Izvor: Mjesečni statistički bilten 12/2016., 12/2017., 12/2018., 12/2019., 10/2020., HZZ PS Zadar, 2020.

Vidljivo je smanjenje broja novozaposlenih iz registra Hrvatskog zavoda za zapošljavanje kako u Republici Hrvatskoj tako i u Zadarskoj županiji. U 2015. godini je zabilježeno 232.499 novih zaposlenja, dok u 2019. godini 154.832 (smanjenje za 33,4%). Od ukupnog broja novozaposlenih iz registra 66.695 je muškaraca te 88.137 žena. Na području Zadarske županije zabilježeno je smanjenje za 29,6% te je u 2019. godini broj zaposlenih povećan za 5.980, od čega 2.263 muškarca te 3.717 žena.

Tablica 8.3. Zaposleni po djelatnostima u Zadarskoj županiji u razdoblju 2015. – 2019. godina

	2015.		2016.		2017.		2018.		2019.	
	Br.	%	Br.	%	Br.	%	Br.	%	Br.	%
Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	1.216	3,5	1.330	3,9	1.501	4,2	1.565	4,1	1.726	4,3
Rudarstvo i vađenje	263	0,8	279	0,8	326	0,9	281	0,7	158	0,4
Prerađivačka industrija	3.039	8,8	2.855	8,3	3.147	8,8	3.249	8,4	3.382	8,5
Opskrba električnom energijom, plinom, parom i klimatizacija	412	1,2	404	1,2	403	1,1	350	0,9	335	0,8
Opskrba vodom; uklanjanje otpadnih voda, gospodarenje otpadom te	1.106	3,2	1.190	3,5	1.201	3,3	1.222	3,2	1.290	3,2

djelatnosti sanacije okoliša										
Građevinarstvo	1.737	5,0	1.945	5,7	2.150	6,0	2.369	6,1	2.979	7,5
Trgovina na veliko i na malo; popravak motornih vozila i motocikla	5.487	15,8	5.403	15,8	5.631	15,7	6.787	17,6	6.665	16,7
Prijevoz i skladištenje	1.622	4,7	1.616	4,7	1.795	5,0	1.853	4,8	1.906	4,8
Djelatnost pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane	2.031	5,9	2.258	6,6	2.542	7,1	2.834	7,3	2.722	6,8
Informacije i komunikacije	313	0,9	294	0,9	280	0,8	384	1,0	454	1,1
Financijske djelatnosti i osiguranja	1.062	3,1	962	2,8	988	2,8	979	2,5	1.041	2,6
Poslovanje nekretninama	185	0,5	216	0,6	202	0,6	201	0,5	201	0,5
Stručne, znanstvene i tehničke djelatnosti	1.275	3,7	1.302	3,8	1.372	3,8	1.385	3,6	1.473	3,7
Administrativne i pomoćne uslužne Djelatnosti	1.893	5,5	1.484	4,3	1.542	4,3	1.699	4,4	1.749	4,4
Javna uprava i obrana; obvezno socijalno osiguranje	4.078	11,8	3.958	11,5	3.920	10,9	4.219	11,0	4.240	10,6
Obrazovanje	4.496	13,0	4.493	13,1	4.502	12,5	4.529	11,7	4.678	11,7
Djelatnosti zdravstvene zaštite i socijalne skrbi	3.079	8,9	2.946	8,6	2.982	8,3	3.120	8,1	3.284	8,2
Umjetnost, zabava i rekreacija	916	2,6	867	2,5	915	2,6	1.012	2,6	1.032	2,6
Ostale uslužne djelatnosti	450	1,3	474	1,4	484	1,3	531	1,4	532	1,3
UKUPNO	34.660		34.276		35.883		38.569		39.847	

Izvor: Zaposleni prema područjima djelatnosti i po županijama stanje 31.03.2015./ 2016./ 2017./ 2018./ 2019, DZS, 2020., obrada ZADRA NOVA

Prema Državnom zavodu za statistiku na području Republike Hrvatske 2015. godine je zabilježeno 1.127.051 zaposlenih osoba, a 2019. njih 1.255.691, što je povećanje za 10,3%. Većina zaposlenih se nalazi u C (Prerađivačka industrija) i G (Trgovina na veliko i na malo; popravak motornih vozila i motocikla) djelatnosti. Broj zaposlenika u prerađivačkoj industriji kontinuirano raste te je najviše zaposlenih bilo u 2018. godini (215.070) što čini 17,5% od ukupnog broja zaposlenih prema područjima djelatnosti. U G djelatnosti je 2019. godine zabilježeno 198.184 zaposlenika.

Na području Zadarske županije povećao se broj zaposlenih povećao se za 13,0% u razdoblju od 2015. do 2019. godine. Godine 2015. je zabilježeno 34.660 zaposlenih, a 2019. njih 39.847. Kao i u većini županija Jadranske Hrvatske, najveći udio zaposlenih čine zaposleni u G djelatnosti (Trgovina na veliko

i na malo; popravak motornih vozila i motocikla). U razdoblju od 2015. do 2019., u toj djelatnosti se u Zadarskoj županiji nalazi između 15,7% i 17,6% ukupno zaposlenih. Broj zaposlenih je u tom razdoblju i za tu djelatnost kontinuirano rastao, s vrhuncem u 2018. godini kada je zabilježeno 17,6% zaposlenih.

U Zadarskoj županiji, kao i u drugim županijama s razvijenom turističkom djelatnosti, prerađivačka industrija nije najzastupljeniji sektor kao na području Republike Hrvatske, kada je u pitanju radna snaga. U odnosu na 2015. godinu kada je od ukupnog broja zaposlenih bilo 8,8% zaposleno, 2019. se smanjio na 8,5% na području Zadarske županije. Uz uslužne djelatnosti, najviše zaposlenih nalazi se u P (Obrazovanje) te O (Javna uprava i obrana; obvezno socijalno osiguranje) djelatnosti.

Iako je druga po broju zaposlenih najzastupljenija djelatnost Obrazovanja s godinama se bilježi kontinuirani pad. U 2015. godini bilo 13,0% od ukupno zaposlenih, a 2019. 11,7%, što čini pad od 1,3%. U prvom tromjesečju 2019. godine bilježi se 4.678 zaposlenih u djelatnosti obrazovanja dok Javna uprava i obrana te Obvezno socijalno osiguranje broje 4.240 ukupno zaposlenih. Također, djelatnost Javne uprave i obrane te Obvezno socijalno obrazovanje bilježe pad od 1,2% u istom razdoblju.

Zaposlenost u stručnim, znanstvenim i tehničkim djelatnostima je ostala nepromijenjena, te djelatnost Informacija i komunikacija (ICT) bilježi blagi porast od 0,2% u posljednjih pet godina.

U blagom rastu su djelatnosti u poljoprivredi, šumarstvu i ribarstvu (s 3,5% na 4,3%) dok je djelatnost pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane porasla za 0,9% (s 5,9% na 6,8%). Najveće povećanje od 2,5% u razdoblju od 2015. do 2019. godine vidljivo je u djelatnosti Građevinarstvo. 2015. godine je zabilježeno 1.737 zaposlenih dok se 2019. broj povećao na 2.979 zaposlenika. Ovakva struktura zaposlenosti ukazuje na orijentiranost gospodarstva Zadarske županije na uslužne djelatnosti i razvoj turizma.



Slika 8.14. Osiguranici HZMO na području Zadarske županije u 2019. g.

Izvor: Statističke informacije Hrvatskog zavoda za mirovinsko osiguranje, brojevi 1 – 12/2019., HZMO, 2020.

Prosječan broj osiguranika Hrvatskog zavoda za mirovinsko osiguranje na području Zadarske županije u 2019. godini je iznosio 57.133. Najmanji broj osiguranika bilježi se početkom godine te iznosi 52.835, dok najveći je zabilježen u srpnju – njih 62.028, što je povećanje od 14,8%. Navedeno povećanje je rezultat zapošljavanja u turističkoj djelatnosti tijekom ljetne sezone.

Tablica 8.4. Osiguranici HZMO u Zadarskoj županiji po djelatnostima u 5/2018. i 5/2019. g.

	2018.	2019.
--	-------	-------

	Br.	%	Br.	%
Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	2.933	5,5	3.116	5,3
Rudarstvo i vađenje	238	0,4	245	0,4
Prerađivačka industrija	4.736	8,8	4.914	8,3
Opskrba električnom energijom, plinom, parom i klimatizacija	355	0,7	359	0,6
Opskrba vodom; uklanjanje otpadnih voda, gospodarenje otpadom te djelatnosti sanacije okoliša	1.256	2,3	1.303	2,2
Građevinarstvo	4.153	7,8	4.705	8,0
Trgovina na veliko i na malo; popravak motornih vozila i motocikla	9.753	18,2	10.383	17,6
Prijevoz i skladištenje	2.580	4,8	2.878	4,9
Djelatnost pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane	4.728	8,8	7.261	12,3
Informacije i komunikacije	516	1,0	575	1,0
Financijske djelatnosti i djelatnosti osiguranja	1.503	2,8	1.525	2,6
Poslovanje nekretninama	344	0,6	385	0,7
Stručne, znanstvene i tehničke djelatnosti	2.450	4,6	2.733	4,6
Administrativne i pomoćne uslužne Djelatnosti	2.670	5,0	3.042	5,1
Javna uprava i obrana; obvezno socijalno osiguranje	4.116	7,7	4.064	6,9
Obrazovanje	4.755	8,9	4.778	8,1
Djelatnosti zdravstvene zaštite i socijalne skrbi	3.702	6,9	3.771	6,4
Umjetnost, zabava i rekreacija	1.177	2,2	1.419	2,4
Ostale uslužne djelatnosti	1.212	2,3	1.285	2,2
Djelatnost kućanstva kao poslodavca; djelatnost kućanstva koja proizvode različitu robu i obavljaju različite usluge za vlastite potrebe	296	0,6	295	0,5
Djelatnost izvanteritorijalnih organizacija i tijela	1	0	1	0
Nepoznato	68	0,1	61	0,1
UKUPNO	53.542		59.098	

Izvor: Statističke informacije Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje broj 5/2018. i 5/2019., HZMO, 2020.

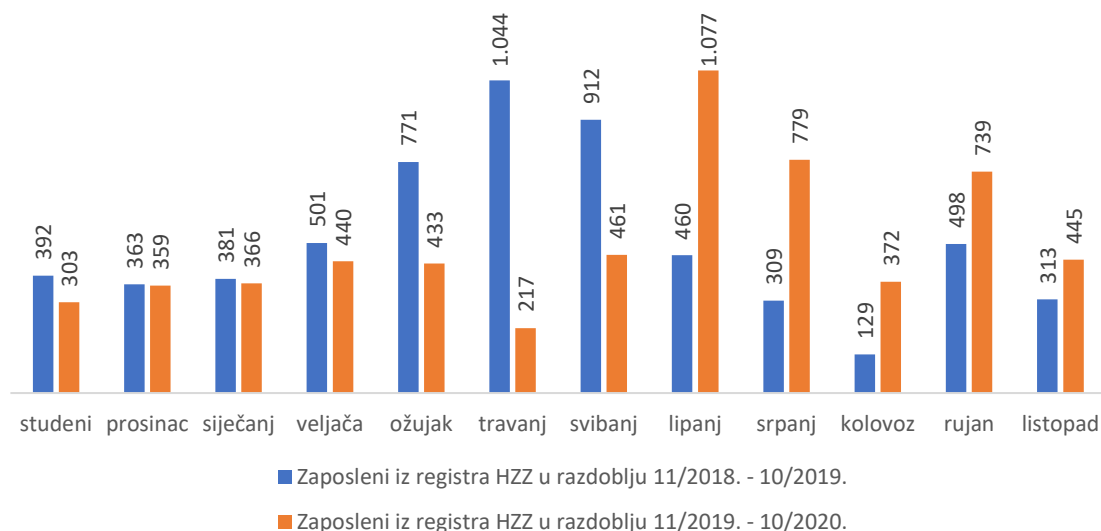
Usporedi li se svibanj 2018. i 2019. godine vidljivo je povećanje broja osiguranika mirovinskog osiguranja za 9,4%. Od ukupnog broja – njih 59.098 u svibnju 2019. godine 17,6% (10.383) osiguranika je zaposleno u G (trgovina na veliko i na malo; popravak motornih vozila i motocikla) djelatnosti. Najveće povećanje od čak 3,5% za jednu godinu odnosi se na djelatnost pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane te u svibnju 2019. godine broji 7.261 osiguranika. O (javna uprava i obrana; obvezno socijalno osiguranje) i P (obrazovanje) djelatnosti bilježe najveći pad od 0,8% u svibnju 2019. u odnosu na 2018. godinu.

Tablica 8.5. Zaposleni prema stupnju stručnog obrazovanja u ŽŽ na dan 31. ožujka

Stupanj stručnog obrazovanja	2015.	2016.	2017.	2018.
Visoko	7.319	7.450	7.638	7.994
Više	2.559	2.604	2.661	2.748
Srednje	16.635	17.225	18.240	20.377
Niže	861	834	698	828
VKV (visokokvalificiran)	233	237	228	166
KV (kvalificiran)	1.793	1.792	1.734	1.722
PKV (polukvalificiran)	194	204	141	181
NKV (niskokvalificiran)	1.863	1.739	1.682	1.698
UKUPNO	31.457	32.085	33.022	35.714

Izvor: Zaposlenost i plaće u 2015., 2016., 2017., 2018., tablica 2.5., DZS, 2019., obrada ZADRA NOVA

Prema Državnom zavodu za statistiku na području Zadarske županije najviše je zaposlenika sa srednjim stupnjem obrazovanja. U razdoblju 2015. – 2018. godine bilježi se povećanje za 3.742 zaposlenika, odnosno 18,4% te u 2018. godini iznosi 20.377. Broj zaposlenih sa visokom stručnim obrazovanjem se povećava iz godine u godinu te 2018. godine bilježi 7.994 osobe. U ožujku 2018. bilježi se pad broja zaposlenih VKV, KV, PKV i NKV zaposlenika u odnosu na ožujak 2015. godine.



Slika 8.15. Zaposleni iz registra HZZ na području Zadarske županije u razdoblju 11/2018. - 10/2020. g.
Izvor: Statistički mjesečni bilten 11/2018, 10/2020., HZZ, 2020., obrada ZADRA NOVA

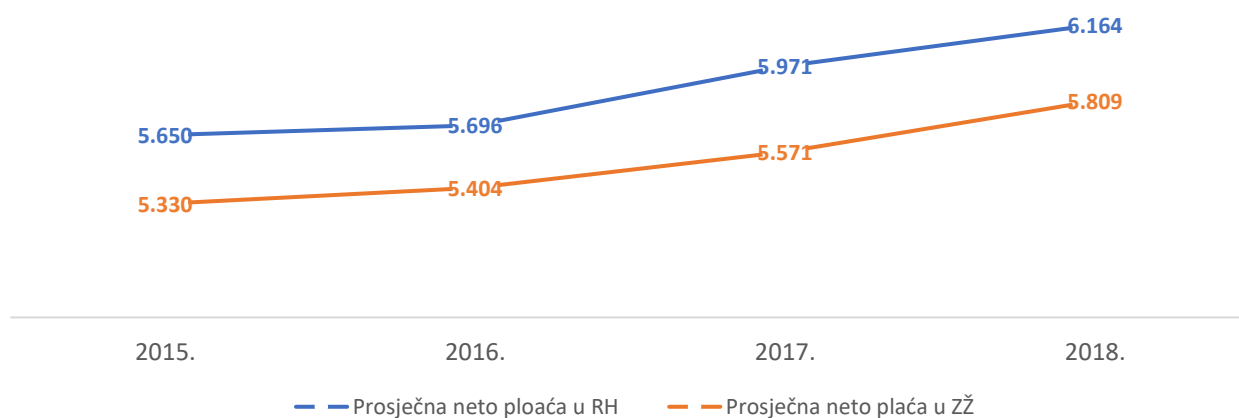
Epidemija bolesti COVID-19 uzrokovala je smanjenje broja zaposlenih iz registra Hrvatskog zavoda za zapošljavanje. U veljači 2020. godine je zabilježen manji broj zaposlenih za 43,8% u odnosu na veljaču 2019. U travnju, mjesecu najsnažnijeg zapošljavanja sezonskih radnika u turizmu, bilježi se 217 zaposlenih iz registra te je to najveći pad ako usporedimo travanj 2019.. Smanjio se broj zaposlenih se za čak 79,2%. Travanj i svibanj 2020. godine su obilježeni strogom karantenom uzrokovanom epidemijom te se konstantno povećavao broj nezaposlenih. Usporavanjem širenja epidemije, povećalo se i zapošljavanje. U lipnju 2020. godine bilježi se 1.077 novozaposlenih u odnosu na 2019. kada ih je u istom razdoblju bilo zaposleno 460. Pozitivan trend u odnosu na 2019. godinu se bilježi sve do studenog.

8.3.4. Plaće

Prosječna mjesečna isplaćena neto plaća obuhvaća plaće zaposlenih u pravnim osobama za izvršene poslove prema osnovi radnog odnosa i naknade za godišnji odmor, plaćeni dopust, blagdane i neradne dane određene zakonom, bolovanja do 42 dana, odsutnost zbog stručnog obrazovanja, zastoje na poslu bez krivnje zaposlenoga, naknadu za topli obrok i primitke prema osnovi naknada, potpora i nagrada u iznosima na koje se plaćaju doprinosi, porezi i prirezi.¹⁵¹ Prosječna mjesečna bruto plaća

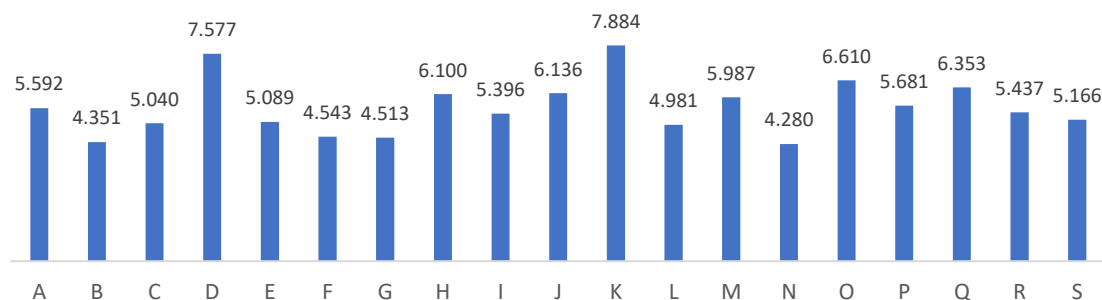
¹⁵¹ *Zaposlenost i plaće*, DZS, 2020., dostupno na:
<https://www.dzs.hr/hrv/dbhomepages/zaposlenost%20i%20place/zaposlenost%20i%20place.htm> (31.12.2020.)

obuhvaća sve vrste neto isplata prema osnovi radnog odnosa i zakonom propisana obvezatna izdvajanja, doprinose, poreze i prireze.¹⁵²



Slika 8.16. Prosječne neto isplaćene plaće u RH i Zadarskoj županiji u razdoblju 2015. – 2019. godine (HRK)
Izvor: *Zaposlenost i plaće 2016., 2017., 2018., tablica 3.3.. Zaposlenost i plaće – pregled po županijama, tablica 9.4.1., DZS, 2019. obrada ZADRA NOVA,*

Prema podacima Državnog zavoda za statistiku prosječna neto plaća u 2018. godini na području Republike Hrvatske je iznosila 6.164 HRK, a u Zadarskoj županiji 5.809 HRK, što je 5,8% manje u odnosu na nacionalni prosjek. Kroz razdoblje 2015. – 2018. godine plaće su kontinuirano u porastu kako na nacionalnoj tako i na regionalnoj razini. Usporedbom neto plaća u 2015. i 2019. godini dobijemo povećanje od 8,2% za Zadarsku županiju.



Slika 8.17. Prosječna neto isplaćena plaća po djelatnostima u Zadarskoj županiji u 2017. g. (HRK)
Izvor: *Zaposlenost i plaće u 2018. godini, DZS, 2019., obrada ZADRA NOVA*

U 2017. godini, prema podacima Državnog zavoda za statistiku, na području Zadarske županije je isplaćena najveća prosječna neto plaća u K (financijske djelatnosti i djelatnosti osiguranja) djelatnosti 7.884 HRK, zatim slijedi D (opskrba električnom energijom, plinom, parom i klimatizacija) 7.577 HRK te O (javna uprava i obrana; obvezno socijalno osiguranje) 6.610 HRK, dok najmanja u B (rudarstvo i vađenje) djelatnosti 4.351 HRK. Prosječna isplaćena neto plaća za 2017. godinu je iznosila 5.571 HRK

¹⁵² *Zaposlenost i plaće*, DZS, 2020., dostupno na:
https://www.dzs.hr/Hrv/DBHomepages/Zaposlenost%20i%20place/metodologija_place.htm (31.12.2020.)

te prema tom podatku čak 10 djelatnosti (B, C, E, F, G, I, L, N, R, S) bilježe plaću nižu od prosjeka Zadarske županije.

Prema stupnju stručne spreme, zaposlenici D (opskrba električnom energijom, plinom, parom i klimatizacija) djelatnosti sa visokim stupnjem obrazovanja su imali najveću prosječnu neto isplaćenu plaću u 2017. godini 10.485 HRK. Zatim slijede, zaposlenici s visokim stupnjem obrazovanja u K djelatnosti s isplaćenom neto plaćom od 10.331 HRK te Q (djelatnosti zdravstvene zaštite i socijalne skrbi) djelatnost 10.221 HRK. Najlošije su plaćeni nekvalificirani (NKV) radnici te su njihove plaće ispod prosjeka Zadarske županije. Najveća zabilježena isplaćena neto plaća u 2017. godini za NKV radnika je iznosila 4.760 HRK u djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane, dok je najmanja iznosila 2.965 HRK u K djelatnosti.

8.4. ANALIZA NEAKTIVNOG STANOVNIŠTVA

Neaktivno stanovništvo su osobe mlađe od 15 godina te sve osobe stare 15 i više godina koje nisu zaposlene. Djele se na umirovljenike, osobe koje se bave obvezama u kućanstvu, učenike ili studente te ostale neaktivne osobe.¹⁵³

Prema podacima Državnog zavoda za statistiku u 2020. godini od ukupnog broja radno sposobnog stanovništva Republike Hrvatske čak 49,6% je neaktivno. Broj neaktivnog stanovništva je u stalnom porastu te 2019. godine iznosi 1.721.000 te je veći od broja zaposlenih (1.679.000).

Tablica 8.6. Korisnici starosne i prijevremene starosne mirovine koji rade do polovice punog radnog vremena na dan 31. prosinca 2018. i 2019. godine

	2018.			2019.		
	Muškarci	Žene	Ukupno	Muškarci	Žene	Ukupno
Zadarska županija	103	65	168	230	120	350
Republika Hrvatska	3.189	1.949	5.138	7.272	4.535	11.807

Izvor: Statističke informacije broj 6/2018., 12/2019., HZMO, 2020., obrada ZADRA NOVA

Prema podacima Hrvatskog zavoda za mirovinsko osiguranje 31. prosinca 2019. godine zabilježeno je ukupno 11.807 (7.272 muškaraca i 4.535 žena) korisnika starosne i prijevremene starosne mirovine koji rade do polovice punog radnog vremena na području Republike Hrvatske. Najveći broj ih je zaposleno u G (trgovina na veliko i na malo; popravak motornih vozila i motocikala) djelatnosti – njih 2.277 te zatim slijedi u M (Stručne, znanstvene i tehničke djelatnosti) djelatnosti – njih 2.009. Na području Zadarske županije je u istom razdoblju zabilježeno 350 korisnika, od čega 230 muškaraca i 120 žena. U razdoblju od jedne godine broj zaposlenih umirovljenika se povećao sa 168 na 350 u 2019. godini, što je povećanje za 52%.

Krajem 2019. godine u Zadarskoj županiji je zabilježeno 39.004 korisnika mirovina koji su pravo na mirovinu ostvarili prema Zakonu o mirovinskom osiguranju te prosjek mirovine iznosi 2.602,64 HRK. Najveći broj – njih 28.694 odnosi se na starosne mirovine te prosječna mirovina iznosi 2.731,27 HRK. Zatim slijede obiteljske – njih 7.168 (prosječna mirovina 2.253,58 HRK) te invalidske mirovine – njih 3.142 (prosječna mirovina 2.224,21 HRK).

¹⁵³ Metodološka objašnjenja, Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011., DZS, dostupno na: <https://www.dzs.hr/Hrv/censuses/census2011/results/censusmetod.htm> (31.12.2020.)

Prema Zakonu o pravima iz mirovinskog osiguranja djelatnih vojnih osoba, policijskih službenika i ovlaštenih osoba na području Zadarske županije bilježi se 729 korisnika sa prosječnom mirovinom 4.141,04 HRK. Od ukupnog broja 347 se odnosi na starosne, 340 invalidske te 42 obiteljske mirovine. U Zadarskoj županiji je 3.717 korisnika koji su pravo na mirovinu ostvarili prema Zakonu o hrvatskim braniteljima iz Domovinskog rata i članovima njihovih obitelji, od čega su najveći broj zauzele invalidske mirovine – njih 2.952.

RAZVOJNI IZAZOVI

Veliki udio ekonomski neaktivnog stanovništva Županije
Visok udio nezaposlenosti mlađe populacije od 25 do 29 godina
Veća stopa nezaposlenosti žena u odnosu na muškarce
Nepovezanost obrazovnog sustava s tržištem rada
Nepostojanje strukturiranih programa stipendiranja na razini gradova/općina za poticanje deficitarnih zanimanja na području Zadarske županije

RAZVOJNE POTREBE

Povezati ključne dionike iz područja obrazovanja i gospodarstva kako bi se producirala radna snaga sukladno zahtjevima tržišta rada
Poticanje gradova i općina za izradu programa stipendiranja deficitarnih zanimanja
Sustavno provoditi analize lokalnog tržišta rada kako bi škole i sveučilište provodili upisne kvote i nastavne planove i programe sukladno potrebama tržišta rada i smanjila se produkcija suficitarnih zanimanja

8.5. KLJUČNI RAZVOJNI POTENCIJALI, IZAZOVI I POTREBE

Kao jedan od primarnih faktora proizvodnje rad predstavlja temelj razvoja svake zajednice. S negativnim demografskim trendovima koji se bilježe na prostoru županije pitanje ponude na tržištu rada postaje sve važnije. Istovremeno loša gospodarska situacija, koja će dodatno se pogoršati zbog pandemije korona virusom dovesti će do smanjenja potražnje za radnom snagom. Stoga je istovremeno potrebno unaprijediti kvalitete radne snage i njezinu prilagodbu potrebama tržišta rada, kao i potražnje na tržištu rada.

Razvojni potencijali

- Visok udio ekonomski neaktivnog stanovništva Županije
- Visok udio nezaposlenosti mlađe populacije od 25 do 29 godina
- Postojanje mreže odgojno obrazovne institucija na svim razinama u županiji
- Stabilnost stope zaposlenosti.

Razvojni izazovi

- Veća stopa nezaposlenosti žena u odnosu na muškarce
- Nepovezanost obrazovnog sustava s tržištem rada
- Visoka sezonska zaposlenost
- Niža prosječna neto plaća od hrvatskog prosjeka

Razvojne potrebe

- Poticanje lokalne uprave, samouprave i gospodarstva za izradu programa stipendiranja deficitarnih zanimanja
- Povezati ključne dionike iz područja obrazovanja na svim razinama i gospodarstva kako bi se obrazovala radna snaga sukladno zahtjevima tržišta rada
- Prilagodba obrazovnih i obrazovno odgojnih programa na svim razinama s potrebama tržišta rada, na temelju kvalitetno provedene analize
- Unaprjeđenje poduzetničkih kompetencija stanovništva

9. ZDRAVSTVENA ZAŠTITA

Zdravstvena zaštita u zakonskoj normi podrazumijeva sustav društvenih, skupnih i individualnih mjera, usluga i aktivnosti za očuvanje i unaprjeđenje zdravlja, sprječavanja bolesti, rano otkrivanje bolesti, pravodobno liječenje te zdravstvenu njegu, rehabilitaciju i palijativnu skrb.¹⁵⁴ Na zdravstvenu zaštitu i skrb ima pravo svaka osoba, a zdravstvena politika podrazumijeva niz socijalnih i gospodarskih mjera kojima se uređuju uvjeti za napredak zdravstvene zaštite na nacionalnoj, regionalnoj i lokalnoj razini.¹⁵⁵

9.1. INSTITUCIONALNI I STRATEŠKI OKVIR

Institucionalni okvir upravljanja zdravstvom na području Zadarske županije čine Ministarstvo zdravstva, Hrvatski zavod za zdravstveno osiguranje, Hrvatski zavod za hitnu medicinu, Upravni odjel za zdravstveno, socijalnu skrb, udruge i mlade Zadarske županije te Upravni odjel za socijalnu skrb i zdravstvo Grada Zadra.

Strateški okvir za razvoj zdravstva na nacionalnoj razini čini Nacionalna strategija razvoja zdravstva 2012.–2020., i dva strateška plana Ministarstva zdravstva: Strateški plan Ministarstva zdravstva za razdoblje 2019.–2021. godine, te Strateški plan Ministarstva zdravstva za razdoblje 2020.–2022. godine. Uz navedene dokumente bitni značaj za razvoj zdravstvene skrbi na području Republike Hrvatske ima i Strateški plan razvoja ljudskih resursa u zdravstvu 2015.–2020., National Healthy Care Strategy 2012.–2020., te Strateški plan razvoja eZdravlja u Republici Hrvatskoj-SPeZ.¹⁵⁶

Javnu politiku u posljednjih nekoliko godina strateški su definirali i Strateški plan promicanja i zaštite oralnog zdravlja 2015. – 2017., Strateški plan razvoja palijativne skrbi u Republici Hrvatskoj za razdoblje 2014. – 2016.¹⁵⁷

Zdravstvo na županijskoj razini strateški je definirano **Strategijom razvoja Zadarske županije 2014.-2020.**

9.2. STRUKTURNA OBILJEŽJA SUSTAVA ZDRAVSTVENE ZAŠTITE

Zakon o zdravstvenoj zaštiti (NN 100/18, 125/19) definira da je standard obavljanja zdravstvenih djelatnosti utemeljen na *zdravstvenim mrežama* kojima se na području Hrvatske određuje minimalan broj zdravstvenih ustanova te privatnih zdravstvenih djelatnika s kojima HZZO sklapa ugovore o provođenju zdravstvene zaštite iz osnovnog zdravstvenog osiguranja. Prema članku 44. navedenog zakona definiraju se i mjerila za određivanje mreže javne zdravstvene službe i to:

- zdravstveno stanje, broj, dobna i socijalna struktura stanovništva
- jednaki uvjeti odnosno mogućnosti za korištenje zdravstvenih ustanova
- potreban opseg pojedine djelatnosti iz članka 29. ovoga Zakona
- stupanj urbanizacije područja, prometne povezanosti, specifičnosti naseljenosti te dostupnosti na demografski ugroženim područjima, osobito na otocima
- utjecaj okoliša na zdravlje stanovništva i gospodarske mogućnosti.

¹⁵⁴ Zakon o zdravstvenoj zaštiti, NN 100/18, 125/19, 147/20, čl. 4.

¹⁵⁵ Ibid., čl. 6.

¹⁵⁶ Nacionalne strategije, Središnji državni portal, Ministarstvo zdravstva, dostupno na: <https://zdravlje.gov.hr/nacionalne-strategije/1522> (31.12.2020.)

¹⁵⁷ Ibid.

Standardi su definirani kroz četiri osnovne kategorije zdravstvenih mreža i to: mrežu javne zdravstvene službe, mrežu hitne medicine, mrežu ugovornih subjekata medicine rada i mrežu timova sanitetskog prijevoza.¹⁵⁸

9.2.1. Zdravstvene ustanove na području Zadarske županije

Zdravstvene ustanove na području Zadarske županije mogu se podijeliti na 12 skupina:

1. Opća bolnica Zadar
2. Specijalna bolnica za ortopediju Biograd n/m
3. Psihijatrijska bolnica Ugljan
4. Dom zdravlja Zadarske županije
 - RJ Benkovac
 - RJ Biograd n/m
 - RJ Gračac
 - RJ Obrovac
 - RJ Pag
 - RJ Zadar
5. Zavod za hitnu medicinu Zadarske županije
6. Zavod za javno zdravstvo Zadar
7. Ljekarna Zadar
8. Privatne poliklinike
9. Privatne ordinacije opće medicine
10. Privatne stomatološke ordinacije
11. Privatne specijalističke ordinacije
12. Privatne ljekarne

Zadarska županija, kao ustanova, osnivač je sedam ustanova na području Zadarske županije i to: Doma zdravlja Zadarske županije, Zavod za javno zdravstvo Zadar, Psihijatrijska bolnica Ugljan, Opća bolnica Zadar, Zavod za hitnu medicinu Zadarske županije, Specijalna bolnica za ortopediju Biograd n/m i Ljekarna Zadar. Sukladno Zakonu, Javnu zdravstvenu službu na temelju koncesije fizičke osobe i zdravstvene ustanove, koncesiju za obavljanje javne zdravstvene službe, sukladno mreži javne zdravstvene službe, odnosno mreži ugovornih subjekata medicine rada, daje župan uz suglasnost resornog ministra. Temeljem odluke župana i suglasnosti ministra te zaključenih ugovora o koncesiji, javnu zdravstvenu službu na primarnoj razini zdravstvene zaštite na području Županije obavljaju koncesionari navedeni po djelatnostima: obiteljska medicina, dentalna medicina, zdravstvena zaštita žena, zdravstvena zaštita dojenčadi i predškolske djece, laboratorijska dijagnostika, zdravstvena njega u kući i medicina rada.

Tablica 9.1. Djelatnici po pojedinim državnim ustanovama u Zadarskoj županiji u 2019. godini na neodređeno i određeno vrijeme (na datum 31.12.2019.)¹⁵⁹

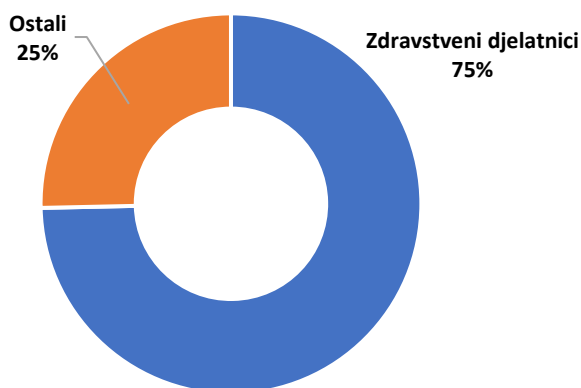
Zdravstvena ustanova ordinacija	Ukupno zaposlenih	Zdravstveni djelatnici	Ostali
---------------------------------	-------------------	------------------------	--------

¹⁵⁸ Stupanjem Zakona o zdravstvenoj zaštiti na snagu 1. siječnja 2019. mreža telemedicinskih centara je prebačena u mrežu hitne medicine. Zakon o zdravstvenoj zaštiti, NN 100/18, 125/19, 147/20

¹⁵⁹ *Zdravstveno-statistički ljetopis 2019.*, Zavod za javno zdravstvo Zadar, 2020., str.67.

Domovi zdravlja Zadarske županije	243 ¹⁶⁰	218	25
Ljekarna Zadar	56 ¹⁶¹	40	16
Opća bolnica Zadar	1.327 ¹⁶²	1.042	285
Psijhijatrijska bolnica Ugljan	286 ¹⁶³	171	115
Specijalna bolnica za ortopediju Biograd n/m	231 ¹⁶⁴	174	57
Zavod za hitnu medicinu Zadarske županije	267 ¹⁶⁵	159	108
Zavod za javno Zdravstvo	131 ¹⁶⁶	93	40
Ukupno u Zadarskoj županiji	2.541	1.897	644

Izvor: Zdravstveno-statistički ljetopis Zadarske županije za 2019. godinu, ZZJZ, 2020., obrada ZADRA NOVA



Slika 9.1. Omjer zdravstvenog i ostalog osoblja u državnim zdravstvenim ustanovama¹⁶⁷
Izvor: Zdravstveno-statistički ljetopis Zadarske županije za 2018. godinu, ZJZZ, 2019., obrada ZADRA NOVA

Tablica 9.2. Privatne zdravstvene ustanove i ordinacije u Zadarskoj županiji u 2019. godini s ugovorom i bez ugovora s HZZO-om¹⁶⁸

Zdravstvena ustanova ordinacija	Broj ustanova/ordinacija	Ukupno zaposlenih	Zdravstveni djelatnici	Ostali
Poliklinike, klinike i centri	25	90	89	1
Specijalističke ordinacije	32	69	67	2
Ljekarne	46	177	170	7
Ordinacije opće/obiteljske medicine	69	136	136	0
Ordinacije dentalne medicine	79	157	157	0
Ustanove za zdravstvenu njegu	6	47	47	0
Ukupno u Zadarskoj županiji	257	676	666	10

Izvor: Zdravstveno-statistički ljetopis Zadarske županije za 2019., ZJZZ, 2020., obrada ZADRA NOVA

¹⁶⁰ 199 na neodređeno, 44 određeno

¹⁶¹ 55 na neodređeno, 1 određeno

¹⁶² 1.215 na neodređeno, 112 na određeno

¹⁶³ 250 na neodređeno, 36 na određeno

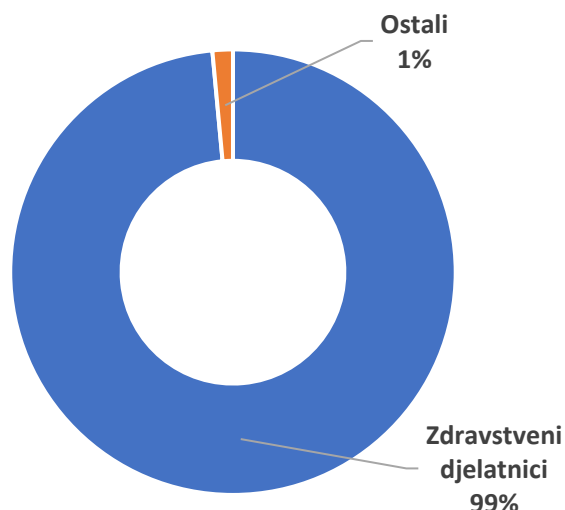
¹⁶⁴ 216 na neodređeno, 15 na određeno

¹⁶⁵ 225 na neodređeno, 42 na određeno

¹⁶⁶ 113 na neodređeno, 18 na određeno

¹⁶⁷ Zdravstveno-statistički ljetopis 2019., Zavod za javno zdravstvo Zadar, 2020., str.67.

¹⁶⁸ Ibid., str.68.



Slika 9.2. Omjer zdravstvenog i ostalog osoblja u privatnim zdravstvenim ustanovama i ordinacijama u Zadarskoj županiji u 2018. g.¹⁶⁹

Izvor: Zdravstveno-statistički ljetopis Zadarske županije za 2018. g., ZJZZ, 2019., obrada ZADRA NOVA

U prikazanim tablicama vidljiv je omjer državnog i privatnog zdravstvenog sektora, odnosno omjer zdravstvenog i nezdravstvenog osoblja u državnim i privatnim ustanovama i ordinacijama. U državnim i privatnim ustanovama i ordinacijama, prema očekivanom, prevladava zdravstveno osoblje. Ipak, znatno veći udio nezdravstvenog osoblja je upravo u državnim ustanovama i ordinacijama.

9.2.2. Državne zdravstvene ustanove na području Zadarske županije

Dom zdravlja Zadarske županije od 25 djelatnosti koje može obavljati na primarnoj razini zaštite, a koje su definirane člankom 30. Zakona o zdravstvenoj zaštiti, obavlja 9 djelatnosti i to na sljedećih šest radnih jedinica:

1. RJ Benkovac
2. RJ Biograd n/m
3. RJ Gračac
4. RJ Obrovac
5. RJ Pag
6. RJ Zadar

Tablica 9.3. Specijalističko konzilijarne djelatnosti koja se obavlja u Domu zdravlja ZŽ

Specijalističko konzilijarne djelatnosti	Broj ordinacija/mjesta u mreži
Radiološka dijagnostika (RTG zubi)	1
Ortodoncija	0
Oralna kirurgija	2

Izvor: Dom zdravlja, 2020., obrada ZADRA NOVA

Dom zdravlja Zadarske županije nema zaposlenih ortodonta, ali Zadar ima ortodonte koji imaju sklopljene ugovore s HZZO-om.

¹⁶⁹ Ibid.

Zadarska županija osnivač je zdravstvene ustanove **Ljekarna Zadar** koja svoju djelatnost provodi u **sedam**¹⁷⁰ organizacijskih jedinica, od kojih su šest u Gradu Zadru (Centar, Donat, Jadran, Bokanjac, Voštarnica i Varoš), te jedna jedinica u Preku. U odnosu na 2015. godinu zatvorile su se dvije jedinice (**u Ninu i Benkovcu**). Također su i 44 privatne ljekarne na području županije.

Zavod za hitnu medicinu Zadarske županije ima sjedište u Zadru i 8 ispostava i to u Biogradu na Moru, Benkovcu, Ninu, Pagu, Posedarju, Starigradu, Gračacu i u Preku/Kalima, kao i timove na šest lokacija u pripravnosti. Unutar Zavoda je i sanitetska djelatnost koja broji 76 djelatnika i 6 radnih jedinica (Zadar, Benkovac, Biograd, Obrovac, Pag i Gračac)¹⁷¹.

Opća bolnica Zadar ima 20 medicinskih odjela i 3 službe koje se obavljaju na dvije lokacije u 17 zgrada¹⁷². U sklopu projekta „Izgradnja i opremanje dnevnih bolnica Odjela za pulmologiju, onkologiju, infektologiju i dermatologiju Opće bolnice Zadar te adaptacija i opremanje dnevne bolnice Službe za kirurgiju“ omogućio se prelazak s akutne bolničke skrbi na dnevne bolnice što je ujedno i jedan od glavnih ciljeva Nacionalnog plana za razvoj kliničkih bolničkih centara, kliničkih bolnica i općih bolnica u Republici Hrvatskoj, kao i jedna od ključnih mjera definiranih u nacionalnom programu reformi Republike Hrvatske.¹⁷³

Poliklinika Opće bolnice Zadar je preselila prvi odjel i započela s radom 2. srpnja 2018. godine. Preseljenje je planirano u tri faze, zadnja faza je u tijeku, a sam projekt pod naslovom ***Rušenje postojeće zgrade i izgradnja zgrade Dnevnih bolnica odjela za pulmologiju, odjela za onkologiju, odjela za infektologiju i odjela za dermatologiju, te adaptacije dnevne bolnice Službe za kirurgiju*** traje do 1. siječnja 2020. godine. Ukupna vrijednost mu je 49.999.865,00 HRK, a sufinanciran je iz Europskog fonda za regionalni razvoj.¹⁷⁴

Specijalna bolnica za ortopediju Biograd na Moru rad je organizirala kroz tri bolnička odjela i pet ambulanti. Ta bolnica jedina je takva ustanova u RH u kojoj se ugovaraju tri djelatnosti – ortopedija (operacijsko liječenje i vertebrološki odsjek), fizikalna medicina (rehabilitacija i liječenje ortopedskih bolesnika, traumatoloških pacijenata, neuroloških pacijenata i metaboličke bolesti lokomotornog sustava) i produženo liječenje (liječenje subakutnih stanja nakon ortopedskih kirurških zahvata i akutnih stanja nekirurških bolesti u ortopediji, neurologiji i internoj medicini sa posteljnim, dijagnostičkim i drugim mogućnostima prilagođenim namjeni Specijalne bolnice).¹⁷⁵ Još jedna specifičnost i dodatna mogućnost koju nudi ova bolnica, je mogućnost rehabilitacije nakon operacije na istom mjestu.

¹⁷⁰ *Zdravstveno-statistički ljetopis 2018.*, ZIZ Zadar, 2019., str.188.

¹⁷¹ ZZHMZŽ, dostupno na: <https://www.zhmzz.hr/ispostave> (31.12.2020.)

¹⁷² *O bolnici*, OB Zadar, dostupno na: <https://www.bolnica-zadar.hr/o-bolnici/> (25.03.2020.)

¹⁷³ OB Zadar, dostupno na: https://www.bolnica-zadar.hr/eudnevnabolnica/o_projektu.html (31.12.2020.)

¹⁷⁴ OB Zadar, dostupno na: <https://www.bolnica-zadar.hr/potpisan-ugovor-sa-izvodacem-radova-za-izgradnju-dnevne-bolnice/> (31.12.2020.)

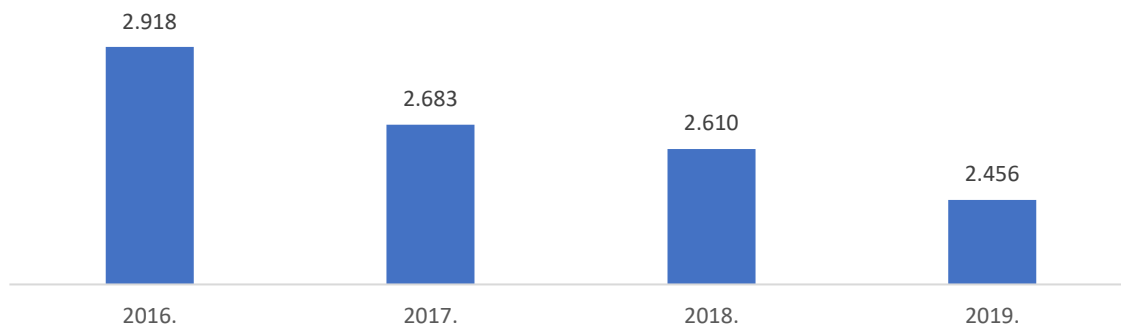
¹⁷⁵ *Katalog projekata zdravstvenog turizma*, Ministarstvo zdravlja, 2016., str.52.-54.

Osim proračunskim sredstvima, bolnica svoj rad financira i donacijama koje bilježe znatan porast u 2019. godini u usporedbi s prethodnom 2018. (vidi tablicu dolje).

Tablica 9.4. Donirana sredstva Specijalnoj bolnici za ortopediju Biograd

Godina	2018.	2019.
Iznos donacije	18.895,50	111.024,90

Izvor: Izvještaji o donacijama za 2018. i 2019. godinu, Specijalna bolnica za ortopediju Biograd¹⁷⁶



Slika 9.3. Broj domaćih korisnika bolnice (po korištenju postelje, ne dnevnom posjetu)

Izvor: Specijalna bolnica za ortopediju Biograd na Moru, 2020., obrada ZADRA NOVA

Broj domaćih korisnika je u opadanju dok je broj stranih korisnik a bolnice i dalje zanemariv (svega 2 korisnika u 2018. godini).

Tablica 9.5. Broj liječnika, kreveta, iskorištenost kapaciteta i prosječno trajanje liječenja u 2018. godini

R.br.	Ustanova	Broj doktora medicine	Broj kreveta	Broj kreveta po doktoru	Iskorištenost kapaciteta %	Prosječno trajanje liječenja (u danima)
1.	Opća bolnica Zadar					
1.1.	Stacionarna djelatnost	173	429	2,5	68,5	5,3
1.2.	Dnevna bolnica i hemodijaliza	21	116	5,5	96,4	1,1
2.	Specijalna bolnica za ortopediju Biograd n/M					
2.1.	Stacionarna djelatnost	29	120	4,1	78,6	9,2
2.2.	Dnevna bolnica	1	10	10	37,8	1,0
3.	Psihijatrijska bolnica Ugljan					
3.1.	Stacionarna djelatnost	17	483	28,4	75	116,5
3.2.	Dnevna bolnica	4	30	7,5	56,3	38,3

Izvor: Zdravstveno-statistički ljetopis Zadarske županije za 2018. g., ZJZZ, 2019., obrada ZADRA NOVA

U Općoj bolnici Zadar najdulje traju liječenja u područjima psihijatrijske, palijativne i neurološke specijalnosti, dok su najkraća ona iz ginekološke i oftalmološke specijalnosti.

¹⁷⁶ Izvještaji za prethodne godine nisu dostupni na stranicama bolnice. *Financijski izvještaji*, Specijalna bolnica za ortopediju Biograd na Moru, 2020.

Raspoređivanje timova zdravstvene zaštite na području županije temelji se na teritorijalnom ustroju županije te se za svaku jedinicu lokalne samouprave određuje potreban broj zdravstvenih timova u određenim djelatnostima. Značajne promjene dogodile su se 2009. godine kada se određeni broj djelatnosti na primarnoj razini dao u koncesiju privatnim zdravstvenim radnicima. Namjera je bila poboljšati infrastrukturne uvjete rada u Mreži davanjem mogućnosti privatnim zdravstvenim radnicima za ulaganja u zdravstvenu infrastrukturu. Člankom 103. Zakona o zdravstvenoj zaštiti koji je na snazi od 1. siječnja 2019. godine Dom zdravlja je obavezan osigurati da u svakoj djelatnosti koju obavlja ima **do 25% ordinacija**. Prije izmjene zakona je bilo 30%.

Tablica 9.6. Mreža javne zdravstvene službe

Djelatnost	Potreban broj timova	Ukupan ugovoreni broj timova	Prazna mjesta	Popunjenost mreže %
Opća obiteljska medicina	101	99	2	98,01
Dentalna	90	79	11	87,77
Zaštita djece	14	10	4	71,42
Zaštita žena	13	10	3	76,92
Laboratorijska dijagnostika	7	7	0	100
Zdravstvena njega	49	49	0	100
Medicina rada	7	5	2	71,42
Higijensko- epidemiološka zdravstvena zaštita	5	5	0	100
Zdravstvena zaštita ment. zdravlja, prevencije i izvanbol. liječenja ovisnosti	3	3	0	100
Patronaža zdravstvene zaštite	37	37	0	100
Palijativna skrb	3	2	1	66,66
Zdravstvena zaštita školske djece i studenata	8	7	1	87,5
Javno zdravstvo	2	2	0	100

Izvor: Ugovoreni sadržaji zdravstvene zaštite u RH, HZZO, 2020., obrada ZADRA NOVA

Mreže laboratorijske dijagnostike, zdravstvene njege, higijensko-epidemiološke zdravstvene zaštite, zaštite mentalnog zdravlja i javnog zdravstva su u potpunosti popunjene. Zatim slijedi mreža opće obiteljske medicine gdje nedostaju svega dva tima da bi bila u potpunosti popunjena (timovi nedostaju u Biogradu na Moru i Pakoštanima). U mreži dentalne medicine nedostaje 11 timova (2 u Benkovcu i Zadru te po jedan tim u Biogradu na Moru, Gračacu, Kalima, Pakoštanima, Posedarju, Ražancu te Sv. Filip i Jakovu). Mrežom zaštite djece je predviđeno 14 timova, ali četiri tima nedostaju i to u Biogradu na Moru, Pagu (ugovara se u Pagu ili Novalji za cijeli otok Pag) te dva tima u Zadru. Što se tiče mreže zaštite žena nedostaju tri tima i to sva tri u Zadru. Što se tiče mreže medicine rada, nedostaju dva tima u županiji da bi mreža bila potpuna. Za mrežu koordinatora palijativne skrbi su predviđena 2+1 tim, što znači da se preporuča zbog posebnih dodatnih potreba koje uvjetuju ruralna područja, otoci i sl. može se dodatno osigurati još jedan koordinator. U mreži u djelatnosti preventivno odgojnih mjera za zdravstvenu zaštitu školske djece i studenata pri Zavodu za javno zdravstvo Zadar od potrebnih 8 djeluje 7 timova.

Mreža hitne medicine propisana Zakonom o zdravstvenoj zaštiti u potpunosti je popunjena u Zadarskoj županiji, a ima 61 tim. Broji 35 T1 i 15 T2, 5 MDPJ i 6 timova u pripravnosti. T1 čine doktor medicine ili doktor medicine specijalist hitne medicine u timu s prvostupnikom/com sestrinstva ili

medicinskom sestrom/medicinskim tehničarem ili vozačem. T2 čine prvostupnik/ca sestrinstva s medicinskom sestrom/medicinskim tehničarem. MDPJ odnosno medicinsko dojavno-prijavna jedinica sa zdravstvenim djelatnicima, a tim u pripravnosti čine doktor medicine s medicinskom sestrom/medicinskim tehničarem i vozač.

Mrežu sanitetskog prijevoza sačinjava 21 tim, a tim obuhvaća medicinsku sestru/medicinskog tehničara i vozača.

Telemedicina jest sustav koji uporabom telekomunikacijske tehnologije podupire izmjenu podataka i pružanje zdravstvene zaštite na daljinu. U užem smislu, riječ je o prijenosu osnovnih podataka o bolesniku računalnim mrežama, npr. slika dobivenih različitim pretragama (radiografijom, kompjutoriziranom tomografijom, magnetskom rezonancijom, ultrazvukom, patohistološkom analizom i dr.)¹⁷⁷.

Na nacionalnoj razini određuje se Mreža telemedicinskih centara regulirana Odlukom o donošenju mreže telemedicinskih centara koja definira kako *mrežom telemedicinskih centara se određuje potreban broj zdravstvenih ustanova, trgovačkih društava koja obavljaju zdravstvenu djelatnost te privatnih zdravstvenih radnika s odobrenjem za rad telemedicinskog centra koje daje Hrvatski zavod za hitnu medicinu*.¹⁷⁸

Mrežu telemedicinskih centara na području Zadarske županije čine tri telemedicinska pristupna centra, dva u Općoj bolnici Zadar (radiologija i neurologija) te jedan u Specijalnoj ortopedskoj bolnici u Biogradu na Moru (radiologija).

U Zadarskoj županiji u 2018. godini u zdravstvenim ustanovama je bilo zaposleno¹⁷⁹:

- u državnim ustanovama 389 liječnika na neodređeno i 42 liječnika na određeno vrijeme
- u privatnim zdravstvenim ustanovama i poliklinikama 115 liječnika,

i u odnosu na 2015. godinu zabilježen je porast od 45 liječnika na neodređeno, odnosno 5 liječnika na određeno radno vrijeme u državnim ustanovama.

U 2018. godini, osim zdravstvenih ustanova i privatnih zdravstvenih radnika koji djelatnost obavljaju u mrežama javnih službi, djeluju još i **34 privatne ordinacije** različitih specijalnosti poput psihijatrije, dermatovenerologije, oftalmologije i slično te **22 privatne ustanove**¹⁸⁰ (centri, klinike i poliklinike). Privatne ustanove i ordinacije nisu u mreži javne zdravstvene službe te pružaju usluge po cijenama koje sami određuju.

Jedan od kriterija razvijenosti sustava zdravstvene zaštite jest obrazovni sustav zdravstvenih djelatnika koji mora udovoljavati minimalnim standardima. Liječnici opće obiteljske medicine prema tim standardima moraju biti specijalisti struke.

Tablica 9.7. Odnos broja specijalističkih ordinacija opće medicine i ordinacija opće medicine

Godina	Broj ugovorenih timova u ZŽ	Specijalističke ordinacije opće medicine	Ordinacije opće medicine	Specijalističke ordinacije u %	Specijalističke ordinacije u RH u %
--------	-----------------------------	--	--------------------------	--------------------------------	-------------------------------------

¹⁷⁷Telemedicina, Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2020., dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=60734> (17.11.2020.)

¹⁷⁷Ibid.

¹⁷⁸ Odluka o donošenju mreže telemedicinskih centara, NN 115/19, NN103/20, čl.1., st.1.

¹⁷⁹ Zdravstveno-statistički ljetopis Zadarske županije za 2018. godinu, ZZJZ Zadar, 2019., str. 65.-68.

¹⁸⁰ Ibid., str. 67.

2016.	98	25	73	34,20%	48,60%
2017.	99	27	72	37,50%	47,90%
2018.	99	28	71	39,40%	45,10%

Izvor: Zdravstveno-statistički ljetopis Zadarske županije za 2018. g., obrada ZADRA NOVA

Vidljivo je da je broj specijalističkih ordinacija opće medicine u Zadarskoj županiji ispod prosjeka Republike Hrvatske. Broj specijalista opće medicine je u blagom porastu te je prema podacima Doma zdravlja Zadarske županije trenutno na specijalizaciji 7 liječnika, te će taj broj narasti, ali ne dovoljno da bude udio jednak udjelu na razini države jer će dio liječnika otići u mirovinu. Takav trend pridonosi opterećenju brojem pacijenata po liječniku.

9.3. STANJE ZDRAVLJA

Praćenjem provedbe programa obveznih cijepljenja u Republici Hrvatskoj (redovito za svaku godinu, tzv. kalendar cijepljenja) preko izvješća svih cjepitelja (njih više od 1.000 u Republici Hrvatskoj) o obavljenim obveznim imunizacijama dobiva se cjelovit uvid u procijepljenost koja mora biti preko 90% i o kojoj bitno ovisi uspješnost suzbijanja bolesti. Prema podacima Zavoda za javno zdravstvo Zadar za 2018. godinu u svim područjima Zadarske županije procijepljenost je veća od 96% što udovoljava zakonom propisanom obuhvatu. Nekoliko godina unazad, epidemiološki pokazatelji stanja zdravlja pokazuju sličan poredak kretanja zaraznih bolesti u Zadarskoj županiji, pri čemu je najzastupljenija gripa, koju slijede kozice, streptokokne angine i enterokolitis.

Tablica 9.8. Godišnje izvješće o obveznim imunizacijama za 2018. godinu

Godišnje izvješće o izvršenim obveznim imunizacijama za 2018. godinu						
Cijepljenje	Predviđeno	Cijepljeno	Nije cijepljeno			Obuhvat % (cijepljeni/predviđeni) x 100
			Zbog kontraindikacija	Drugi razlog	Ukupno necijepljeno	
Difterija, tetanus i pertusis (DTP) primarno (sve tri doze)	1.476	1.418	14	44	58	96,07
DTP docjepljivanje (prvo, druga godina života)	1.641	1.574	14	53	67	95,92
DTP drugo docjepljivanje (naknada propuštenih iz ranijih godina)	1.409	1.288	20	101	121	91,41
Difterija i tetanus (dT) – docjepljivanje – 24 – god.	16	3	0	13	13	18,75
Pneumokokno cjepivo, sve tri doze	0	0	0	0	0	0,00
Difterija i tetanus (dT) Docjepljivanje (1. razr.)	208	168	8	32	40	80,77
Difterija i tetanus (dT)	1.636	1.578	12	46	58	96,45

Docjepljivanje (8. razred)						
Difterija i tetanus (dT) Docjepljivanje (4. razred SŠ)	12	9	2	1	3	75
Tetanus docjepljivanje (60 god.)	1.647	788	15	844	859	47,84
Poliomijelitis primarno (sve tri doze)	1.467	1.418	19	39	58	96,07
Poliomijelitis docjepljivanje 1. (druga godina)	1.641	1.574	12	55	67	95,92
Poliomijelitis docjepljivanje 2. (1. razred OŠ)	1.456	1.330	19	107	126	91,35
Poliomijelitis docjepljivanje 3. (8. razred OŠ)	1.636	1.578	7	51	58	96,45
Haemophilus influenza tip B (sve tri doze)	1.476	1.418	16	42	58	96,07
Haemophilus influenza tip B docjepljivanje (druga godina)	1.641	1.574	14	53	67	95,92
Ospice, rubeola i parotitis, primarno	1.794	1.675	19	100	119	93,37
Ospice, rubeola i parotitis, docjepljivanje	1.079	1.020	16	43	59	94,53
BCG (rodilište/prva godina)	1.527	1.483	13	31	44	97,12
PPD testiranje (7. razred OŠ)	0	0	0	0	0	0,00
Tuberkuloza docjepljivanje (tuberkulin negativne osobe)	0	0	0	0	0	0,00
Hepatitis B (potpuno dojenačka dob)	1.746	1.418	19	39	58	96,07
Hepatitis B (potpuno 6. razred OŠ)	1.340	1.284	16	40	56	95,82

Izvor: Zdravstveno-statistički ljetopis Zadarske županije za 2019. godinu, ZIZZ, 2020., obrada ZADRA NOVA

Cjepivo protiv tetanusa za 60-godišnjake je jedino cjepivo iz Programa obveznih cjepiva u Republici Hrvatskoj za koje ni u jednoj godini nije postignut traženi cjepni obuhvat. Razlog slabom odazivu svakako je nesuradljivost navedene populacije.

9.3.1. Vodeće bolesti

Vodeće bolesti po pobolu, mortalitetu te troškovima liječenja u Hrvatskoj, pa tako i u Zadarskoj županiji jesu kardiovaskularne bolesti, zloćudne bolesti i ozljede. U 2018. godini u Zadarskoj županiji vodeći uzrok smrtnosti jesu bolesti cirkulacijskog sustava (38,1%), novotvorine (28,3%), endokrine bolesti (6,6%) te ozljede, otrovanja i ostale posljedice vanjskih uzroka (5,8%)¹⁸¹.

U 2018. godini stopa smrtnosti dojenčadi u Zadarskoj županiji iznosi 5,2%, odnosno 1% više od prosjeka Republike Hrvatske.

Kod muškaraca su najčešće novotvorine debelog crijeva, pluća i prostate, dok je kod žena najveći broj novotvorina dojke, debelog crijeva i pluća.

Prema podacima Službe za mentalno zdravlje i prevenciju ovisnosti Zavoda za javno zdravstvo Zadar u 2019. godini je bilo 505 opijatskih ovisnika na 100.000 stanovnika.¹⁸²

Kao što je i prepoznato među razvojnim ograničenjima prošle Županijske razvojne strategije, otočko stanovništvo Zadarske županije ima ograničen pristup zdravstvenoj skrbi pa je tako i hitna medicina ograničeno dostupna. U posljednjih pet godina, ovom se ograničenju nastojalo razvojno pristupiti kroz sredstva EU fondova.

9.4. PROJEKTI I MJERE ZA UNAPRJEĐENJE ZDRAVSTVENOG SUSTAVA

U 2019. je u okviru Poziva Ministarstva regionalnoga razvoja i fondova Europske unije „**Uspostava hitne pomorske medicinske službe brzim brodicama**“¹⁸³ potpisan ugovor sa Zavodom hitne medicine Zadarske županije. Ugovorom je definirana nabava brze brodice za hitnu medicinsku službu kao i nabava automatskih biokemijskih analizatora krvi koji će biti stacionirani u ispostavama Zavoda za hitnu medicinu. Na ovaj način će otočko dodatno stanovništvo biti dodatno povezano s obalnim područjem radi kvalitetne i učinkovite medicinske skrbi.

Pristup zdravstvenoj skrbi, odnosno primarnoj zdravstvenoj zaštiti, se unaprijedio se i projektom „**Poboljšanje pristupa primarnoj zdravstvenoj zaštiti s naglaskom na udaljena i deprivirana područja kroz ulaganje u potrebe pružatelja usluga zdravstvene zaštite na primarnoj razini na otocima Zadarske županije**“¹⁸⁴ čija je provedba završila 2019. godine. Projekt je provodio UO za zdravstvo, socijalnu skrb, udruge i mlade, a cilj projekta je bio poboljšati pristup primarnoj zdravstvenoj zaštiti s naglaskom na udaljena područja i to putem nabave dijagnostičko-terapijske i medicinsko-tehničke

¹⁸¹ Zdravstveno-statistički ljetopis Zadarske županije za 2018. godinu, ZZIZ Zadar, 2019., str.39.

¹⁸² Zdravstveno-statistički ljetopis Zadarske županije za 2018. godinu, ZZIZ Zadar, 2019., str.135.

¹⁸³ Pozivi, efondovi, MRRFEU, 2018., dostupno na: <https://efondovi.mrrfeu.hr/MISCms/Pozivi/Poziv?id=55c74322-bc5c-48c3-a22a-95f86c950593> (17.11.2020.)

¹⁸⁴ Poboljšanje pristupa primarnoj zdravstvenoj zaštiti s naglaskom na udaljena i deprivirana područja kroz ulaganja u potrebe pružatelje usluga zdravstvene zaštite na primarnoj razini na otocima Zadarske županije, Zadarska županija, 2017., dostupno na: <https://www.zadarska-zupanija.hr/novosti-zdravstvo-socijalnu-skrb/item/981-poboljsanje-pristupa-primarnoj-zdravstvenoj-zastiti-s-naglasakom-na-udaljena-i-deprivirana-podrucja-kroz-ulaganja-u-potrebe-pruzatelje-usluga-zdravstvene-zastite-na-primarnoj-razini-na-otocima-zadarske-zupanije> (17.11.2020.)

opreme kako bi se unaprijedile usluge primarne zdravstvene zaštite. Osim nabave, PŽŽ je unaprijeđena i manjim infrastrukturnim zahvatima u ordinacijama domova zdravlja i koncesionara. Aktivnosti projekta su obuhvatile područje: Vir, Ist, Pašman, Molat, Dugi otok i Pag. Time je ujedno i smanjen broj upućivanja na više razine PŽŽ za 5% na ovim područjima.

U okviru Operativnog programa „Učinkoviti ljudski potencijali 2014.-2020.“ financirani su projekti **specijalističkog usavršavanja doktora medicine**¹⁸⁵ na nacionalnoj razini i to na prioritetnim područjima u kojima postoji nepopunjenost Mreže javne zdravstvene službe na razini primarne zdravstvene zaštite. Ciljevi tih projekata su unaprijediti deficitarne specijalizacije i na taj način osigurati bolju pokrivenost zdravstvene skrbi i jačanje mreže primarne zdravstvene zaštite. Na području Zadarske županije, financira se specijalističko usavršavanje za doktore medicine u Domu zdravlja i u Zavodu za hitnu medicinu. Financiranje specijalističkih usavršavanja je predviđeno do sredine 2023. godine.

U aspektu podizanja svijesti i jačanja prevencije bolesti, proveden je projekt „**MELAdetect – Rano otkrivanje melanoma kože, sluznica i oka**“¹⁸⁶, sufinanciran iz Interreg IPA programa prekogranične suradnje Hrvatska – Bosna i Hercegovina – Crna Gora 2014. – 2020. Glavni cilj ovog projekta bio je podići svijest i unaprijediti metode za prevenciju i liječenje melanoma kože, oka i sluznice. Aktivnostima projekta, dodatno su educirani zdravstveni i nezdravstveni djelatnici kojima ja ujedno i provedbom raznih radionica dana mogućnost umrežavanja i razmjene iskustava na ovu temu. Projektom je proveden i pilot korištenja E-Health alata kao novog načina za pristup informacijama i liječenje bolesnika.

9.5. PANDEMIJA UZROKOVANA VIRUSOM SARS-CoV-2

Pandemiju COVID-19 (skraćeno od Corona Virus Disease 2019) prouzrokovao je novi virus povezan s istom porodicom virusa kao teški akutni respiratorni sindrom (SARS) i nekim vrstama prehlade. Riječ je o virusu SARS-CoV-2 koji se prenosi direktnim kontaktom, disajnim (respiratornim) kapljicama poput kašlja i kihanja te dodirivanjem površina obuhvaćenih virusom. Prvi slučajevi pojavili su se u Kini krajem 2019. godine, a već u ožujku 2020. epidemija je proglašena pandemijom. Riječ je o prvoj pandemiji nakon pandemije svinjske gripe 2009. godine.

Prvi slučaj na prostoru Republike Hrvatske zabilježen je u veljači 2020. godini. Prema podacima Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo u Republici Hrvatskoj, od početka pandemije u Hrvatskoj do dana 31. prosinca 2020. zabilježeno je 210.837 osoba zaraženih virusom SARS-CoV-2, od čega se do navedenog datuma oporavilo 198.018 osoba. Ukupno je kroz 2020. godinu umrlo 3.920 osoba s virusom SARS-CoV-2. Na području Zadarske županije, na dan 31. prosinca 2020., zabilježeno je 2.597 osoba zaraženih virusom SARS-CoV-2.

Tablica 9.9. Broj zaraženih, preminulih i izliječenih od COVID-19 (stanje 31.12.2020.g.)

	Broj zaraženih	Broj preminulih	Broj oporavljenih
Svijet	82.676.050	1.806.072	51.918.900
Republika Hrvatska	210.837	3.920	198.018

¹⁸⁵ Specijalističko usavršavanje doktora medicine Zavoda za hitnu medicinu Zadarske županije, ZZHMŽ, 2018. dostupno na: https://www.zhmz.hr/images/eu/Specijalisti%C4%8Dko_usavr%C5%A1avanje_doktora_medicine_Zavoda_za_hitnu_medicinu_Zadarske_%C5%BEupanije.pdf (16.11.2020.)

¹⁸⁶ Programi i projekti, Zavod za javno Zdravstvo Zadar, 2019., dostupno na: <https://www.zjz-zadar.hr/hr/programi-i-projekti/MELAdetect> (31.12.2020.)

Zadarska županija	6.738	116	6.333
-------------------	-------	-----	-------

Izvor: Koronavirus.hr, HZJZ, 2021., obrada ZADRA NOVA

Iako dio inficiranih može biti u potpunosti asimptomatski, najčešći simptomi COVID-19 su kašalj, vrućica, nedostatak daha, bol u mišićima, gubitak okusa i mirisa itd. Vrijeme inkubacije traje između jednog do 14 dana, mada se najčešće radi o razdoblju od 5 dana. Kako bi se dijagnosticirala bolest, pacijentima se uzima bris iz grla i nosa.

Kako bi se suzbila ova pandemija, mnoge zemlje, među njima i Hrvatska, odlučile su se za uvođenje mjera poput nošenja maski, obavezne fizičke distance, zabrane odvijanja događanja s velikim brojem sudionika, privremen obustava rada pojedinih objekata itd. Za područje Zadarske županije, od početka pandemije, nadležan je Stožer civilne zaštite Zadarske županije koji prema preporukama Nacionalnog stožera koordinira mjere suzbijanja širenja virusa.

9.5.1. Odražavanje pandemije COVID-19 na zdravstveni sustav Zadarske županije

Ukoliko se posumnja da postoji rizik da je osoba zaražena virusom SARS-CoV-2, provodi se testiranje u Zavodu za javno zdravstvo Zadarske županije te COVID ambulanti na Ravnicama. Osobe s blagim i lakšim simptomima i oblicima virusa šalju se na kućnu njegu, uz obaveznu samoizolaciju, dok se osobe kod kojih se jave komplikacije zbrinjavaju u Opću bolnicu Zadar te Ortopedsku bolnicu Biograd na Moru. U Ortopedsku bolnicu Biograd na Moru, koja je kraće vrijeme bila prenamijenjena u COVID bolnicu, hospitalizirali su se bolesnici s lakšim simptomima kako bi se rasteretio rad Opće bolnice Zadar i kako bi svi pacijenti mogli dobiti adekvatnu liječničku skrb.

Za vrijeme trajanja pandemije prouzrokovane virusom SARS-CoV-2 Hrvatski zavod za javno zdravstvo izdao je preporuke za rad zdravstvenih ustanova u Zadarskoj županiji među kojima je obavezno osigurano vidljivo mjesto na ulasku koje sadrži obavijest, upute i preporuke o pridržavanjima higijenskih uvjeta i održavanju fizičke distance od 1,5 m te dostupnosti punktova s dezinfekcijskim sredstvima, zabranjenom ulasku svih osoba koji imaju simptome akutne infekcije dišnih putova, obaveza o prilagodbi društvenih događanja brojem ljudi s obzirom na veličinu prostorije i fizičku udaljenost, preporuka o korištenju videokonferencijskih sustava za sastanke.

Zdravstvene ustanove, kao i sve druge javne, vodile su evidenciju svih prisutnih osoba radi lakšeg naknadnog epidemiološkog praćenja kontakata u slučaju pojave zaraze virusom SARS-CoV-2. Zaposlenici, podrazumijevajući pod time i zdravstveno i nezdravstveno osoblje, obavezno je raditi cijelo vrijeme pod maskama.

Pristup bolničkim ustanovama odvija se tek nakon provedene trijaže gdje se mjeri temperatura i uzima epidemiološka anamneza. U slučaju da je temperatura veća od 37,2°C posjetiteljima nije moguće ući u bolničku ustanovu.

9.5.2. Cijepljenje

Hrvatska je sudjelovala u nabavi cjepiva protiv virusa SARS-CoV-2, koje je predvodila Europska komisija.

Prema do sada potpisanim ugovorima, do kraja 2021. godine očekuje se 5.600.000 doza cjepiva. Količina koja je do sada ugovorena dovoljna je za cijepljenje 2.800.000 stanovnika Republike Hrvatske (s obzirom da se sva, osim jednog cjepiva, primjenjuju u dvije doze).¹⁸⁷

Cijepljenje se provodi po Planu cijepljenja i to na način da cjepivo prvo dobivaju djelatnici i korisnici domova za starije. Zatim na red dolaze zdravstveni djelatnici te sve osobe starije od 65 godina i sve osobe s kroničnim oboljenjima.

U Republiku Hrvatsku pristiglo je 26. prosinca 2020. godine 9.750 doza, od čega je u Zadarsku županiju pristiglo 210 doza. Prema planu cijepljenja, cijepljenje se prvo odvijalo u domovima za starije i nemoćne: Domu Sv. Frane, Domu na Sfingi te domovima u Zemunik i Biljanima Donjim.

Hrvatski zavod za javno zdravstvo navodi kako su kontraindikacije za cijepljenje akutne bolesti i preosjetljivost na sastojke cjepiva. Trudnoća se ne smatra kontraindikacijom nego dolazi u obzir ako potencijalna korist prelazi potencijalni rizik od cijepljenja. Prebolijevanje virusa SARS-CoV-2 također nije kontraindikacija za cijepljenje i osoba se može cijepiti čim ozdravi.¹⁸⁸

9.6. SPORTSKA REKREACIJA KAO PREVENCIJA BOLESTI

Tjelesna aktivnost stanovništva, između ostalog, doprinosi i očuvanju zdravlja. Osim što se tjelesnom aktivnošću zadovoljavaju i osnovne fiziološke potrebe za kretanjem, potiče se i poboljšanje fizičkog i mentalnog zdravlja. Redovita tjelesna aktivnost odgađa ili sprječava čitav niz kroničnih bolesti poput hipertenzije, koronarne srčane bolesti, moždanog udara, dijabetesa, raka dojke i debelog crijeva, depresije itd. Poboljšava zdravlje kostiju, ali je i ključna predispozicija za potrošnju energije što je temelj kontrole tjelesne mase.¹⁸⁹

Pod tjelesnom aktivnošću razlikujemo tri temeljna oblika aktivnosti i to: bavljenje športskim aktivnostima, rekreaciju i svakodnevnu tjelesnu aktivnost koju obavlja neki pojedinac vrši pri obavljanju svakodnevnih obaveza.

Provedena anketa na području Zadarske županije pokazala je kako se čak 52,9% ispitanika bavi športom ili vježbanjem na tjednoj osnovi, a od toga čak 20,8% prevladavajući motiv za bavljenje športom navodi upravo bolje zdravlje.

RAZVOJNI IZAZOVI

Nedostatak medicinskog osoblja, velika opterećenost liječnika obiteljske medicine
Nedovoljna dostupnost medicinskih usluga na otocima i ruralnim područjima
Nedovoljan i neadekvatan prijevoz bolesnika na otocima u slučajevima hitnoće
Ograničena dostupnost palijativne skrbi
Prevelik pritisak na zdravstveni sustav za vrijeme turističke sezone
Nedostatak opreme

RAZVOJNE POTREBE

Veće ulaganje u kadrove

¹⁸⁷ Cijepljenje protiv bolesti COVID-19: organizacija i primjena, HZJZ, 2020., dostupno na: <https://www.hzjz.hr/sluzba-epidemiologija-zarazne-bolesti/cijepljenje-protiv-covid-19-organizacija-i-primjena/> (31.12.2020.)

¹⁸⁸ Ibid.

¹⁸⁹ Tjelesna aktivnost utječe na zdravlje, NZJZ Split, 2020., dostupno na: <http://www.nzjz-split.hr/index.php/sluzbe/sluzba-za-epidemiologiju-i-prevenciju-nezaraznih-bolesti/31-procitajte-i-ovo-nezarazna/202-tjelesna-aktivnost-utjece-na-zdravlje> (16.11.2020.)

Poticati stručne kadrove na rad u ruralnim područjima i otocima
Veće ulaganje u infrastrukturu i opremu
Poboljšati infrastrukturu i kapacitete palijativne skrbi
Povećati broj mobilnih timova na području Zadarske županije
Ulagati u prijevozna sredstva u slučaju hitnoće na otocima

9.7. KLJUČNI RAZVOJNI POTENCIJALI, IZAZOVI I POTREBE

Zdravstvena zaštita važna je za osiguranje visokoga životnog standarda. Mreža zdravstvenih ustanova u Zadarskoj županiji u najvećoj mjeri pokriva potrebe stanovništva, s time da su ruralni periferni prostori u otočnom i brdsko-planinskom dijelu županije udaljeni od ustanova u kojima mogu brzo dobiti kvalitetnu medicinsku skrb. Uz Opću bolnicu Zadar koja se, zajedno s Poliklinikom zadarske podružnice Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo, kvalitetom usluga i na znanstvenim istraživanjem utemeljenog rada s pacijentima afirmirala kao medicinska ustanova koja nadilazi granice županije, specijalizirane bolnice u Biogradu i Ugljanu pridonose omogućavanju zdravstvene zaštite.

Razvojni potencijali

- Kvalificiran i liječnici i drugo medicinsko osoblje koje najvećim dijelom redovito sudjeluje u programima usavršavanja
- Odjel za zdravstvene studije Sveučilišta u Zadru i Medicinska škola kao regionalni centar kompetencija za područje zdravstva
- Opća bolnica Zadar sa Zavodom za javno zdravstvo Zadarske županije i znanstveno kvalificirani liječnici kao osnova razvoja kliničkog bolničkog centra

Razvojni izazovi

- Nedovoljna kvaliteta zdravstvene zaštite u ruralnim otočnim i brdsko-planinskim dijelovima županije
- Dobni sastav stanovništva s velikim udjelom staroga stanovništva generira češće i kompleksnije medicinske tretmane i povećava frekvenciju potrebe za palijativnom skrbi koja u velikoj mjeri uključuje i medicinsku komponentu
- Iseljavanja liječnika, medicinskih sestara i medicinskih tehničara u razvijenije države s većim primanjima i mogućnostima profesionalnog usavršavanja

Razvojne potrebe

- Ulaganje u edukaciju liječnika i drugog medicinskog osoblja te stipendiranje učenika i studenata u području biomedicine i zdravstva
- Osnivanje mobilnih timova s ciljem povećanja dostupnosti zdravstvene zaštite u perifernim dijelovima Županije
- Osnivanje mobilnih timova s ciljem osiguravanja palijativne skrbi u perifernim dijelovima Županije
- Osiguravanje brzoga i sigurnog prijevoza za pacijente na otocima i u brdsko-planinskim dijelovima županije kojima je potrebna hitna medicinska pomoć

10. SOCIJALNA ZAŠTITA

Prema MOR-u (Međunarodna organizacija rada) socijalna sigurnost «znači zaštitu koju društvo osigurava svojim članovima kroz različite javne mjere protiv ekonomskih (gospodarskih) i socijalnih nedaća koje bi ih inače pogodile zbog gubitka ili značajnog smanjenja zarade uzrokovanog bolešću, materinstvom, nesrećom na radu, nezaposlenošću, invalidnošću, starošću ili smrću; te osiguranje zdravstvene (medicinske) njege i pomoći obiteljima s djecom». Socijalna sigurnost stanovništva jedno je od temeljnih načela održivog razvoja.

Ovaj sektor obuhvaća analizu i opis socijalnog statusa stanovništva Zadarske županije te sustav socijalne skrbi na području Zadarske županije.

10.1. INSTITUCIONALNI I STRATEŠKI OKVIR

Institucionalnu podršku socijalnoj sigurnosti stanovništva na lokalnoj razini čine:

- Zadarska županija – UO za zdravstvo, socijalnu skrb, udruge i mlade
- Centar za socijalnu skrb Zadarske županije,
- Hrvatski zavod za zapošljavanje – PS Zadar
- Kabinet za ranu intervenciju
- Volonterski centar Zadarske županije
- Društvo crvenog križa Zadarske županije
- Caritas Zadarske nadbiskupije
- Domovi za odrasle, udruge, itd.

Suradnja i umreženost ustanova, institucija i udruga sektora socijalne zaštite Zadarske županije je zadovoljavajuća, međutim ističu se problemi; (1) financiranja (manjak proračunskih sredstava te nemogućnost prijavljivanja na natječaje zbog nejasno definiranoga zakonodavnog okvira koji se odnosi na zdravstveni i socijalni sektor); (2) nedovoljan broj stručnog kadra (socijalni radnici, njegovatelji i logopedi).

Savjet za socijalnu skrb Zadarske županije izradio je planski dokument **Socijalni plan Zadarske županije 2015. – 2020.** koji obuhvaća analizu kapaciteta, dostupnost mreže socijalnih usluga i specifične ciljeve razvoja institucionalnih i izvaninstitucionalnih socijalnih usluga, s posebnim naglaskom na usluge za skupine u većem riziku od socijalne isključenosti.

10.2. SOCIJALNI STATUS STANOVNIŠTVA

Analiza socijalnog statusa stanovništva polazi od pregleda demografskih pokazatelja Zadarske županije, koji ukazuju na činjenicu da je na području županije **sve više starijeg stanovništva (+65), a sve manje stanovništva mlađe životne dobi**. Navedeni podatak utječe na oblike socijalnih politika i vrste socijalne zaštite.

U Zadarskoj županiji u 28 općina i 6 gradova prema Procjeni stanovništva za 2019. godinu živi 168.213 stanovnika, od kojih je 37.934 (22,51%) stanovništva starije od 65 godina i taj je broj u stalnom porastu. U skupini +65, visok je udio stanovnika starijih od 85 godina, čak 11%. Uspoređujući podatke iz Popisa stanovništva 2011. godine, kada je udio starijih od 85 godina u skupini 65+ činio 8,56%, vidljiv je trend produljenja trajanja života.

Najveći udio starijeg stanovništva živi na otocima i rijetko naseljenim područjima. Na 17 naseljenih otoka Zadarske županije živi 20.914 stanovnika od kojih je 27,2% starijih od 65 godina (5.707), što je za 10% više od prosjeka Hrvatske (17,7% stanovništva starijeg od 65 godina).

Popisom stanovništva 2011. utvrđeno je da su glavni izvori sredstava u Zadarskoj županiji prihodi od samostalnog rada i mirovine.

Tablica 10.1. Stanovništvo prema glavnim izvorima sredstava za život

	Zadarska županija	Republika Hrvatska
Prihodi od stalnog rada	48.973	1.397.825
Prihodi od povremenog rada	5.895	103.913
Prihodi od poljoprivrede	1.535	79.288
Starosna mirovina	25.720	611.187
Ostale mirovine	17.312	485.408
Prihodi od mirovine	1.303	24.456
Socijalna naknada	6.717	178.860
Ostali prihodi	3.992	95.410
Povremene potpore	4.067	66.940
Bez prihoda	58.936	1.377.746
Nepoznato	501	2.808
Ukupno	170.017	4.284.889

Izvor: Popis stanovništva 2011.g., DZS, 2020., obrada ZADRA NOVA

Prilikom Popisa stanovništva 2011. godine prikupljeni su podaci o teškoćama u obavljanju svakodnevnih aktivnosti i otežanom funkcioniranju u svakodnevnom životu (zbog bolesti, invalidnosti ili starosti). U *Socijalnom planu Zadarske županije* navedeno je kako je **na području Zadarske županije evidentirano ukupno 9.527 osoba s poteškoćama kojima je potrebna pomoć drugih osoba**, dok njih 7.996 već koristi pomoć drugih osoba (teški invalidi ili druge osobe s teškoćama).

Tablica 10.2. Broj korisnika i prava u socijalnoj skrbi u Zadarskoj županiji (stanje 31.12.2019.)

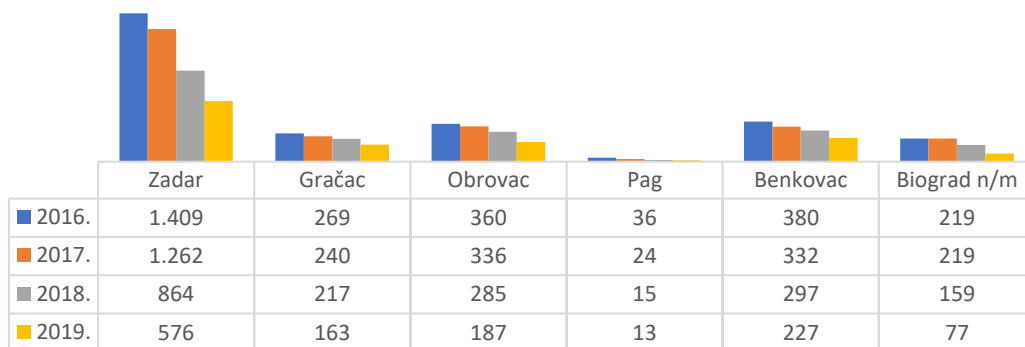
R br.	PRAVO U SOCIJALNOJ SKRBI	CZSS ODNOSNO PODRUŽNICA CZSS (PO CZSS)						UKUPNO ŽUPANIJA
		Zadar CZSS	Gračac PO CZSS	Obrovac PO CZSS	Pag PO CZSS	Benkovac CZSS	Biograd n/M CZSS	
I	ZAJAMČENA MINIMALNA NAKNADA:							
	1. Ukupno naknada (samaca i kućanstava)	432	101	132	10	162	68	905
	2. Ukupno obuhvaćenih osoba	576	163	187	13	227	77	1.243
II	NAKNADA ZA OSOBNE POTREBE KORISNIKA SMJEŠTAJA	177	13	0	3	31	36	260
III	JEDNOKRATNA NAKNADA:							
	1. Ukupno naknada u izvještajnoj godini	1.103	172	152	65	128	256	1.876
	2. Različiti korisnici (samci i kućanstvo) kojima je jednom ili više puta	709	102	104	39	117	161	1.232

	odobrena naknada u izvještajnoj godini							
IV	NAKNADE U VEZI S OBRAZOVANJEM	2	-	-	-	2	-	4
V	OSOBNIA INVALIDNINA	913	39	49	32	195	112	1.340
VI	DOPLATAK ZA POMOĆ I NJEGU	1.651	146	201	67	453	362	2.880
VII	STATUS RODITELJA NJEGOVATELJA ILI NJEGOVATELJ	108	3	8	4	22	15	160
VIII	NAKNADA DO ZAPOSLENJA	9	1	-	-	3	2	15
IX	SOCIJALNE USLUGE (ukupno korisnika)							
	POMOĆ U KUĆI	44	72	40	-	94	0	250
	PSIHOSOCIJALNA PODRŠKA	25	-	-	1	2	1	29
	RANA INTERVENCIJA	5	-	-	-	2	-	7
	POMOĆ PRI UKLJUČIVANJE U PROGRAME ODGOJA I OBRAZOVANJA (INTEGRACIJA)	2	-	-	-	-	-	2
	BORAVAK	131	2	0	0	1	2	136
	ORGANIZIRANO STANOVANJE	3	1	0	0	3	1	8
LOKALNA I REGIONALNA POMOĆ								
X	NAKNADA ZA TROŠKOVE STANOVANJA	-	-	-	-	-	-	0
XI	NAKNADA ZA TROŠKOVE OGRJEVA - u izvještajnoj godini	-	-	-	-	-	-	243

Izvor: Godišnje statističko izvješće o primjenjenim pravima socijalne skrbi, pravnoj zaštiti djece, mladeži, braka, obitelji i osoba lišenih poslovne sposobnosti, te zaštiti tjelesno ili mentalno oštećenih osoba u RH u 2019.g., Ministarstvo rada, mirovinskog sustava, obitelji i socijalne politike, 2020., obrada ZADRA NOVA

Prema Središnjem državnom portalu zajamčena minimalna naknada je pravo na novčani iznos kojim se osigurava zadovoljavanje osnovnih životnih potreba samca ili kućanstva koji nemaju dovoljno sredstava za podmirenje osnovnih životnih potreba, a nisu ih u mogućnosti ostvariti radom, primitkom od imovine, kao ni od obveznika uzdržavanja.

U Zadarskoj županiji zabilježen je **kontinuirani pad korisnika zajamčene minimalne naknade**. U 2019. godini je registrirano 1.243 korisnika, što je za 53,4% manje u odnosu na 2016. godinu kada ih je bilo 2.673. Najveći pad broja korisnika zajamčene minimalne naknade bilježi Grad Biograd n/m (-66,67%) u kojem je u 2019. godini bilo registrirano 77 korisnika, potom slijede Grad Pag (-63,9%) te Grad Zadar (-59,1%). **Najmanji pad bilježe gradovi u kontinentalnom dijelu županije**, odnosno u zaleđu: Obrovac (-48,0%), Benkovac (-40,2%) te Gračac (-39,4%).



Slika 10.1. Broj korisnika obuhvaćenih zajamčenom min. naknadom u razdoblju 2016. – 2019.g.

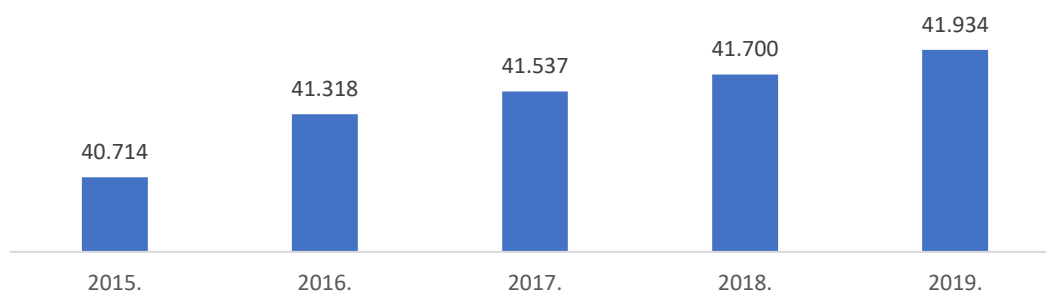
Izvor: Godišnje statističko izvješće o primjenjenim pravima socijalne skrbi, pravnoj zaštiti djece, mladeži, braka, obitelji i osoba lišenih poslovne sposobnosti, te zaštiti tjelesno ili mentalno oštećenih osoba u RH u 2019.g., Ministarstvo rada, mirovinskog sustava, obitelji i socijalne politike, 2020., obrada ZADRA NOVA

U nastavku teksta kratko su razrađene najosjetljivije skupine društva obuhvaćene socijalnom zaštitom:

- Umirovljenici
- Nezaposleni
- Osobe s invaliditetom
- Djeca s teškoćama

10.2.1. Umirovljenici

U Zadarskoj županiji kontinuirano raste broj umirovljenika koji su stekli pravo na mirovinu prema Zakonu o mirovinskom osiguranju (NN 157/13, 151/14, 33/15, 93/15, 120/16, 18/18, 62/18, 115/18, 102/19 – ZMO). Od 2015. godine (kada je bilo registrirano 40.714 umirovljenika) do 2019. godine vidljiv je porast od gotovo 3%, odnosno 1.220 umirovljenika.



Slika 10.2. Prikaz 2. Broj umirovljenika koji su stekli pravo na mirovinu prema ZMO

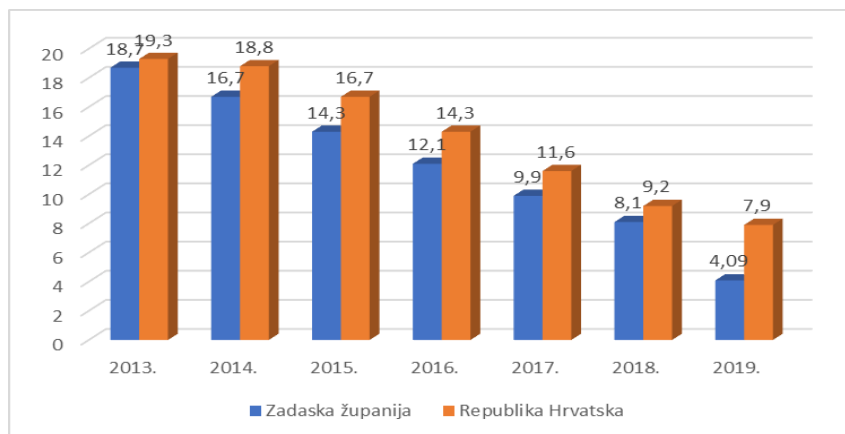
Izvor: Statističke informacije, Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje, 2020., obrada ZADRA NOVA

Prema vrsti mirovina kod umirovljenika koji su je stekli prema ZMO najbrojnija jest starosna mirovina (30.794 korisnika), zatim obiteljska (7.878 korisnika) i invalidska mirovina (3.262 korisnika). Prosječni iznos mirovine umirovljenicima koji su stekli pravno na mirovinu prema ZMO u 2019. godini na području Zadarske županije je 2.498,66¹⁹⁰ HRK.

¹⁹⁰ Statističke informacije za 2019. godinu, HZMO, 2020., obrada ZADRA NOVA

10.2.2. Nezaposleni

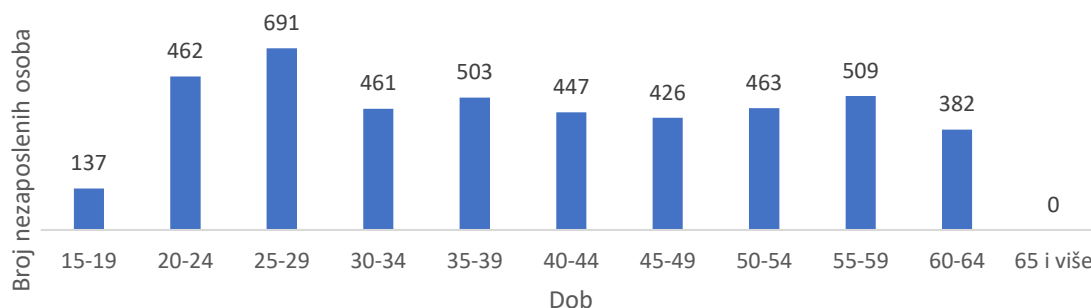
Zadarska županija bilježi pad stope nezaposlenosti od 2013. godine (kada je iznosila 18,7%), pa je tako 2019. godine stopa nezaposlenosti na razini županije 4,09%. Na razini Republike Hrvatske 2013. godine stopa nezaposlenosti bila je 19,3%, no s oporavkom gospodarstva nezaposlenost se kontinuirano smanjivala te na razini RH u 2019. godini iznosi 7,9%.



Slika 10.3. Stopa registrirane nezaposlenosti u ŽŽ i RH u razdoblju 2013. – 2019. g.

Izvor: Hrvatski zavod za zapošljavanje - PS Zadar, 2020, obrada ZADRA NOVA

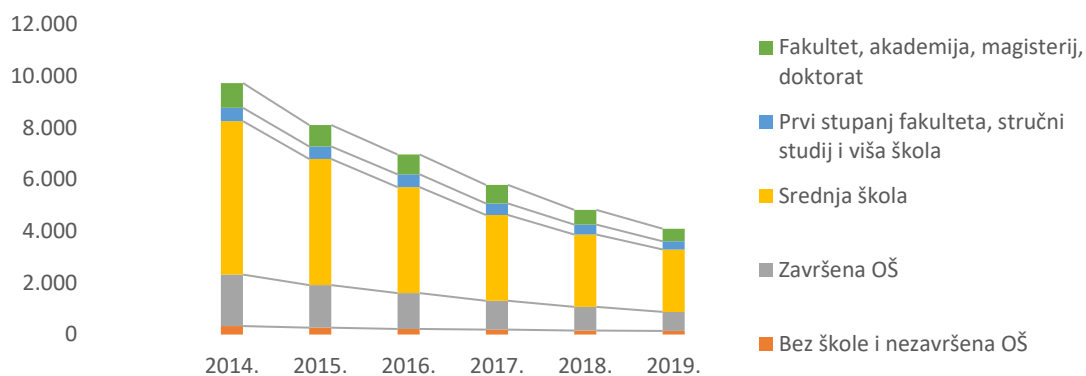
U pogledu dobne strukture nezaposlenosti, zabilježen je **pad stope nezaposlenosti mladih osoba** (20-29 godina). Dok je primjerice 2014. godine 2.470 mladih osoba bilo nezaposleno, 2019. godina ta je brojka pala na 1.048 osoba, što je pad nezaposlenosti od 57,6% među mladima u tom razdoblju.



Slika 10.4. Registrirana nezaposlenost po dobi u Zadarskoj županiji 2013. - 2019. g.

Izvor: Hrvatski zavod za zapošljavanje - PS Zadar, 2020., obrada ZADRA NOVA

U strukturi nezaposlenosti po razini obrazovanja u 2019. godini najviše je nezaposlenih sa završenom srednjom školom (2.415), dok je nezaposlenih osoba sa završenom osnovnom školom 737, a osobe sa završenim fakultetom, stručnim studijem ili višom školom 486. Najmanje je nezaposlenih prvostupnika fakulteta, stručnih studija i viših škola (316) te osoba bez škole ili s nezavršenom osnovnom školom (140). Takvih je osoba inače malo u ukupnom stanovništvu.



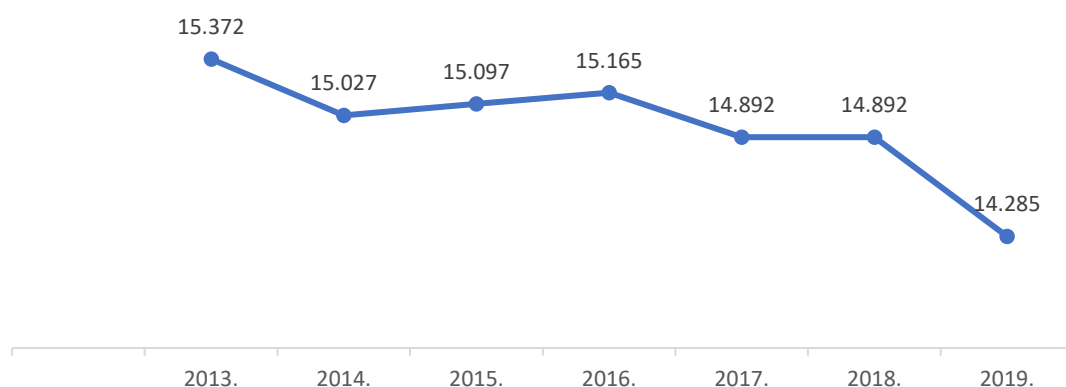
Slika 10.5. Struktura nezaposlenosti po obrazovnoj strukturi u Zadarskoj županiji 2013. - 2019. godine
Izvor: Hrvatski zavod za zapošljavanje - PS Zadar, 2020, obrada ZADRA NOVA

Hrvatski zavod za zapošljavanje – Područni ured Zadar provodi niz mjera aktivne politike koje se ujedno provode i na nacionalnoj razini. Spomenutim mjerama aktivne politike zapošljavanja potiče se zapošljavanje, samozapošljavanje, obrazovanje te uključivanje u programe javnih radova specifičnih ciljanih skupina i očuvanje radnih mjesta kod poslodavaca koji su u poteškoćama.

10.2.3. Osobe s invaliditetom

Prema posljednjem Izvješću o osobama s invaliditetom u Republici Hrvatskoj, u Zadarskoj županiji je u svibnju 2019. godine živjelo 14.285 osoba s invaliditetom od čega je 9.548 muških (67%) i 4.737 ženskih (33%) osoba, te na taj način osobe s invaliditetom čine 8,5% ukupnog stanovništva županije. Najveći broj osoba s invaliditetom, njih 6.513 (46%) je u dobnoj skupini 65+, međutim invaliditet je prisutan u svim dobnim skupinama, a u 10% udjelu prisutan je i u dječjoj dobi (0-19) godina.

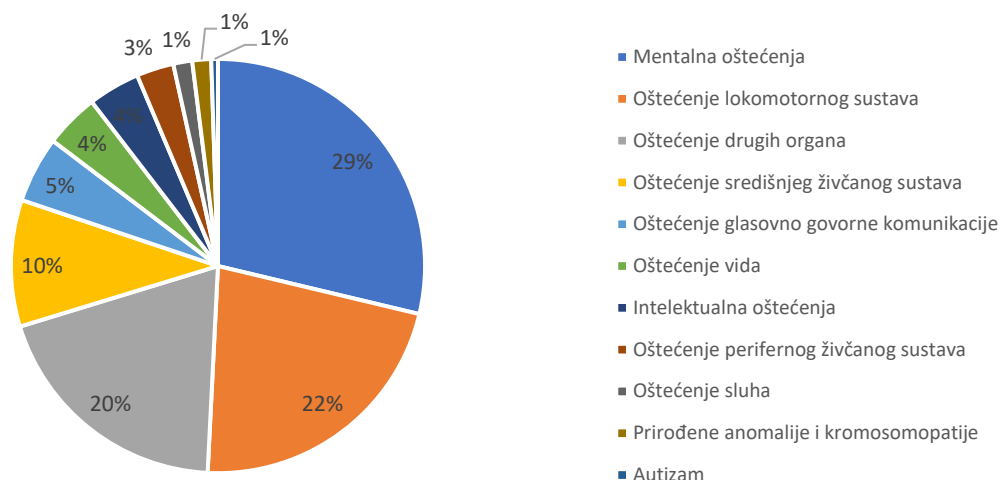
U 2018. godini zabilježen je **pad broja osoba s invaliditetom** u odnosu na prethodno razdoblje. U Zadarskoj županiji je 2018. godine registrirano oko 3% manje osoba s invaliditetom nego 2013. godine, a kada uspoređujemo podatak iz svibnja 2019. godine, vidljivo je smanjenje broja osoba s invaliditetom za 7% u odnosu na 2013. godinu.



Slika 10.6. Osobe s invaliditetom u Zadarskoj županiji 2013. – 2019. g.
Izvor: Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopisi za 2013. – 2019., HZIZ, 2020., obrada ZADRA NOVA

Osobe s invaliditetom s područja Zadarske županije, na temelju Zakona o Hrvatskom registru o osobama s invaliditetom (NN 64/01), imaju sljedeća oštećenja: mentalna (34%), oštećenja

lokomotornog sustava (26,4%), oštećenje drugih organa (23,3%) te središnjeg živčanog sustava (11,8%), dok je najmanje oštećenja povezanih s autizmom (0,6%).



Slika 10.7. Vrste oštećenja koje uzrokuju invaliditet ili pridonose stupnju funkcionalnog oštećenja (05/2019)

Izvor: Izvješće o osobama s invaliditetom u Republici Hrvatskoj u 2019.g., HZIZ, 2020., obrada ZADRA NOVA

U Zadarskoj županiji 71% osoba s invaliditetom nema završenu osnovnu školu ili ima samo osnovnoškolsko obrazovanje, 24% njih ima srednju stručnu spremu dok je 2% osoba s visokom ili višom stručnom spremom, a 3% osoba s invaliditetom ima završeno specijalno obrazovanje.

10.2.4. Djeca s teškoćama u razvoju

Na području Zadarske županije djeluje **Kabinet za ranu intervenciju** financiran od strane Caritasa Zadarske nadbiskupije, Grada Zadra i Zadarske županije. Kabinet se bavi rehabilitacijom djece s teškoćama i pružanjem podrške njihovim obiteljima, kroz: poticanje emocionalnog razvoja, ranu psiho-motoričku stimulaciju, rano jezično-govorno poticanje, potpomognutu komunikaciju, program rane oralno-motoričke stimulacije i usvajanje vještina hranjenja, edukacijske radionice za grupe roditelja i stručnjake. Prema riječima stručnjaka koji su prisustvovali sastanku fokus grupe na temu Demografija socijalne politike; djeca s teškoćama u razvoju su i dalje u nepovoljnom položaju, jer se na području Zadarske županije ne pruža adekvatna i kvalitetna pomoć i podrška obiteljima djece s poteškoćama. Posebice se ističe nedostatak stručnog kadra, primjerice logopeda, na području cijele županije, ali konkretno i u Kabinetu za ranu intervenciju.

Prema odredbama Pravilnika o postupku utvrđivanja psihofizičkog stanja djeteta, Ured državne uprave (od 1. siječnja 2020. Upravni odjel za povjerene poslove državne uprave Zadarske županije) izdaje rješenja o primjerenom obliku školovanja. Djeca s teškoćama u razvoju imaju pravo na **pomoćnika u nastavi** koji im pruža neposrednu potporu tijekom odgojno-obrazovnoga procesa u zadacima koji zahtijevaju komunikacijsku, senzornu i motoričku aktivnost učenika.

U školskoj godini 2019./2020. angažirano je 87 pomoćnika u nastavi za škole kojima je osnivač Zadarska županija te 89 pomoćnika (67 preko EU projekta i 22 na gradskom proračunu) u školama kojima je osnivač Grad Zadar, a u narednim godinama predviđeno je povećanje broja asistenata u nastavi.

10.2.5. Naknade za novorođenu djecu

Zadarska županija osigurava u proračunu sredstva za naknade za novorođenu djecu. Za prvo i drugo dijete novčana pomoć iznosi 1.000,00 kuna, a za treće i svako sljedeće novorođeno dijete 5.000,00 kuna.

U Općini Sali na Dugom otoku, naknada za svako novorođeno dijete iznosi 60.000 kuna, u šest jednakih godišnjih rata od po 10.000 kuna.

Tablica 10.3. Naknade za novorođenu djecu u 2019. i 2020. g. u JLS Zadarske županije (HRK)

Rb.	Naziv JLS	Naknada za I. dijete	Naknada za II. dijete	Naknada za III. dijete
1.	Benkovac	1.000,00	2.000,00	3.000,00
2.	Bibinje	5.000,00	5.000,00	5.000,00
3.	Biograd na Moru	1.000,00	3.000,00	5.000,00
4.	Galovac	1.000,00	1.000,00	1.000,00
5.	Gračac	1.500,00	2.000,00	2.500,00
6.	Jasenice	5.000,00	10.000,00	35.000,00
7.	Kali	5.000,00	7.000,00	30.000,00
8.	Kolan	5.000,00	10.000,00	15.000,00
9.	Kukljica	5.000,00	5.000,00	5.000,00
10.	Lišane Ostrovičke	2.000,00	4.000,00	8.000,00
11.	Nin	2.500,00	5.000,00	10.000,00
12.	Novigrad	1.500,00	2.500,00	4.000,00
13.	Obrovac	5.000,00	5.000,00	5.000,00
14.	Pag	5.000,00	10.000,00	30.000,00
15.	Pakoštane	5.000,00	5.000,00	5.000,00
16.	Pašman	12.000,00	24.000,00	36.000,00
17.	Polača	5.000,00	5.000,00	5.000,00
18.	Poličnik	2.000,00	3.000,00	5.000,00
19.	Posedarje	3.000,00	3.000,00	4.500,00
20.	Povljana	5.000,00	10.000,00	15.000,00
21.	Preko	7.500,00	15.000,00	30.000,00
22.	Privlaka	3.000,00	5.000,00	10.000,00
23.	Ražanac	2.000,00	3.000,00	5.000,00
24.	Sali	60.000,00	60.000,00	60.000,00
25.	Stankovci	/	/	/
26.	Starigrad	2.500,00	5.000,00	7.000,00
27.	Sukošan	1.500,00	1.500,00	3.000,00
28.	Sveti Filip i Jakov	1.500,00	1.500,00	1.500,00
29.	Škabrnja	1.000,00	2.000,00	3.000,00
30.	Tkon	6.000,00	8.000,00	10.000,00
31.	Vir	/	/	/
32.	Vrsi	12.000,00	13.000,00	14.000,00
33.	Zadar	2.000,00	3.000,00	4.000,00
34.	Zemunik Donji	1.000,00	1.500,00	2.000,00

Izvor: JLS pojedinačno, 2021., obrada ZADRA NOVA

10.3. STRUKTURNA OBILJEŽJA SUSTAVA SOCIJALNE SKRBI

Na području Zadarske županije provodi se niz različitih socijalnih usluga kojima se nastoji poboljšati kvaliteta života stanovništva, a posebice najranjivijih skupina (djeca, obitelji, stari i nemoćni, osobe s invaliditetom i nezaposleni).

Djelatnost socijalne skrbi obavljaju: ustanove socijalne skrbi, udruge, vjerske zajednice, druge pravne osobe, obrtnici, fizičke osobe kao profesionalnu djelatnost te udomiteljske obitelji. Sustav socijalne skrbi čine ustanove socijalne skrbi razvrstane u četiri kategorije:

- 1) centri za socijalnu skrb,
- 2) domovi socijalne skrbi,
- 3) centri za pružanje usluga u zajednici,
- 4) centri za pomoć u kući¹⁹¹.

U ustanovama socijalne skrbi Zadarske županije zaposleno je 450 osoba među kojima je značajan udio socijalnih radnika koji djelatnost obavljaju sukladno prihvaćenim standardima. Potreba za većim brojem socijalnih radnika i njegovateljica je stalno prisutna.

Tablica 10.4. Zaposlenici u ustanovama socijalne skrbi u 2019. g. u Zadarskoj županiji

R. br.	Zaposlenici	Radni odnos						Ukupno	
		Neodređeno vrijeme		Određeno vrijeme - zamjena za bolovanje, roditeljski dopust i sl.		Određeno vrijeme - nije zamjena			
		svega	žene	svega	žene	svega	žene	svega	žene
I	STRUČNI RADNICI								
1.	Socijalni radnik VSS	33	33	1	1	1	1	35	34
2.	Socijalni radnik VŠS	4	4	-	-	-	-	4	4
3.	Pravnik	10	8	2	2	-	-	12	10
4.	Upravni pravnik	-	-	-	-	-	-	-	-
5.	Psiholog	5	3	1	1	-	-	6	4
6.	Defektolog-Edukacijski rehabilitator	-	-	-	-	-	-	-	-
7.	Socijalni pedagog	1	1	-	-	-	-	1	1
8.	Sociolog	-	-	-	-	-	-	-	-
9.	Ostali	-	-	-	-	-	-	-	-
	Ukupno I	53	49	4	4	1	1	58	54
II	Ravnatelj CZSS, predstojnik podružnice CZSS	6	4	-	-	-	-	6	4
III	DRUGI RADNICI								

¹⁹¹ Dodatak 2 – Osnovna analiza, Županijska razvojna strategija Zadarske županije do 2020., Zadarska županija, 2017. str.183

1.	Administrativni radnici	9,5	9,5	1	1	-	-	10,5	10,5
2.	Voditelj računovodstva	3	2	-	-	-	-	3	2
3.	Blagajnik - likvidator	4	4	-	-	-	-	4	4
4.	Računovodstveni referent	1	1	-	-	-	-	1	1
5.	Ostali financijsko-računovodstveni radnici	-	-	-	-	-	-	-	-
6.	Tehnički radnici (telefonist, vozač, čistačica, zaštitar)	1	1	-	-	-	-	1	1
7.	Ostali	-	-	-	-	-	-	-	-
	Ukupno III	18,5	17,5	1	1	-	-	19,5	18,5
	Sveukupno (I + II + III)	77,5	70,5	5	5	1	1	83,5	76,5

Izvor: Godišnje statističko izvješće o zaposlenicima u ustanovama socijalne skrbi u 2019. godini, Ministarstva rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike, 2020., obrada ZADRA NOVA

Mreža centara za socijalnu skrb Zadarska županije sastoji se od Centra za socijalnu skrb u Zadru s podružnicama Gračac, Obrovac i Pag te Centra za socijalnu skrb u Biogradu n/M i Centra za socijalnu skrb u Benkovcu.

Tablica 10.5. Odnos broja socijalnih radnika u Centrima za socijalnu skrb i gravitirajućeg broja stanovnika

Centar za socijalnu skrb	Lokacija	Socijalni radnici	Gravitirajući broj stanovnika
Zadar	Zadar	37	123.319
	Gračac	2	4.690
	Obrova	3	4.323
	Pag	1	5.398
	Obiteljski centar	2	
Biograd		4	17.141
Benkovac		4	15.146
UKUPNO		53	170.017

Izvor: Ustanove pojedinačno, 2020., obrada ZADRA NOVA

Broj socijalnih radnika u Centru za socijalnu skrb u Zadru je porastao za 18 socijalnih radnika od 2014. godine, čime se znatno poboljšao pojedinačni pristup u skrbi za najranjivije skupine društva. Podružnica Obiteljski centar je aktivna pod CZSS Zadar od 2014. godine.

Osim centara socijalne skrbi djeluju i domovi socijalne skrbi za obavljanje socijalnih usluga, između ostalih i usluge smještaja (trajnog i privremenog). U Zadarskoj županiji djeluje 5 domova socijalne skrbi i jedan Centar za rehabilitaciju koji pružaju i usluge smještaja korisnika.

Tablica 10.6. Institucije sa smještajnim kapacitetom za više od 20 korisnika

R.br.	Institucije	Smještajni kapacitet (korisnika)
1.	Dom za starije i nemoćne osobe Zadar	331
2.	○ Podružnica Preko	21
3.	○ Podružnica Sali	20

4.	Dom za odrasle osobe Sv. Frane Zadar	60
5.	Dom za odrasle osobe Zemunik	150
6.	Dom za odgoj djece i mladeži Zadar	15
7.	Centar za rehabilitaciju Sv. Filip i Jakov	92
8.	Dom za starije i nemoćne Ivan Pavao II. – Biljane Donje	134
	UKUPNO	823

Izvor: Zadarska županija, 2020., obrada ZADRA NOVA

Dom za starije i nemoćne osobe Zadar ima kapacitet od **394** mjesta. U Zadru 353 mjesta, (adaptacijom u 2019. godini se povećao kapacitet za 22 mjesta), u podružnici Preko 21 mjesto te u podružnici Sali 20 mjesta. U 2020. godini se očekuje kraj adaptacije prostora u Zadru te će se kapacitet povećati za još 33 mjesta.¹⁹²

Dom za odrasle osobe sv. Frane u Zadru pruža institucionalnu skrb za maksimalno **60** korisnika, te izvaninstitucionalnu skrb kroz Službu za pomoć i njegu u kući za 70 korisnika, dostavu obroka za 60 korisnika, kroz usluge dnevnog boravka na dislociranoj jedinici doma u Zadru za 14 korisnika te sustavom Halo pomoć za 95 korisnika¹⁹³.

Dom za odrasle osobe Zemunik pruža institucionalnu skrb za 147 bolesnika, a ukupni kapacitet jest 150 kreveta. Dom provodi program za pomoć i njegu u kući za osobe starije od 65 godina i osobe s invaliditetom za 60 korisnika¹⁹⁴.

Centar za rehabilitaciju Sv. Filip i Jakov pruža uslugu smještaja za 80 korisnika (svi kreveti popunjeni) i 1 korisnika u poludnevnom boravku¹⁹⁵.

Dom za odgoj djece i mladeži Zadar ima 16 kreveta za dugotrajni smještaj. Osim smještaja pruža uslugu poludnevnog boravka za 76 korisnika kao i savjetovanje za 9 korisnika¹⁹⁶.

Dom za starije i nemoćne Ivan Pavao II u Biljanima Donjim je privatna ustanova koja ima kapacitet od 100 kreveta i u 2019. godini je bilo 97 korisnika¹⁹⁷.

Jedan od najvećih problema ovog sektora je **nedostatak domova za starije i nemoćne** posebice na otocima i ruralnim područjima, **visoka cijena smještaja u privatnim domovima** te **nedostatak palijativne skrbi**.

Tablica 10.7. Institucije za smještaj i boravak do 20 korisnika

R.br.	Institucija	Smještajni kapacitet (korisnika)
1.	Obiteljski dom Filipi - Zadar	20

¹⁹² Program i plan rada Doma za starije i nemoćne osobe Zadar u 2020. godini, Dom za starije i nemoćne osobe Zadar, 2019., str.3.

¹⁹³ Plan i program rada ustanove za 2020. godinu, Dom za odrasle osobe Sv. Frane, 2020., str. 4.-7.

¹⁹⁴ Plan i program rada ustanove za 2020. godinu, Dom za odrasle osobe Zemunik, 2019., str.1.

¹⁹⁵ Plan i program rada za 2021. godinu, Centar za rehabilitaciju sv. Filip i Jakov, 2020.

¹⁹⁶ Djelatnosti doma, Dom za odgoj djece i mladeži Zadar, 2020. , dostupno na: <https://domzaodgoj-zadar.hr/djelatnosti-doma/#boravak> (31.12.2020.)

¹⁹⁷ Dom za starije i nemoćne Ivan Pavao II, 2020., dostupno na: <http://www.dom-ivanpavaoii.com/> (31.12.2020.)

2.	Obiteljski dom Čerina - Zadar	20
3.	Obiteljski dom Vuković - Zadar	20
4.	Poslovna jedinica Fraj j.d.o.o. - Zadar	12
5.	Poslovna jedinica Dom Blanka - Zadar	20
6.	Poslovna jedinica Njega Hera - Zadar	20
7.	Poslovna jedinica Dom Ketī - Zadar	20
8.	Obiteljski dom Marijo Babić - Zadar	17
9.	Poslovna jedinica Dom Smiljevac - Zadar	11
10.	Poslovna jedinica Božica Dom - Zadar	14
11.	Poslovna jedinica Dom Eufemija - Zadar	11
12.	Obiteljski dom Jozo Pezer – Zadar	18
13.	Obiteljski dom Domus Solis - Zadar	20
14.	Obiteljski dom Jurjević - Benkovac	11
15.	Obiteljski dom Maslina – Benkovac	10
16.	Obiteljski dom Moja Nana – Gornji Karin, Obrovac	20
17.	Obiteljski dom Vujević - Galovac	20
18.	Obiteljski dom Zubak - Sukošan	10
19.	Obiteljski dom Gorica - Gorica, Sukošan	20
20.	Obiteljski dom Cerin - Privlaka	16
21.	Obiteljski dom Kaštelanac – Turanj, Sv. Filip i Jakov	20
22.	Obiteljski dom Giovanni - Vrsi	10
23.	Obiteljski dom Biograd – Rabra – Kakma, Polača	20
	UKUPNO	380

Izvor: Zadarska županija, 2020., obrada ZADRA NOVA

Unatoč infrastrukturnim problemima, institucije koje djeluju na području socijalne zaštite nastoje taj nedostatak nadoknaditi s drugim oblicima pomoći kao što su usluge Pomoć u kući, Halo pomoć te ostalim oblicima izvaninstitucionalnih potpora koje je potrebno i ubuduće razvijati.

RAZVOJNI IZAZOVI

Nedostatni institucionalni kapaciteti za smještaj starijih i nemoćnih
Nedovoljan broj stručnih suradnika po ustanovama
Nejednaka dostupnost usluga na području županije (ruralno stanovništvo)
Needuciranost socijalnih udruga o korištenju EU fondova za provedbu programa i projekata
Nedostatan broj odjela specijaliziranih za osobe oboljele od Alzheimerove bolesti i drugih demencija
Nedovoljno razvijen sustav palijativne skrbi
Nedostaje centar za rehabilitaciju i sustavno pružanje pomoći djeci s teškoćama
Potreba za veteranskim centrima (branitelji)
Nedostatak međuresorne suradnje
Nedostatan broj specijaliziranih timova za mentalno zdravlje, za sve populacijske skupine
Relativna zatvorenost ustanova socijalne skrbi prema zajednici
Nedostatak kvalificirane sezone radne snage u turizmu

RAZVOJNE POTREBE

Izgradnja novih ili prenamjena nekretnina u gradskom vlasništvu u ustanove socijalne skrbi
--

Povećati broj stručnih radnika po ustanovama i u sustavu socijalne skrbi
Povećati dostupnost socijalnih usluga na ruralnim područjima
Dodatno educirati socijalne udruge o iskorištavanju EU fondova
Povećati broj odjela u domovima socijalne skrbi specijaliziranih za osobe oboljele od Alzheimerove bolesti i drugih demencija
Izgradnja centra za rehabilitaciju i sustavno pružanje pomoći djeci s teškoćama u razvoju
Osigurati prostor za veteranski centar koji bi omogućio braniteljima svu potrebnu pomoć i socijalne usluge
Razvijati programe rane intervencije za skrb o djeci do treće godine života
Poticati izvaninstitucionalne oblike skrbi
Poticati razvoj obiteljskih domova za skrb o starijima
U trajno stručno usavršavanje uključiti i pružatelje usluga socijalne skrbi izvan institucije (obiteljski domovi, udruge koje provode određeni program)
Formirati mobilne timove palijativne skrbi za otočna i periferna kopnena ruralna područja

10.4. KLJUČNI RAZVOJNI POTENCIJALI, IZAZOVI I POTREBE

Socijalna zaštita predstavlja brigu o različitim osjetljivim i potrebitim članovima zajednice. Stanovništvo županije pokazuje trend starenja populacije, te je briga o starijim osobama postala jedno od temeljnih pitanja. Problemi nedostatnih financijskih sredstava za kvalitetno održavanje i unaprjeđenje sustava socijalne zaštite jedan je od najvećih problema, koji će s vremenom postojati sve veći zbog trenda starenja stanovništva, povećanja broja osoba s posebnim potrebama i sl. Uz to kao jedan od problema nameće se i neriješeno pitanje palijativne skrbi.

Razvojni potencijali

- Postojanje institucionalnog i strateškog okvira socijalne zaštite na nacionalnom i županijskom nivou
- Postojanje mreže javnih i privatnih domova za skrb o starijima
- Mogućnost korištenja sredstava iz Europskog socijalnog fonda za unaprjeđenje socijalne skrbi
- Razvoj Centra Mocire za rehabilitaciju i sustavno pružanje pomoći djeci s teškoćama
- Postojanje nekretnina u vlasništvu države, jedinica lokalne uprave i samouprave koje se mogu prenamijeniti u centre za razne oblike socijalne zaštite

Razvojni izazovi

- Nedostatni kapaciteti za smještaj starijih i nemoćnih u institucije, te nepostojanje centara za brigu o različitim potrebitim skupinama (bolestima demencije, PTSP – branitelji)
- Nedostatak stručne radne snage
- Nedostatan broj djelatnika po ustanovama
- Nejednaka prostorna dostupnost socijalne skrbi
- Neriješeno pitanje palijativne skrbi
- Nedostatak međuresorne suradnje

Razvojne potrebe

- Unaprjeđenje broja djelatnika i razine njihova znanja u sustavu socijalne zaštite te socijalnim udrugama (stručnih, ekonomskih i sl.)
- Unaprjeđenje kvaliteta i broja smještajnih objekata za brigu o starijima, osoba s posebnim potrebama, različitim bolestima demencije, palijativne skrbi
- Ujednačiti dostupnost socijalnih usluga na području cijele županije
- Razvijati programe rane intervencije i inkluzije
- Poticati izvaninstitucionalne oblike skrbi te razviti sustav poticaja za poduzetničke pothvate u okviru socijalne zaštite (privatni domovi za starije, ustanove za palijativnu skrb i sl.)
- Osvještavanje lokalne zajednice o postojanju i aktivnostima organizacija socijalne zaštite

11. SIGURNOST

Sigurnost stanovništva, te dobrobit i prosperitet građana temeljni su pokazatelj kvalitete i uspješne države/županije, demokratskoga političkog sustava i stabilnog društva.

U ovom dijelu analizirat će se moguće opasnosti po stanovništvo, okoliš, materijalna i kulturna dobra, kao i nastanak i posljedice velikih katastrofa i nesreća te potrebna sredstva za zaštitu i spašavanje, njihova spremnost na djelovanje u zaštiti i spašavanju. Opasnosti i ugroze koje će biti razrađene dijele se na prirodne i tehničko-tehnološke katastrofe, tj. one uzrokovane ljudskim faktorom.

11.1. INSTITUCIONALNI I STRATEŠKI OKVIR

Zaštita i spašavanje ostvaruju se djelovanjem operativnih snaga zaštite i spašavanja u JLP(R)S, te na razini RH. U akcijama zaštite i spašavanja za potrebe Zadarske županije prvenstveno se angažiraju pravne osobe i službe koje se u okviru svoje djelatnosti bave određenim vidovima zaštite i spašavanja sa sredstvima i opremom kojom raspolažu. Nositelji mjera za ublažavanje i otklanjanje posljedica prirodnih nepogoda i tehničko-tehnoloških katastrofa su operativne snage sustava Civilne zaštite Zadarske županije.

U okviru svojih redovnih djelatnosti zaštitom i spašavanjem bave se:

- Stožer zaštite i spašavanja Zadarske županije
- Zapovjedništvo civilne zaštite Zadarske županije
- Vatrogasna zajednica Zadarske županije
- Postrojbe civilne zaštite Zadarske županije
- Zavod za hitnu medicinu Zadarske županije
- Zavod za javno zdravstvo Zadar
- Opća bolnica Zadar
- Dom zdravlja Zadarske županije
- Specijalna bolnica za ortopediju Biograd na Moru
- Psihijatrijska bolnica Ugljan
- Ljekarna Zadar
- Hrvatska gorska služba spašavanja (HGSS), Stanica Zadar
- Društvo Crvenog križa Zadarske županije
- Veterinarska stanica Zadar
- Savjetodavna služba, Podružnica Zadarske županije.

Pored operativnih snaga sustava CZ Zadarske županije nositelji određenih mjera su:

- Centar za socijalnu skrb
- Policijska uprava Zadarska
- Državna uprava za zaštitu i spašavanje, Područni ured za zaštitu i spašavanje Zadar
- Državni hidrometeorološki zavod
- HEP ODS d.o.o., Elektra Zadar
- Hrvatske vode Split – ispostava "Zrmanja – zadarsko primorje"
- Hrvatske šume d.o.o..

Sigurnost građana Zadarske županije je na visokoj razini, a u prilog tome govori sastav Civilne zaštite Zadarske županije koji sačinjavaju članovi iz raznih sektora. Sve institucije koje obavljaju djelatnosti zaštite i spašavanja trebaju ulagati u prevenciju, odnosno jačanje ljudskih kapaciteta i nabavku opreme i sanitetskih vozila. Posebno se ističe potreba za ulaganjem u ljudske kapacitete, opremu te adekvatnu infrastrukturu za HGSS, te izgradnja heliodroma na otocima.

Jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave, u okviru svojih prava i obveza utvrđenih Ustavom i Zakonom o sustavu civilne zaštite (NN 82/15, 118/18, 31/20), uređuju i planiraju, organiziraju, financiraju i provode zaštitu i spašavanje.

Zadarska županija je izradila dokument **Procjena rizika od velikih nesreća za područje Zadarske županije** koji ističe da najveća opasnost prijeti od požara, te **Procjenu ugroženosti stanovništva, materijalnih i kulturnih dobara te okoliša od katastrofa i velikih nesreća za Zadarsku županiju** u kojoj se razrađuju moguće ugroze po stanovništvo, materijalna i kulturna dobra i okoliš od opasnosti, nastanka i posljedica katastrofa i velikih nesreća, potrebna sredstva za zaštitu i spašavanje, kao i njihova spremnost za djelovanje u zaštiti i spašavanju. Osim spomenutih akata, Zadarska županija svake godine izrađuje **Plan djelovanja Zadarske županije u području prirodnih nepogoda** za narednu godinu.

11.2. PRIRODNE KATASTROFE I OPASNOSTI

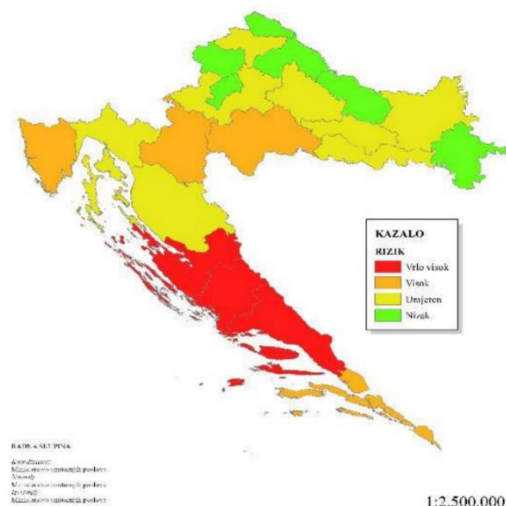
Prirodne katastrofe i opasnosti po stanovništvo, okoliš, materijalna i kulturna dobra su:

- požari,
- potresi,
- poplave,
- suše,
- olujno i orkansko nevrijeme i jak vjetar,
- ekstremne temperature
- epidemije i pandemije.

11.2.1. Požari

Zadarska županija ima potencijal ugroze požarima otvorenog tipa radi dugih razdoblja suše tijekom četiri najtoplija mjeseca, te zbog geografskog položaja i pokrivenosti šumama i drugim raslinjem. Meteorološki indeks opasnosti od šumskih požara tijekom četiri najtoplija mjeseca **pokazuje visoku i vrlo visoku potencijalnu opasnost za lipanj i rujan te ekstremnu opasnost za srpanj i kolovoz.**

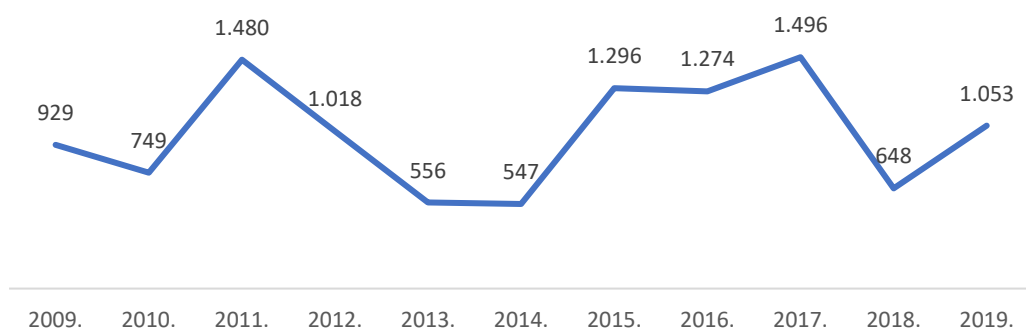
Na Slici 11.1. područja obilježena crvenom bojom predstavljaju zone visokog rizika za velike požare. Vidljivo je da je cijelo područje Zadarske županije u zoni vrlo visokog rizika od požara.



Slika 11.1. Procjena rizika od požara za područje RH

Izvor: Procjena rizika od velikih nesreća za područje Zadarske županije, Zadarska županija, 2019.

Procjena rizika od velikih nesreća za područje Zadarske županije navodi kako je prostor Zadarske županije podijeljen je na 47 požarnih područja i 43 požarne zone. Grad Zadar podijeljen je na 8 požarnih područja i 33 požarne zone, a grad Pag na 10 požarnih zona. Ostali gradovi i općine podijeljene su na požarna područja prema mogućnosti djelovanja vatrogasnih postrojbi u vremenu od 15 minuta. Povezanost naselja, cestovna otvorenost i dostupnost šumskih i poljoprivrednih površina na većem dijelu županije je adekvatna te vatrogascima omogućuje brzu reakciju. **Izuzetak su otoci na kojima je cestovna infrastruktura nedovoljno ili nikako izgrađena** (Silba, Premuda, Olib, Sestrunj, Rivanj, Rava, Ist, itd.) te Velebit na kojoj je izgrađenost cesta za vatrogasna vozila ispod svih kriterija, tako da se tijekom eventualnih akcija gašenja mora računati na zračne snage (protupožarni zrakoplovi *canadair*, interventne postrojbe i helikopteri).



Slika 11.2. Broj otvorenih požara u Zadarskoj županiji u razdoblju 2009. – 2019. g.

Izvor: Javna vatrogasna postrojba Zadarske županije, 2020., obrada ZADRA NOVA

Tijekom protekloga desetgodišnjeg razdoblja, na području Zadarske županije zabilježeno je 13.217. **Promatrano desetgodišnje razdoblje pokazuje da većina zabilježenih požara otpada na požare otvorenih prostora (83,8%),** potom požare građevina (12,7%) i naposljetku požare prometnih sredstava (3,5%). Prema ukupnom broju požara ističu se 2011. godine (1.480 požara) i 2017. godina (1.496 požara u kojima je izgorjelo ukupno 26.664 ha).

Na području Zadarske županije trenutno djeluje 40 vatrogasnih postrojbi DVD-a, 4 javne vatrogasne postrojbe profesionalnih vatrogasaca (JVP) i Aerodromska profesionalna vatrogasna postrojba.

Prema podacima s popisa stanovništva 2011. godine, u Zadarskoj županiji evidentirano je 4.703 djelatnika obučena prema Pravilniku o programu i načinu osposobljavanja pučanstva za provedbu preventivnih mjera zaštite od požara, gašenje požara i spašavanje ljudi i imovine ugroženih požarom (NN 61/94). Od zadnjeg popisa stanovništva do kraja 2019. godine osposobljeno je još 809 vatrogasaca s područja Zadarske županije.¹⁹⁸

11.2.2. Potresi

Pojava potresa se ne može predvidjeti unatoč svim suvremenim tehnologijama, a budući da potrese nije moguće ni spriječiti, provođenje mjera za ublažavanje posljedica potresa i pripremljenost društvene zajednice u slučaju njegove pojave, od velike su važnosti.

Učinci potresa na okoliš mogu biti (1) primarni koji podrazumijevaju rušenje zgrada, nastajanje štete na infrastrukturi, zarobljene ljude u urušenim zgradama i prekid komunalnih usluga, te (2) sekundarni, a odnose se na popratne pojave kao što su požari, poplave, klizanje tla, te bolesti.

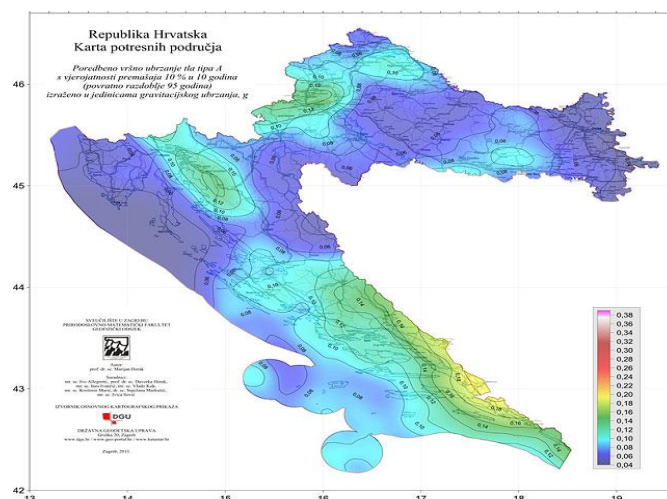
Prema Procjeni rizika od velikih nesreća za Zadarsku županiju područje Zadarske županije obuhvaća područje ugroženo potresom intenziteta VII° i VIII° po EMS ljestvici¹⁹⁹ zbog čega mogu nastati znatne materijalne štete i ljudske žrtve.

Kroz 2020. godinu područje kontinentalne Hrvatske (Zagreb, Sisak, Petrinja) pogodilo je više razornih potresa intenziteta V, VI° EMS ljestvice, a neki su se osjetili i na području Zadarske županije, ali nisu uzrokovali materijalne štete ni ljudske žrtve. Međutim, u **studenom 2020. godine Zadarsko područje pogodio je potres VI° EMS ljestvice**. Epicentar potresa bio je 11 kilometara sjeverozapadno od Posedarja, na dubini od svega 10 kilometara. Zabilježene su manje materijalne štete.

Na području Zadarske županije zabilježeni su potresi intenziteta V, VI, VII i VIII° MSK ljestvice koji su se osjetili na području Županije, ali nisu imali značajnijih posljedica. **U posljednjih 100 godina nije zabilježen niti jedan potres magnitude VII i VIII stupnjeva EMS ljestvice.**

¹⁹⁸ Dodatak 2 – Osnovna analiza, *Županijska razvojna strategija Zadarske županije do 2020.*, Zadarska županija, 2017., str. 110

¹⁹⁹ Intenzitet potresa utvrđuje se prema različitim opisnim ljestvicama. U RH je danas u uporabi ljestvica od 12 stupnjeva EMS-64



Slika 11.3. Karta potresnih područja RH za poredbeno povratno razdoblje TNCR=95 godina
Izvor: Karte potresnih područja Republike Hrvatske, PMF, 2019.

11.2.3. Poplave

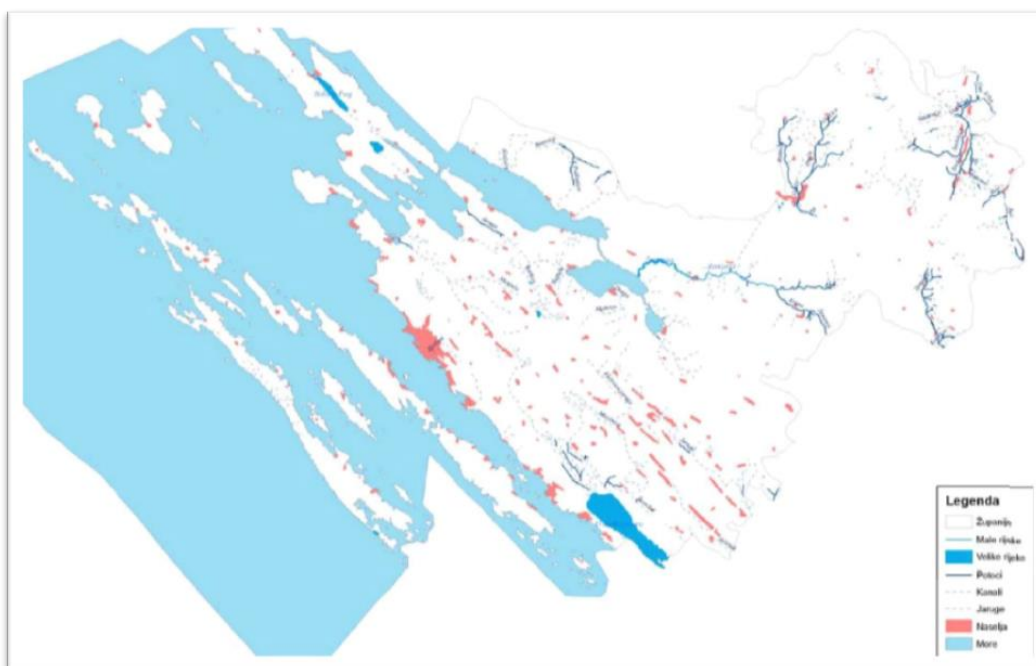
Poplave su prirodni fenomeni koji se ne mogu izbjeći, ali se poduzimanjem preventivnih mjera rizici mogu se svesti na prihvatljivu razinu.

Prema *Procjeni ugroženosti stanovništva, materijalnih i kulturnih dobara te okoliša od katastrofa i velikih nesreća-Zadarska županija* područje Zadarske županije obuhvaća područje malog sliva „Zrmanja – zadarsko primorje“ – Branjeno područje 26, iz kojeg je izuzeto područje sjeveroistočnog dijela Općine Gračac koji pripada slivu rijeke Une. To slivno područje ima sličnu specifičnu problematiku obrane od poplava na vodama prvog i drugog reda koja je prvenstveno karakterizirana velikim oscilacijama protoka unutar vodotokova kao i kratkoćom vremena propagacije poplavnih valova.

Na području Zadarske županije nalaze se četiri brane s akumulacijama:

- brana akumulacije Vlačine
- brana akumulacije Grabovac na vodotoku Baščica
- brana i akumulacija Razovac
- na rijeci Zrmanji s branom i akumulacijom Štikada u koju se ulijeva rijeka Ričica u blizini Gračaca.

Brane Vlačine i Grabovac koriste se za navodnjavanje i obranu od poplava te njima upravljaju Hrvatske vode. Pri gradnji brana vodilo se računa da budu otporne na potrese pa je vjerojatnost pucanja brana na području Zadarske županije vrlo niska.



Slika 11.4. Hidrografska mreža Zadarske županije

Izvor: Procjena ugroženosti stanovništva, materijalnih i kulturnih dobara te okoliša od katastrofa i velikih nesreća, Zadarska županija, 2015.

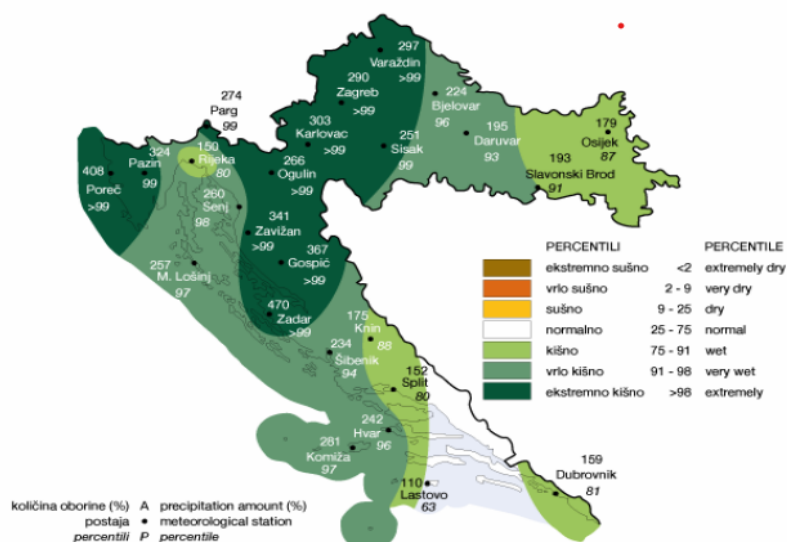
Na području Zadarske županije je više površinskih vodotoka koji mogu uzrokovati poplave: Vodotok Ričina, Miljašić jaruga, Sukošanski potok, Baščica, Kotarka, Krneza, Ražanačka jaruga i Krivac, rijeka Zrmanja kao najveći vodotok, te rijeka Otuča na gračačkom platou i odvodni sustav Nadin – Polača – Vrana – more.

Prostornim planom Zadarske županije te planovima JLP(R)S u sastavu Zadarske županije utvrđene su osnove mjera i uređenja prostora kao i smjernice u građenju na područjima ugroženim poplavama.

Uzroci poplava su uglavnom velike količine oborina. Najviše oborina u Zadarskoj županiji bude u jesen, nešto manje zimi i na proljeće, dok se ljeti količina oborina znatno smanjuje.

Na području Zadarske županije i velikog dijela Hrvatske u rujnu 2017. prevladalo je vrlo kišno do ekstremno kišno razdoblje. Tada je proglašena elementarna nepogoda za područje gradova Zadar i Nin, te općina Preko, Sv. Filip i Jakov, Poličnik, Kukljica, Ražanac, Pakoštane, Bibinje, Sukošan, Zemunik Donji, Pašman, Starigrad, Sali i Vrsi, Privlaka i Kali. **Elementarna nepogoda uzrokovana poplavama koje su poharale navedeno područje u razdoblju od 11. rujna 2017. do 14. rujna 2017 godine izazvala je izuzetno velike šteta** na stambenim objektima, infrastrukturi, komunalnim objektima, javnim objektima kao što su škole i zdravstvene ustanove, gospodarskim objektima i poljoprivredi²⁰⁰.

²⁰⁰ Proglašena elementarna nepogoda, Zadarska županija, dostupno na: <https://www.zadarska-zupanija.hr/index.php/novosti/item/767-proglasena-elementarna-nepogoda-podrucje-gradova-zadar-i-nin-te-opcina-preko-sv-filip-i-jakov-polcnik-kukljica-razanac-pakostane-bibinje-sukosan-zemunik-donji-pasman-starigrad-sali-i-vrsi> (31.12.2020.)



Slika 11.5. Oborinske prilike za rujan 2017. godine na području RH

Izvor: Procjena rizika od velikih nesreća za područje Zadarske županije, Zadarska županije, 2019.

U rujnu 2017. godine na meteorološkoj postaji Zadar zabilježene su rekordne mjesečne količine oborina. Tadašnje rujanske količine oborine nadmašile su najveće rujanske količine u povijesti mjerenja, što je izazvalo probleme na širem području Zadarske županije.

U rujnu 2017. godine na glavnoj meteorološkoj postaji Zadar izmjereno je 459,6 mm oborine, dok je godišnji prosjek za promatrano razdoblje 151,2 mm oborine.

Tablica 11.1. Mjesečne količine oborina (mm) - GMP Zadar

god	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
2009	203,9	78,3	58,5	95,1	14,3	80,6	12,7	13,0	63,1	105,2	157,1	127,3
2010	188,4	135,9	53,2	51,7	82,2	28,1	45,3	30,8	127,5	34,9	193,4	138,3
2011	35,6	5,6	35,2	11,9	24,3	44,1	43,6	0,0	19,9	122,7	26,0	139,9
2012	12,4	16,4	0,2	111,3	39,8	27,5	14,0	0,6	259,8	154,5	147,1	137,2
2013	171,5	85,6	136,5	79,2	134,2	80,4	0,9	54,6	123,6	109,0	195,7	16,0
2014	83,0	182,2	46,8	69,8	40,2	49,8	341,3	61,1	239,7	13,7	108,4	128,5
2015	61,6	148,2	47,0	28,1	116,9	8,9	10,1	85,3	85,9	283,1	72,9	0,3
2016	95,7	124,6	81,3	35,2	111,8	55,8	0,7	60,9	93,3	85,8	97,9	0,3
2017	73,5	104,6	43,5	98,7	38,7	15,6	16,8	1,1	459,6	54,2	142,8	90,1
2018	87,1	125,6	176,9	30,1	85,6	50,3	31,0	67,5	39,3	47,7	124,0	56,8

Izvor: Državni hidrometeorološki zavod, 2020, obrada ZADRA NOVA

U Zadarskoj županiji od poplava su najviše ugrožena sljedeća područja:

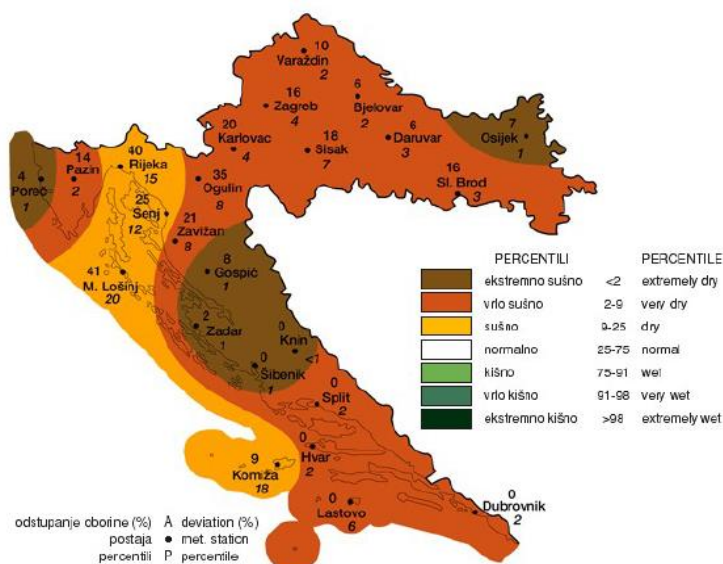
- Grad Biograd na Moru
- Grad Benkovac
- Grad Obrovac
- Općina Jasenice
- Općina Pakoštane

- Općina Polača
- Općina Posedarje
- Općina Gračac.

11.2.4. Suše

Suša ili dulje razdoblje bez oborine često uzrokuju štete u poljoprivredi, vodnom gospodarstvu, te drugim gospodarskim djelatnostima, a pogoduje nastajanju i širenju požara. Posljedice klimatskih promjena očituju se u sve učestalijim sušnim razdobljima tijekom ljeta.

U Ravnim kotarima i području uz obalu uobičajen je srednji broj dana bez oborina dok se na otocima broj bezoborinskih dana povećava. Na području Zadarske županije godišnje bude oko 263 dana bez oborine. Najviše bezoborinskih dana u bude u srpnju i kolovozu (26 dana mjesečno), dok ih je najmanje u studenom (oko 19 dana). **Ekstremne suše tijekom ljetnih mjeseci zahvaćaju veći dio Zadarske županije (Slika 11.6.).**



Slika 11.6. Prikaz odstupanja količine oborina na području Zadarske županije

Izvor: Plan djelovanja Zadarske županije u području prirodnih nepogoda za 2020. godinu, Zadarska županija, 2019.

Na području Zadarske županije 2008., 2012., i 2015. godine proglašena je prirodna (elementarna) nepogoda uzrokovana sušom koja je nanijela velike štete poljoprivrednim usjevima i smanjila poljoprivredne prinose.

11.2.5. Olujno ili orkansko nevrijeme i jak vjetar

Meteorološka postaja na Puntamici (Zadar) mjeri i raspolaže s mjerenim podacima brzine i smjera vjetra za područje cijele Zadarske županije.

Područje oko Paškog mosta te masleničko područje je najugroženije od olujnog i orkansnog nevremena. Na tom području je elektrodistribucijska mreža je direktno ugrožena udarima vjetra, što može izazvati lokalne prekide opskrbe električnom energijom. Može također doći do nesreća u pomorskom prometu, oštećenja plovila ili potonuća, što može uzrokovati izlivanje opasnih tvari u more te ugrozu ljudskih života.

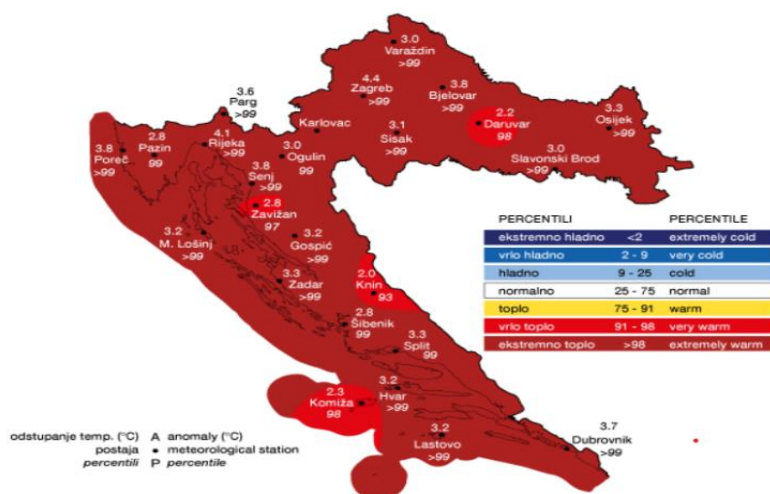
Prema *Procjeni ugroženosti stanovništva, materijalnih i kulturnih dobara te okoliša od katastrofa i velikih nesreća u Zadarskoj županiji* u 20-godišnjem razdoblju, jak vjetar na postaji Zadar zabilježen je prosječno 39 dana u godini, a olujni vjetar samo 1 dan. Najveći broj takvih dana javlja se u hladnijem dijelu godine. Poljoprivredni usjevi su najviše ugroženi od jakih i olujnih vjetrova, naročito ako su praćeni i olujnim nevremenom s tučom. Učinci olujnog/orkanskog i jakog vjetera u Zadarskoj županiji mogu izazvati otežano odvijanje cestovnog i pomorskog prometa. Posebno je ugroženo prometovanje Masleničkim i Paškim mostom te pomorski promet između kopna i otoka.

Na području Zadarske županije se ne očekuju učinci olujnog ili orkanskog, te jakog vjetera sa obilježjem katastrofe ili velike nesreće, iako su moguće velike nesreće na razini JLS.

11.2.6. Ekstremne temperature

Ekstremne temperature na području Zadarske županije pojavljuju se u ljetnim mjesecima, tijekom turističke sezone kada je koncentracija ljudi, a samim tim i opasnost daleko veća.

Ljeto 2018. godine bilo je ekstremno toplo na području Zadarske županije. Od 15. svibnja do 15. rujna, temeljem prognoze temperature zraka za tekući i sljedeća četiri dana, DHMZ objavljuje upozorenja na opasnost od vrućine i toplinskog vala.



Slika 11.7. Odstupanje srednje mjesečne temperature zraka za kolovoz 2018. g.
Izvor: Državni hidrometeorološki zavod, 2019.

11.2.7. Epidemije i pandemije

Najučestalije zarazne bolesti u Zadarskoj županiji (osim *Influenze*) su: *Varicella*, *Angina streptococcica*, *Pneumonia-bronchopneumonia*, *Enterocolitis*, *Helminthoses*, *Herpes zoster*, *Scabies* i *Scarlatina*.²⁰¹ U proljeće 2020. godine na području Zadarske županije pojavili su se prvi slučajevi nove zarazne bolesti COVID-19, koja se proširila do pandemijskih razmjera (ovaj dio razmotren je u posebnom poglavlju).

²⁰¹ *Zdravstveno-statistički ljetopis Zadarske županije za 2018. godinu*, Zavod za javno zdravstvo Zadar, 2019., str.118.

11.2.7.1. Gripa

Virus influence ili gripe pojavljuje se tijekom zimskih mjeseci i uzrokuje veći ili manji pobol stanovništva. U Hrvatskoj je zaključno s 19. travnja 2020. godine, službeno registrirano ukupno 59.710 oboljelih od te zarazne bolesti (sezona 2019./2020.). Zadarska županija sa stopom od 205,2 prijave gripe na 100 tisuća stanovnika nalazi se na 13. mjestu po broju oboljelih. Među pristiglim prijavama gripe, stopa incidencije je uobičajeno najveća kod djece predškolske dobi.²⁰²

Svake godine nakon sezone gripe prikupljaju se procjene potreba za cijepljenje osoba za koje je cijepljenje preporučeno i besplatno, na temelju istih se naručuje cjepivo i distribuira. Cijepljenje osoba koje pripadaju tim kategorijama provodi se u ordinacijama primarne zdravstvene zaštite i u zavodima za javno zdravstvo.

11.2.7.2. Epidemija/Pandemija COVID-19 uzrokovana koronavirusom SARS-CoV-2

Koronavirus koji je uzrokovao pandemiju koja je od kraja 2019. zahvatila cijelo čovječanstvo je novi soj virusa, koji do sada nije bio otkriven kod ljudi. Svjetska zdravstvena organizacija ga je nazvala SARS-CoV-2, a bolest koju uzrokuje naziva se COVID-19. Otkriven je u Kini krajem 2019. godine, dok je u Republici Hrvatskoj prvi slučaj zabilježen krajem veljače 2020. godine.²⁰³

Koronavirus najčešće uzrokuje simptome poput povišene temperature, suhog kašlja, nedostatka zraka te naglog gubitka mirisa, okusa ili promjene okusa, dok se rjeđe javljaju bolovi u tijelu, glavobolja, umor te povraćanje. Mnogi zarazu poistovjećuju sa simptomima gripe ili prehlade.²⁰⁴

Teže oblike bolesti COVID-19 najčešće imaju osobe s respiratornim, kardiovaskularnim, malignim bolestima, dijabetesom, bubrežnim bolestima, imunodeficijencijama, i osobe starije životne dobi. COVID-19 je nova bolest te se još uvijek prikupljaju znanstvene spoznaje i informacije o utjecaju pojedinih zdravstvenih stanja na povećanje rizika za teške oblike bolesti COVID-19.²⁰⁵

Tablica 11.2. Broj zaraženih, preminulih i izliječenih od COVID-19 (stanje 31.12.2020.g.)

	Broj zaraženih	Broj preminulih	Broj oporavljenih
Svijet	82.676.050	1.806.072	51.918.900
Republika Hrvatska	210.837	3.920	198.018
Zadarska županija	6.738	116	6.333

Izvor: Koronavirus.hr, HZJZ, 2021., obrada ZADRA NOVA

Prema podacima Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo, od početka pandemije u Hrvatskoj do dana 31. prosinca 2020. zabilježeno je 210.837 osoba zaraženih virusom COVID-19, od čega se do navedenog datuma oporavilo 198.018 osoba. Ukupno je 2020. godine umrlo 3.920 osoba s virusom SARS-CoV-2. Zadarska županija od početka epidemije, do 31. prosinca 2020. godine bilježi ukupno 6.738 zaraženih. Kroz 2020. godinu u Zadarskoj županiji preminulo je 116 bolesnika pozitivnih na COVID-19, a oporavilo ih se 6.333.

Stožer civilne zaštite Zadarske županije od početka epidemije nadležan je za praćenje epidemije na regionalnoj/lokalnoj razini, u suradnji i prema preporukama Nacionalnog stožera. Testiranja na novi

²⁰² Gripa u Hrvatskoj u sezoni 2019./2020. (19.4.2020.), HZJZ, dostupno na: <https://www.hzjz.hr/sluzba-epidemiologija-zarazne-bolesti/gripa-u-hrvatskoj-u-sezoni-2019-2020-19-4-2020/> (31.12.2020.)

²⁰³ O bolesti, Koronavirus.hr, dostupno na: <https://www.koronavirus.hr/sto-moram-znati/o-bolesti/103> (05.01.2021.)

²⁰⁴ Ibid.

²⁰⁵ Bolesti i zdravstvena stanja koja mogu povećati rizik za teže oblike bolesti COVID-19, Koronavirus.hr, dostupno na: <https://www.koronavirus.hr/sto-moram-znati/o-bolesti/bolesti-i-zdravstvena-stanja-koja-mogu-povecati-rizik-za-teze-oblike-bolesti-covid-19/783> (05.01.2021.)

virus SARS-CoV-2 obavljaju se u Zavodu za javno zdravstvo Zadarske županije. Bolesnici s težim oblicima bolesti se hospitaliziraju u Općoj bolnici Zadar, dok se oni s lakšim oblicima bolesti, a potreban im je nadzor liječnika, hospitaliziraju u Ortopedsku bolnicu Biograd n/m koja je prenamijenjena u svrhu liječenja COVID-19 bolesnika.

Europska agencija za lijekove (EMA) je krajem prosinca 2020. godine preporučila davanje uvjetnog odobrenja za stavljanje u promet **cjepiva Comirnaty proizvođača BioNTech, Pfizer, Moderna te Astra-Zeneca**. Europska komisija (EK) je također donijela Provedbenu odluku o davanju uvjetnog odobrenja za stavljanje predmetnog cjepiva protiv bolesti COVID-19 u promet. Cjepivo Comirnaty namijenjeno je za prevenciju bolesti COVID-19 u osoba u dobi od 16 i više godina.

Povjerenstvo za humane lijekove (CHMP) pri EMA-i je dana 6. listopada 2020. godine započelo postupnu ocjenu dokumentacije (engl. *rolling review*) predmetnog cjepiva. Slijedom zahtjeva za davanje odobrenja za stavljanje u promet predmetnog cjepiva zaprimljenog 1. prosinca 2020. godine, CHMP je nastavio sa znanstveno-stručnom ocjenom te je na izvanrednoj sjednici 21. prosinca 2020. godine zaključio svoju ocjenu, potvrdivši da je cjepivo odgovarajuće u pogledu kakvoće, sigurnosti i djelotvornosti, odnosno da su koristi primjene cjepiva veće od rizika.²⁰⁶

Prve doze cjepiva u RH su pristigle 26. prosinca 2020. godine (9.750 doza), a već 27. prosinca 2020. godine je krenula distribucija po županijama, te je u Zadarsku županiju pristiglo 210 doza. Zavod za javno zdravstvo Zadarske županije organizirao je cijepljenje prvim dozama u četiri najveća doma za starije i nemoćne – Dom na Sfingi, Dom Sv. Frane te domovima u Biljanima Donjim i Zemuniku. Uz njih cijepili su se i djelatnici Hitne medicinske pomoći koji dolaze u dodir s COVID-19 pacijentima. Nakon toga, svakog tjedna pristižu nove doze cjepiva, te se na taj način ulazi u novu i najučinkovitiju fazu borbe protiv pandemije.

11.3. TEHNIČKO-TEHNOLOŠKE KATASTROFE (UZROKOVANE LJUDSKIM FAKTOROM)

Katastrofe uzrokovane ljudskim faktorom su:

- Tehničko-tehnološke katastrofe i velike nesreće izazvane nesrećama u gospodarskim objektima
- Ratna djelovanja i terorizam
- Ugroza od minskoeksplozivnih i neeksplozivnih ubojnih sredstava

11.3.1. Tehničko-tehnološke katastrofe i velike nesreće izazvane nesrećama u gospodarskim objektima i prometu

Prema *Procjeni rizika od velikih nesreća za Zadarsku županiju*, tehničko-tehnološke nesreće mogu nastati zbog istjecanja opasne tvari i/ili eksplozije u pogonu/postrojenju s opasnom tvari, što može rezultirati požarom, disperzijom toksičnog plina ili oblaka, ovisno o smjeru vjetrova, na okolno područje, te zagađenjima tla, zraka i vode te ugrožavanjem života i zdravlja ljudi.

²⁰⁶Odobreno cjepivo protiv bolesti COVID-19 proizvođača BioNTech i Pfizer, Agencija za lijekove i medicinske proizvode - HALMED, 2020., dostupno na: <https://www.halmed.hr/Novosti-i-edukacije/Novosti/2020/Odobreno-cjepivo-za-lijecenje-bolesti-COVID-19-proizvodaca-BioNTech-i-Pfizer/2487> (05.01.2020.)

Industrijska zona Gaženica te poslovne zone Benkovac, Stankovci, Poličnik i Bibinje, predstavljaju najveću opasnost po pitanju tehničko-tehnoloških nesreća u Zadarskoj županiji.

Iz priložene tablice vidljivo je da su benzinske postaje te prekrcajni terminali Tankerkomerc, Kepol Terminal i Luka Zadar mjesta potencijalne opasnosti od istjecanja, zapaljenja i/ili eksplozije većih količina naftnih derivata.

Tablica 11.3. Popis privrednih subjekata s posljedicama koje bi eventualna nesreća izazvala u okruženju

Pravna osoba	Djelatnost	Opasna tvar
ADRIA d.d.	proizvodnja ribljih prerađevina	amonijak
AUTOLINE d.o.o. Zagreb	centar rabljenih vozila	ekstra lako lož ulje
BP PETROL	prodaja motornih i dizelskih goriva	motorni benzin, dizel gorivo
BP ADRIA OIL d.o.o.	prodaja motornih i dizelskih goriva	dizel, benzin
BP CRODUX	prodaja motornih i dizelskih goriva	dizel, benzin
BP TIFON	prodaja motornih i dizelskih goriva	dizel, benzin
BP "TRI BARTOLA"	prodaja motornih i dizelskih goriva	dizel, benzin
Dom za starije i nemoćne osobe Zadar	smještaj i briga starih i nemoćnih	lako lož ulje, ukapljeni naftni plin
HEP	opskrba električnom energijom	dizel gorivo, transformatorsko ulje
Hoteli Borik d.d.	turizam	ekstra lako lož ulje
Hoteli Zadar d.d.	turizam	lož ulje, ukapljeni naftni plin
INA d.d.	prodaja motornih i dizelskih goriva	motorni benzin, dizel gorivo
INTERMOD d.o.o.	turizam	ukapljeni naftni plin
KEMOPLAST TRADE d.d.	proizvodnja plastičnih masa	olovni stabilizator
KALI TUNA d.o.o.	ulov, uzgoj i prerada ribe	amonijak
KEPOL TERMINAL	skladištenje, prekrcaj i trgovina kemijskih proizvoda i naftnih derivata	dizel, benzin, stiren
LIBURNIJA d.o.o.	prijevoz putnika	eurodizel
MARASKA d.d.	proizvodnja i prodaja alkoholnih i bezalkoholnih pića	lako lož ulje, etanol
MARDEŠIĆ d.o.o.	ulov, uzgoj i prerada ribe	amonijak
MARITUNA d.d.	ulov, uzgoj i prerada ribe	amonijak
MGT d.o.o. - Asfaltna baza	proizvodnja asfalta	ekstra lako lož ulje
OPĆA BOLNICA ZADAR	palijativa skrb	srednje lož ulje, kisik, ukapljeni naftni plin
PERCO d.o.o.	turizam	ukapljeni naftni plin, ekstra lako lož ulje
PROplin d.o.o.	kontrola, ispitivanje i obnavljanje plinskih boca	UNP
SAS strojogradnja	proizvodnja specijalnih alatnih strojeva	lož ulje, acetilen
SOJARA d.d.	proizvodnja prehrambenih proizvoda	lož ulje, heksan, kloridna kiselina, natrijev hidroksid
SREDNJOŠKOLSKI ĐAČKI DOM	obrazovanje	ekstra lako lož ulje
TANKERKOMERC d.d.	trgovina, turizam i usluge	lož ulje, benzin, dizel
TURISTHOTEL d.d.	turizam	lako lož ulje

VODOVOD d.o.o.	usluge opskrbe pitkom vodom	klor
SPORTSKI CENTAR VIŠNJIK	upravljanje športskim objektima	ekstra lako lož ulje
TOČIONICA PLINA ZID	prodaja ukapljenog plina	UNP
ODVODNJA ZADAR	pročišćavanje otpadnih voda	dizel, benzin
ZRAČNA LUKA ZADAR	zračni promet	Benzin, lož ulje, UNP

Izvor: Procjena rizika od velikih nesreća, Grad Zadar, 2018.; Procjena ugroženosti stanovništva, materijalnih i kulturnih dobara te okoliša od opasnosti, nastanka i posljedica velikih nesreća, Zadarska županija, 2015., obrada ZADRA NOVA

Nekoliko tvrtki s područja Zadarske županije, u kojima su prisutne opasne tvari, obveznici su izrade Procjene ugroženosti stanovništva, materijalnih i kulturnih dobara te okoliša od katastrofa i velikih nesreća, Operativnog plana zaštite i Unutarnjeg plana zaštite i spašavanja. Jedna od tih tvrtki je Tankerkomerc d.d. U okolici Tankerkomerca d.d. nalaze se javni i industrijski objekti prikazani na slijedećoj slici.



Slika 11.8. Javni objekti u okruženju Tankerkomerca d.d.

Izvor: Procjena rizika od velikih nesreća za područje Zadarske županije, Zadarska županija, 2019.

Procjena rizika od velikih nesreća za područje Zadarske županije navodi da se područje postrojenja Kepol Terminal d.o.o. i Tankerkomerc d.d. nalazi se unutar industrijske zone Gaženica u jugoistočnom dijelu grada Zadra. Sa sjeverne strane nalazi se željeznička pruga Zadar – Knin, s južne strane je skladište Kepol d.o.o., a sa zapadne strane proteže se Gaženička cesta te teretna luka Zadar. Postrojenje je smješteno na ograđenoj površini od 60.000 m². Na lokaciji Tankerkomerca d.d. nalaze se spremnici različitih veličina s opasnim tvarima. Terminal i trgovina tekućom robom se ne nalazi unutar područja ekološke mreže, te nije unutar područja zaštićenih dijelova prirode.

11.3.2. Ratna djelovanja i terorizam

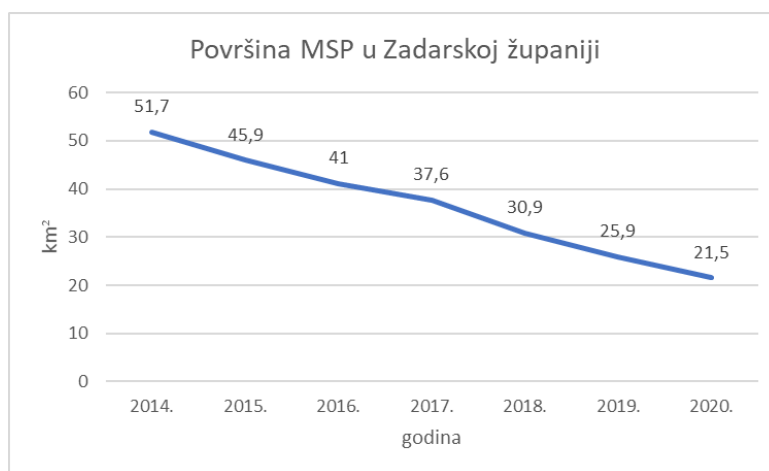
Protiv Republike Hrvatske trenutačno nije i vrlo vjerojatno u skoroj budućnosti neće biti izražena neposredna konvencionalna prijetnja. Ipak, ona se ne smije u potpunosti isključiti, jer je na globalnoj razini u posljednje vrijeme posebno izražena prijetnja međunarodnog terorizma.

Mete terorističkih napada na području Zadarske županiju mogu biti su vojni objekti te industrijski, energetske i drugi infrastrukturni objekti (Luka Zadar, Zračna luka Zadar, Paški i Maslenički most, tunel

Sv. Rok, dalekovodi i sl.). Objekti u kojima može biti ugrožen veći broj ljudi su škole, hoteli, bolnice, crkve, trgovački centri i dr. po gradovima i općinama unutar županije²⁰⁷.

11.3.3. Ugroza od minskoeksplozivnih i neeksplozivnih ubojnih sredstava

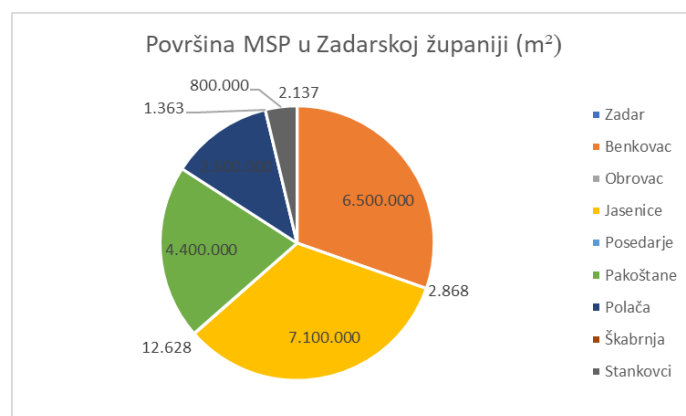
U Zadarskoj županiji bilježi se trend konstantnog smanjenja minski sumnjivih područja te je 2014. godine minski sumnjivo područje umanjeno sa 51,75 km² na 45,90 km², dok je na dan 31.12.2018. godine minama zagađeno područje od 30,93 km². **Trenutno na području Zadarske županije ima oko 20 km² minski sumnjivih područja.** Trend je još izraženiji ako se referentnom godinom uzme 2011. kada je površina minski sumnjivog područja iznosila 65,26 km²²⁰⁸.



Slika 11.9. Površina MSP u Zadarskoj županiji 2014. - 2020. g.
Izvor: Ministarstvo unutarnjih poslova, 2021., obrada ZADRA NOVA

Ukupno ugovorena sredstva u razminiranje minski sumnjivih područja Zadarske županije od 1.siječnja 2016. godine, zaključno s 30. studenim 2019. godine iznosila su 118.114.536,56 HRK.

Minski sumnjivo područje u Zadarskoj županiji na dan 1. prosinca 2019. godine zauzima 21,5 km².



Slika 11.10. Minski sumnjiva područja na području Zadarske županije na dan 01.12.2019.g.
Izvor: Ministarstvo unutarnjih poslova, 2019., obrada ZADRA NOVA

²⁰⁷ Dodatak 2 – Osnovna analiza, Županijska razvojna strategija Zadarske županije do 2020., Zadarska županija, 2017., Str. 115.

²⁰⁸ Ibid., str. 103.

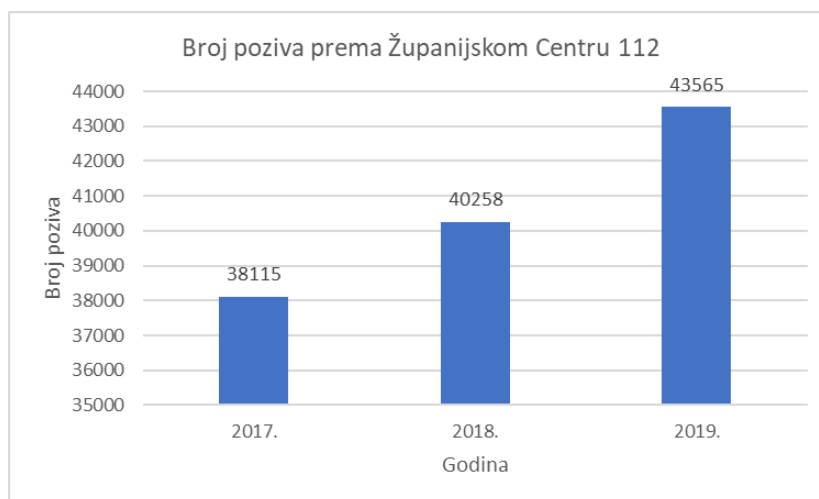
Najveće područje zagađeno minama nalazi se na području Općine Jasenice (7,1 km²), Grada Benkovca (6,5 km²), Općine Pakoštane (4,4 km²) i Općine Polača (2,6 km²).



Slika 11.11. Karta zagađenosti minama na području Zadarske županije
Izvor: Ravnateljstvo civilne zaštite, Ministarstvo unutarnjih poslova, 2020.

11.4. ŽUPANIJSKI CENTAR 112

Jedinstveni europski broj za hitne službe 112 u Republici Hrvatskoj uveden je u operativnu funkciju 11. veljače 2005. godine i djeluje u 20 županijskih centara.



Slika 11.12. Broj poziva u Županijski centar 112
Izvor: Zadarski list (09.03.2020.), obrada ZADRA NOVA

Od 2017. do 2019. zabilježen je porast poziva prema Županijskom centru 112. U 2017. godini bilo je 38.115 poziva upućenih prema Županijskom centru 112, samo 11. rujna iste godine, kada je proglašena elementarna nepogoda uzrokovana poplavom, Centar 112 je zaprimio preko 1.500 poziva građana. U

2018. godini zaprimljeno je 40.258 poziva, što je povećanje od 2.143 poziva. Tijekom 2019. godine prema Centru je upućeno bilo je 43.565 poziva, što je 3.307 poziva više nego 2018. godine. Najveći broj poziva odnosio se na sigurnosne i medicinske intervencije.

RAZVOJNI IZAZOVI

Ranjivost od posljedica velikih nesreća i katastrofa
Ne postoji mogućnost predviđanja većih prirodnih nepogoda
Nedostatak određenih sredstva i opreme za provedbu svih potrebitih segmenata u mjerama zaštite i spašavanja

RAZVOJNE POTREBE

Razminirati preostalo područje pod minama
Smanjiti utjecaj industrijskih procesa na kvalitetu tla
Razviti sustav djelovanja u slučaju iznenadnog zagađenja, havarije i dr.
Preventivno razvijati sigurnosnu kulturu i odgovornost građana
Kontinuirano provoditi edukacije građanstva za postupanje u velikim nesrećama i katastrofama
Poboljšati infrastrukturu zaštite od požara i tehnoloških eksplozija
Jačanje ljudskih kapaciteta za zaštitu i spašavanje, te izgradnja centra za HGSS
Nabava sanitetskih vozila
Izgradnja centra za HGSS
Izgradnja i uspostava heliodroma na otocima Zadarske županije

11.5. KLJUČNI RAZVOJNI POTENCIJALI, IZAZOVI I POTREBE

Sustav sigurnosti u Zadarskoj je županiji vrlo razvijen. Institucionalno je izgrađen i operativan, a potrebno ga je i dalje unaprjeđivati ulaganjem u edukaciju nositelja kao i ulaganjem u opremu i tehnologiju.

Razvojni potencijali

- Ustanove sustava sigurnosti prokušane u brojnim kriznim situacijama tijekom obrambenoga Domovinskog rata i elementarnih nepogoda (požari i poplave)

Razvojni izazovi

- Pojava ekstrema vezanih uz klimatske promjene (poplave, suše, požari, orkanski vjetrovi, za sada ne u značajnijoj mjeri i izdizanje razine mora)
- Povećanje koncentracije stanovništva u mjesecima s velikim brojem turista
- Ugroza od minskoeksplozivnih i neeksplozivnih ubojnih sredstava u područjima nekadašnjih bojišnica iz razdoblja velikosrpske okupacije
- Mogućnosti značajnijeg onečišćenja mora u skladu s intenziviranjem pomorskog prometa

Razvojne potrebe

- Educirati različite dobne skupine o mogućnostima različitih prirodnih ugroza te razvijati sigurnosnu kulturu i odgovornost građana
- Jačati institucijske kapacitete i međusektorsku suradnju za kvalitetnije nošenje u kriznim situacijama

- Izgraditi sustav nadzora od požara i onečišćenja kojim će biti obuhvaćeni i teže dostupni dijelovi županije
- Osnivanje timova za kriznu komunikaciju.

12. KOMUNALNA INFRASTRUKTURA

U ovom poglavlju analizira se vodoopskrba na području Zadarske županije te posebno stanja vodoopskrbe na otocima Zadarske županije, vodoopskrbni sustav Zadarske županije, pregled projekata vodnog gospodarstva, analiza javne odvodnje na području Zadarske županije te stanje javne odvodnje na otocima, analizu gospodarenja otpadom, pregled davatelja usluga javne usluge prikupljanja otpada i odlagališta otpada, osvrt na Centar za gospodarenje otpadom Biljane Donje, analizu podataka o količini otpada te sustava za recikliranje otpada.

Također, daje se uvid u elektroničke komunikacije, digitalnu zemaljsku televiziju, poštu, energetske učinkovitost kroz neposrednu potrošnju u Zadarskoj županiji s naglaskom na potrošnju u sektoru industrije, prometu, kućanstvima, uslužnim djelatnostima te objektima u vlasništvu Zadarske županije te je napravljen i pregled obnovljivih izvora energije.

12.1. INSTITUCIONALNI I STRATEŠKI OKVIR

Pitanje obavljanja i financiranja komunalnih djelatnosti, građenja i održavanja komunalne infrastrukture regulirano je **Zakonom o komunalnom gospodarstvu (NN 68/18, 110/18, 32/20)**, kojim je definirano kako su jedinice lokalne samouprave dužne u donošenju i provođenju programa građenja i održavanja komunalne infrastrukture, poštovati javni interes i omogućiti ostvarivanje pojedinačnih interesa.²⁰⁹

Na županijskoj razini, sljedeći **upravni odjeli Zadarske županije, ustanove i poduzeća** su nadležni na području komunalne infrastrukture :

- Upravni odjel za poljoprivredu, ribarstvo, vodno gospodarstvo, ruralni i otočni razvoj
- Upravni odjel za prostorno uređenje, zaštitu okoliša i komunalne poslove
- Upravni odjel za gospodarstvo, turizam, infrastrukturu i EU fondove,
- EKO d.o.o. za gospodarenje otpadom Zadarske županije
- Elektra Zadar HEP ODS te
- Ostala komunalna poduzeća/ustanove na razini JLS (38 registriranih pravnih subjekata u području djelatnosti Komunalnih usluga i vodnog gospodarstva).

12.2. VODNO GOSPODARSTVO

Vodama se upravlja prema načelu jedinstva vodnog sustava i načelu održivog razvitka kojim se zadovoljavaju potrebe sadašnje generacije i ne ugrožavaju pravo i mogućnost budućih generacija da to ostvare za sebe.²¹⁰ Vodne usluge su djelatnosti od općeg interesa i obavljaju se kao javna služba. **Javna vodoopskrba** je djelatnost zahvaćanja podzemnih i površinskih voda u svrhu ljudske potrošnje te isporuka do krajnjeg korisnika vodne usluge, ili do drugog isporučitelja vodnih usluga ili do javne slavine putem građevina za javnu vodoopskrbu te upravljanje tim građevinama. Tu također potpada i pokretna isporuka vode za ljudsku potrošnju – primjerice vodonoscem, što je najčešće slučaj kod opskrbe otoka pitkom vodom.²¹¹

Na županijskoj razini **Upravni odjel za poljoprivredu, ribarstvo, vodno gospodarstvo, ruralni i otočni razvoj** Zadarske županije je nadležan na području vodnog gospodarstva.

²⁰⁹ Zakon o komunalnom gospodarstvu, Narodne novine br. 68/18, 110/18, 32/20, čl. 5.

²¹⁰ Zakon o vodama, Narodne novine br. 66/2019, čl. 6. st. 2.

²¹¹ Zakon o vodnim uslugama, Narodne novine br. 66/2019, čl. 3. st. 1.

12.2.1. Vodoopskrba na području Zadarske županije

Javna vodoopskrba na području Zadarske županije u nadležnosti je **šest komunalnih društava** sa sjedištima u Zadru, Biogradu, Benkovcu, Gračacu, Pagu i Poveljani. Postoji još sedam komunalnih poduzeća koja se bave distribucijom vode sa sjedištima u naseljima Kukljica, Preko, Kali, Sali, Pašman, Tkon i Vir ali su gotovo sva orijentirana na prihvat vode iz većih vodoopskrbnih sustava.²¹² Zadarska županija dio je **vodnog područja dalmatinskih slivova**, a zbog karakteristika krškog reljefa unatoč bogatoj hidrografiji podzemlja ima **problema s vodoopskrbom**.

Na području Županije nedovoljan je broj rijeka, jezera i drugih površinskih voda da bi se potrebe potrošača adekvatno namirile. **Tijekom ljetnih mjeseci najveći su problemi s nestašicom vode**, zbog male količine padalina, poglavito na područjima otoka te u Ravnim Kotarima i Bukovici. **Najistaknutije tekućice** u Zadarskoj županiji su: Zrmanja, Una, Otuča, Ričica, Miljašić Jaruga, Bašćica, Kličevica i Kotarka. **Otvoreni vodotoci** na području Zadarske županije veliko su prirodno bogatstvo koje se dijelom može rabiti **za vodoopskrbu**, te također i za hidroenergiju. Na područjima koja su udaljenija od naselja, kopnene vode su uglavnom dobre kvalitete, dok u blizini naseljenih mjesta vode su ugrožene kroz različite oblike i intenzitete onečišćenja. Ističu se onečišćenja rijeke Zrmanje nizvodno od Obrovca, potoka Ričine u Zadru, Ričice i Otuče kod Gračaca. Vodno blago Zadarske županije čine pretežito otvoreni vodotoci koji se formiraju na sjeveru Županije, dok je priobalje, a pogotovo otoci, područje na kojem nema dovoljno vodnih resursa, posebno ne površinskih pojava vode²¹³.

Postojeća vodocrpilišta i vodozahvate karakterizira veća izdašnost u mjesecima kad je manja potražnja za vodom, dok u ljetnom razdoblju s malom količinom oborina i kada je najveća potražnja za vodom, s obzirom na vrhunac turističke sezone, ta izdašnost značajno pada. **Alternativni izvori** vodoopskrbe mogu se usmjeriti prema izvorima od Kupe do Kaštela Žegarskog ili na zahvate podzemnih voda bušotinama, za što bi trebalo izraditi opsežna hidrogeološka istraživanja.²¹⁴

Polazeći od kriterija da su regionalna i subregionalna **vodocrpilišta** i **vodozahvati** minimalne izdašnosti od 50 l/s, na prostoru Zadarske županije mogu se izdvojiti: vodozahvat Berberov Buk, vodozahvat Muškovci, vodocrpilište Golubinka, vodocrpilište Bokanjac, vodocrpilište Kakma, vodocrpilište Turanjsko Jezero, vodozahvat Štikada, te vodozahvat u Srbu.²¹⁵ Najznačajniji priobalni izvor vode u širem zadarskom području predstavlja izvor Golubinka u blizini Ljubačkog zaljeva. Potrebne količine vode za navodnjavanje osiguravaju se korištenjem postojećih vodnih potencijala (vodotoci, oborinske vode, izvorišta, podzemne vode, pročišćene otpadne vode, vodoopskrbni sustavi u vrijeme smanjene potrošnje i dr.). **Sustavi za navodnjavanje su**: Baštica 1 (akumulacija Grabovac), Baštica 2 (akumulacija Vlačine), Kožlovačko-morpolačko polje (akumulacija Kulina), Kulsko-korlatsko polje (akumulacija Kotao), Poveljana (akumulacija), Škabrnja (akumulacija), Vransko polje (akumulacije u skladu sa studijom), Oko (izvor Oko), Zaton (izvori: Vrulj, Dražnik), Ljubač (izvor Greb), Žegarsko polje (rijeka Zrmanja), Muškovci (rijeka Zrmanja), Krupa (rijeka Zrmanja), Rašinovac (akumulacija Boljkovac) i Lišane (akumulacija).²¹⁶

Posebne vodoopskrbne sustave imaju Biograd na Moru s okolnim mjestima, zatim Novigrad, Ražanac, Gračac, Srb, Bruvno i Mazin. Biograd na Moru osim posebnog vodoopskrbnog sustava ima i dodatne lokalne vodovode, kao i okolica Zadra i Nina, Posedarje te Starigrad-Paklenica (Bokanjačko blato,

²¹² Vodoopskrbni plan Zadarske županije, Hrvatske Vode, Zagreb, 2008., str.40.

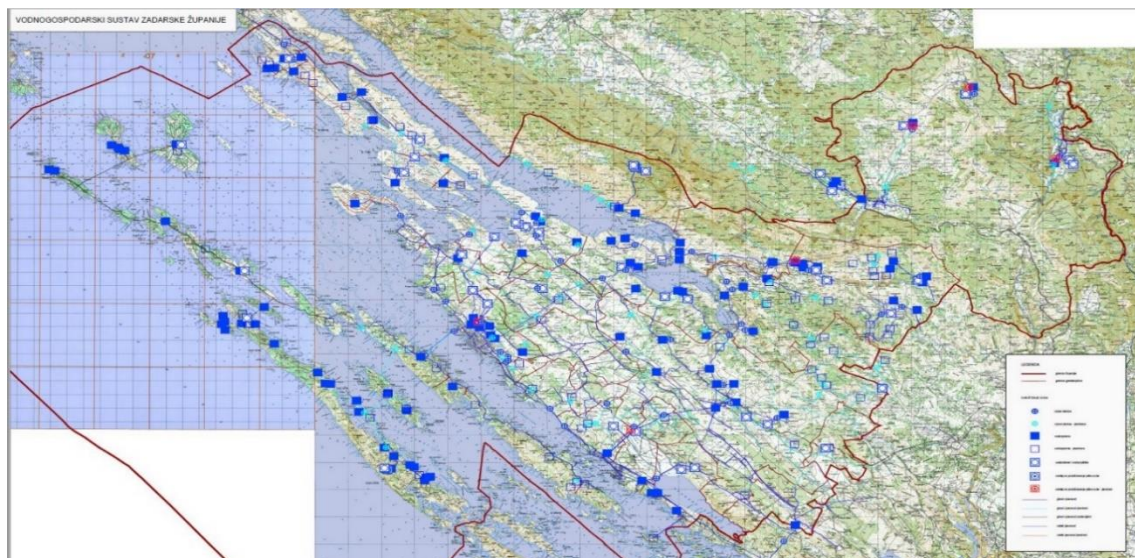
²¹³ Prostorni plan Zadarske županije, Izmjene i dopune, Zadarska županija, 2015., str. 26., (20.10.2020.)

²¹⁴ Osnovna analiza - Dodatak 2., Županijska razvojna strategija Zadarske županije do 2020., Zadarska županija, 2017., str.140.

²¹⁵ Ibid., str.88.

²¹⁶ Ibid., str.142.

Golubinka, Vrana, Kakma, Paklenica i dr.). Isto tako izgrađen je i spoj regionalnog sustava s vodoopskrbnim sustavom Šibensko-kninske županije.²¹⁷



Slika 12.1. Vodovodna mreža Zadarske županije
Izvor: Prostorni plan Zadarske županije, Zadarska županija, 2015.

Do izgradnje jedinstvenog vodoopskrbnog sustava otoka, vodoopskrba se vrši pojedinačno po naseljima, mjesnim mrežama, te vodospremama s mogućnošću punjenja putem brodova vodonosaca ili desalinizacijom bočate vode.²¹⁸

12.2.2. Stanje vodoopskrbe na otocima Zadarske županije

Dugi otok i Zverinac nemaju javnu vodovodnu i kanalizacijsku mrežu. Južni dio otoka (mjesto Sali, Zaglav, Žman i Luka) dobivaju vodu magistralnim cjevovodom iz Žmanskog polja, dok preostala mjesta na otoku vodu dobivaju najvećim dijelom brodom vodonoscem, a manjim dijelom putem autocisterne. U većem dijelu godine na tim otocima i na drugim zadarskim otocima koji nisu priključeni u regionalni vodoopskrbni sustav kućanstva potrebe za vodom namiruju prikupljanjem kišnice u cisternama (gusternama).

Na području otoka **Pašmana** za distribuciju pitke vode nadležno je komunalno društvo Komunalac d.o.o. iz Biograda na moru, a formirano je i komunalno poduzeće u nadležnosti Općine Pašman (JKU Otok Pašman) koje je zaduženo za izgradnju mreže te priključivanje korisnika na području te općine.

Ugljan vodu dobiva iz zadarskog vodovoda putem podmorskog cjevovoda dok je sekundarna vodovodna mreža, vlasništvo općina na otoku. Vodovodne mreže izgrađene su u naseljima Preko i Kukljica, iz vodosprema se gravitacijski opskrbljuju Kukljica i Kali i brodogradilište u Veloj Lamljani. **Ošljak, Rivanj i Sestrunj** u pravilu se koriste gusternama, dok se vodoopskrba odvija pomoću vodonosaca.

Pag vodu dobiva iz vodovoda Hrvatsko primorje (južni ogranak) koji opskrbljuje sjeverni dio otoka, dok se iz crpilišta Vrčići opskrbljuje južni dio otoka.²¹⁹

²¹⁷ Ibid., str. 139.

²¹⁸ Vodovod d.o.o. Zadar, 2020., dostupno na: <https://www.vodovod-zadar.hr/> (15.10.2020.)

²¹⁹ Komunalno društvo Pag, dostupno na: <https://kd-pag.hr/vodovod-pag/stanje-vodoopskrbe.html> (20.11.2020.)

Na otoku **Viru** je u tijeku je izgradnja i dogradnja sustava vodoopskrbe u sklopu projekta aglomeracije Nin – Privlaka – Vrsi.

Vrgada je podmorskim je cjevovodom spojena s vodoopskrbnim sustavom na kopnu.

Otoci koji administrativno pripadaju Gradu Zadru imaju najlošiju vodooproskbnu situaciju. Vodovod Zadar pruža usluge javne vodoopskrbe na području **Ista, Iža, Molata, Oliba, Premude i Silbe**, na način da se voda dovozi brodom vodonoscem u izgrađen sustav vodospreme, i to najčešće na Iž i Silbu. Sustav vodospreme ne postoji na otoku **Rava** (premda u oba naselja postoje seoske cisterne) već stanovnici tog otoka sakupljaju kišnicu u svojim privatnim cisternama koje ljeti dopunjuju vodom koja ima se dovozi vodonoscem.

12.2.3. Vodoopskrbni sustav Zadarske županije

Vodoopskrbni sustav Zadra predstavlja **najveći sustav vodoopskrbe na području Zadarske županije**, a u potpunosti je pod upravljanjem komunalnog poduzeća **Vodovod d.o.o. Zadar**. Prostire se na području tri grada (Zadar, Obrovac, Nin) te na području 14 općina (Bibinje, Galovac, Jasenice, Kali, Novigrad, Poličnik, Posedarje, Privlaka, Ražanac, Starigrad, Sukošan, Škabrnja, Vrsi i Zemunik Donji). Složeni i zahtjevni vodoopskrbni sustav prostire se na oko 135.000 ha površine, s oko 1532 km cjevovoda (ukupna duljina cjevovoda iznosi oko 1.248 km, uz dodatnih oko 284 km priključnih vodova). Na području koje obuhvaća vodoopskrbni sustav živi oko 120.000 ljudi s tim da se oko 115.000 ljudi opskrbljuje vodom iz sustava javne vodoopskrbe, što iznosi oko **96%** pokrivenosti. S obzirom na turističku aktivnost, tijekom ljetnih mjeseci broj ljudi (broj stanovnika i osoba s privremenim boravištem) raste i do 200.000.²²⁰

Prema podacima Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo, u **Zadarskoj županiji broj priključenih stanovnika** na javnu vodoopskrbu iznosi **156.641**, a udio priključenosti iznosi **92,1%**, dok na teritoriju cjelokupne RH taj udio iznosi **91,5%**. Na temelju rezultata ispitivanja **zdravstvene ispravnosti** vode za ljudsku potrošnju provedenog od strane Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo u 2019. godini, glede ispitivanja vode na crpilištima sirove neprerađene vode, podaci za Zadarsku županiju pokazuju da je utvrđeno više uzoraka neispravne vode od prosjeka za čitavu Republiku Hrvatsku, dok je kod ispitivanja vode za piće iz distribucijske mreže također utvrđeno više neispravnih uzoraka u odnosu na ostatak RH, odnosno prosjek u ostatku zemlje (u RH prosjek neispravnih uzoraka iznosio je **6,9%**, dok je za Zadarsku županiju prosjek neispravnih uzoraka iznosio **7,8%**).²²¹

Tablica 12.1. Potrošnja vode u Zadarskoj županiji (m³) u razdoblju od 2014. do 2018. godine

Mjesec	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.
Siječanj	517.079,47	442.019,33	520.362,21	501.512,99	411.621,89
Veljača	471.579,90	530.204,72	486.624,30	483.239,51	481.105,79
Ožujak	446.867,89	436.071,68	476.210,31	477.050,24	439.567,42
Travanj	490.449,45	531.416,51	556.346,13	576.629,22	583.531,42
Svibanj	642.456,88	636.784,04	657.787,71	649.519,43	654.223,43
Lipanj	759.730,05	814.979,58	695.640,98	872.260,25	891.524,45
Srpanj	882.287,69	1.092.996,70	1.027.076,03	1.126.262,32	1.025.724,24
Kolovoz	1.020.227,20	1.229.349,17	1.242.576,50	1.395.084,97	1.383.971,15
Rujan	945.444,02	1.062.021,06	1.025.954,34	1.086.106,41	1.084.678,56

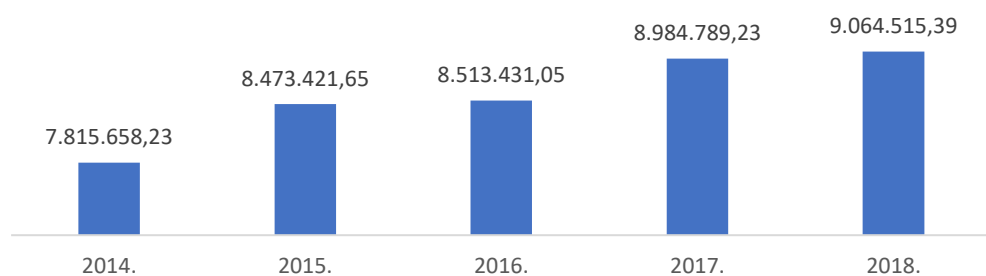
²²⁰ Vodovod d.o.o. Zadar, 2020., dostupno na: <https://www.vodovod-zadar.hr/> (15.10.2020.)

²²¹ *Izveštaj o zdravstvenoj ispravnosti vode za ljudsku potrošnju u Republici Hrvatskoj za 2019. godinu*, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, Zagreb, 2020.

Listopad	604.286,58	641.789,91	743.209,13	734.230,60	822.568,54
Studeni	558.505,87	634.107,22	532.680,59	481.234,80	592.933,10
Prosinac	476.743,23	421.681,73	548.962,82	601.658,49	693.065,40
UKUPNO	7.815.658,23	8.473.421,65	8.513.431,05	8.984.789,23	9.064.515,39

Izvor: Vodovod d.o.o. Zadar, 2020., obrada ZADRA NOVA

Potrošnja vode u ljetnim mjesecima je povećana kao rezultat vrhunca turističke sezone. Godine 2018. u kolovozu je potrošnja bila tri puta veća nego u siječnju. U prethodnom četverogodišnjem razdoblju ukupna potrošnja vode u Zadarskoj županiji **svake godine se povećavala**, te je u 2018. godini iznosila **9.064.515,39 m³**.



Slika 12.2. Porast potrošnje vode po godinama, u m³

Izvor: Vodovod d.o.o. Zadar, 2020., obrada ZADRA NOVA

12.2.4. Projekti vodnog gospodarstva

Projekti koji se provode na području Zadarske županije vezani uz vodno gospodarstvo, obuhvaćaju opsežne radove kojima se rekonstruira postojeća te izgrađuje nova vodoopskrbna mreža, s ciljem izgradnje što učinkovitije i kvalitetnije infrastrukture na području vodnog gospodarstva. Postojećim projektima i izgradnjom odnosno rekonstrukcijom nastoje se smanjiti gubici u vodovodnoj mreži, povećava se kvaliteta vodovodnih mreža i kakvoća vode koja se distribuira prema krajnjim korisnicima. Projekti vezani uz vodno gospodarstvo osnova su budućeg razvitka gradova i općina na čijim područjima se projekti realiziraju, s obzirom da su nužni preduvjeti na kojima se može temeljiti budući razvoj.

Sustav javne odvodnje i vodoopskrbe aglomeracija Zadar – Petrčane: Projekt se provodi na teritoriju koji obuhvaća Zadar, Crno, Petrčane te Kožino. Ukupna vrijednost projekta iznosi 567.052.215,00 HRK, od čega bespovratna sredstva iz Kohezijskog fonda iznose 313.659.754,75 HRK. Projektom se osigurava unapređenje javnog vodoopskrbnog sustava kroz rekonstrukciju i izgradnju javne vodoopskrbe, odnosno 40,5 km cjevovoda te 2.723 priključaka.²²²

Razvoj vodoopskrbe, odvodnje i pročišćavanja otpadnih voda aglomeracije Biograda na Moru, Pašman i Tkon: Projekt će se sufinancirati sredstvima EU fondova u visini od 585 milijuna HRK, a preostali dio od 227,5 milijuna HRK planira se financirati sredstvima Hrvatskih voda, Državnog proračuna RH, te sredstvima jedinica lokalne samouprave. Obuhvaća područja: Grada Biograda na Moru, Općine Pakoštane, Općine Sv. Filip i Jakov, te Općine Pašman i Općine Tkon. Projektom je planirano proširenje vodoopskrbne mreže (56,8 km, 3 crpne stanice, 2 vodospreme) te također i rekonstrukcija postojeće vodoopskrbne mreže u duljini od 4,7 km. Kad je riječ o sanaciji i rekonstrukciji

²²² Projekt poboljšanja vodno-komunalne infrastrukture aglomeracije Zadar-Petrčane, dostupno na:

<https://strukturnifondovi.hr/natjecaji/projekt-poboljsanja-vodno-komunalne-infrastrukture-aglomeracije-zadar-petrcane/>, (16.10.2020.)

sustava javne vodoopskrbe ona uključuje također i cjevovod prema otoku Pašmanu i to na dijelu između kopna i otoka Babac.²²³

Aglomeracija Preko – Kali: Aglomeracija Preko – Kali ukupne je vrijednosti 225 mil. HRK, od čega je 202,5 mil. HRK osigurano kroz sredstva Državnog proračuna RH, fondova Europske unije, proračuna Hrvatskih voda dok preostali dio će osigurati jedinice lokalne samouprave, odnosno općine Preko i Kali. Aglomeracija Preko – Kali obuhvaća cijelu Općinu Kali, dio Preka, Poljane, Sutomišćice i Lukorana. U svim tim mjestima znatno će se poboljšati vodoopskrba, te su projektom predviđene i dvije nove vodospreme u Preku i Kukljici.²²⁴

Poboljšanje vodnogomunalne infrastrukture aglomeracije Nin – Privlaka – Vrsi: Obuhvaća područje: Nin (Grbe, Nin, Ninski Stanovi, Žerava, Poljica-Brig, Zaton), Privlaka (Privlaka, Sabunike) i Vrsi (Vrsi, Mulo, Zukve). Riječ je o projektu kojim će se u sklopu izgradnje mreže odvodnje, također i obnoviti vodovodna mreža u Gradu Ninu i općinama Privlaka, Vir i Vrsi, ukupne vrijednosti: 397,2 mil. HRK, a sufinancira se s 224,9 mil. HRK bespovratnih EU sredstava. Nešto više od 20% vrijednosti projekta financirat će Hrvatske vode, dok će preostali iznos, 7,7%, platiti jedinice lokalne samouprave u kojima se projekt provodi. Kroz projekt će se sanirati vodovodna mreža u duljini od 31,8 km.²²⁵

RAZVOJNI IZAZOVI

Nedovoljno izgrađena vodovodna mreža u odnosu na potrebe stanovništva za pitkom vodom te preopterećenost komunalne infrastrukture tijekom ljetnih mjeseci
Neriješeni imovinsko-pravni odnosi
Veliki gubici vode u vodoopskrbnom sustavu
Neadekvatno riješen sustav vodoopskrbe na otocima
Neusklađenost prostornih planova susjednih JLP(R)S kod planiranja komunalne infrastrukture

RAZVOJNE POTREBE

Očuvanje postojećeg stupnja nezagađenosti podzemnih voda
Nastavak pripreme i provedbe projekata Aglomeracije
Korištenje EU sredstava za financiranje projekata
Povećanje postotka priključenosti stanovništva na vodoopskrbne sustave

12.3. ODVODNJA OTPADNIH VODA

U ovom dijelu obrađuje se pitanje odvodnje otpadnih voda odnosno sustava javne odvodnje na području Zadarske županije, priključenosti prema jedinicama lokalne samouprave, stanja na otocima Županije, te se navode projekti koji se provode kako bi se postojeće stanje javne odvodnje unaprijedilo.

12.3.1. Institucionalni i strateški okvir

Javna odvodnja je djelatnost skupljanja komunalnih otpadnih voda, njihova pročišćavanja i ispuštanja u prirodni prijamnik putem građevina za javnu odvodnju te upravljanje tim građevinama, javna

²²³ Sustav javne vodoopskrbe te odvodnje i pročišćavanja otpadnih voda aglomeracije Biograd: Studija o procjeni utjecaja zahvata na okoliš, WYG International Ltd/Komunalac d.o.o., 2019.

²²⁴ Održana koordinacija na projektu Aglomeracija Preko – Kali, Općina Preko, 2020.

²²⁵ O projektu: Nin-Privlaka-Vrsi, Hrvatske vode, 2020., dostupno na: <https://www.voda.hr>, (19.10.2020.)

odvodnja je i djelatnost pražnjenja i odvoza komunalnih otpadnih voda iz individualnih sustava odvodnje.²²⁶ Sustav javne odvodnje je tehnički i tehnološki povezani skup građevina za javnu odvodnju od priključka korisnika vodne usluge do krajnje točke ispuštanja. Javna odvodnja kao i javna vodoopskrba potpada pod vodne usluge, te predstavlja djelatnost od općeg interesa i obavlja se kao javna služba. Jedinice lokalne samouprave dužne su osigurati pružanje vodnih usluga, suosnivanjem javnih isporučitelja vodnih usluga.²²⁷ Na županijskoj razini **Upravni odjel za poljoprivredu, ribarstvo, vodno gospodarstvo, ruralni i otočni razvoj** Zadarske županije je nadležan na području javne odvodnje.

Na području Zadarske županije javna odvodnja u nadležnosti je **17 komunalnih društava** sa sjedištima u Zadru, Benkovcu, Biogradu, Viru, Gračacu, Dugom otoku, Pagu, Polači, Stankovcima, Bibinjama, Sukošanu, Kalima, Kukljici, Preku, Vrsima, Zemuniku, te u Pakoštanima. Najveća tvrtka za upravljanje sustavima odvodnje na području Zadarske županije je Odvodnja d.o.o. iz Zadra.

12.3.2. Javna odvodnja na području Zadarske županije

Na području Zadarske županije i dalje je prisutan **zaostatak razvijenosti usluga javne odvodnje** za uslugama javne vodoopskrbe, pri čemu je dakle znatno veći dio stanovništva priključen na sustav javne vodoopskrbe u odnosu na udio priključenosti na sustav javne odvodnje. Odvodnja otpadnih voda je organizirana na razini pojedinačnih lokalnih uprava, ali se teži **izgradnji zajedničkih sustava odvodnje** za veću aglomeraciju, za što učinkovitiji sustav javne odvodnje.²²⁸

Tablica 12.2. Broj priključaka i pokrivenost (u %) jedinica lokalne samouprave sustavom odvodnje otpadnih voda

Naziv JLS	Broj priključaka na sustav odvodnje otpadnih voda	% pokrivenosti JLS sustavom odvodnje otpadnih voda
Benkovac	1.145	27%
Bibinje	289	83,40%
Biograd na Moru	2.562	53,90%
Galovac	0	0%
Gračac	486	20%
Jasenice		90%
Kali	120	17%
Kolan	532	26%
Kukljica	85	90%
Lišane Ostrovičke	0	0%
Nin		0%
Novigrad	100	10%
Obrovac	355	21,27%
Pag	2.759	85%
Pakoštane	0	0%
Pašman	10	1%
Polača	0	0%
Poličnik	0	0%
Posedarje	0	0%
Povljana	550	90%
Preko	1.035	32%
Privlaka	0	0%

²²⁶ Zakon o vodnim uslugama, Narodne novine br. 66/2019, čl. 3. st. 1.

²²⁷ Ibid., čl. 4. st. 3.

²²⁸ Osnovna analiza - Dodatak 2., Županijska razvojna strategija Zadarske županije do 2020., Zadarska županija, 2017., str.142.

Ražanac	0	0%
Sali	336	70%
Stankovci	0	0%
Starigrad	0	0%
Sukošan	153	73,90%
Sveti Filip i Jakov	1.232	66%
Škabrnja	0	0%
Tkon	0	%
Vir	1.700	20%
Vrsi	0	0%
Zadar	6.360	70%
Zemunik Donji	3	0.02%
UKUPNO	19.812	-

Izvor: Jedinice lokalne samouprave Zadarske županije, obrada ZADRA NOVA, 2021.

Prema postotku priključenosti na javni sustav odvodnje Zadarske županije razlikuju se jedinice lokalne samouprave s razvijenijim sustavom javne odvodnje, sa slabije razvijenim sustavom javne odvodnje te jedinice lokalne samouprave bez izgrađenog sustava javne odvodnje:²²⁹

Jedinice lokalne samouprave s razvijenijim sustavom javne odvodnje su: Kukljica (90%), Jasenice (90%), Poveljana (90%), Pag (85%), Bibinje (83,4%), Sukošan (73,9%), Zadar (70%), Sali (70%), Sv. Filip i Jakov (66%), te Biograd na Moru (53,9%).

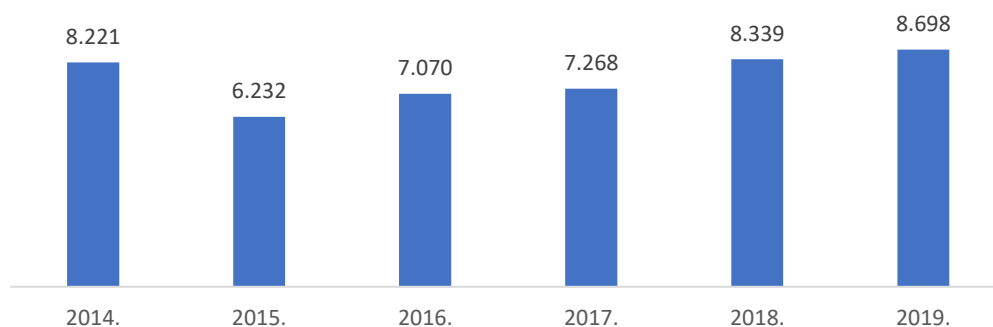
Jedinice lokalne samouprave sa slabije razvijenim sustavom javne odvodnje su: Preko (32 %), Benkovac (27%), Kolan (26%), Obrovac (21,27%), Gračac (20%), Vir (20%), Kali (17%), Novigrad (10%), Pašman (1%) te Zemunik Donji (0,02%).

Jedinica lokalne samouprave bez sustava javne odvodnje su: Galovac, Lišane Ostrovičke, Nin, Pakošane, Polača, Poličnik, Posedarje, Privlaka, Ražanac, Stankovci, Starigrad, Škabrnja, Tkon i Vrsi.

Trenutno stanje na razini Zadarske županije predstavlja još uvijek nedovoljan broj stanovnika priključenog na sustave javne odvodnje, odnosno još uvijek **neadekvatna izgrađenost sustava odvodnje** potrebnih za pravilno sakupljanje te pročišćavanje otpadnih voda. Prema podacima prikupljenima od jedinica lokalne samouprave Zadarske županije iz veljače 2021. godine, **ukupan broj priključaka** na kanalizacijski sustav iznosi **19.812**. Prema dostavljenim podacima 14 jedinica lokalne samouprave Zadarske županije nema izgrađen sustav javne odvodnje, a još dvije jedinice lokalne samouprave imaju zanemariv postotak priključenosti odnosno broj priključaka (Pašman i Zemunik Donji), gotovo polovica jedinica na području Županije je bez sustava javne odvodnje. Ostatak domaćinstava koja nisu priključena, otpadne vode rješava sabirnim i septičkim jamama koje su propusne, te se na taj način ugrožava okoliš, predstavljajući **prijetnju** za biljni i životinjski svijet te za javno zdravstvo u cjelini. Stara kanalizacijska mreža i neadekvatni podzemski ispusti postoje uglavnom u priobalnom području. **Dodatno opterećenje** za trenutno nedovoljno izgrađen sustav odvodnje, javlja se na područjima Županije gdje je razvijenija turistička djelatnost, naročito u ljetnim mjesecima kad zbog velikog broja gostiju dolazi do još većeg problema zbrinjavanja otpadnih voda. Za naselja odnosno građevine koje neće moći biti uključene u sustav odvodnje, odnosno do njihovog uključivanja u sustav obvezna je izgradnja **trocijelnih nepropusnih** septičkih jama, radi zadovoljavanja osnovnih ekoloških, odnosno sanitarno-tehničkih preduvjeta zaštite okoliša. Upravo **zaštitom okoliša**, a posebice mora u

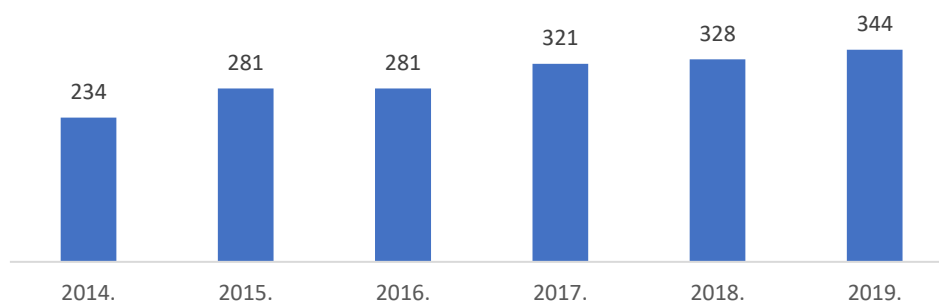
²²⁹ Prema podacima jedinica lokalne samouprave Zadarske županije, siječanj/veljača 2021. godine, obrada ZADRA NOVA

koje se nerijetko ispuštaju nepročišćene otpadne vode, stvaraju se preduvjeti za očuvanje i razvoj turizma, važne gospodarske grane Zadarske županije-, te također i za očuvanje izvorišta pitke vode.



Slika 12.3. Količina ispuštenih otpadnih voda u Zadarskoj županiji; izraženo u m³
Izvor: Priopćenja i statistička izvješća, DZS, 2020., obrada ZADRA NOVA

Prema podacima Državnog zavoda za statistiku, količina ispuštenih **otpadnih voda** u Zadarskoj županiji se od 2015. godine nadalje svake godine **povećavala**. To je svakako utjecalo na potrebu za dodatnim proširenjima odnosno novom izgradnjom sustava javne odvodnje na području Županije.



Slika 12.4. Ukupna duljina kanalizacijske mreže u Zadarskoj županiji; izraženo u kilometrima (km)
Izvor: Priopćenja i statistička izvješća, DZS, 2020., obrada ZADRA NOVA

Ukupna **duljina kanalizacijske mreže** u Zadarskoj županiji u prethodnom se šestogodišnjem razdoblju svake godine **povećavala** u odnosu na prethodnu godinu. Rezultat je to ulaganja na području javne odvodnje kojima se nastoji povećati priključenost stanovništva, unaprijediti sustave odvodnje te očuvati okoliš kroz smanjenje upotrebe sabirnih i septičkih jama, te sprječavanjem neadekvatnih ispuštanja otpadnih voda. Kroz spomenute projekte aglomeracija na području cijele Zadarske županije, u nadolazećem razdoblju duljina kanalizacijske mreže, odnosno priključenost stanovništva na sustave odvodnje dodatno će se povećati.

12.3.3. Stanje javne odvodnje na otocima Zadarske županije

Na otocima na području Zadarske županije manja je priključenost stanovništva na sustave javne odvodnje u odnosu na usluge javne vodoopskrbe. Na većini otoka stanovništvo se koristi **septičkim i sabirnim jamama**, koje su, kako je prethodno navedeno, uglavnom propusne te time imaju negativan utjecaj na okoliš. Velik je problem što u jezgrama starih otočnih naselja putevi jako uski i do kuća ne mogu doći vozila specijalizirana za crpljenje otpadnih voda pa stanovnici namjerno kopaju propusne septičke jame jer ne mogu kvalitetno crpiti i kada bi to htjeli činiti. Poboljšanje postojeće situacije vezano je uz projekte aglomeracija, koji se trenutno provode, te obuhvaćaju područja Pašmana, Tkona, Preka, Kali, Paga te Vira. Postojeće septičke jame moraju se kvalitetno sanirati kako bi postale sasvim nepropusne, i time se zaustavio njihov nepovoljan utjecaj na okoliš i javno zdravstvo u cjelini. To je

moguće i primjenom tehnoloških inovacija s ciljem pročišćavanja otpadnih voda i dobivanja tehničke vode koja bi se mogla koristiti u poljoprivredi.

Između Grada **Paga**, Općine Kolan i Općine Poveljana te direktora komunalnih društava potpisan je sporazum o udruživanju u projekt aglomeracije za dio otoka Paga koji se nalazi u Zadarskoj županiji. Tim projektom u sklopu aglomeracije će se potpuno unaprijediti i izgraditi sustav odvodnje na područjima tih Općina i području Grada Paga.²³⁰

Vir – u sklopu aglomeracije Nin – Privlaka – Vrsi vrši se izgradnja sustava odvodnje za područje svih objekata na otoku Viru. Završetak cjelokupnog procesa u sklopu kojeg je i izgradnja vodovodne mreže očekuje se do 2025. godine.

Pašman – Izgradnja sustava odvodnje u sklopu aglomeracije Biograd na moru – Pašman – Tkon, obuhvaća završetak izgradnje kanalizacijske mreže uz rekonstrukciju postojećih cjevovoda.

Ugljan – Aglomeracija Preko – Kali je projekt kojim će se na području općina Preko i Kali izgraditi kanalizacijski sustav.

12.3.4. Projekti razvoja sustava javne odvodnje

Projekti vezani uz sustav javne odvodnje na području Zadarske županije, provode se u sklopu **aglomeracija** u kojima uz izgradnju i nadogradnju sustava javne odvodnje, se usporedno vrši i izgradnja i rekonstrukcija vodovodne mreže. Projektima aglomeracija koji obuhvaćaju velik dio Zadarske županije, nastoji se u sklopu izgradnje i rekonstrukcije sustava javne odvodnje, umanjiti odnosno spriječiti neadekvatna ispuštanja otpadnih voda. Na taj način dolazi do poboljšanja kvalitete života, poboljšanja higijensko-sanitarnih uvjeta života, očuvanja okoliša i izvorišta pitke vode. Sanacija te rekonstrukcija i izgradnja sustava javne odvodnje, predstavljaju jedan od temeljnih preduvjeta budućeg razvitka, kako za ispunjavanje osnovnih preduvjeta života stanovništva, tako i za razvitak gospodarstva. Osim gore spomenutih aglomeracija koje su vezane uz područja otoka Zadarske županije, za razvitak javne odvodnje u tijeku su i sljedeće aglomeracije:

Zadar – Petrčane: Projektom se namjerava postići razvoj sustava prikupljanja i obrade otpadnih voda s ciljem doprinosa poboljšanju stanja mora i voda te povećanja priključenosti stanovništva na sustave javne odvodnje i pročišćavanja. Uz pozitivan utjecaj koji projekt ima za okoliš, povećat će se i stupanj izgrađenosti sustava odvodnje i pročišćavanja otpadnih voda u gradu Zadru, dok se provedbom projekta na razini aglomeracije Zadar – Petrčane, planira **povećanje priključenosti** stanovništva na sustav javne odvodnje sa sadašnjih 70% na **90%** stanovništva.²³¹

Karinsko – Novigradsko more: Predstavnici **dva grada i 13 općina** Zadarske županije potpisali su Sporazum o sufinanciranju projekta *Izrada studijske dokumentacije za izgradnju vodno-komunalne infrastrukture aglomeracija Karinskog i Novigradskog mora*. Potpisnici Sporazuma kojim će se prostorno obuhvatiti pola Zadarske županije, te izgraditi sustavi javne vodoopskrbe i javne odvodnje, predstavnici su: gradova Benkovac i Obrovac, te na razini općina: Poličnik, Posedarje, Ražanac,

²³⁰ Općina Kolan, 2018., dostupno na : <https://www.kolan.hr> (03.11.2020.)

²³¹ Odvodnja d.o.o. Zadar, 2020., dostupno na: <https://www.odvodnja.hr/>, (03.11.2020.)

Novigrad, Zemunik Donji, Stankovci, Starigrad, Škabrnja, Polača, Jesenice, Galovac te Lišane Ostrovičke.²³²

RAZVOJNI IZAZOVI

Nedovoljan broj stanovnika priključen na sustav odvodnje
Neriješeni imovinsko-pravni odnosi
Neriješena odvodnja otpadnih voda na otocima
Postojeći način zbrinjavanja otpadnih voda u pojedinim dijelovima Županije (septičkim i sabirnim jamama) su prijetnja za okoliš
Neusklađenost prostornih planova susjednih JLP(R)S kod planiranja komunalne infrastrukture

RAZVOJNE POTREBE

Primjena novih tehnoloških rješenja
Nastavak pripreme i provedbe projekata Aglomeracije
Korištenje EU sredstava za financiranje projekata
Povećanje postotka priključenosti stanovništva na javne sustave odvodnje

12.4. GOSPODARENJE OTPADOM

Zaštiti okoliša pristupa se iz više različitih aspekata, a jedan od njih je gospodarenje otpadom. Gospodarenje otpadom obuhvaća djelatnosti prikupljanja, prijevoza, oporabe, zbrinjavanja i druge obrade otpada, uključujući nadzor nad tim postupcima te nadzor i mjera koje se provode na lokacijama nakon zbrinjavanja otpada.²³³ Cilj utvrđenih mjera je sprečavanje ili smanjenje štetnog djelovanja otpada na ljudsko zdravlje i okoliš na način da se smanji količina otpada u nastanku te da sustav gospodarenja otpadom ne upotrebljava postupke rizične po ljudsko zdravlje i okoliš, uz korištenje vrijednih svojstava otpada.²³⁴

Učinkovito gospodarenje otpadom vrlo je važan dio održivog razvoja Zadarske županije i ima značajan utjecaj na zaštitu i održavanje kakvoće okoliša, zdravlje stanovništva i gospodarsko stanje.

U poglavlju o gospodarenju otpadom analiza se sustav gospodarenja otpadom kroz institucionalni i strateški okvir, dostupnost komunalnih usluga, značajke odlagališta i budućeg Centra za gospodarenje otpadom Biljane Donje, količina otpada prikupljenog na području Zadarske županije i trenutni sustav za recikliranje otpada.

12.4.1. Institucionalni i strateški okvir

Institucionalni okvir za gospodarenje otpadom postavljen je na nacionalnoj, regionalnoj i lokalnoj razini. Na nacionalnoj razini nadležno je **Ministarstvo gospodarstva i održivog okoliša** Republike Hrvatske, Uprava za procjenu utjecaja na okoliš i održivo gospodarenje otpadom. Za područje Zadarske županije u vidu gospodarenja otpadom nadležan je **Upravni odjel za prostorno uređenje, zaštitu okoliša i komunalne poslove Zadarske županije**. U djelokrugu Upravnog odjela su upravni i stručni poslovi u području prostornog uređenja i zaštite okoliša i prirode s ciljem ostvarivanja uvjeta za održivi

²³² *Projekt stoljeća: Dva grada i 12 općina zajednički u povijesnom projektu*, Zadarska županija, 2020., dostupno na: <https://www.zadarska-zupanija.hr>, (02.11.2020.)

²³³ Zakon o održivom gospodarenju otpadom, Narodne novine br. 94/13, 73/17, 14/19, 98/19, čl. 4.

²³⁴ Ibid., čl. 1.

razvitak Zadarske županije, poslovi gospodarenja otpadom i komunalnog gospodarstva te praćenje rada javnih ustanova i trgovačkih društava kojima je osnivač ili suosnivač Zadarska županija. Također, obavlja poslove izdavanja lokacijskih i građevinskih dozvola i drugih akata te poslove u provedbi dokumenata prostornog uređenja i gradnje u nadležnosti Županije (Zadarska županija, 2020.). Za gospodarenje otpadom na regionalnoj razini te upravljanje Centrom za gospodarenje otpadom Biljane Donje društvenim ugovorom o osnivanju sklopljenim 2. svibnja 2008. godine Zadarska županija, Grad Zadar i Grad Benkovac osnivaju **EKO d.o.o. za gospodarenje otpadom** (Eko d.o.o. Zadar, 2020.).

Jedinice lokalne samouprave dužne su na svom području osigurati uvjete i provedbu propisanih mjera gospodarenja otpadom te su utvrđene sljedeće obaveze:

- obavljanje javne usluge prikupljanja miješanoga komunalnog otpada i biorazgradivog komunalnog otpada
- odvojeno prikupljanje problematičnog otpada, otpadnog papira i kartona, metala, stakla, plastike i tekstila, krupnog komunalnog otpada i drugog otpada
- sprječavanje odbacivanja otpada suprotno načinu utvrđenim Zakonom i uklanjanje tako odbačenog otpada
- provedba Plana gospodarenja otpadom Republike Hrvatske
- donošenje i provedba plana gospodarenja otpadom jedinice lokalne samouprave
- provođenje edukativno-informativnih aktivnosti
- mogućnost provedbe akcija prikupljanja otpada
- predaja miješanog komunalnog otpada u centar za gospodarenje otpadom sukladno Planu gospodarenja otpadom Republike Hrvatske (MINGOR, 2020.).

Strateški okvir gospodarenja otpadom čine sljedeći dokumenti:

- Nacionalna razvojna strategija Republike Hrvatske do 2030. godine
- Plan gospodarenja otpadom Republike Hrvatske za razdoblje 2017. – 2022. godine
- Planovi gospodarenja otpadom jedinica lokalne samouprave na području Zadarske županije.

12.4.2. Davatelji usluga javne usluge prikupljanja otpada i odlagališta otpada

Sustavom organiziranog prikupljanja otpada na području Zadarske županije obuhvaćeno je 100% kućanstava jedinica lokalne samouprave.

Aktivno djeluje 15 davatelja javne usluge prikupljanja miješanoga komunalnog otpada i biorazgradivoga komunalnog otpada i odvoze ga na tri službena odlagališta neopasnog otpada (Tablica 12.3.). Unatoč dostupnosti usluge odvoza otpada diljem cijele Zadarske županije i brojnim komunalnim poduzećima, ilegalno odlaganje je i dalje prisutno. Najčešće vrste otpada koje se odlažu na ilegalnim odlagalištima su građevinski otpad, otpad nastao rušenjem objekata i bijela tehnika.²³⁵ U Zadarskoj županiji 2019. godine evidentirano je 195 lokacija ilegalnih odlagališta otpada, a 2020. godine 222 lokacija. S obzirom na broj evidentiranih lokacija u 2020. godini, ističu se Grad Benkovac (60 lokacija), Gračac (46 lokacija), Posedarje (24 lokacije) te Grad Zadar (30 lokacija). Također, u 2020. godini zaprimljene su 142 prijave nepropisno odbačenog otpada, što je povećanje u odnosu na prethodnu godinu kada je zaprimljeno 96 prijava.

²³⁵ Plan gospodarenja otpadom Zadarske županije, Zadarska županija, 2009.

Tablica 12.3. Davatelji javne usluge prikupljanja otpada i postojeće građevine za gospodarenje otpadom po jedinicama lokalne samouprave Zadarske županije za 2020. godinu

Jedinica lokalne samouprave	Davatelj javne usluge prikupljanja otpada	Odlagalište na području JLS	Reciklažno dvorište (RD) / mobilno reciklažno dvorište (MRD)
Grad Benkovac	Benković d.o.o.	/	1 RD
Grad Biograd na Moru	Bošana d.o.o.	/	1 RD
Grad Nin	Čistoća d.o.o., Komunalac d.o.o.	/	1 MRD
Grad Obrovac	Infra-grad d.o.o.	/	/
Grad Pag	Čistoća Pag d.o.o.	Sv. Kuzam	1 RD
Grad Zadar	Čistoća d.o.o.	Diklo	2 RD, 1 MRD
Općina Bibinje	Bibinjac d.o.o.	/	1 RD
Općina Galovac	Čistoća d.o.o.	/	/
Općina Gračac	Gračac čistoća d.o.o.	/	2RD, 1 MRD
Općina Jasenice	Čistoća d.o.o.	/	1 MRD
Općina Kali	Čistoća d.o.o.	/	/
Općina Kolan	Čistoća Kolan d.o.o., Arburoža d.o.o. Novalja	Caska ²³⁶	1 RD u Novalji, 1 MRD
Općina Kukljica	Čistoća d.o.o.	/	1 RD
Općina Lišane Ostrovičke	Benković d.o.o.	/	1 RD, 1 MRD
Općina Novigrad	Čistoća d.o.o.	/	1 RD, 2 MRD
Općina Pakoštane	Loši d.o.o.	/	1 MRD
Općina Pašman	Čistoća d.o.o.	/	1 RD, 1 MRD
Općina Polača	Komunalno društvo Polača d.o.o.	Jagodnja Gornja	1 MRD
Općina Poličnik	Čistoća d.o.o.	/	1 MRD
Općina Posedarje	Čistoća d.o.o.	/	1 MRD
Općina Povljana	Čistoća Pag d.o.o.	/	/
Općina Preko	Čistoća d.o.o.	/	1 MRD
Općina Privlaka	Čistoća d.o.o.	/	1 MRD
Općina Ražanac	Čistoća d.o.o.	/	/
Općina Sali	Mulić d.o.o.	/	/
Općina Stankovci	Michieli - Tomić d.o.o.	/	/
Općina Starigrad	Čistoća d.o.o.	/	1 MRD
Općina Sukošan	Čistoća d.o.o.	/	/
Općina Sv. Filip i Jakov	Čistoća d.o.o.	/	1 RD
Općina Škabrnja	Čistoća d.o.o.	/	1 MRD
Općina Tkon	Javna komunalna ustanova Prvenj	/	/
Općina Vir	Čisti otok d.o.o.	/	1 MRD
Općina Vrsi	Čistoća d.o.o.	/	1 MRD
Općina Zemunik Donji	Čistoća d.o.o.	/	1 MRD

Izvor: Prema podacima JLS, ZADRA NOVA, 2021.

Prema statusu operativnosti u Zadarskoj županiji 4 su aktivna odlagališta i 30 zatvorenih odlagališta.

Aktivna odlagališta su sljedeća:

- Diklo (Zadar)
- Jagodnja Gornja (Polača)
- Kljakovača – Bilišane (Obrovac)
- Sveti Kuzam (Pag).

Zatvorena odlagališta su sljedeća:

- Glavica (Drage) (Kukuljica)
- Kličevica (Šopot) (Benkovac)
- Tri luke (Tkon)

²³⁶ Odlagalište Caska nalazi se u Ličko-senjskoj županiji, stoga se ne uvrštava na popis odlagališta Zadarske županije

- Zagračina (Sali)
- Veli Dočić (Sali)
- Dračevac (Mišjak) (Jasenice)
- Velika Crnika (Kolan)
- Bravarić (Novigrad)
- Beljavka (Zadar)
- Brgulje i Zapuntel (Zadar)
- Draga (Zadar)
- Grabi (Poličnik)
- Iž (Zadar)
- Krš-Golubinka (Stankovci)
- Međivjak (Zadar)
- Molat (Zadar)
- Njivice (Posedarje)
- Olib (Zadar)
- Ostrovica (Lišane Ostrovičke)
- Rapišti (Galovac)
- Sekinka (Galovac)
- Škulića Glavica (Ražanac)
- Šopot-Torine (Benkovac)
- Vlačine (Škabrnja)
- Zarabaniž (Lokve) (Kali)
- Zverinac (Sali)
- Samograd (Starigrad)
- Baštijunski brig (Biograd na moru)
- Stražbenica (Gračac)
- Vulina Draga (Povljana).²³⁷

Prema statusu sanacije aktivna odlagališta neopasnoga komunalnog te komunalnog i proizvodnog otpada na području Zadarske županije su u tri faze:

- sanacija u pripremi – Diklo
- sanacija u tijeku – Kljakovača – Bilišane (Obrovac)
- sanacija završena (otpad se odlaže na sanitarni način) –, Sveti Kuzam i Jagodnja Gornja.²³⁸

Odlagalište neopasnog otpada Diklo nalazi se na području grada Zadra, a za odlaganje koristi se od 1963. godine. Odlagalištem upravlja komunalno poduzeće Čistoća d.o.o. Zadar u vlasništvu Grada Zadra i 14 jedinica lokalne samouprave. Otpad koji se odlaže na navedenom odlagalištu potječe iz 18 jedinica lokalne samouprave Zadarske županije (Gradovi Zadar i Nin te Općine Galovac, Jasenice, Kali, Kukljica, Novigrad, Pašman, Poličnik, Posedarje, Preko, Privlaka, Ražanac, Starigrad, Sukošan, Sv. Filip i Jakov, Škabrnja, Vir, Vrsi i Zemunik Donji), odnosno obuhvaćeno je 72.005 korisnika usluge odvoza miješanog komunalnog otpada, od čega 67.047 kućanstava, 2.505 obrta te 2.453 pravne osobe.²³⁹

²³⁷ *Dinamika zatvaranja odlagališta neopasnog otpada na području Republike Hrvatske*, Ministarstvo zaštite okoliša i energetike, Zagreb, 2018., str. 81 – 86.; Pregled podataka o odlaganju i odlagalištima otpada za 2019. godinu, Ministarstvo zaštite okoliša i energetike, Zagreb, 2020., str. 24.

²³⁸ Ibid.

²³⁹ Čistoća d.o.o. Zadar, 2020., dostupno na: <http://www.cistoca-zadar.hr> (14.11.2020.)

Najveće je odlagalište u Zadarskoj županiji ukupnog projektiranog kapaciteta od 3.320.000 m³, dok je raspoloživi kapacitet 231.733 m³. Ukupna površina je 457.302 m².²⁴⁰ Na prostoru odlagališta, također se nalazi i reciklažno dvorište. U 2019. godini na odlagalište je odloženo ukupno 309.293,71 t otpada. Odlagalište Diklo trenutno je u pripremljenoj fazi sanacije i planirano je njegovo zatvaranje nakon uspostave Centra za gospodarenje otpadom Biljane Donje.

Odlagalište neopasnog otpada **Jagodnja Gornja** nalazi se na području općine Polača i koristi se od 1999. godine, a njime upravlja Komunalno društvo Polača d.o.o. Ukupno projektirani kapacitet iznosi 68.000 m³, dok raspoloživi kapacitet iznosi 25.211 m³. Ukupna površina iznosi 30.675 m².²⁴¹ U 2019. godini odloženo je ukupno 4.254,07 t otpada. Odlagalište je sanirano, te se otpad odlaže na sanitarni način. Odlaganje otpada na navedenom odlagalištu je planirano do popunjavanja kapaciteta, odnosno uspostave Centra za gospodarenje otpadom Biljane Donje.²⁴²

Odlagalište neopasnog otpada **Kljakovača** nalazi se na području grada Obrovca. Otpad se odlaže u prirodnoj depresiji, koja je iskopom boksitne rude dodatno produbljena. Pravna osoba koja upravlja odlagalištem je tvrtka Infra-Grad d.o.o. Ukupno projektirani kapacitet odlagališta iznosi 80.050 m³. U 2019. godini na odlagalištu Kljakovača odloženo je 4.156,05 t. Na odlagalištu otpada Kljakovača sanacija postojećeg dijela odlagališta je u tijeku, a obuhvaća sanaciju odlagališta, odnosno premještanje postojećeg otpada na novu brtvenu odlagališnu plohu te izgradnju nove brtvene odlagališne plohe za novi otpad do otvaranja Županijskog centra za gospodarenje otpadom u Biljanima Donjim.

Odlagalište neopasnog otpada **Sv. Kuzam** nalazi se na području grada Paga i koristi se od 1982. godine. Pravna osoba koja upravlja odlagalištem je komunalno poduzeće Čistoća Pag d.o.o. Ukupno projektirani kapacitet na odlagalištu Sv. Kuzam iznosi 99.045 m³, dok raspoloživi kapacitet iznosi 25.000 m³.²⁴³ Ukupna površina odlagališta iznosi 39.544 m². Provedena je sanacija odlagališne plohe 2016. godine, te se otpad odlaže na sanitarni način. U 2019. godini provedena je sanacija odlagališta, a 2020. izgrađena je nova ploha za odlaganje MKO s područja grada Paga i općine Poveljana. U 2019. godini odloženo je ukupno 1.644,76 t otpada. Također, na prostoru odlagališta je uspostavljeno reciklažno dvorište za područje Grada Paga, a u tijeku je provedba projekta izgradnje hale sa sortirnom linijom za ručno sortiranje prethodno izdvojenih sastavnica komunalnog otpada (papira, plastike, metala i tekstila) te odgovarajuće preše za baliranje otpada, kao i nabava zatvorenoga mobilnog kontejnerskog sklopa za provedbu procesa ubrzane aerobne razgradnje biorazgradivog otpada u kontroliranim uvjetima.²⁴⁴

Na otocima koji administrativno pripadaju Gradu Zadru (Iž, Rava, Molat, Ist, Premuda, Silba, Olib) određene su površine na kojima se prikupljeni otpad privremeno skladišti u spremnike te se prevozi na kopno. To su mini pretovarne stanice, sastavljene od nekoliko rolo kontejnera za glomazni otpad, zatvorenih kontejnera za odvojeno skupljanje otpada i *press* kontejnera za komunalni otpad.

²⁴⁰ *Dinamika zatvaranja odlagališta neopasnog otpada na području Republike Hrvatske*, Ministarstvo zaštite okoliša i energetike, Zagreb, 2018., str. 81 – 86.

²⁴¹ Ibid.

²⁴² Ibid.

²⁴³ Ibid.

²⁴⁴ *Radovi na odlagalištu otpada Sv. Kuzam u gradu Pagu*, Grad Pag, 2020. (14.11.2020.)

Prikupljeni otpad se trajektom odvozi na kopno i odlaže na odlagalištu Diklo.²⁴⁵ Također predviđena je izgradnja mini pretovarnih stanica na svim otocima zadarskog arhipelaga .

Na području primorske Hrvatske, a prema tome i Zadarske županije, izražena je sezonalnost gospodarske aktivnosti, koja je najintenzivnija u ljetnim mjesecima, a u manjoj mjeri proljetnim i jesenskim mjesecima. Razlog tome je prevladavajuća turističko-ugostiteljska djelatnost upravo u tim razdobljima u godini (sezona i podsezona). U turističkim odredištima (najčešće priobalnim naseljima i otocima) proizvodnja otpada višestruko se poveća uslijed većeg protoka ljudi, što na okoliš ima značajan štetan utjecaj. Tada je sustav gospodarenja otpadom pod većim opterećenjem i uobičajena je sezonska prilagodba rasporeda javnih komunalnih usluga vezanih uz otpad da bi se osiguralo učinkovito funkcioniranje sustava.

12.4.3. Centar za gospodarenje otpadom Biljane Donje

Osnova planiranog održivog sustava gospodarenja otpadom na području Zadarske županije Centar je za gospodarenje otpadom Biljane Donje. U tijeku je projektna faza pripreme lokacije i ishođenja dokumentacije. Na lokaciji je predviđena izgradnja postrojenja za mehaničko-biološku obradu otpada (ukupnog kapaciteta oko 88.000 t godišnje), reciklažno dvorište, prostor za reciklažu građevnog otpada, odlagališta za neopasni otpad (12 ha) i inertni otpad (5,9 ha), prostora za obradu otpadnih voda i odlagališnog plina te ostali sadržaji neophodni za rad Centra za gospodarenje otpadom.²⁴⁶ U okviru projekta, predviđena je i izgradnja pretovarnih stanica u Biogradu na Moru, Pagu i Gračacu.²⁴⁷ Očekivani rezultati su uspostavljanje cjelovitog sustava gospodarenja otpadom u Zadarskoj županiji i dijelu Ličko-senjske županije, smanjenje štetnih utjecaja na okoliš i uspostava samoodrživog financiranja sustava gospodarenja komunalnim otpadom.²⁴⁸



Slika 12.5. Centar za gospodarenje otpadom Biljane Donje – prikaz planiranih sadržaja
Izvor: Eko d.o.o. Zadar, 2020.

²⁴⁵ Izvješće o provedbi Plana gospodarenja otpadom Grada Zadra za 2018. godinu, Grad Zadar, 2019., str. 14.

²⁴⁶ Eko d.o.o. Zadar, 2020., dostupno na: <http://eko-go.hr/cgo-biljane-donje/projekt-cgo/> (14.11.2020.)

²⁴⁷ Potpisani 18 milijuna kuna vrijedni ugovori za tri pretovarne stanice, Zadarska županija, 2018., dostupno na: <https://zadarska-zupanija.hr/index.php/novosti/item/1308-potpisani-18-milijuna-kuna-vrijedni-ugovori-za-tri-pretovarne-stanice> (15.11.2020.)

²⁴⁸ Eko d.o.o. Zadar, 2020., dostupno na: <http://eko-go.hr/cgo-biljane-donje/projekt-cgo/> (14.11.2020.)

Projekt Centra za gospodarenje otpadom Biljane Donje ukupno je vrijedan 486.217.920,80 HRK i sufinanciran je bespovratnim sredstvima Europske unije iz Kohezijskog fonda (u okviru Operativnog programa Konkurentnost i kohezija 2014. – 2020.) u maksimalnom iznosu do 370.816.907,39 HRK (76,3%). Na nacionalnoj razini, Fond za zaštitu okoliša i energetska učinkovitost sudjelovao je u maksimalnom iznosu do 66.782.031,42 HRK (13,7%) te na lokalnoj razini Grad Zadar, Grad Benkovac i Zadarska županija u iznosu od 48.621.792,08 HRK (10%).²⁴⁹ Centrom za gospodarenje otpadom Biljane Donje upravlja će trgovačko društvo za gospodarenje otpadom Zadarske županije, Eko d.o.o., u vlasništvu Grada Zadra, Grada Benkovca i Zadarske županije.²⁵⁰

12.4.4. Podaci o količini otpada

Prema podacima o ukupnom odloženom otpadu u Republici Hrvatskoj u 2019. godini, Zadarska županija zauzela je prvo mjesto u količini ukupnog odloženog otpada s 325.731,09 t odložene u 2019. godini²⁵¹, a slijede Grad Zagreb s 226.558,69 t i Splitska-dalmatinska županija s 221.338,70 t odloženog otpada. Prema količini odloženog biorazgradivog komunalnog otpada s 65.522,60 t Zadarska županija je na trećem mjestu, nakon Splitsko-dalmatinske (139.822,43 t) te Grada Zagreba (226.558,69 t).

Tablica 12.4. Ukupne odložene količine otpada u 2019. godini, po županijama

Županija	Ukupno odloženo svih vrsta otpada u županiji (t)	Odloženo biorazgradivog komunalnog otpada u županiji (t)	Odloženo ostalog biorazgradivog otpada u županiji (t)	Udio županije u ukupno odloženom otpadu svih vrsta	Udio županije u odloženom biorazgradivom komunalnom otpadu
Zagrebačka	41.004,13	24.103,47	50,1	2,5%	3,5%
Krapinsko-zagorska	19.429,68	7.444,76	0	1,2%	1,1%
Sisačko-moslavačka	36.584,23	20.153,30	340,45	2,3%	3,0%
Karlovačka	51.615,86	23.051,50	231,27	3,2%	3,4%
Varaždinska	4.048,73	2.669,72	0	0,3%	0,4%
Koprivničko-križevačka	45.971,30	17.977,75	0	2,8%	2,6%
Bjelovarsko-bilogorska	43.347,21	19.758,21	290,18	2,7%	2,9%
Primorsko-goranska	129.831,31	16.402,16	1.570,11	8,0%	2,4%
Ličko-senjska	29.718,73	18.072,23	0	1,8%	2,7%
Virovitičko-podravska	19.288,84	9.471,34	5,71	1,2%	1,4%
Požeško-slavonska	12.585,02	7.220,07	2,78	0,8%	1,1%
Brodsko-posavska	34.983,45	19.829,17	212,73	2,2%	2,9%
Zadarska	325.731,09	65.522,60	410,89	20,2%	9,6%
Osječko-baranjska	107.921,17	38.859,73	25.953,59	6,7%	5,7%
Šibensko-kninska	46.812,57	29.500,15	99,57	2,9%	4,3%
Vukovarsko-srijemska	58.801,82	34.940,09	0	3,6%	5,1%
Splitsko-dalmatinska	221.338,70	139.822,43	486,5	13,7%	20,6%
Istarska	90.815,28	10.422,24	559,6	5,6%	1,5%
Dubrovačko-neretvanska	44.500,93	28.844,16	0	2,8%	4,2%
Međimurska	24.682,76	8.706,83	110,48	1,5%	1,4%
Grad Zagreb	226.558,69	136.308,23	4.724,54	14,0%	20,1%

²⁴⁹ Ibid.

²⁵⁰ Ibid.

²⁵¹ Uključeno je 8 odlagališta koja su bila aktivna ili u fazama sanacije tijekom 2019. godine, od koji je 4 zatvoreno do kraja iste godine te su samo 4 nastavila s radom u 2020. godini

Ukupno odloženo u RH (t)	1.615.571,50	679.080,13	35.048,50	100,00%	100,00%
---------------------------------	--------------	------------	-----------	---------	---------

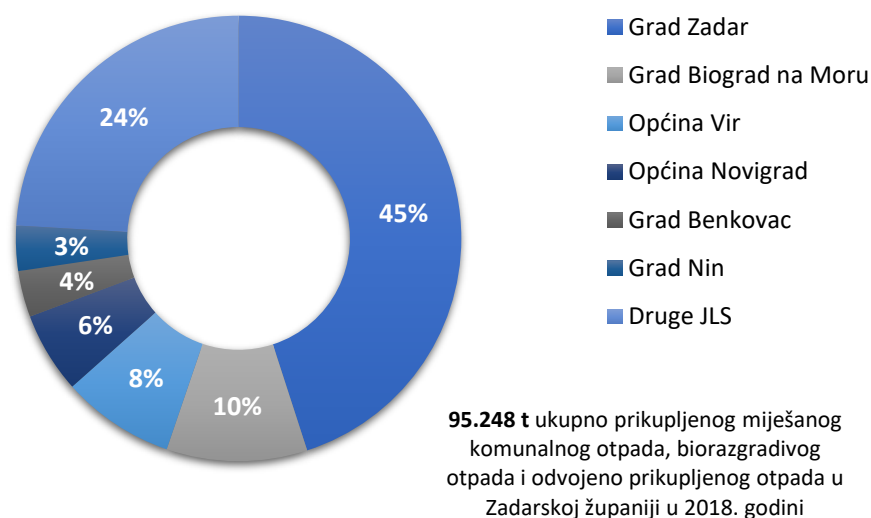
Izvor: Pregled podataka o odlaganju i odlagalištima otpada za 2019. godinu, MINGOR, 2020.

Prema podacima Izvješća Zadarske županije o provedbi Plana gospodarenja otpadom Republike Hrvatske za 2018. godinu, na području Zadarske županije ukupno je prikupljeno 95.248 t miješanog komunalnog otpada, biorazgradivog otpada i odvojeno prikupljenog otpada. U ukupnoj količini prikupljenog istog otpada, komunalni miješani otpad u prosjeku je činio 93,38%, dok su druge dvije kategorije u većini jedinica lokalne samouprave bile zanemarive ili se te kategorije otpada nisu odvojeno prikupljale. Biorazgradivi otpad odvojeno se prikupljao u samo 6 jedinica lokalne samouprave, a odvojeno prikupljanje otpada se provodilo u 20 jedinica lokalne samouprave (od ukupnih 34 jedinice lokalne samouprave na području Zadarske županije). Prema količini odvojeno prikupljenog otpada, ističu se Općina Vir, koja je postigla najveće količine odvojeno prikupljenog otpada, zatim Općina Sukošan, Grad Zadar i Grad Pag. Prema podacima prikupljenim od jedinica lokalne samouprave, broj jedinica koje su na svom području uspostavile odvojeno prikupljanje otpada povećao se na 26 u 2020. godini.

Tablica 12.5. Količine prikupljenog miješanog komunalnog, biorazgradivog i odvojeno prikupljenog otpada po jedinicama lokalne samouprave u Zadarskoj županiji 2018. godine

Jedinica lokalne samouprave	Ukupno otpada (t)	Miješani komunalni otpad (%)	Biorazgradivi otpad (%)	Odvojeno prikupljen otpad (%)
Grad Benkovac	3.192,7	95,0	3,0	2,0
Grad Biograd na Moru	9.729,0	96,0	2,0	2,0
Grad Nin	3.118,0	98,0	/	1,0
Grad Obrovac	/	/	/	/
Grad Pag	1.913,6	80,4	3,6	16,0
Grad Zadar	4.287,6	83,3	0,5	16,2
Općina Bibinje	1.890,2	99,0	/	0,3
Općina Galovac	279,6	100,0	/	/
Općina Gračac	1.286,0	100,0	65 % MKO	/
Općina Jasenice	/	/	/	/
Općina Kali	/	/	/	/
Općina Kolan	846,1	95,0	/	5,0
Općina Kukljica	/	/	/	/
Općina Lišane Ostrovičke	102,9	100,0	/	/
Općina Novigrad	5.602,0	100,0	/	/
Općina Pakoštane	1.422,1	99,0	/	1,0
Općina Pašman	1.117,5	99,0	/	1,0
Općina Polača	405,03	100,0	64 % MKO	/
Općina Poličnik	1.669,5	91,0	/	9,0
Općina Posedarje	/	/	/	/
Općina Poveljana	/	/	/	/
Općina Preko	2.110,8	92,0	/	8,0
Općina Privlaka	1.655,0	91,2	0,2	8,0
Općina Ražanac	1.083,5	92,0	/	8,0
Općina Sali	1.060,3	100,0	/	/
Općina Stankovci	/	/	/	/
Općina Starigrad	1.884,7	98,0	/	2,0
Općina Sukošan	2.724,0	82,0	/	/
Općina Sv. Filip i Jakov	37,3	97,0	/	3,0
Općina Škabrnja	290,4	95,0	/	5,0
Općina Tkon	346,4	93,0	/	7,0
Općina Vir	7.799,4	59,0	15,0	26,0
Općina Vrsi	/	/	/	/
Općina Zemunik Donji	806,0	93,0	/	7,0
ZADARSKA ŽUPANIJA	95.248,0			

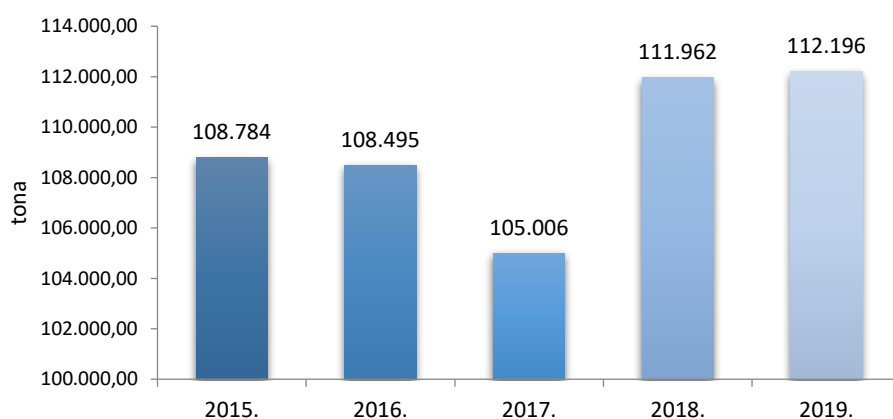
Izvor: Izvješće Zadarske županije o provedbi Plana gospodarenja otpadom Republike Hrvatske za 2018. godinu i Objedinjena izvješća jedinica lokalne samouprave Zadarske županije o provedbi Plana gospodarenja otpadom za 2018. godine, Zadarska županija, 2019., obrada ZADRA NOVA



Slika 12.6. JLS s najvećim udjelom u ukupnoj količini prikupljenog miješanog komunalnog, biorazgradivog i odvojeno prikupljenog otpada u Zadarskoj županiji u 2018. godini

Izvor: Izvješće Zadarske županije o provedbi Plana gospodarenja otpadom Republike Hrvatske za 2018. godinu i Objedinjena izvješća jedinica lokalne samouprave Zadarske županije o provedbi Plana gospodarenja otpadom za 2018. godine, Zadarska županija, 2019., obrada ZADRA NOVA

Prema Izvješćima o komunalnom otpadu (2015. – 2019.), uočljiv je trend porasta proizvodnje komunalnog otpada na području Zadarske županije (s izuzetkom 2017. godine), koji je istovremeno u skladu s nacionalnom razinom (Slika 12.6.). Sukladno trendu, tijekom navedenog razdoblja se povećala količina komunalnog otpada po stanovniku Zadarske županije i 2019. godine iznosila je 660 kilograma po stanovniku, dok je nacionalni prosjek iznosio 423 kilograma po stanovniku

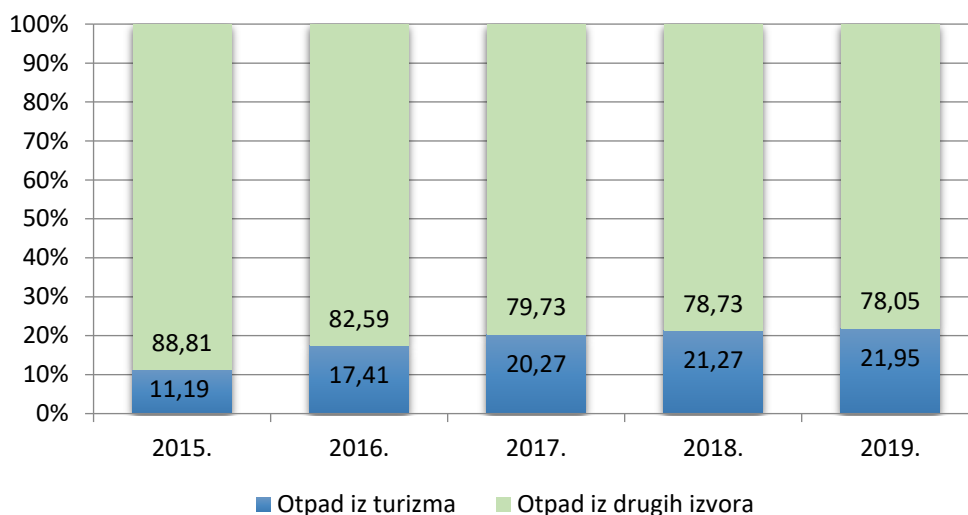


Slika 12.7. Ukupna količina proizvedenog komunalnog otpada u Zadarskoj županiji 2015. - 2019. godine

Izvor: Izvješća o komunalnom otpadu za 2015., 2016., 2017., 2018., 2019. godinu, Zadarska županija, 2020., obrada ZADRA NOVA

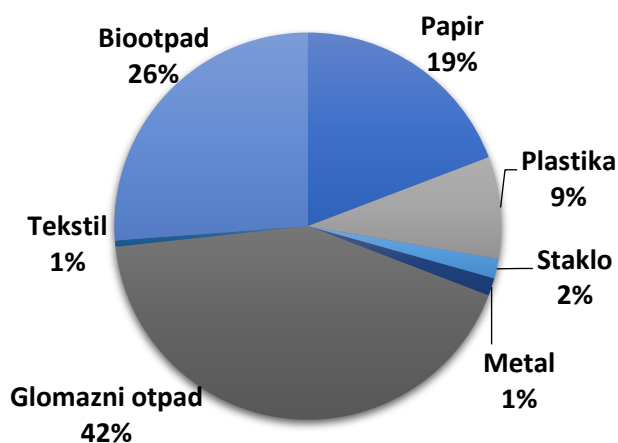
Značajan utjecaj na količinu komunalnog otpada ima turistička djelatnost, čiji je udio u ukupnoj količini proizvedenog komunalnog otpada u Zadarskoj županiji 2019. godine iznosio 21,95 % (Slika 12.8.). Važno je naglasiti da se to povećanje proizvodnje komunalnog otpada koncentrira tijekom ljetne sezone (obično u srpnju i kolovozu). Zbog toga često dolazi do preopterećenja sustava gospodarenja

otpadom. Sukladno trendu, tijekom navedenog razdoblja se povećala količina komunalnog otpada po stanovniku Zadarske županije i 2019. godine.



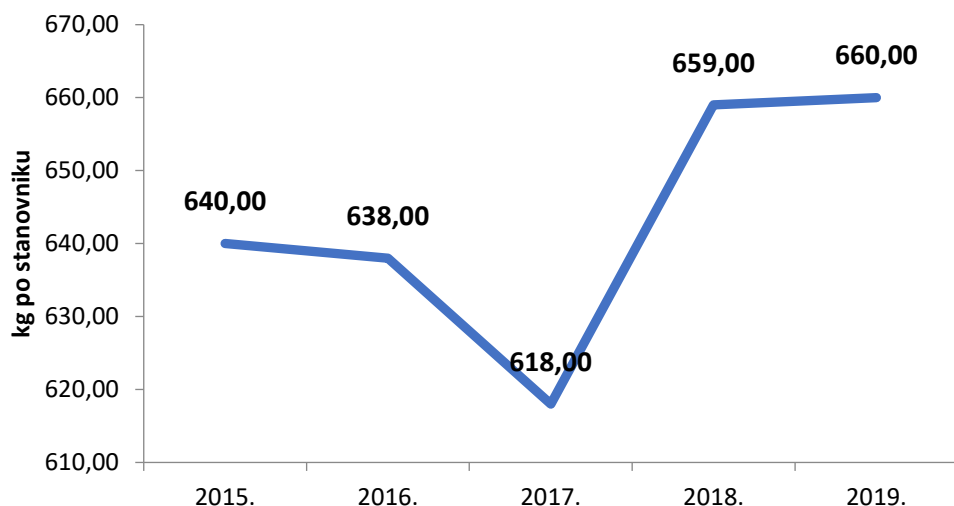
Slika 12.8. Komunalni otpad u Zadarskoj županiji prema izvoru nastanka 2015. – 2019. godine
Izvor: Izvješća o komunalnom otpadu za 2015., 2016., 2017., 2018., 2019. godine, Zadarska županija, 2020., obrada ZADRA NOVA

Na području Zadarske županije tijekom 2019. godine, odvojeno je prikupljeno 8.359,19 t komunalnog otpada, od čega je očekivano najzastupljenija kategorija glomaznog otpada (3.548,30 t), a zatim slijede biootpad (2.188,60 t), papir (1.605,32 t), plastika (712,38 t), staklo (136,37 t), metal (124,24 t) i tekstil (43,98 t).²⁵²



Slika 12.9. Odvojeno prikupljen komunalni otpad u Zadarskoj županiji 2019. godine
Izvor: Izvješća o komunalnom otpadu za 2015., 2016., 2017., 2018., 2019. godine, Zadarska županija, obrada ZADRA NOVA

²⁵² Količine odvojeno sakupljenog komunalnog otpada u sklopu javne usluge i usluge povezane s javnom uslugom po JLS, MINGOR, 2019., dostupno na: <http://www.haop.hr/hr/tematska-podrucja/otpad-registri-oneciscavanja-i-ostali-sektorski-pritisci/gospodarenje-otpadom-0>, (17.11.2020.)



Slika 12.10. Količina komunalnog otpada po stanovniku u Zadarskoj županiji 2015. – 2019. godine
 Izvor: Izvješća o komunalnom otpadu za 2015., 2016., 2017., 2018., 2019. godine, Zadarska županija, 2020., obrada ZADRA NOVA

12.4.5. Sustav za recikliranje otpada

Sustav za recikliranje otpada na području Zadarske županije još uvijek nije uspostavljen pa se većina otpada i dalje prikuplja pod kategorijom miješanoga komunalnog otpada. Tek nakon otvaranja Centra za gospodarenje otpadom Biljane Donje moći će se u cijelosti pristupiti reciklaži otpada i njegovom vrednovanju kao vrijedne i gospodarski iskoristive sirovine. Razvrstavanje otpada na kućnom pragu omogućeno je u ograničenim okvirima te tek u manjem broju jedinica lokalne samouprave, i to putem spremnika dodijeljenih kućanstvima za biorazgradivi otpad i odvoz plastike i papira, odloženih u posebno označenim vrećama. Grad Zadar je 2020. godine uveo kontejnere s (narančastim poklopcima) predviđene za odlaganje reciklažnog otpada, što uz kante za biorazgradivi otpad značajno olakšava građanima pravilno odlaganje otpada.

Diljem Zadarske županije u 2020. godini u funkciji je bilo 14 reciklažnih dvorišta, a u 20 jedinica lokalne samouprave građanima je osigurana usluga mobilnog reciklažnog dvorišta. Mobilno reciklažno dvorište, u vlasništvu Čistoće d.o.o., prema utvrđenom rasporedu prikuplja otpad u 18 gradova i općina (Zadar, Nin, Galovac, Jasenice, Kukljica, Novigrad, Pašman, Poličnik, Posedarje, Preko, Privlaka, Ražanac, Starigrad, Sukošan, Sv. Filip i Jakov, Škabrnja, Vrsi i Zemunik Donji). Reciklažna dvorišta građanima omogućuju odlaganje odvojeno prikupljenog otpada u sljedećim kategorijama:²⁵³

- Otpad koji se može reciklirati: plastična ambalaža i ostala plastika, glomazni otpad, papir i karton, tekstil, biorazgradivi otpad, boce i limenke, metalna ambalaža (limenke), staklena ambalaža
- Opasni otpad: elektronički i električni otpad, fluorescentne cijevi i štedne žarulje, stare gume, metali, građevinski otpad, staro motorno ulje, otpadna maziva ulja, otpadna jestiva ulja, stare baterije i akumulatori, stari lijekovi, pesticidi, boje, kiseline i lužine, deterdženti, fotografske kemikalije.

²⁵³ Čistoća d.o.o. Zadar, 2020., dostupno na: <http://www.cistoca-zadar.hr> (15.11.2020.)

RAZVOJNI IZAZOVI

Odlagalište Diklo ne udovoljava propisanim standardima Europske unije
Sanacija zatvorenih odlagališta nije u potpunosti provedena
Postoji velik broj ilegalnih odlagališta
Stanovništvo nije dovoljno educirano o gospodarenju otpadom
Gospodarenje otpadom na otocima nije na zadovoljavajućoj razini

RAZVOJNE POTREBE

Uspostava Centra za gospodarenje otpadom Biljane Donje
Uspostava učinkovitog odvojenog prikupljanja otpada na kućnom pragu
Edukacija stanovništva o važnosti i prednostima pravilnog postupanja s otpadom i smanjenju proizvodnje otpada na izvoru uporabom predmeta koji se mogu iskoristiti više puta.
Osigurati sustav pretovarnih stanica

12.5. DIGITALNA ZEMALJSKA TELEVIZIJA

Zemaljski televizijski signal putem kojeg građani RH gledaju programe nacionalnih, regionalnih i lokalnih televizijskih nakladnika u 2020. godini unaprijeđen je uvođenjem frekvencijski učinkovitijeg **DVB-T2 signala**, kojim je korisnicima omogućena slika HD kvaliteti (eng. *High Definition*) i interaktivne HbbTV usluge. DVB-T2 i H.265/HEVC su najmodernije tehnologije zasnovane na zrelih standardima i omogućuju učinkovito korištenje frekvencijskog spektra i visoku kompresiju video signala.²⁵⁴

Korištenje DVB-T2 sustava nameće regulatorni okvir Europske unije kroz UHF odluka EU 2017/899 te Prvu i Drugu digitalna dividendu. DVB-T2 svojim karakteristikama omogućuje učinkovitije korištenje frekvencijskog spektra, što je nužno jer se UHF spektar koji se tradicionalno koristio za odašiljanje zemaljske televizije stalno smanjuje dodjelom najprije pojasa 800 MHz (tzv. Prva digitalna dividenda), a zatim i pojasa 700 MHz (tzv. Druga digitalna dividenda) za mobilne širokopojasne komunikacije.²⁵⁵

DVB-T2 u usporedbi s DVB-T standardom nudi veći izbor parametara, modulacijskih postupaka i zaštitnih intervala te se njihovom kombinacijom može odabrati potrebna varijanta sustava za različite primjene, od npr. manjeg kapaciteta multipleksa s većom robusnošću signala potrebnih za *indoor* prijam do većeg kapaciteta, ali uz manju robusnost signala za fiksni prijam krovnom antenom (*rooftop*). Sustavi digitalne zemaljske televizije u Republici Hrvatskoj namijenjeni su prvenstveno za fiksni prijam krovnom antenom. Za takve uvjete DVB-T2 može imati oko 50% veći kapacitet u odnosu na DVB-T. Primjena novog DVB-T2 signala zahtjeva TV prijamnik koji podržava DVB-T2 s HEVC/H.265 sažimanjem ili digitalni prijamnik spojen na TV uređaj.²⁵⁶

Također, postavljanjem novog odašiljača od strane OIV-a u 2019. godini na otoku Ugljan, točnije na vrhu Mala Glava, podignula se kvaliteta radio-komunikacijskih, telekomunikacijskih usluga, ali i signala mobilne telefonije²⁵⁷

²⁵⁴ *Zašto DVB-T2 HEVC?*, Odašiljači i veze d.o.o., 2020., dostupno na <https://oiv.hr/hr/vijesti/izdvojeno/zasto-dvb-t2-hevc/> (31.12.2020.)

²⁵⁵ Ibid.

²⁵⁶ Ibid.

²⁵⁷ Ibid.

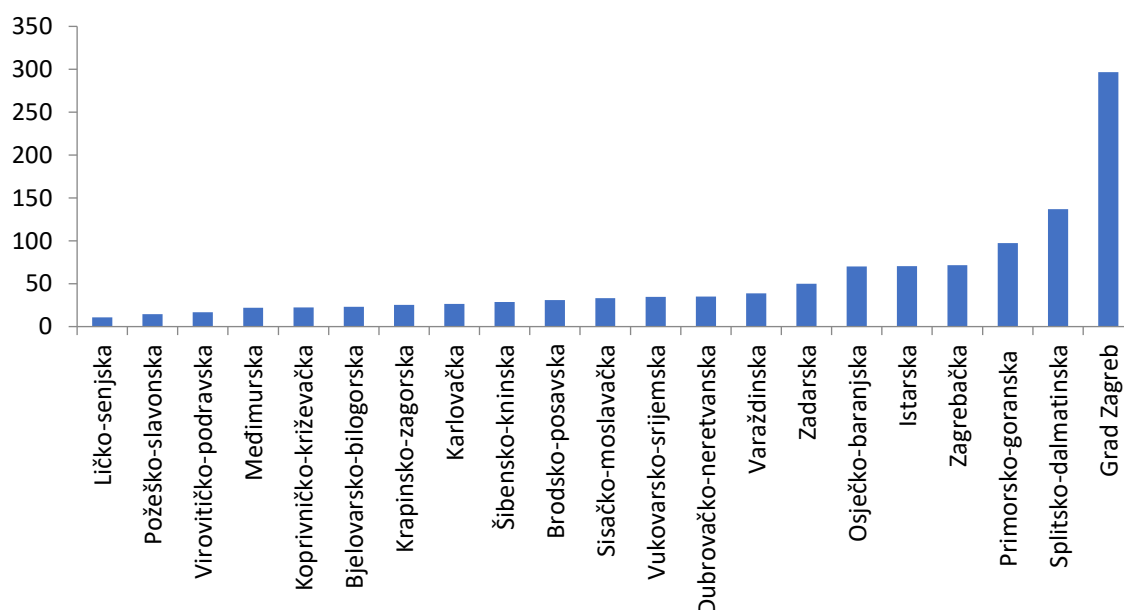
12.6. ELEKTRONIČKE KOMUNIKACIJE

Elektroničke komunikacije postaju jedan od temeljnih čimbenika društveno-gospodarskog razvoja što je prepoznato Nacionalnom razvojnom strategijom Republike Hrvatske do 2030. godine te nacrtom Nacionalnog plana razvoja širokopojasnog pristupa u Republici Hrvatskoj u razdoblju od 2021. do 2027. godine (u postupku javnog savjetovanja). Osobit naglasak stavljen je na digitalni jaz ruralnih i urbanih područja koji je prepoznala i Europska komisija kroz Akcijski plan za širokopojasni pristup internetu u ruralnim područjima. Stanje elektroničkih komunikacija u Zadarskoj županiji prikazano je pregledom dostavljenih podataka od strane operatera elektroničkih komunikacija. Porast broja širokopojasnih priključaka u Zadarskoj županiji u 2019. godini iznosi 1.9% u odnosu na 2018. godinu. Sve županije Jadranske Hrvatske bilježe porast u odnosu na 2019. godinu. Najmanji broj priključaka zabilježen je u Ličko-senjskoj županiji za što bi razlog mogao biti, između ostalog, manje turističke aktivnosti.

Tablica 12.6. Broj širokopojasnih priključaka po županijama Jadranske Hrvatske

Županija	Broj priključaka			Gustoća priključaka u %	
	2018.	2019.	Stopa Q4 2019./Q4 2018., u %	2018.	2019.
Republika Hrvatska	1.128.273	1.154.773	2.3	26.3	26.5
Jadranska Hrvatska	418.812	429.061	2.4	28.3	28.5
Primorsko-goranska	95.354	97.518	2.2	32.2	32.4
Ličko-senjska	10.900	10.906	0.05	21.4	21.5
Zadarska	48.868	49.778	1.8	28.7	28.9
Šibensko-kninska	28.136	28.534	1.4	25.7	25.9
Splitsko-dalmatinska	133.436	136.786	2.4	29.3	29.6
Istarska	67.535	70.350	4.0	32.5	32.9
Dubrovačko-neretvanska	34.583	35.186	1.7	28.2	28.4

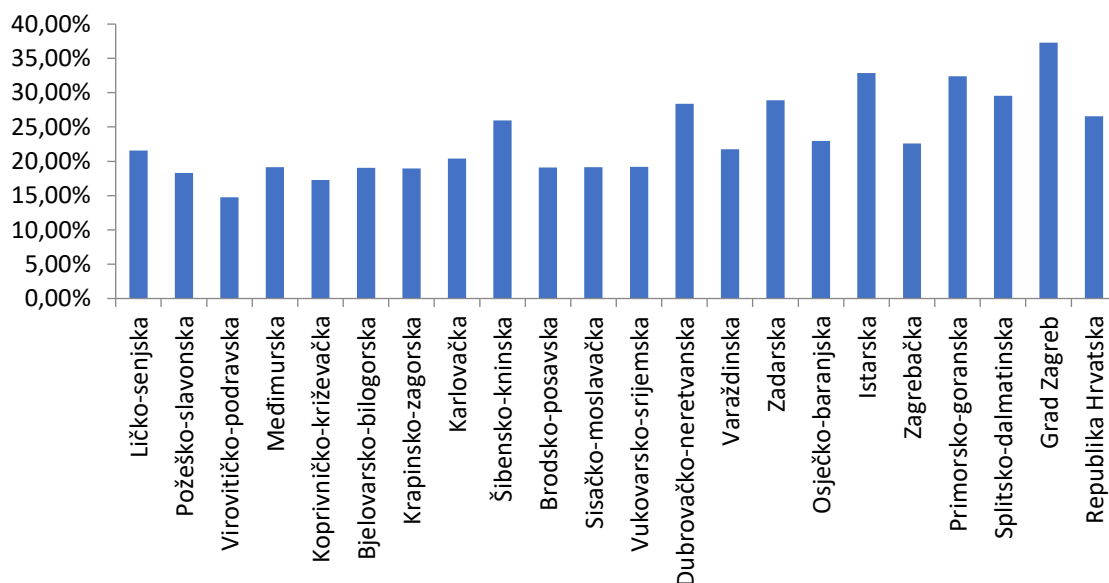
Izvor: HAKOM, 2020. obrada ZADRA NOVA



Slika 12.111. Broj širokopojasnih priključaka po županijama RH (u tis.)

Izvor: HAKOM, 2020., obrada ZADRA NOVA

Gustoća širokopojasnih priključaka u županiji malo je veća od one koju ostvaruje državna mreža (26,33%) te iznosi oko 28,74%. Isto tako, vidljivo je kako županije Jadranske Hrvatske imaju veću gustoću u odnosu na županije Kontinentalne Hrvatske (uz iznimku grada Zagreba) što bi se moglo povezati s povećanom turističkom aktivnošću. Prema statusu infrastrukture i u Zadarskoj županiji prisutan je digitalni jaz između urbanih i ruralnih područja u pristupu širokopojasnom internetu.



Slika 12.12. Gustoća širokopojasnih priključaka po županijama RH

Izvor: HAKOM, 2020., obrada ZADRA NOVA

U 2019. godini OIV je pustio u pogon novi odašiljač na otoku Ugljan, točnije na vrhu Mala Glava. Novi odašiljač je zamijenio stari odašiljač koji se nalazio na Svetom Mihovilu i tako dodatno omogućio nastavak projekta obnove utvrde Svetog Mihovila. Također, poboljšale su se kvalitete usluga radijskih i televizijskih sadržaja, ali i mobilnih signala na području Zadarske županije i šire.

12.7. POŠTA

Prema podacima sa stranica Hrvatske pošte, na području Zadarske županije djeluje **57 ureda Hrvatske pošte**, kojih je najviše gradu Zadru (6). Poštanske usluge koje se nude uključuju otpremu i prijam pošiljki, paketa, dopisnica i razglednica, brzjava, preporučanih i vrijednosnih pošiljki u tuzemstvu i inozemstvu.

Usluge uključuju i dopremu/prijem pošiljki s opasnom robom, usluge HP Expressa te usluge plaćanja računa, isplata mirovine, slanja/primanja novca i mjenjačnice.²⁵⁸ Također, na području Zadarske županije postoji i nekolicina privatnih kurirskih službi što dodatno ojačava poštansku mrežu u županiji. Poštanska mreža u Zadarskoj županiji je dobro razvijena i optimalna u odnosu na razmještaj stanovništva.

RAZVOJNI IZAZOVI

Neriješeni imovinsko-pravni odnosi kod izgradnje infrastrukture
Velik digitalni jaz između urbanih i ruralnih područja u pristupu širokopojasnom internetu
Velik digitalni jaz između urbanih i ruralnih područja u pristupu suvremenim elektroničkim komunikacijskim uslugama

²⁵⁸ Hrvatska pošta, 2020., dostupno na: <https://www.posta.hr/pretrazivanje-postanskih-ureda/263?pojam=zadar&page=1>, (31.12.2020.)

RAZVOJNE POTREBE

Osiguravanje kvalitetnog i pouzdanog širokopojasnog pristupa i drugih elektroničkih komunikacijskih usluga u ruralnim i udaljenim područjima (npr. manji otoci) koja su pogođena dugotrajnim negativnim demografskim i gospodarskim trendovima
--

Osiguravanje kvalitetnog i pouzdanog širokopojasnog pristupa i drugih elektroničkih komunikacijskih usluga na svim lokacijama na kojima se nalaze javni korisnici (za digitalizaciju javne uprave, sustava obrazovanja, zdravstva i sl.)
--

Osiguranje dostupnosti mreža vrlo velikog kapaciteta za poslovne korisnike
--

12.8. ENERGETSKA UČINKOVITOST

U ovom poglavlju prikazati će se stanja i potreba u neposrednoj potrošnji energije. Sektori potrošnje neposredne energije dijele se na industriju, promet i opću potrošnja, a opća potrošnja se dalje dijeli na usluge poljoprivrede, kućanstva i graditeljstvo. Nadalje, graditeljstvo i poljoprivreda čine manji udio u ukupnoj potrošnji energije. Također, prikazat će se energetska potrošnja zgrada koje su u nadležnosti Zadarske županije. S obzirom na to da su te zgrade u nadležnosti Zadarske županije, jedino na njih županija može imati direktan utjecaj na neposrednu potrošnju energije.

Zbog potreba boljeg uvida u sveukupnu izravnu potrošnju i sastav energenata, Zadarska županija bi nadolazećem razdoblju trebala započeti izradu novi energetske bilance. S obzirom na to da je zadnja energetska bilanca bila napravljena za 2012. godinu, nastale su nove i različite promjene koje su utjecale na strukturu i količinu potrošnje energije u Zadarskoj županiji.

12.8.1. Institucionalni i strateški okvir

U Republici Hrvatskoj energetska učinkovitost uređena je Zakonom o energetske učinkovitosti (NN 127/14, 116/18, 25/20), Zakonom o energiji (NN 120/12, 14/14, 95/15, 102/15, 86/18) i Zakonom o Fondu za zaštitu okoliša i energetske učinkovitost (NN 107/03, 144/12).

U institucionalnom okviru Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja i Fond za zaštitu okoliša i energetske učinkovitost nadležni (FZOEU) su za pitanja energetske učinkovitost. Djelokrug Ministarstva obuhvaća poslove koji se odnose na zaštitu i očuvanje okoliša i prirode u skladu s politikom održivog razvoja Republike Hrvatske; poslove u vezi s gospodarenjem otpadom i procjene utjecaja na okoliš; poslove u vezi s ublažavanjem klimatskih promjena i prilagodbom klimatskim promjenama; poslove koji se odnose na upravljanje vodama te upravne i druge poslove iz područja energetike.²⁵⁹FZOEU središnje je mjesto prikupljanja i ulaganja izvanproračunskih sredstava u programe i projekte zaštite okoliša i prirode, energetske učinkovitosti i korištenja obnovljivih izvora energije. FZOEU obuhvaća poslove u svezi s financiranjem pripreme, provedbe i razvoja programa projekata u području očuvanja, održivog korištenja, zaštite i unapređivanja okoliša u području energetske učinkovitosti i korištenju obnovljivih izvora energije.²⁶⁰

Na županijskoj razini **Upravni odjel za gospodarstvo, turizam, infrastrukturu i EU fondove** je nadležan za pitanja energetske učinkovitosti te obavlja poslove iz područja energetike i koordinira provedbu

²⁵⁹ MINGOR, 2020., dostupno na: <https://gospodarstvo.gov.hr> (13.11.2020.)

²⁶⁰ FZOEU, 2020., dostupno na: <https://www.fzoeu.hr> (13.11.2020.)

programa i projekata regionalne energetske politike.²⁶¹ Zadarska županija donosi strateško planske dokumente za učinkovitije i uspješnije upravljanje energetskom učinkovitost. Planski dokument koji sadrži strateške smjernice za energetska učinkovitost je *Akcijski plan energetske učinkovitosti Zadarske županije za razdoblje 2020. – 2022. godine*

12.8.2. Ukupna neposredna potrošnja u Zadarskoj županiji

Prema podacima iz 2012. godine, kada je izrađena zadnja energetska bilanca u Zadarskoj županiji ukupna neposredna potrošnja energije iznosila je 10,4299 PJ²⁶². Industrija je činila 7,70% u ukupnoj neposrednoj potrošnji, promet 49,83% te opća potrošnja 42,47% u ukupnoj neposrednoj potrošnji energije. Prema strukturi energenata, najveći su udio zauzimali derivati nafte (63,66%). Električna energija imala je 24,24% udio, biomasa 12,09% te prirodni plin 0,02%.²⁶³

Za potrebe izrade Akcijskog plana energetske učinkovitosti za razdoblje 2020. – 2022. godine izrađena je procjena neposredne potrošnje energije prema kojoj bi najveći udio na području Zadarske županije činio prometni sektor s udjelom od 50%. Kućanstva bi obuhvaćala 29% neposredne potrošnje energije, usluge bi imale udio od 11,6% te industrija s 9,5%.

Tablica 12.7. Neposredna potrošnja energije na području Zadarske županije prema energentima i sektorima potrošnje (u PJ)²⁶⁴

Energenti/Sektori potrošnje	Industrija	Promet	Kućanstva	Usluge	Ukupno
Motorni benzin	-	1,2302	-	-	1,2302
Dizelsko gorivo	-	3,7781	-	-	3,7781
Preostali derivati nafte (ekstra lako loživo ulje, loživo ulje, ukapljeni naftni plin)	0,2312	0,0530	0,2307	0,3507	0,8656
Prirodni plin	0,0839	0,0023	0,0250	0,0581	0,1693
Ogrjevno drvo i biomasa	0,1176	-	1,3972	0,0003	1,5151
Električna energija	0,5403	0,0003	1,3466	0,7742	2,6614
UKUPNO	0,9730	5,0639	2,9995	1,1833	10,2197

Izvor: *Akcijski plan energetske učinkovitosti Zadarske županije za razdoblje 2020. – 2022. godine, Zadarska županija, 2020.*

Procjenjuje se da u Zadarskoj županiji po strukturi energenata u neposrednoj potrošnji prevladava dizelsko gorivo s 26%. Također, veliki udio od 15% čini biomasa i ogrjevno drvo koji su pretežito korišteni u kućanstvima. Od preostalih derivata nafte koji čine udio od oko 8% prevladava ekstra lako loživo ulje, a u vrlo malom udjelu se pojavljuju ukapljeni naftni plin i lož ulje. Motorni benzin čini oko 12% udjela neposredne potrošnje. Prirodni plin i dalje čini mali udio u ukupnoj neposrednoj potrošnji, tj. oko 1,7%.²⁶⁵

Plinifikacija na području Zadarske županije započela je u travnju 2011. godine te su na plinsku distributivnu i opskrbnu mrežu bili priključeni prvi korisnici u lipnju 2012. godine. Tako su prema energetske bilanci iz 2012. godine obuhvaćeni prvi korisnici plinske mreže, stambeni kompleks Crvene kuće i poslovni subjekt Maraska. Ukupno distribuirana količina prirodnog plina u 2012. godini iznosila je prema podacima iz energetske bilance 0,0017 PJ.²⁶⁶

Prema podacima tvrtke EVN Croatia Plin, koncesionara za izgradnju plinske mreže na području Zadarske županije, do kraja 2019. godine izgrađena je plinska mreža na području Zadarske županije u

²⁶¹ Zadarska županija, 2020., dostupno na: <https://www.zadarska-zupanija.hr>, (13.11.2020.)

²⁶² Petadžul (PJ)- mjerna jedinica za rad (W), energiju (E) i toplinu (Q), 1 PJ=10¹⁵ džula

²⁶³ *Akcijski plan energetske učinkovitosti Zadarske županije za razdoblje 2020. – 2022. godine, Zadarska županija, Zadar, 2020.*, str. 12.

²⁶⁴ Ibid., str. 13.

²⁶⁵ Ibid., str. 13.

²⁶⁶ Ibid., str. 14.

ukupnoj duljini od 43 kilometara te se na njoj nalazi ukupno 696 korisnika, od toga 647 kućanstava te 49 poslovnih korisnika. Krajem 2019. godine na plinsku mrežu Zadarske županije priključeno je ukupno 15 korisnika javnog značaja: Dom za starije i nemoćne osobe Zadar, Opća bolnica Zadar, Specijalna bolnica za ortopediju Biograd, Dječji vrtić Radost, P. O. Grigor Vitez Zadar, Centar za socijalnu skrb Benkovac, Dječji vrtić Biograd, HP-Hrvatska pošta d.d., Trajektni terminal Zadar – Gaženica, Srednja škola Biograd – OMM1 i Srednja škola Biograd – OMM2, Dječji vrtić Bubamara Benkovac, Športski centar Višnjik d.o.o. Zadar, Opća bolnica Zadar – Bolnička kotlovnica, Vatrogasna postrojba grada Biograda n/m i Dječji vrtić Radost, P. O. Višnjik Zadar. Ukupna količina distribuiranog plina u Zadarskoj županiji u 2019. godini iznosila je 46.428,691 kWh (0,1670) (Tablica 12.8.).²⁶⁷ Zbog visoke cijene priključka i instalacija plinifikacijom, uz rijetke iznimke, nisu obuhvaćena kućanstva.

Tablica 12.8. Distribucija prirodnog plina na području Zadarske županije (u kWh i PJ)

Sektor potrošnje	kWh	PJ
Kućanstva	6.938.708	0,0250
Industrija	23.325.253	0,0839
Usluge	16.164.730	0,0581
UKUPNO	46.428.691	0,1670

Izvor: Akcijski plan energetske učinkovitosti Zadarske županije za razdoblje 2020. – 2022. godine, Zadarska županija, 2020.

12.8.3. Neposredna potrošnja u sektoru industrije

S obzirom na podatke o potrošnji energije u sektoru industrije na području Zadarske županije, uočljiva je slaba razvijenost industrije. Prema podacima iz Akcijskog plana, ukupna neposredna potrošnja energije u sektoru industrije na području Zadarske županije iznosi 0,9730 PJ odnosno 270.496,02 MWh (Tablica 12.13).

Tablica 12.9. Neposredna potrošnja energije u industriji na području Zadarske županije (u MWh i PJ)

Energenti	MWh	PJ
Derivati nafte: ekstra lako loživio ulje, loživio ulje, ukapljeni naftni plin	64.278,20	0,2312
Prirodni plin	23.325,25	0,0839
Ogrjevno drvo i biomasa	32.703,02	0,1176
Električna energija	150.189,55	0,5403
UKUPNO	270.496,02	0,9730

Izvor: Akcijski plan energetske učinkovitosti Zadarske županije za razdoblje 2020. – 2022. godine, Zadarska županija, 2020.

Povećanje neposredne potrošnje energije u industriji u Zadarskoj županiji u odnosu na zadnju energetska bilancu iz 2012. godine odgovara povećanju industrijske proizvodnje u istom razdoblju. Izgradnja plinske mreže u Zadarskoj županiji uzrokovala je promjenu u strukturi energenata u industriji, međutim, promjena nije toliko značajna s obzirom da se veći broj tvornica nalazi izvan područja plinifikacije. Prirodni plin trenutno ima 8,62% udio u ukupnoj neposrednoj potrošnji energije u industriji Zadarske županije dok je u 2012. godini njegov je udio bio zanemariv.²⁶⁸

12.8.4. Neposredna potrošnja energije u prometu

U segmentu prometa razmatrana je potrošnja energije u cestovnom prometu na području Zadarske županije. Analiza je napravljena na temelju broja i strukture registriranih vozila na području Zadarske

²⁶⁷ Ibid., str. 14.

²⁶⁸ Ibid., str. 15.

županije prema kategoriji, vrsti pogonskog goriva i starosti vozila. Analiza je pokazala da se zbog turističkih dolazaka na području Zadarske županije broj stanovnika u srpnju i kolovozu u prosjeku poveća za oko 20-25%, a osim toga, mnogima Zadarska županija nije konačno odredište nego kroz nju putuju na druge destinacije prema jugu Hrvatske i s time također doprinose ukupnom broju prijeđenih kilometara na cestama Zadarske županije. Uzimajući navedeno u obzir, u izračunatoj potrošnji energije u sektoru prometa, koja je prikazana u nastavku, nalazi se i potrošnja koju ostvaruju turisti tijekom turističke sezone.²⁶⁹

Tablica 12.10. Broj vozila registriranih na području Zadarske županije u 2019. godini prema kategoriji vozila i pogonskom gorivu

Kategorija vozila	Motorni benzin	Ukapljeni naftni plin	Prirodni plin	Dizelsko gorivo	Električna energija	Hibrid	Plug-in Hibrid	Ukupno
Mopedi i motocikli (L1-L7)	8.140	-	-	2	83	-	-	8.225
Osobna vozila (M1)	33.688	1.545	4	33.962	10	151	13	69.373
Autobusi do 5t (M2)	-	-	-	42	-	-	-	42
Autobusi iznad 5t (M3)	-	-	-	281	-	-	-	281
Kamioni do 3,5t (N1)	341	39	1	6.796	5	-	-	7.182
Kamioni iznad 3,5t (N2)	-	-	-	993	-	1	-	994

Izvor: Akcijski plan energetske učinkovitosti Zadarske županije za razdoblje 2020. – 2022. godine, Zadarska županija, 2020.

Primjetno je da se na području Zadarske županije pretežito koriste vozila na dizelsko gorivo (50,06%) i motorno gorivo (47,84%). Ostali oblici energenata su u zanemarivim udjelima osim ukapljenoga naftnog plina (1,79%).

Procjena potrošnje energije u cestovnom prometu napravljena je na osnovi podataka o strukturi registriranih vozila na području Zadarske županije. U procjeni potrošnje je uračunata i potrošnja koju ostvaruju turisti tokom turističke sezone.

Najveća potrošnja energije je zabilježena uslijed potrošnje dizel goriva te iznosi 69.545.005,45 kWh, a emisija štetnih plinova 18.568,51 tCO₂. Vidljivo je manja potrošnja benzina, a samim time i manja emisija štetnih plinova.

Tablica 12.11. Procjena potrošnje energije za različite vrste vozila (u kWh)

Vrsta vozila	Prosječan broj prijeđeni h km (tis.)	Procjena potrošnje energije (kWh) benzin	Procjena potrošnje energije (kWh) dizel	Procjena potrošnje energije (kWh) UNP	Procjena potrošnje energije (kWh) SPP	tCO ₂ benzin	tCO ₂ dizel
Automobil	713.820	19.550.123	48.166.850	1.996.750	1.154.357	4887,530828	1.2860,54919
Kamion	243.580	6.671.176	16.436.190	681.360	393.906	1667,794064	4388,46288
Lako dostavno vozilo	19.599	536.786	1.322.513	54.824	31.695	134,1965523	353,111095
Autobus	13.073	358.051	882.154	50.806	21.141	89,51298194	235,5353139

²⁶⁹ Ibid., str. 16.

Mopedi i motocikli	40.566	1.111.022	2.737.295	113.474	65.601	277,7557025	730,8579735
Ukupno	1.030.638	28.227.160	69.545.005	2.897.216	1.666.702	7.056,790129	18.568,51646

Izvor: Akcijski plan energetske učinkovitosti Zadarske županije za razdoblje 2020. – 2022. godine, Zadarska županija, 2020.

Tablica 12.12. Neposredna potrošnja energije u cestovnom prometu Zadarske županije (u MWh i PJ)

Energenti	MWh	PJ
Motorni benzin	341.985,70	1,2302
Ukapljeni naftni plin (UNP)	14.721,65	0,0530
Stlačeni prirodni plin (SPP)	641,99	0,0023
Dizelsko gorivo	1.050.312,83	3,7781
Električna energija	72,95	0,0003
UKUPNO	1.407.735,13	5,0639

Izvor: Akcijski plan energetske učinkovitosti Zadarske županije za razdoblje 2020. – 2022. godine, Zadarska županija, 2020.

12.8.5. Neposredna potrošnja u kućanstvima

Prema procjenama izrađenim u svrhu izrade Akcijskog plana učinkovitosti Zadarske županije ukupna neposredna potrošnja u kućanstvima na području Zadarske županije iznosi 2,9995 odnosno 833.869,78 MWh (Tablica 12.13.).

Tablica 12.13. Neposredna potrošnja energije u kućanstvima na području Zadarske županije

Energenti	MWh	PJ
Derivati nafte: ekstra lako loživo ulje, ukapljeni naftni plin	56.166,44	0,2020
Prirodni plin	6.938,71	0,0250
Ogrjevno drvo i biomasa	396.400,53	1,4259
Električna energija	374.364,10	1,3466
UKUPNO	833.869,78	2,9995

Izvor: Akcijski plan energetske učinkovitosti Zadarske županije za razdoblje 2020. – 2022. godine, Zadarska županija, 2020.

U strukturi energenata prevladava biomasa i ogrjevno drvo sa 47,54% udjela. Sljedeći najzastupljeniji energent je električna energija s 44,89%. Treći energenti su derivati nafte, ekstra lako loživo ulje i ukapljeni naftni plin, s udjelom od 6,74%. Prirodni plin je korišten u najmanjem udjelu u kućanstvima, minornih 0,83%. Na plinsku distribucijsku mrežu spojeno je 647 korisnika u skupini kućanstva.²⁷⁰

12.8.6. Neposredna potrošnja u uslužnim djelatnostima

Prema procjenama akcijskog plana ukupna neposredna potrošnja u uslužnim djelatnostima na području Zadarske županije iznosi 1,1833 PJ odnosno 328.952,32 MWh (Tablica 12.14.).

Tablica 12.14. Neposredna potrošnja energije u uslužnom sektoru na području Zadarske županije

Energenti	MWh	PJ
Derivati nafte: ekstra lako loživo ulje, ukapljeni naftni plin	97.488,32	0,3507
Prirodni plin	16.164,73	0,0581
Ogrjevno drvo i biomasa	75,90	0,0003
Električna energija	215.235,66	0,7742
UKUPNO	328.952,35	1,1833

Izvor: Akcijski plan energetske učinkovitosti Zadarske županije za razdoblje 2020. – 2022. godine, Zadarska županija, 2020.

U strukturi energenata prevladava električna energija sa udjelom od 65,43%. Sljedeći najzastupljeniji energenti su derivati nafte koji čine 29,64% ukupne potrošene energije u uslužnom sektoru. Treći

²⁷⁰ Ibid., str. 19.

energent je prirodni plin koji čini 4,91% ukupne potrošene energije u tom sektoru, a ogrjevno drvo i biomasa su prisutni u zanemarivom udjelu od 0,02%.

12.8.7. Neposredna potrošnja energije u objektima u vlasništvu Zadarske županije

Akcijskim planom energetske učinkovitosti Zadarske županije zasebno su obrađeni objekti u vlasništvu Zadarske županije i ustanova kojima je Županija osnivač. Podaci u Akcijskom planu temeljeni su na prikupljenim podacima iz Informacijskog sustava za gospodarenje energijom (ISGE). Prema dostupnim podacima ukupna potrošnja energije u objektima obuhvaćenim analizom u 2018. godini bila je približno 25.000 MWh (Tablica 15).

Tablica 12.15. Potrošnja energije u objektima u vlasništvu Zadarske županije ili ustanovama kojima je Zadarska županija osnivač

Energent	Potrošnja u 2018. godini (kWh)	Emisije CO ₂ (t)
Električna energija	7.554.118	1.773,78
Ekstra lako loživo ulje	9.406.601	2.817,94
Prirodni plin	7.081.913	1.559,42
Ukapljeni naftni plin	47.156	12,30
Drvo	60.000	0,00
UKUPNO	24.149.788	6.163,44

Izvor: Akcijski plan energetske učinkovitosti Zadarske županije za razdoblje 2020. – 2022. godine, Zadarska županija, 2020.

U strukturi energenata prevladava ekstra loživo ulje s 38,95% koji se koristi za grijanje u većini zgrada. Prirodni plin zastupan je s 29% ukupne neposredne potrošnje energije u objektima u vlasništvu Zadarske županije ili ustanovama kojima je Zadarska županije osnivač. Opća bolnica Zadar i Specijalna bolnica za ortopediju Biograd na moru su najveći potrošači tog energenta. Električna energija ima udio od 31% u ukupnoj potrošnji navedenih zgrada. U nekolicini manjih objekata koristi se isključivo električna energija, čak i za grijanje. U Srednjoj školi u Biogradu na Moru koristi se prirodni plin, u jednoj osnovnoj školi ogrjevno drvo, a u bolnici na Ugljanu djelomično (u manjoj količini) koristi se ukapljeni naftni plin. U svim preostalim objektima se kao energent za grijanje koristi ekstra lako loživo ulje.²⁷¹

Tablica 12.16. Specifična potrošnja energije u objektima u vlasništvu Zadarske županije i ustanova kojima je Zadarska županija osnivač

ISGE šifra	Objekt	Specifična potrošnja energije za grijanje objekta (kWh/m ²)	Godišnja potrošnja toplinske energije (kWh)
HR-23275-0001-0	Psihijatrijska bolnica Ugljan – U OBNOVI	263,21	2.481.277
HR-23422-0001-1	OŠ Petar Zoranić, Stankovci	242,24	205.660
HR-23222-0008-1	OŠ Galovac – PŠ Gorica	227,65	77.857
HR-23222-0007-1	OŠ Galovac	186,87	157.346
HR-23000-0135-0	Opća bolnica Zadar (kompleks)	181,40	5.933.000
HR-23440-0003-1	SŠ Gračac	177,50	321.446
HR-23206-0001-1	OŠ Sukošan – PŠ Debeljak	153,28	30.657
HR-23243-0050-1	OŠ Petar Zoranić – PŠ Rovanijska	146,72	38.000
HR-23244-0001-1	OŠ Starigrad	132,12	84.555
HR-23000-0007-1	OŠ Vladimira Nazora – PŠ Prkos	116,39	19.553
HR-23241-0072-0	OŠ Poličnik	115,16	113.431
HR-23226-0001-1	OŠ Braće Radić, Pridraga	106,26	96.700
HR-23312-0002-1	OŠ Novigrad	104,61	73.229
HR-23000-0037-1	Hotelijersko-turistička i Ugostiteljska škola, Ekonomsko-birotehnička i Trgovačka škola	103,86	455.000
HR-23207-0002-1	OŠ Sveti Filip i Jakov	103,09	60.000

²⁷¹ Ibid., str. 24.

HR-23423-0001-1	OŠ Polača	102,85	201.371
HR-23312-0003-1	OŠ Novigrad – PŠ Paljuv	97,19	38.000
HR-23000-0091-1	Glazbena škola Blagoje Bersa	94,21	139.426
HR-23248-0006-0	OŠ Jurja Barakovića, Ražanac	91,19	60.000
HR-23000-0001-1	Zgrada gimnazije u Zadru – U OBNOVI	96,51	580.000
HR-23242-0001-1	OŠ Braća Ribar, Posedarje	89,58	131.000
HR-23243-0001-1	OŠ Petar Zoranić, Jasenice	88,11	100.000
HR-23206-0002-0	OŠ Sukošan	87,70	232.852
HR-23205-0001-0	OŠ Stjepana Radića, Bibinje	86,94	302.911
HR-23000-0034-1	Gimnazija Franje Petrića	79,85	87.196
HR-23000-0040-1	Medicinska škola Ante Kuzmanića i Poljoprivredna, prehrambena i veterinarska škola Stanka Ožanića	78,01	305.000
HR-23000-0005-1	Obrtnička škola Gojka Matuline	75,65	187.000
HR-23222-0006-1	OŠ Zemunik	75,52	145.000
HR-23420-0005-0	OŠ Benkovac	72,68	133.000
HR-23281-0002-1	OŠ Petar Lorini, Sali	72,21	40.797
HR-23210-0004-0	SŠ Biograd	67,05	207.913
HR-23211-0004-1	OŠ Pakoštane	65,93	90.000

Izvor: Akcijski plan energetske učinkovitosti Zadarske županije za razdoblje 2020. – 2022. godine, Zadarska županija, 2020.

Zadarska županija je u prošlom trogodišnjem razdoblju kontinuirano provodila aktivnu politiku u pogledu poboljšanja energetske učinkovitosti u svim sektorima, a pogotovo u zgradama čiji je vlasnik ili korisnik kao i u sektoru kućanstava.

Provodile su se mjere cjelovitih energetskih obnova zgrada u nadležnosti Zadarske županije, a obuhvaćaju aktivnosti: izrada energetskih pregleda, izrada projektne dokumentacije, izrada projektnih prijava i stjecanje bespovratnih sredstava za provedbu obnova, raspisivanje javnih nabava i na kraju provedba energetskih obnova s cjelovitim nadzorom i praćenjem provedbe projekata, izvještavanjem i stvarnim stjecanjem bespovratnih sredstava. Cjelovito su obnovljene Osnovna škola Jurja Dalmatinca Pag, Osnovna škola Vladimira Nazora Škabrnja i Osnovna škola Nikole Tesle Gračac, a u tijeku su radovi na energetskej obnovi zgrade više škola u Perivoju Vladimira Nazora i radovi na energetskej obnovi pet zgrada Psihijatrijske bolnice Ugljan.²⁷²

12.9. OBNOVLJIVI IZVORI ENERGIJE

Obnovljivi izvori energije u hrvatskom se Zakonu o energiji definiraju kao: „izvori energije koji su sačuvani u prirodi i obnavljaju se u cijelosti ili djelomično, posebno energija vodotoka, vjetra, neakumulirana sunčeva energija, biodizel, biomasa, bioplin, geotermalna energija itd.“²⁷³

U obnovljive izvore energije ubrajaju se:

- Hidroelektrane
- Sunčane elektrane
- Bioelektrane-toplane
- Vjetroeletktrane
- Geotermalni izvori
- I mnogi drugi koji koriste tehnologije prirodnih ciklusa pretvori energije²⁷⁴

Područje Zadarske županije sadržava sve značajne potencijale za iskorištavanje obnovljivih izvora energije – vjetra, sunca, vode i biomase. **Vjetroeletktrana Ravna 1 prva je vjetroeletktrana na području**

²⁷² Ibid., str. 9.

²⁷³ Obnovljivi izvori energije, FZOEU, 2020., dostupno na <http://www.fzoeu.hr/hr>, (16.11.2020.)

²⁷⁴ HEP, 2020., dostupno na: <https://www.hep.hr/proizvodnja/obnovljivi-izvori-energije>, (16.11.2020.)

Republike Hrvatske, a smještena je u predjelu Ravna na otoku Pagu od 2004. godine. Vjetroelektrana ima nazivnu snagu 5,95 MW. Prema dostavljenim informacijama Grada Paga rezultati provedenog mjerenja praćenja smjerova i brzine vjetra 1998. godine pokazali su kako na Pagu ima približno 1.600 vjetrovitih sati godišnje, a prosjek brzine vjetra zabilježen je između 6 i 6,5m/s.

Za 2020. godinu zakazana su nekolicina velikih projekata u kojima će se ojačati infrastruktura za efektivnije iskorištavanje obnovljivih izvora energije. Neki od tih su vjetroelektrana Korlat, sunčana elektrana Obrovac i Stankovci.

Vjetroelektrana Korlat je prva elektrana u portfolju HEP. Izgrađena je na istoimenoj lokaciji, te se nalazi osam kilometara sjeverozapadno od Benkovca. Priključna snaga vjetroelektrane iznosi 58 MW, dok je očekivana godišnja proizvodnja od oko 170 GWh, što čini 1 % godišnje potrošnje električne energije u Hrvatskoj. Proizvedena električna energija bit će dovoljna za opskrbu više od 50 tisuća kućanstava. Ukupna je vrijednost investicije više od 500 milijuna kuna. Vjetroelektrana ima 18 vjetroatagregata pojedinačne instalirane snage 3,6 MW.²⁷⁵

Sunčana elektrana Obrovac gradi se na području bivše tvornice glinice. Priključna snaga elektrane bit će 5,5 MW. Očekivanom godišnjom proizvodnjom električne energije od oko 8,9 milijuna kWh moći će se zadovoljiti potrebe 2.800 kućanstava.²⁷⁶

Sunčana elektrana Stankovci, priključne snage 2,5 MW, u drugoj će se polovici 2020. izgraditi na području Proizvodne zone Stankovci. Očekivana godišnja proizvodnja od 4,6 milijuna kWh električne energije bit će dovoljna za opskrbu 1.500 kućanstava.²⁷⁷

RAZVOJNI IZAZOVI

Složena zakonska regulativa za ulaganje u OiE
Dugotrajni postupci uključena izgradnje elektro energetske infrastrukture u prostorne planove
Neriješeni imovinsko pravni odnosi
Dug povrat investicije
Nedostatak ljudskih potencijala u području EnU i OiE
Nedostatak znanja i educiranosti gospodarstva vezano uz korištenje obnovljivih izvora energije
Onemogućeno ili otežano financiranje i visoke cijene energetske obnove objekata sa statusom kulturnog dobra

RAZVOJNE POTREBE

Podizanje svijesti o mjerama energetske učinkovitosti i korištenju obnovljivih izvora energije
Povećanje energetske učinkovitosti i korištenja OiE u javnom sektoru
Daljnja plinifikacija ostalih dijelova županije
Razvoj poticaja za plinifikaciju kućanstava

12.10.KLJUČNI RAZVOJNI POTENCIJALI, IZAZOVI I POTREBE

Unaprjeđenje razine komunalne infrastrukture u županiji je predstavlja u sljedećem strateškom razdoblju jedan je od najvećih izazova posebice u kontekstu održivog razvoja. Pronalaženje optimalne

²⁷⁵ HEP, 2020., dostupno na: <https://www.hep.hr/projekti/obnovljivi-izvori-energije/vjetroelektrana-korlat/3468>, (16.11.2020.)

²⁷⁶ HEP, 2020., dostupno na: <https://www.hep.hr/projekti/obnovljivi-izvori-energije/neintegrirane-sunceve-elektrane/3422>, (16.11.2020.)

²⁷⁷ Ibid.

ravnoteže između potreba lokalnog stanovništva i velikog broja turista u vršnim mjesecima sezone s visokim izdacima predstavlja temeljni izazov.

Razvojni potencijali

- Bogatstvo podzemnih i pitkih voda
- Postojanje EU fondova za unaprjeđenje komunalne infrastrukture, obnovu i energetske učinkovitost

Razvojni izazovi

- Nepostojanje sustavnog plana vodoopskrbe i odvodnje na svim razinama
- Nedovoljna i nekvalitetno izgrađena vodovodna mreža, posebice na otocima
- Nekvalitetno zbrinjavanje otpadnih voda na nekim dijelovima županije, posebice otocima
- Nedostatno recikliranje otpada, veliki broj ilegalnih i zatvorenih nesaniranih odlagališta
- Nedostatna pokrivenosti širokopojasnom internetu i pristupu suvremenim elektroničkim komunikacijskim uslugama
- Neriješeni imovinsko-pravni odnosi
- Nedostatak kvalitetnog kadra, posebice u području korištenja obnovljivih izvora energije

Razvojne potrebe

- Unaprjeđenje sustava (kvalitetom, brojem korisnika i implementacijom tehnoloških rješenja) vodoopskrbe, odvodnje i zbrinjavanja otpada na području cijele županije, s posebnim naglaskom na otočne zajednice
- Unaprjeđenje plinifikacije
- Osiguravanje kvalitetnog i pouzdanog širokopojasnog pristupa i drugih elektroničkih komunikacijskih usluga na području županije
- Edukacija lokalnog stanovništva i turista održivom korištenju vode, održivom gospodarenju otpadom i otpadnim vodama te obnovljive izvore energije
- Osmišljavanje sustava potporu za korištenje obnovljivih izvora energije

13. ODRŽIVI OKOLIŠ

Zaštita i očuvanje okoliša od presudne je važnosti za život svakog živog bića. Jedino održavanjem ravnoteže u okolišu i poštovanjem prirodnih značajki ekosustava moguće osigurati održivost i samoobnovljivost, a time i kakvoću života ljudi koji taj okoliš koriste. Zadarska županija je bogata krajobraznim posebnostima i staništima te se diči velikom biološkom raznolikošću s brojnim ugroženim i endemičnim vrstama. Antropogeni utjecaj i pritisak na okoliš u trajnom su porastu i potrebno je osigurati učinkovitost sustava i mjera te razviti navike i način života, koji će omogućiti smanjenje tog utjecaja.

13.1. INSTITUCIONALNI I STRATEŠKI OKVIR

Zakonom o zaštiti okoliša (NN 80/13, 153/13, 78/15, 12/18, 118/18) okoliš je prepoznat kao dobro od interesa za Republiku Hrvatsku, te se s ciljem njegove zaštite osigurava očuvanje kakvoće okoliša, očuvanje biološke i krajobrazne raznolikosti, racionalno korištenje prirodnih dobara i energije na najpovoljniji način, kao osnovni uvjet zdravog života i temelj održivog razvitka. Izražen utjecaj ljudskih aktivnosti na stanje okoliša zahtjeva jasno definirana načela zaštite okoliša i održivog razvitka, zaštitu sastavnica okoliša i zaštitu okoliša od utjecaja opterećenja, instrumente zaštite i praćenje stanja u okolišu popraćene informacijskim sustavima, sudjelovanje javnosti u okolišnim pitanjima te institucionalni okvir.²⁷⁸

Zakon o zaštiti prirode (NN 80/13, 15/18, 14/19, 127/19) uređuje sustav zaštite i cjelovitog očuvanja prirode i njezinih dijelova. Ciljevi i zadaće zaštite prirode, sukladno Zakonu, su očuvati i obnoviti bioraznolikost, krajobraznu raznolikost i georaznolikost u stanju prirodne ravnoteže i usklađenih odnosa s ljudskim djelovanjem, utvrditi i pratiti stanje prirode, osigurati sustav zaštite prirode radi njezina trajnog očuvanja, osigurati održivo korištenje prirodnih dobara bez bitnog oštećivanja dijelova prirode i uz što manje narušavanja ravnoteže njezinih sastavnica, pridonijeti očuvanju prirodnosti tla, očuvanju kakvoće, količine i dostupnosti vode, mora, očuvanju atmosfere i proizvodnji kisika te očuvanju klime, te spriječiti ili ublažiti štetne zahvate ljudi i poremećaje u prirodi kao posljedice tehnološkog razvoja i obavljanja djelatnosti.²⁷⁹

Institucionalni okvir za zaštitu okoliša i prirodne baštine na nacionalnoj razini predvodi **Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja** nadležno za poslove zaštite i očuvanja okoliša i prirode u skladu s politikom održivog razvoja Republike Hrvatske. Također obuhvaća poslove u vezi s gospodarenjem otpadom, procjenama utjecaja na okoliš, ublažavanjem klimatskih promjena i prilagodbom na njih, upravljanjem vodama te upravne i druge poslove iz područja energetike.²⁸⁰

Na regionalnoj razini **Upravni odjel za prostorno uređenje, zaštitu okoliša i komunalne poslove Zadarske županije** obavlja upravne i stručne poslove u području prostornog uređenja i zaštite okoliša u ostvarivanju uvjeta za održivi razvitak Zadarske županije, poslove zaštite prirode, gospodarenja otpadom i komunalnog gospodarstva, prati rad javnih ustanova i trgovačkih društava iz navedenih područja kojima je osnivač ili suosnivač Zadarska županija.²⁸¹

²⁷⁸ Zakon o zaštiti okoliša, NN 80/13, 153/13, 78/15, 12/18, 118/18 čl.3. st.2. , čl.3. st. 1. i čl.7. st.2.

²⁷⁹ Zakon o zaštiti prirode, NN 80/13, 15/18, 14/19, 127/19, čl.1. i čl.4.

²⁸⁰ O Ministarstvu, MINGOR, 2020., dostupno na: <https://mingor.gov.hr/o-ministarstvu-1065/1065> (06.11.2020.)

²⁸¹ O nama, Upravni odjel za prostorno uređenje, zaštitu okoliša i komunalne poslove Zadarske županije, Zadarska županija, 2020., dostupno na: <https://www.zadarska-zupanija.hr/o-nama-prostorno-uredjenje-zastitu-okolisa-i-komunalne-poslove> (06.11.2020.)

Zaštićenim područjima Zadarske županije upravljaju javne ustanove. Nacionalnim parkovima i parkovima prirode upravljaju javne ustanove koje osniva Vlada Republike Hrvatske, a Zadarska županija ostalim oblicima zaštite prirode upravlja preko **Javne ustanove za upravljanje zaštićenim dijelovima prirode na području Zadarske županije „Natura Jadera“**.²⁸² Na području Zadarske županije djeluju Javna ustanova **Nacionalni park Paklenica**, Javna ustanova **Park prirode Telašćica** te Javna ustanova **Park prirode Vransko jezero**. Nadzor i praćenje utjecaja na okoliš na području Zadarske županije obavljaju i druge institucije te zavodi kao što su Hrvatske vode te Zavod za javno zdravstvo Zadarske županije.

Poslovanje Javne ustanove za upravljanje zaštićenim dijelovima prirode na području Zadarske županije **Nature Jadere** regulirano je Zakonom o zaštiti okoliša (NN 80/13, članak 134., stavak 4.), Zakonom o ustanovama (NN 76/93, 29/97, 47/99, 35/08, članak 54., stavak 1.) i Odlukom o osnivanju (Službeni glasnik 2/01, 04/02, 12/12, članak 4., stavak 3.).²⁸³ Na temelju Zakona o zaštiti prirode, od travnja 2003. godine Natura Jadera upravlja s 13 zaštićenih dijelova prirode Zadarske županije i područjima europske ekološke mreže Natura 2000 (osim područja koja su unutar granica NP Paklenica i PP Telašćica, Vransko jezero i Velebit). U sklopu svoje djelatnosti Natura Jadera vrši nadzor zaštićenih dijelova prirode, provodi mjere osiguranja i sprječavanja od oštećenja ili degradacije objekta područja, održava izvorne vrijednosti objekata i područja te osigurava šumske i agrotehničke mjere koje se provode u smislu održavanja, obavlja znanstvena proučavanja i istraživanja vrijednosti objekta i područja ili osigurava obavljanje tih poslova, vodi evidenciju relevantnih podataka o zaštićenoj prirodi, organizira i sudjeluje u organizaciji turističkih obilazaka objekata i područja i razmatra pristigle ponude i daje prijedloge za prvootkup zemljišta na objektima i područjima. Također, u svrhu zaštite, održavanja i promicanja zaštićenim područjima kojima upravlja, može upravljati područjem ekološke mreže te pružati turističke usluge u ostalim oblicima turističke ponude.²⁸⁴

Strateški okvir za zaštitu okoliša i prirodne baštine obuhvaćen je *Nacionalnom razvojnom strategijom 2+Republike Hrvatske do 2030. godine* te *Strategijom i akcijskim planom zaštite prirode Republike Hrvatske za razdoblje od 2017. do 2025. godine*.

U nastavku poglavlja analizirat će se prirodne značajke Zadarske županije – tlo, voda, zrak, biljni i životinjski svijet te zaštita biološke raznolikosti, europska ekološka mreža Natura 2000 i zaštita od buke i svjetlosnog onečišćenja.

13.2. TLO

Područje Zadarske županije karakterizira raznolikost vrsta tla u vidu njihovih fizikalnih svojstava i odraz su geološko-litoloških značajki područja s prevladavajućim vapnenačkim, flišnim i lesnim naslagama. Dominira smeđe tlo na vapnencu, koje se prostire na 33,3% površine Zadarske županije, crvenica na 12,3% površine te kamenjar na 9,5% površine.

Oko 55% obradivog prostora čine rendzine, koluvijalno-antropogenizirana tla, aluvijalno-koluvijalna tla i smeđa tla te regosoli koje karakterizira dobra vodopropusnost, stabilna struktura, povoljna tekstura i vodo-zračni odnos. Oko 25% obradivog prostora spada u kamenjar, karakteriziran

²⁸² *O nama*, Natura Jadera, 2020., dostupno na: <https://natura-jadera.com/o-nama/> (08.11.2020.)

²⁸³ *Statut Javne ustanove za upravljanje zaštićenim dijelovima prirode na području Zadarske županije „Natura Jadera“*, Natura Jadera, Zadar, 2013., str.2.

²⁸⁴ *Ibid.*, str.3.

dominacijom kamena i krupnog šljunka i ekstremnom propustljivošću za vodu, što dio ovih tala čini nepogodnim za poljoprivredu, dok je dio pogodan za uzgoj pojedinih vrsta voća, povrća ili vinograda. Oko 20% obradivih tala zauzimaju hidromorfna tla pogodne dubine, ali s nepovoljnim fizikalnim svojstvima, kao što su teška tekstura, slaba vodopropusnost i mali kapacitet za zrak. Pojava slabo zaslanjenih tala prisutna je na području oko Vranskog jezera, što je posljedica navodnjavanja okolnih poljoprivrednih površina slabo zaslanjenom vodom iz jezera. Antropogena tla se odlikuju povoljnom razinom opskrbljenosti hranjivima, dok su ostala tla nepovoljne opskrbljenosti.²⁸⁵

Zaštita tla obuhvaća očuvanje zdravlja i funkcije tla, sprječavanje oštećenja, praćenje stanja i promjena kakvoća tla te saniranje i obnavljanje oštećenih tala i lokacija. Na kakvoću tla na području Zadarske županije nepovoljno može utjecati nepropisno korištenje kemijskih sredstava u poljoprivredi, erozija zemljišta, smanjivanje površina pod šumom, demografska ekspanzija i urbanizacija, industrija te pojava ekstremnih klimatskih uvjeta (duga sušna razdoblja, poplave). U konačnici, onečišćenje tla negativno utječe na proizvodnu kakvoću poljoprivrede.²⁸⁶

13.3. VODE

13.3.1. Slatka voda

Hidrografske značajke Zadarske županije odlikuju se izrazitom složenošću površinskih i podzemnih tokova uvjetovanih prevladavajućim krškim značajkama reljefa. U kršu je, zbog pukotinske poroznosti stijena, naglašena podzemna cirkulacija vode te su stalni površinski tokovi rijetki i iznimno važni. Zbog posebnih reljefnih značajki područja, vode se dreniraju u više slivnih područja. Najveći dio županije, područje Velebita i uz Velebit, Gračačka visoravan i Bukovica, spada u sliv Zrmanje; dio Ravnih kotara čini sliv Vranskog jezera, a dio se ulijeva izravno u more (npr. Miljašić Jaruga); mali dio uz granicu s BiH spada u sliv rijeke Une; a dio Bukovice te područje uz tok Guduče, u sliv Krke.²⁸⁷

Glavne tekućice su **Zrmanja s pritokom Krupom, Una Ričica, Otuča, Miljašić Jaruga, Baščica, Karišnica, Kličevica i Kotarka**. Najduža i najznačajnija tekućica je Zrmanja, koja izvire u području Zrmanja vrela, te nakon 69 km toka s visinskim padom od 327 m, utječe u Novigradsko more 10 km nizvodno od Obrovca. **Zrmanja** teče uz podnožje južnog Velebita uskim dubokim kanjonom s riječnim proširenjima i poljima. Kao i njene glavne pritoke, Krupa s Krnjezom i Dobarnica, napaja se vodama iz ličkog područja, koje se dreniraju kroz krško podzemlje. U svome donjem toku (posljednjih 14 km, od Jankovića buka) Zrmanja je pod utjecajem mora. Uz Zrmanju postoji i niz izvora (Vrilina, Ledenik, Dožinovac) koji se koriste za vodoopskrbu okolnih naselja. Izvor na području sela Muškovci (u podnožju Velebita, SI od Obrovca) preko crpne stanice Dolac opskrbljuje regionalni vodovod sjeverne Dalmacije. Ričica, Otuča i Opsenica teku Gračačkom visoravni, a njihove vode se energetske koriste u RHE Obrovac.²⁸⁸

Vransko jezero smješteno je usporedno s morskom obalom jugoistočno od grada Biograda na Moru. Najveće je prirodno jezero u Republici Hrvatskoj i najznačajnija stajaćica na području Zadarske županije. Jezero je dugačko 13,6 km, površine 30 km² i dubine do 4 m, a njegovo slivno područje površine je oko 480 km². Voda u jezeru prirodno je bočata zbog blizine mora i poroznosti krške barijere

²⁸⁵ Program zaštite okoliša Zadarske županije, Zadarska županija, Zagreb, 2020. str.12.

²⁸⁶ Stanovanje i okoliš, Briga o okolišu, Zaštita tla, Središnji državni portal, Vlada Republike Hrvatske, 2020., dostupno na: <https://gov.hr/moja-uprava/stanovanje-i-okolis/briga-o-okolisu/zastita-tla/1946> (05.11.2020.)

²⁸⁷ Program zaštite okoliša Zadarske županije, Zadarska županija, Zagreb, 2020., str.15.

²⁸⁸ Ibid.

kojom je jezero od njega odvojeno. Prirodna slanost vode dodatno je povećana umjetnim prokopom Prosika. Jezero je pod posebnom zaštitom u kategoriji parka prirode. Na području Zadarske županije postoje još tri jezera na otoku Pagu (slatkovodno jezero Velo blato te Malo blato i Kolanjsko blato s bočatom i slanom vodom), umjetna jezera Vlačine i Grabovac na Bašćici te Štikada na Ričici.²⁸⁹

Većina močvarnih površina i blata (Vransko polje, Bokanjačko i Nadinsko blato, Trolokve) isušivanjem su pretvorena u poljoprivredne površine. Stajačice, posebno Vransko jezero te Veliko blato, Malo blato i Kolanjsko blato, iznimno su značajne u životnom ciklusu bogate ornitofaune, što je prepoznato njihovim uvrstanjem u zaštićena područja prirode.²⁹⁰

Brojni izvori i vrulje upućuju na postojanje većih rezervi kvalitetne podzemne vode područja Ravnih kotara i Like te su svrstana u zonu rezerve podzemnih voda prve kategorije.²⁹¹

Područje Zadarske županije tijekom ljetnih mjeseci, uslijed sušnog razdoblja, suočava se s problemom dostupnosti vode za sve stanovnike, a posebno je ugroženo stanovništvo otoka koji nemaju osiguran javni vodoopskrbni sustav te ovise o lokalnim izvorima vode. Stoga stanovnici tih područja ovise o prikupljenoj kišnici, odnosno dopremljenoj vodi, u vodospremnicima (gusternama) ili o prirodnim vodospremnicima čiji su kapaciteti često ispod biološkog minimuma i nije ih moguće dugoročno rabiti za vodoopskrbu (slatka voda zbog utjecanja mora postaje bočata).

Javni vodoopskrbni sustav 2018. godine je kroz 10 vodovoda opskrbljivao 156.641 stanovnika Zadarske županije, odnosno 92,1% ukupnog stanovništva, te je prema tome iznad državnog prosjeka za istu godinu, koji iznosi 91,5%.²⁹²

Vodoopskrbni sustav kombinacija je regionalnog sustava s vodozahvatima u desnom zaobalju rijeke Zrmanje, u Bokanjačkom blatu, Ninu i lokalnih sustava s manjim lokalnim zahvatima (Starigrad, Žman na Dugom otoku i Kaštel Žegarski). Regionalni sustav zahvaća vodu iz četiri bunara (Bunari 4 i 5, Jezerce i Boljkovac), dva izvora (desnoobalni izvori rijeke Zrmanje i Golubinka) i izravno iz rijeke Zrmanje (površinski zahvat na lokaciji Berberovog buka koji se koristi samo za vrijeme ljetnih mjeseci).²⁹³

Periodična ispitivanja kvalitete lokalnih voda se provode već dugi niz godina. Monitoring vode za ljudsku potrošnju za 2019. godinu, sukladno odredbama Zakona o vodi za ljudsku potrošnju (NN 56/13, 14/14, 64/15), proveden je u skladu sa zahtjevima Pravilnika o suglasnosti i metodama analize vode za ljudsku potrošnju (NN 125/13, 141/13, 128/15). Svi izvori vode redovito se analiziraju u ovlaštenim laboratorijima.

Velik izazov vodoopskrbnog sustava predstavlja osiguravanje stalne i kvalitetne opskrbe otoka vodom, što se rješava dopremom vode s kopna preko podmorskih cjevovoda, brodovima vodonoscima, prikupljanjem kišnice u cisternama te najrjeđe opskrbom iz vlastitih izvora (lokalni vodozahvati). Vodonosac s najvećom zapremninom na području Zadarske županije je „Zrmanja“ kapaciteta 1.000 m³, u privatnom vlasništvu.²⁹⁴

²⁸⁹ Program zaštite okoliša Zadarske županije, Zadarska županija, Zagreb, 2020., str.28., dostupno na: <https://www.zadarska-zupanija.hr/images/dokumenti/Program%20zastite%20okolisa%20Zadarske%20zupanije.pdf> (31.12.2020.)

²⁹⁰ Ibid., str.28.

²⁹¹ Ibid., str.28.

²⁹² Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2018., Hrvatski zavod za javno zdravstvo, Zagreb, 2019., str. 362.

²⁹³ Izvješće uprave o stanju društva za 2018., Vodovod Zadar d.o.o., Zadar, 2019, str.3.

²⁹⁴ Klarica, S., (2019.): Zahvaljujući kiši i Zrmanji otocani nisu žedni, Zadarski list, 12.08.2019., dostupno na: <https://www.zadarskolist.hr/clanci/12082019/zadarski-otoci-zahvaljujuci-kisi-i-zrmanji-otocani-nisu-zedni> (04.11.2020.)

13.3.2. More

Zadarska županija ima vrlo razvedenu morsku obalu u duljini od oko 1.350 km (22% duljine obalne crte Republike Hrvatske) s više od 120 otoka i otočića, koji čine oko šestine (606 km²) kopnenog teritorija županije. Morski dio teritorija prostire se na 3.632,9 km², odnosno obuhvaća 50% ukupnog teritorija Zadarske županije.²⁹⁵

Izražen proces litoralizacije na području Zadarske županije te gospodarske aktivnosti (ribarstvo, marikultura, brodogradnja, industrija, pomorski promet, turizam) koje prate taj proces i koriste ograničene morske resurse, značajno utječu na kakvoću morskog sustava. Stoga je prioritetno razvijati gospodarske aktivnosti u okviru održivosti i samoobnovljivosti sustava te ugraditi preventivne mjere od incidenata s ciljem smanjivanja negativnog utjecaja na okoliš. ²⁹⁶Onečišćenje voda je izravno ili neizravno unošenje tvari ili topline u vodu, zrak ili tlo izazvano ljudskom djelatnošću, što može biti štetno za ljudsko zdravlje ili kakvoću vodnih ekosustava ili kopnenih ekosustava izravno ovisnih o vodnim ekosustavima, koje dovodi do štete za materijalnu imovinu, remeti značajke okoliša, zaštićene prirodne vrijednosti ili utječe na druge pravovaljane oblike korištenja okoliša.²⁹⁷

Radi zaštite okoliša sve luke otvorene za javni promet i luke posebne namjene moraju posjedovati i odgovarajuće brodice ili opremu za učinkovito uklanjanje manjih onečišćenja.²⁹⁸ U lukama otvorenim za javni promet i lukama posebne namjene u kojima se odvijaju brojne ljudske aktivnosti, mogući utjecaji na okoliš su višestruki – onečišćenje naftnim derivatima, onečišćenje otpadnim vodama, onečišćenje otpadom, onečišćenje metalima, ekološke nesreće, onečišćenje balastnim vodama, aktivnosti vezane za akvatorij i objekte na kopnu.²⁹⁹

Skupljanjem otpada na području Lučke uprave Zadar bave se specijalizirane tvrtke s odobrenom koncesijom za obavljanje te djelatnosti. Koncesionari raspolažu različitom opremom te prijevoznim sredstvima za skupljanje otpada. Moguće je zbrinuti različite vrste otpada kao što su komunalni otpad, razne vrste zauljenih voda, motorno ulje, zauljene adsorbense, emulzije, otpadne boje i lakove. Na području Lučke uprave Zadar djelatnost prihvata i zbrinjavanja otpada s brodova obavljaju Čistoća d.o.o., Cian d.o.o. Split, Ciklon d.o.o. Zadar, Ind-Eko d.o.o. Rijeka, Dezinsekcija d.o.o. Rijeka, Sordes d.o.o. Zadar, MC čišćenje d.o.o. Sisak.³⁰⁰ Količina potrebnih spremnika za odlaganje otpada je nezadovoljavajuća, a daljnje zbrinjavanje prikupljenog istog nije adekvatno riješeno na području Zadarske županije. Ta problematika u toku je rješavanja u okviru projekta uspostave Centra za gospodarenje otpadom u Biljanama.

13.3.2.1. Kakvoća mora

Na području Zadarske županije u 2019. godini kakvoća mora se pratila na 99 lokacija. Uzorkovanja su provedena 10 puta tijekom sezone kupanja na svim lokacijama te je ukupno testirano 997 uzoraka

²⁹⁵ Osnovna analiza - Dodatak 2., Županijska razvojna strategija Zadarske županije do 2020., Zadarska županija, 2017., str.9. i str.117.

²⁹⁶ Ibid., str.117.

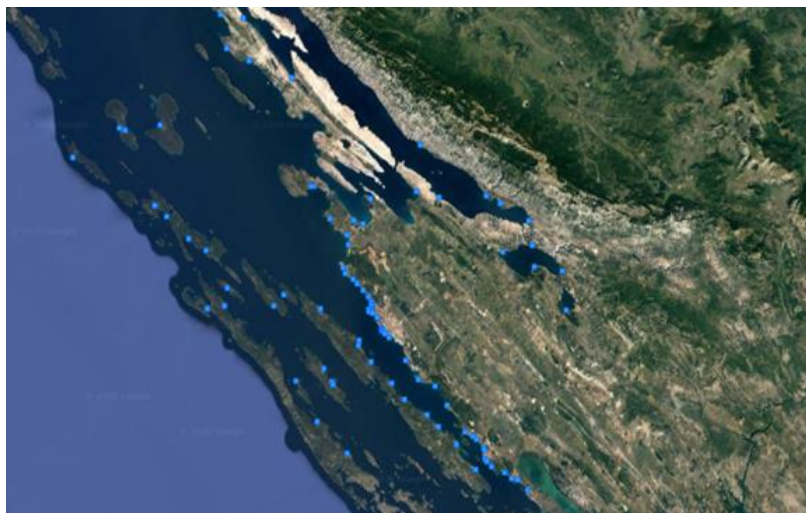
²⁹⁷ Zakon o vodama, NN 66/19, čl. 4.

²⁹⁸ Program praćenja stanja okoliša za područja luka otvorenih za javni promet i luka posebne namjene na području Zadarske županije, Zadarska županija, Zadar, 2006., str. 17.

²⁹⁹ Ibid., str. 17.

³⁰⁰ Plan gospodarenja otpadom s brodova na području pod upravljanjem Lučke uprave Zadar, Lučka uprava Zadar, Zadar, 2014., str 18.

(990 u okviru redovnoj praćenja, a 7 zbog prijave iznenadnog onečišćenja mora). **Prema godišnjoj ocjeni, svih 99 plaža (100%) spada u kategoriju izvrsne, dobre i zadovoljavajuće kakvoće mora.** Nijedan od uzoraka nije bio nezadovoljavajuće kakvoće.³⁰¹



Slika 13.1. Točke ispitivanja kakvoće mora na morskim plažama Zadarske županije

Izvor: Kakvoća mora na morskim plažama Zadarske županije u 2019. godine, Zavod za javno zdravstvo Zadar, 2020.

13.4. ZRAK

Prema Zakonu o zaštiti zraka (NN 127/19), zrak čija je kakvoća takva da može narušiti zdravlje, kakvoću življenja i/ili štetno utjecati na bilo koju sastavnicu okoliša, smatra se onečišćenim zrakom.³⁰² Kakvoća zraka određenog prostora kategorizira se ovisno o koncentracijama onečišćujućih tvari koje se nalaze u zraku, odnosno o propisanim graničnim vrijednostima za iste tvari. Područje Zadarske županije se uvrštava u regiju HR05, odnosno Dalmaciju.³⁰³ S ciljem praćenja kakvoće zraka županije provode se redovna mjerenja na dvije mjerne postaje – Vela straža na Dugom otoku i u naselju Polači u Ravnim kotarima. Kvaliteta zraka tijekom 2015. godine za područje reprezentirano mjernom postajom Polača ocijenjena je kao kvaliteta I. kategorije. Zbog nedostatnog obuhvata podataka mjerenih onečišćujućih tvari kategorizacija zraka po svim parametrima na mjernoj postaji Vela straža (Dugi otok) nije napravljena.³⁰⁴

S obzirom da na području Zadarske županije ne postoje industrijska postrojenja koja imaju značajan utjecaj na kvalitetu zraka, **glavni izvor onečišćenja zraka je promet.** Uslijed velikog broja turista tijekom ljetne turističke sezone, značajno se poveća broj motornih vozila na autocesti A1 (Zagreb – Karlovac – Gospić – Zadar – Split – Dubrovnik), županijskoj prometnoj mreži koja povezuje najveća naselja Zadarske županije (Zadar, Nin, Pag, Biograd na moru, Benkovac, Obrovac i Gračac) te na Jadranskoj magistrali te na cestama u okolici Zračne luke Zadar. Najčešći nusprodukti intenzivnog

³⁰¹ Kakvoća mora na morskim plažama Zadarske županije u 2019. godini, Zavod za javno zdravstvo Zadar, Zadar, 2020., str.12.

³⁰² Zakon o zaštiti zraka, NN 130/11, čl. 9., st.35.

³⁰³ Kvaliteta zraka u Republici Hrvatskoj, MINGOR, 2020. dostupno na: <http://iszz.azo.hr/iskzl/>, pristup: 06.11.2020.

³⁰⁴ Izvješće o provedbi programa zaštite i poboljšanja kakvoće zraka na području Zadarske županije za proteklo četverogodišnje razdoblje od donošenja Programa (2012. godine), Zadarska županija, Zagreb, 2016., str. 12.

prometa su ugljični monoksid (benzinska vozila) te SO₂ (dizel-motori), CO₂, NO_x, lebdeće čestice (PM₁₀ i PM_{2,5}), NMHOS i olovo (udio olova se uvelike smanjio uvođenjem bezolovnih benzina).³⁰⁵

Zimi onečišćenje zraka uzrokuju kućna ložišta na drva, ugljen i naftne derivate. U Zadarskoj županiji 85% domaćinstava grije se na drva i u prosjeku godišnje potroše 3,2 m³ drva. To je osobito značajno u uvjetima stabilne atmosfere i niskog tlaka. Prisutni su i difuzni izvori onečišćenja kao što su poljoprivredna proizvodnja (staklenički plinovi), eksploatacija mineralnih sirovina (prašina uz lokalitete i putove transporta), odlagališta otpada (prvenstveno divlja odlagališta zbog emisije metana te eventualnih iznenadnih događaja koji rezultiraju nizom toksičnih spojeva) i neadekvatno izgrađen sustav otpadnih voda.³⁰⁶ Nadalje, značajan je i antropogeni utjecaj, u vidu požara uzrokovanih neodgovornim ponašanjem ili u svrhu krčenja makije, što rezultira privremenim onečišćenjem zraka. Kao posljedica izgaranja, mogu nastati brojni kancerogeni spojevi.

13.5. VEGETACIJA

Područje Zadarske županije prema svojim klimatsko-vegetacijskim značajkama pripada pretežno sredozemnom podneblju s vegetacijskim zajednicama hrasta crnike, hrasta medunca i bijelog graba.³⁰⁷

Na otocima i u uskom priobalnom pojasu prevladavaju vazdazelene šume hrasta crnike te šume alepskog bora i crnog dalmatinskog bora. Uz hrast crniku, česta je pojava crnog jasena, smrdljike, borovica, planike i mirte. Na tom području također su rasprostranjeni devastirani oblici šumskog pokrova (posljedica stočarske i poljoprivredne aktivnosti) – makije, garizi, kamenjari i goleti. Područje Ravnih kotara i Bukovice karakteriziraju šume bijelog graba, crnog graba i hrasta medunca, kojeg prema jugu smjenjuju hrast dub, hrast cer, crni jasen i makljen.

Na južnim padinama Velebita i u Bukovici posebno se ističe degradirani tip šume bijelog graba i dračik. Brdski prostor Zadarske županije (iznad 600 m nadmorske visine) prekriva primorska šuma bukve visokog krša, s pojavom crnog graba, crnog jasena, javora gluhača i gorskog javora, te šume bukve i jele (do 1.200 m nadmorske visine). Na nadmorskim visinama od 1.100 m do 1.500 m, na području Velebita, prevladavaju bukove šume te šume jele i smreke. Na taj pojas, od 1.450 m nadmorske visine, nastavlja se vegetacija klekovine bora krivulja, koji čini zadnju zonu šumske vegetacije. Uz bor krivulj, česta je klekovina bukve, velelisna vrba, jarebika i planinska kozlokrvina. Iznad nje raste vegetacija planinskih travnjaka i pukotina stijena koja se odlikuje iznimnim bogatstvom endemičnih vrsta.

Zadarska županija stanište je više od 1.000 različitih biljnih vrsta, od čega je više od 80 endemičnih vrsta (pjeskarica, prozorski zvončić, hrvatsko zvonce, mrazovac, velebitska degenija, hrvatska sibireja, kitajbelov jaglac, velebitski klinčić, valdštajnova zvončika). Područje Parka prirode Velebit posebno se ističe kao stanište velikog broja endemskih vrsta, a s naglaskom na Nacionalni park Paklenica u kojem ih je dosada zabilježeno 79.³⁰⁸

³⁰⁵ Ibid., str.19.

³⁰⁶ Ibid.

³⁰⁷ Magaš, D. (2001). *Osnovna geografska obilježja - Zadarska županija / Main geographical features - The County of Zadar*, dostupno na: https://www.researchgate.net/publication/285597001_Osnovna_geografska_obilježja_-_Zadarska_zupanija_Main_geographical_features_-_The_County_of_Zadar_str.24.

³⁰⁸ *Priroda, Flora i Fauna*, TZO Starigrad Paklenica, 2020., dostupno na: <http://www.rivijera-paklenica.hr/flora-fauna> (06.11.2020.)

Područje akvatorija Srednjeg Jadrana, iznimno je bogato endemskim vrstama sa zabilježenih 535 vrsta zelene, crvene i smeđe alge. Među biljnim vrstama koje nastanjuju akvatorij Zadarske županije ističu se morska trava posidonija, jadranski klobučić i crvena alga. Negativan ekološki utjecaj ima invazivna tropska zelena alga grozdasta kaulerpa koja ugrožava sva staništa, primjerice livade alge posidonije. Strogo su zaštićene čvorasta morska resa, posidonija, morska svilina i patuljasta svilina.

13.5.1. Fauna

Zadarska županija odlikuje se bogatstvom životinjskih vrsta. Široko su rasprostranjene vrste poput divlje svinje, čaglja, lisice, vuka, srne, zeca, kunića, štakora, miša, šišmiša, puha, voluharice, kune, ježa i drugih sisavaca te gmazova, vodozemaca i ptica. Također su zastupljene i brojne mnoge rijetke i zaštićene vrste poput bjeloglavog supa, orla zmijara, vjetruše, kobca (Paklenica), smeđeg medvjeda (Paklenica, južni Velebit i Lika), kornjača čančara, veliki kormoran, daždevnjak, macaklin (Ravni kotari i primorje) i druge vrste.³⁰⁹

Posebni ornitološki rezervat Kolanjsko polje na otoku Pagu močvarno je područje od iznimnog značaja za ptičji svijet (čaplje, ibis, čurlini veliki trstenjak i trstenjak cvrkutić, svilorepa, čapljica voljak, kokošica, mali gnjurac, mlakuša, ševa, morski kulik, mala čigra). Zabilježeno je 163 vrste ptica, od čega je 66 vrsta ptica gnjezdarica. Osim ptica, na prostoru Kolanjskog blata obitavaju i vretence jezerski regoč, kopnena kornjača, barska kornjača, zmija crvenkrpica te leptir dalmatinski okaš.³¹⁰ Uz Kolanjsko blato, na otoku Pagu, nalazi se posebni ornitološki rezervat Malo i Veliko blato te se ta dva područja međusobno nadopunjuju.

Park prirode Vransko jezero područje je s velikom raznolikošću ptičjeg svijeta i zabilježeno je 256 vrsta, od kojih je 102 vrste ptica gnjezdarica. Među pticama gnjezdaricama su četiri vrste ugrožene na europskoj razini i sedam vrsta ugroženih u Republici Hrvatskoj. Za ptice čaplju dangubu, veliku bijelu čaplju, malu bijelu čaplju i malog vranca Vransko jezero je jedino gnjezdilište u primorskoj Hrvatskoj, a preko 100.000 ptica vodarica zimi na tom području. Zbog velike bioraznolikosti ornitofaune, dio Parka prirode je proglašen posebnim ornitološkim rezervatom.³¹¹

Bogatstvo Jadranskog mora (440 vrsta riba), a time i akvatorija Zadarske županije, očituje se u velikoj raznovrsnosti ribljih vrsta i razlog je stoljetnog vrednovanja mora kao gospodarskog i kulturnog dobra. Među najčešćim ribama su srdele, inčuni, tune, palamide, gofovi, lice, arbuni, gavuni, oslići, kovači, zubatoci, listovi, morski psi, morske mačke i dr. Od glavonožaca prevladavaju lignje, sipe i hobotnice te su još prisutni hlap, jastog, rakovica, škampi i kozice.³¹² Jadransko more jedno je od područja u kojem obitava zaštićena sredozemna medvjedica, a među zaštićenim vrstama su i glavata želva, golema želva, sedmopruga usminjača, obični dupin, dobri dupin, svi kitovi, morski konjic, crveni koralj, spužve i druge.³¹³ Pojave tih vrsta u akvatoriju Zadarske županije su, osim dobrog dupina, vrlo rijetke.

³⁰⁹ Magaš, D. (2001). *Osnovna geografska obilježja - Zadarska županija / Main geographical features - The County of Zadar*, dostupno na: https://www.researchgate.net/publication/285597001_Osnovna_geografska_obilježja_-_Zadarska_zupanija_Main_geographical_features_-_The_County_of_Zadar, str.25.

³¹⁰ *Kolanjsko blato-blato Rogoza (Otok Pag)*, Natura Jadera, 2020., dostupno na: <https://natura-jadera.com/prirodne-vrijednosti/posebni-rezervati/kolanjsko-blato-blato-rogoza/> (08.11.2020.)

³¹¹ *Općenito*, Park prirode Vransko jezero, 2020., dostupno na: <https://www.pp-vransko-jezero.hr/hr/opcenito/> (08.11.2020.)

³¹² *Podjela morskih riba*, Športsko nautička ribolovna udruga MARJAN, 2015., dostupno na: <http://marjan.hr/2015/01/10/podjela-morskih-riba/> (08.11.2020.)

³¹³ Murtić Hodžić, A. (2015.) *Ugrožene životinjske vrste u Jadranskom moru, Završni rad*, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, dostupno na: <https://repozitorij.unipu.hr/islandora/object/unipu:10>, (08.11.2020.)

13.5.2. Biološka raznolikost

Specifičan biogeografski položaj, reljefne i klimatske značajke Zadarske županije uvjetovali su razvitak velikog broja različitih stanišnih tipova (kopnenih, podzemnih i morskih), s velikim bogatstvom vrsta i podvrsta sa znatnim brojem endema. S obzirom da je najveći broj endemskih životinjskih vrsta koncentriran u podzemnim staništima, u krškim rijekama jadranskog sliva i na otocima, **područje Zadarske županije karakterizira velik broj tih endemskih svojti.**³¹⁴

Opterećenje okoliša izravno ljudskim djelovanjem (zagađenjem, građevinskim intervencijama, intenzivnim prometom, prekomjernim korištenjem ograničenih prirodnih resursa) ili neizravnim putem (zanemarivanjem ili zapuštanjem te snažnim i dugotrajnim antropogenim pritiscima na osjetljivu prirodnu ravnotežu) jedno je od glavnih uzroka degradacije i propadanja staništa.³¹⁵ Kao posljedica tog procesa, stupanj ugroženosti značajnog broja vrsta se povećava.

Također, izuzetnu prijetnju biološkoj raznolikosti predstavljaju invazivne vrste koje vrlo štetno djeluju na autohtone vrste istiskujući ih i ugrožavajući njihov opstanak, služe kao prijenosnici zaraznih bolesti (na koje su često imune) te konačno stvaraju i modificiraju staništa. Na području Zadarske županije zabilježeno je 37 invazivnih vrsta, a neke od njih su žljezdasti pajasen, karpobrot, dudavac, jednogodišnja krasolika, mirisavi bagrem, gustocvjetna zlatika, ambrozija, grozdasta kaulerpa te babuška, gambuzija, crvenouha barska kornjača i druge vrste.

Na području akvatorija Zadarske županije izražena je velika raznovrsnost ribolovnih vrsta životinja, no zbog sve intenzivnijeg ribarstva te prekomjernog i neodrživog iskorištavanja ribljeg fonda, taj se prostor suočava s problemom smanjenja dostupne količine ribe u moru. Iako postoji niz mjera (izlovene kvote, lovostaj, dozvole, ograničenja na ribolovne alate i drugo) kojima je cilj osigurati održivo upravljanje ograničenim morskim resursima i samoobnovljivost sustava, u praksi se često te mjere ne poštuju, što dovodi do degradacije staništa i ugrožavanja opstanka pojedinih vrsta.³¹⁶

Strategijom Europske Unije za bioraznolikost do 2030. godine planiran je niz aktivnosti kojima će se pridonijeti cilju postupnog oporavka okoliša Europske unije do 2030. godine, a nastavak je prethodne Strategije Europske Unije za bioraznolikost do 2020. godine. Gubitak bioraznolikosti dovodi do smanjenja prinosa usjeva i ulova ribe, većih gospodarskih gubitaka zbog poplava i drugih katastrofa te gubitka potencijalnih novih izvora lijekova.³¹⁷

Od 2004. godine provedeno je nekoliko projekata koji su imali integriranu aktivnost inventarizacije biljnog i životinjskog svijeta i staništa. Napravljena je djelomična inventarizacija Zadarske županije, ali nisu objedinjeni na jednom mjestu i javno dostupni. Nacionalni parkovi i parkovi prirode provode inventarizaciju živog svijeta na svojim područjima te bi podaci trebali postati dijelom „baze zaštićenih područja RH“ produkta *projekta PAMS* (Protected Area Management System).³¹⁸

Za područje PP Velebit napravljen je dio inventarizacije (flore, faune i staništa) u sklopu *projekta KEC* (Karst Ecosystem Conservation 2000.-2007). Intenzivnija inventarizacija flore, faune i staništa

³¹⁴ Program zaštite okoliša Zadarske županije, Zadarska županija, Zagreb, 2020., str. 29.

³¹⁵ Ibid.

³¹⁶ Prvan, M., Jakl, Z. (2016.) *Priručnik za zaštitu mora i prepoznavanje živog svijeta Jadrana*, Udruga za prirodu, okoliš i održivi razvoj Sunce, Split, dostupno na: http://www.greenhome.co.me/fajlovi/greenhome/attach_fajlovi/lat/glavne-stranice/2017/06/pdf/Prirucnik_za_zastitu_mora.pdf (31.12.2020.)

³¹⁷ *Strategija EU-a za bioraznolikost do 2030.*, Europska komisija, 2020., dostupno na: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal/actions-being-taken-eu/eu-biodiversity-strategy-2030_hr#zato-trebamo-zatititi-bioraznolikost (08.11.2020.)

³¹⁸ Program zaštite okoliša Zadarske županije, Zadarska županija, Zagreb, 2020., str.132.

provedena je i na području PP Vransko jezero u sklopu pripreme NATURA 2000 područja i pripreme plana upravljanja. Također, intenzivnija inventarizacija flore, faune i staništa provedena je u sjeverozapadnom dijelu Zadarske županije (otok Pag, područje uz Novigradsko i Karinsko more) u sklopu projekta COAST (Očuvanje i održivo korištenje biološke i krajobrazne raznolikosti na dalmatinskoj obali putem održivog razvitka obalnog područja; projekt trajao do 2012.), a u sklopu istog projekta (LOT-3) kartirana su i inventarizirana NATURA staništa na prirodnim obalama u Dalmaciji.³¹⁹

13.6. PODRUČJE ZAŠTITE PRIRODE I NATURA 2000

Prema Zakonu o zaštiti prirode, zaštićeno područje je geografski jasno određen prostor koji je namijenjen zaštiti prirode i kojim se upravlja radi dugoročnog očuvanja prirode i pratećih usluga ekološkog sustava.³²⁰ Utvrđeno je 9 kategorija zaštite prirode, od kojih su strogi rezervat, nacionalni park, posebni rezervat i park prirode od državnog značenja, a regionalni park, spomenik prirode, značajni krajobraz, park-šuma i spomenik parkovne arhitekture od lokalnog značenja.³²¹ Područjima od lokalnog značenja i područjima pod europskom ekološkom mrežom Natura 2000 na području Zadarske županije upravlja Javna ustanova za upravljanje zaštićenim dijelovima prirode na području Zadarske županije „Natura Jadera“. **U Zadarskoj županiji pod zaštitom se nalazi 21,68% ukupne površine** (79.064,74 ha), odnosno 20,45% kopnenog dijela i 1,23% morskog dijela.³²² Na području Zadarske županije 19 je područja pod sljedećim kategorijama zaštite (navedena je godina kada je područje zaštićeno):

1. Nacionalni park
 - Paklenica (1949.)
2. Park prirode
 - Telašćica (1988.)
 - Vransko jezero (1999.)
 - Velebit (1998.)
3. Posebni rezervati
 - Ornitološki rezervat Kolanjsko blato – blato Rogoza (otok Pag) (1988.)
 - Ornitološki rezervat Veliko i Malo blato (otok Pag) (1988.)
 - Rezervat šumske vegetacije Dubrava – Hanzine (otok Pag) (1988.)
 - Botanički rezervat Maslinik Saljsko polje (Dugi otok) (1969.)
 - Geološko-geomorfološki rezervat Brbišćica (Dugi otok)
4. Spomenici prirode
 - Geomorfološki spomenik prirode Spilja Modrič (Rovanjska) (1986.)
 - Hidrološki spomenik prirode Vrelo Une (Donja Suvaja) (1968.)
 - Rijetki primjerak drveća Zeleni hrast (Islam Latinski) (1957.)
 - Cerovačke spilje (Gračac) (1961.)
5. Značajni krajobrazi
 - Kanjon Zrmanje (1964.)
 - Sjeverozapadni dio Dugog otoka (1967.)

³¹⁹ *Izvješće o stanju okoliša Zadarske županije*, Zadarska županija, 2013., str. 201.

³²⁰ Zakon o zaštiti prirode, NN 80/13, 15/18, 14/19, 127/19, čl. 9.

³²¹ *Ibid.*, čl. 111.

³²² *Bioportal*, MINGOR, Zavod za zaštitu okoliša i prirode, 2020., dostupno na: <http://www.bioportal.hr/gis/> (31.12.2020.)

- Dubrava Hanzina (otok Pag) (1988.)
 - Otok Ošljak (1985.)
6. Spomenici parkovne arhitekture
- Park Vladimira Nazora (Zadar) (1968.)
 - Park Folco Borelli (Sv. Filip i Jakov) (1964.)³²³

U pripremi za proglašenje ili u privremenoj zaštiti su park šuma Soline (Biograd na moru), geološki lokalitet Crnika (otok Pag), značajni krajobrazi Bijela i Karišnica (Karin) i Silbanski grebeni (Silba).

Natura 2000 europska je ekološka mreža koja povezuje područja temeljna za očuvanje ugroženih vrsta i stanišnih tipova Europske unije i čini najveće zaštićeno područje na svijetu. Cilj je očuvanje ili ponovna uspostava povoljnog stanja preko tisuću ugroženih i rijetkih vrsta te oko 230 prirodnih i poluprirodnih stanišnih tipova.³²⁴ Natura 2000 se temelji na Direktivi o očuvanju divljih ptica i Direktivi o očuvanju prirodnih staništa i divlje faune i flore te se njihova provedba odvija prvenstveno kroz uspostavu ekološke mreže. Odabir područja se vrši prema znanstvenim mjerilima, a pri upravljanju tim područjima u obzir se uzima i interes i dobrobit ljudi koji u njima žive.³²⁵ Ekološku mrežu Republike Hrvatske (mrežu Natura 2000) prema članku 5. Uredbe o ekološkoj mreži i nadležnostima javnih ustanova za upravljanje područjima ekološke mreže (NN 80/19) čine područja očuvanja značajna za ptice (POP), područja očuvanja značajna za vrste i stanišne tipove (POVS), vjerojatna područja očuvanja značajna za vrste i stanišne tipove (vPOVS) i posebna područja očuvanja značajna za vrste i stanišne tipove (PPOVS). (MGOR; ZZPO, 2020.)

Do prosinca 2019. godine u zemljama Europske unije proglašeno je ukupno 27.886 Natura 2000 područja, ukupne površine 1.358.143 km², od čega 785.018 km² površine kopna (18% teritorija Europske unije) i 573.125 km² površine mora (6% teritorija Europske unije).³²⁶

Na području Republike Hrvatske Natura 2000 obuhvaća 36,67% kopnenog teritorija i 16,26% teritorijalnog mora i unutarnjih morskih voda, odnosno 29,34% ukupne površine Republike Hrvatske.³²⁷

Udio kopnenog teritorija u ekološkoj mreži Natura 2000 u Zadarskoj županiji iznosi čak 50,33% dok je analizom preklapanja POP i POVS područja i obuhvatom cijele županije (kopno, more, otoci), taj postotak nešto manji i iznosi 34,75%.

13.7. PRIRODNA BAŠTINA

Prirodna baština Zadarske županije posebice njeni nacionalni parkovi i parkovi prirode svojom atraktivnošću privlače brojne turiste, izletnike i obrazovne institucije. Svojom ljepotom, bogatstvom i

³²³ *Prirodne vrijednosti*, JU Natura Jadera, 2020., dostupno na: <https://natura-jadera.com/prirodne-vrijednosti/>, (08.11.2020.)

³²⁴ *Natura 2000*, HAOP, MINGOR, 2020., dostupno na: <http://www.haop.hr/hr/tematska-podrucja/odrzivo-koristenje-prirodnih-dobara-i-ekoloska-mreza/ekoloska-mreza/natura-2000> (08.11.2020.)

³²⁵ Ibid.

³²⁶ Ibid.

³²⁷ *Ekološka mreža Natura 2000 u Republici Hrvatskoj*, MINGOR, 2020., dostupno na: <https://mingor.gov.hr/o-ministarstvu-1065/djelokrug-uprava-za-zastitu-prirode-1180/ekoloska-mreza-natura-2000/ekoloska-mreza-2000-u-republici-hrvatskoj/1211> (09.11.2020.)

raznolikošću prirodna baština predstavlja i veliku gospodarsku vrijednost te je jedno od značajnih izvora edukativnih sadržaja.

Nacionalni park Paklenica – već je 1949. godine proglašen nacionalnim parkom zbog svojih posebnih geomorfoloških oblika i šuma. Obuhvaća prostor Velike i Male Paklenice koji su najočuvaniji i najveći šumski kompleks na području Dalmacije. Zauzima površinu od 95 km², a najviši vrhovi su Vaganski vrh i Sveto brdo koji su popularna turistička odredišta na području Zadarske županije. NP Paklenica nositelj je EU projekta **Podzemni grad u srcu Velebita** kojem je glavni cilj doprinijeti održivom razvoju i promociji NP Paklenica, ali i šireg velebitskog područja. Vrijednost projekta je 33 918 221,30 HRK te je s provedbom započeo 1. siječnja 2014., a traje do 31. ožujka 2021. godine.

Park prirode Telašćica – uvala je smještena u jugoistočnom dijelu Dugog otoka. Okružena je s 13 otoka i otočića, a sadrži i 6 otočića unutar uvale. Status parka prirode dobila je 1988. godine, iako je još od 1980. godine to područje zaštićeno zbog biljnog i životinjskog bogatstva, također i geološke i geomorfološke raznolikosti. Ukupna površina Parka prirode je 70,50 km², od čega je 25,95 km² na Dugom otoku i susjednim otočićima te 44,55 km² na moru. Na području parka prirode zastupljena je mediteranska vegetacija s oko 500 biljnih vrsta i jednako bogatom faunom. Podmorski svijet broji preko 300 biljnih i 300 životinjskih vrsta.

Park prirode Vransko jezero – najveće je prirodno jezero u Hrvatskoj, koje je status Parka prirode dobilo 1999. godine. Park zauzima površinu od 57 km², a najveći dio 30,02 km² odnosi se na Vransko jezero. Po svom položaju i karakteristikama specifično je u Hrvatskoj ali i na širem europskom prostoru. Ono je zapravo kraško polje ispunjeno boćatom vodom i predstavlja kriptodepresiju. Posebnost parku daje Posebni ornitološki rezervat koji je zbog svoje očuvanosti velikog tršćaka kao rijetkog močvarnog sustava, velike bioraznolikosti, izuzetne znanstvene i ekološke vrijednosti još 1983. g. dobio spomenuti status te je uvršten na listu važnih ornitoloških područja u Europi (*Important Bird Areas in Europe*). Osim toga od 2013. godine Park prirode Vransko jezero nalazi se na popisu svjetski važnih močvara, kao najveće prirodno, boćato, stalno vodeno tijelo u Republici Hrvatskoj, od iznimne važnosti za brojne ugrožene i u Europi rijetke vrste ptica. Uz ptice vrijednost parku daju i ribe u jezeru, a nove posebnosti u ovom Parku prirode stalno se iznova otkrivaju.

Park prirode Velebit – je najveće, a ujedno i najsloženije zaštićeno područje u Republici Hrvatskoj. Na području Velebita nalaze se dva nacionalna parka: Paklenica i Sjeverni Velebit. Park prirode Velebit dobiva status parka prirode 1998. godine, a u sastavu sadrži posebni rezervat šumske vegetacije (Štirovača), geomorfološki spomenik prirode (Cerovačke špilje), značajni krajobraz (uvala Zavratinica), paleontološki spomenik prirode (Velnačka glavica) te više značajnih reljefno-pejzažnih cjelina. Od 1978. godine Velebit je uvršten u mrežu međunarodnih rezervata biosfere UNESCO-a (*Man and the Biosphere Programme* – MAB). U sklopu programa nastoji se očuvati biološka raznolikost, ali također i ostvarenje razvojnih potreba lokalne zajednice.

13.8. BUKA I SVJETLOSNA ONEČIŠĆENJA

13.8.1. Zaštita od buke

Prema definiciji, buka okoliša je neželjen ili po ljudsko zdravlje i okoliš štetan zvuk u vanjskome prostoru izazvan ljudskom aktivnošću. Buka štetna po zdravlje ljudi je svaki zvuk koji prekoračuje

propisane najviše dopuštene razine s obzirom na vrstu izvora buke, mjesto i vrijeme nastanka.³²⁸ Prirodni izvori zvuka na zdravlje ljudi ne uzrokuju trajne i teže posljedice, stoga se bukom smatraju umjetno stvoreni zvukovi.

U urbanim područjima najčešći vanjski izvor buke je promet, s najširim prostornim i vremenskim utjecajem. Postojani rast svih tipova prometa odražava se, osim na povećanje buke i vibracija, i na onečišćenje zraka, vode, tla, te sveukupno negativno djeluje na okoliš. Za razliku od stacionarnih izvora buke postrojenja, proizvodnih pogona i pojedinačnih zahvata u okolišu, buka prometa ovisi tipu prometnog sredstva, njegovoj brzini i broju vozila u jedinici vremena.³²⁹

Buka je jedan od negativnih psiholoških čimbenika života u gradu i nepovoljno utječe na kakvoću življenja. Izloženost buci ima akumulirajući karakter, te se štetni utjecaj buke uočava tek nakon duljeg vremena i očitije se kao loše raspoloženje, razdražljivost, umor, nesanica, glavobolja i gubitak koncentracije, što uzrokuje smanjenu radnu sposobnost.³³⁰

Zakonom o zaštiti od buke (NN 30/09, 55/13, 153/13, 41/16, 114/18), propisana je obveza izrade strateških karata buke i akcijskih planova za naseljena područja s više od 100.000 stanovnika.³³¹ Kako ni jedan grad na području Zadarske županije ne udovoljava tim uvjetima, lokalna i regionalna samouprava nije obavezna provoditi mjerenje razine buke te procjenu iste na zdravlje ljudi i životinja. Iz tog razloga, ne provodi se sustavno mjerenje niti su izrađeni akcijski planovi zaštite od buke na općinskoj i županijskoj razini.

S ciljem djelovanja u smjeru zaštite od buke, Zadarska županija, odnosno Upravni odjel za prostorno uređenje, zaštitu okoliša i komunalne poslove Zadarske županije, sudjelovao je od 2012. godine do 2015. godine u europskom projektu *i-SCOPE*. U jednoj fazi provedbe projekta izrađena je aplikacija za javnost kao instrument potpore izradi karte buke, koja radi na principu prijave lokacije i tipu zvučne ugroze.³³²

Na području Zadarske županije najučestaliji izvor buke je cestovni promet, a u manjoj mjeri industrijska postrojenja, turistički i ugostiteljski sadržaji. Cestovni, turistički i ugostiteljski izvori buke imaju izražene sezonalne značajke jer su vezani uz povećanje protoka ljudi i vozila tijekom ljetne sezone kada je tranzitni promet najintenzivniji. Velik je utjecaj tih izvora buke na kakvoću života u naseljima smještenim uz glavne prometnice (primjerice uz državnu cestu D8 – Jadransku turističku cestu) i u blizini ugostiteljskih objekata (primjerice na područje užeg centra grada Zadra na poluotoku).³³³ Utjecaj zračnog prometa na razinu buke je lokaliziran zbog smještaja Zračne luke Zadar izvan stambenih prostora i naselja. Buka koja nastaje zbog pomorskog prometa nema značajniji utjecaj na život stanovnika u priobalnim naseljima, ali je znatno drugačije stanje u podmorju. Podvodna buka iz antropogenih izvora (zvuk motora, sonari, eksplozije i slično) negativno utječe na mnoge morske životinjske vrste koje se oslanjaju na sluh u komunikaciji, navigaciji i lovu te različite frekvencije zvuka mogu uzrokovati bol i oštećenje tkiva i organa ili poremetiti ponašanje i izazvati stres. U konačnici,

³²⁸ Zakon o zaštiti od buke, NN 30/09, 55/13, 153/13, 41/16, 114/18, čl. 2.

³²⁹ *Izvješće o stanju okoliša Zadarske županije*, Zadarska županija, 2020., str.190.

³³⁰ *Izvješće o stanju okoliša Zadarske županije*, Zadarska županija, 2013., str. 241.

³³¹ Zakon o zaštiti od buke, NN 30/09, 55/13, 153/13, 41/16, 114/18, čl. 9..

³³² *Projekt i-SCOPE*, Zadarska županija, 2020., dostupno na: <https://www.zadarska-zupanija.hr/projekti-prostorno/projekt-i-scope> (11.11.2020.)

³³³ *Izvješće o stanju okoliša Zadarske županije*, Zadarska županija, 2020., str.191.

dugoročna izloženost takvim uvjetima utječe na razvoj, razmnožavanje i imunitet jedinki, kao i na stanje populacija cijelog niza morskih organizama.³³⁴

Dobar primjer djelovanja s ciljem zaštite od buke je bila izrada elaborata „Stručna podloga za određivanje dopuštenih razina buke prilikom održavanja javnih skupova, razonode, zabavnih i drugih aktivnosti na području Grada Zadra“ 2011. godine, koji je bio osnova za donošenje Odluke o lokacijama i uvjetima za održavanje javnih skupova i manifestacija na području Grada Zadra.³³⁵

13.8.2. Zaštita od svjetlosnog onečišćenja

Svjetlosno onečišćenje vrlo je specifičan i tek u novije vrijeme prepoznat oblik onečišćenja okoliša, koji može biti uzrokom ekonomskih, astronomskih, sigurnosnih, ali i zdravstvenih problema koji utječu na čovjeka i izazivaju brojne neželjene zdravstvene učinke.³³⁶ **Zakonom o zaštiti od svjetlosnog onečišćenja (NN 14/19)**, definirano je kao promjena razine prirodne svjetlosti u noćnim uvjetima uzrokovana emisijom svjetlosti iz umjetnih izvora svjetlosti, koja štetno djeluje na ljudsko zdravlje i ugrožava sigurnost u prometu zbog blještanja, neposrednog ili posrednog zračenja svjetlosti prema nebu ometa život i/ili seobu ptica, šišmiša, kukaca i drugih životinja te remeti rast biljaka, ugrožava prirodnu ravnotežu na zaštićenim područjima, ometa profesionalno i/ili amatersko astronomsko promatranje neba i nepotrebno troši energiju te narušava sliku noćnog krajobraza.³³⁷

Svjetlosno onečišćenje ima niz štetnih posljedica, od kojih se ističu: poremećaj prirodne izmjene dana i noći utječe na ljudsko zdravlje i normalno funkcioniranje većine živog svijeta, pretjerana umjetna svjetlost noću u nekim ekosustavima predstavlja ozbiljnu prijetnju opstanku vrsta, nepotrebno trošenje energije i emisija ugljikovog dioksida.³³⁸ Uzevši u obzir urbani način života, određena razina narušavanja prirodnog mraka umjetnom rasvjetom ulica, prometnica, javnih mjesta i spomenika je neophodna te se onečišćenjem smatra emisija svjetlosti u prostor izvan zone koju je potrebno osvijetliti.³³⁹ Jedinice lokalne i regionalne samouprave zakonski su obvezne provoditi mjere zaštite od svjetlosnog onečišćenja, koje ne smiju ugroziti sastavnice okoliša, kvalitetu življenja sadašnjih i budućih naraštaja te ne smiju biti u suprotnosti s propisima u području zaštite na radu i zaštite zdravlja ljudi.³⁴⁰

Od svih oblika onečišćenja okoliša, svjetlosno onečišćenje najlakše je spriječiti ili sanirati uvođenjem promjena u dizajn i metode ugradnje rasvjete. Zakonom su predviđene promjene u pristupu osvijetljenju javnih površina, te je predviđeno smanjenje jakosti javne i ulične rasvjete i usmjerenost snopa svjetlosti isključivo na predmet osvijetljenja.³⁴¹

³³⁴ Prvan, M., Jakl, Z. (2016.) *Priručnik za zaštitu mora i prepoznavanje živog svijeta Jadrana*, Udruga za prirodu, okoliš i održivi razvoj Sunce, Str.30.-31.

³³⁵ *Stručna podloga za određivanje dopuštenih razina buke prilikom održavanja javnih skupova, razonode, zabavnih i drugih aktivnosti na području Grada Zadra*, Grad Zadar, 2011.

³³⁶ *Svjetlosno onečišćenje*, MINGOR, Uprava za klimatske aktivnosti, 2020., dostupno na: <https://mingor.gov.hr/o-ministarstvu-1065/djelokrug/uprava-za-klimatske-aktivnosti-1879/svjetlosno-oneciscenje/1324> (11.11.2020.)

³³⁷ Zakon o zaštiti od svjetlosnog onečišćenja, NN br. 14/19, čl. 5.

³³⁸ *Svjetlosno onečišćenje*, Središnji državni portal, Vlada Republike Hrvatske, 2020., dostupno na: <https://gov.hr/moja-uprava/stanovanje-i-okolis/briga-o-okolisu/svjetlosno-oneciscenje/1947> (11.11.2020.)

³³⁹ Ibid.

³⁴⁰ Zakon o zaštiti od svjetlosnog onečišćenja, NN 14/19, čl. 6. i 7.

³⁴¹ Stagličić, I. (2009.): *Svjetlosno onečišćenje je najlakše otkloniti*, Zadarski list, 29.04.2009. dostupno na: <https://www.zadarskilist.hr/clanci/29042009/svjetlosno-oneciscenje-je-najlakase-otkloniti> (11.11.2020.)

Zadarska županija u roku od 12 godina ima obavezu zamijeniti uličnu rasvjetu kako bi udovoljila zakonskoj regulativi, a posebno značajan aspekt bit će osvjetljavanje brojnih kulturnih znamenitosti, turističkih područja i marina (primjerice gradske zidine, riva, crkve, forum i druge lokacije).³⁴²

RAZVOJNI IZAZOVI

Osjetljivost ekosustava NP i PP i drugih oblika zaštite
Stanovništvo ne primjenjuje i nedovoljno uvažava trenutne mjere zaštite ribljeg fonda
Zaštićene povijesne jezgre gradova i mjesta
Stanovništvo nedovoljno osviješteno o mogućem nastanku posljedica od zagađenja od nelegalnih fekalnih ispusta

RAZVOJNE POTREBE

Utvrđiti nosive kapacitete NP i PP te shodno tome planirati ekonomsku djelatnost i mjere očuvanja parkova
Zaštititi osjetljive ekosustave
Izraditi bazu podataka o krajobraznim strukturama
Sanirati degradirane dijelove krajobraza i omogućiti održivo korištenje
Uspostava morskih parkova u svrhu obnove ribljeg fonda
Upravljanje vodama po načelu održivog razvoja
Održati kakvoću podzemnih i površinskih voda
Razminirati preostalo područje pod minama
Ekonomičnije gospodariti prostorom
Smanjiti antropogeni utjecaj na kvalitetu tla
Prevenirati efekte erozije
Regulirati intenzitet zahvata na poljoprivrednim površinama
Kartirati rasprostranjenost biološke raznolikosti
Razviti mehanizme zaštite biološke raznolikosti
Spriječiti unošenje stranih vrsta
Prevenirati ulazak invazivnih vrsta i drugih mora i oceana putem tankera i putničkih brodova
Uspostaviti sustav praćenja stanja morske flore i faune
Smanjiti količinu unosa onečišćujućih tvari u zadarski akvatorij

13.9. KLJUČNI RAZVOJNI POTENCIJALI, IZAZOVI I POTREBE

Zadarska županija je prostor velike i raznolike prirodne baštine u kojoj se ističu različiti vrlo osjetljivi kopneni i morski ekosustavi. Kopno i otoke obilježava prirodni fenomen krš sa specifičnim mehanizmom otjecanja voda i često vrlo oskudnim uvjetima za rast i razvoj biljnih i životinjskih zajednica. Te biocenoze kao i zrak, tlo, kopnene vode i more izloženi su različitim ljudskim aktivnostima, posebno u zonama gušće naseljenosti i intenzivnijega gospodarstva. Zbog toga su razmjerno česte pojave onečišćenja (rjeđe i zagađenja ili trajne devastacije).

Razvojni potencijali

- Bogata prirodna baština velike bioraznolikosti

³⁴² Ibid.

- Zaštićeni dijelovi prirode

Razvojni izazovi

- Bogata prirodna baština ujedno je atrakcijska osnova turizma ali i stanovanja pa postoji mogućnost onečišćenja ili drugih oblika trajnog degradiranja okoliša
- Hidrogeološki fenomen krš, obala i more vrlo su osjetljivi ekosustavi
- Obala je prostor višestrukih kontakata i konflikata i najviše izložena negativnim posljedicama intenzivnoga korištenja

Razvojne potrebe

- Prostor tretirati kao dragocjeni resurs per se (kao takav, sam po sebi)
- Inventarizirati i po potrebi zaštititi biljne i životinjske zajednice
- Spriječiti širenje alohtonih vrsta životinja i biljaka
- Smanjiti pritisak na obalu betonizacijom i drugim zloupotrebama pomorskoga javnog dobra i drugih atraktivnih dijelova prostora
- Smanjiti unos štetnih tvari koje se koriste u poljoprivredi
- Unaprijediti sustav odvodnje i u gradovima i u ruralnim prostorima na kopnu i otocima

14. PROMET

Promet je jedna od osnovnih djelatnosti društva, a podrazumijeva transport ljudi, dobara i informacija. Razvijen promet na području Zadarske županije, osnovna je predispozicija za razvijeno gospodarstvo. U ovom poglavlju obradit će se cestovni, zračni i pomorski promet kroz prometne pokazatelje.

14.1. INSTITUCIONALNI I STRATEŠKI OKVIR

Ceste Zadarske županije i Županijska uprava za ceste Zadarske županije glavna su tijela kojima se regulira adekvatna infrastruktura i održavanje cesta na području Zadarske županije. Ceste Zadarske županije u svojoj djelatnosti imaju propisano redovno i izvanredno održavanje cesta. Županijska uprava za ceste Zadarske županije brine o građenju lokalnih i županijskih cesta, projektiranju te ishođenju dozvola za iste i svim ostalim poslovima koji su izravno povezani s upravljanjem županijskim i lokalnim cestama. Unutar Zadarske županije djeluje Upravni odjel za pomorsko dobro, more i promet, a unutar Grada Zadra Odsjek za izgradnju prometnog sustava. Unutar tih odjela rješavaju se upravni poslovi vezani uz promet na lokalnoj i regionalnoj razini.

Na županijskoj razini Županijskom strategijom Zadarske županije do 2020., Strategijom razvoja Grada Zadra do 2020. i Strategijom razvoja urbanog područja 2014. – 2020. definiran je strateški okvir razvoja prometa i prometne infrastrukture na području Zadarske županije.

14.2. PROMETNI POKAZATELJI

Zadarska županija ima izuzetno dobar geografski položaj. Dugogodišnje ulaganje u prometnu infrastrukturu doprinijelo je dobroj povezanosti Zadarske županije sa sjevernim dijelom Hrvatske i Europe, a pomorskim putevima i s prekomorskim zemljama. Razvoj prometne povezanosti utječe na razvoj nekog područja ponajviše u sociogeografskom području. Osim navedenog, cijelo gospodarstvo, kao i posebice razvoj turizma, ovise o stupnju razvijenosti prometne infrastrukture određenoga područja i međupodručne povezanosti. Prometni sustav Zadarske županije cjelovito je počeo funkcionirati tek u 20. st.³⁴³ Tijekom druge polovice 20. stoljeća i 21. stoljeća, prometni sustav na području Zadarske županije toliko se razvio da je Zadarska županija jedna od najrazvijenih županija kada je u pitanju prometna povezanost.³⁴⁴ Samo središte Zadarske županije, grad Zadar, jedan je od najbolje povezanih gradova na području Republike Hrvatske.

14.2.1. Cestovni promet

Javne ceste razvrstavaju se u četiri osnovne skupine i to: autoceste, državne ceste, županijske ceste i lokalne ceste. Sljedeća slika pokazuje cestovnu infrastrukturu na području Zadarske županije.

³⁴³ Pejdo, Ikić: Razvoj prometne infrastrukture Zadarske županije u okvirima Hrvatskog i Europskog prometnog sustava u: *Potencijali društveno-gospodarskog razvitka Zadarske županije*, Zadar, 2014., str. 86.

³⁴⁴ Ibid.



Slika 14.1. Cestovna infrastruktura Zadarske županije
Izvor: Županijska uprava za ceste, 2020.

S obzirom na navedenu podjelu, sljedeća tablica prikazuje duljinu kilometara prema kategoriji ceste.

Tablica 14.1. Vrsta i duljina cesta na području Zadarske županije

Cesta	Duljina segmenta ceste ili cijele ceste koja se nalazi na području Zadarske županije
Autocesta Zagreb – Split (a1)	73 kilometra
Državne ceste	562 kilometra
Županijskih ceste	566 kilometra
Lokalne ceste	639 kilometra

Izvor: Prijedlog nacrta Prometnog masterplana Sjeverna Dalmacija, 2018.

Prometnoj povezanosti na području Zadarske županije najviše je doprinijela izgradnja autoceste A1, Zagreb – Split – Dubrovnik (izgrađena za sada do Ploča), kojom je Zadarska županija povezana u europske prometne koordinate. Duljina autoceste koja prolazi Zadarskom županijom iznosi 73 kilometra s 5 čvorišnih izlaza s autoputa. Na području same županije, važna su tri cestovna pravca: Zagreb – Lika – Zadar – Split, Rijeka – Zadar – Split i Zadar – Benkovac – Knin. Županijom prolazi i **Jadranska magistrala (D8)** koja je od važna za županijski promet. Ona čini okosnicu cestovne mreže Zadarske županije. Spaja dionice GP Pasjak – Šapjane – Rijeka – Zadar – Split – GP Klek – GP Zaton Doli – Dubrovnik – GP Karasovići.

Državne ceste na području Zadarske županije su u dobrom stanju. Sve više se grade biciklističkih staza uz iste. Na području grada Zadra dionice koje se klasificiraju kao državne ceste su: Zadar2-Gaženica (D424), Rijeka- Zadar – Split (D8), Vir – Nin – Zadar (D8), Zadar – trajektna luka Zadar (D8), čvor Babindub (D424) – Zračna luka Zadar. Ukupna duljina državnih cesta je 562 km, županijskih cesta iznosi 566 kilometara, a lokalnih 639 kilometara.

Prema podacima Cesta Zadarske županije na području županije nalaze se i makadamske ceste. Prema procjenama nisu dovoljno dobro opremljene i očuvane te im je potrebno podići sigurnost na veću razinu. Čak je 9% županijskih cesta bez asfaltnog kolnika, a 29% cesta od ukupne duljine lokalnih cesta asfalta.³⁴⁵ Na većini otoka ima cesta. Ugljan i Pašman međusobno spaja most, a Vir i Pag su mostom spojeni s kopnom, što omogućava stanovništvu tih otoka lakšu prometnu povezanost nego što je to slučaj s ostalim otocima na području Zadarske županije.

Tablica 14.2. Udaljenost Zadra od ostalih gradova u županiji

Relacija	KM	Auto (min)
Zadar – Nin	16.9	21
Zadar – Biograd	30.4	39
Zadar – Pag	30.7	49
Zadar – Benkovac	40.3	38
Zadar – Obrovac	45	45

Izvor: Google Maps (12.03.2020.), obrada ZADRA NOVA

Prometna mreža Zadarske županije najveću prometnost bilježi na cestovnim pravcima koji čine cestovnu relaciju između Zadra i ostalih gradova na području županije. Velik broj radnog stanovništva zbog posla dnevno migrira u samo središte županije, grad Zadar. U tablici je prikazano vrijeme vožnje prema najkraćim relacijama do ostalih gradova u županiji. Većina prometnica na tim relacijama je obnovljena ili se obnavlja. Uz pojedine navedene dionice rade se i biciklističke staze čime se dodatno rasterećuje postojeći promet, ali i osigurava sigurnost biciklista. Također ulaganjem u javni prijevoz, nabavom novih autobusa i uvođenjem dodatnih linija, potiče se na rasterećenje cestovnog prometa od osobnih automobila, posebno na području grada Zadra. Takvi ciljevi se najbolje, najefikasnije i najekonomičnije ostvaruju kroz projekte financirane iz EU sredstava. Primjer dobre prakse realiziran je 2019. godine kada je Zadarska županija uspješno završila projekt nabavke 25 novih autobusa za gradski i prigradski prijevoz. Riječ je o autobusima koji pripadaju normi EURO VI, odnosno sadrže nisku emisiju CO₂ i prilagođeni su za upotrebu osoba s invaliditetom. Vrijednost ovoga projekta teži ukupno 44,9 milijuna kuna, od čega su 30,6 milijuna kuna bespovratna EU sredstva, a 5,4 milijuna kuna je podmireno iz državnoga proračuna. U sklopu tog projekta zamijenjena je čak trećina voznog parka Liburnije.

Liburnija na području Zadarske županije vrši prijevoz putnika u nekoliko kategorija:

1. gradski prijevoz
2. županijski prijevoz
 - 2.1. kopno
 - 2.2. otoci Ugljan i Pašman
 - 2.3. Dugi otok
 - 2.4. otok Iž
3. posebni linijski promet
 - 3.1. osnovne škole
 - 3.2. ostali ugovoreni prijevoznici
4. organiziran prijevoz osoba s invaliditetom³⁴⁶

³⁴⁵ Ceste Zadarske županije, 2021., obrada: ZADRA NOVA

³⁴⁶ Izvješće o radu za 2018. godinu, Liburnija Zadar, dostupno na:

https://www.liburnijazadar.hr/pristup_informacijama.php?lang=hr#8_ (30.3.2020)

Kroz redovnu djelatnost vrši se i terenska kontrola. Na području grada Zadra dnevno se odvija oko 16 redovnih linija, dok se na području Zadarske županije (bez grada Zadra) odvija njih 30. K tome, važni su učestalost, kvaliteta i duljina trajanja putovanja javnim prijevozom prema ostalim većim gradovima u Republici Hrvatskoj. Ne postoje, međutim, mjerenja koja bi pokazala koliki se udio veza u međugradskom prometu ostvaruje javnim prijevozom, a koliki se odnosi na prijevoz automobilima

Tablica 14.3. Udaljenost Zadra od većih i susjednih gradova u RH

RELACIJA	KM	AUTO (duljina vožnje)
Zadar – Zagreb	287	2,55 h
Zadar – Rijeka	293	2,56 h
Zadar – Split	159	1,46 h
Zadar – Osijek	565	5,15 h
Zadar – Dubrovnik	348	3,58 h
Zadar – Šibenik	88	1,02h
Zadar – Knin	110	1,41h
Zadar – Gospić	100	1,18h

Izvor: Google Maps (12.03.2020.), obrada ZADRA NOVA

Izgradnjom autoceste skratilo se vrijeme vožnje na relacijama od Zadra prema ostalim velikim gradovima na području RH. Zadarska županija tako je puno bolje i efikasnije povezana s ostalim dijelovima Republike Hrvatske. Dobra i brza cestovna povezanost od velikog je značaja i preduvjeta za brz i efikasan gospodarski rast Zadarske županije čemu svjedoče razni gospodarski trendovi nakon izgradnje autoceste i povezanosti Zadra s istom.

Broj registriranih vozila bilježi rast iz godine u godine.

Tablica 14.4. Broj registriranih cestovnih vozila

Godina	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.
Broj cestovnih registriranih vozila	72,159	73,966	77,155	80,572	85,148	89,259

Izvor: Registrirana cestovna vozila i cestovne prometne nesreće u 2014., 2015., 2016., 2017., 2018., 2019., DZS, 2020., obrada ZADRA NOVA

Tablica 14.5. Broj osobnih automobila

Godina	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.
Broj osobnih automobila	58,031	59,485	62,061	64,587	68,129	71,186

Izvor: Vozači, registrirana vozila i cestovne nesreće, DZS, 2020., obrada ZADRA NOVA

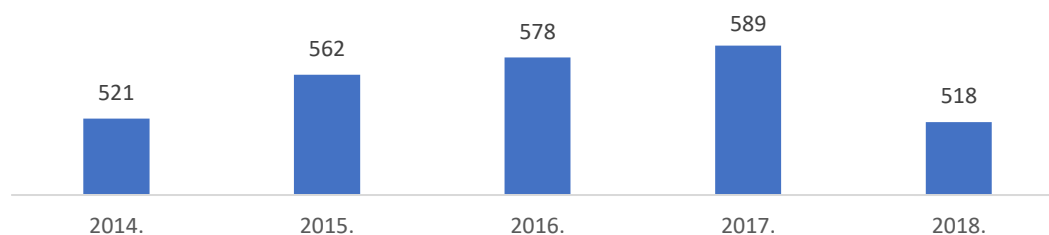
Ukupan broj osobnih automobila unatrag 5 godina, odnosno od 2014. godine do 2018., bilježi porast od oko 17,40% što utječe na prometno opterećenje i gužve, posebno u gradu Zadru.

Tablica 14.6. Cestovni prijevoz robe 2014. – 2019.

Godina	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.
Prijevoz robe u tonama	972	1,194	1,305	1,520	1,536	1,331

Izvor: Vozači, registrirana vozila i cestovne nesreće, DZS, 2020., obrada ZADRA NOVA

Cestovni prijevoz robe na području Zadarske županije bilježi kontinuirani rast unatrag pet godina.



Slika 14.2. Broj nastradalih u prometnim nesrećama 2014. – 2019.

Izvor: Vozači, registrirana vozila i cestovne nesreće, DZS, 2020., obrada ZADRA NOVA

S 2014. godine na 2015. dolazi do velikog povećanja broja prometnih nesreća s nastradalim osobama u Zadarskoj županiji. Nakon trogodišnjeg kontinuiranog rasta, u 2018. godini je ipak zabilježen pad broja nastradalih osoba, koji se iznosio i manje nego u 2014. godini. Broj osoba stradalih u pometu u Zadarskoj županiji poklapa se sa statistikom o prometnim nesrećama. Najviše osoba je stradalo upravo u razdoblju kad se i bilježi najveći broj nesreća, odnosno kroz 2016. i 2017. godinu. Godine 2018. zabilježen je najmanji broj nesreća, kao i osoba koje su stradale u prometu.

14.2.2. Željeznički promet Zadarske županije

Željeznička infrastruktura na području Zadarske županije je u neadekvatnom stanju. U Zadarskoj županiji nalazi se dionica tzv. ličke željezničke pruge kojom se preko Knina s kontinentalnim dijelom države povezuju veliki gradovi na obali, odnosno Zadar, Split i Šibenik. Željeznička pruga Zadar – Knin trenutačno nije u funkciji što je otežavajuća okolnost koja se negativno održava na teretni promet u zadarskoj luci kao i na gravitacijske domete Zadra u smjeru Knina i ličkog dijela županije.

Tablica 14.7. Željezničke pruge na području Zadarske županije

Oznaka	Relacija	Duljina
M606	Knin – Zadar	41,5 km
M604	Oštarije – Knin – Split Predgrađe	52,7 km
R103	DG – L. D. Polje – Knin	16,4 km

Izvor: Prijedlog nacrtu Prometnog masterplana Sjeverna Dalmacija, 2018., obrada ZADRA NOVA

Pruga je nastradala tijekom velikosrpske agresije na Hrvatsku, a u lošem je stanju bila i prije toga. Tehnički se smatra nezadovoljavajućom i nekonkurentnom i potrebna joj je cjelovita rekonstrukcija. K tome, poseban je problem što pruga prolazi kroz gusto naseljeni prostor Bibinja.

Stanje željezničke infrastrukture prelijeva se i na stanje broja putnika koji je posljednjih godina do potpunog prekida prometa bio izrazito malen.

Tablica 14.8. Broj putnika željezničke pruge u Zadru kroz razdoblje od pet godina

Godina	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.
Otputovali putnici	6	4	3	3	4	4

Izvor: Transport-pregled po županijama, DZS, 2020., obrada ZADRA NOVA

Broj putnika koji koriste željeznicu u Zadarskoj županiji uvjerljivo je najmanji od svih županija u kojima je zabilježen željeznički promet, osim Dubrovačko-neretvanske i Ličko-senjske županije. Osim evidentne potrebe za modernizacijom željezničke pruge, mali broj putnika može se pripisati i tome da

je autobusna povezanost županije dobra, ali i činjenica da većina kućanstava posjeduje osobne automobile te zbog sve boljih stanja i broja prometnica, nema potrebe za korištenjem željeznice. Također, infrastruktura ne zadovoljava razvoj moderne željeznice, pa je i vrijeme vožnje koju nudi postojeća željeznička infrastruktura jedan od glavnih razloga stagnacije željezničkoga prometa.

14.2.3. Zračni promet

Zadarska zračna luka Zemunik utemeljena je 1968. godine u blizini naselja Zemunik Donji, 7 km istočno od Zadra, na 88 metara nadmorske visine. Povezuje Zadar sa Zagrebom i Pulom redovitom linijom te s 40-ak europskih destinacija niskotarifnim zračnim prijevoznicima. Od velikog je značaja jer osim povezivanja Dalmacije i Like sa sjevernim dijelovima Hrvatske, zračna luka ima i međunarodnu važnost. Zbog svoje dvije poletno-sletne staze omogućeno je polijetanje i slijetanje avionima bez obzira na vremenske uvjete. Od 2019. u tijeku je rekonstrukcija staze kako bi ostvarila uvjete za prihvrat zrakoplova oznake F, što je povećanja za dvije kategorije više od postojeće. Druga faza rekonstrukcije sastoji se od rekonstruiranja vozne staze. Prema prijašnjem stanju staze moglo se zaprimiti četiri do pet zrakoplova, a nakon završetka rekonstrukcije taj će se broj povećati i do pet puta. Nakon završetka projekta Zračna luka Zadar u Zemuniku bit će u mogućnosti zaprimanja interkontinentalnih letova. Sve to pridonosi pozitivnim trendovima poslovanja. Zračna luka bilježi porast broja putnika kroz godine.

Tablica 14.9. Broj putnika u Zračnoj luci Zadar 2015. – 2019.

Godina	Broj putnika	Povećanje u odnosu na prethodnu godinu
2015.	487.625	
2016.	520.226	+6,68%
2017.	589.468	+13,31%
2018.	604.039	+2,47%
2019.	801.347	+32,66%
2020.	120.747	-84,93%

Izvor: Statistika prometa, Zračna luka Zadar, 2021., obrada ZADRA NOVA

Detaljna mjesečna izvješća jasno pokazuju kako su ljetni mjeseci najfrekventniji po broju putnika, odnosno da turistička sezona ima najveći značaj te da o njoj ovisi broj putnika. Međutim porast broja putnika zabilježen je i u travnju i listopada, što ukazuje na produženje turističke sezone u Zadarskoj županiji zahvaljujući niskotarifnim letovima u proljetnim i jesenskim mjesecima. Najveći broj putnika zabilježen je 2019. godina, koja je u odnosu na 2018. bila bolja za čak 32,66 %. Godine 2020. zbog pandemije broj putnika je značajno smanjen.

Valja napomenuti kako na Zračnoj luci Zadar postoji rent a car. U taxi prijevozu česte su zloupotrebe jer se prijevoz putnika između Zadra i zračne luke skupo naplaćuje. Potrebno je obuzdati divlje pojave koje nije moguće opravdati tržišnim uvjetima, a mnogo štete slično Zadra i Zadarske županije kao poželjne turističke destinacije te javnim prijevozom.

14.2.4. Pomorski promet

Među najvažnijim gospodarskim aktivnostima na području Zadarske županije su pomorski promet, brodogradnja i ribarstvo. Među 10 vodećih luka na području Republike Hrvatske čak tri su smještene na području Zadarske županije. Okosnicu pomorskog prometa u županiji čini najveća luka na području županije, Gaženica, smještena u Zadru. Njezinom izgradnjom rasteretio se pomorski promet koji je bio smješten u staroj luci smještenoj u središtu grada. Gaženica, osim dobre infrastrukture, ima i izravan priključak s autocestom i željeznicom te povoljan položaj s obzirom na blizinu sa Zračnom lukom Zadar.

Budući da jedina ima mogućnost iskrcaja specijalnih tereta na prometnice, slovi kao jedna od najznačajnijih luka na Jadranu te neosporno ima važnu ulogu za razvoj Zadarske županije. Prema Naredbi o razvrstavanju luka otvorenih za javni promet na području Zadarske županije (NN 29/2013) Gaženica je luka od međunarodnog značaja kao putnička i teretna. Osim Gaženice, luke koje su još prepoznate kao luke od međunarodnog gospodarskog značaja su luka Zadar, također kao putnička luka te luka Vela Lamjana kao ribarska luka. Osim luka od međunarodnog značaja, prema Naredbi o razvrstavanju luka otvorenih za javni promet na području Zadarske županije (NN 29/2019) postoje i više luka od županijskog te lokalnog značaja.

Tablica 14.10. Broj luka od županijskog i međunarodnog značaja

Luka	Broj
Županijskog značaja	8
Lokalni značaj	68

Izvor: Naredba o razvrstavanju luka otvorenih za javni promet na području Zadarske županije (NN 29/2019)

U Zadarskoj županiji se nalazi ukupno 76 luka od županijskog i lokalnog značaja, a njima upravlja Županijska lučka uprava (osnivač Zadarska županija). Lukom Zadar upravlja Lučka uprava Zadar. Čak je 17 trajektnih pristaništa namijenjenih povezivanju otočnih mjesta s Zadrom ili Biogradom. Poticanje daljnjeg razvoja obalnoga linijskog pomorskog prometa posebno je važno kako bi se spriječilo daljnje smanjenje broja otočnog stanovništva.



Slika 14.3. Karta trajektnih linija

Izvor: Jadrolinija Zadar, 2020.

Tablica 14.11. Broj putnika na području Zadarske županije po relacijama putovanja 2014. – 2019.

Broj linije	Relacija	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.
401	Zadar-Ist-Olib-Silba-Premuda-M.Lošinj	28.852	30.592	34.090	31.174	33.436	33.438
405	Rava-Iž-Zadar	48.422	50.585	47.104	50.231	50.435	30.820
406	Sali-Zaglav-Zadar	29.813	29.333	32.344	34.430	35.405	38.803
409	Zadar-Preko	-	497.392	635.960	-	603.086	578.029

415	Vrgada-Pakoštane-Biograd	51.504	56.336	54.255	61.892	64.742	67.129
431	Zadar-Ošljak-Preko	1.645.921	1.068.266	992.985	1.072.959	1.097.792	1.141.235
431a	Zadar-Preko		635.960	619.800	619.800	603.086	578.029
432	Biograd-Tkon	447.500	450.875	454.347	473.010	471.495	483.249
433	Zadar-Rivanj-Sestrunj-Zverinac-Molat-Ist	19.025	17.653	19.267	18.723	20.227	20.242
434	Brbinj-Zadar/Gaženica	161.478	165.589	177.320	187.004	194.989	197.218
435	Zadar-Bršan-Rava	29.390	31.705	35.308	36.641	37.397	37.137
9401	Olib-Silba-Premuda-Zadar	63.935	58.694	59.587	58.664	60.682	61.707
9 403	Ist-Molat-Zadar	40.056	40.699	41.590	42.954	42.915	42.807
9 404	Brbinj-Božava-Zverinac-Sestrunj-Rivanj-Zadar	27.049	36.949	37.581	37.857	36.298	36.795
9 404a	Zadar-Iž-Rava	28.829	29.546	29.404	30.683	30.678	30.820
9 406	Zadar-Sali-Zaglav-Bršan	88.282	93.958	95.270	100.454	102.929	107.471
UKUPNO:		2.710.056	2.658.172	2.746.412	2.822.046	2.882.506	2.833.273

Izvor: Promet putnika i vozila na državnim linijama u 2014., 2015., 2016., 2017., 2018. i 2019., Agencija za obalni linijski promet, 2020., obrada ZADRA NOVA

Prema podacima iz izvješća o prometu putnika na državnim linijama Agencije za obalni linijski promet, u Zadarskoj županiji postoji 16 putničkih linija. Ukupan broj putnika na tim linijama raste unatrag 5 godina u kontinuitetu (jedino je u 2015. godini zabilježen lagani pad). Budući da postoji interes i potreba za pomorskim prometom, posebno zbog poslovnih, obrazovnih i ostalih svakodnevnih obveza otočnog stanovništva kao i brojnih vikendaša, a tijekom ljeta i turista, na području Zadarske županije to prometno područje ima tendenciju napretka i razvoja, kako infrastrukturnog tako i resursnog.

Osim Agencije za obalni linijski promet, podatke i statistike o broju putnika na području Zadarske županije, vodi i Lučka uprava Zadar.

Tablica 14.12. Broj domaćeg prometa putnika i vozila od 2014.-2019. godine

Godina	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.
Broj putnika	2.080,812	2.156.480	2.238.312	2.348.950	2.354.127	2.390.575
Broj vozila	339.758	360.475	397.618	429.321	457.117	484.690

Izvor: Statistike, Lučka uprava Zadar, 2020., obrada ZADRA NOVA

Tablica 14.13. Međunarodni promet putnika i vozila od 2014.-2019. godine

Godina	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.
Broj putnika	42,406	33,215	30,637	38,532	38,632	38,335
Broj vozila	7,354	5,580	5,496	8,116	8,218	7,263

Izvor: Statistike, Lučka uprava Zadar, 2020., obrada ZADRA NOVA

Tablica 14.14. Putnici i ticanje brodova na kružnim putovanjima

Godina	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.
Broj putnika	53,008	70,366	136,462	137,625	166,528	182,682
Broj ticanja	77	92	114	110	120	130

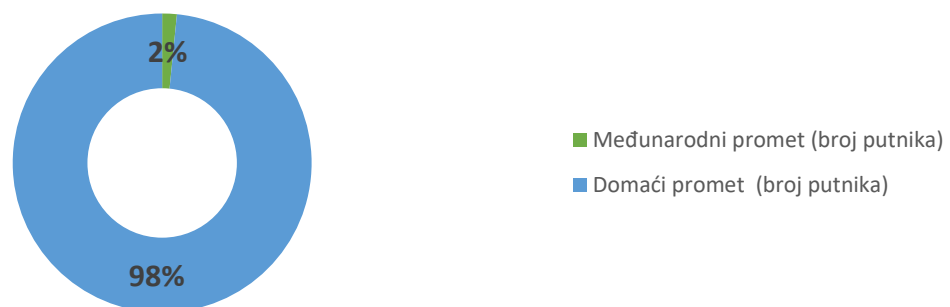
Izvor: Statistike, Lučka uprava Zadar, 2020., obrada ZADRA NOVA

Tablica 14.15. Ukupan broj putnika i vozila u razdoblju 2014. - 2019.

Godina	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.
Broj putnika	2,176,226	2,260,061	2,405,411	2,525,107	2,559,287	2,611,592
Broj vozila	347,112	366,055	403,114	437,437	465,335	491,953

Izvor: Statistike, Lučka uprava Zadar, 2020., obrada ZADRA NOVA

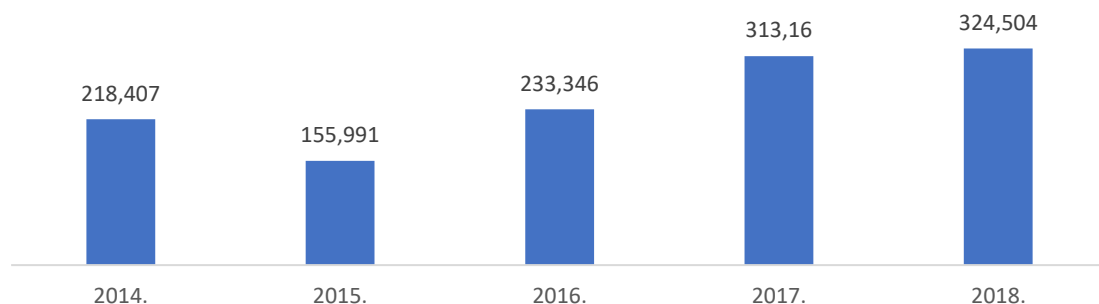
U domaćem pomorskom prometu nastupilo je povećanje broja putnika i broja vozila. Međutim, prateći trend međunarodnog pomorskog prometa, vidljivo je kako on ipak opada u odnosu na 2014. godinu i to u broju i putnika i vozila. Ipak, pozitivna je činjenica kako se u promatranom petogodišnjem razdoblju ne može govoriti o konstantnom padu, odnosno o uvjerljivom trendu smanjenja prometa.



Slika 14.3. Usporedba domaćeg i međunarodnog prometa Lučke uprave Zadar na primjeru 2019. godine

Izvor: Statistike, Lučka uprava Zadar, 2020., obrada ZADRA NOVA

Broj putnika na relacijama domaćih prometa znatno je veći negoli onaj na međunarodnom. Međunarodni promet, posebno na relaciji Zadar – Ancona, nije dovoljno razvijen jer je veza između ta dva grada samo sezonska. Zadar stoga nije prepoznat kao stabilna i stalna točka putem koje se ostvaruje putnička veza s Italijom.



Slika 14.4. Promet teretne luke Gaženica po godinama (u tonama)

Izvor: Statistike, Lučka uprava Zadar, 2020., obrada ZADRA NOVA

Promet teretne luke Gaženica u 2015. godini bilježi znatan pad u odnosu na 2014., no već 2016. zamjetan je velik rast ukupnog teretnog prometa i taj trend se nastavlja sve do 2018. godine. Sveukupno gledajući možemo zaključiti kako ipak kad je u pitanju teretni promet, govorimo o trendu rasta. Uređenjem obale za teretni promet ostvarit će se dobri preduvjeti za intenzivniji razvoj robnog prometa, ali za preusmjeravanje robnih tokova u zadarsku luku potrebni su mnogi drugi iskoraci, a među njima su najvažniji razvoj sekundarnog sektora u Zadru i zadarskoj regiji te kvalitetna željeznička veza s kontinentalnim dijelom države.

RAZVOJNA OGRANIČENJA

Prometne gužve u samom središtu županije – gradu Zadru
Konstantan porast broja osobnih automobila
Loše stanje cesta u ruralnijim dijelovima županije
Nepovezanost otoka s kopnom (Pašman)
Loša željeznička infrastruktura
Nepostojanje željezničkog prometa
Neodgovarajući broj željezničkih pruga s obzirom na broj naselja
Nedovoljan broj biciklističkih staza
Starost brodske flote
Nedovoljna povezanost otoka u zimskim mjesecima, posebno udaljenijih
Nedovoljna međusobna povezanost otoka
Nedovoljno razvijen međunarodni pomorski promet

RAZVOJNE POTREBE

Rješavanje prometnih gužvi u gradu Zadru
Izgradnja novih biciklističkih staza
Obnavljanje prometnica u ruralnijim dijelovima županije
Izgradnja mosta Pašman- kopno
Povezivanje otoka međusobno
Uvođenje dodatnih pomorskih linija u zimskim mjesecima
Podizanje sigurnosti na županijskim i lokalnim cestama
Potpuna rekonstrukcija željezničke infrastrukture
Razvijanje željezničkog prometa

14.3. KLJUČNI RAZVOJNI POTENCIJALI, IZAZOVI I POTREBE

Zadarska županija dosta je dobro povezana s drugim hrvatskim regijama u gotovo svim prometnim granama. Unutar županije prometni je sustav visoko razvijen. Najveći nedostatak je nefunkcionalnost željezničke veze s ostatkom Hrvatske koji nepovoljno utječe i na razvoj trgovačkog dijela zadarske luke. Tijekom turističke sezone povećan je pritisak na prometnu infrastrukturu te smanjena sigurnost sudionika u cestovnom i pomorskom prometu.

Razvojni potencijali

- Jako dobar geoprometni položaj na sjecištu jadranske longitudinale i jedne od panonsko-jadranskih transverzala
- Izvrsna temeljna prometna infrastruktura (autocesta, luka Gaženica, zračna luka)
- Mogućnosti intermodalnoga prometa

Razvojni izazovi

- Velika emisija CO₂ i drugih štetnih plinova
- Velika opterećenost prometne infrastrukture u ljetnim mjesecima
- Nedovoljno razvijena kapilarna prometna infrastruktura otežana ili onemogućena gustom i spontanom izgradnjom u gradovima te slabo razvijena u ruralnom prostoru
- Velika gustoća cestovnog prometa u naseljima zbog nedovoljnog korištenja javnog prijevoza i alternativnih oblika prometa (bicikli, pješačke zone i dr.)
- Nedostatak raspoloživih površina za cestovni promet u mirovanju
- Nedostatak komunalnih vezova za brodice u Zadru ali i u većini drugih luka i lučica na kopnenoj obali i na otocima
- Nepostojanje javnih putničkih veza među otocima, čak i onima u sastavu iste JLS

Razvojne potrebe

- Korištenje obnovljivih izvora energije ili ekološki prihvatljiviji energenata
- Povećanje frekvencije i gustoće te prostorne dostupnosti javnoga prijevoza
- Povećanje kapaciteta namijenjenih prometu u mirovanju
- Izgradnja suvremene željezničke pruge prilagođene nagibnim i drugim brzim vlakovima uz prikladno povezivanje s Gaženicom koje će izbjeći promet kroz naselja, posebno ne na razini drugih prometnica
- Povećanje kapaciteta komunalnih vezova za brodice i uređenje stalnoga i privremenog korištenja komunalnog veza
- Unaprijediti veze otoka s kopnom (most Pašman – kopno) te otoka međusobno (osobito onih susjednih te onih u sastavu iste JLS) putem modernih brodova pogonjenih ekološki prihvatljivim pogonskim gorivima

15. REGIONALNI RAZVOJ I INSTITUCIONALNO UPRAVLJANJE

Suvremena javna uprava je uz provedbu politike ravnomjernoga regionalnog razvoja temelj za osiguranje boljeg životnog standarda svih građana. Javna uprava u smislu ove analize obuhvaća tijela državne uprave i druga državna tijela, jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave i pravne osobe koje imaju javne ovlasti (javnopravna tijela).³⁴⁷

15.1. SUSTAV DRŽAVNE UPRAVE

Sustav državne uprave Republike Hrvatske uređuje se temeljem odredbi Zakona o sustavu državne uprave (NN 66/19) te Zakona o ustrojstvu i djelokrugu tijela državne uprave (NN 85/20), a čine ga 16 ministarstava i 12 državnih upravnih organizacija prikazanih u Tablici 15.1.

Tablica 15.1. Ministarstva i državne upravne organizacije Republike Hrvatske

Ministarstva Republike Hrvatske:	Državne upravne organizacije:
1. Ministarstvo vanjskih i europskih poslova	1. Središnji državni ured za demografiju i mlade
2. Ministarstvo unutarnjih poslova	2. Središnji državni ured za razvoj digitalnog društva
3. Ministarstvo obrane	3. Središnji državni ured za središnju javnu nabavu
4. Ministarstvo financija	4. Središnji državni ured za obnovu i stambeno zbrinjavanje
5. Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja	5. Središnji državni ured za Hrvate izvan Republike Hrvatske
6. Ministarstvo pravosuđa i uprave	6. Hrvatska vatrogasna zajednica
7. Ministarstvo znanosti i obrazovanja	7. Državni inspektorat
8. Ministarstvo kulture i medija	8. Državna geodetska uprava
9. Ministarstvo turizma i sporta	9. Državni hidrometeorološki zavod
10. Ministarstvo regionalnoga razvoja i fondova Europske unije	10. Državni zavod za intelektualno vlasništvo
11. Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike	11. Državni zavod za mjeriteljstvo
12. Ministarstvo poljoprivrede	12. Državni zavod za statistiku
13. Ministarstvo mora, prometa i infrastrukture	
14. Ministarstvoprostornoga uređenja, graditeljstva i državne imovine	
15. Ministarstvo hrvatskih branitelja	
16. Ministarstvo zdravstva	

Izvor: Zakon o ustrojstvu i djelokrugu tijela državne uprave (NN 85/20), obrada ZADRA NOVA

Poslovi državne uprave propisani su zakonom, a obuhvaćaju provedbu državne politike, neposrednu provedbu zakona, inspekcijski nadzor, upravni nadzor te druge upravne i stručne poslove.³⁴⁸

Sjedišta svih tijela državne uprave smještena su u glavnom gradu Republike Hrvatske dok se za obavljanje poslova izvan sjedišta osnivaju područni uredi i ispostave za jednu ili više jedinica područne (regionalne) samouprave. Pojedini poslovi državne uprave mogu se posebnim zakonom povjeriti jedinicama lokalne i područne (regionalne) samouprave ili drugim pravnim osobama.³⁴⁹

Jedinice područne (regionalne) i lokalne samouprave ustrojavaju se temeljem odredbi Zakona o lokalnoj i područnoj (regionalnoj) samoupravi (NN 33/01, 60/01, 129/05, 109/07, 36/09, 125/08, 36/09, 150/11, 144/12, 19/13, 137/15, 133/17, 98/19) i Zakona o područjima županija, gradova i

³⁴⁷ Strategija razvoja javne uprave za razdoblje od 2015. do 2020. godine, NN 70/2015, od 24.06.2015.

³⁴⁸ Zakon o ustrojstvu i djelokrugu tijela državne uprave, NN 85/20, od 22.07.2020., čl. 3.

³⁴⁹ Ibid., čl. 7.

općina u Republici Hrvatskoj (NN 86/06, 125/06, 16/07, 46/10, 95/08, 145/10, 37/13, 44/13, 45/13, 110/15). Na području Republike Hrvatske ustrojeno je 20 jedinica područne i 555 jedinica lokalne samouprave, od čega 127 gradova i 428 općina. Kao zasebna teritorijalna i upravna jedinica sukladno odredbama Zakona o Gradu Zagrebu (NN 62/01, 125/08, 36/09, 119/14, 98/19) ustrojava se Grad Zagreb kao glavni grad Republike Hrvatske.³⁵⁰

15.2. ZADARSKA ŽUPANIJA

Zakonski uređenim upravno-teritorijalnim ustrojem Republike Hrvatske 16. travnja 1993. godine osnovana je Zadarsko-kninska županija, a izmjenama teritorijalnog ustroja 1997. godine njezin je prostorni obuhvat smanjen, a u skladu s time promijenjeno je i njezino ime pa se od tada naziva Zadarska županija. U svom samoupravnom djelokrugu obavlja poslove od područnog (regionalnog) značaja, a osobito poslove koji se odnose na obrazovanje, zdravstvo, prostorno i urbanističko planiranje, gospodarski razvoj, promet i prometnu infrastrukturu, održavanje javnih cesta, planiranje i razvoj mreže obrazovnih, zdravstvenih, socijalnih i kulturnih ustanova, izdavanje građevinskih i lokacijskih dozvola, drugih akata vezanih uz gradnju te provedbu dokumenata prostornog uređenja za područje županije izvan područja velikoga grada.³⁵¹

Za obavljanje poslova iz samoupravnog djelokruga županije te povjerenih poslova državne uprave Odlukom o ustrojstvu i djelokrugu upravnih tijela Zadarske županije (Službeni glasnik Zadarske županije broj 25/19) u Zadarskoj županiji ustrojena su sljedeća upravna tijela:³⁵²

1. Ured župana
2. Služba za unutarnju reviziju
3. Upravni odjel za pravne i zajedničke poslove
4. Upravni odjel za financije i proračun
5. Upravni odjel za javnu nabavu i upravljanje imovinom
6. Upravni odjel za prostorno uređenje, zaštitu okoliša i komunalne poslove
7. Upravni odjel za poljoprivredu, ribarstvo, vodno gospodarstvo, ruralni i otočni razvoj
8. Upravni odjel za gospodarstvo, turizam, infrastrukturu i EU fondove
9. Upravni odjel za obrazovanje, kulturu i šport
10. Upravni odjel za pomorsko dobro, more i promet
11. Upravni odjel za zdravstvo, socijalnu skrb, udruge i mlade
12. Upravni odjel za povjerene poslove državne uprave.

Sjedište Zadarske županije je u Zadru, a za obavljanje poslova iz djelokruga rada Upravnog odjela za prostorno uređenje, zaštitu okoliša i komunalne poslove te Upravnog odjela za povjerene poslove državne uprave uspostavljene su ispostave, i to u:³⁵³

- Benkovcu za područje grada Benkovca te općina Lišane Ostrovičke, Polača i Stankovci,

³⁵⁰ *Popis županija, gradova i općina*, Ministarstvo pravosuđa i uprave, dostupno na: <https://mpu.gov.hr/o-ministarstvu/ustrojstvo/uprava-za-politicki-sustav-i-opcu-upravu/lokalna-i-podrucna-regionalna-samouprava/popis-zupanija-gradova-i-opcina/22319> (31.12.2020.)

³⁵¹ Zakon o lokalnoj i područnoj (regionalnoj) samoupravi, NN 33/01, 60/01, 129/05, 109/07, 36/09, 125/08, 36/09, 150/11, 144/12, 19/13, 137/15, 133/17, 98/19, čl. 20.

³⁵² *Odluka o ustrojstvu i djelokrugu upravnih tijela Zadarske županije*, Službeni glasnik Zadarske županije broj 25/19 od 06.12.2019

³⁵³ Ibid., čl. 9. i čl. 15.

- Biogradu na Moru za područje Grada Biograda na Moru te općina Pakoštane, Pašman, Sveti Filip i Jakov i Tkon,
- Gračacu za područje Općine Gračac,
- Obrovcu za područje Grada Obrovca te Općine Jasenice,
- Pagu za područje Grada Paga te općina Poveljana i Kolan.

U sastavu Upravnog odjela za povjerene poslove državne uprave za obavljanje poslova iz djelokruga rada koji se odnose na vođenje državnih matica, evidencije o hrvatskom državljanstvu, registra životnog partnerstva, sklapanje braka i životnog partnerstva i stjecanje hrvatskog državljanstva djeluju matični uredi, sukladno Uredbi o područjima matičnih ureda (NN 2/98) i to:³⁵⁴

1. Matični ured Zadar
2. Matični ured Zemunik
3. Matični ured Nin
4. Matični ured Preko
5. Matični ured Posedarje
6. Matični ured Biograd n/M
7. Matični ured Pag
8. Matični ured Obrovac
9. Matični ured Benkovac
10. Matični ured Gračac.

Na dan 31. prosinca 2019. godine Zadarska županija zapošljavala je 3 dužnosnika te 139 službenika i namještenika. Prema statusu zaposlenja 119 službenika i namještenika zaposleno je na neodređeno vrijeme (82 žene i 37 muškaraca) te 20 na određeno vrijeme (18 žena i 2 muškaraca). U navedenom razdoblju Zadarska županija je imala zaposlene 4 osobe s invaliditetom što odgovara propisanoj zakonskoj kvoti za zapošljavanje osoba s invaliditetom sukladno Zakonu o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba s invaliditetom (NN 157/13, 152/14, 39/18). Preuzimanjem poslova državne uprave ukupni broj zaposlenika Zadarske županije uvećava se za 112 službenika i namještenika dotadašnjeg Ureda državne uprave u Zadarskoj županiji koji su dana 1. siječnja 2020. godine zatečeni na radu i preuzeti u Zadarsku županiju, Upravni odjel za povjerene poslove državne uprave. Službenici i namještenici redovito pohađaju seminare, stručne skupove i edukacije sukladno poslovima iz svoje nadležnosti.

Za obavljanje odgovarajućih poslova iz svoga samoupravnog djelokruga Županija osniva ustanove, trgovačka društva i druge pravne osobe sukladno Zakonu.³⁵⁵ Zadarska županija osnivač je ukupno 63 te suosnivač 1 ustanove te 3 trgovačka društva. Većina ustanova (70,1%) osnovanih od strane Zadarske županije je u djelatnosti obrazovanja (27 osnovnih, 19 srednjih škola te srednjoškolskog đачkog doma), potom u području zdravstva i socijalne skrbi (11,9%), prometu (6,0%), prostornom uređenju i zaštiti okoliša (4,5%), gospodarstvu i upravljanju razvojem (4,5%) te u području kulture (3%). Županija nadzire rad i vodi brigu o racionalnom i zakonitom radu ustanova i pravnih osoba u svome vlasništvu.

³⁵⁴ Ibid., čl. 16.

³⁵⁵ Statut Zadarske županije (pročišćeni tekst), Službeni glasnik Zadarske županije broj 11/18 od 29.06.2018., čl. 35.

Za daljnju analizu korišteni su podaci Ministarstva pravosuđa i uprave, Ministarstva financija te Hrvatske zajednice županija, a kao referentna godina korištena je 2018. godina radi usporedivosti dostupnih podataka.

U usporedbi s ostalim jedinicama područne (regionalne) samouprave, Zadarska županija pozicionirala se među deset prvih županija. Promatrano prema kopnenoj površini zauzima (3.646 km²) koju Zadarska županija pozicionira na peto mjesto, prema broju stanovnika (170.017) na deseto, a prema gustoći naseljenosti (46,6 st./km²) na sedmo mjesto. Po broju jedinica lokalne samouprave na petom je mjestu među hrvatskim županijama, a prema broju zaposlenih službenika i namještenika na dan 31. prosinca 2018. godine Zadarska županija zauzima sedmo mjesto.

Tablica 15.2. Pregled jedinica područne (regionalne) samouprave, 31.12.2018. godine

Jedinica područne (regionalne) samouprave	Površina (kopna) u km ²	Broj stanovnika (2011.)	Broj JLS	Zaposleni na dan 31.12.2018.	Proračun ostvarenje 2018 (HRK)	Ostvarenje per capita 2018. (HRK)
Kontinentalna Hrvatska						
Grad Zagreb	641	790.017	*	3.022	9.894.470.190	12.524
Zagrebačka	3.060	317.606	34	143	617.084.791	1.943
Krapinsko-zagorska	1.229	132.892	32	75	613.957.642	4.620
Varaždinska	1.262	175.951	28	87	922.311.170	5.242
Koprivničko-križevačka	1.748	115.584	25	71	419.629.678	3.631
Međimurska	729	113.804	25	69	476.096.316	4.183
Bjelovarsko-bilogorska	2.640	119.764	23	82	456.716.883	3.813
Virovitičko-podravska	2.024	84.836	16	46	428.989.288	5.057
Požeško-slavonska	1.823	78.034	10	45	391.025.579	5.011
Brodsko-posavska	2.030	158.575	28	96	684.958.922	4.319
Osječko-baranjska	4.155	305.032	42	219	709.794.642	2.327
Vukovarsko-srijemska	2.454	179.521	31	125	768.663.086	4.282
Karlovačka	3.626	128.899	22	84	604.655.169	4.691
Sisačko-moslavačka	4.468	172.439	19	100	721.783.798	4.186
Jadranska Hrvatska						
Primorsko-goranska	3.588	296.195	36	182	840.880.252	2.839
Ličko-senjska	5.353	50.927	12	67	292.336.702	5.740
Zadarska	3.646	170.017	34	115	804.550.720	4.732
Šibensko-kninska	2.984	109.375	20	77	563.897.823	5.156
Splitsko-dalmatinska	4.540	454.798	55	250	938.182.125	2.063
Istarska	2.813	208.055	41	170	1.069.374.805	5.140
Dubrovačko-neretvanska	1.781	122.568	22	103	612.755.812	4.999
UKUPNO	56.594	4.284.889	555	5.228	22.832.115.393	*
ARITMETIČKA SREDINA	2.695	204.042	27,75	249	1.087.243.590	4.595

Izvor: Javna uprava vama na usluzi Statistički prikaz Broj 14., Ministarstvo uprave, 2019.; Otvoreni proračun, Hrvatska zajednica županija, 2020., obrada ZADRA NOVA

Zadarska županija je 2018. godine ostvarila proračun od 804.550.720 HRK što ju je pozicioniralo na sedmo mjesto na razini Republike Hrvatske, odnosno na središnje, četvrto, mjesto na razini Jadranske Hrvatske, nakon Primorsko-goranske, Splitsko-dalmatinske i Istarske županije, a ispred Dubrovačko-neretvanske, Šibensko-kninske i Ličko-senjske županije. Ostvarenje proračuna u 2018. godini

promatrano *per capita* Zadarsku županiju smješta na deveto mjesto među hrvatskim županijama te na peto mjesto među županijama Jadranske Hrvatske.

Prihodi i primici proračuna Zadarske županije sastoje se od prihoda poslovanja, prihoda od prodaje nefinancijske imovine i primitaka od financijske imovine i zaduživanja.³⁵⁶ U proračunu Zadarske županije u 2018. godini dominiraju prihodi od HZZO-a s udjelom od čak 51,31%, a slijede pomoći iz inozemstva i od subjekata unutar općeg proračuna sa 14,41%. Slični su omjeri ostvareni i u 2019. godini kada su prihodi od HZZO-a zastupljeni s 55,03%, a pomoć iz inozemstva te subjekata unutar općeg proračuna sa 17,40% (Tablica 15.3.).

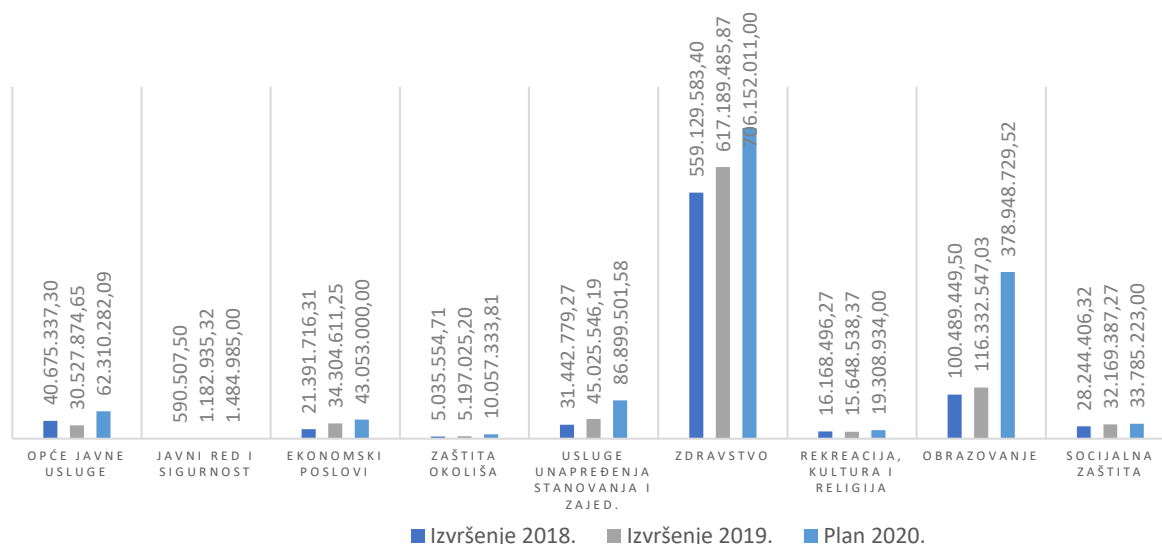
Tablica 15.3. Prihodi i primici Proračuna Zadarske županije za 2018., 2019. te 2020. godinu, u HRK

Naziv	Ostvarenje 2018.	Ostvarenje 2019.	Plan 2020.
PRIHODI POSLOVANJA	779.184.632,37	879.891.473,16	1.307.472.712,49
Prihodi od poreza	84.325.214,52	93.343.072,66	89.544.080,08
Pomoći iz inozemstva i ostalih subjekata	120.501.981,79	153.031.131,98	515.267.300,30
Prihodi od imovine	12.935.991,53	14.027.413,73	13.710.550,00
Prihodi od administrativnih pristojbi	70.588.363,32	71.287.345,93	78.981.325,00
Prihodi od prodaje proizvoda i robe, usluga, donacija	60.400.550,40	61.491.806,92	64.541.954,82
Prihodi iz nadležnog proračuna i HZZO-a temeljem ugovornih obveza	429.145.021,89	483.956.270,32	542.710.777,46
Kazne, upravne mjere i ostali prihodi	1.287.508,92	2.754.431,62	2.716.724,83
PRIHODI OD PRODAJE NEFINANCIJSKE IMOVINE	915.852,58	304.995,54	21.872.235,00
PRIMICI OD FINANCIJSKE IMOVINE I ZADUŽIVANJA	1.739.696,11	725.977,00	29.000.000,00
PRIHODI I PRIMICI	781.840.181,06	880.922.445,70	1.358.344.947,49
REZULTAT POSLOVANJA IZ PRETHODNE GODINE	54.386.032,45	-1.497.764,33	-16.344.947,49
UKUPNO	836.226.213,51	879.424.681,37	1.342.000.000,00

Izvor: Godišnji izvještaj o izvršenju proračuna Zadarske županije za 2018. i 2019. godinu, Proračun Zadarske županije za 2020. godinu i projekcija za 2021. i 2022. godinu, Zadarska županija, 2020., obrada: ZADRA NOVA

Odnos prihoda i primitaka Zadarske županije i proračunskih korisnika u korist je proračunskih korisnika sa (2018.: 74,47%, 2019.: 75,10%) naspram proračuna Zadarske županije (2018.: 25,53%, 2019.: 24,90%).

³⁵⁶ Godišnji izvještaj o izvršenju proračuna Zadarske županije za 2019. godinu - vodič za građane, Zadarska županija, 2020., dostupno na: <https://www.zadarska-zupanija.hr/proracun-i-financije> (31.12.2020.)



Slika 15.1. Prikaz strukture rashoda u proračunu Zadarske županije po funkcijskoj klasifikaciji, 2018. 2019. i 2020., u HRK

Izvor: Godišnji izvještaj o izvršenju proračuna Zadarske županije za 2018. i 2019. godinu, Proračun Zadarske županije za 2020. godinu i projekcija za 2021. i 2022. godinu, Zadarska županija, 2020., obrada ZADRA NOVA

Rashodi i izdaci proračuna Zadarske županije sastoje se od rashoda poslovanja, rashoda za nabavu nefinancijske imovine i izdataka za financijsku imovinu i otplatu zajmova.³⁵⁷ U ukupnim rashodima i izdacima proračuna Zadarske županije dominiraju rashodi poslovanja, i to rashodi za zaposlene (2018.: 46,54%, 2019.: 45,02%) te materijalni rashodi (2018.: 38,47%, 2019.: 38,10%). I po pitanju odnosa rashoda i izdataka Zadarske županije i proračunskih korisnika dominiraju rashodi proračunskih korisnika (2018. 72,86%, 2019.: 75,17%) u odnosu na Zadarsku županiju (2018.: 27,14%, 2019.: 24,83%). Prema funkcijskoj klasifikaciji rashoda u proračunu Zadarske županije više od dvije trećine (69%) rashoda namijenjeno je području zdravstva, a još (13%) pripada sektoru obrazovanja (Prikaz 1.).

Zadarska županija sa proračunskim korisnicima sudjeluje u projektima financiranim sredstvima Europske unije te drugim međunarodnim i nacionalnim izvorima financiranja. Tijekom 2018. godine Zadarska županija i proračunski korisnici ostvarili su prihode od projekata u iznosu od 24.273.198,22 kuna, a u 2019. prihodi su iznosili 55.475.463,95 kuna. Planirani rashodi po nositeljima projekata Zadarske županije i proračunskih korisnika u 2020. godini predviđeni su za 198.377.059,00 kuna. U projektima osim Zadarske županije i proračunskih korisnika sudjeluju i druge jedinice lokalne samouprave, javnopravna tijela, ali i privatni sektor te organizacije civilnog društva.

15.3. JEDINICE LOKALNE SAMOUPRAVE ZADARSKE ŽUPANIJE

Na području Zadarske županije ustrojeno je 34 jedinica lokalne samouprave, od čega 6 gradova (Zadar, Benkovac, Biograd n/M, Obrovac, Pag i Nin) i 28 općina (Bibinje, Galovac, Gračac, Jasenice, Kali, Kolan, Kukljica, Lišane Ostrovičke, Novigrad, Pakoštane, Pašman, Polača, Poličnik, Posedarje, Poveljana, Preko, Privlaka, Ražanac, Sali, Stankovci, Starigrad, Sukošan, Sveti Filip i Jakov, Škabrnja, Tkon, Vir, Vrsi i Zemunik Donji). U svome samoupravnom djelokrugu obavljaju poslove iz lokalnog djelokruga kojima se neposredno ostvaruju potrebe građana, a osobito: poslove koji se odnose na uređenje naselja i stanovanja, prostorno i urbanističko planiranje, komunalno gospodarstvo, brigu o djeci, socijalnu skrb,

³⁵⁷ Ibid.

primarnu zdravstvenu zaštitu, odgoj i osnovno obrazovanje, kulturu, tjelesnu kulturu i šport, zaštitu potrošača, zaštitu i unapređenje prirodnog okoliša, protupožarnu i civilnu zaštitu, promet na svom području.³⁵⁸

Od 34 jedinice lokalne samouprave, Grad Zadar jedina je jedinica sa statusom velikog grada te predstavlja administrativno, gospodarsko, financijsko, kulturno, zdravstveno, prometno i znanstveno središte Zadarske županije i šireg okruženja. Sukladno statusu velikog grada u svom samoupravnog djelokrugu Grad Zadar obavlja i poslove održavanja javnih cesta te izdavanja građevinskih i lokacijskih dozvola te drugih akata vezanih uz gradnju i provedbu dokumenata prostornog uređenja.³⁵⁹

Za obavljanje poslova iz samoupravnog djelokruga jedinica lokalne samouprave ustrojavaju se upravna tijela odnosno upravni odjeli i službe. Za obavljanje poslova iz svog djelokruga općine i gradovi Zadarske županije na dan 31. prosinca 2018. godine zapošljavali su 571 djelatnika. Najviše djelatnika zapošljavaju gradovi (307), od čega većinu Grad Zadar (201), dok općine u prosjeku zapošljavaju oko 9 djelatnika. Među općinama najviše djelatnika imaju Općina Sveti Filip i Jakov (43) te Vir (25), a najmanje Općina Kukljica (3).³⁶⁰ Prema podacima dostavljenim u okviru analize jedinica lokalne samouprave Zadarske županije provedene u siječnju i veljači 2021. godine jedinice lokalne samouprave zapošljavale su ukupno 580 djelatnika, od čega je 301 djelatnik (51,90%) zaposlen u gradovima, a 279 djelatnika (48,10%) zapošljavaju općine. Od ukupnog broja djelatnika najviše je zaposlenih službenika (74,66%), dok je podjednak udio namještenika i rukovodećih službenika (14,14%). Promatrano prema podjeli na gradove i općine, gradovi imaju nešto veći udio službenika (85,05%) od općina (63,44%) u odnosu na broj rukovodećih službenika i namještenika. Prema stručnoj spremi više od 55% zaposlenika ima višu ili visoku stručnu spremu, 38,55% srednju stručnu spremu, a nešto manje od 5% osnovnu stručnu spremu. U usporedbi gradova i općina, gradovi imaju više zaposlenika sa višom i visokom stručnom spremom (65,78%) od općina (45,52%) gdje je najviše djelatnika zaposleno sa srednjom stručnom spremom (46,26%).

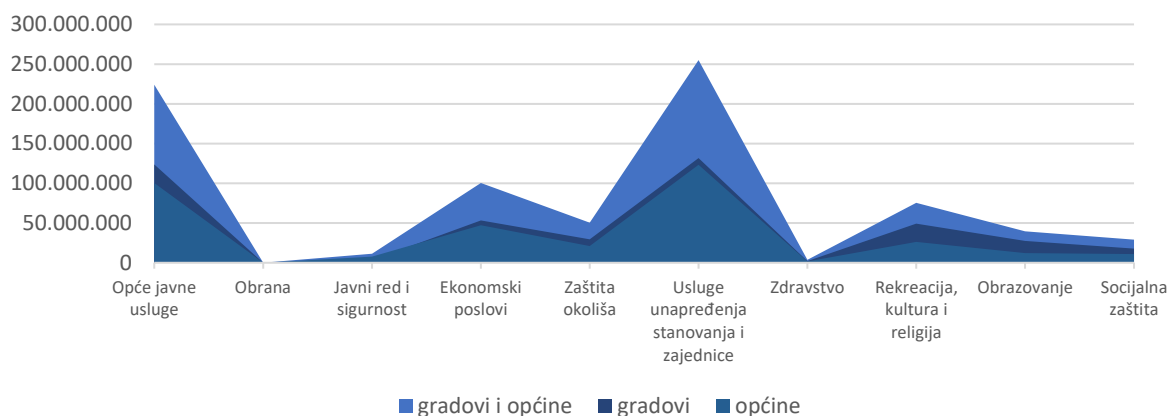
Većina zaposlenika zaposlena je na neodređeno vrijeme (88,45%), a tek 8 jedinica lokalne samouprave navodi kako dio naknada za rad djelatnika financira iz sredstava EU projekata, i to: Benkovac, Bibinje, Gračac, Nin, Pag, Sveti Filip i Jakov, Vrsi te Zadar. U financiranju plaća djelatnika iz EU fondova u odnosu na vlastita sredstva prednjači Grad Zadar sa 38 djelatnika angažiranih na projektima EU, odnosno čak 20% naknada za rad djelatnika financira se iz sredstava EU fondova.

S aspekta proračunskih prihoda i primitaka veličinom proračuna dominira Grad Zadar koji sa 380 mil. HRK u ukupnim prihodima i primicima proračuna svih gradova i općina na području Zadarske županije sudjeluje sa 40,8%, odnosno u 66,7% svih proračunskih prihoda i primitaka gradova Zadarske županije. Najveće proračunske prihode i primitke ima Općina Vir (43,6 mil. HRK) te Općina Sveti Filip i Jakov (36,8 mil. HRK). Najmanji proračunske prihode i primitke na području Zadarske županije imaju općine Lišane Ostrovičke (3,0 mil. HRK) te Galovac (3,2 mil. HRK).

³⁵⁸ Zakon o lokalnoj i područnoj (regionalnoj) samoupravi, NN 33/01, 60/01, 129/05, 109/07, 36/09, 125/08, 36/09, 150/11, 144/12, 19/13, 137/15, 133/17, 98/19, čl. 19.

³⁵⁹ Ibid., čl. 19a

³⁶⁰ *Javna uprava vama na usluzi, Statistički prikaz Ministarstva uprave, Broj 14.*, Ministarstvo uprave Republike Hrvatske, Zagreb, 2019. str. 48.



Slika 15.2. Prikaz strukture rashoda u proračunu općina i gradova Zadarske županije po funkcijskoj klasifikaciji u 2018. godini, u HRK

Izvor: PR-RAS i RAS-funkc za razdoblje 2014. - 2018., Ministarstvo financija RH, 2019., obrada ZADRA NOVA

Prema funkcijskoj klasifikaciji rashoda u proračunima jedinica lokalne samouprave prevladavaju rashodi za unaprjeđenje stanovanja i zajednice s oko 32,3%, od čega se najviše ulaže u razvoj zajednice (71,6%). Slijede opće javne usluge s 28,41%, ekonomski poslovi (12,73%) te rekreacija, kultura i religija (9,54%).

Prema podacima dostavljenim u okviru analize jedinica lokalne samouprave Zadarske županije provedene u siječnju i veljači 2021. godine, jedinice lokalne samouprave su od 2015. do 2020. godine provele ukupno 517 projekata, od čega 297 projekata financiranih iz nacionalnih te 220 projekata financiranih iz EU sredstava. Najviše projekata financiranih iz EU sredstava jedinice lokalne samouprave provele su u ulozi nositelja projekta (68,64%), dok je tek 31,36% provedeno u ulozi partnera u projektu. Najviše projekata financirano je iz Europskog poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj, odnosno (22,27%), potom iz Europskog fonda za regionalni razvoj (19,09%) te Europskog socijalnog fonda (15,91%). Najmanje projekata provedeno je u okviru Europskog fonda za pomorstvo i ribarstvo (3,64%). Najviše projekata provedenih u partnerstvu je u okviru INTERREG programa (31,88%) te Programa unije (20,29%). U promatranom razdoblju 29 jedinica lokalne samouprave (85,29%) sudjelovalo je u provedbi najmanje jednog projekta financiranog iz EU sredstava, dok je 5 jedinica lokalne samouprave (14,71%) navelo kako nije sudjelovalo u provedbi EU projekata, ni kao nositelj ni kao partner u projektu.

15.4. PREGLED JAVNOPRAVNIH TIJELA NA PODRUČJU ZADARSKE ŽUPANIJE

Sukladno dostupnim podacima Povjerenika za informiranje, Ministarstva pravosuđa i uprave na području Zadarske županije evidentirano je 308 javnopravnih tijela – obveznika Zakona o pravu na pristup informacijama (NN 25/13, 85/15) sa sjedištem na području Zadarske županije.

Najveći broj javnopravnih tijela sjedište ima na području gradova, i to Zadra (108), Biograda na Moru (17), Benkovca (16), Paga (12), Obrovca (10) te Nina (6). Izraženo u postotnom odnosu 54,9% javnopravnih tijela ima sjedište na području gradova, a 45,1% na području općina Zadarske županije. U prosjeku je 4,96 javnopravnih tijela sa registriranim sjedištem na području općina. Sa sjedištem na otoku registrirano je 66 javnopravnih tijela, odnosno 21,4% od ukupnog broja javnopravnih tijela na području Zadarske županije.

Prema pravnom statusu javnopravnih tijela uz 34 jedinica lokalne te 1 jedinicu područne samouprave evidentirano je 170 ustanova, 57 trgovačkih društava, 5 pravosudnih tijela, 9 udruga te 31 turistička zajednica u kategoriji naziva ostale pravne osobe i tijela s javnim ovlastima.

Republika Hrvatska osnivač je jedinica lokalne i područne samouprave te još 22 javnopravna tijela, Jedinice lokalne i područne samouprave osnivači su većine javnopravnih tijela u Zadarskoj županiji, odnosno 68,1% javnopravnih tijela, dok su ostala javnopravna tijela te druge fizičke i pravne osobe osnivači tek 13,3% javnopravnih tijela.

Najveći broj javnopravnih tijela osnovan je u svrhu obavljanja djelatnosti odgoja, obrazovanja, znanosti i sporta (38,3%), a zatim pružanja komunalnih usluga i djelatnosti vodnog gospodarstva (12,7%).

Tablica 15.4. Broj javnopravnih tijela u Zadarskoj županiji prema djelatnostima

Djelatnost	Broj javnopravnih tijela
Gospodarstvo	4
Javna uprava i politički sustav	35
Javni red i sigurnost	6
Komunalne usluge i vodno gospodarstvo	39
Kultura i umjetnost	22
Odgoj, obrazovanje, znanost i šport	118
Poljoprivreda, šumarstvo i veterinarstvo	6
Pravosuđe	5
Promet i komunikacije	6
Regionalni razvoj	3
Socijalna zaštita	17
Turizam	35
Zaštita okoliša i održivi razvoj	5
Zdravstvo	7
Ukupno	308

Izvor: Povjerenik za informiranje RH, 2020., dostupno na: <https://tjv.pristupinfo.hr/>, obrada ZADRA NOVA

Mreža javnopravnih tijela na području Zadarske županije je na zadovoljavajućoj razini te pored tijela koje su obveznici obveznika Zakona o pravu na pristup informacijama (NN 25/13, 85/15) na području Zadarske županije nalaze se i drugi pravni subjekti poput različitih komora, udruženja, lokalnih akcijskih grupa koji svojim djelovanjem čine sastavnicu poslovnog okruženja Zadarske županije te njezina društvenog razvitka.

15.5. INSTITUCIONALNI OKVIR ZA UPRAVLJANJE

Jedinice područne (regionalne) i lokalne samouprave nositelji su razvoja na svome području. U svrhu učinkovite koordinacije i poticanja regionalnog razvoja sukladno odredbama Zakona o regionalnom razvoju Republike Hrvatske (NN 147/14, 123/17, 118/18) osnivaju se regionalne razvojne agencije kao regionalni koordinatori. Uz regionalnog koordinatora na području Zadarske županije uspostavljena je mreža institucija i tijela u svrhu poticanja regionalnog razvoja, a ona obuhvaća regionalne razvojne agencije, lokalne razvojne agencije, lokalne akcijske grupe te partnerska vijeća.

Za područje Zadarske županije ulogu regionalnog koordinatora obavlja Javna ustanova Agencija za razvoj Zadarske županije ZADRA NOVA. U okviru svojih poslova Agencija za razvoj Zadarske županije

ZADRA NOVA kao regionalni koordinator obavlja poslove javnih ovlasti izrade planova razvoja i drugih strateških i razvojnih dokumenata za područje županije sukladno ovlaštenju osnivača, pružanja stručne pomoći u pripremi i provedbi programa potpore javnopravnim tijelima i javnim ustanovama s područja županije te pripremi i provedbi razvojnih projekata od interesa za razvoj županije, a osobito projekata sufinanciranih sredstvima iz strukturnih i investicijskih fondova Europske unije te obavlja i druge poslove sukladno Zakonu.³⁶¹

Uz Agenciju za razvoj Zadarske županije ZADRA NOVA stručnu podršku u pripremi i provedbi projekata za područje Zadarske županije pružaju Agencija za ruralni razvoj Zadarske županije AGRRA te Ustanova za razvoj kompetencija, inovacija i specijalizacije Zadarske županije INOVAcija. Na razini jedinica lokalne samouprave djeluju Razvojna agencija Grada Benkovca te Razvojna agencija Općine Gračac.

Jedinice lokalne samouprave koordinaciju i poslove poticanja razvoja na svom području mogu provoditi i kroz djelovanje lokalne akcijske grupe (LAG-a). U Zadarskoj županiji djeluje pet LAG-ova te još tri FLAG-a kao zasebne kategorije LAG-ova s usmjerenjem na ribarstvo (Tablica 15.5.).

Tablica 15.5. Prikaz lokalnih akcijskih grupa i lokalnih inicijativa u ribarstvu na području Zadarske županije

LAG/LAGUR	Datum registracije	Obuhvat
LAG Laura	16. svibnja 2009.	Gradovi Benkovac i Biograd na Moru, općine Bibinje, Galovac, Lišane Ostrovičke, Pakoštane, Pašman, Polača, Sukošan, Sv. Filip i Jakov, Škabrnja, Stankovci i Tkon
LAG Bura	15. veljače 2012.	Grad Obrovac, općine Starigrad, Jasenice, Posedarje, Novigrad, Poličnik, Zemunik Donji, Vrsi i Ražanac
LAG Mareta	2. listopada 2012.	Dijelovi Grada Zadra (Iž, Rava, Molat, Ist, Premuda, Silba, Olib, te kopnena naselja Kožino i Petrčane) i grad Nin, općine Privlaka, Kali, Kukljica, Preko i Sali
LAG Lika	15. svibnja 2013.	Gradovi Gospić i Senj, općine Brinje, Donji Lapac, Gračac, Lovinac, Karlobag, Perušić, Plitvička jezera, Rakovica, Udbina i Vrhovine
LAG Mentorides	15. svibnja 2015.	Gradovi Pag, Novalja i Rab, općine Kolan, Poveljana i Lopar
LAGUR Lostura	9. rujna 2014.	Grad Biograd na Moru, općine Sv. Filip i Jakov, Pakoštane, Pašman i Tkon
LAGUR Tri mora	29. siječnja 2016.	Grad Obrovac, općine Jasenice, Novigrad, Poličnik, Posedarje, Ražanac i Starigrad
LAGUR Plodovi mora	26. veljače 2016.	Grad Zadar, općine 1Kali, Kukljica, Preko i Sali

Izvor: Hrvatska mreža za ruralni razvoj, 2017., Katalog LAG-ova, Leader mreža Hrvatske 2018.

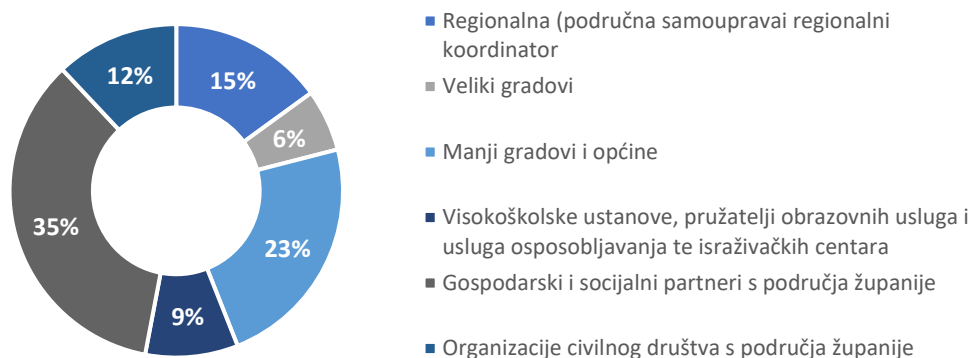
Partnersko vijeće Zadarske županije je savjetodavno tijelo osnovano Odlukom o osnivanju Partnerskog vijeća Zadarske županije od 2. prosinca 2019. u svrhu povezivanja dionika Zadarske županije za potrebe utvrđivanja zajedničkih prioriteta na području jedinice područne (regionalne) samouprave, predlaganja strateških projekata te obavljanja drugih poslova u skladu sa Zakonom.³⁶² Partnersko vijeće posebno pridonosi prepoznavanju zajedničkih razvojnih prioriteta različitih dionika, prepoznavanju i predlaganju strateških projekata te praćenju njihovih učinaka na razvoj, stvaranju kapaciteta i mogućnosti za poticanje i ubrzavanje društveno-gospodarskog razvoja, uspostavi integriranog razvoja uvažavanjem problema i potreba različitih kategorija dionika regionalnog razvoja.³⁶³ Partnersko vijeće Zadarske županije ima 35 članova i zamjenika članova iz reda jedinice regionalne (područne) samouprave i regionalnog koordinатора, velikih gradova s područja županije, manjih gradova i općina s područja županije, visokoškolskih ustanova, pružatelja obrazovnih usluga i

³⁶¹ Statut Javne ustanove Agencije za razvoj Zadarske županije ZADRA NOVA, od 11.02.2020., ZADRA NOVA, dostupno na <https://zadra.hr/images/dokumenti/Statut-Agencije-2020.pdf> (31.12.2020.)

³⁶² Uredba o osnivanju, sastavu, djelokrugu i načinu rada partnerskih vijeća, NN 103/2015, od 28.09.2015., čl. 5.

³⁶³ Ibid., čl. 14.

usluga osposobljavanja te istraživačkih centara, gospodarskih i socijalnih partnera te organizacija civilnog društva s područja županije.³⁶⁴



Slika 15.3. Prikaz zastupljenosti članova u Partnerskom vijeću Zadarske županije
Izvor: ZADRA NOVA, 2020.

15.6. RAZVIJENOST GRADOVA I OPĆINA ZADARSKE ŽUPANIJE I PODRUČJA S RAZVOJNIM POSEBNOSTIMA

Razvrstavanje stupnja razvijenosti jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave temelji se na indeksu razvijenosti³⁶⁵, a provodi jednom u tri godine. Prema Odluci o razvrstavanju jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave prema stupnju razvijenosti (NN 132/17) Zadarska županija je sa indeksom razvijenosti od 104,654 svrstana u III. skupinu jedinica područne samouprave, a koje se prema vrijednosti indeksa nalaze u drugoj polovini iznadprosječno rangiranih jedinica područne samouprave.³⁶⁶

Indeks razvijenosti je kompozitni pokazatelj koji se računa kao prilagođeni prosjek standardiziranih vrijednosti društveno-gospodarskih pokazatelja radi mjerenja stupnja razvijenosti JLP(R)S-a u određenom razdoblju. Člankom 2. Uredbe o indeksu razvijenosti (NN 137/17) određeni su pokazatelji koji se koriste u svrhu izračuna indeksa razvijenosti jedinice lokalne i regionalne samouprave kako slijedi:

1. prosječni dohodak po stanovniku
2. prosječni izvorni prihodi po stanovniku
3. prosječna stopa nezaposlenosti
4. opće kretanje stanovništva
5. stupanj obrazovanosti stanovništva (tercijarno obrazovanje)
6. indeks starenja.³⁶⁷

Na temelju vrijednosti indeksa razvijenosti jedinice lokalne samouprave razvrstavaju se u osam skupina, od čega osmu skupinu čine općine i gradovi koji se nalaze u prvoj četvrtini iznadprosječno

³⁶⁴ Odluka o osnivanju Partnerskog vijeća Zadarske županije, od 02.12.2019., Zadarska županija, dostupno na: https://zadra.hr/images/dokumenti/PRZD%202021-2027/odluka_%C5%BEupanija_1-merged.pdf (31.12.2020.)

³⁶⁵ Zakon o regionalnom razvoju Republike Hrvatske, NN 147/14, 123/17, 118/18, čl. 32.

³⁶⁶ Odluka o razvrstavanju jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave prema stupnju razvijenosti, NN 132/17, od 29.12.2017., čl. 2.

³⁶⁷ Uredba o indeksu razvijenosti, NN 137/17, od 28.12.2017., čl. 2.

rangiranih jedinica, a posljednju, prvu skupinu čine one koje se nalaze u zadnjoj četvrtini ispodprosječno rangiranih jedinica lokalne samouprave³⁶⁸. Od 34 jedinica lokalne samouprave Zadarske županije 79,41% je iznadprosječno razvijeno, a 20,59% prema indeksu razvijenosti nalazi se u ispod prosjeka Republike Hrvatske.

Tablica 15.6. Razvrstavanje jedinica lokalne samouprave Zadarske županije prema razvojnim skupinama i indeksu razvijenosti

Rang RH	Jedinica lokalne samouprave (JLS)	Razvojna skupina JLS	Indeks razvijenosti JLS
23	Kolan	8	111,579
33	Biograd na Moru	8	110,306
38	Vir	8	109,892
42	Zadar	8	109,370
71	Kali	7	107,130
80	Nin	7	106,441
104	Tkon	7	105,524
106	Privlaka	7	105,468
118	Kukljica	7	104,822
120	Jasenice	7	104,707
122	Pag	7	104,690
127	Pašman	6	104,505
135	Sukošan	6	104,201
141	Starigrad	6	103,997
154	Sveti Filip i Jakov	6	103,597
156	Povljana	6	103,307
164	Pakoštane	6	102,983
170	Sali	6	102,812
183	Bibinje	6	102,567
193	Preko	5	102,098
198	Vrsi	5	101,838
204	Novigrad	5	101,644
217	Posedarje	5	101,203
221	Zemunik Donji	5	101,094
228	Poličnik	5	100,946
233	Ražanac	5	100,777
248	Škabrnja	5	100,163
256	Galovac	4	99,917
257	Polača	4	99,911
286	Benkovac	4	98,971
307	Obrovac	4	98,301
309	Stankovci	4	98,233
462	Lišane Ostrovičke	2	93,654
519	Gračac	1	89,934

³⁶⁸ Ibid., čl. 3.

Najviši indeks razvijenosti imaju Općina Kolan, Grad Biograd na Moru, Općina Vir te Grad Zadar, dok najniži stupanj razvijenosti imaju Općina Lišane Ostrovičke te Općina Gračac.

Indeks razvijenosti računa se za cijelo područje jedinice lokalne samouprave zbog čega iz istoga nije moguće pratiti razinu razvijenosti pojedinih naselja u obuhvatu jedinice lokalne samouprave, a kao parametri ne razmatraju se niti dostupnost različitih upravnih, financijskih i drugih funkcija te sadržaja po pojedinoj jedinici lokalne samouprave.

Zbog svojih razvojnih posebnosti ističu se potpomognuta područja, brdsko-planinska područja, otoci te urbana područja.

Kao dijelom opće politike regionalnog razvoja Republike Hrvatske posebno je uređeno upravljanje potpomognutim područjima.³⁶⁹ Status potpomognutog područja stječu jedinice lokalne samouprave koje se prema indeksu razvijenosti nalaze ispod prosjeka Republike Hrvatske, odnosno one koje su razvrstane u I., II., III. ili IV. razvojnu skupinu. Status potpomognutog područja u Zadarskoj županiji imaju općine Galovac, Polača, Stankovci, Lišane Ostrovičke i Gračac te gradovi Benkovac i Obrovac.

Kao zaseban dio opće politike regionalnog razvoja Republike Hrvatske ističu se brdsko-planinska područja te otoci kao područja s razvojnim posebnostima te urbana područja.

U brdsko-planinska područja Zadarske županije po obuhvatu razvrstavaju se Općina Gračac kao I. skupina koju čine jedinice lokalne samouprave sa statusom potpomognutog područja, te Općina Starigrad kao II. razvojna skupina koju čine one jedinice lokalne samouprave koje se prema vrijednosti indeksa razvijenosti nalaze u trećoj i četvrtoj četvrtini iznadprosječno rangiranih jedinica lokalne samouprave.³⁷⁰

U otočne jedinice lokalne samouprave, odnosno jedinice lokalne samouprave sa sjedištem na otoku spadaju općine Kolan, Vir, Kali, Tkon, Kukljica, Pašman, Poveljana, Sali i Preko te grad Pag. Jedinice lokalne samouprave koje na svom području imaju otoke sa specifičnim položajem jesu općine Sali, Sv. Filip i Jakov, Pakoštane, Ražanac i Vrsi te gradovi Zadar i Biograd na Moru. Od ukupno 34 jedinice lokalne samouprave na području Zadarske županije gotovo trećina (10) ima sjedište na otoku, a zajedno s jedinicama koje u svom sastavu imaju otoke (6), čine čak 47,06 % jedinica lokalne samouprave u Zadarskoj županiji. Zakon o otocima (NN 116/18, 73/20), člankom 14. radi učinkovitog planiranja, usklađivanja i provedbe politike otočnog razvoja te radi fizičkog i gospodarskog razvoja i društveno-socijalne regeneracije otoka predviđa ustrojavanje otočnih prioriternih područja kojim su obuhvaćeni pučinski otoci (nastanjeni i povremeno nastanjeni su Dugi otok, Grujica, Ist, Katina, Molat, Premuda, Sestrica Vela, Škarda), otoci sa specifičnim položajem (Olib, Molat, Iž, Sestrunj, Silba, Ist, Premuda, Zverinac, Škarda, Rava, Rivanj, Vrgada, Lavdara, Babac i Ošljak) i otoci I. skupine koju čine nerazvijeni otoci sukladno Odluci o razvrstavanju otoka prema otočnim razvojnim pokazateljima, a koja će se donijeti nakon provedenog postupka vrednovanja razvijenosti otoka .

Zakonom o regionalnom razvoju kao zasebna razvojna kategorija istaknute su urbane aglomeracije te veća i manja urbana područja. Urbane aglomeracije jesu područja s više od 100.000 stanovnika u

³⁶⁹ Zakon o potpomognutim područjima, NN 118/18, od 27.12.2018., čl. 1.

³⁷⁰ Odluka o obuhvatu i razvrstavanju jedinica lokalne samouprave koje stječu status brdsko-planinskog područja, NN 24/2019, od 11.03.2019., čl. 2.

središnjim naseljima, odnosno Zagreb, Split, Rijeka i Osijek. Veća urbana područja su područja koja imaju više od 35.000 stanovnika prema posljednje provedenom popisu stanovništva, a manja urbana područja jesu ona koja s više od 10.000 stanovnika. Urbane aglomeracije i područja u sebi obuhvaćaju jedinice lokalne samouprave koje zajedno stvaraju jedinstvenu prostorno-funkcionalnu cjelinu te za svoje usmjeravanje razvoja izrađuju strategiju. Za područje Zadarske županije ustrojeno je Urbano područje Zadar koje obuhvaća dva grada (gradove Zadar i Nin) te 13 općina (Bibinje, Galovac, Kali, Kukljica, Novigrad, Poličnik, Posedarje, Preko, Ražanac, Sukošan, Škabrnja, Vrsi i Zemunik Donji). Urbano područje Zadar u svome sastavu obuhvaća gotovo polovinu (44,12%) jedinica lokalne samouprave Zadarske županije.



Slika 15.4. Obuhvat Urbanog područja Zadar
Izvor: Održivi urbani razvoj, ITU mehanizam, MRRFEU, 2018.

RAZVOJNI IZAZOVI

Nedostatak stručnog kadra za pripremu i provedbu razvojnih projekata u tijelima županijske i lokalnih samouprava, ali i u svim relevantnim institucijama
Neadekvatna organizacijska struktura zaposlenih prema potrebama razvoja
Otežano novo zapošljavanje zbog zakonodavnih i pravnih okvira
Niska razina dostupnih javnih usluga putem Interneta javnopravnih tijela na lokalnoj i regionalnoj razini
Nedovoljna financijska sredstva Županije i JLS za realizaciju zacrtanih strateških ciljeva i razvojnih projekata
Česte izmjene i neprilagođenost zakona koja se tiču organizacije državne, regionalne i lokalne samouprave
Neuređene zemljišne knjige i katastarski operati utječu na dugotrajnost u provođenju projekata
Veliki disparitet grada Zadra i drugih jedinica lokalne samouprave (teritorijalno, geografski, demografski)
Značajne razlike u razvijenosti unutar pojedinih JLS
Fragmentiranost otočnog područja (primjer otoci poput Ravnja, Sestrinja, Zverinaca koji nisu izravno prometno povezani sa središtem JLS kojoj administrativno pripadaju)
Nedostatna infrastrukturna razvijenost i povezanost područja Ravnih kotara i Bukovice (nemaju prometnu povezanost sa sjedištem JLS kojoj administrativno pripadaju)
Indeks razvijenosti ne prikazuje (u potpunosti) realno stanje razvijenosti jedinice lokalne samouprave

RAZVOJNE POTREBE

Trajno jačanje kapaciteta za pripremu i provedbu razvojnih programa u projekata
Rješavanje imovinsko pravnih odnosa na nekretninama kako bi se osigurali temelji za prijavu i provedbu razvojnih projekata
Stvaranje regionalnog inovacijskog sustava (RIS) kroz potporu bespovratnih sredstava – implementacija modela pametne specijalizacije
Primjena regionalne inovacijske politike temeljene na regionalnim prostornim prednostima, dobrima i znanjima, izbjegavajući na taj način tradicionalne modele politike "jedan model odgovara svima-jednoznačne za sve"
Reorganizacija teritorijalnih jedinica u svrhu funkcionalnog objedinjavanja poslova te kvalitetnijeg funkcioniranja svih jedinica i smanjenja centralizacije
Modernizacija sadašnjeg IT sustava na novi, fleksibilan sustav uz korištenje otvorenih rješenja i manje troškove
Integrirana teritorijalna ulaganja uz ravnomjerniju raspodjelu sredstava na uključenom području
Mogućnost nadopune indeksa razvijenosti novim elementima s ciljem izrade modela evidencije standarda za JLS Zadarske županije
Poticati daljnju suradnja i umreženost JLS i Zadarske županije
Poticati međunarodnu i međuregionalnu suradnju

15.7. CIVILNI SEKTOR

Civilni sektor na području Zadarske županije čini 1.927 udruga te 5 zaklada. Od ukupnog broja udruga najviše je udruga sportske djelatnosti, njih 27%, zatim udruga koje djeluju u kulturi i umjetnosti 17% te udruga koje štite ljudska prava 6%. Od 5 zaklada na području Zadarske županije 2 su registrirane na području kulture, 2 na području socijalne skrbi te 1a na području zdravstva.

Tablica 15.7. Registar udruga republike Hrvatske po djelatnostima za Zadarsku županiju

Djelatnost	2016. god.	2021. god.
Sport	325	520
Kultura i umjetnost	125	338
Gospodarstvo	50	103
Ljudska prava	41	126
Hobistička djelatnost	7	21
Duhovna djelatnost	7	16
Demokratska politička kultura	22	101
Branitelji i stradalnici	21	46
Socijalna djelatnost	30	83
Održivi razvoj	39	101
Obrazovanje, znanost i istraživanje	24	81
Međunarodna suradnja	10	38
Ostala područja djelovanja	95	20

Kao važnog dionika civilnog sektora valja istaknuti Volonterski centar, koji djeluje na području Zadarske županije od 2013. godine. Osnovan je od strane Udruge socijalnih radnika Zadar u svrhu promicanja volonterskog rada u lokalnoj zajednici, povezivanja zainteresiranih za volontiranje i organizacija kojima su volonteri potrebni te poboljšanja kvalitete života korisnika uslugama volonterskog rada.^[2] Od iznimnog značaja za scenu nezavisne kulture je zajednica udruga „Centar nezavisne kulture“, osnovana 2013. godine u svrhu povećavanja aktivnosti, kvalitete i utjecaja nezavisnog kulturnog sektora u gradu Zadru i Zadarskoj županiji. Među djelatnostima Centra za nezavisnu kulturu ističu se ostvarivanje zajedničkih interesa udruženih članica na području nezavisne kulture i civilnog sektora, poticanje aktivizma u lokalnoj zajednici, te promoviranje građanskih inicijativa i djelovanje u utvrđivanju kulturnih i razvojnih politika na lokalnoj razini.^[3]

Centar za mlade u Zadru, koji je trenutno u izgradnji te se očekuje dovršetak radova u lipnju 2021. godine, zamišljen je kao mjesto približavanja različitosti, podrške izvaninstitucionalnim skupinama, neposrednog doticaja mladih s stvaralaštvom u kulturi, te mjestom koje će predstavljati prostor poticanja kreativnosti i prepoznavanja izvrsnosti i talenata. Novouređeni prostori prilagođeni su potrebama udruga mladih, nezavisne kulturne scene te građana kao korisnika prostora knjižnice u sklopu budućeg Centra te javnih prostora Centra za mlade. Centar za mlade omogućiti će korištenje višefunkcionalnih prostora za mlade, prostora za radionice, dvorana za predavanje, multimedijalne dvorane za koncerte, dvorane za ples kao i ostale društveno kulturne aktivnosti nezavisnog sektora i korisnika Gradske knjižnice.^[4]

RAZVOJNI IZAZOVI

Nedovoljna transparentnost rada udruga
Nedovoljna razvijenost civilnog društva (izuzev sporta)
Loša suradnja između udruga i institucija
Preveliki broj udruga koje zastupaju ista područja
Nedostatak adekvatne infrastrukture
Nepostojanje sustava mjerenja učinka financiranja programa
Nedovoljna spremnost građana na volontiranje

RAZVOJNE POTREBE

Jačati upravljačke i stručne kapacitete udruga
Obrazovati djelatnike udruga u pisanju projektne dokumentacije i projekata
Poboljšati komunikacijske kanale sa turističkom zajednicom i JLS-om
Usmjeriti na veće korištenje prilika financiranja iz EU fondova
Poticati transparentnost udruga
Uključiti više građana u djelovanje civilnog sektora
Povećati međusobnu suradnju udruga
Omogućiti adekvatnu infrastrukturu udrugama

15.8. KLJUČNI RAZVOJNI POTENCIJALI, IZAZOVI I POTREBE

Zadarska županija je jedinica područne (samo)uprave koja je višestruko opravdala svoje osnivanje. Zadarska regija je važna prostorna cjelina okupljena oko Zadra koja ne podliježe gravitacijskim utjecajima niti jednoga drugog regionalnog središta osim glavnoga grada države. Institucije Zadarske županije umnogome pridonose funkcionalnoj integraciji velikog dijela kontaktnoga sjevernodalmatinsko-južnoličkog prostora. Unutar županije ustrojene su JLS koje uglavnom odgovaraju prostornoj organizaciji i svrhovito doprinose komunalnoj opremljenosti naselja. Međutim, u pojedine JLS ipak nisu ispunile očekivanja pa bi ih što prije trebalo funkcionalno objediniti, a ako se ni to ne pokaže korisnim, u doglednoj budućnosti trebalo bi razmišljati o okrupnjavanju s time da bi trebalo voditi računa da se kvaliteta usluga i zastupljenost, tj. reprezentativna participativnost u tijelima lokalne samouprave u niti jednom pogledu ne umanjuje. Instrument ITU-a pokazao se jako dobar, ali trebalo bi ubuduće više pažnje posvetiti ruralnim u odnosu na većinu društveno-gospodarskih aktivnosti perifernim prostorima.

Razvojni potencijali

- Županija kao izvrstan prostorni okvir za unutaregionalne društvene i gospodarske aktivnosti
- Izgrađene institucije, posebno one kojima se podupire razvoj (ZADRA NOVA, INOVACIJA, AGRRA i dr.)
- Međuregionalna projektna suradnja unutar Hrvatske i sa susjednim državama, posebno onima u okviru EU

Razvojni izazovi

- Nedovoljna financijska decentralizacija koja jedinicu područne (samo)uprave u nekim područjima djelovanja pretvara u transmitere s državne razine alociranih namjenskih sredstava (školstvo, zdravstvo) bez velikoga manevarskog prostora za samostalne društveno i gospodarski opravdane inicijative
- Distribucija ingerencija mnogih sastavnica javne uprave pri kojoj je Zadar ostao bez uloge prvorazrednoga regionalnog središta u korist Splita
- Administrativna usitnjenost na razini JLS s nedovoljnim kapacitetima za pripremi, prijavi i provedbu različitih projekata (su)financiranih iz EU fondova

Razvojne potrebe

- Status Zadra kao prvorazrednoga regionalnog središta koji je u svim aspektima javne uprave hijerarhijski podređen samo središnjim državnim tijelima u glavnom gradu
- Organizacijska transformacija teritorijalnih jedinica u svrhu funkcionalnog objedinjavanja poslova te kvalitetnijeg funkcioniranja svih jedinica
- Relokacija pojedinih poslova iz djelokruga područne (samo)uprave u subregionalna središta s ciljem harmoničnoga teritorijalnog razvoja cijele županije
- Veća participacija JLS u instrumentima kohezivne politike (ITU i dr.)

POPIS KRATICA

AGGRA	Agencija za ruralni razvoj Zadarske županije
APPRR	Agencija za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju
ARKOD	Sustav za digitalnu identifikaciju zemljišnih parcela
B2B	Business to Business/Od poduzeća ka poduzeću
BDP	Bruto domaći proizvod
BDP pc	Bruto domaći proizvod <i>per capita</i> / Bruto domaći proizvod po stanovniku
BiH	Bosna i Hercegovina
br.	Broj
CB	Civilni band
CHMP	The Committee for Medicinal Products for Human Use / Povjerenstvo za humane lijekove
COVID-19	Coronavirus disease 2019 - Koronavirus
CZ	Civilna zaštita
CZSS	Centar za socijalnu skrb
čl.	Članak
DESI	The Digital Economy and Society Indeks/Indeks digitalnog gospodarstva i društva
DHMZ	Državni hidrometeorološki zavod
d.o.o.	Društvo s ograničenom odgovornošću
DVD	Dobrovoljno vatrogasno društvo
DZS	Državni zavod za statistiku
EEZ	Europska ekonomska zajednica
EMA	European Medicines Agency / Europska agencija za lijekove
EMS	European macroseismic scale / Europska makroseizmička ljestvica
EnU	Energetska učinkovitost
ESA	European System of Accounts / Europski sustav nacionalnih i regionalnih računa
EU	Europska unija
EUR	Euro
EZ	Europska zajednica
FINA	Financijska agencija - Fina
FLAG	Lokalna akcijska grupa u ribarstvu
FTE	Full-time equivalent/Ekvivalent punog radnog vremena
FZOEU	Fond za zaštitu okoliša i energetske učinkovitost
GWh	Gigavatsat
h	sati
Ha	hektar
HAKOM	Hrvatska regulatorna agencija za mrežne djelatnosti
HD	High Definition/Visoka rezolucija
HEP ODS	Hrvatska elektroprivreda Operator distribucijskog sustava
HGK	Hrvatska gospodarska komora
HGSS	Hrvatska gorska služba spašavanja
HNK	Hrvatsko narodno kazalište
HOK	Hrvatska obrtnička komora
HP	Hrvatska pošta
HRK	Hrvatska kuna
HZMO	Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje
HZZ	Hrvatski zavod za zapošljavanje
HZJZ	Hrvatski zavod za javno zdravstvo
HZZO	Hrvatski zavod za zdravstveno osiguranje
I sl.	I slično

Ibid	Ibidem – na istom mjestu
ICT	Informacijske i komunikacijske tehnologije
INOVACIJA	Ustanova za razvoj kompetencija, inovacija i specijalizacije Zadarske županije
IR	Istraživačko-razvojna djelatnost
ISGE	Informacijski sustav za gospodarenje energijom
IT	Informacijska tehnologija
ITU	Integrirana teritorijalna ulaganja
JLS	Jedinica lokalne samouprave
JLP(R)S	Jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave
JP(R)S	Jedinica područne (regionalne) samouprave
JKU	Javna komunalna ustanova
JH	Jadranska Hrvatska
JVP	Javna vatrogasna postrojba
kg	kilogram
km	kilometar
KV	Kvalificirani radnik
kWh	Kilovatsat
LAG	Lokalna akcijska grupa
l/s	Litra u sekundi
mil.	milijun
min	minute
MINGOR	Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja
MHz	Megaherca
MKO	Miješani komunalni otpad
mlrd.	milijarda
MRD	Mobilno reciklažno dvorište
MRRFEU	Ministarstvo regionalnog razvoja i fondova Europske unije
MSP	Malo i srednje poduzetništvo
MUP	Ministarstvo unutarnjih poslova
MWh	Megavatsat
MZO	Ministarstvo znanosti i obrazovanja
n/m	Na moru
NIAS	Nacionalni identifikacijski i autentifikacijski sustav
NKD	Nacionalna klasifikacijska djelatnost
NKPJS	Nacionalna klasifikacija prostornih jedinica za statistiku
NKV	Niskokvalificirani radnik
NN	Narodne novine
NUTS	Nomenklatura prostornih jedinica za statistiku
NZJZ	Nastavni zavod za javno zdravstvo
OB	Opća bolnica
OECD	Organizacija za ekonomsku suradnju i razvoj / Organisation for Economic Co-operation and Development
OIV	Odašiljači i veze
OPG	Obiteljsko poljoprivredno gospodarstvo
OŠ	Osnovna škola
PDV	Porez na dodanu vrijednost
PJ	Petadžul
PKV	Polukvalificirani radnik
PO	Područni objekt
PS	Područna služba
PZ	Poljoprivredna zadruga
RD	Reciklažno dvorište

RH	Republika Hrvatska
SKM	Standard kupovne moći
SPP	Stlačeni prirodni plin
SŠ	Srednja škola
st.	Stavak
str.	Stranica
STEM	Science, Technology, Engineering and Mathematics/Znanost, tehnologija, inženjerstvo i matematika
t	tona
TDR	Tourism Density Rate / Stopa turističke gustoće
TIR	Tourism Intesity Rate / Stopa turističkog intenziteta
Tis.	Tisuća
TV	Televizor
TZ	Turistička zajednica
TZM	Turistička zajednica mjesta
TZO	Turistička zajednica općine
UHF	Ultra high frequency/Ultra visoka frekvencija
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization / Organizacija Ujedinjenih naroda za obrazovanje, znanost i kulturu
UNP	Ukapljeni naftni plin
UO	Upravni odjel
ur.	Urednik
VKV	Visokokvalificirani radnik
VSS	Visoka stručna sprema
VŠS	Viša stručna sprema
ZADRA NOVA	Agencija za razvoj Zadarske županije
ZHMŽŽ	Zavod za hitnu medicinu Zadarske županije
ZMO	Zakon o mirovinskom osiguranju
ZOI	Zaštićena oznaka izvornosti
ZZJZ	Zavod za javno zdravstvo

POPIS SLIKA

Slika 1.1.	Položaj, gradovi i općine Zadarske županije	9
Slika 1.2.	Prikaz udjela kontinentalnog, obalnog i otočnog područja Zadarske županije	10
Slika 1.3.	Geografski položaj prostorno-razvojnih cjelina Zadarske županije	13
Slika 1.4.	Klimatski dijagrami za odabrane meteorološke postaje u Zadarskoj županiji (1981.- 2011.)	15
Slika 1.5.	Usporedba broja stanovnika u gradovima ZŽ (Popis 2011. i Procjena 2019.)	17
Slika 1.6.	Procjena broja stanovnika u Zadarskoj županiji 2012. - 2019. g.	18
Slika 1.7.	Procjena st. prema dobnim skupinama i spolu u Zadarskoj županiji, sredinom 2019.g.	21
Slika 2.1.	BDP per capita i stopa promjene u odnosu na 2008. godinu za Zadarsku županiju 2008. – 2017., tekuće cijene (ESA 2010)	26
Slika 2.2.	Stopa promjene bruto društvenog proizvoda per capita (BDP pc) u odnosu na 2008. godinu za RH i Zadarsku županiju 2008. – 2017. (ESA 2010)	26
Slika 2.3.	BDP per capita i godišnja stopa promjene za Zadarsku županiju 2008. – 2017., tekuće cijene (ESA 2010)	27

Slika 2.4.	Kretanje ukupnih prihoda i rashoda gospodarstva Zadarske županije 2008. – 2019. godine (mil. HRK)	28
Slika 2.5.	Struktura ukupnih prihoda gospodarstva Zadarske županije u 2019. godini	28
Slika 2.6.	Struktura ukupnih prihoda gospodarstva Zadarske županije 2014. – 2019.	31
Slika 3.1.	Indeks digitalnoga gospodarstva i društva (DESI), poredak za 2019. godine	58
Slika 3.2.	Kretanje broja slobodnih radnih mjesta u djelatnosti Informacije i komunikacije u Zadarskoj županiji 2015.-2019. (NKD 2007)	59
Slika 3.3.	Ulaganja u Istraživanje i razvoj u RH od 2016. do 2019. godine, izraženo u milijardama HRK	62
Slika 3.4.	Izdaci za istraživanje i razvoj kao udio u BDP-u od 2016.-2019. godine, Izraženo u postotcima	62
Slika 3.5.	Zastupljenost znanstvenih područja u projektima u provedbi na Sveučilištu u Zadru	63
Slika 3.6.	Patentne prijave po županijama Jadranske Hrvatske u razdoblju od 2015. do 2019. godine	64
Slika 3.7.	Priznati patenti po županijama Jadranske Hrvatske u razdoblju od 2015. do 2019. godine	65
Slika 3.8.	Prijave žigova po županijama Jadranske Hrvatske u razdoblju od 2015. do 2019. godine	65
Slika 3.9.	Registrirani žigovi po županijama Jadranske Hrvatske u razdoblju od 2015. do 2019. godine	66
Slika 3.10.	Prijave industrijskih dizajna po županijama Jadranske Hrvatske od 2015. do 2019. godine	66
Slika 3.11.	Registrirani industrijski dizajni po županijama Jadranske Hrvatske od 2015. do 2019. godine	67
Slika 4.1.	Poljoprivredna gospodarstva po površini po JLS Zadarske županije u 2019.g.	72
Slika 4.2.	Poljoprivredne površine u Zadarskoj županiji prema vrsti i površini parcele	73
Slika 4.3.	Dobna struktura nositelja OPG-a u Zadarskoj županiji i RH (po razredima u %)	74
Slika 4.4.	Obrazovna struktura nositelja OPG-a u Zadarskoj županiji i RH	74
Slika 4.5.	Uzgoj različitih povrtnih kultura na površinama, u ha u Zadarskoj županiji u 2019.g.	75
Slika 4.6.	Uzgoj različitih voćnih vrsta na površinama, u ha, u Zadarskoj županiji u 2019. g.	76
Slika 4.7.	Površine u ha, po županijama na kojima se uzgajaju masline	78
Slika 4.8.	Poljoprivredne površine pod ekološkom proizvodnjom, u 2019. godini	80
Slika 4.9.	Ribolovne zone i podzone u RH	86
Slika 5.1.	Prikaz broja noćenja i dolazaka u Zadarskoj županiji od 2015. do 2020. godine (u mil.)	100
Slika 5.2.	Prikaz broja noćenja po mjesecima za područje Zadarske županije od 2015. do 2020. godine	101
Slika 5.3.	Kretanje rasta kapaciteta po vrsti turističkog smještaja za razdoblje od 2015. do 2020 godine	104
Slika 5.4.	Kretanje ukupnih prihoda i rashoda u Djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane u	105
Slika 5.5.	Osnovni koncept brenda turističke destinacije Zadarske županije	108
Slika 5.6.	Indeks turističke razvijenosti 2019. po jedinicama lokalne samouprave Zadarske županije	109
Slika 6.1.	Struktura kulturnih dobara prema registru kulturnih dobara RH	114

Slika 6.2.	Posjećenost muzeja 2008. – 2018. na nacionalnoj razini	124
Slika 6.3.	Kretanje broja posjetitelja najznačajniji muzeja 2015. - 2019. g.	126
Slika 6.4.	Broj posjetitelja muzeja Zadarske županije 2019. godine	127
Slika 6.5.	Posjećenost HNK Zadar u razdoblju 2015. - 2019. g.	128
Slika 6.6.	Broj posjetitelja Kazališta lutaka 2014. – 2019.	129
Slika 6.7.	Broj korisnika Gradske knjižnice Zadar u razdoblju 2016. - 2019.	130
Slika 6.8.	Broj korisnika Znanstvene knjižnice Zadar u razdoblju 2016. - 2019. g.	131
Slika 7.1.	Kretanje broja upisane djece u ustanove predškolskog odgoja u Zadarskoj županiji	140
Slika 7.2.	Prikaz osnovnih škola na području Zadarske županije	143
Slika 7.3.	Kretanje broja upisanih učenika u OŠ Zadarske županije 2015. - 2020. g.	143
Slika 7.4.	Usporedba broja upisanih učenika u OŠ u Zadarskoj županiji i na nacionalnoj razini	143
Slika 7.5.	Prikaz srednjih škola na području Zadarske županije	146
Slika 7.6.	Kretanje broja upisanih učenika u SŠ Zadarske županije i na nacionalnoj razini	146
Slika 7.7.	Kretanje broja učenika u srednjim školama Zadarske županije	147
Slika 7.8.	Pad broja učenika u SŠ po JLS u razdoblju 2013./2014. - 2020./2021.	147
Slika 7.9.	Osnovne i srednje škole na otocima Zadarske županije	151
Slika 7.10.	Kretanje broja upisanih učenika na otocima Zadarske županije	151
Slika 7.11.	Kretanje broja upisanih studenata na Sveučilištu u Zadru 2015. - 2019. g.	153
Slika 7.12.	Prvostupnici prema području završenog preddiplomskog studija u razdoblju 2016. - 2019. g.	156
Slika 7.13.	Magistri prema području završenog diplomskog studija 2016. - 2019. g.	157
Slika 7.14.	Mobilnost studenata i osoblja Sveučilišta u Zadru	157
Slika 8.1.	Radno sposobno stanovništvo u RH u razdoblju 2015. - 2019.	164
Slika 8.2.	Radno sposobno stanovništvo u RH u prvom tromjesečju 2020. g.	164
Slika 8.3.	Stopa registrirane nezaposlenosti u RH i Zadarskoj županiji za razdoblje 2013. – 2019.	165
Slika 8.4.	Broj nezaposlenih osoba u Zadarskoj županiji u razdoblju 2015. – 2019. g.	166
Slika 8.5.	Broj nezaposlenih osoba po dobnoj strukturi u Zadarskoj županiji za razdoblje 2015. – 2019. g.	166
Slika 8.6.	Broj nezaposlenih u Zadarskoj županiji po mjesecima 2019. g.	167
Slika 8.7.	Broj nezaposlenih u Zadarskoj županiji prema obrazovanju u 2018. i 2019. godini	169
Slika 8.8.	Registrirane nezaposlene osobe Zadarske županije po dobi i spolu u prosincu 2019. g.	170
Slika 8.9.	Nezaposlenost u Zadarskoj županiji uzrokovana virusom COVID-19	170
Slika 8.10.	Korisnici mjera aktivne politike zapošljavanja u Zadarskoj županiji u 2018. i 2019. godini	171
Slika 8.11.	Korisnici mjera aktivne politike zapošljavanja u Zadarskoj županiji u razdoblju 1./2020. – 10./2020.	172
Slika 8.12.	Novozaposleni s evidencije HZZ u RH u razdoblju 2015. – 2019.g.	173
Slika 8.13.	Novozaposleni s evidencije HZZ u Zadarskoj županiji u razdoblju 2015. – 2019. g.	173
Slika 8.14.	Osiguranici HZMO na području Zadarske županije u 2019. g.	175
Slika 8.15.	Zaposleni iz registra HZZ na području Zadarske županije u razdoblju 11/2018. - 10/2020. g.	177

Slika. 8.16.	Prosječne neto isplaćene plaće u RH i Zadarskoj županiji u razdoblju 2015. - 2019.g.	178
Slika 8.17.	Prosječna neto isplaćena plaća po djelatnostima u Zadarskoj županiji u 2017. g.	178
Slika 9.1.	Omjer zdravstvenog i ostalog osoblja u državnim zdravstvenim ustanovama	184
Slika 9.2.	Omjer zdravstvenog i ostalog osoblja u privatnim zdravstvenim ustanovama i ordinacijama u Zadarskoj županiji u 2018. g.	185
Slika 9.3.	Broj domaćih korisnika bolnice (po korištenju postelje, ne dnevnom posjetu)	187
Slika 10.1.	Broj korisnika obuhvaćenih zajamčenom min. naknadom u razdoblju 2016. – 2019.g.	200
Slika 10.2.	Broj umirovljenika koji su stekli pravo na mirovinu prema ZMO	200
Slika 10.3.	Stopa registrirane nezaposlenosti u ŽŽ i RH u razdoblju 2013.-2019.g.	201
Slika 10.4.	Registrirana nezaposlenost po dobi u Zadarskoj županiji 2013. - 2019. g.	201
Slika 10.5.	Struktura nezaposlenosti po obrazovnoj strukturi u Zadarskoj županiji 2013. - 2019. godine	202
Slika 10.6.	Osobe s invaliditetom u Zadarskoj županiji 2013. - 2019. g.	202
Slika 10.7.	Vrste oštećenja koje uzrokuju invaliditet ili pridonose stupnju funkcionalnog oštećenja (05/2019)	203
Slika 11.1.	Procjena rizika od požara za područje RH	213
Slika 11.2.	Broj otvorenih požara u Zadarskoj županiji u razdoblju 2009. – 2019. g.	213
Slika 11.3.	Karta potresnih područja RH za poredbeno povratno razdoblje TNCR=95 godina	215
Slika 11.4.	Hidrografska mreža Zadarske županije	216
Slika 11.5.	Oborinske prilike za rujna 2017. godine na području RH	217
Slika 11.6.	Prikaz odstupanja količine oborina na području Zadarske županije	218
Slika 11.7.	Odstupanje srednje mjesečne temperature zraka za kolovoz 2018. g.	219
Slika 11.8.	Javni objekti u okruženju Tankerkomerca d.d.	223
Slika 11.9.	Površina MSP u Zadarskoj županiji 2014. - 2020. g.	224
Slika 11.10.	Minski sumnjiva područja na području Zadarske županije na dan 01.12.2019.g.	224
Slika 11.11.	Karta zagađenosti minama na području Zadarske županije	225
Slika 11.12.	Broj poziva u Županijski centar 112	225
Slika 12.1.	Vodovodna mreža Zadarske županije	229
Slika 12.2.	Porast potrošnje vode po godinama, u m ³	231
Slika 12.3.	Količina ispuštenih otpadnih voda u Zadarskoj županiji; izraženo u m ³	235
Slika 12.4.	Ukupna duljina kanalizacijske mreže u Zadarskoj županiji; izraženo u kilometrima (km)	235
Slika 12.5.	Centar za gospodarenje otpadom Biljane Donje – prikaz planiranih sadržaja	242
Slika 12.6.	JLS s najvećim udjelom u ukupnoj količini prikupljenog miješanog komunalnog, biorazgradivog i odvojeno prikupljenog otpada u Zadarskoj županiji u 2018. godini	245
Slika 12.7.	Ukupna količina proizvedenog komunalnog otpada u Zadarskoj županiji 2015. - 2019. godine	245
Slika 12.8.	Komunalni otpad u Zadarskoj županiji prema izvoru nastanka 2015. – 2019. godine	246
Slika 12.9.	Odvojeno prikupljen komunalni otpad u Zadarskoj županiji 2019. godine	246
Slika 12.10.	Količina komunalnog otpada po stanovniku u Zadarskoj županiji 2015. – 2019. godine	247
Slika 12.11.	Broj širokopojsnih priključaka po županijama RH (u tis.)	249

Slika 12.12.	Gustoća širokopojasnih priključaka po županijama RH	250
Slika 13.1.	Točke ispitivanja kakvoće mora na morskim plažama Zadarske županije	265
Slika 14.1.	Cestovna infrastruktura Zadarske županije	277
Slika 14.2.	Broj nastradalih u prometnim nesrećama 2014. – 2019.	280
Slika 14.3.	Karta trajektnih linija	282
Slika 14.3.	Usporedba domaćeg i međunarodnog prometa Lučke uprave Zadar na primjeru 2019. godine	284
Slika 14.4.	Promet teretne luke Gaženica po godinama	285
Slika 15.1.	Prikaz strukture rashoda u proračunu Zadarske županije po funkcijskoj klasifikaciji, 2018. 2019. i 2020., u HRK	292
Slika 15.2.	Prikaz strukture rashoda u proračunu općina i gradova Zadarske županije po funkcijskoj klasifikaciji u 2018. godini, u HRK	294
Slika 15.3.	Prikaz zastupljenosti članova u Partnerskom vijeću Zadarske županije	297
Slika 15.4.	Obuhvat Urbanog područja Zadar	300

POPIS TABLICA

Tablica 1.1.	Analiza broja stanovnika prema Procjeni broja stanovnika u 2019. g. i Popisu iz 2011. g.	16
Tablica 1.2.	Prirodno kretanje stanovništva u Zadarskoj županiji 2007. - 2019.	18
Tablica 1.3.	Migracijska kretanja u Zadarskoj županiji 2008. - 2019. g.	19
Tablica 1.4.	Stanovništvo prema starosti i spolu na području Zadarske županije u 2019. g.	20
Tablica 1.5.	Obrazovna struktura radno sposobnog st. u Zadarskoj županiji 2011. g.	21
Tablica 2.1.	Bruto domaći proizvod za RH i prema NKPIJS-u 2012. i županije u 2017. godini	24
Tablica 2.2.	Kretanje BDP (mil. HRK) i BDP <i>per capita</i> (HRK) na razini RH i Zadarske županije 2008. - 2017. godine	25
Tablica 2.3.	Struktura gospodarstva Zadarske županije po prihodima 2016. – 2019.	32
Tablica 2.4.	Struktura mikro, malog, srednjeg i velikog poduzetništva u gospodarstvu Zadarske županije po prihodima 2016. – 2019. godine	35
Tablica 2.5.	Broj tvrtki i broj zaposlenih po JLS u mikro, malim, srednjim i velikim tvrtkama u 2019. godini	36
Tablica 2.6.	Ukupni prihodi i rashodi gospodarstva Zadarske županije u 2018. po veličini poduzetnika (u HRK)	38
Tablica 2.7.	Cehovski ustroj u aktivnim obrtima prema oznaci glavne djelatnosti (RH i Zadarska županija)	41
Tablica 2.8.	Robna razmjena Zadarske županije i udjel u RH 2013. – 2019. godine	42
Tablica 2.9.	Izvozni rezultati Zadarske županije 2014. – 2019. godine	42
Tablica 2.10.	Struktura robnog izvoza Zadarske županije po djelatnostima (%) 2017. - 2019. godine	43
Tablica 2.11.	Struktura robnog uvoza Zadarske županije po djelatnostima (%) 2017. - 2019. godine	43
Tablica 2.12.	Najveći izvoznici u Zadarskoj županiji u 2018. godini	44
Tablica 2.13.	Robna razmjena Zadarske županije s inozemstvom u 2018. g., prema zemljama partnerima, u tis. HRK	44
Tablica 2.14.	Poredak županija prema odabranim pokazateljima i HGK indeksu gospodarske snage županija	46
Tablica 2.15.	Promjene rangiranja županija prema HGK indeksu gospodarske snage 2018. - 2019.	47

Tablica 2.16.	Pregled aktivnih poduzetničkih zona u Zadarskoj županiji u 2020. godini	49
Tablica 2.17.	Inozemna izravna ulaganja (FDI) kumulativno 1993. - 2018.	50
Tablica 2.18.	Inozemna izravna ulaganja (FDI), najvažnije zemlje ulagači i najvažnije djelatnosti ulaganja (1993. – 2018.)	51
Tablica 3.1.	Rang lista županija u RH po broju jedinstvenih korisnik sustava e-Građani	60
Tablica 4.1.	Struktura županija prema poljoprivrednoj površini i broju poljoprivrednih gospodarstava u 2019. g.	71
Tablica 4.2.	Kretanje broja poljoprivrednih gospodarstava prema tipu u Zadarskoj županiji 2016. - 2019. g.	73
Tablica 4.3.	Županije Jadranske Hrvatske prema površini zemljišta pod vinogradima, br. parcela i br. PG	77
Tablica 4.4.	Struktura vinske proizvodnje po županijama Jadranske Hrvatske	78
Tablica 4.5.	Broj registriranih ekoloških proizvođača u Zadarskoj županiji 2015. – 2019. godine	79
Tablica 4.6.	Izabrane stavke bilance djelatnosti A 01 (Biljna i stočarska proizvodnja, lovstvo i uslužne djelatnosti povezane s njima) za 2017. i 2018. godinu	85
Tablica 4.7.	Kretanje stanja ribolovne flote u Zadarskoj županiji u razdoblju od 2015. do 2019. godine	87
Tablica 4.8.	Struktura plovila po dužini na području Zadarske županije i RH u 2019.	87
Tablica 4.9.	Broj plovila prema vrsti ribolovnih alata na području RH i Zadarske županije; kretanje broja u razdoblju od 2015. do 2019. godine	88
Tablica 4.10.	Ulov morske ribe u Zadarskoj županiji za razdoblje 2016. – 2019. godine (kg)	88
Tablica 4.11.	Ulov (iskrcaj) ribe i drugih morskih organizama (kg), Zadarska županija	89
Tablica 4.12.	Ukupni iskrcaj u RH po grupama morskih organizama 2015. - 2019. (kg)	91
Tablica 4.13.	Broj uzgajivača i uzgajališta bijele ribe, školjka i tune na području RH i Zadarske županije u 2018.g	92
Tablica 4.14.	Kretanje ukupne proizvodnje u marikulturi u RH u razdoblju od 2014. do 2018. g. (u tonama)	92
Tablica 4.15.	Popis riboprerađivača u Zadarskoj županiji	93
Tablica 4.16.	Popis iskrcajnih mjesta u Zadarskoj županiji u 2020. godini	94
Tablica 4.17.	Ribarske zadruge u Zadarskoj županiji	95
Tablica 4.18.	Lokalne akcijske grupe u ribarstvu (FLAG) u RH	95
Tablica 4.19.	Izabrane stavke bilance djelatnosti A 03 (Ribarstvo) za 2017. i 2018.g.	96
Tablica 5.1.	Prikaz turističkih prostorno-razvojnih cjelina Zadarske županije prema odabranim pokazateljima	101
Tablica 5.2.	Smještajni kapaciteti u Zadarskoj županiji u 2019.i 2020. godini	103
Tablica 6.1.	KUD-ovi koji djeluju na području Zadarske županije	120
Tablica 6.2.	Kategorizacija muzeja na području Zadarske županije	124
Tablica 6.3.	Struktura zaposlenih u HNK Zadar u razdoblju 2014. - 2018. g.	128
Tablica 6.4.	Broj posjetitelja događanja u organizaciji Koncertnog ureda Zadar	132
Tablica 6.5.	Broj koncerata u produkciji Koncertnog ureda Zadar 2015. - 2018. g.	132
Tablica 7.1.	Struktura upisane djece u ustanove predškolskog odgoja u Zadarskoj županiji	140
Tablica 7.2.	Broj i iznos stipendija darovitim i uspješnim učenicima u 2019. i 2020. godini (HRK)	148
Tablica 7.3.	Ukupan iznos sufinanciranja troškova javnog prijevoza redovitih učenika srednjih škola (HRK)	149
Tablica 7.4.	Broj upisanih učenika u završnim razredima na otocima	151

Tablica 7.5.	Kretanje broja upisanih studenata na preddiplomske studije Sveučilišta u Zadru	153
Tablica 7.6.	Kretanje broja upisanih studenata na diplomatske studije i integriranje preddiplomske i diplomatske studije Sveučilišta u Zadru	154
Tablica 7.7.	Kretanje broja studenata na integrirani preddiplomski i diplomski učiteljski studij u Zadru i Gospiću	156
Tablica 7.8.	Broj upisanih studenata prve godine i prijelazi s drugih visokih učilišta na više godine	158
Tablica 7.9.	Broj i iznos stipendija darovitim i uspješnim studentima u 2019. i 2020. godini (HRK)	159
Tablica 7.10.	Ustanove koje provode programe cjeloživotnog obrazovanja na području Zadarske županije	160
Tablica 8.1.	Obrazovni programi kojima treba povećati broj upisanih i stipendiranih učenika/studenata u ZŽ	167
Tablica 8.2.	Obrazovni programi u kojima treba smanjiti broj upisanih i stipendiranih učenika/studenata u ZŽ	168
Tablica 8.3.	Zaposleni po djelatnostima u Zadarskoj županiji u razdoblju 2015. – 2019. g.	173
Tablica 8.4.	Osiguranici HZMO u Zadarskoj županiji po djelatnostima u 5/2018. i 5/2019. g.	175
Tablica 8.5.	Zaposleni prema stupnju stručnog obrazovanja u ZŽ na dan 31. ožujka	176
Tablica 8.6.	Korisnici starosne i prijevremene starosne mirovine koji rade do polovice punog radnog vremena na dan 31. prosinca 2018. i 2019. godine	179
Tablica 9.1.	Djelatnici po pojedinim državnim ustanovama u Zadarskoj županiji u 2019. godini na neodređeno i određeno vrijeme (na datum 31.12.2019.)	183
Tablica 9.2.	Privatne zdravstvene ustanove i ordinacije u Zadarskoj županiji u 2019. godini s ugovorom i bez ugovora s HZZO-om	184
Tablica 9.3.	Specijalističko konzilijarne djelatnosti koja se obavlja u Domu zdravlja ZŽ	185
Tablica 9.4.	Broj liječnika, kreveta, iskorištenost kapaciteta i prosječno trajanje liječenja u 2018. godini	187
Tablica 9.5.	Donirana sredstva Specijalnoj bolnici za ortopediju Biograd	187
Tablica 9.6.	Mreža javne zdravstvene službe	188
Tablica 9.7.	Odnos broja specijalističkih ordinacija opće medicine i ordinacija opće medicine	189
Tablica 9.8.	Godišnje izvješće o obveznim imunizacijama za 2018. godinu	190
Tablica 9.9.	Broj zaraženih, preminulih i izliječenih od COVID-19 (stanje 31.12.2020.g.)	193
Tablica 10.1.	Stanovništvo prema glavnim izvorima sredstava za život	198
Tablica 10.2.	Broj korisnika i prava u socijalnoj skrbi u Zadarskoj županiji (stanje 31.12.2019.)	198
Tablica 10.3.	Naknade za novorođenu djecu u 2019. i 2020. g. u JLS Zadarske županije (HRK)	204
Tablica 10.4.	Zaposlenici u ustanovama socijalne skrbi u 2019. g. u Zadarskoj županiji	205
Tablica 10.5.	Odnos broja socijalnih radnika u Centrima za socijalnu skrb i gravitirajućeg broja stanovnika	206
Tablica 10.6.	Institucije sa smještajnim kapacitetom za više od 20 korisnika	206
Tablica 10.7.	Institucije za smještaj i boravak do 20 korisnika	207
Tablica 11.1.	Mjesečne količine oborine (mm) - GMP Zadar	217
Tablica 11.2.	Broj zaraženih, preminulih i izliječenih od COVID-19 (stanje 31.12.2020.g.)	220

Tablica 11.3.	Popis privrednih subjekata s posljedicama koje bi eventualna nesreća izazvala u okruženju	221
Tablica 12.1.	Potrošnja vode u Zadarskoj županiji (m ³) u razdoblju od 2014. do 2018. godine	230
Tablica 12.2.	Broj priključaka i pokrivenost (u %) jedinica lokalne samouprave sustavom odvodnje otpadnih voda	233
Tablica 12.3.	Davatelji javne usluge prikupljanja otpada i postojeće građevine za gospodarenje otpadom po jedinicama lokalne samouprave Zadarske županije za 2020. godinu	239
Tablica 12.4.	Ukupne odložene količine otpada u 2019. godini, po županijama	243
Tablica 12.5.	Količine prikupljenog miješanog komunalnog, biorazgradivog i odvojeno prikupljenog otpada po jedinicama lokalne samouprave u Zadarskoj županiji 2018. godine	244
Tablica 12.6.	Broj širokopojasnih priključaka po županijama Jadranske Hrvatske	249
Tablica 12.7.	Neposredna potrošnja energije na području Zadarske županije prema energentima i sektorima potrošnje (u PJ)	252
Tablica 12.8.	Distribucija prirodnog plina na području Zadarske županije (u kWh i PJ)	253
Tablica 12.9.	Neposredna potrošnja energije u industriji na području Zadarske županije (u MWh i PJ)	253
Tablica 12.10.	Broj vozila registriranih na području Zadarske županije u 2019. godini prema kategoriji vozila i pogonskom gorivu	253
Tablica 12.11.	Procjena potrošnje energije za različite vrste vozila (u kWh)	254
Tablica 12.12.	Neposredna potrošnja energije u cestovnom prometu Zadarske županije (u MWh i PJ)	255
Tablica 12.13.	Neposredna potrošnja energije u kućanstvima na području Zadarske županije	255
Tablica 12.14.	Neposredna potrošnja energije u uslužnom sektoru na području Zadarske županije	255
Tablica 12.15.	Potrošnja energije u objektima u vlasništvu Zadarske županije ili ustanovama kojima je Zadarska županija osnivač	256
Tablica 12.16.	Specifična potrošnja energije u objektima u vlasništvu Zadarske županije i ustanova kojima je Zadarska županija osnivač	256
Tablica 14.1.	Vrsta i duljina cesta na području Zadarske županije	277
Tablica 14.2.	Udaljenost Zadra od ostalih gradova u županiji	278
Tablica 14.3.	Udaljenost Zadra od većih i susjednih gradova u RH	279
Tablica 14.4.	Broj registriranih cestovnih vozila	279
Tablica 14.5.	Broj osobnih automobila	279
Tablica 14.6.	Cestovni prijevoz robe 2014. – 2019.	279
Tablica 14.7.	Željezničke pruge na području Zadarske županije	280
Tablica 14.8.	Broj putnika željezničke pruge u Zadru kroz razdoblje od pet godina	280
Tablica 14.9.	Broj putnika u Zračnoj luci Zadar 2015. – 2019.	281
Tablica 14.10.	Broj luka od županijskog i međunarodnog značaja	282
Tablica 14.11.	Broj putnika na području Zadarske županije po relacijama putovanja 2014. – 2019.	282
Tablica 14.12.	Broj domaćeg prometa putnika i vozila od 2014.-2019. godine	283
Tablica 14.13.	Međunarodni promet putnika i vozila od 2014.-2019. godine	283
Tablica 14.14.	Putnici i ticanje brodova na kružnim putovanjima	284
Tablica 14.15.	Ukupan broj putnika i vozila u razdoblju 2014. - 2019.	284
Tablica 15.1.	Ministarstva i državne upravne organizacije Republike Hrvatske	287

Tablica 15.2.	Pregled jedinica područne (regionalne) samouprave, 31.12.2018. godine	290
Tablica 15.3.	Prihodi i primici Proračuna Zadarske županije za 2018., 2019. te 2020. godinu, u HRK	291
Tablica 15.4.	Broj javnopravnih tijela u Zadarskoj županiji prema djelatnostima	295
Tablica 15.5.	Prikaz lokalnih akcijskih grupa i lokalnih inicijativa u ribarstvu na području Zadarske županije	296
Tablica 15.6.	Razvrstavanje jedinica lokalne samouprave Zadarske županije prema razvojnim skupinama i indeksu razvijenosti	298
Tablica 15.7.	Registar udruga republike Hrvatske po djelatnostima za Zadarsku županiju	306

POPIS IZVORA

UPRAVNA TIJELA/INSTITUCIJE:

1. Agencija za lijekove i medicinske proizvode – HALMED
2. Agencija za znanost i visoko obrazovanje
3. Agencija za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju
4. Arheološki muzej
5. Dječji vrtići u Zadarskoj županiji
6. Centar za rehabilitaciju sv. Filip i Jakov
7. Centar za socijalnu skrb Benkovac
8. Centar za socijalnu skrb Biograd
9. Centar za socijalnu skrb Zadar
10. Ceste Zadarske županije
11. Dom za odrasle osobe Zemunik
12. Dom za odrasle osobe sv. Frane
13. Dom za odgoj djece i mladeži Zadar
14. Dom za starije i nemoćne Ivan Pavao II
15. Dom za starije i nemoćne osobe Zadar
16. Državni hidrometeorološki zavod
17. Financijska agencija - FINA
18. Grad Zadar
19. Gradska knjižnica Zadar
20. Hrvatska gospodarska komora – Županijska komora Zadar
21. Hrvatsko narodno kazalište Zadar
22. Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje
23. Hrvatski zavod za zapošljavanje – Područna služba Zadar
24. Jadrolinija Zadar
25. Javna vatrogasna postrojba Zadarske županije
26. Jedinice lokalne samouprave Zadarske županije
27. Kazalište lutaka Zadar
28. Koncertni ured Zadar
29. Lovački savez Zadarske županije
30. Hrvatski zavod za javno zdravstvo
31. Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje
32. Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja
33. Ministarstvo kulture
34. Ministarstvo poljoprivrede
35. Ministarstva rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike
36. Ministarstvo regionalnoga razvoja i fondova Europske unije

37. Ministarstvo zdravlja
38. Muzej antičkog stakla
39. Narodni muzej
40. Sveučilište u Zadru
41. Turistička zajednica Zadarske županije
42. Vlada Republike Hrvatske
43. Veleučilište Baltazar Adam Krčelić - Zaprešić
44. Volonterski centar Zadar
45. Zadarska županija
46. Zavičajni muzej Benkovac
47. Znanstvena knjižnica Zadar
48. Županijska uprava za ceste

KNJIGE:

49. Faričić J, Marelić T. (2014): *Prirodno – geografske osnove razvitka Zadarske županije* u: Potencijali društveno-gospodarskog razvitka Zadarske županije, Sveučilište u Zadru, Zadar
50. Magaš, D. (2001.): *Osnovna geografska obilježja – Zadarska županija* u: Zadarska županija, ZADIZ – Zadar, Zadar
51. Pejdo A., Ikić D. (2014.): *Razvoj prometne infrastrukture Zadarske županije u okvirima Hrvatskog i Europskog prometnog sustava* u: Potencijali društveno-gospodarskog razvitka Zadarske županije, Sveučilište u Zadru, Zadar
52. Vojnović, N. (2018) Intenzitet turizma u vodećim hrvatskim turističkim gradovima i općinama // *Geoadria*, 23, 1; 29-50 doi:10.15291/geoadria.1453
53. Zrilić S., Bralić A. (2014): *Položaj Zadarske županije u upravno-teritorijalnom ustroju Republike Hrvatske* u: Potencijali društveno-gospodarskog razvitka Zadarske županije, Sveučilište u Zadru, Zadar

PUBLIKACIJE I DOKUMENTI:

54. *Akcijski plan energetske učinkovitosti Zadarske županije za razdoblje 2020. – 2022. godine*, Zadarska županija, Zadar, 2020.
55. *Akcijski plan za provedbu nastave na daljinu*, MZO, 2020., dostupno na: <https://mzo.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Vijesti/2020/10-6-2020/Akcijski%20plan%20za%20provedbu%20nastave%20na%20daljinu%20-%20Model%20nastave%20na%20daljinu%20-%20prijedlog%20-%2010.%20lipnja%202020..pdf> (15.11.2020.)
56. *Aktivno stanovništvo u Republici Hrvatskoj u 2015., 2016., 2017., 2018., 2019. prosjek godine, Radno sposobno stanovništvo prema aktivnosti i spolu*, Državni zavod za statistiku, dostupno na: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2019/09-02-07_01_2019.htm (16.11.2020.)
57. *Analiza gospodarstva Zadarske županije u 2019. godini*, Hrvatska gospodarska komora, Zadar, 2020., dostupno na: <https://www.hgk.hr/documents/analiza-gospodarskih-kretanja-zd-zupanijeweb5fb39cb253ef7.pdf> (11.11.2020.)
58. *Bruto domaći proizvod – pregled po županijama*, Državni zavod za statistiku, 2020., dostupno na: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/Pokazatelji/Bruto%20domaci%20proizvod.xls (11.11.2020.)
59. *Bruto domaći proizvod za Republiku Hrvatsku, NKIPS 2012.- 2. razina i županije u 2017.*, Državni zavod za statistiku, 2020. dostupno na: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2020/12-01-03_01_2020.htm, (11.11.2020.)
60. *Dinamika zatvaranja odlagališta neopasnog otpada na području Republike Hrvatske*, Ministarstvo zaštite okoliša i energetike, Zagreb, 2018
61. *Digitalna komora*, Hrvatska gospodarska komora, 2020., dostupno na: <https://digitalnakomora.hr/home> (31.12.2020.)

62. *Dječji vrtići i druge pravne osobe koje ostvaruju programe predškolskog odgoja*, Državni zavod za statistiku, dostupno na: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2020/08-01-08_01_2020.htm
63. *Financijski izvještaji*, Specijalna bolnica za ortopediju Biograd na Moru, 2020., dostupno na <https://ortopedija-biograd.hr/financijski-izvjestaji> (31.12.2020.)
64. *G-1 Radno sposobno stanovništvo u prvom tromjesečju 2020. godine*, Državni zavod za statistiku, dostupno na: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2020/09-02-06_03_2020.htm (16.11.2020.)
65. *Godišnje izvješće o radu upravnih tijela zadarske županije za 2018. godinu*, Zadarska županija, 2019., dostupno na: <https://www.zadarska-zupanija.hr/proracun-i-financije> (31.12.2020.)
66. *Godišnje izvješće o radu upravnih tijela zadarske županije za 2019. godinu*, Zadarska županija 2020., dostupno na: <https://www.zadarska-zupanija.hr/proracun-i-financije> (31.12.2020.)
67. *Godišnji izvještaj o izvršenju proračuna Zadarske županije za 2018. godinu - vodič za građane*, Zadarska županija, 2019, dostupno na: <https://www.zadarska-zupanija.hr/proracun-i-financije> (31.12.2020.)
68. *Godišnji izvještaj o izvršenju proračuna Zadarske županije za 2019. godinu - vodič za građane*, Zadarska županija, 2020., dostupno na: <https://www.zadarska-zupanija.hr/proracun-i-financije> (31.12.2020.)
69. *Godišnjak 2018.*, HZZ PS Zadar, dostupno na: <https://www.hzz.hr/content/stats/HZZ-Godisnjak.-2019.pdf> (31.12.2020.)
70. *Godišnje statističko izvješće o zaposlenicima u ustanovama socijalne skrbi u 2019. godini*, Ministarstva rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike, 2020., <https://mrosp.gov.hr/UserDocImages/dokumenti/MDOMSP%20dokumenti/Godi%C5%A1nje%20statisti%C4%8Dko%20izvje%C5%A1%C4%87e%20o%20zaposlenicima%20u%20ustanovama%20socijalne%20skrbi%20u%20202019%20godini.pdf> (13.11.2020.)
71. *Godišnje statističko izvješće o primijenjenim pravima socijalne skrbi, pravnoj zaštiti djece, mladeži, braka, obitelji i osoba lišenih poslovne sposobnosti, te zaštiti tjelesno ili mentalno oštećenih osoba u RH u 2019.g.*, Ministarstvo rada, mirovinskog sustava, obitelji i socijalne politike, dostupno na: <https://mrosp.gov.hr/UserDocImages/dokumenti/MDOMSP%20dokumenti/Godisnje%20statisticko%20izvjesce%20u%20Republici%20Hrvatskoj%20u%202019%20godini.pdf> (16.11.2020.)
72. *Gospodarska kretanja 5/6 2020.*, Hrvatska gospodarska komora, Zagreb, 2020., dostupno na: <https://www.hgk.hr/documents/gospodarskakretanja050620kor045f71cbb761cff.pdf> (11.11.2020.)
73. *Gospodarska kretanja Zadarske županije broj 34*, Hrvatska gospodarska komora, Zadar, 2018., dostupno na: <https://www.hgk.hr/documents/gospodarska-kretanja-zadarske-zupanije-broj-34-listopad-20185bed3d138d23c.pdf> (31.12.2020.)
74. *Gospodarska kretanja Zadarske županije broj 35*, Hrvatska gospodarska komora, Zadar, 2019., dostupno na: <https://www.hgk.hr/documents/gospodarska-kretanja-zdzupanije-122019kb5e60b1cce36b2.pdf> (11.11.2020.)
75. *Gospodarska kretanja Zadarske županije broj 36*, Hrvatska gospodarska komora, Zadar, 2020., dostupno na: <https://www.hgk.hr/documents/gospodarska-kretanja-zdzupanije-122019kb5e60b1cce36b2.pdf> (31.12.2020.)
76. *Gospodarske specifičnosti Zadarske županije*, Hrvatska Gospodarska Komora, Županijska komora Zadar, 2019., dostupno na: <https://www.hgk.hr/zupanijska-komora-zadar/geografske-specificnosti-zadarske-zupanije> (20.07.2020.)
77. Gregorić, M., Hegeduš, I., Kolenko, K., *Važnost inovacija i poduzetništva za ekonomski razvoj Republike Hrvatske, Obrazovanje za poduzetništvo*, br.8., posebno izdanje, 2018., dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/196926>, (16.12.2020.)
78. *Gustoća širokopojasnih priključaka po županijama RH*, HAKOM, 2020., dostupno na: https://www.hakom.hr/UserDocImages/2019/e_trziste/KVA%20HRV%20Q1%202019%20Gusto%C4%87a%20priklju%C4%8Daka%20po%20C5%BEupanijama_%C5%A0Pl.pdf (14.11. 2020.)
79. *HGK indeks gospodarske snage županija*, Hrvatska gospodarska komora, Zagreb, 2019., dostupno na: <https://www.hgk.hr/documents/indeks-gospodarske-snage-zadnja5c3ef41c14f71.pdf> (31.12.2020.)

80. *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopisi za 2013., 2014., 2015., 2016., 2017., 2018.*, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, dostupno na: <https://www.hzjz.hr/cat/hrvatski-zdravstveno-statisticki-ljetopis/>, (13.11.2020.)
81. *Investicije u 2018. godini*, Državni zavod za statistiku, Zagreb, 2019., dostupno na: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2019/12-02-01_01_2019.htm (31.12.2020.)
82. *Izdaci za istraživanje i razvoj kao udio u BDP-u od 2016.-2019. godine*, Ciljevi održivog razvoja, Državni zavod za statistiku, 2020., (12.11.2020.)
83. *Izvešće o izvršenju programa rada za 2018. godinu*, Turistička zajednica Zadarske županije, Zadar, 2019., dostupno na: <https://www.zadar.hr/hr/o-nama/dokumenti> (31.12.2020.)
84. *Izvešće o izvršenju programa rada za 2019. godinu*, Turistička zajednica Zadarske županije, Zadar, 2020., dostupno na: <https://www.zadar.hr/hr/o-nama/dokumenti> (31.12.2020.)
85. *Izvešće o stanju okoliša Zadarske županije*, Zadarska županija, 2013., dostupno na: <https://www.zadarska-zupanija.hr/images/dokumenti/Izvesce%20o%20stanju%20okolisa%20Zadarske%20zupanije.pdf> (31.12.2020.)
86. *Izvešće o stanju okoliša Zadarske županije*, Zadarska županija, Zagreb, 2020., dostupno na: https://www.zadarska-zupanija.hr/images/dokumenti/237/Izve%C5%A1%C4%87e%20o%20stanju%20okoli%C5%A1a%20Zadarske%20C5%BEupanije_2020.pdf (31.12.2020.)
87. *Izvešće o osobama s invaliditetom u Republici Hrvatskoj u 2019.*, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, 2019., dostupno na: https://www.hzjz.hr/wp-content/uploads/2019/05/Osobe_s_invaliditetom_2019.pdf (13.11.2020.)
88. *Izvešće o provedbi Plana gospodarenja otpadom Grada Zadra za 2018. godinu*, Grad Zadar, 2019., dostupno na: <https://www.grad-zadar.hr/repos/doc/IZVJESCE%20o%20izvršenju%20PGO%20za%202018.%20godinu.pdf> (14.11.2020.)
89. *Izveštaj o zdravstvenoj ispravnosti vode za ljudsku potrošnju u Republici Hrvatskoj za 2019. godinu*, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, Zagreb, 2020., dostupno na: <https://www.hzjz.hr/sluzba-zdravstvena-ekologija/izvestaj-o-zdravstvenoj-ispravnosti-vode-za-ljudsku-potrosnju-u-republici-hrvatskoj-za-2019-godinu/> (20.10.2020.)
90. *Izvešće o provedbi programa zaštite i poboljšanja kakvoće zraka na području Zadarske županije za proteklo četverogodišnje razdoblje od donošenja Programa (2012. godine)*, Zadarska županija, Zagreb, 2016., dostupno na: https://www.zadarska-zupanija.hr/images/dokumenti/IST_ProvedProgramKvaZrak_ZZ_final.pdf (31.12.2020.)
91. *Izvešća o komunalnom otpadu za 2015., 2016., 2017., 2018., 2019. godine*, Zadarska županija, 2020. (31.12.2020.)
92. *Izvešće uprave o stanju društva za 2018.*, Vodovod Zadar d.o.o., Zadar, 2019, dostupno na: https://www.vodovod-zadar.hr/themes/vodovod/assets/pdf/pravno/IzvestajORadu_2018.pdf (04.11.2020.)
93. *Izvešće o radu za 2018. godinu*, Liburnija Zadar, dostupno na: https://www.liburnijazadar.hr/pristup_informacijama.php?lang=hr#8 (30.3.2020.)
94. *Jadransko more*, Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2020., dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=28478>
95. *Javna uprava vama na usluzi, Statistički prikaz Ministarstva uprave Broj 14*, Ministarstvo uprave Republike Hrvatske, Zagreb, 2019., dostupno na: <https://mpu.gov.hr/UserDocsImages//MURH-%20arhiva/Istaknute%20teme//Statisti%C4%8Dki%20prikaz%20broj%2014..pdf> (31.12.2020.)
96. *Kakvoća mora na morskim plažama Zadarske županije u 2019. godini*, Zavod za javno zdravstvo Zadar, Zadar, 2020., <https://www.grad-zadar.hr/repos/doc/Izvesce%20o%20kakvoci%20mora%20u%202019..pdf> (31.12.2020.)
97. *Katalog projekata zdravstvenog turizma*, Ministarstvo zdravlja, 2016., dostupno na: https://zdravstvo.gov.hr/UserDocsImages//dokumenti/Programi,%20projekti%20i%20strategije//Katalog%20projekata%20zdravstvenog%20turizma_HRV.pdf (01.06.2020)

98. *Kretanje broja slobodnih radnih mjesta u djelatnosti Informacije i komunikacije u Zadarskoj županiji 2015.-2019.* (NKD 2007.), HZZ PS Zadar, 2020., (03.03. 2021.)
99. Markotić Krstinić, B. (2018) *Katalog LAG-ova: Odobrene Lokalne akcijske grupe (LAG-ovi) u Republici Hrvatskoj*, LEADRE mreža Hrvatske, Ozalj, dostupno na: http://www.lmh.hr/images/lhm_katalog_v8b-min.pdf (31.12.2020.)
100. *Migracija stanovništva RH 2008. - 2019.g.*, Državni zavod za statistiku, dostupno na: <https://www.dzs.hr/> (11.11.2020.)
101. Ministarstvo poljoprivrede; Popis subjekata u ekološkoj proizvodnji, dostupno na: <https://poljoprivreda.gov.hr/istaknute-teme/poljoprivreda-173/poljoprivreda-175/ekoloska/popis-subjekata-u-ekoloskoj-poljoprivredi/208> Popis subjekata/
102. *Mjesečni statistički bilten 12/2019*, HZZ PS Zadar, dostupno na: <https://www.hzz.hr/usluge-poslodavci-posloprimci/publikacije-hzz/> (31.12.2020)
103. *Mjesečni statistički bilten 12/2018*, HZZ PS Zadar, dostupno na: <https://www.hzz.hr/usluge-poslodavci-posloprimci/publikacije-hzz/> (31.12.2020.)
104. *Mjesečni statistički bilten 12/2017*, HZZ PS Zadar, dostupno na: <https://www.hzz.hr/usluge-poslodavci-posloprimci/publikacije-hzz/> (31.12.2020.)
105. *Mjesečni statistički bilten 12/2016*, HZZ PS Zadar, dostupno na: <https://www.hzz.hr/usluge-poslodavci-posloprimci/publikacije-hzz/> (31.12.2020.)
106. *Mjesečni statistički bilten 10/2020*, HZZ PS Zadar, dostupno na: <https://www.hzz.hr/usluge-poslodavci-posloprimci/publikacije-hzz/> (31.12.2020.)
107. Murtić Hodžić, A. (2015.) *Ugrožene životinjske vrste u Jadranskom moru, Završni rad*, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, dostupno na: <https://repozitorij.unipu.hr/islandora/object/unipu:10>, (08.11.2020.)
108. *NAUTIČKI TURIZAM Kapaciteti i poslovanje luka nautičkog turizma u 2019. BROJ/ NUMBER: 4.3.4.*, Držani zavod za statistiku, Zagreb, 2020., dostupno na: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2019/04-03-04_01_2019.htm (31.12.2020.)
109. *Objedinjena izvješća jedinica lokalne samouprave Zadarske županije o provedbi Plana gospodarenja otpadom za 2018. godine*, Zadarska županija, 2019., dostupno na: <https://www.zadarska-zupanija.hr/images/dokumenti/58/OBJEDINJENO%20IZVJE%C5%A0%C4%86E%20Z%C5%BD%20OPROVEDBI%20PGP%20RH%202018.pdf> (14.11. 2020.)
110. *Odluka o ustrojstvu i djelokrugu upravnih tijela Zadarske županije*, Službeni glasnik Zadarske županije broj 25/19 od 06.12.2019
111. *Održivi urbani razvoj, ITU mehanizam*, Ministarstvo regionalnog razvoja i fondova Europske unije Republike Hrvatske, Zagreb, 2018., dostupno na: https://strukturnifondovi.hr/wp-content/uploads/2019/04/ITU_brosura_03012019_web.pdf (31.12.2020.)
112. *Ovčarstvo, kozarstvo i male životinje*, Ministarstvo poljoprivrede, 2019. dostupno na: <https://hpa.mps.hr/wp-content/uploads/2019/05/gi-2018-ovcarstvo.pdf>
113. *Patentne prijave po županijama Jadranske Hrvatske u razdoblju od 2015. do 2019. godine*, Državni zavod za intelektualno vlasništvo, 2020., (12.11.2020.)
114. *Plan djelovanja Zadarske županije u području prirodnih nepogoda za 2020. godinu*, Zadarska županija, 2019. dostupno na: <https://glasnik.zadarska-zupanija.hr/images/glasnici/2019/25/11/11.1.%20PRILOG-Plan%20djelovanja%20Z%C5%BD%20u%20podru%C4%8Dju%20prirodnih%20nepogoda%20za%202020.pdf> (04.11.2020.)
115. *Plan gospodarenja otpadom s brodova na području pod upravljanjem Lučke uprave Zadar*, Lučka uprava Zadar, Zadar, 2014., dostupno na: <https://www.port-authority-zadar.hr/wp-content/uploads/2020/01/PLAN-GOSPODARENJA-OTPADOM-LUZ-2014.pdf> (31.12.2020.)
116. *Plan i program rada ustanove za 2020. godinu*, Dom za odrasle osobe Sv. Frane, 2020., dostupno na: <http://www.dom-svfrane.hr/themes/svfrane/assets/izvjesca/Plan-zajednicki-za-2020-godinu.pdf>, (31.12.2020.)

117. *Plan i program rada ustanove za 2020. godinu*, Dom za odrasle osobe Zemunik, 2019., dostupno na: <https://dom-zemunik.hr/wp-content/uploads/2020/02/Izvjescje-o-radu-Doma-za-odrasle-osobe-Zemunik-za-2019.pdf> (31.12.2020.)
118. *Plan i program rada za 2021. godinu*, Centar za rehabilitaciju sv. Filip i Jakov, 2020., dostupno na: <https://www.centar-sv-filipjakov.hr/info-kutak/> (31.12.2020.)
119. *Plan razvoja kulture Grada Zadra 2019. - 2026.*, Grad Zadar, Zagreb, 2020., dostupno na: [https://www.grad-zadar.hr/repos/doc/PLAN%20RAZVOJA%20KULTURE%20GZ%202019.-2026.\[1\].pdf](https://www.grad-zadar.hr/repos/doc/PLAN%20RAZVOJA%20KULTURE%20GZ%202019.-2026.[1].pdf) (13.11.2020.)
120. *Podaci iz Vinogradarskog registra za 2019.*, Agencija za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju, dostupno na: <https://www.apprrr.hr/registri/> (20.03.2020.)
121. *Popis stanovništva 2001. godine*, Državni zavod za statistiku, dostupno na: <https://www.dzs.hr/hrv/censuses/census2001/census.htm> , (11.11.2020.)
122. *Popis tijela javne vlasti*, Povjerenik za informiranje Republike Hrvatske, na dan 31.12.2020., dostupno na: <https://tjv.pristupinfo.hr/> (31.12.2020.)
123. *Popis županija, gradova i općina*, Ministarstvo pravosuđa i uprave, dostupno na: <https://mpu.gov.hr/o-ministarstvu/ustrojstvo/uprava-za-politicki-sustav-i-opcu-upravu/lokalna-i-podrucna-regionalna-samouprava/popis-zupanija-gradova-i-opcina/22319> (31.12.2020.)
124. *Potrošnja vode u Zadarskoj županiji u razdoblju od 2014. do 2018. godine*, Vodovod d.o.o. Zadar, 2020.
125. *Preporuke za obrazovnu upisnu politiku i politiku stipendiranja Zadarske županije*, prosinac 2019. godine, HZZ PS Zadar, (31.12.2020.)
126. *Prikaz broja i površina ARKOD-a po naseljima i vrsti uporabe poljoprivrednih zemljišta za 31.12.2019.*, ARKOD, APPRRR, Agencija za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju, ARKOD, dostupno na: <https://www.apprrr.hr/arkod/> (02.03.2020.),
127. *Prikaz broja, površine ARKOD-a i broja PG-a s obzirom na veličinu i sjedište PG-a, 31.12.2019.*, ARKOD, Agencija za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju, 2020., dostupno na: <https://www.apprrr.hr/arkod/> (02.03.2020.)
128. *Prijave industrijskih dizajna po županijama Jadranske Hrvatske od 2015. do 2019. godine*, Državni zavod za intelektualno vlasništvo, 2020., (13.11.2020.)
129. *Prijave žigova po županijama Jadranske Hrvatske u razdoblju od 2015. do 2019. godine*, Državni zavod za intelektualno vlasništvo, 2020., (12.11.2020.)
130. *Prirodno kretanje stanovništva 2007.- 2019.g.*, DRŽAVNI ZAVOD ZA STATISTIKU, dostupno na: <https://www.dzs.hr/> (11.11.2020.)
131. *Priznati patenti po županijama Jadranske Hrvatske u razdoblju od 2015. do 2019. godine*, Državni zavod za intelektualno vlasništvo, 2020., (12.11.2020.)
132. *Procjena rizika od velikih nesreća*, Grad Zadar, 2018., dostupno na: <http://krsevan.grad-zadar.hr/GradskoVijece/SAZIV%2017%20-%2021/GV%2011%20-%2018.07.18/07%20-%20procjena%20rizika%20od%20nesre%C4%87a.pdf> (16.03.2020.)
133. *Procjena rizika od velikih nesreća za područje Zadarske županije*, Zadarska županija, 2019., dostupno na: https://civilna-zastita.gov.hr/UserDocImages/CIVILNA%20ZA%C5%A0TITA/PDF_ZA%20WEB/Procjena_rizika%20od%20katastrofa_2019.pdf (04.11.2020.)
134. *Procjena stanovništva RH u 2012.*, Državni zavod za statistiku, dostupno na https://www.dzs.hr/hrv_eng/publication/2013/07-01-04_01_2013.htm (11.11.2020)
135. *Procjena stanovništva RH u 2013.*, Državni zavod za statistiku, dostupno na https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2014/07-01-04_01_2014.htm (11.11.2020)
136. *Procjena stanovništva RH u 2014.*, Državni zavod za statistiku, dostupno na: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2015/07-01-04_01_2015.htm (11.11.2020)
137. *Procjena stanovništva RH u 2015.*, Državni zavod za statistiku, dostupno na: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2016/07-01-04_01_2016.htm (11.11.2020)

138. *Procjena stanovništva RH u 2016.*, Državni zavod za statistiku, dostupno na: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2017/07-01-03_01_2017.htm (11.11.2020)
139. *Procjena stanovništva RH u 2017.*, Državni zavod za statistiku, dostupno na: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2018/07-01-03_01_2018.htm (11.11.2020)
140. *Procjena stanovništva RH u 2018.*, Državni zavod za statistiku, dostupno na: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2019/07-01-03_01_2019.htm (11.11.2020)
141. *Procjena stanovništva 2019. godine*, Državni zavod za statistiku, dostupno na: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2020/07-01-03_01_2020.htm (11.11.2020.)
142. *Procjenu ugroženosti stanovništva, materijalnih i kulturnih dobara te okoliša od katastrofa i velikih nesreća za Zadarsku županiju*, Zadarska županija, 2015., <https://www.zadarska-zupanija.hr/kolegij2015/36/6.2.pdf> (04.11.2020.)
143. *Program rada Turističke zajednice Zadarske županije za 2021. godinu*, Turistička zajednica Zadarske županije, Zadar, 2020., dostupno na: <https://www.zadar.hr/hr/o-nama/dokumenti> (31.12.2020.)
144. *Program praćenja stanja okoliša za područja luka otvorenih za javni promet i luka posebne namjene na području Zadarske županije*, Zadarska županija, Zadar, 2006., dostupno na: https://www.zadarska-zupanija.hr/images/dokumenti/4_Program_pracenja_stanja_okolisa_za_luke.pdf (31.12.2020.)
145. *Program i plan rada Doma za starije i nemoćne osobe Zadar u 2020. godini*, Dom za starije i nemoćne osobe Zadar, 2019., dostupno na: <http://duzd.hr/wp-content/uploads/2020/03/PLAN-I-PROGRAM-RADA-2020.pdf> (31.12.2020.)
146. *Program zaštite okoliša Grada Zadra*, Grad Zadar, 2016., Zagreb, str.30, dostupno na: [https://www.grad-zadar.hr/repos/doc/Program%20zastite%20okolisa%20Grada%20Zadra\[2\].pdf](https://www.grad-zadar.hr/repos/doc/Program%20zastite%20okolisa%20Grada%20Zadra[2].pdf) (05.03.2020.)
147. *Program zaštite okoliša Zadarske županije*, Zadarska županija, Zagreb, 2020., dostupno na: <https://www.zadarska-zupanija.hr/images/dokumenti/Program%20zastite%20okolisa%20Zadarske%20zupanije.pdf> (31.12.2020.)
148. *Prostorni plan Zadarske županije*, Zavod za prostorno planiranje, Zadarska županija, 2015., dostupno na: <https://www.zpu-zadazup.hr/prostorno-uredjenje#1> (15.06.2020.)
149. Prvan, M., Jakl, Z. (2016.) *Priručnik za zaštitu mora i prepoznavanje živog svijeta Jadrana*, Udruga za prirodu, okoliš i održivi razvoj Sunce, Split, dostupno na: http://www.greenhome.co.me/fajlovi/greenhome/attach_fajlovi/lat/glavne-stranice/2017/06/pdf/Prirucnik_za_zastitu_mora.pdf (31.12.2020.)
150. *PR-RAS i RAS-funkc za razdoblje 2014. - 2018.*, Ministarstvo financija Republike Hrvatske, Zagreb, 2019., dostupno na: <https://mfin.gov.hr/istaknute-teme/lokalna-samouprava/financijski-izvjestaji-ilp-r-s/pr-ras-i-ras-funkc-za-razdoblje-2014-2018/208?trazi=1&=&page=2> (31.12.2020.)
151. *Promet putnika i vozila na državnim linijama u 2014.*, Agencija za obalni linijski promet, dostupno na: <http://agencija-zolpp.hr/novosti/promet-putnika-i-vozila-na-drzavnim-linijama-u-2014-godini/> (14.01.2020.)
152. *Promet putnika i vozila na državnim linijama u 2015.*, Agencija za obalni linijski promet, dostupno na: <http://agencija-zolpp.hr/novosti/promet-putnika-i-vozila-na-drzavnim-linijama-u-2015-godini/> (14.01.2020.)
153. *Promet putnika i vozila na državnim linijama u 2016.*, Agencija za obalni linijski promet, dostupno na: <http://agencija-zolpp.hr/novosti/promet-putnika-i-vozila-na-drzavnim-linijama-u-2016-godini/> (14.01.2020.)
154. *Promet putnika i vozila na državnim linijama u 2017.*, Agencija za obalni linijski promet, dostupno na: <http://agencija-zolpp.hr/novosti/promet-putnika-i-vozila-na-drzavnim-linijama-u-2017-godini/> (14.01.2020.)
155. *Promet putnika i vozila na državnim linijama u 2018.*, Agencija za obalni linijski promet, dostupno na: <http://agencija-zolpp.hr/novosti/promet-putnika-i-vozila-na-drzavnim-linijama-u-2018-godini/> (14.01.2020.)

156. *Promet putnika i vozila na državnim linijama 2019.*, Agencija za obalni linijski promet, dostupno na: <http://agencija-zolpp.hr/novosti/promet-putnika-i-vozila-na-drzavnim-linijama-u-2019-godini/> (14.01.2020.)
157. *Proračun Zadarske županije za 2020. godinu i projekcija za 2021. i 2022. godinu – prezentacija*, Zadarska županija, 2019. dostupno na: <https://www.zadarska-zupanija.hr/proracun-i-financije> (31.12.2020.)
158. *Rang lista županija u RH po broju jedinstvenih korisnik sustava e-Građani*, Portal otvorenih podataka Republike Hrvatske, 2020., dostupno na: <https://data.gov.hr/dataset/e-gradjani-statistika> (12.11.2020.)
159. *Razvijenost statističkih regija NUTS 3 razine u Europskoj uniji*, Hrvatska gospodarska komora, Zagreb, 2019., dostupno na: <https://www.hgk.hr/documents/gospodarska-razvijenost-nuts-3-regija5c49bd13e22f8.pdf> (31.12.2020.)
160. *Razvoj gospodarskih djelatnosti u prostoru*, IRMO, Zagreb, 2014., dostupno na: https://mgipu.gov.hr/UserDocImages//dokumenti/Prostorno/StrategijaPR//Razvoj_gospodarskih_djelatnosti_u_prostoru.pdf (31.12.2020.)
161. *Registrirani industrijski dizajni po županijama Jadranske Hrvatske od 2015. do 2019. godine*, Državni zavod za intelektualno vlasništvo, 2020., (13.11.2020.)
162. *Registrirani žigovi po županijama Jadranske Hrvatske u razdoblju od 2015. do 2019. godine*, Državni zavod za intelektualno vlasništvo, 2020., (12.11.2020.)
163. *Registar stočarskih farmi*, 2019., Ministarstvo poljoprivrede, dostupno na: <https://hpa.mps.hr/jrdz-registar-farmi/> (05.03.2020.)
164. *Registar dozvola u akvakulturi*, 2019., Uprava ribarstva, Ministarstvo poljoprivrede, dostupno na: <https://ribarstvo.mps.hr/default.aspx?id=415> , (18.12.2019.)
165. *Registar kulturnih dobara Ministarstva kulture*, Ministarstvo kulture, dostupno na: <https://min-kulture.gov.hr/izdvojeno/kulturna-bastina/registar-kulturnih-dobara-16371/16371> (03.05.2020.)
166. *Registrirana cestovna vozila i cestovne prometne nesreće u 2014.*, Državni zavod za statistiku, dostupno na: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2015/05-01-08_01_2015.htm, (30.3.2020.)
167. *Registrirana cestovna vozila i cestovne prometne nesreće u 2015.*, Državni zavod za statistiku, dostupno na: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2015/05-01-08_01_2016.htm , (30.3.2020.)
168. *Registrirana cestovna vozila i cestovne prometne nesreće u 2016.*, Državni zavod za statistiku, dostupno na: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2015/05-01-08_01_2017.htm, (30.3.2020.)
169. *Registrirana cestovna vozila i cestovne prometne nesreće u 2017.*, Državni zavod za statistiku, dostupno na: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2015/05-01-08_01_2018.htm, (30.3.2020.)
170. *Registrirana cestovna vozila i cestovne prometne nesreće u 2018.*, Državni zavod za statistiku, dostupno na: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2015/05-01-08_01_2019.htm, (30.3.2020.)
171. *Registrirana cestovna vozila i cestovne prometne nesreće u 2019.*, Državni zavod za statistiku, dostupno na: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2015/05-01-08_01_2020.htm, (30.3.2020.)
172. *Rezultati poslovanja poduzetnika Zadarske županije u 2019. godini*, Financijska agencija – FINA, 2020., dostupno na: <https://www.fina.hr/documents/52450/403674/Rezultati+poduzetnika+Zadarske+%C5%BEupanije+u+2019.+g.doc/2f63c35e-3c51-6e38-3d73-80da3a1164b6?t=1597994267550> (11.11.2020.)
173. *Ribolovne zone i podzone Jadrana*, Uprava za ribarstvo, Ministarstvo poljoprivrede, dostupno na: <https://ribarstvo.mps.hr/default.aspx?id=4010> , (02.03.2020.)
174. *Robna razmjena županija RH s inozemstvom u 2017. godini*, Hrvatska gospodarska komora, Zagreb, 2018., dostupno na: <https://www.hgk.hr/documents/robna-po-zupanijama-za-2018-konacni-podaci5cfa6b6d5bcc5.pdf> (11.11.2020.)
175. *Robna razmjena županija RH s inozemstvom u 2018. godini*, Hrvatska gospodarska komora, Zagreb, 2019., dostupno na: <https://www.hgk.hr/documents/robna-po-zupanijama-za-2018-konacni-podaci5cfa6b6d5bcc5.pdf> (11.11.2020.)

176. Robna razmjena županija RH s inozemstvom u 2019. godini – privremeni podaci, Hrvatska gospodarska komora, Zagreb, 2020., dostupno na: <https://www.hgk.hr/documents/robna-po-zupanijama-za-2019-privremeni-podaci5e7b6e8489722.pdf> (11.11.2020.)
177. Sandalić, D. (ur.), *Digitalna transformacija u Hrvatskoj 2020.*, Zagreb: Apsolon d.o.o., 2020., dostupno na: https://digitalni-indeks.hr/wp-content/plugins/b4b-angular-plugin/views/assets/data/studija_2020.pdf (11.11.2020.)
178. Schwab, K., *The Global Competitiveness Report*, World Economic Forum, Cologny/Geneva, 2018., dostupno na: http://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf, (16.12.2020.)
179. *Socijalni plan Zadarske županije 2015. – 2020.*, Zadarska županija, 2015., dostupno na: <https://zadarska-zupanija.hr/kolegij2015/33/1.1.pdf> (05.03.2020.)
180. *Statistika prometa*, Zračna luka Zadar, 2019., dostupno na Statistika prometa, dostupno na: <https://www.zadar-airport.hr/statistika-prometa> (14.12.2020.)
181. *Statistike*, Lučka uprava Zadar, dostupno na: <https://www.port-authority-zadar.hr/centar-za-korisnike/statistike/> (04.04.2020.)
182. *Statistička analiza turističkog prometa u 2019. godini*, Turistička zajednica Zadarske županije, Zadar, 2020., dostupno na: <https://www.zadar.hr/hr/o-nama/dokumenti> (31.12.2020.)
183. *Statističke informacije, lipanj 2020.*, Hrvatska obrtnička komora, Zagreb, 2020., dostupno na: https://www.hok.hr/sites/default/files/page-docs/2020-09/Statisti%C4%8Dke_informacije_lipanj_2020.pdf (11.11.2020.)
184. *Statističke informacije, lipanj 2019.*, Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje, <https://www.mirovinsko.hr/default.aspx?id=723>, (05.03.2020)
185. *Statističke informacije za 2019. godinu*, Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje, dostupno na: <https://www.mirovinsko.hr/hr/2019-922/922> (05.03.2020), obrada ZADRA NOVA
186. *Statistički ljetopis RH 2018.*, Državni zavod za statistiku, dostupno na: https://www.dzs.hr/hrv/publication/stat_year.htm (31.12.2020.)
187. *Statističke informacije Hrvatskog zavoda za mirovinsko osiguranje, broj 1,2,3,4,5,6,7,8,9,10,11,12/2019.*, HZMO, dostupno na: <https://www.mirovinsko.hr/UserDocsImages/statistika/statisticke-informacije/2020/12/Statisticke-informacije-HZMO-a-12-2020-sijecanj-2021.pdf> (31.12.2020.)
188. *Statističke informacije Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje broj 5/2018.*, HZMO, str.13 dostupno na: <https://www.mirovinsko.hr/hr/statistika/924>
189. *Statističke informacije Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje broj 5/2019.*, HZMO, str.13 dostupno na: <https://www.mirovinsko.hr/hr/statistika/924>
190. *Statut Javne ustanove za upravljanje zaštićenim dijelovima prirode na području Zadarske županije „Natura Jadera“*, Natura Jadera, Zadar, 2013., dostupno na: https://natura-jadera.com/wp-content/uploads/2018/11/statut_javne_ustanove_natura_jadera.pdf (08.11.2020.)
191. *Statut turističke zajednice Zadarske županije, od 31.08.2020.*, Turistička Zajednica Zadarske županije, Zadar, 2020., dostupan na: <file:///C:/Users/Korisnik/Downloads/Statut-TZZZ-2020.pdf> (31.12.2020.)
192. *Statut Zadarske županije (pročišćeni tekst)*, Službeni glasnik Zadarske županije broj 11/18 od 29.06.2018., *Statutarna odluka o izmjeni i dopuni Statuta Zadarske županije*, Službeni glasnik Zadarske županije broj 05/20 od 05.03.2020, i broj 05/21 od 23.02.2021
193. *Stavovi i potrošnja turista u Hrvatskoj – TOMAS HRVATSKA 2019*, Institut za turizam, Zagreb, 2020., dostupno na: <http://www.iztg.hr/hr/projekti/tomas-istrazivanja/> (31.12.2020.)
194. *Studija o procjeni utjecaja zahvata na okoliš*, WYG International Ltd/Komunalac d.o.o., 2019., dostupno na: https://mingor.gov.hr/UserDocsImages/UPRAVA-ZA-PROCIJENU-UTJECAJA-NA-OKOLIS-ODRZIVO-GOSPODARENJE-OTPADOM/Puo/03_05_2019_Sazetak_UPOV_Aglomeracija_Biograd.pdf(16.10.2020.)
195. *Stručna podloga za određivanje dopuštenih razina buke prilikom održavanja javnih skupova, razonode, zabavnih i drugih aktivnosti na području Grada Zadra*, Grad Zadar, Zadar, 2011., dostupno na: <https://www.grad->

- zadar.hr/repos/doc/Strucna%20podloga%20za%20odredivanje%20dopustenih%20razina%20buke.pdf (31.12.2020.)
196. *Vozači, registrirana vozila i cestovne nesreće*, Državni zavod za statistiku, 2020., dostupno na: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/Pokazatelji/Transport%20i%20komunikacije/Transport%20-%2017%20voza%C4%8Di,%20registrirana%20vozila%20i%20cestovne%20prometne%20nesre%C4%87e.xlsx (31.3.2020.)
197. *Vrijednosti indeksa razvijenosti i pokazatelja za izračun indeksa razvijenosti prema novom modelu izračuna na lokalnoj razini (razdoblje 2014.-2016.)*, Ministarstvo regionalnog razvoja i fondova Europske unije Republike Hrvatske, 2018., dostupno na: https://razvoj.gov.hr/UserDocsImages//O%20ministarstvu/Regionalni%20razvoj/indeks%20razvijenosti/Vrijednosti%20indeksa%20razvijenosti%20i%20pokazatelja%20za%20izra%C4%8Dun%20indeksa%20razvijenosti_jedinice%20lokalne%20samouprave.pdf (31.12.2020.)
198. *Ukupne odložene količine otpada u 2019. godini, po županijama, Pregled podataka o odlaganju i odlagalištima otpada za 2019. godinu*, MINGOR, 2020., dostupno na: http://www.haop.hr/sites/default/files/uploads/inline-files/OTP_Izvj%C5%A1%C4%87e%20o%20komunalnom%20otpadu%20za%202019_2.pdf (14.11.2020.)
199. *Ulaganja u Istraživanje i razvoj u RH od 2016. do 2019. godine*, Priopćenja i Statistička izvješća, DZS, 2020.
200. *Upisnik javnih i privatnih muzeja u RH*, Muzejski dokumentacijski centar, <http://upisnik.mdc.hr/>, <https://mdc.hr/files/file/muzeji/statistika/Statisti%C4%8Dki-pregled-za-2018.pdf>, <https://mdc.hr/hr/muzeji/muzejska-statistika/statistika-hrvatskih-muzeja/> (17.03.2020.)
201. *Upisnik poljoprivrednika*, ARKOD, Agencija za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju, 2019., dostupno na: <https://www.apprrr.hr/upisnik-poljoprivrednika/> (02.03.2020.)
202. *Upisnik turističkih zajednica*, Ministarstvo turizma i sporta Republike Hrvatske, 2020., dostupno na: <https://mint.gov.hr/upisnik-turistickih-zajednica/20763> (15.11.2020.)
203. *Zaposlenost i plaće u 2018. godini*, Državni zavod za statistiku, dostupno na: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2019/SI-1648.pdf, (30.3.2020.)
204. *Zaposlenost i plaće – pregled po županijama*, Državni zavod za statistiku, dostupno na: <https://www.dzs.hr/Hrv/publication/FirstRelease/results.asp?pString=Zaposlenost&pSearchString=%Zaposlenost%> (31.12.2020.)
205. *Zaposleni prema područjima djelatnosti i po županijama stanje 31.03.2015.*, Državni zavod za statistiku, dostupno na: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2015/09-02-04_01_2015.htm (31.12.2020.)
206. *Zaposleni prema područjima djelatnosti i po županijama stanje 31.03.2016.*, Državni zavod za statistiku, dostupno na: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2015/09-02-04_01_2016.htm (31.12.2020.)
207. *Zaposleni prema područjima djelatnosti i po županijama stanje 31.03.2017.*, Državni zavod za statistiku, dostupno na: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2015/09-02-04_01_2017.htm (31.12.2020.)
208. *Zaposleni prema područjima djelatnosti i po županijama stanje 31.03.2018.*, Državni zavod za statistiku, dostupno na: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2015/09-02-04_01_2018.htm (31.12.2020.)
209. *Zaposleni prema područjima djelatnosti i po županijama stanje 31.03.2019.*, Državni zavod za statistiku, dostupno na: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2015/09-02-04_01_2019.htm (31.12.2020.)
210. *Zdravstveno-statistički ljetopis 2018.*, Zavod za javno zdravstvo Zadar, 2019., dostupno na: <https://www.hzjz.hr/hrvatski-zdravstveno-statisticki-ljetopis/hrvatski-zdravstveno-statisticki-ljetopis-za-2018/> (31.12.2020.)
211. *Zdravstveno-statistički ljetopis 2019.*, Zavod za javno zdravstvo Zadar, 2020., dostupno na: <https://www.hzjz.hr/periodicne-publikacije/hrvatski-zdravstveno-statisticki-ljetopis-za-2019-tablicni-podaci/> (31.12.2020.)

212. *ŽUPANIJE – razvojna raznolikost i gospodarski potencijali 2018./2019.*, Hrvatska gospodarska komora, Zagreb., 2019., dostupno na: <https://www.hgk.hr/documents/analiza-zupanija-2018-web5bd31ccf68e7f.pdf> (31.12.2020.)
213. *ŽUPANIJE – razvojna raznolikost i gospodarski potencijali 2020./2021.*, Hrvatska gospodarska komora, Zagreb, 2020., dostupno na: <https://www.hgk.hr/documents/analiza-zupanija-2020-web5ffd68620c52c.pdf> (31.12.2020.)

ZAKONI:

214. Državni pedagoški standard, NN 63/2008, 90/2010
215. Nacionalna klasifikacija statističkih regija 2021. (HR_NUTS 2021.), NN 125/2019
216. Naredba o razvrstavanju luka otvorenih za javni promet na području Zadarske županije, NN 29/2019
217. Odluka o donošenju mreže telemedicinskih centara, NN 115/19, 103/20
218. Odluka o popisu iskrcajnih mjesta za ribarska plovila koja obavljaju gospodarski ribolov na moru, NN 10/2020
219. Pravilniku o programu i načinu osposobljavanja pučanstva za provedbu preventivnih mjera zaštite od požara, gašenje požara i spašavanje ljudi i imovine ugroženih požarom, NN 61/94
220. Pravilnik o granicama u ribolovnom moru Republike Hrvatske, NN 05/11
221. Zakon o obrtu, NN 143/2013
222. Odluka o obuhvatu i razvrstavanju jedinica lokalne samouprave koje stječu status brdsko-planinskog područja NN 24/2019
223. Odluka o razvrstavanju jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave prema stupnju razvijenosti, NN 132/17
224. Uredba o indeksu razvijenosti, NN 137/17, od 28.12.2017.
225. Zakon o brdsko-planinskim područjima, NN 118/18
226. Zakon o lokalnoj i područnoj (regionalnoj) samoupravi, NN 33/01, 60/01, 129/05, 109/07, 36/09, 125/08, 36/09, 150/11, 144/12, 19/13, 137/15, 133/17, 98/19
227. Pravilnik o postupku utvrđivanja psihofizičkog stanja djeteta, NN 67/2014
228. Zakon o komunalnom gospodarstvu, NN 68/18, 110/18, 32/20
229. Zakon o Hrvatskom registru o osobama s invaliditetom, NN 64/01
230. Zakonu o mirovinskom osiguranju, NN 157/13, 151/14, 33/15, 93/15, 120/16, 18/18, 62/18, 115/18, 102/19
231. Zakon o otocima, NN 116/18, 73/20
232. Zakon o područjima županija, gradova i općina u Republici Hrvatskoj, NN 86/06, 125/06, 16/07, 46/10, 95/08, 145/10, 37/13, 44/13, 45/13, 110/15
233. Zakon o potpomognutim područjima, NN 118/18
234. Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju, NN 10/97, 107/07, 94/13, 98/19
235. Zakon o regionalnom razvoju Republike Hrvatske, NN 147/14, 123/17, 118/18
236. Zakon o sustavu državne uprave, NN 66/19
237. Zakon o održivom gospodarenju otpadom, NN 94/13, 73/17, 14/19, 98/19
238. Zakonom o sustavu civilne zaštite, NN 82/15, 118/18, 31/20
239. Zakon o šumama, NN 68/2018
240. Zakon o turističkim zajednicama i promicanju hrvatskog turizma, NN 52/19, 42/20
241. Zakon o vodama, NN 66/19
242. Zakon o vodnim uslugama, NN 66/2019
243. Zakon o zaštiti okoliša, NN 80/13, 153/13, 78/15, 12/18, 118/18,
244. Zakon o zaštiti prirode, NN 80/13, 15/18, 14/19, 127/19
245. Zakon o zaštiti zraka, NN 130/11
246. Zakon o zaštiti od buke, NN 30/09, 55/13, 153/13, 41/16, 114/18
247. Zakon o zaštiti od svjetlosnog onečišćenja, NN 14/19
248. Zakon o zdravstvenoj zaštiti, NN 100/18, 125/19, 147/20

STRATEŠKI AKTI:

250. Nacionalna razvojna strategija Republike Hrvatske do 2030., NN 13/2021, dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2021_02_13_230.html (20.02.2021.)
251. Prijedlog nacrta Prometnog masterplana Sjeverna Dalmacija, studeni 2018., dostupno na: [https://www.grad-zadar.hr/repos/doc/Prijedlog%20nacrt%20Prometnog%20masterplana%20FR%20Sjeverna%20Dalmacija\[1\].pdf](https://www.grad-zadar.hr/repos/doc/Prijedlog%20nacrt%20Prometnog%20masterplana%20FR%20Sjeverna%20Dalmacija[1].pdf) (31.12.2021.)
252. Strategija razvoja Sveučilišta u Zadru 2017. – 2022. godine, dostupno na: https://www.unizd.hr/Portals/0/doc/doc_pdf_dokumenti/strategije/Strategija_razvoja_Sveucilista_u_Zadru_2017_2022.pdf
253. Strategije pametne specijalizacije Republike Hrvatske za razdoblje od 2016. do 2020. godine, dostupno na: https://www.obzor2020.hr/userfiles/obzor2020/pdfs/Strategija_pametne_specijalizacije_RH_2016_2020.pdf (15.12.2020.)
254. Strateški okvir za digitalno sazrijevanje škola i školskog sustava u Republici Hrvatskoj (2030.), MZO, Zagreb, 2020., dostupno na: <https://mzo.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/PristupInformacijama/Strateski-digitalno2030/Strateski%20okvir%20za%20digitalno%20sazrijevanje%20skola%20i%20skolskog%20sustava%20u%20Republici%20Hrvatskoj%20-%202030.pdf> (12.11.2020.)
255. Županijska razvojna strategija Zadarske županije do 2020., Zadarska županija, Zadar, 2017., dostupno na: <https://www.zadra.hr/hr/izra%C4%91eni-strate%C5%A1ki-dokumenti/2627-%C5%BEupanijska-razvojna-strategija-zadarske-%C5%BEupanije-do-2020> (31.12.2020.)

MREŽNI IZVORI:

256. 20 milijuna kuna bespovratnih sredstava Općini Poličnik za izgradnju Centra za razvoj i edukaciju, Općina Poličnik, dostupno na: <https://www.opcina-policnik.hr/vijesti/obavijesti/20-milijuna-kuna-bespovratnih-sredstava-opcini-policnik-za-izgradnju-centra-za-razvoj-i-edukaciju> (31.12.2020.)
257. Akvakultura, Uprava ribarstva, Ministarstvo poljoprivrede, dostupno na: <https://ribarstvo.mps.hr/default.aspx?id=14> (13.11.2020.)
258. Aračabić, V. (2020.) *Korona kriza: pouke iz dosadašnjih recesija*, Ekonomski lab, dostupno na: <https://arhivanalitika.hr/blog/korona-kriza-pouke-iz-dosadasnjih-recesija/> (11.11.2020.)
259. Bioportal, MINGOR, Zavod za zaštitu okoliša i prirode, 2020., dostupno na: <http://www.bioportal.hr/gis/> (09.11.2020.)
260. Bolesti i zdravstvena stanja koja mogu povećati rizik za teže oblike bolesti COVID-19, Koronavirus.hr, dostupno na: <https://www.koronavirus.hr/sto-moram-znati/o-bolesti/bolesti-i-zdravstvena-stanja-koja-mogu-povecati-rizik-za-teze-oblike-bolesti-covid-19/783> (05.01.2021.)
261. Centar za gospodarenje otpadom Biljane Donje – prikaz planiranih sadržaja, Eko d.o.o. Zadar, dostupno na: <http://eko-go.hr/cgo-biljane-donje/foto-i-video/> (14.11.2020.)
262. Cijepljenje protiv bolesti COVID-19: organizacija i primjena, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, 2020., dostupno na: <https://www.hzjz.hr/sluzba-epidemiologija-zarazne-bolesti/cijepljenje-protiv-covid-19-organizacija-i-primjena/> (31.12.2020.)
263. Čučković, N. (2020.): *Mala i srednja poduzeća u borbi s krizom: Ključna riječ – prilagodba*, dostupno na: <https://seebiz.eu/kolumne/mala-i-srednja-poduzeca-u-borbi-s-krizom-kljucna-rijec-prilagodba/233224/> (13.11.2020.)
264. Digitalna Europa za razdoblje od 2021. do 2027., Europska Komisija, 2019., dostupno na: https://ec.europa.eu/croatia/news/eu_negotiators_agree_to_set_up_new_european_rules_to_improve_fairness_of_online_platforms%27_trading_practices_hr, (11.11.2020.)

265. Dječji vrtić Latica, <https://mail.dv-latice.hr/home/o-nama.html> (10.03.2021.)
266. Dom za odgoj djece i mladeži Zadar, 2020., dostupno na: <https://domzaodgoj-zadar.hr/djelatnosti-doma/#boravak> (31.12.2020.)
267. Dom za starije i nemoćne Ivan Pavao II, 2020., dostupno na: <http://www.dom-ivanpavaoii.com/> (31.12.2020.)
268. Državni hidrometeorološki zavod, dostupno na: https://meteo.hr/klima.php?section=klima_pracenje¶m=ocjena&MjesecSezona=8&Godina=2018 (16.03.2020.)
269. eGovernmentBenchmark 2019: trust in government is increasingly important for people, Europska Komisija, 2019., dostupno na: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/egovernment-benchmark-2019-trust-government-increasingly-important-people>, (12.11.2020.)
270. Eko d.o.o. Zadar, 2020., dostupno na: <http://eko-go.hr/cgo-biljane-donje/projekt-cgo/> (14.11.2020.)
271. Ekološka mreža Natura 2000 u Republici Hrvatskoj, MINGOR, 2020., dostupno na: <https://mingor.gov.hr/o-ministarstvu-1065/djelokrug/uprava-za-zastitu-prirode-1180/ekoloska-mreza-natura-2000/ekoloska-mreza-natura-2000-u-republici-hrvatskoj/1211> (09.11.2020.)
272. Enciklopedija, <http://enciklopedija.lzmk.hr/clanak.aspx?id=40823> (16.11.2020)
273. Evo što za Hrvatsku znači *Doing Business 2020* izvješće, Poslovni dnevnik, 26. listopada 2019., dostupno na: <https://www.poslovni.hr/hrvatska/evo-sto-za-hrvatsku-znaci-doing-business-2020-izvjesce-358945> (13.11.2020.)
274. Ethnodalmatia, <http://www.ethnodalmatia.com/hr/destinacije/sjeverna-dalmacija/item/regija-ravni-kotari> (24.07.2020.)
275. Flag mreža, dostupno na: <https://flagmreza.hr/> (13.11.2020.)
276. Glavni cilj mjera potpore je osigurati zaposlenost i plaće u sektorima koji su posebno pogođeni pandemijom Covida-19, Ministarstvo turizma i sporta Republike Hrvatske, 2020., dostupno na: <https://mint.gov.hr/vijesti/glavni-cilj-mjera-potpore-je-osigurati-zaposlenost-i-place-u-sektorima-koji-su-posebno-pogodjeni-pandemijom-covida-19/21972> (31.12.2020.)
277. Gospodarski profil Zadarske županije, Hrvatska gospodarska komora – Županijska komora Zadar, dostupno na: <https://www.hgk.hr/zupanijska-komora-zadar/gospodarski-profil-zadarske-zupanije> (31.12.2020.)
278. Gripa u Hrvatskoj u sezoni 2019./2020. (19.4.2020.), HZIZ, dostupno na: <https://www.hziz.hr/sluzba-epidemiologija-zarazne-bolesti/gripa-u-hrvatskoj-u-sezoni-2019-2020-19-4-2020/> (31.12.2020.)
279. HEP, 2020., dostupno na: <https://www.hep.hr/projekti/obnovljivi-izvori-energije/neintegrirane-sunceve-elektrane/3422> (16.11.2020.)
280. Hrvatski LAG-ovi, Hrvatska mreža za ruralni razvoj, 2017., <https://hmrr.hr/> (31.12.2020.)
281. Hrvatski FLAG-ovi, Hrvatska mreža za ruralni razvoj, 2017., <https://hmrr.hr/> (31.12.2020.)
282. Hrvatski folklor, dostupno na: <http://www.hrvatskifolklor.net/php/zadarskazupanijakud.php>, (14.12.2020.)
283. Indeks turističke razvijenosti 2019. po jedinicama lokalne samouprave Zadarske županije, Institut za turizam, dostupno na: <http://www.iztg.hr/hr/itr/> (31.12.2020.)
284. Ispostave, Zavod za hitnu medicinu Zadarske županije, dostupno na: <https://www.zhmzz.hr/ispostave> (31.12.2020.)
285. Istraživanje i razvoj u 2019., Priopćenje br. 8.2.1, DZS, 2020., dostupno na: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2020/08-02-01_01_2020.htm (16.11.2020.)
286. Karta zagađenosti minama na području Zadarske županije, Ministarstvo unutarnjih poslova, dostupno na: <https://misportal.hcr.hr/HCRweb/faces/simple/Map.jspx> (09.03.2020.)
287. Karte potresnih područja Republike Hrvatske, dostupno na: <http://seizkarta.gfz.hr/karta.php> (27.02.2020.)
288. Klarica, S., (2019.): Zahvaljući kiši i »Zrmanji« otočani nisu žedni, Zadarski list, 12.08.2019., dostupno na: <https://www.zadarskilist.hr/clanci/12082019/zadarski-otoci-zahvaljuci-kisi-i-zrmanji-otocani-nisu-zedni> (04.11.2020.)
289. Kolanjsko blato-blato Rogoza (Otok Pag), Natura Jadera, 2020., dostupno na: <https://natura-jadera.com/prirodne-vrijednosti/posebni-rezervati/kolanjsko-blato-blato-rogoza/> (08.11.2020.)

290. Količine odvojeno sakupljenog komunalnog otpada u sklopu javne usluge i usluge povezane s javnom uslugom po JLS, MINGOR, 2019., dostupno na: <http://www.haop.hr/hr/tematska-podrucja/otpad-registri-oneciscavanja-i-ostali-sektorski-pritisci/gospodarenje-otpadom-0> (17.11.2020.)
291. Kvaliteta zraka u Republici Hrvatskoj, Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja, 2020., dostupno na: <http://iszz.azo.hr/iskzl/> (06.11.2020.)
292. Metadata, Statistička klasifikacija ekonomskih djelatnosti u Europskoj zajednici, Rev. 2., Europska komisija, Eurostat, 2020., dostupno na: https://ec.europa.eu/eurostat/ramon/nomenclatures/index.cfm?TargetUrl=DSP_NOM_DTL_VIEW&StrNom=NACE_REV2&StrLanguageCode=HR&IntPcKey=&IntKey=18514214&StrLayoutCode=HIERARCHI&IntCurrentPage=1 (15.11.2020.)
293. Nacionalne strategije, Središnji državni portal, Ministarstvo zdravstva, dostupno na: <https://zdravlje.gov.hr/nacionalne-strategije/1522> (31.12.2020.)
294. Natura 2000, HAOP, MINGOR, 2020., dostupno na: <http://www.haop.hr/hr/tematska-podrucja/odrzivo-koristenje-prirodnih-dobara-i-ekoloska-mreza/ekoloska-mreza/natura-2000> (08.11.2020.)
295. Natura 2000, HAOP, MINGOR, 2020., dostupno na: <http://www.haop.hr/hr/tematska-podrucja/odrzivo-koristenje-prirodnih-dobara-i-ekoloska-mreza/ekoloska-mreza/eu-direktive> (08.11.2020.)
296. O bolnici, Opća bolnica Zadar, dostupno na: <https://www.bolnica-zadar.hr/o-bolnici/> (25.03.2020.)
297. O bolesti, Koronavirus.hr, dostupno na: <https://www.koronavirus.hr/sto-moram-znati/o-bolesti/103> (05.01.2021.)
298. O Ministarstvu, Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja Republike Hrvatske, dostupno na: <https://mingor.gov.hr/o-ministarstvu-1065/1065> (31.12.2020.)
299. O nama, Upravni odjel za prostorno uređenje, zaštitu okoliša i komunalne poslove Zadarske županije, Zadarska županija, 2020., dostupno na: <https://www.zadarska-zupanija.hr/o-nama-prostorno-uredjenje-zastitu-okolisa-i-komunalne-poslove> (06.11.2020.)
300. O nama, Inovativni Zadar d.o.o., dostupno na: <https://inzad.hr/o-nama-1/> (31.12.2020.)
301. O nama, Natura Jadera, 2020., dostupno na: <https://natura-jadera.com/o-nama/> (08.11.2020.)
302. Obnovljivi izvori energije, FZOEU, 2020., dostupno na <http://www.fzoeu.hr/hr> (16.11.2020.)
303. OB Zadar, dostupno na: <https://www.bolnica-zadar.hr/potpisan-ugovor-sa-izvodacem-radova-za-izgradnju-dnevne-bolnice/> (31.12.2020.)
304. Odobreno cjepivo protiv bolesti COVID-19 proizvođača BioNTech i Pfizer, dostupno na: <https://www.halmed.hr/COVID-19/Lijekovi-i-cjepiva/2020/Odobreno-cjepivo-za-lijecenje-bolesti-COVID-19-proizvodaca-BioNTech-i-Pfizer/2487> (05.01.2020.)
305. Općina Ražanac, dostupno na: <https://www.opcina-razanac.hr/razanac-2/> (11.11.2020.)
306. Općenito, Park prirode Vransko jezero, 2020., dostupno na: <https://www.pp-vransko-jezero.hr/hr/opcenito/> (08.11.2020.)
307. Otvoreni proračun, Hrvatska zajednica županija, 2020., dostupno na: <https://www.opencity.hr/hrvzz/> (31.12.2020.)
308. Poboljšanje pristupa primarnoj zdravstvenoj zaštiti s naglaskom na udaljena i deprivirana područja kroz ulaganja u potrebe pružatelje usluga zdravstvene zaštite na primarnoj razini na otocima Zadarske županije, Zadarska županija, 2017., dostupno na: <https://www.zadarska-zupanija.hr/novosti-zdravstvo-socijalnu-skrb/item/981-poboljsanje-pristupa-primarnoj-zdravstvenoj-zastiti-s-naglaskom-na-udaljena-i-deprivirana-podrucja-kroz-ulaganja-u-potrebe-pruzatelje-usluga-zdravstvene-zastite-na-primarnoj-razini-na-otocima-zadarske-zupanije> (17.11.2020.)
309. Podjela morskih riba, Športsko nautička ribolovna udruga MARJAN, 2015., dostupno na: <http://marjan.hr/2015/01/10/podjela-morskih-riba/>, (08.11.2020.)
310. Poduzetnička infrastruktura, Središnji državni portal, dostupno na: <https://gov.hr/moja-uprava/poslovanje/pokretanje-poslovanja/poduzetnicka-infrastruktura/1842> (31.12.2020.)
311. Poredak za 2019. godinu, Indeks digitalnog gospodarstva i društva (DESI), 2020., (12.11.2020.), dostupno na: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/digital-economy-and-society-index-desi>

312. Potpisani 18 milijuna kuna vrijedni ugovori za tri pretovarne stanice, Zadarska županija, 2018., dostupno na: <https://zadarska-zupanija.hr/index.php/novosti/item/1308-potpisani-18-milijuna-kuna-vrijedni-ugovori-za-tri-pretovarne-stanice> (15.11.2020.)
313. Poziv za poduzetnike i potencijalne poduzetnike, Grad Biograd na Moru, dostupno na: <https://biogradnamoru.hr/obavijesti/1428-poziv-za-poduzetnike-i-potencijalne-poduzetnike> (31.12.2020.)
314. Pozivi, efondovi, Ministarstvo regionalnoga razvoja i fondova Europske unije, 2018., dostupno na: <https://efondovi.mrrfeu.hr/MISCms/Pozivi/Poziv?id=55c74322-bc5c-48c3-a22a-95f86c950593> (17.11.2020.)
315. Programi i projekti, Zavod za javno Zdravstvo Zadar, 2019., dostupno na: <https://www.zjz-zadar.hr/hr/programi-i-projekti/MELAdetect> (31.12.2020.)
316. Projekt i-SCOPE, Zadarska županija, 2020., dostupno na: <https://www.zadarska-zupanija.hr/projekti-prostorno/projekt-i-scope> (11.11.2020.)
317. Projekt Nin-Privlaka-Vrsi, Hrvatske vode, 2020., dostupno na: <https://www.voda.hr/hr/eu/nin-privlaka-vrsi> (19.10.2020.)
318. Projekt poboljšanja vodno-komunalne infrastrukture aglomeracije Zadar-Petrčane, strukturnifondovi.hr, dostupno na: <https://strukturnifondovi.hr/natjecaji/projekt-poboljsanja-vodno-komunalne-infrastrukture-aglomeracije-zadar-petrcane/> (16.10.2020.)
319. Projekt stoljeća: Dva grada i 12 općina zajednički u povijesnom projektu, Zadarska županija, 2020., dostupno na: <https://www.zadarska-zupanija.hr/iz-medija-zd/item/2586-projekt-stolje%C4%87a-dva-grada-i-12-op%C4%87ina-zajedni%C4%8Dki-u-povijesnom-projektu> (2.11.2020.)
320. Priroda, Flora i Fauna, TZO Starigrad Paklenica, 2020., dostupno na: <http://www.rivijera-paklenica.hr/flora-fauna> (06.11.2020.)
321. Prirodne vrijednosti, JU Natura jadera, 2020., dostupno na: <https://natura-jadera.com/prirodne-vrijednosti/> (08.11.2020.)
322. Radovi na odlagalištu otpada Sv. Kuzam u gradu Pagu, Grad Pag, 2020., dostupno na: <https://www.pag.hr/index.php/gradska-uprava/novosti-aktualnosti/2684-radovi-na-odlagalistu-otpada-sv-kuzam-u-gradu-pagu> (14.11.2020.)
323. Registri, Agencija za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju, dostupno na: <https://www.apprrr.hr/registri/> (13.11.2020.)
324. Rihelj, G., (2021) Udruživanjem 10 TZ-a dobili smo novi turistički brend – Zadar Region Island Adventure, hrturizam.hr, dostupno na: <https://hrturizam.hr/udruzivanjem-10-tz-a-dobili-smo-novi-turisticki-brend-zadar-region-island-adventure/> (10.01.2021.)
325. Specijalističko usavršavanje doktora medicine Zavoda za hitnu medicinu Zadarske županije, ZZHMŽŽ, 2018., dostupno na: https://www.zhmzz.hr/images/eu/Specijalisti%C4%8Dko_usavr%C5%A1avanje_doktora_medicine_Za_voda_za_hitnu_medicinu_Zadarske_%C5%BEupanije.pdf (16.11.2020.)
326. Središnji državni portal, Vlada Republike Hrvatske, dostupno na: <https://gov.hr/> (16.11.2020.)
327. Stronger - Zajedno jači kroz razvoj poduzetništva, 2020., dostupno na: <https://www.stronger-project.eu/clanak?id=qYFYJ4qAekj16e8igDYL> (16.11.2020.)
328. Stanovanje i okoliš, Briga o okolišu, Zaštita tla, Središnji državni portal, Vlada Republike Hrvatske, 2020., dostupno na: <https://gov.hr/moja-uprava/stanovanje-i-okolis/briga-o-okolisu/zastita-tla/1946> (05.11.2020.)
329. Strategija EU-a za bioraznolikost do 2030., Europska komisija, 2020., dostupno na: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal/actions-being-taken-eu/eu-biodiversity-strategy-2030_hr#zato-trebamo-zatitati-bioraznolikost (08.11.2020.)
330. Svjetlosno onečišćenje, MINGOR, Uprava za klimatske aktivnosti, 2020., dostupno na: <https://mingor.gov.hr/o-ministarstvu-1065/djelokrug/uprava-za-klimatske-aktivnosti-1879/svjetlosno-oneciscenje/1324> (11.11.2020.)
331. Svjetlosno onečišćenje, Središnji državni portal, Vlada Republike Hrvatske, 2020., dostupno na: <https://gov.hr/moja-uprava/stanovanje-i-okolis/briga-o-okolisu/svjetlosno-oneciscenje/1947> (11.11.2020.)

332. Stagličić, I. (2009.): *Svjetlosno onečišćenje je najlakše otkloniti*, Zadarski list, 29.04.2009. dostupno na: <https://www.zadarskilist.hr/clanci/29042009/svjetlosno-oneciscenje-je-najlakase-otkloniti> (11.11.2020.)
333. *Telemedicina*, Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2020., dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=60734> (17.11.2020.)
334. *Tjelesna aktivnost utječe na zdravlje*, Nastavni zavod za javno zdravstvo Splitsko - dalmatinske županije, 2020., dostupno na: <http://www.nzjz-split.hr/index.php/sluzbe/sluzba-za-epidemiologiju-i-prevenciju-nezaraznih-bolesti/31-procitajte-i-ovo-nezarazna/202-tjelesna-aktivnost-utjece-na-zdravlje> (16.11.2020.)
335. *Učinci pandemije bolesti COVID-19 na društveno-ekonomske pokazatelje*, Državni zavod za statistiku, 2021., dostupno na: https://www.dzs.hr/Hrv/Covid-19/bdp_3_q.html (01.02.2021.)
336. *Utjecaj koronavirusa na gospodarstvo Zadarske županije u 2020. godini*, Hrvatska gospodarska komora Županijska komora Zadar, 2021. dostupno na: <https://www.hgk.hr/zupanijska-komora-zadar/utjecaj-korona-virusa-na-gospodarstvo-zadarske-zupanije-u-2020-godini> (24.02.2021.)
337. *Vrtići drugih osnivača*, Grad Zadar, dostupno na: <https://www.grad-zadar.hr/vrtici-drugih-osnivaca-481/> (14.3.2021.)
338. *Zaposleni prema djelatnosti u rujnu 2020.*, DZS, 2020., dostupno na: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2020/09-02-01_09_2020.htm (12.11.2020.)
339. Zadarska županija, dostupno na: <https://zadarska-zupanija.hr/polozaj-i-osnovne-prostorne-karakteristike-zadarske-zupanije> (22.02.2021.)
340. Zadarska županija, dostupno na: <https://www.zadarska-zupanija.hr/odsjek-za-socijalnu-skrb-udruge-i-mlade/smjestaj-i-boravak-u-institucijama-socijalne-skrbi>; <https://www.zadarska-zupanija.hr/odsjek-za-socijalnu-skrb-udruge-i-mlade/smjestaj-i-boravak-do-20-korisnika> (01.06.2020.)
341. Zadarski list, dostupno na: <https://www.zadarskilist.hr/clanci/09092019/centar-112-u-srpnju-i-kolovožu-12735-poziva-od-cega-i-sest-zlonamjernih> (09.03.2020.)
342. Zadarski list, dostupno na: <https://www.zadarskilist.hr/clanci/25092017/%C5%BEupan-proglasio-elementarnu-nepogodu-i-za-op%C4%87ine-galovac-i-posedarje> (09.03.2020.)
343. *Zašto DVB-T2 HEVC?*, Odašiljači i veze d.o.o., 2020., dostupno na <https://oiv.hr/hr/vijesti/izdvojeno/zasto-dvb-t2-hevc/> (31.12.2020.)
344. *Znatno smanjena vrijednost robnog izvoza i uvoza*, Hrvatska gospodarska komora, 2020., dostupno na: <https://www.hgk.hr/znatno-smanjena-vrijednost-robnog-izvoza-i-uvoza> (06.11.2020.)
345. Registar udruga Republike Hrvatske, Ministarstvo pravosuđa i uprave, dostupno na : <https://registri.uprava.hr/#!udruge/swcBAAEAAQAAAAAAAAAAJ8JAQABAgAAAAEaAAAAAAAEBAW9p4glA> (22.04.2021.)
346. Registar udruga Republike Hrvatske, Ministarstvo pravosuđa i uprave, Zajednica udruga Centar nezavisne kulture, dostupno na: <https://registri.uprava.hr/#!udruga-detali/swcBAAEAAQFjZW50YXlgbmV6YXZpc25lIGt1bHR1cuUAAAAAAAAAAJ8JAQABAgAAAAEaAAAAAAAEBAW9p4glBrowH> (23.04.2021.)
347. Grad Zadar, Izgradnja Centra za mlade, dostupno na: <https://www.grad-zadar.hr/vijest/opce-vijesti-28/krece-izgradnja-centra-za-mlade-5634.html> (23.04.2021.)